DE WERKEN

VAN

J. VAN DEN VONDEL

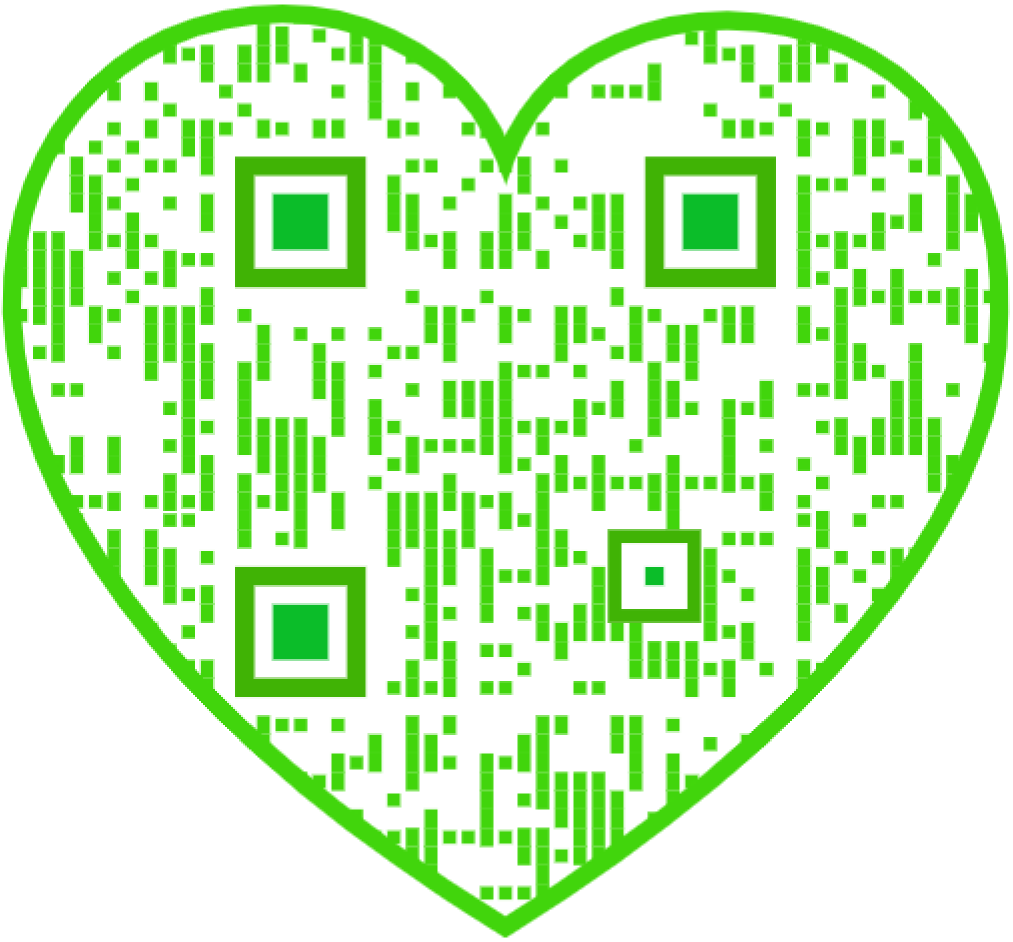

MARIA TESSELSCHADE.

DE WERKEN

VAN

J. VAN DEN VONDEL

UITGEGEVEN DOOR

Mr. J. VAN LENNEP

Herzien en bijgewerkt door J. H. W. UNGER

1637—1640

Gysbreght van Aemstel — Elektra — Maeghden — Gebroeders — Joseph in Dothan — Joseph in Egypten

LEIDEN — A. W. SIJTHOFF

ANTWERPEN. — DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.

INHOUD.

Bladz.

Geluck aen den heer Geeraert Schaep, met zijn Burgemeesterschap (Februari 1637) 1

Spiegel van Marie Spiegels, gemaelin van Burgemeester Geeraerd Schaep (1637?) 3

Aen den heer Constantyn Huigens, op het overlijden van zijn gemalin, mevrouw Suzanne van Baerle (Mei 1637) 5

Op mevrouw van Zuilichem, Suzanne van Baerle (Mei 1637) 7

De bruyloft van Joan van de Pol, en Duifken van Gerwen (Juni 1637) 8

Op het tooneel (1637) 15

Waerschouwing (1637) 16

Gysbreght van Aemstel. Treurspel (October 1637) . . . 17

- Inleiding 19
- Den Heere Huygh de Groot 25
- Voorspel van Gysbreght van Aemstel 29
- Op den Nieuwen Schouwburgh. Aen den raedsheer Nikolaes van Kampen 31
- Kort begryp 32
- Historische toelichting 34
- Personagien 38
- Het Eerste Bedryf 39
- Het Tweede Bedryf 58
- Het Darde Bedryf. 73
- Het Vierde Bedryf 83
- Het Vyfde Bedryf. 98

Bladz.
Als Gysbreght van Aemstel belet wierd gespeelt te werden, door N. N. een Akenaer (December 1637). . . 127
Geluck op het huwelijck vande heer Michiel Pompe ende Adriana van Beveren (November 1638). 128
Zegezang ter eere van Gillis van Vinckenroy (1637?) . 129
Klaghte over Cornelia Vos (Februari 1638) 134
Ter eeuwige gedachtenisse van Nikolaes van Kampen (April 1638) 137
Bruiloftlied voor Guglielmo Bartelotti van den Heuvel en Jakoba van Erp (Mei 1638) 137
Op de blyde inkomste van Maria de Medicis t' Amsterdam (1638) 139
Op de vertooning des huwelijcx van Henrick de IV en Maria de Medicis (1638). 140
Op de vertooninge van Berecynthia (1638) 141
Op het Oostindisch huis (1638) 142
Op het gerecht der Oostindische koopmanschappen (1638) 144
Amsterdam — verwelkomde de Koningin (1638) . . . 145
Op Neptuun, Merkuur en d'Amsterdamsche Maeghd (1638) 145
Op den slangenstaf van Merkuur (1638) 146
Op Amsterdam (1638) 147
Op het huwelijck van François van Medicis en Joanna van Oostenryck (1638) 147
Op de schenckagie der Keizerlijcke wapenkroon (1638) . 148
Op de vertooningen van den Rijcxkloot van Vranckrijck (1638) 149
Een Oostindisch schip, dat de Koningin nae haren naem noemde (1638) 150
Op de geboorte des Dolfijns (1638). 151
Op de afbeeldinge van de Koninginne (1638) 151
Op den heer Jakob de Graef (1638) 152
Op Kornelis Gysbertsz Plemp (1638) 153
Op het Corporaalschap des Heeren van Swieten (1638). 154
Rozemont. Treurspel (1638?) 155
Het Eerste Bedryf.

Bladz.
Op de schrijfkunst van Henrick Meurs (1639) 158
Uitvaert van Jakob Baeck (April 1639) 159
Elektra van Sophokles. Treurspel (Mei 1639) 161
Inleiding. 163
Aen Maria Tesselscha Roemers 167
A. Gellius en J. Lipsius over Elektra 171
Inhoud 172
Personagien 172
Elektra 173
Breeder inhoud van Elektra 244
Maeghden. Treurspel (1639) 247
Inleiding. 249
Opdraght aen Agrippine 251
Inhoud 254
Personagien. 258
Het Eerste Bedryf 259
Het Tweede Bedryf. 279
Het Derde Bedryf 297
Het Vierde Bedryf 305
Het Vyfde Bedryf 321

REPRODUCTIES

VAN

PRENTEN EN HANDSCHRIFTEN.

Bladz.

Portret van Maria Tesselschade, naar de teekening van H. Goltzius . . . . Tegenover den titel

Gysbreght van Aemstel. Houtsneden naar teekeningen van Ch. Rochussen. , ... 39, 59, 72, 82, 98

Gysbreght van Aemstel, 5e bedrijf. Staalgravure van D. J. Sluyter, naar de teekening van Ch. Rochussen . 105

Begroeting van Maria de Medicis door Burgemeesteren van Amsterdam. Kopergravure van S. Savrij, naar de teekening van J. Martsen de Jonge 142

Facsimile van een brief van Vondel aan H. de Groot, dd. 4 September 1639 163

Elektra. Houtsnede . . . , ... 173

Maeghden. Houtsneden naar teekeningen van Ch. Rochussen 259, 279, 297, 305, 320

Maeghden, 4e Bedrijf. Ets van D. J. Sluyter, naar de teekening van Ch. Rochussen 315

GELUCK

AEN DEN HEER

GEERAERT SCHAEP,

met zijn Burgemeesterschap.

Een heerelijcker glans bequam
De wapenkroon van Amsterdam,
Toen ghy beklomt den hoogen trap
Van 't eerlijck Burgemeesterschap:
Wat gaf de zon een blijden schijn,
Toen *Schapen* Herders zouden zijn
Van menschen, en de kudden voên
Met bloemen, kruit, en klavergroen,
En drenckenze aan den Amstelvliet;
Daar die in 't Y vol schepen schiet.
Regeeren voeght niet alle man,
Maar een die tegens moeite kan,
En tegens last en arbeit trots
Is opgewassen, als een rots:
Die met een onbeteutert hart
't Gewelt van 's weerelts baren tart.
Dees houdt zijn zinnen in den dwangk,
En gaat recht door den rechten gangk,

Geluck aen den Heer G. Schaep. Volgens Vondels *Verscheide Gedichten.* 1644, bl. 199.

Dr. Geeraert Schaep, heer van Kortenhoef, was de zoon van Simon Schaep en van Lysbeth Matthysdr. Hij werd 17 Nov. 1622, 27 jaren oud en wonende bij zijne ouders op den O.-Z. Voorburgwal, in ondertrouw opgenomen met Maritgen (Marie) Spiegel, oud 18 jaren en dochter van Laurens Jansz. Spiegel en van Neeltgen Isaaxdr. Ouderogge, wonende op den N.-Z. Voorburgwal.

Schaep overleed 8 Juli 1666 kinderloos te Amsterdam. Vondel droeg hem in 1657 zijn treurspel *Salmoneus* op; hij werd ook door Jan Vos en Jan Soet bezongen.

Hij heeft van 1624 tot 1665 Amsterdam in verschillende betrekkingen gediend. In 1637 bij de jaarlijks plaatshebbende verandering der regeering op Vrouwendag (2 Februari) werd hij voor de eerste maal tot burgemeester gekozen.

4 *Eerlijck:* eervol.
6 *Toen Schapen Herders zouden zijn:* woordspeling met den naam van G. Schaep.
15 *Onbeteutert:* onverschrokken.

En maackt (wie geemlick mort of knort)
Dat elck by 't Recht gehanthaaft wort.
De grijze Romers haalden vroegh
Zoo dappre Helden van den ploegh,
En hebben zoo hun naam verbreit,
En d' oude vesten uitgeleit.
De deught, na 't micken, treft haar wit,
Als zulck een op drie kruissen zit,
Die d' eerste oprechtigheit gelijckt,
En geen Sabijnschen tabbert wijckt.
Dees stadt aan zulck een bloet betrouwt,
Heeft zoo te water uitgebouwt
(Dat eerst slechts netten droegh en torf)
Haar Beurs, die, als een byenkorf
Vol byen, nu van Koopmans krielt.
Hoe vele vloten zijn vernielt
Door vloten op Heer Gijsbreghts erf,
En arrebeitzaam timmerwerf
Getimmert. Hoe getrouw en milt
Heeft zy ten oorelogh gespilt
Haar schatten, om haar vrydoms wijck
Om hoogh te heffen, uit het slijck:
Dies danckt haar noch de heele Staat.
Indienze slechts geen zygang gaat,
Noch afwijckt van der oudren baan;
Zy zal den ganschen Oceaan
Doen luisteren naar heure wet;
Van daar de daghtorts uit haar bedt
Des morgens rijst, tot daarze daalt,
En 't hooft by Thetis onderhaalt.
De krijgh, na eenen fellen eisch,
Zal baren liefelijcken peis.

26 *Op drie kruissen:* op het regeeringskussen met het Amsterdamsche wapen.

28 *Sabijnschen tabbert:* hier wordt op Numa gezinspeeld, den Sabijnschen koning van Rome; of wel staat Sabijnsch hier als synoniem van Romeinsch — aangezien de Romeinen grootendeels, immers volgens de legende, uit Sabijnsche moeders waren voortgekomen — en Romein is wederom — naar den smaak der eeuw — synoniem met al wat voortreffelijk is.

29 *Zulck een bloet:* zulk een geslacht.

32 *Haar Beurs:* in 1608.

46 *De daghtorts:* de zon, Phoebus.

Dan worden wreede wolven tam.
Dan zult ghy vrolick, op den Dam,
Den Veltheer, in 't geweer verwacht,
Verwellekomen, uit zijn jaght.
Terwijl de tijt die feest vertreckt,
En u de zorgh in 't bedde weckt;
Daar uw Marie, vry en stout,
Het woort der burgerye hout,
En streckt, als zy haar vaarzen leest,
't Afzetsel van Oom Spiegels geest;
Terwijl ghy elck en haar beschut,
Wert u gewenscht al 't geen het nut
Van 't algemeen vereischt, en dat
Ghy leeft, in 't leven van uw Stadt.

53 *Den Veltheer:* Frederik Hendrik, die bezig was Breda te belegeren.
57 *Marie:* Maria Spiegel, zijn echtgenoot; zie het volgende gedicht. Versta: voor de burgerij het woord voert.
59, 60 Dat Maria Spiegel werkelijk verzen maakte, blijkt ook uit een lofdicht, haar toegezongen door Jan Vos, te vinden in: *Alle (zijn) gedichten* (1662) I bl. 160.
60 *Afzetsel:* de copie, de afdruk.
Oom Spieghel: Hendrick Laurensz. Spiegel, de dichter van den *Hertspiegel,* geb. 11 Maart 1549 te Amsterdam, st. in 1612 te Alkmaar.

SPIEGEL
VAN
MARIE SPIEGELS,
gemaelin van Burgemeester
GEERAERD SCHAEP.

O *Spiegels* kind, terwijl uw schoone schijn
Recht voor u leeft, in suiver kristalijn,

Spiegel van M. Spiegels. Volgens Vondels *Versch. Gedichten.* 1644, bl. 206. Marie Spiegel werd 23 Dec. 1661, komende van de Deventer Houtmarkt, in de Oude kerk op het Hoogh-choor begraven. Haar dood werd o. a. door Jan Vos (*Alle de Ged.* 1662 I bl. 782) bezongen.

1 *Schijn:* spiegelbeeld, weerkaatsing, weerschijn.
2 *In suiver kristalijn:* in 't heldere kristal van den spiegel.

En ghy u toit, van vleck en misstal schuw,
Soo spiegelt sich de minnegodt in u.

Hy siet sijn torts, sijn koker, sijnen boogh,
Sijn lodderlijck in uw bekoorlick oogh;
Waarmede ghy doorstraalde 't jeughdigh hart
Uws bruidegoms, toen hy uw vryer werdt.

Als ghy daar na gebruickt, tot 's levens toom,
Het zedeboeck van Henrick, uwen oom,
En voor uw siel den Hartespiegel hangt,
Waar van uw hart verlicht sijn wet ontfangt;

Dan leert ghy, hoe de zedigheit en deughdt
By vrouwlijck beeldt en lichaams schoonheidt veught:
Hoe ware deughdt, in wel gedaan gestalt,
Als steen in goudt, het ooge meer gevalt.

Ghy overleght, wat wel, wat niet betaamt
En verft de wang met eerbaarheit en schaamt.
In dat cieraat verlustight sich uw geest,
Die Poësy als bloemen t'samenleest:

En 't eelste puick tot eenen ruicker schickt,
Waarmede ghy uw waarde *Schaep* verquickt,
Als die vermoeit van landsaack of geschil
Sijn lief ontmoet, daar 't hart by rusten wil.

Dan heldert hy sijn voorhoofdt van de kreuck,
En wort vermaackt met aardigheen of spreuck,
En hoort, hoe wel 't een hooft der rechtren staat,
Dat het niet passe op 's vollecks gunst of haat.

3 *Misstal:* misstand, onbevallige vorm, wat niet sierlijk, noch behagelijk staat.
6 *Sijn lodderlijck: lodderlijck* wordt hier als subst. genomen voor „het lodderlijke, d. i. behagelijke, liefdeverwekkende voorkomen des minnegods."
10 *Henrick, uwen oom:* zie de aant. bij het vorige gedicht.
14 *Veught:* voegt.
15 *In wel gedaan gestalt: gestalt,* 't zelfde als: stal, stand, vorm, gedaante; *wel gedaan gestalt* staat alzoo tegenover *misstal.* Zie vs. 3.
16 *Steen:* edelgesteente.
25 *Kreuck:* rimpel.

Dan stapt ghy, als vrouw Porcia, hem voor,
En wijst uw man uw eigen grootvaars spoor,
Dien Amstels Raat verkoos tot Vryheids mondt,
Toen sy sich wees en sonder vader vont:

Toen hy verstreckte een Cato van sijn tijdt,
Waar van ick roem dat ghy de dochter sijt,
Niet slechtelijck gesproten uit dat bloed,
Maar uit sijn aard, en eerelijck gemoed.

'k Sie Pallas, gaat ghy sonder susters treen:
Verselt ghy haar, 'k sie drie bevallijckheen,
Of sulcke drie, als Paris voor sich hadt,
Toen hy beducht in sijne vierschaar sat.

29 *Porcia:* de dochter van Cato van Utica en gemalin van Brutus, den moordenaar van Caesar; zij werd beroemd door haar belezenheid, kloek verstand en vastheid van karakter.

30—32 Jan Laurensz. Spiegel werd Lid van de Vroedschap bij de omwenteling van 1578. Hij weigerde in 1582 met zijn ambtgenooten Jacob Jansz. Bannink, Jacob van Campen en Jacob Fransz. aan Prins Willem I als hooge Overheid den eed te zweren. Geen wonder, dat hij hoog bij Vondel stond aangeschreven.

39 *Sulcke drie, als Paris voor sich hadt:* de drie godinnen Juno, Pallas en Venus, die voor Paris om den prijs der schoonheid twistten.

40 *Beducht:* nam. voor de gramschap der godinnen, die den prijs niet wegdroegen.

AEN DEN HEER

CONSTANTYN HUIGENS,

Ridder, Heer van Zuilichem, Raat en Secretaris van Zijn Hoogheit.

OP HET OVERLIJDEN VAN ZIJN GEMALIN, MEVROUW

SUZANNE VAN BAERLE.

Is Zuilichem een stercke zuil,
Hy wanckel niet, noch wroet den kuil

Aen den Heer C. Huygens. Volgens Vondels *Verscheide Gedichten.* 1644, bl. 303.

C. Huygens, heer van Zuylichem, Zeelhem en Monnikenland, de bekende dichter der *Korenbloemen,* was 6 April 1627 te Amsterdam gehuwd met Susanna van Baerle, aldaar geb. omstreeks 1599 en dochter van Jan van Baerle en van Jacomina Hoon. Zij overleed 10 Mei 1637 te 's Gravenhage, nadat zij kort te voren (13 Maart) van een dochter, Susanna, bevallen was.

Van 't graf, waar in zijn Ega leit,
En slaapt, en wacht op d' eeuwigheit,
Niet open, noch versteur Godts acker,
En roep zijn lijckrouw t' elckens wacker.

Het treuren baat den doode niet,
En voedt des levenden verdriet.
Al zocht ghy schoon, met Charons schuit,
Eurydice, en al kon uw luit
De harp van Orpheus zelf verdooven;
Ghy speelt haar geest niet weder boven.

En waar dit mooghlijck te geschiên;
Ghy zoudt niet laten om te zien,
En haar verliesen, nat beschreit,
Daar 't licht en nare duister scheit
Uw morgenstar zou u ontzincken,
Daar onze zon begint te blincken.

Wat moeit ghy 't onverbidtzaam hol:
Uw schoone bloem is in haar bol
Gekropen, om weêr op te staan,
Daar haar geen hagelsteenen slaan,
Noch al te heete stralen roosten.
Ghy kunt u met d' afzetsels troosten.

5 *Versteur:* verontrust.

6 *Lijckrouw:* het leed, de rouw over de afgestorvene.

9 *Al zocht ghy schoon:* alschoon (al ofschoon) ghy zocht.
Charons schuit: Charon, de bekende veerman, die de zielen der afgestorvenen naar de onderwereld voerde, en met wien Orpheus mede zich inscheepte om zijn Eurydice terug te halen.

14—16 De zin is: en al ware het u gelukt, uw gemalin uit het schimmenrijk terug te voeren, gij hadt niet kunnen nalaten, even als Orpheus, naar haar om te zien en haar dan weer te verliezen.

16 *Daar 't licht en nare duister scheit:* d. i.: op de grens tusschen de onder- en de bovenwereld.

17 *Morgenstar: Stella,* gelijk Huygens zijn vrouw noemde en bezong.

19 *'t Onverbidtzaam hol*: de onderwereld, van welker koning, Pluto, Vergilius, in zijn verhaal van Orpheus en Eurydice getuigt, dat hij zich door geen gebed vermurwen liet.

24 *D' afzetsels:* Hunne vijf kinderen. *Afzetsel* wordt door Vondel veelvuldig gebruikt in den zin van „kopie, afdruk, nabootsing": zoo noemt hij het gedicht, waarin hij de hoedanigheden van Koningin Christina van Zweden bezingt: *Afzetsel der koningklycke printe:* zoo de kleindochter van Michiel le Blon, „'t afzetsel van haer grootvaders ziel."

D' afzetsels, daar haar ziel in leeft
Haar geest en zedigheit in zweeft.
De mensch, die, naar het oogh, vergaat,
Herleeft, onsterflick in zijn zaat.
Al schijnt de zerck 't gezicht te hinderen;
Men ziet de moeder in haar kinderen.

Der kindren wackere oogen sijn
De spiegels en het kristalijn,
Waar in der ouderen gelaat
En schijn en aanschijn voor ons staat:
't Zijn onverzierde schilderyen,
En verwen, die ons hart verblyen.

32 *Kristalijn:* kristal.
34 *En schijn en aanschijn: schijn* is hier spiegelbeeld, reflectie; *aanschijn:* uiterlijk voorkomen, aangezicht.
35 *Onverzierde schilderyen:* echte schilderijen, in tegenoverstelling van kopieën.

OP

MEVROUW VAN ZUILICHEM,

SUZANNE VAN BAERLE.

ZY SPREECKT:

Wat schreit mijn *Vasthart* hier, en staat gelijk een post,
En smilt van druck altoos.
Ghy troude een bloem, een Roos,
Suzanne; en wist ghy niet dat die verwelcken most?

Op Mevrouw van Zuilichem. Volgens Vondels *Verscheide Gedichten.* 1644, bl. 316.

1 *Vasthart:* vertaling van Huygens' naam en zinspreuk: „Constanter".
Gelijk een post: roerloos, stijf als een staak, stijl of post van een gebouw.
2 *Van druck altoos:* geheel in druk.

DE BRUYLOFT

VAN

JOAN VAN DE POL,

EN

DUIFKEN VAN GERWEN.

In 't noorden van de stadt, daer 't Y de palen schuurt,
En draeght een mastrijck bosch, is een onvruchtbre buurt,
Een guuren zuuren hoeck, die nimmermeer den wagen
Des dageraeds het licht de weereld toe ziet draegen:

De bruyloft van Joan van de Pol. Volgens de afzonderlijke uitgave in folio; zie mijne *Bibliographie van Vondels werken,* n°. 235.

De bruidegom was de zoon van Harmen Gysbertsz. van de Poll en van Reymerich Dirksdr., wonende in de Teertuinen. Hij was 17 April 1597 te Amsterdam geboren en bekleedde, evenals zijn vader, lange jaren aanzienlijke ambten: Commissaris van Huwèlixe Saken in 1638—39, Schepen in 1640, 1644, 1646—47, 1649—50, Commissaris voor de Seesaken in 1641—43, voor de Kleyne Saken in 1645 en 1648, voor de Desolate Boedels in 1651, Weesmeester in 1652, 1653—54, Burgemeester in 1653, 1655, 1658, 1661, 1663, 1671—72, Tresorier in 1654, 1656—57, 1662, 1664—70 en Commissaris van de Wisselbank in 1659—60. In 1672 werd hij door Prins Willem III uit de regeering verwijderd. Hij overleed 20 Sept. 1678 te Buikslotermeer en werd 24 Sept. in de Oude kerk te Amsterdam begraven.

Duifje van Gerwen was 10 Febr. 1618 te Leiden geboren en dochter van Ysaeck van Gerwen en van Maria van Warmond. Zij woonde in de Warmoesstraat, waar Vondel toen eveneens gevestigd was, overleed 11 Dec. 1658 en werd 17 Dec., komende „van de fluweelen borchwal", in de Oude kerk begraven.

Uit hun huwelijk, dat door Ds. Gomarus 9 Juni 1637 ingezegend was, werden acht kinderen geboren.

Jan Vos heeft hun afbeeldingen, door van der Helst geschilderd, bezongen; zie zijne *Alle de Gedichten.* 1662. I bl. 202.

3 *Een guuren zuuren hoeck:* de Ykant, die aan den noordenwind is blootgesteld.
3, 4 d. i.: die de zon nooit ziet opgaan.

De winter houdt'er hof, en staet gelijck een stijl,
En wijckt den zomer niet, als voor een korter wijl.
Onwilligh groeit'er loof, en watmen groen magh noemen.
De lent en schildert hier geen spickelige bloemen,
Of tulpen schoon van verf, daer Bloemaerds hart aen hangt,
Tot dat hy met Narcis een' schijn in 't water vangt.
Het woelt'er dagelix met laden en met lossen
Van afgehouwen hout en heele Noordsche bosschen,
Gestapelt hemelhoogh; waer door de zonneschijn
Van 't westen word geschut, en nergens, als met pijn,
En zomtijds by geval alleen, word ingelaeten
Van lieden, die, om winst, het licht des hemels haeten,
En buien zijn gewoon, en hagel, sneeuw en vorst,
En tarten Venus vier met hun bevroze borst.
De strenge jeughd en past op vryen noch op huwen,
En slaet den tijd voorby, en leert'er Hymen schuwen:
En of de minnegod om 't jaer hier doet een' keer,
Geen boezems vatten vlam: al rieckt de plaets van teer,
Zijn torts kan qualijck brand in dit geweste stichten.
Zy zijn gelijckerhand gewapent voor zijn schichten,
En slaen de vleiery en praetjens in den wind:
Dies Cypris nimmer hier twee harten t' zaemen bind,
't En waer om zeven jaer eens bruiloft werd gehouden.
't Is altijd tijds genoegh. Zy suffen en verouden:
Of gevenze wat schijns van vryen, 't is uit spel
En nauwelix uit ernst. Het doet hen wonder wel,
Indienze op hun verzoeck noch worden afgeslaegen.
Onstadigh is hun min, gelijck de zomervlaegen.
De zinnen zijn verlet door dagelix gewoel.
Zy woonen 't Y te na, en blijven waterkoel,
Gelijck de koele stroom, en hun gedachten ebben
En vloeien heen en weêr. Wat zoum' er doch aen hebben?
In 't kort, 't is wonder, dat een buurt, die 't leven derft
Het welck van Venus vloeit, niet eens heel uit en sterft.
Ick zie de weereld doods, en omgewroet van mollen,

8 *Spickelige:* gespikkelde.
9 *Bloemaerd:* liefhebber van bloemen.
21 *Doet een' keer:* een bezoek brengt.
38 *Het welck van Venus vloeit:* dat door 't huwelijk wordt voortgebracht.

Indien men liefdeloos de jaeren heen laet rollen.
   Hier was 't bekende huis van onzen grijzen *Pol*,
Den degelijcken man, wiens ooren altijd vol
Bedruckte klaghten zijn, en dick om ruste wenschen,
Wanneer hy word omringt van raedelooze menschen:
Het zy hy, onder dack, zoo veer van 't volleck, duickt,
Het zy hy, op zijn tijd en pas, de straet gebruickt,
En na het raedhuis treed, dat lang van hem bezeten,
Van zijn oprechtigheid en onbevleckt geweten
Getuigenisse geeft, zoo lang het eere schat,
Dat yemant heb geleeft ter eere van zijn stad.
Van staetzucht wist hy noit of yemant te benijden.
Wat overschot van deughd men in bedorve tijden
Moet zoecken, vindmen hier noch heel en onverminckt
In hem, daer 't zweemssel zelf van Romulus in blinckt,
Zoo zeer als hy verscheelt van strijd en broedermoorden,
Die niet een kind en quetst met wercken of met woorden.
Gemeenzaem, elck ten dienst, een yeder even na,
En wie zijn ampt verzuimt, hy slaet zijn uuren ga.
De rechtbank zagh hem dick, als mond van 't Recht, beladen
Met d'uitspraeck van 't gerecht. De zes en dartigh Raeden,
De burgemeesters zelfs getuigen 't, en men weet
Hoe hy zich voor den Staet en goude vryheid queet:

41 Harmen Gysbertsz. van de Poll, de vader van den bruidegom, heeft Amsterdam een lange reeks van jaren gediend: als Commissaris van Huwelixe Saken in 1593—95 en 1599, als Schepen in 1598, 1600—1, 1603—4, 1606—7, 1611, 1614, 1628—29, 1631—32, als Weesmeester in 1608—10, 1617—19, 1625—27, 1634—38 en als Commissaris van Cleyne Saken in 1611—12 en 1615; zie Vondels toespeling hierop o. a. in vs. 47, 72 en 73. Hij behoorde tot de leden der regeering, die door prins Maurits in 1618 afgezet werden; in 1625 kwam hij weer op het kussen.

Op zijn voorspraak werd Vondel bij het proces over *Palamedes* niet naar den Haag gevoerd, maar te Amsterdam veroordeeld.

Hij was 6 Oct. 1559 te Amsterdam geboren en huwde daar 6 Juni 1592 met Reimerich Dirksdr. (geb. 8 Sept. 1567, gest. 9 April 1623), uit welk huwelijk vijf kinderen geboren werden. Bij zijn dood (10 Juli 1645) vervaardigde Vondel een *Lyckzang.*

43 *Dick:* vaak, dikwerf.

54 *Zweemssel:* gelijkenis.

55 *Broedermoorden:* volgens de overlevering sloeg Romulus zijn broeder Remus dood.

59 *Als mond van 't Reght:* als Schepen.

Met wat een eer hy werd van zijnen dienst verlaeten,
En weder aengezocht. Hoe schaemen zich de straeten,
Waer langs 't oproerigh volck hem landverraeder schold,
Doen trouweloosheid meer dan eere en eeden gold.
Nu was hy, als een kleed, in dienst der stad gesleten,
En treurde zonder ga, verlangende eens vergeten
Te slijten ampteloos het weinige overschot
Des levens, dat hem noch vergunt moght zijn van God.
Hy zat nu doof, verdooft van al 't langduurigh schreeuwen,
Dat hy, als vader vooghd en man van wees en weeuwen,
Veel jaren achter een geduldigh had gehoort.
De zwackheid van het lijf die stuwde hem vast voort
Na 'et graf. Hy was getroost al 's levens lust te sterven,
Zoo hy 't verlaeten moght, met hoop van wettige erven
Te zetten in zijn erf en 't vaderlijcke leen:
Maer laes! zijn moed die zonck: de hoop daer toe was kleen;
Vermits zijn zoonen bey tot noch toe Hymen vlughten:
Dat deê die oude stock en goede vader zuchten.

't Alwetend Wezen riep, op 't zuchten dezes mans,
De Teelzucht endelijck tot zich na 's hemels trans,
Van waer zijn alziende oogh der menschen doen aenschoude,
Met zorge dat hy 't al in zijnen stand behoude.
Ghy, sprack hy tegens haer, die op mijn wencken past,
En over stammen waeckt, en heit de huizen vast,
Door teelen zonder end, hoe hebtge zoo veel jaeren
De zorgen over 't bloed der *Pollen* laeten vaeren?
Hoe hebtge 't vroom geslacht, het algemeen tot nut,
Niet door een braeve ranck verheerlijckt en gestut?
De dood die knipt bykans den draed van 's ouden leven,
Ghy ziet hoe hy vergaet, en hoe zijn beenen beven,
En hoe hy over 't graf van zijn gezelschap helt,
En met den minsten storm ter aerde leit gevelt.

63 *Hy werd van zijnen dienst verlaeten:* bij de verandering der Regeering door Prins Maurits, in 1618.

64 *En weder aengezocht:* in 1629, toen hij in zijn vorigen rang, ja op zijn ouden eed, weder werd ingelaten.

68 *Zonder ga:* zijne vrouw Reimerich Dirksdr., met wie hij 21 Mei 1592 ondertrouwde, was 23 Dec. 1599 overleden.

79 *Zijn zoonen:* Jan, wiens bruiloft hier bezongen wordt, en Gijsbert, geb. te Amsterdam 20 Oct. 1599 en aldaar kinderloos overleden 9 Dec. 1652.

80 *Die oude stock:* grijsaard.

Ga toe dan met der haest, en laet geen tijd verloren.
Ick heb zijn' oudsten zoon een schoone Bruid beschoren,
Een *Duifken* zonder gal, een weerga zoet van aerd;
En zoo ghy 't onderstaet, ick zieze ras gepaert.
Ick zal d' afkeerigheid uit hun gemoeden bannen,
En hen eendraghtelijck in uwen wagen spannen.
De Teelzucht op dat woord terstont na d' aerde vloogh,
En trof den jongen *Pol*, uit *Duifkens* blinckende oogh,
Met eenen scharpen pijl, aleer hy 't zelf vermoede.
De wonde zat in 't mergh, hoewelze niet en bloede.
Het bloed begon te ziên, door 't heimelijcke vuur.
De jongeling bevond de straelen van natuur
Veel maghtiger dan oit. Hy liet zijn' handel loopen,
En dacht om vaders huis, noch koopen en verkoopen:
Maer ley op kussen toe, en vriendelijcken kout,
Op loncken en gevley. De liefde maeckt hem stout.
Zijn eenigh wenschen is om in haer gunst te raecken.
Hy keurt de woorden uit, die maeghdekens doen blaecken,
En is in vierigheid zich zelven ongelijck,
En vordert nacht en dagh den bouw van Venus Rijck.
't Is wonder hoe de min de menschen kan verkeeren,
En in zoo kort een tijd zoo veele dingen leeren.
De minne wet het brein, en zet de zinnen schrap,
En leert in haere school ons deughd en wetenschap,
Ootmoedigheid, geduld, en zedige manieren:
Te hoopen zonder hoop: een anders luimen vieren:
Te dienen zonder loon: te zwichten, te bestaen:
Gewillighlijck geboeit in slaverny te gaen:
Te derven om 't genot, en sterven en verrijzen:
Den maghteloozen geest met roock en wind te spijzen.
Zy weckt de traegen op uit hunnen droom, en vraeght,
Of niet een frissche jeughd, een wackre en heldre maeghd
In aengenaemheid zelf de zonne gaet te boven?
Of kostelijcker bloem, in 't puick van alle hoven,
Gevonden word als dees, daer *Pol* nu 't oogh op slaet?
Om haer is 't dat hy peynst, al waer hy gaet of staet:
Het zy het morgenrood verlicht de groene kruiden;
Het zy de groote toorts de hoofden braed in 't zuiden;

98 *Onderstaet:* aandurft.
105 *Ziên:* zieden, kooken.

Het zy die achter duin in 't zoute water zinckt;
Of ons by nacht ontschuilt, en voor een ander blinckt.
Mijn *Pol* is op zijn *Duif* verslingert, als een doffer.
Hy heeft geen ander hart als 't harte van zijn joffer.
Versuft hy, daer het loof hem voor de zon bescharmt,
Hy ziet hoe groen 't geboomt malkanderen omarmt,
Den lindeboom den Yp, den wilgetack den elzen;
Hy wenscht terstond zijn lief te kussen en t' omhelzen.
Ziet hy den bloessem aen, zoo liefelijck van lucht;
De maeghdom rieckt hem toe, en zijn beloofde vrucht.
Zoo hy een klaere star ziet flickren in het doncker,
Hy denckt om 't lachende oogh, en 't hemelsche geflonker
Van 't minnelijck gezicht, en 't zuiver diamant
Dat in haer aenschijn gloeit. Hy smoort van heeten brand.
Zoo hy twee paerden ziet een' zelven wagen trecken,
Hy denckt om 't zachte juck: en ziet hy treckebecken
Twee duiven op het slagh, niet ongelijck van kuif,
Hy raest, hy is ontrust, en roept om zijne *Duif*,
En geeft zich op de vlught, en krijght gezwinde wiecken,
En weet waer dat zy is te raeden en te riecken,
En valtze moeielijck, en weetze t' ondergaen.
Zy ziet haer vryers trouw en grooten yver aen,
En krijgt genegentheid, en andere gepeinzen,
En wenscht gepaert te zijn: maer 't hart wil t' elckens deinzen,
Uit teere bloodigheid, en jeughdelijcke schaemt;
De rechte blozentheid, die zoo een maeghd betaemt,
En schooner is dan 't rood op haer ontloke wangen.
De wil zou overslaen, maer blijft in twijffel hangen.
Het jawoord, dat de gunst te met na voor toe drong,
Is rijp en in den mond, maer 't hapert op de tong,
En kan 'er qualijck uit. Doch wat baet tegenstryen?
Wie met den hemel vrijt, die heeft voorwind in 't vryen,
En raeckt de haven in behouden met gemack;
Gelijck dees Bruigom deê, doen zy het jawoord sprack,
En met een' zucht ontfing zijn aengebode trouwe,
En aen zijn zijde ging, gelijck zijn echte vrouwe.

153 *En valtze moeielijck:* en bestormt haar gedurig met zijn aanzoeken en beleefdheden.
En weetze t' ondergaen: en weet haar te belezen, voor zich te winnen.

164 *Met den hemel:* wie met bijstand van den hemel.

Leef lang, geluckigh paer, en bezigh uwen tijd,
En treck getroost te velde in dezen eersten strijd,
En mengel onder een triomf en nederlaegen:
Ghy zult hier over smart, noch over wonden klaegen.
Het is een lieve lust, die nimmermeer verveelt.
Wie vreest voor zulck een dood, die 't eeuwigh leven teelt.
Nu droom niet anders dan van harten te verovren.
De zoete koele May bestroit uw bed met lovren.
En bloemen zonder tal, en lacht u vrolijck aen.
De zon, om uwent wil, zal spader onder gaen.
De schaemte heb hier uit, en moet geen kaecken verwen.
Ga, mengel bloed met bloed, en *Pollen* en *van Gerwen.*
Daer volge, beurt om beurt, een dochter na een' zoon.
De liefde en is geen last, zy is haer eigen loon.
Ick zie den erfgenaem den kleenen *Pol* geboren,
Eer negenmael de maen verwisselt haeren horen.
Ick zie hoe grootvaêr 't kind vast kust, en wel gemoed
In bey zijn armen vat, en met dees woorden groet;
Terwijl de traenen vast van blyschap staen en hangen
In d' oogen en op 't vel der rimpelige wangen:
De Roomsche Pol en was noch kon zoo bly niet zijn,
Doen hem geboren werd het zoontje Salonijn,
Waer op Augustus zwaen de goude tijden spelde,
Als ick met deze vrucht, het leste dat my quelde.
Mijn lang gewenschte neef, Gods wille moet geschien.
Hy hael my in zijn rust, nu ick u heb gezien.
De wereld viel te kleen, en zat te naeuw verdrongen,
Zoo d' oude niet en weeck, en lietze weêr den jongen.
Mijn voorgang zy uw spoor, en word geen weldoen moe.
Aldus spreeckt oude *Pol:* de jonge lacht hem toe.

189 *De Roomsche Pol:* Asinius Pollio, Consul en Redenaar te Rome. Hij leefde ten tijde van Augustus en verwierf zich veel roem, zoo in den krijg, dien hij tegen de Dalmaten en staande de burgertwisten voerde, als door zijn geschriften, van welke er echter geene meer zijn overgebleven.

190 *Salonijn:* Saloninus, aldus genoemd naar de stad Salone, welke Pollio had ingenomen, toen hem dit zoontje geboren werd.

191 *Augustus zwaen:* Vergilius, in zijn beroemden vijfden herderszang op de geboorte van dit kind.

OP HET TOONEEL.

I.

(*Op de architraaf van de ingangspoort.*)

De weereld is een speeltooneel,
Elck speelt zijn rol en krijght zijn deel.

II.

(*Op de architraaf boven de loges.*)

Tooneelspel quam in 't licht tot leerzaem tijdverdrijf.
  Het wijckt geen ander spel noch koningklijcke vonden.
Het bootst de weereld na. het kittelt ziel en lijf,
  En prickeltze tot vreughd, of slaet ons zoete wonden.
Het toont in kleen begrip al's menschen ydelheid,
Daer Demokrijt om lacht, daer Heraklijt om schreit.

III.

(*Op een der balken aan de zoldering.*)

De byen storten hier het eelste datze leezen,
Om d' oude stock te voên en ouderlooze weezen [1]).

---

[1]) Zooals bekend is, deelden het Oudemannen- en het Weeshuis te Amsterdam de opbrengst van de vertooningen in den Schouwburg aldaar, in dezelfde verhouding als zij de kosten van den herbouw gedragen hadden.

De nieuwe Schouwburg was geplaatst op het terrein van den ouden, aan de Keizersgracht tusschen de Beeren- en Runstraat. De hier vermelde gedichten van Vondel waren op de opgegeven plaatsen aangebracht. Hoe het gebouw er van binnen en van buiten uitzag, kan men beschreven vinden in het eerste deel dezer uitgave, waarin het „Leven van Vondel" is opgenomen. Vgl. ook C. N. Wybrands. *Het Amsterdamsche tooneel van* 1617—1772, bl. 70—83.

I, III en IV zijn afgedrukt volgens *Gysbreght van Aemstel* te Amsterdam bij W. Blaeu in 1638 uitgegeven. (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 238).

II volgens den eersten druk van dit treurspel, in 1637 bij W. Blaeu verschenen (*Bibliographie*, n°. 236).

V, VI en VII volgens Vondels *Verscheide Gedichten*. 1644, bl. 340.

IV.

(Op een der balken aan de zoldering.)

Het spel heeft oock zijn' tijd, wanneer 't de tijd gehengt.
't Vermaeckelijck en 't nut word hier van pas gemengt.

V.

(Op de architraaf van de galerij op het tooneel.)

Twee vaten heeft Jupijn. Hy schenckt nu zuur, nu zoet,
Of matight weelde en vreught met druck en tegenspoet.

VI.

(Vóór den schoorsteen in de kamer der Regenten.)

Gezegent is dat lant
Daar 't kint zijn moêr verbrant.

VII.

(Vóór den schoorsteen in de kamer der tooneelspelers.)

Hetzy ghy speelt voor stom of spreeckt,
Let altijt in wat kleet ghy steeckt.

WAERSCHOUWING.

(Voor den Schouburgh.)

Geen kint den Schouburgh lastigh zy,
Tobackpijp, bierkan, snoepery,
Noch geenerlei baldadigheit.
Wie anders doet, wort uitgeleit.

Waerschouwing. Afgedrukt naar Vondels *Poëzy* 1650, bl. 500. Dit versje was met gouden letters geschreven op een paneel naast de deur, die toegang gaf tot het portaal, waar zeer waarschijnlijk de entrée betaald moest worden.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL,

D' ONDERGANG

VAN

ZIJN STAD EN ZIJN BALLINGSCHAP.

TREURSPEL.

Urbs antiqua ruit.

(De aeloude stad ploft neer.)

Afgedrukt volgens den tekst van de eerste uitgave, in 1637 bij W. Blaeu verschenen. (*Bibliographie van Vondels werken* n°. 236.)

INLEIDING.

Toen het houten gebouw der „Academie", door Samuel Coster gesticht, te klein begon te worden ten gevolge van de samen. smelting der Oude Rederijkerskamer met die „Academie", besloot men het te sloopen en op den grond ervan, eenigszins vergroot door aankoop van aangrenzend terrein een nieuw steenen gebouw te stichten. Onder het toezicht van Nicolaas van Campen, raad in de Vroedschap en tegelijkertijd Regent van het Weeshuis, had die verbouwing plaats en in het najaar van 1637 kwam de nieuwe „Schouburgh" op de Keizersgracht gereed.

Aan Vondel viel de eer te beurt, de rij der voorstellingen te openen met een stuk van zijn hand. Hij koos als onderwerp „de jammerlijcke verwoestinge van Aemstelredam, en ballingschap van Gysbreght van Aemstel", overtuigd van de belangstelling zijner medeburgers in deze „stoffe". Op welke wijze hij de oorspronkelijke geschiedenis in zijn treurspel verwerkt heeft en in hoeverre hij met dichterlijke vrijheid van die geschiedenis is afgeweken, kan uit de „Historische toelichting" en uit de talrijke aanteekeningen aan den voet der bladzijden blijken.

Vondel droeg *Gysbreght van Aemstel* op aan Hugo de Groot

die toen als gezant van koningin Christina van Zweden bij het Fransche hof te Parijs verblijf hield. Hoezeer de Groot was ingenomen met dit treurspel, ziet men in een brief, dien hij aan Vondel schreef om hem te bedanken voor zijne opdracht. De brief luidt aldus [1]:

Myn Heer.

Ick houde my seer geobligeert aen uE. beleefdheit ende groote affectie tot my, de welcke schier alleene, immers nevens weinige van die landen soect te versoeten myne geleden swaericheden ende te vergelden myne onbeloonde diensten. Ick heb uwe gaven ende wercken altyd ten hoochste geestimeert. Soo ick van dit werck soude seggen dat ick gevoele, soo soude ick mogen verdacht sijn off ick de eer die my is geschiet door de toeeigening daerdoor soude willen erkennen, 't welk ick noch daermede nochte op andere wegen en sie te connen doen nae behooren. By anderen wil ick wel spreecken vande geluckige uitkiesing van dese in der daet waerachtige, maer by uE. schoon gecierde geschiedenisse, de Stadt van Amsterdam, daer dit werck is gemaect ende vertoont, eigentlyck toecomende; de seer welvoegende schickinge van alle deelen van het eerste tot het laetste, wijse leeringe, teere hartroeringe, vloeiende, doch welbeknochte veerzen. By uE. sal ick niet anders seggen, dan dat ick Amsterdam voor geluckigh houde, soo veele daer syn die dit werck nae syne waerde connen schatten. Den Coloneeschen Œdipus van Sophocles, de biddende vrouwen van Euripides, hebben Athenen noit grooter eere aengedaen als Amsterdam hier mede geniet. Ende alsoo ick vertrouw, dat dit werck onsterffelyck is, soo derf ick daeruit verhoopen, 't gunt my myne eigen wercken niet en derven toeseggen, dat

[1]) De tekst van dezen brief is gevolgd naar de Groot's handschrift, waarvan een facsimile in de Koninklijke Bibliotheek berust. Het adres luidt: „A Monsieur Monsieur van Vondelen A Amsterdam".

myn naem sal blyven levende in een stadt, die ick ten hoochste altyd heb geeert. Groote dancbaerheit ben ick uE. schuldigh; de welcke ick in myn hart onverzeert wil bewaeren, tot dat ick eenige gelegentheit vinde om de selve metter daet te doen blycken. Tot Parys den 28 Mey 1638.

UE. Dienstwillige ende danckschuldige
H. DE GROOT.

Ruimer lof kon zeker op geen kiescher en smaakvoller wijze worden toegedeeld: en dat de Groot niet vleide, bewijst hetgeen hij aan Vossius schreef over hetzelfde onderwerp:

„Vondel heeft my vriendtschap gedaan dat hy een treurspel van treffelyken inhoudt, voeghelyke schikkinge, en overvloedige welspreekenheit aan my, als eenigen smaak hebbende in zulke dingen, heeft toege-eigent. Ook verheugh ik my dat myn naam, op wat wyze het ook zy, by u luiden wordt levendig gehouden. 't Waaren onverstandige menschen, die in een treurspel, handelende van een geschiedenisse, al drie hondert jaaren geleden, het vertoonen van de gewoontens dier tyden niet wilden toelaaten: eveneens als die van Geneven, die in den Franschen druk van Cominaeus overal daar verhaalt wordt dat de Koning van Vrankryk ter misse ging, het woordt avondtmaal in de plaats van misse stelden. Ook hebben zich Aeschylus, noch Euripides niet geschaamt den aanschouweren de Barbarische godsdiensten te vertoonen: d'eerste in zyn treurspel van de Persen, d'ander in zyn Iphigenia in Tauren. Doch daar uit kan men zien hoe weinig zy zyn, die van zulke dingen wel konnen oordeelen [1])."

Schooner lofspraak kon Vondel zich niet wenschen en dat de Groot juist had gezien, toen hij aan *Gysbreght van Aemstel* een lang leven voorspelde, bewijst de lange reeks van vertooningen, die het stuk sedert 1637 beleefd heeft.

---

[1]) BRANDT, *Leven van Vondel*, achter zijne *Poëzy* 1682, bl. 42.

Toch gaf de eerste vertooning aanleiding tot vrij wat moeilijkheden. De datum van de eerste voorstelling was bepaald op 26 December, tweeden Kerstdag. Een week te voren besloot de Kerkeraad der Gereformeerde gemeente eene commissie te zenden aan Regenten van het Weeshuis om hen aan te manen af te zien van de „verthooninge vande superstitien vande paperye als misse en andere ceremonien". De predikant Laurentius en zijn ouderling Claes Jansz. Visscher moesten onverrichterzake aftrekken en gingen daarop hun bezwaren bij Burgemeesteren indienen, met verzoek het stuk te weren en te zorgen „datter doch geen schandalen mochten gegeven worden". Hun werd daarop geantwoord, „dat de E. Heeren Burgemeesteren daerop hadden gelet dat de Kercke noch de politie niet gepickeert of getraduceert soude worden, meynende dat hetgene soude mogen passeeren meer soude strecken tot bespottinge van het pausdom als tot onteeringe van de Christelijke religie" [1]). Hiermede konden zij heengaan. Toch bereikten zij gedeeltelijk hun doel, want de eerste vertooning had niet op tweeden Kerstdag plaats.

Verheugd ging Ds. Wachterdorfius op 31 December Burgemeesteren bedanken „voor de goede devoiren tegens de vertooningh aangewend", er tevens nogmaals „ernstelyck ende sierieuselyck" op aandringende „de achterhoudinge van het comedyspel", daar de Kerkeraad vernomen had „dat nochtans verscheyden personen de kercken niet welgesint zich te samen voegen om oorlof bij de H. H. Burgemeesteren te verwerven datse souden mogen gespeelt werden." De predikant wees er nogmaals op, dat het treurspel „t' eenemael daerop loopt om het pausdom smakelyck te maecken"; hij ontving evenwel ten antwoord, dat de burgemeester, die hem te woord had gestaan, alles aan zijn ambtgenooten zou „communiceeren,

---

[1]) Protocol van den Kerkeraad VII f°. 213. Medegedeeld door J. H. Rössing in *de(n) Tijdspiegel* 1874 III bl. 288; vergelijk ook BRANDT'S *Leven van Vondel*, uitg. E. Verwijs bl. 53.

hoewel cleyne hope gevende van de selve te weigeren" [1]).

Het verzet baatte dus niet; op den eersten Zondagmiddag van Januari 1638 werd de Schouwburg met Vondels *Gysbreght* ingewijd en sedert dien tijd bleef het onafgebroken op het repertoire der Amsterdamsche tooneelgezelschappen, terwijl het jaren lang ook te Rotterdam en te 's-Gravenhage bij den aanvang van het nieuwe jaar gespeeld werd.

Volgens de opgaven van C. N. Wybrands in *de Dietsche Warande* X bl. 423 werd *Gysbreght van Aemstel* vóór Vondels dood op de hier volgende dagen vertoond:

1638. 3, 4, 5, 10, 11, 14, 17, 21, 31 Januari; 1, 5, 9, 16 Februari.
1641. 23, 26, 27, 28, 30 December.
1642. 2, 6, 9 Januari; 26, 27, 29, 30 December.
1643. 24, 26 December.
1645. 21, 27 December.
1646. 1, 11 Januari; 28 Juni; 29 November; 3, 6, 24, 27 December.
1647. 17 Januari; 23, 27, 28 December.
1648. 1 Mei; 24, 28, 29 December.
1649. 16, 20, 22, 30 December.
1650. 23 September; 12, 27, 28 December.
1651. 9 Januari; 26 Juni; 5 October; 21, 27, 29 December.
1652. 12, 19 December.
1653. 11, 22, 27 December.
1654. 24, 28, 31 December.
1656. 7, 10, 14 Februari; 27, 28, 29 December.
1657. 1, 4 Januari; 24, 27, 28, 31 December.
1658. 23, 27, 28, 30 December.
1659. 22, 27, 29 December.

---

[1]) Protocol VII f°. 232, 233.
Nog eenmaal, 14 dagen na de inwijding, vervoegden zich afgevaardigden uit den Kerkeraad bij Burgemeesteren, maar met even ongunstig gevolg; zie Rössing, t. a. p. bl. 299.

1660. 1 Januari; 23, 27, 28, 30 December.
1661. 3, 6 Januari; 22, 27, 28, 29 December.
1662. 2, 5 Januari; 27, 28 December.
1663. 1, 4, 18 Januari; 24, 27, 28, 31 December.
1665. 13, 15 Januari.
1666. 25, 28, 30 December.
1667. 28, 29 December.
1668. 24 December.
1669. 12 September; 24, 27 September.
1678. 22, 24 December.

DEN HEERE

HUIGH DE GROOT,

GEZANT DER KONINGINNE EN KROONE VAN ZWEDEN,

BY

DEN ALDERCHRISTELIJXSTEN KONING,

LUIDEWIJCK VAN BOURBON,

Koning van Vranckrijck en Navarre.

Myn Heer,

Het rijzen van onzen nieuwen Schouwburgh, gevordert [1]) door de heeren Weesvaders, en inzonderheid door den yver des Raedsheeren Nikolaes van Kampen [2]), niet onbedreven in Bouwkunst, en liefhebber van alle fraeie geesten en wetenschappen, dede onzen lust rijzen, om dit aenzienelijck gebouw in te wijen met eenigh werck, dat deze stad en burgerije moght behaegen: waerom wy voor onze stoffe uitkoozen de jammerlijcke verwoesting van Aemstelredam, en ballingschap van Gijsbreght van Aemstel, doenmaels heer der zelve stede:

Genus à quo principe nostrum: [3])
De rechte stam van Amsterdam.

Het is kennelijck dat d' aeloude dichters pooghden de ghedichten den volcke smaeckelijck te maecken met zaecken te

1) *Gevordert:* bevorderd.

2) *Nikolaes van Campen,* zoon van Willem Hugensz. van Campen, werd in 1634 Raad in de Vroedschap van Amsterdam en was tevens Regent van het Weeshuis. Hij overleed te Amsterdam en werd 6 April 1638 in de Nieuwe Kerk begraven. Zie over hem *Oud-Holland* III bl. 166 en 170.

3) *Genus à quo principe nostrum.* Ontleend aan VERGILIUS, *Aeneis.* III, vs. 168.

Wy dienen eenen Godt, een Godtheit, die wy kennen.
Wy stellen eenen Godt in top. Wie neffens hem
Een andre Godtheit eert, dien kan Jerusalem
Niet laten ongevloeckt: gelijck de mont ons leerde,
Die onze Godtheit sprack, ja met dien Godt verkeerde,
Als een gemeenzaem vrient met zijnen trouwen vrient.

Ithobal.

Een iegelijck zie toe, en wete wien hy dient;
Wy zijn gerust in 't onze, en noit hier van verbastert.
Dat ghy ons Godtheit haet, vervolght, vervloeckt, en lastert,
Ontdeckt uw misverstant. Wy hooren hoe ghy haet,
Veracht, en schent het geen uw yver niet verstaet?

Wetgeleerde.

Gods wijsheit zwichte noit voor 's menschen brein, en zotheit,
Die bidt haer droomen aen, en een gedroomde Godtheit.

Ithobal.

Men houde Tyrus en ons Sidon niet zoo slecht,
Dat het een Godtheit diene, en heur altaren recht',
En kercken bouwe alom, op 't lant en in de steden,
Die niet met recht verdient te worden aengebeden,
En dat men haer een woudt toekeuren zoude, en voort
Vereeren met al 't gene een Godtheit toebehoort.
Neen zeker, ons Godin en Koningin Astarte,
Door Syrie gedient, neemt ons gebeên ter harte,
En zegent rijck by rijck met vee en vruchtbaerheit:
Het zy men 't op geberghte of in de beemden weid',
Of 's winters zette op stal; men kan het naulix tellen.
Al 't voetsel dijt tot melck, waer van de jadders zwellen.
Astarte zegent hof, en huis, en huisgezin.
Zy queeckt de jongkheit aen, de schoonheit, en de min.
Zy troostze met een lief, die bleeck van minne quijnen,
En komtze oock in den droom verquicken, en verschijnen,
Aenschouwde ghy haer beelt, en sehoonheit, en gelaet,

139 *De mont:* Mozes.
153 *Toekeuren:* toekennen.
160 *Jadders:* uiers.

Of Agamemnons zoon Orestes, t' elckemael
Op 't hoogh tooneel gejaeght, terwijl met schrick bevangen
Hy vlood voor 's moeders geest, verzien met zwarte slangen
En tortzen, daer de Wraeck den drempel dicht bezet.

Het en is oock de reden niet ongelijck [11]), dat onze eige zaecken ons meer ter harten gaen, dan die van vreemden en uitheemschen. Beneffens dit inzicht prickelde ons hier toe de genegentheid, om eens (waer het mogelijck) den schoonen brand van Troje t' Amsterdam, in het gezicht zijner ingezetenen, te stichten, na het voorbeeld des goddelijcken Mantuaens [12]), die een vier ontstack, dat geuriger en heerlijcker blaeckt dan de hemelsche vlam, die den fenix verteert; gelijck hy d' eenige fenix is, in wiens schaduwe het ons lust (zijn wy des waerdigh) laegh by de aerde te zweven: en uit wiens assche, eens om de honderd jaeren, een fenix [13]) te voorschijn koomt, dien ick nu met den vinger niet en hoef te wijzen, nadien de glans van zijn pennen alle de wereld in d' oogen schittert. Wy bouwden dit treurspel op de gedachtenis, ons by de schrijvers en de faem daer van nagelaten; en stoffeerden en bekleedden de zaeck na de wetten, regelen en vrijheid der poëzije; oock na de tooneelwetten, waer tegens wy wetende niet en misdeden, 't en waer misschien in talrijckheid van personagien [14]), dat wy qualijck konden vermijden, zonder het werck zijnen eisch te weigeren. Of eenige Amsterdammers moghten walgen van den zwaeren val hunner muuren, en 't verstroien der voorouderen te hooren; zoo word die bittere nasmaeck verzoet, door Rafaëls voorspelling [15]) van de heerlijcke verrijssenisse der verdelgde vesten en verstroielingen; dat wy nu op 't allergeluckighste beleven, onder de wijze regeering der tegenwoordige burgemeesteren, die het gemeen beste boven hun eigen behartigen, en geenen oorloogh prijzen, dan die om vreede

11) *Het en is oock de reden niet ongelijck:* het ligt ook in de reden.
12) *Des goddelijcken Mantuaens:* Vergilius, bij Mantua geboren.
13) *Een fenix:* de Groot zelf.
14) *'t En waer misschien in talrijckheid van personagien.* Volgens de zoogenaamde regels van Aristoteles, moesten er in een behoorlijk treurspel niet meer dan ten hoogste zeven personen optreden.
15) *Rafaëls voorspelling:* de voorspelling van den Engel in het 5de bedrijf vs. 1823–64.

gevoert word[16]). Ick vermat my verwaendelijck dit uwe Exc. op te draegen, en dat te vrijpostiger, overmits uwe Exc. van den treurigen tooneelstijl, die de hooghdraevenste, onder allerley slagh van schrijven de kroon spant, niet afkeerigh en schijnt; gelijck blijckt by den gekruisten Christus, eertijds in vrijheid[17]), zedert by de Thebaensche dochter in gevangenis, en onlangs by den degelijcken Josef in ballingschap geteelt, en van ons, zoo wy best konden, op het Nederduitsche tooneel gebragt, tot stichtelijck vermaeck dezer loflijcke burgerije, en van alle eerlijcke lieden. Wy vertrouwen dat dit uwe Exc. te min zal mishaegen, aengezien hier, onder de oudste en treffelijxste edelen en bondgenooten niet oneerlijck in 't harnas sneuvelt de ridder Heemskerck[18]), een adelijcke en manhaftige ranck, uit dat bloed, waer van uwe Exc. zijn braeve afkomst telt. Ick offer dan uwe Exc. in zijne ballingschap mijnen Gijsbreght van Aemstel, den godvruchtigen en dapperen balling. Omhels hem uit medoogen, die eer medoogen dan gramschap waerdigh is, en leef lang ter eere van uw Vaderland.

t' Amsterdam, CIↃ IↃ CXXXVII,
de XVI[en] *van Wijnmaend.*

uwe E. ootmoedige dienaer
JOOST VAN DEN VONDEL.

16) *Geenen oorloogh .... dan die om vreede gevoert word.* De lof, hier aan Burgemeesteren toegezwaaid, was in Vondels mond geen vleierij; ook hij zag — gelijk uit al zijn geschriften blijkt — met leede oogen het voortzetten van den oorlog aan.

17) *By den gekruisten Christus, eertijds in vrijheid* enz. Vondel wil zeggen, dat het treurspel van den gekruisten Christus door de Groot was geschreven, toen hij zich nog in vrijheid bevond, dat van de Thebaansche dochter in zijn gevangenis, en het treurspel van Jozef (door Vondel vertaald) in zijn ballingschap.

18) *Heemskerck,* enz.: Hugo de Groot, Heer van Noordhoorn enz., geboren in 1511 en vijfmalen Burgemeester van Delft, was in tweede huwelijk getrouwd geweest met Elselinge van Heemskerck, bij wie hij twee zonen verwekte, waarvan de jongste, Johan, in 1554 geboren en op den 3 Mei 1640 te Delft overleden, de vader was van den grooten Hugo. Zie J. J. P. CORNETS DE GROOT: *Levensschets van Mr. Pieter de Groot, 's-Gravenhage.* 1847 (niet in den handel) en A. A. VORSTERMAN VAN OYEN: *Hugo de Groot en zijn geslacht,* bl. 5.

VOORSPEL

VAN

GYSBREGHT VAN AEMSTEL,

AEN

Schout, Burghemeesters, Schepens, en Raed
VAN AMSTERDAM.

De trotze Schouwburgh heft zijn spitze kap
Nu op, en gaet de starren naderen,
En wellekoomt met dartel handgeklap
Al 't Raedhuis, en ons wijze Vaderen.
Het heiligh Raedhuis wijd den Schouwburgh in,
En wacht met zijn aendachtighe ooren,
Soo vierigh, als Karthagoos koningin,
Belust het droef verslagh te hooren,
Hoe Ilium van Argos werd verplet,
En door de torts in d' assche raeckte:
Dat zoeter dan al 't Afrikaensch bancket
De tong, haer leckre zinnen smaeckte.
Het nieuw tooneel drie eeuwen springt te rugh,
Om Aemstels vesten te verstooren,
En bouwt de wreedheid eene breede brugh.
't Aeloude Troje word herboren,
En gaet te gronde in 't gloeiende Amsterdam.
Ons Amstel zal een Xanthus strecken,

5 *Heiligh:* onschendbaar.
7 *Vierigh* behoort bij het volgende *belust.*
Karthagoos koningin: Dido, in Vergilius *Aeneis*, tweede boek.
12 *Leckre:* kieskeurige, weelderige.
14 *Verstooren:* verwoesten.
18 *Strecken:* verstrekken tot, zijn.

Geverwt van bloed: de Kermerlandsche vlam,
Als 't Griexsche vier, de daecken lecken.
't Bestormt stadhuis dat zweemt na Priams hof.
Hoe kort kan 's werelds pracht verandren.
Hoe stuiftze wech voor wind in roock en stof.
Kristijnen strecken hier Kassandren,
By 't hair gesleurt. De bisschop Gozewijn
Besprenckelt als Priaem d' autaeren:
Daer Pyrrhus woed en moord, in Haemstees schijn.
En geen Klaeris noch grijze hairen
Verschoont. De helsche en goddeloose Vries
Geen snoode Ulyssees wijckt in boosheyd.
Noit leê Heleen door 't schaecken dit verlies;
Dat door des schenners trouweloosheid
Vrouw Machtelt deê. De schalcke Vossemeer
Bootst Sinons aerd na in 't stoffeeren.
Het zwanger paerd van Troje baert 'er weer.
De krijghslien, die de kans doen keeren.
Heer Gijsbrecht draeght zich als Anchises zoon,
En word door tegenspoed niet slapper:
Zijn deughden staen in top voor elck ten toon,
Niet min godvruchtelijck als dapper.
Proost Willem stort in 't priesterlijck gewaed,
Als Panthus, Phebus priester, neder.
Vrouw Badeloch, die op Kreüze slaet,
Verbeeld ons, hoe getrouw en teder
Oprechte liefde in rampen is belaen
Met haer beminde wedergade.

24 *Kristijnen:* nonnen.
Kassandren: Cassandra, de dochter van Priamus en van Hecuba, werd na de inneming van Troje aan den voet van het altaar onteerd door Ajax den Locriër. Bij de verdeeling van den buit viel zij ten deel aan Agamemnon, die haar naar Mycene voerde, waar Clytemnestra haar later doodde.

29 *De helsche en goddeloose Vries:* Grobber, eigenlijk, als wij later zien zullen, „de Grebber" genaamd, en die de Westfriezen, tijdens Floris' gevangenschap, tegen 't Muiderslot aanvoerde.

34 *Stoffeeren:* verdichten, opsmukken, liegen.

41 *Proost Willem:* Willem van Aemstel, van wiens dood vs. 1201 volgg. gesproken wordt.

43 *Slaet:* gelijkt.

In Veenerick herleeft de kleene Askaen,
Waermeê de held op Gods genade
Zich scheep begeeft, en op een beter wacht:
Dat wy ter goeder uur beleven,
Nu Amsterdam en 't Aemstelers gheslacht
Zijn kroon ten hemel heeft geheven.
Zoo eens de vreê ons scheeprijck Y bestrael,
En 't oorlooghs onweer rust van ruisschen,
Kiest gans Euroop dees stad tot Amirael:
En 'k zie eer lang ons zilvre kruissen
Bezaeit met goud van starren eerst ontdeckt,
En 't wapen, tot een hemelsch teecken,
Om hoogh, van mist noch aerdschen damp bevleckt,
Den zeeheld hard en moed in spreecken,
Daer hy, beducht door 't gieren van de naeld,
In d' yszee drijft en dwaelt.

49 *Op een beter:* versta hier onder lot.
56 *Ons zilvre kruissen:* 't veld van de zilveren kruisen, het wapen van Amsterdam.
62 *In d'yszee drijft en dwaelt:* toespeling op de Noordpooltochten der Hollanders.

OP DEN NIEUWEN SCHOUWBURGH.

AEN DEN RAEDSHEER

NIKOLAES VAN KAMPEN.

Wy bootzen 't groote Rome na in 't kleen,
Nu *Kampen* bezigh is met bouwen,
En na den hemel vaert met hout en steen.
Geschut noch donders van kortouwen
Versteuren hem, terwijle Spinola
Van boven ziet zijn maenden krimpen

5—8 Het beleg van Breda werd door Spinola 27 Aug. 1624 aangevangen en duurde tot 2 Juni 1625. Frederik Hendrik berende de stad op 20 Juli 1637 en dwong haar tot de overgave 7 October van 't zelfde jaar, zoodat hij tot het winnen daarvan ongeveer evenveel weken bezigde, als Spinola maanden.

In 's Princen weecken, en hoort in Breda
Ons kort, zijn lang belegh beschimpen.
De bouwkunst bloeit in 't midden van 't gevecht,
En opent schouwburgh en tooneelen:
Daer strijckt de grijze Raed het voorhoofd slecht,
En word door droeve en blijde speelen
Verquickt: daer groeit ons Amsterdamsche jeughd,
Die in haer schick den bouwheer prijzen:
Zoo dat zijn naem, op 't schatren van haer vreughd,
Tot in den boogh om hoogh koomt rijzen,
En stuit 'er op, en barst ten venstren uit.
Pompejus zou zijn eer benijden,
En Scaurus zelf, vernamen zy 't geluid,
Dat, na'et verloop der eerste tijden,
Hun faem verdooft; mits 't oude Rome vlack
Ter aerde plofte met zijn wallen,
En 't ijsselijck gevaerte kreegh een' krack,
In puin begraeven of vervallen.
De krijgh ziet heiligh noch onheiligh aen:
Wat kan 'er tegens staen?

11 *Slecht:* effen, glad.
18 *Pompejus:* deze had te Rome een grooten schouwburg gesticht
19 *Scaurus:* Marcus Aemilius Scaurus deed, ten tijde van zijn Brouwmeesterschap, te Rome een schouwburg oprichten, die al de vorige in pracht en grootte overtrof.
21 *Mits:* vermits.
23 *IJsselijck:* geweldig, ontzettend groot

KORT BEGRYP.

Gysbrecht van Aemstel, heer van Aemstelredam en Aemsterland, met meer treffelicke heeren en edelen, om het vangen van graef Floris, die den ouden adel verdruckte, en vrouw Machtelt van Velzen, zijn zusters dochter [1]), schendigh verkrachte [2]),

1) Vondel verbindt de huizen van Amstel en Woerden hier ten onrechte door een dubbel huwelijk.
2) *Schendigh verkrachte:* men weet dat aan deze oude volkslegende geen waarde te hechten is.

lang in ballingschap omgezworven hebbende, quam, na de dood van 's graeven erfgenaem, weder t' Aemstelredam: maer de graefsgezinden (waeronder Kennemers en Waterlanders de verbittersten waren) belegerden hem in zijn stad een rond jaer lang, en om die te vermeesteren, verzierden [3]) ten leste eenen aenslagh, en gelieten zich ofze aftrocken. Die van de stad vervolghden hen een stuck weeghs, en brogten Vosmeer, den doortrapten spie, uitgemaeckt [4]) om d' Aemstelredammers te bedriegen, gevangen. Dezen, van Gijsbreght ondervraeght, werd het leven geschoncken, en belast het rijsschip, genoemt het Zeepaerd [5]), (waer in het puick van ridderen en knaepen, en de bloem der krijgslieden met den reus verborgen lagen) te helpen inhaelen. Te middernacht, zijnde Kersnacht, eer de maen op, en terwijl de burgery zonder achterdencken ter kercke in haeren yver opgetrocken was, overweldighde de verborge laege de Haerlemer poort, en Vosmeer stichte brand in 't rijsschip en door al de stad; waerop Diedrick van Haerlem met zijn kryghsvolck, dat zich heimelijck in 't Katuizers [6]) klooster onthiel [7]), en voort Willem van Egmond met het gantsche leger, 't welck spade in den avond weder keerde, binnen ruckten. Broer Peter, deken van de groote kerck, bragt d' eerste tijding op het huis, zoo mevrouw van Aemstel over haeren droom en gezicht vast bekommert was; dies de heer van Aemstel, gevolght van de reedste [8]) bloedverwanten en bondgenooten, na den Dam vloogh, en daer en elders orden zocht te stellen, en kerck en marckt te beschermen, doch al vergeefs: waer van Badeloch bescheid kreegh door zijnen broeder Arend. Het raedhuis middelerwijl bestormt en vermeestert zijnde, raeckte Gijsbreght van daer in het Klaerisseklooster, begeerigh om bisschop Gozewijn van Aemstel, zijnen oom, en d' abdis Klaeris van Velzen, zijn nicht, te bergen; het welck zy weigerden. De vianden op d' abdy aenvallende,

3) *Verzierden:* verzonnen.

4) *Uitgemaeckt:* afgezonden.

5) *Genoemt het Zeepaerd.* Vondel geeft hier aan het schip den naam van „'t Zeepaard" om de gelijkenis nog nader te bewaren tusschen dit beleg en dat van 't oude Troje, waar de stad door middel van een „houten paard", met krijgslieden gevuld, werd genomen.

6) *Katuizers:* eigenlijk Karthuizers.

7) *Onthiel:* ophield, verblijf hield.

8) *Reedste:* gereedste, strijdvaardigste.

dwongen den heer over den binnen-Aemstel te vluchten. Hy aldaer de nieuwe zijde verloren, en d' oude mede in brand ziende, en hoorende de ruitery de Doelebrugh over trecken, weeck na den burgh met eenen hoop vlughtelingen, en verhaelde zijn gemaelin het overige van zijn wedervaeren; gelijck oock de bode kort daer op hem verslagh dede, hoe het met d' abdije en al de stad voort afgeloopen was. Terstond dedemen van 't slot eenen uitval en werd binnen gedreven, met verlies van Arend van Aemstel, dien de broeder doodlijck gewond boven brogt, daer hy daetelijck den geest gaf. Stracx quam de heer van Vooren het huis opeisschen, het welck Gijsbreght hem rustigh afsloeg. Maer terwijl hy ijverde om gemaelin en kinders met allen den gevlughten scheep te doen gaen, en voor had zelf het huis te verdedigen, verscheen'er Rafael, een der zeven engelen, die hem vermaende zich met allen den zijnen te water en na Pruissen te begeven, en daer een stad, die noch Holland heet, te stichten, en vertrooste den godvruchtigen held, met de voorspelling der toekomende grootheid van Aemstelredam, en 't geluck zijner nakomelingen: en daer op verliet Gijsbreght het slot.

Het tooneel is voor en in de stad en op het huis. Gijsbreght van Aemstel doet de voorrede. De Reien bestaen uit Amsterdamsche maeghden, edelingen, Klaerissen en burghzaten. Het treurspel begint na middagh ten drie uuren, en eindigt in den morgenstond.

HISTORISCHE TOELICHTING.

De stof van het treurspel is ontleend aan een verhaal van Beka, waarmede de overlevering overeenstemde. Dit verhaal behelst, dat Gysbrecht van Aemstel, na den dood van Graaf Jan I, binnen Amsterdam is teruggekeerd en de stad rondom heeft versterkt met houten bruggen, torens en bolwerken; maar dat de Haarlemmers en Waterlanders hem verdreven, en de bruggen en sterkten tot asch verbrand hebben.

WAGENAAR, in zijne *Beschrijving van Amsterdam*, II Deel, I Boek, bl. 52—63, dit verhaal nauwkeurig onderzoekende, heeft er op goede gronden de onwaarschijnlijkheid van bewezen, en

bovendien getracht den oorsprong daarvan uit de echte stukken en geschiedenissen van dien tijd aan te toonen.

Ook Van Spaen, *Historie der Heeren van Aemstel*, § 58, 29, houdt Beka's verhaal voor onnauwkeurig, en meent dat „hij den vader toegeschreven heeft, wat tot den zoon behoorde."

't Blijkt bovendien ontegenzeglijk uit den brief van Jonkheer Willem (van Oostervant) van 22 Mei 1304 — door Wagenaar uitgegeven, I Deel, I Boek, bl. 126, — dat de Heer van Aemstel, die na den dood van Graaf Jan binnen Amsterdam is teruggekeerd, Jan van Aemstel was; terwijl de naam van Gysbrecht niet genoemd wordt.

Zoo veel men uit de verschillende berichten kan opmaken, heeft zich het gebeurde op de volgende wijze toegedragen.

Jan van Aemstel, Gysbrechts zoon, heeft geen dadelijk deel genomen in den aanslag tegen Graaf Floris V, en is ook deswege niet vervolgd (Van Spaen, § 29). Jonkheer Willem onderscheidt hem in den brief van 22 Mei 1304 bepaaldelijk van de moordenaars van Floris. Maar de verbeurdverklaring van zijns vaders goederen kon hem niet onverschillig zijn, en niets was natuurlijker, dan dat hij pogingen aanwendde om zich in het bezit te herstellen. In die pogingen kon hij ondersteuning vinden, behalve bij de uitgeweken Edelen, ook bij de vijanden van Holland, gelijk toenmaals Bisschop Willem en Gwy van Vlaanderen waren. Daarbij nog was Jan van Renesse, het wakker opperhoofd der Zeeuwsche ballingen, zijn bijzondere vriend.

Wanneer hij in Amsterdam is gekomen, is onzeker: waarschijnlijk in het laatst van Mei 1303.

J. ter Gouw zegt daarvan in zijne *Geschiedenis van Amsterdam* I bl. 208, dat de Vlamingen, nadat zij het Fransche juk hadden afgeschud, opnieuw den oorlog tegen Graaf Jan begonnen. Gwy van Vlaanderen viel in de lente van 1303 in Zeeland, terwijl Graaf Jan in Henegouwen was. Jonker Willem, 's graven zoon, kon den stoot niet weerstaan en week binnen Zierikzee, waar hij belegerd werd. Graaf Jan verzamelde te Schiedam een leger, maar toen Gwy plotseling een inval in Holland deed, sloeg Graaf Jan een schrik om 't hart en sloot hij haastig een bestand, waarschijnlijk daartoe gedrongen, omdat verscheidene Hollandsche edelen, die balling waren wegens den dood van Graaf Floris V, de partij van den vijand

kozen. Van deze gelegenheid nu maakte ook Jan van Aemstel gebruik om naar zijn vaderlijk erfgoed terug te keeren.

„Ongetwijfeld — zegt TER GOUW — is het in het laatst van Mei 1303 geweest, dat Jan van Aemstel in Amsterdam werd ingehaald. Hij heeft er zich dan omtrent één jaar opgehouden. En dat (als in den brief van Jonkheer Willem uitdrukkelijk is gezegd) de ballingen, die handdadig waren geweest aan den moord van Graaf Floris, zich bij Jan van Aemstel hebben opgehouden, bewijst, dat Amsterdam het middelpunt was eener onderneming om met Vlaamsche hulp de Henegouwsche dynastie uit Holland te verdrijven." In Augustus maakte Graaf Jan toebereidselen voor den oorlog, waarschijnlijk tegen Amsterdam, maar hij werd ziek en liet zich naar Henegouwen brengen, om er te sterven.

In Maart 1304 begon Jonker Willem den oorlog opnieuw, maar tot groot ongeluk van Holland, want binnen korten tijd vermeesterde Gwy de Vlaming geheel Holland tot aan den Haarlemmerhout en 't Neder-Sticht. Op eens verkeerde de kans. Witte van Haemstede en Nikolaas van Putten verlosten Holland in ééne week, van 26 April tot 2 Mei, en trokken daarna tegen Amsterdam op, dat zij in Mei 1304 innamen. Jan van Aemstel nam de wijk naar Utrecht.

De wraak des Graven van Holland, of eigenlijk die van zijn zoon, trof nu Amsterdam. Het vonnis was gestreng. Maar juist die gestrengheid, en de woorden zelve van den brief — dat Jonker Willem zich voorbehield om de stad te doen boeten voor hetgeen zij misdaan had jegens hem, jegens de stad Haarlem, jegens de Kennemers en Waterlanders, en jegens anderen — doen zien, dat het bij de wederinneming van Amsterdam niet vreedzaam is toegegaan, dat de stad zich eenigen tijd tegen den Graaf heeft verdedigd, dat er werkelijk een belegering door Haarlemmers, Kennemers en Waterlanders heeft plaats gehad, en zij daarom streng gestraft werd met het afbreken harer bruggen, het slechten harer vesten, het verliezen van vrijheden en rechten, en het opbrengen van dubbel gruitgeld (belasting van het bier).

Het blijkt derhalve, dat, volgens de geschiedenis, niet Gysbreght, maar Jan van Aemstel de held van het treurspel had moeten zijn; want al wilde men ook aannemen, dat de vader den zoon kan hebben vergezeld, zoo blijkt het echter duidelijk,

dat deze laatste de hoofdpersoon der onderneming is geweest.

Deze verwisseling van den hoofdpersoon door den dichter, kan hem evenwel niet als een feil verweten worden en is zelfs niet als eene dichterlijke vrijheid te beschouwen; het verhaal van Beka en de overlevering beide zijn oorzaak geweest eener dwaling, die eerst door later onderzoek is aan het licht gekomen.

Wat de voorstelling van personen en zaken betreft, deze is geheel ingericht naar de verbeelding des dichters, en volgens het recht en de vrijheid, ten allen tijde aan dichters toegekend. Doch dat Vondel bovendien het onaanzienlijke Aemstelredam (of Amestelledamme) van 1304 als eene reeds aanzienlijke, rijke en handeldrijvende stad voorstelde, daartoe vond hij zich gedrongen, eensdeels om daardoor aan zijn publiek van de zeventiende eeuw behagen te geven, alsook omdat het „aeloude Troje” moest worden „herboren” en „onze Aemstel een Xanthus strecken, geverwt van bloed;” — maar bovenal, omdat het onderwerp den hoogen treurspeltoon behoorde waardig te zijn.

Met kwistige hand heeft dan ook de dichter de versieringen aangebracht, waardoor hij begreep den luister van zijn dichtstuk te kunnen verhoogen; — en zóó wel is hij daarin geslaagd, dat zijne voorstelling den toeschouwer, die van de geschiedenis onkundig is, in den waan moet brengen, dat alles werkelijk zoo geweest is, als het hem wordt voorgesteld. En toch is die voorstelling, hoe bekoorlijk ook, geheel buiten de waarheid.

Tot grondslag zijner voorstelling van Amsterdam heeft de dichter gekozen de groote houtsneekaart van Cornelis Anthoniszoon [1]), verschenen in 1544, die wel de oudste is welke bestaat, maar die toch de stad vertoont, zooals zij was 240 jaren later dan het tijdstip, waarop het stuk speelt. — Om deze afbeelding nu verder op te sieren, liet de dichter daarop eenige stralen vallen van den luister, waarmede het machtige Amsterdam van zijne dagen schitterde. En ten einde over het geheel een waas van aloudheid te werpen, die 't weder eenigszins in verband stelt met den tijd der gebeurtenis die vertoond

---

[1]) Onlangs als supplement uitgegeven bij TER GOUW'S *Geschiedenis van Amsterdam.*

moet worden, tracht hij zich bij de aanhaling van feiten, die buiten de handeling vallen, zoo streng mogelijk aan de geschiedenis te houden: — gelijk dit nader uit de aanteekeningen op het treurspel zelf herhaaldelijk zal kunnen blijken.

SPREECKENDE PERSONAGIEN.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.
WILLEBORD, Vader van 't Kathuizers Klooster.
AREND VAN AEMSTEL, Gijsbreghts broeder.
VOSMEER, de spie.
REY VAN AMSTERDAMSCHE MAEGHDEN.
WILLEM VAN EGMONT, veldheer.
DIEDRICK VAN HAERLEM, maerschalck.
HOPLIEDEN.
POORTIER VAN 'T KLOOSTER.
REY VAN EDELINGEN.
BADELOCH, vrouw van Aemstel.
BROER PETER, deken.
BONDTGENOOTEN.
REY VAN KLAERISSEN.
GOZEWYN VAN AEMSTEL, Bisschop van Uitrecht.
KLAERIS VAN VELSEN, abdis.
REY VAN BURGHZATEN.
BODE.
VLUCHTELINGEN.
DE HEER VAN VOOREN, met den trompetter.
ADELGUND, Gysbreghts dochter.
VEENERICK, Gysbreghts zoontje.
RAFAEL, een der zeven engelen.

STOMME.

KATUIZER.
EGMONTS SOLDATEN.
GYSBREGHT VAN AEMSTELS DIENAERS.
WITTE VAN HAEMSTEE, graef Floris onechte zoon.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

HET EERSTE BEDRYF.

Gysbreght van Aemstel.

Het hemelsche gerecht heeft zich ten lange lesten
Erbarremt over my, en mijn benaeuwde vesten,
En arme burgery; en op mijn volcx gebed,

2 *Mijn benaeuwde vesten:* het slot aan den Amstel, waar een goed deel van het stuk gespeeld wordt, heeft gestaan aan den Nieuwendijk, ten zuiden der Dirk-Van-Hasseltsteeg, waar men in 1564 de grondslagen van de torens gevonden heeft. — Uit het vervolg van het treurspel (vs. 850) blijkt echter, dat de dichter een andere plaats aan het slot heeft toegekend, te weten den Schreiershoek; — waarin bij een meening volgde, die in zijn tijd bestond en ook bij anderen wordt aangetroffen.

En dagelix geschrey, de bange stad ontzet.
De vyand, zonder dat wy uitkomst durfden hopen,
Is, zonder slagh of stoot, van zelf het veld verlopen.
Mijn broeder jaeght hem na. Zy neemen vast de wijck,
En vlughten haestigh langs den Haerelemmer dijck.
Zoo stuift de zee voor wind met haer gedreve golven.
En zaghmen menighmael een kudde wreede wolven,
En felle tigers vlien, voor 't ysselijck geschreeuw
Van aller dieren vorst, den hongerigen leeuw,
Om niet al levendigh en versch te zijn verslonden
Van hem, die op zijn jaght geen aes en had gevonden.
Hoe snel, hoe onverziens is deze kans gedraeit?
Alhier, daer 't leger lagh, is 't veld alsins bezaeit
Met wapens en geweer, verbaest van 't lijf gereten ,
Van ingebeelden schrick, en uit der hand gesmeeten,
Om zonder hindernis te vlieden langs den wegh.
Ja op 't verjaeren zelf van 't jaerige belegh
Word d' afgestrede muur van 't lang belegh ontslaegen.
Hoe zal het gansche land van ons verlossing waegen.
De Kermerlander had met Waterlanders dier
Gezworen duizendwerf, dat hy met zwaerd en vier
Vernielen zou eerlang de menschen en de daecken,
En tot een kerreckhof en asch en puinhoop maecken
Mijn oud mijn wettigh erf, en delven al mijn eer
In eenen poel, tot wraeck van Floris hunnen heer:
Om wiens vervloeckte dood ick lijde zoo onschuldigh,

4 *De bange stad ontzet:* in 1304 was Amsterdam reeds een stad. In de keur van Gwy van Henegouwen, gegeven in 1300 of 1301, heet zij „*poirte* van Aemstelredamme."

8 *Den Haerelemmer dijck:* t. w. den dijk, buiten de stad, langs het IJ, — die tot in 1631 de gewone landweg was van Amsterdam naar Haarlem — en niet dat gedeelte, hetwelk, sedert binnen de muren getrokken, eene der hoofdstraten van Amsterdam geworden is.

20 *'t Jaerige belegh:* De inneming van Amsterdam heeft niet in den Kerstnacht plaats gehad, maar in de Meimaand van 1304, en de belegering heeft geen jaar, maar nauwelijks twee weken geduurd. Zie J. TER GOUW, *Geschiedenis van Amsterdam* I bl. 211.

22 *Waegen:* gewagen.

23 *Kermerlander:* Kennemerlander.
Dier behoort bij het onmiddellijk daarop volgende *gezworen.* 't Is: met een duren eed gezworen. Zie vs. 58.

28 *Floris hunnen heer:* Graaf Floris V.

Als yemant lijden magh, doch draegh mijn kruis geduldigh:
Of zoo ick schuldigh ben, en heeft het my gemist,
't Is uit onnozelheid, en zonder argh of list.
Neef Velzen, lang geterght, van eige wraeck geprickelt,
En Woerden hebben my hier listigh in gewickelt,
En 't schoonste voorgestelt, en eerst de zaeck verbloemt
Met wonderbaeren glimp: maer 'k heb hun wit verdoemt,
Zoo dra, als ick verstondt, hoe grof zy zich vergreepen,
Met den gevangen graef op Engeland te scheepen,
En sloegh dien voorslagh af, ten beste van 't gemeen,
En ried de ridderschap en al de groote steên
Te roepen, om den vorst zijn' moedwil te besnoeien,
En geen uitheemsche maght noch koningen te moeien,
Noch overzees geweld te haelen in het land;
Veel min het hoofd des lands te helpen aen een' kant:
Waer uit een springvloed is van zwaerigheên gesproten,
Die over steden ging en vast gebouwde sloten,
En dorpen zonder end, en menschen zonder tal,
Van allerhande staet, dien 't eeuwigh smarten zal.
Noch hiel de wraeck geen' stand, en gaf zich noit te vrede,
Al had zy uitgeroit, ten negensten gelede,

30 *Magh:* kan.

31 *En heeft het my gemist:* en heb ik gedwaald, misdreven.

33 *Neef Velzen:* Gerard van Velzen was getrouwd geweest met Machteld, dochter van Herman van Woerden, en Badeloch, de huisvrouw van Gysbreght, wordt voorgesteld als uit hetzelfde huis gesproten. Zie vs. 760.

36 *Wit:* doel, plan.

38 *Op Engeland:* — Men weet dat Woerden, Velzen en andere eedgenooten, na Graaf Floris buiten Utrecht gevangen te hebben genomen, aan welk verraad Gysbreght, ondanks zijn betuiging (vs. 31, 32), medeplichtig was, hun gevangene naar 't Muiderslot brachten, met het voornemen om hem van daar te scheep naar Engeland te voeren en aan zijn vijand, koning Eduard, over te leveren; in welken toeleg zij zich verhinderd ziende door het te wapen toesnellende landvolk, zich met den Graaf op de vlucht begaven en hem, uit vrees, dat hij hun ontweldigd worden zou, onderweg laaghartig vermoordden.

40 *De ridderschap en al de groote steên* worden hier voorgesteld, alsof zij reeds ten tijde van Floris, evenals toen Vondel leefde, de landsregeering uitmaakten.

41 *Den vorst zijn' moedwil:* voor: 's vorsten moedwil.

44 *Aen een' kant:* van kant.

49 *Noch hiel de wraeck geen' stand:* namelijk onder Jan van Avennes, later Graaf Jan II, die de moordenaars van Floris en hunne aanhangers vervolgde

50 *Ten negensten:* ten naasten.

Wat Velzens stam bestond, of van zijn maeghschap scheen.
De nieuwe ridderschap en steden in 't gemeen
Verbonden zich wel streng, met diergezworen eeden,
Handtasting en geschrift, dat zy bezeeglen deden,
Van nu in eeuwigheid, met onverzoenbren haet,
Aen Woerden, Velzens bloed, en Aemstel, dezen smaed
Te wreecken, en van zoen te reppen noch te roeren.
Ons maeghschap zit verdruckt, durf schild noch wapen voeren,
En geeft gewilligh schot en lot, om zoo gerust
Te leven, en de glans des adels blijft gebluscht.
Hier holp geen tusschenspraeck van koningen en heeren.
Men wou mijn trouwe stad noch 't onderst boven keeren,
Met Burgery met al, wat my is hou en trouw.
De hoop was, dat de tijd allengskens slyten zou

52, 53 *De nieuwe ridderschap en steden in 't gemeen verbonden zich* enz. Zulke verbintenissen hebben werkelijk plaats gehad, als tusschen Graaf Jan I en den Bisschop van Utrecht, den 29 Sept. 1197 (AREND, *Alg. Gesch des Vaderl.* II, 1 St. p. 395), tusschen de beide Graven Jan van Holland en Jan van Henegouwen en de Hollandsche en Zeeuwsche steden den 27 Oct. 1299 (*Ibid.* p. 408). Ook werd in 1303 weder een dergelijk verbond aangegaan door eenige Edelen (VAN WIJN op WAGENAAR III, bl. 39), dat zij „Gystreght van Aemstel, Herman van Woerden en Gerard van Velzen en alle dieghene die van hem commen sijn of commen sullen, emmermeer helpen of starken sullen in gheenre maniere." met bijvoeging, „dat sy se souden helpen houden met al hunne macht uyten lande."

54 *Handtasting:* handslag.

57 *Zoen:* verzoening.

58 *Ons maeghschap zit verdruckt, durf schild noch wapen voeren.* Ten onrechte meende Vondel dit. De maagschap van Aemstel is niet verdrukt geweest en is het wapen blijven voeren. Alleen de schuldigen zijn getroffen. Gysbreght en zijn nakomelingschap hebben voor altijd het land verlaten, doch hun adeldom in Gelderland en Kleefsland behouden. Ook Otto van Aemstel en Arend van Benskoop hebben, wegens persoonlijke deelneming aan het eedgespan, het land moeten ruimen. Maar de Heeren van IJselstein en van Mijnden, beide takken van Aemstel, bleven met behoud hunner stamwapens in eer en aanzien. VAN SPAEN, *Hist der H. van A.* § 43.

59 *Schot en lot:* belasting op inkomsten of goederen.

61 *Hier holp geen tusschenspraeck van koningen en heeren.* Van zulk een bemiddeling ten behoeve der Edelen, die schuldig werden gehouden aan den dood van Floris V, meldt de geschiedenis niets.

62 *Men wou mijn trouwe stad noch 't onderst boven keeren.* Men vindt niet, dat aan Amsterdam eenig leed wedervaren is ten gevolge van 's Graven moord, vóór 1304, toen de stad gestraft werd voor 't inhalen van Jan van Aemstel en diens helpers.

De bitterheid des volx, en d' oude wrock versterven:
Waerom ick my getrooste in ballingschap te swerven
Veel jaeren achter een. Of ymmers, doen de zoon
Van Floris werd gehaelt in aller zielen troon,
Verhoopte ick, zonder last van deze burgerije,
Te keeren in 't bezit en d' erref-heerschappije
Van Vecht en Aemstelstroom: dan laes! 't is al om niet.
En was 't om my alleen, het was een klein verdriet.
Ick liet my zelf van lidt tot lidt in stukken zaegen,
En nam op my alleen de gruwelixste plaegen,
Die oit tyran bedacht; was dan de schuld geboet,
En sprackmen daer meê vry mijn al t' onnozel bloed,
Mijn lieve gemaelin, en willige onderzaeten.
Ick wou, om hunnent wil alleen, mijn leven laeten,
En springen in een' poel, en stoppen deze wel,
En dempen met een' sprong de nimmerzatte hel.
Dat weet hy, die het al bezichtight uit den hoogen,
En wat in duister schuilt, met zijn alzienden oogen,
Ontdeckt tot op den grond, en alle harten kent.
Waerom hy oock mijn Recht gehandhaeft heeft in 't end,
En met den zegekrans my heerlijck begenaedight,
En tegens al de maght der vyanden verdaedight;
Die licht slaen in den wind van ouds genote deughd,
Waer aen wy volck en vorst verplichten van ons jeughd
Zoo yvrigh, zonder oit van trouwe te veranderen.
Mijn vader heeft gesterckt een hoofd van Waterlanderen
En Kennemers in 't veld, en met geweld alom
(Hoewel door nood geparst) vervolght den adeldom,
En aller vyandschap op zijnen hals geladen.
De koning Willem zou getuigen van zijn daeden,

67, 68 *De zoon van Floris:* Graaf Jan I.
68 *In aller zielen troon*: overleed.
69 *Verhoopte*: hoopte.
70, 71 *d' Erref-heerschappije van Vecht en Aemstelstroom:* het gebied der heeren van Aemstel, dat door deze beide rivieren bespoeld werd.
76 *Onnozel:* onschuldig.
90 *Mijn vader* enz. Niet zijn vader, maar Gijsbrecht IV zelf is de hoofdman der Kennemers, Westfriezen en Waterlanders geweest in hun bekenden opstand van 1268. Gijsbrecht III was reeds in 1252 overleden. Zie VAN SPAEN, *Hist. der H. v. A.*, § 13.
94 *De koning Willem zou getuigen van zijn daeden.* Toen Graaf Willem II tot

Indien hy eenmael moght verrijzen uit het graf.
Ick zelf heb Floris trouw gehandhaeft by zijn' staf,
Zoo lang hy zat vervooght, en niet een woord kon spreecken.
'kHeb hem zijn vaders dood rechtvaerdigh helpen wreecken:
Het koningklijck gebeent ontdeckt, den Vries getemt,
En, als geheimen raed, in al zijn heil gestemt:
Met Brero voor de vuist het Vlaemsche heir geslaegen,
En in Kazant met kracht den standerd weghgedraegen;
Doen Guido nijdigh was, dat Floris, al t' uitheemsch
Gezint, zijn' erfgenaem wou huwen aen den Teems,
En Vlaendren Walchren zocht de trappen met zijn rotten.
Oock voer ick over zee, om hem de kroon der Schotten
Te zetten op het hoofd, hoewel het anders viel.
Ick stond den graef en 't volck ten dienst met lijf en ziel,

Roomsch Koning verkozen was, is Gysbreght III een der Nederlandsche Edelen geweest, die hem volgden en in zijn leger dienden: in 1248 bevond Gysbreght zich voor Keizersweert. Zie VAN SPAEN, *Hist. der H. v. A.*, § 11.

96, 97 Onder de voogden van Floris V wordt Gysbreght van Aemstel niet genoemd.

98 *'k Heb hem zijn vaders dood* enz.: in den oorlog tegen de Westfriezen.

99 *Het koningklijck gebeent ontdeckt.* Bij dien tocht kan Gysbreght niet tegenwoordig zijn geweest; want hij zat toen in Zeeland gevangen. Immers heeft deze veldtocht tegen de Westfriezen plaats gehad in 1282, en Gysbreghts gevangenschap heeft geduurd van 1280 tot 1285.

100 *En, als geheimen raed, in al zijn heil gestemt.* Gysbreght van Aemstel en Herman van Woerden zijn door Floris tot zijn Raden aangesteld. Zie VAN MIERIS, I, bl. 352.

101, 102 *Met Brero* enz. Het was in 1295, dat de Westfriezen, onder Dirk van Brederode, den Vlamingen, die zich in het land van Kadzant hadden nedergeslagen, een nederlaag toebrachten. Zie MEIERI *Chron.* Het is niet zeker, of Gysbreght zich bij den tocht bevond.

103, 104 De dichter schrijft het ontstaan van den krijgh toe aan het nijdigh zijn van den Vlaamschen Graaf Guido of Gwy, omdat *Floris zijn' erfgenaem wou huwen aen den Teems.* Maar de oorlog, hier bedoeld, was enkel een gevolg van vroegere twisten met Vlaanderen, en er waren andere oorzaken dan het huwelijk van Jan van Holland met Elizabeth van Engeland. Zie AREND, *Algem. Geschied. des Vad.*, Deel II, 1e stuk, blz. 334 en 355, 355—359, 360—362. De beschuldiging, dat Floris *al t' uitheemsch gezind* was, ziet op zijn verbonden met den Koning van Engeland.

105 *Rotten:* benden, soldaten.

106 *De kroon der Schotten.* Na den dood van Koning Alexander van Schotland dongen onderscheidene Vorsten, allen aan hem vermaagschapt, naar zijn kroon. Edward Baliol, Robert Bruce en onze Graaf Floris waren onder hen degenen, die 't meest in aanmerking kwamen. Laatstgemelde liet zich echter afkoopen.

En noch verzaemeltmen in 't harnas zoo veel troepen,
Die over Amsterdam en Aemstel wraecke roepen,
En brullen nacht en dagh, en zien niet, hoe de vlam
Van dezen fellen brand haer' eersten oirsprong nam
Uit Floris geile borst, en 't schandelijck omhelzen,
En schennen van mijn nicht, die schoone bloem van Velzen;
't Verongelijcken van den adel, in zijn Recht,
Bezworen met zijn' mond. Verblinde menschen, zeght,
Indien geen wrock en wraeck uw oogen en verblinden,
Zoud ghy niet stofs genoegh tot Aemstels onschuld vinden?
Hoe zochtmen hem van ouds te maecken tot een' slaef!
Wat leed hy niet al leeds van Bisschop en van graef!
Men wou zijn loflijck bloed in 't bisdom niet gedoogen.
d' Artsbisschop aen den Rijn kon met zijn nijdige oogen
Niet aenzien ons geluck, gaf Gozewijn de schop,
En zette zijnen neef den hoogen myter op.
Wy streden om den staf, tot datze my en Woerden,
Aen weerzy van zijn paerd, tot een triomfe voerden
In Uitrecht, met veel smaeds, van yeder aengehoort.
Men heeft my 't Vrelandsch slot ontweldight, hem Montfoort.
'k Beken het slot was my met voorwaerde opgedraegen;
Maer nergens om gebouwt, dan om mijn land te plaegen.

113, 114 *'t Schandelijck omhelzen, en schennen van mijn nicht, die schoone bloem van Velzen.* Dat dit feit werkelijk geschied zou zijn, is zeer onzeker en behoort bij de oude overlevering gerangschikt te worden.

115 *'t Verongelijcken van den adel.* Het is bekend, dat Floris V de vriend des volks was en er steeds naar streefde de macht en den invloed van den adel te beperken.

121 *Zijn loflijck bloed:* Gozewijn van Aemstel werd in 1249 tot bisschop van Utrecht verkozen; doch trad in het volgende jaar weer af.

122 *d' Artsbisschop aen den Rijn.* Die van Keulen, namelijk, die den zetel voor zijn neef Hendrik van Vianden begeerde.

125 *My en Woerden.* Gysbreght III had zich, behalve met Woerden, ook met den Graaf van Gelre en de Heeren van Goor, van Voorst en van Almeloo verbonden tegen Bisschop Hendrik. Een beslissende slag werd geleverd nabij Utrecht op 16 Juni 1252, die ten voordeele des Bisschops uitviel, en waarna aan Aemstel en aan Woerden de vernedering ten deel viel, die in bovenstaande verzen is uitgedrukt. Echter werden zij, op verzoek van Koning Willem en van den Aartsbisschop van Keulen, in vrijheid gesteld. Zie J. TER GOUW, *Gesch. van Amsterdam*, I, bl. 102.

128 *Men heeft my 't Vrelandsch slot ontweldight, hem Montfoort. Hem* is hier Woerden.

129, 130 Na den slag van 16 Juni 1252 viel de Bisschop in de Veluwe om

'k Heb 's graeven vangenis wel zeven jaeren lang
Bezuurt, en Zwaenenburgh noch afgestaen door dwang.
Mijn erf in leen verkeert, en manschap moeten zweeren;
Daer ick eerst God alleen, en anders geene heeren
En kende in mijn gebied, noch rekeninge gaf.
Noch dringtmen evenwel op my zoo stijf en straf.
Doch Haerlem draeght met recht de grootste schuld van allen,
Dat om zijn voordeel wrockt, en wenscht mijn stercke wallen
Te slechten tot den grond, in schijn van 's graeven zaeck,
En weet zijn baetzucht loos te decken met de wraeck,
Misbruickt hier toe den Zeeuw, de Hollanders en Vriezen,
Om door mijn grootheid niet aen eere te verliezen.
Zoo leit de zaeck by my, en daer op ga ick aen,
En heb in 't zwaer belegh de stormen uitgestaen,

Gelre te tuchtigen, die Gysbreghts bondgenoot was geweest; en uit den buit, dien hij daar behaalde, stichtte hij het slot Vreêland, om den Aemstelheer in bedwang te houden. Zie TER GOUW, I, bl. 104. Jan van Nassau, de zwakke opvolger van Hendrik, verpande in 1276 ditzelfde slot juist aan Gysbreght, die daardoor meester van de Vecht werd; gelijk hij (de Bisschop) ook het slot Montfoort in handen stelde van Woerden, tot wiens beteugeling het dienen moest. Op de klachten der Stichtschen, en vooral wegens een tol, dien Gysbreght te Vreêland hief, besloot eindelijk de Bisschop het slot terug te vorderen, en bood Gysbreght de pandpenningen aan; maar deze weigerde. De Bisschop wilde hem met de wapens dwingen; maar werd zelf in 1279 door Aemstel en Woerden geslagen bij Zoesterenge. Nu kwam Floris tusschen beiden en eindigde, met eerst Vreêland, daarna Montfoort in te nemen, Gysbreght met zijn broeders in de gevangenis te zetten en Herman van Woerden het land uit te jagen.

131, 132 *'k Heb 's graeven vangenis wel zeven jaeren lang bezuurt.* Volgens 't oud gevoelen van 1278 tot 1285, waarvoor ook WAGENAAR (*Amst.* I.) bewijzen bijbrengt. Maar 't blijkt, dat Gysbreght nog in 1279 in 't bezit van Vreêland was, en dat Floris den 5den Mei 1280 bij overgave meester van het slot werd. De gevangenschap duurde dus vijf jaren.

132 *Zwaenenburgh.* Het slot, waarvan hier en later, vs. 486 en 1672, sprake is, was in Waterland, aan de overzijde van 't IJ, of op den wal van Amsterdam zelf gelegen.

133 *Mijn erf in leen verkeert.* Om zijn vrijheid te herwinnen, moest Gysbreght in 1285 de onafhankelijkheid, welke hij van zijn voorvaderen beërfd had, opofferen en leenman van Holland worden.
Manschap: eed van hulde.

137 *Haerlem* Hier wordt de stad bedoeld, die naijverig was op den aanwakkerenden bloei van Amsterdam. Vergelijk vs. 420.

143 *En daer op ga ick aen:* en daarop verlaat ik mij.

En dagh en nacht voor aen geworstelt op de wallen;
't Vermoeide volck gesterckt, en rustigh uitgevallen:
Mijn' broeder Ot gequetst zien sterven in mijn' schoot:
Krackeelen neer geleit: in brand, in hongers nood,
Ghelijck een vader my voor 't algemeen gedraegen.
En noit bezweeck mijn moed in droeve nederlaegen:
Noch 'k blies my zelven op in voorspoed, noch zocht roem
In 's vyands ondergang: hoe noode ick vyand noem
Die onverzoenelijck zich tegens my verzetten,
En wenschen met mijn bloed hun blanck geweer te smetten.
'k Vergeef hen dese feil, en die onwetenheid,
En stel my in zijn hand, die Recht van onrecht scheid,
En streckt in 's hemels stoel der onderdruckten trooster.
Maer 'k zie den vader daer van ons Katuizers klooster
Genaecken van ter zy, op dat hy my begroet.
Hy schijnt om ons geluck verheughd en wel gemoed.
'k Zal best verstaen uit hem, die noit en was besproken,
Waerom het leger zy dus schichtigh opgebroken.

WILLEBORD. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

Willebord.

Myn welgeboren heer, de zoete Jesus zy
Met u en uwe stadt, en sta u eeuwigh by,
In allerhande nood. De Broeders van ons orden,
En ick, zijn zoo verblijd, als ofwe levend worden
Getrocken in den troon van Gods volmaeckte vreughd.
Ons klooster zingt en klingt, en is niet meer verheughd

.46 *Rustigh:* dapper, moedig

.47 *Mijn' broer Ot:* Otto van Aemstel was Gysbreghts broeder niet, en is ook niet te Amsterdam gestorven. Hij was de zoon van Egbert, wiens vader, mede Egbert geheeten, de broeder was van Gysbreght II, en werd in 1296 gebannen, wegens medeplichtigheid aan de samenzwering, en is te Antwerpen begraven. Zijn geslacht heeft in Brabant gebloeid tot in 't midden der 17de eeuw en wellicht nog later. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. van A.*, § 29.

58 Het Karthuizer klooster werd eerst in het laatst der veertiende eeuw gesticht en in 1392 door Hertog Albrecht van Beieren rijk begiftigd. Het gebouw stond buiten de toenmalige Haarlemmerpoort.

59 *Genaecken:* naderen.

62 *Schichtigh:* als een schicht, schielijk.

Op 't allerhooghste feest en heiligh jaergetije,
Het welck der kercke viert ter eere van Marije,
Die zuivre moedermaeghd, of Christus haeren zoon,
Die ons verloste aen 't kruis, en droegh een doorne kroon,
Als nu, om uwent wil, die van de wreede plaegen
Des goddeloozen krijghs verlost zijt en ontslaegen:
Nu al uw vyanden verbaest zijn doorgegaen,
En laeten tenten, tuigh, en hunne hutten staen,
En alles, wat zy meer uw volck ten beste geven.
'k Geloof, Gods engel zelf die heeftze weghgedreven,
Als 't heir des Assyriers, die zijn vermeetle stem
Hiskia hooren liet, tot voor Jeruzalem:
Het welck in eenen nacht zoo wonderlijck verkeerde,
Doen een, die 't al regeert, dat stoffen hem verleerde.
Hoe menigh dreigement, en vloeck heb ick gehoort?
Wat heeftmen gift en gal gebraeckt, en brand en moord
Getiert, en 't gansche jaer gescholden en gekreten,
Niet anders, of zy u met tanden wouden eten?
d'Een zette u levend, en geketent, op een radt:
Een ander rolde u naeckt in Velzens spijckervat:
Een ander wou uw hoofd, uw beckeneel, vergulden,
En vatten in fijn goud. 't Was byster hoeze brulden,
En deelden bloed voor wijn, uw vleesch voor voedsel uit,
En keven om 't geraemt, en dongen na uw huid,
En wouden die getouwt op eenen ketel spannen,
Tot endeloozen schrick van schelmen en tyrannen.
Maer God zy eeuwigh danck, die hunne boosheit schut.

175 *Verbaest:* verschrikt.

181 *Wonderlijck:* wonderdadig. Zinspeling op de wonderdadige verlossing van Samaria uit de hand van Sanherib. 2 *Kon.* XVIII en XIX. 2 *Chron.* XXII.

182 *Stoffen:* pochen.

188 *Velzens spijckervat:* DOMSELAER haalt in zijn *Leven en daden der Heeren van Aemstel* een menigte oude schrijvers aan over Velzens dood. Volgens den eenen zou hij na gevangen genomen te zijn op het slot Kroonenburg, waar hij zich tegen de troepen van den Graaf van Kleef had verschanst, over de straten van Delft gerold zijn geworden in een vat, met spijkers en messen van binnen bestoken; volgens een ander levend op een rad gezet en onthoofd; of – volgens anderen – geradbraakt. Ook dit verhaal behoort tot de overleveringen, want Gerard van Velzen leefde zeven jaren later nog. Zie VAN WIJN op WAGENAAR III St. bl. 39.

193 *Getouwt:* bereid tot trommelvel.

195 *Schut:* stuit, afweert.

Gysbreght.

Dien d' opperste beschermt, die heeft een vaste stut.
Godvruchte vader, dat u God en Christus loonen,
Nadien de broeders zich met uw zoo gunstigh toonen
Te mywaert. Ick vertrouw uw vierige gebeên
Die hebben dagh en nacht voor mijne stad gestreên,
De stormen afgekeert, en 't vier van onze daecken;
Want wapens zijn onnut, zoo d' englen niet en waecken,
En 't yverigh gebed van 't geestelijcke volck.
Wat hing u over 't hoofd een zwarte en donkre wolck
Van zwaerigheên, terwijl hier 't leger heeft gelegen?
Ghy zijt niet misgedeelt in 's oorlooghs milden zegen.

Willebord.

Geen hair is ons gekrenckt, geen overlast gebeurt.
Men heeft het klooster noit in zijnen dienst gesteurt.
Wy hebben staegh volhard in onzen ouden yver.
De boomgaerd leed geen scha aen vruchten, noch de vyver
Aen visschen, noch de kerck aen d' allerkleenste ruit.

Gysbreght.

Wie heeft dan des soldaets baldaedigheid gestuit?
Wat hiel zoo kort in dwang die breidelooze gasten?

Willebord.

Met geen inlegering wou Egmond ons belasten:
Behalven dat hy zelf en zijne lijfwacht meê
(Die altijd tuchtigh is) hier nam zijn legersteê,
En boven onze poort liet aenslaen 's graeven waepen,
Daer wy in zekerheid gerust op moghten slaepen.

Gysbreght.

Dat doet my wel, gelijck een liefelijcke lucht.
Ick zelf en al de stadt was meest om u beducht,
En vreesden ofghe lang verjaeght waert, en geplondert.
Maer vader, zegh my eens: een yeder is verwondert,
Waerom 't verbittert heir zoo onverziens vertrock,
En liever niet volharde in 't opzet van zijn' wrock.

216 *Tuchtigh:* aan tucht onderworpen.

Willebord.

Verwonder u niet eens, de nood heeft hen gedrongen

Gysbreght.

Mijn burgers lagen stil, en 't leger onbesprongen.

Willebord.

Van buiten wel, maer niet van binnen, dat ghy 't weet
Het wintert fel, wanneer 't een ondier 't ander eet:
Zoo ging 't in 't leger toe. Belieft het u te hooren,
Al 't geen ick heb gehoort met dees mijn eigen ooren
En met mijn oogen zelf gezien noch dezen dagh?

Gysbreght.

Godvruchte vader, spreeck, ick luister na'et verslagh

Willebord.

Na dat ick d'oversten een wijl had hooren mompelen
Van Amsterdam, al stil, by duister t'overrompelen,
Rees tusschen Diedrick zelf en Egmond een krackeel,
Dat uitborst meer en meer, en yeder trock een deel
Van 't krijgsvolck op zijn zy, en zocht het stuck te stijven
En na zijn eigen hoofd den aenslagh door te drijven.
Veel hoplien yverden te slissen het gheschil.
Maer Diedrick stijf van kop, die nimmer luistren wil
Na reden, noch bescheid, en 't veld behoud met kryten
Werd trotzer, overmits de lange Klaes van Kyten,
De Sparewouwer reus, zoo onbeschoft als groot,
In alles wat hy dreef hem hulp en bystand bood,
En Egmond met zijn klock, en grove stem vervaerde
En dreef hem met een vuist, dat hy een wijl ter aerd

241 *Bescheid:* reden. *Kryten:* schreeuwen.
243 *De Sparewouwer reus:* een historisch personage, waarvan niet alleen d oude kronieken gewag maken, doch waarvan men nog het vaêm op d kerk van Sparenwoude kan zien afgeteekend. Hij schijnt echter ee zeer vreedzame boer geweest te zijn, en lang niet zoo wreed en ge vaarlijk als Vondel hem in dit treurspel afschildert.
245 *Klock:* hol keelgeluid.

In zwijm lagh en voor dood. Die moedwil en die hoon,
Den veldheer aengedaen, ging veelen aen hun kroon,
En zonder het ontzagh des reuzen fel gebeten,
Men had malkanderen terstond in 't hair gezeten,
En onder een banier malkandren aengerand.
Men raesde een heele weeck. De haet, het misverstand,
En misvertrouwen wies. Daer sporrelden de zinnen.
Men vreesde min de stad, en meer verraed van binnen:
Tot dat al d' oversten verzaemelden heel stil
In 't klooster, dezen dagh, tot slechting van 't geschil:
Doch al vergeefs: men was veel eer gezint te vechten,
En dees oneffenheid met degens te beslechten,
Dan recklijck, en bedaert, te luistren na verdragh.
Ick trad'er in den hoop, gelijck ick zomwijl plagh,
En sprack hen toe, en brogt aldus hen aen 't bedaeren:
Manhafte hoplien, God wil 't leger lange spaeren,
In onderlingen peis, het eenigh dat'er magh
Uw' vyand, wie 't oock zy, gedijen tot ontzagh.
De tweedraght is een pest, die allen staet te schroomen.
Gedenckt dat u de stad, die 't rieckt, op 't lijf zal koomen.
Wat middel is'er, om den Aemstel 't hoofd te bien,
Nu elck, wantrouwigh, d'een na d'ander om moet zien?
Ghy zijt, aleer men 't gist, geslaegen of gevangen.
Wanneer de harder dwaelt, wat pad, wat rechte gangen
Kan d'arme kudde gaen? dus maeckt een kort besluit.
Verdraeght het scheel, of schort den krijgh, en scheidt'er uit,
En keert van waer ghy quaemt. Waer toe veel wercks
[begonnen?
Berockent zoo veel spels, als 't niet word afgesponnen?
Ick merckte dat mijn raed niet weinigh en vermoght.

248 *Kroon:* eer.
253 *Sporrelden:* krakeelden, waren oneenig.
259 *Recklijck:* toegevend.
262 *Manhafte:* dappere.
263 *Peis:* vrede.
263, 264 *Het eenigh*, enz.: het eenige dat uw vijand ontzag kan inboezemen.
266 *Rieckt*, hier: bemerkt.
272 *Verdraeght het scheel:* legt het geschil bij. *Schort:* eindigt.
274 *Berockent — afgesponnen:* door deze woorden, die hier eigenaardig tegenover elkander staan, wordt in dezen eenen regel het beeld, van het spinnen ontleend, volkomen uitgewerkt.

Men nam mijn woorden in. Zy kregen achterdocht,
En zorge voor gevaer van uw versteurde wallen,
En dat de burgery en landzaet uit moght vallen.
Daer liep een klein gerucht, ghy waert al op de been.
De doodschrick quam'er in. Men ruckte 't heir byeen.
Men brack al heimlijck op, en zonder eenigh teecken
Van horen en trompet, of hut in brand te steecken.

Gysbreght.

Ghy hebt de stad, en my geen kleinen dienst gedaen:
Een deughd, die nimmer zal uit mijn gedachten gaen.
Gedenck my in 't gebed, voor uw autaer, ten goede.

Willebord.

De lieve Jesus neem u eeuwigh in zijn hoede.

AREND VAN AEMSTEL. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. VOSMEER.

Arend.

Heer broeder zijt gerust, en luid van vreughd de klocken.

Gysbreght.

Waer is het heir? hoe veer waert ghy hen nagetrocken?

Arend.

Ontrent een booghscheut weeghs aen geen zy Slooterdijck.

Gysbreght.

Hoe ging 't u op den toght?

Arend.

Zy stoven algelijck
Voor uit, als voor den wolf een kudde onnoosle schaepen.
Mijn volck hoefde op dien toght geweer noch eenigh waepen,

285—288 Vier slepende regels achter elkander. Dit doet Vondel meer, wanneer er een nieuw tooneel, met onderstelde tooneelsverandering, plaats heeft. Vergelijk vs. 605—608.

289 *Aen geen zy Slooterdijck:* aan de andere zij van Slooterdijck. Het is evenwel onzeker of het dorp Sloterdijk in 1304 reeds bestond.

En keert met rijcken buit. De Kermers scheenen stom:
Want hoemen 't vechten zocht, zy zagen niet eens om,
En reckten vast hun pad, van doodzen schrick bezeten.

Gysbreght.

Noit kraeide haen, als hem de kam was afgebeten.
Een dogh en baste noit, maer droop, als hy 't verloor,
Met ingetrocken staert, en hangende ooren, door.
Wat vogel brengtghe dus geknevelt en gevleugelt?

Arend.

't Is eener uit de vlught van 't vlughtige geveugelt,
Gegrepen buiten dijx, alwaer hy stack in 't slick.
Hoe beeft hy! 't Aengezicht ziet doods en bleeck van schrick.
Hy is gesleept, gesleurt, en heeft veel smaeds geleden.

Gysbreght.

Een woedende gemeent en staet in recht noch reden,
Wenze yemant over magh. Men breng hem hier voor my.
Wie zijtghe? waer van daen?

Vosmeer.

Heer Gysbreght, strafme vry.
Ick ben van 's vyands volck, en waerdigh om te sterven.
'k Heb meê gezocht uw stad en burgers te bederven,
En duizendmael verdient een schandelijcke dood.
Ick geef my in uw hand, geparst door hoogen nood.
Mijn ramp wil Kennemer en Waterland behaegen:
Maer 'k zal de dood van u met minder pijn verdraegen
Dan van mijn eigen volck, dat zich ondanckbaer toont,
En mijn' getrouwen dienst zoo onrechtvaerdigh loont.

293 *De Kermers:* Vondel bezigt naar verkiezing de vormen *Kermer*, *Kennemer* en *Kennemaer*.
295 *Reckten — hun pad:* liepen hard.
299 Verg. Vergilius *Aen.* II. 57. *Gevleugelt:* gebonden.
300 *'t Is eener:* oude vorm. ook nog bij 't volk gebruikelijk.
307 Verg. Vergilius *Aen.* II. 77.
308 *Bederven:* verderven.
310 *In uw hand:* in uwe macht.
311 Verg. Vergilius *Aen.* II. 104. *Wil:* zal.

Gysbreght.

Wat zijtghe voor een gast? of in wat land geboren?

Vosmeer.

Ick ben een Goyers kind, vervallen in Gods toren,
Te Haerlem opgevoed. 'k Ontliep mijn' oudren vroegh.
Mijn vader vielme hard, want ickme paslijck droegh.
'k Heb al mijn leven lang gevolleght vreemde Heeren,
En buiten moeten 't geen ick t'huis niet woude leeren.
De bittere armoe heeft mijn herssenen gewet.
'k Heb menigh stuck verziert, en 't lijf daer na gezet,
Om door een braeve daed of aenslagh op te raecken,
En door een anders scha eens mijn fortuin te maecken:
Maer altijd heeftze my den rugge toegewent;
Doch noit zoo dwars als lest. Het noodlot, ick beken 't,
Is stercker dan de mensch, of zijn geboortestarre.
En of ons brein yet bouwt, dit stoot het al om verre,
Met eenen dartlen voet. Met wat een listigheyd,
Met wat een' rijpen raed was d' aenslagh aengeleit,
Om te vermeesteren uw lang bestormde muuren.
Zoo Vosmeer in zijn' zin dat schip had mogen stuuren,
Gelijck het by hem lagh, zy hadden, het is waer,
Gewonnen in een uur door list, dat in een jaer
Door uiterlijck geweld noch stormen werd verovert.
Het schijnt dat d' oversten verblind zijn en betovert.

Gysbreght.

Sta op, en heel my niets van alles wat ghy weet.

Vosmeer.

Nu ben ick ymmers vry van Hollands dieren eed,
En Egmond kan my hier niet heeten of verbieden.

316 *Een Goyers kind:* Vosmeer wil hierdoor een beroep doen op de edelmoedigheid van Gysbreght, die vroeger bezittingen in Gooiland had gehad

318 *Paslijck:* maar redelijk, bij euphemisme voor „vrij-slecht."

322 *Verziert:* verzonnen.

323 *Op te raecken:* er boven op te komen.

337 *Heel:* verheel, verberg.

338 *Dieren:* zwaren.

338, 339 Verg. VERGILIUS, *Aen.* II. 157.

339 *Heeten:* bevelen.

Hy dreightme met de dood, en parstme hier te vlieden.
Mijn aenslagh is verbrod en ydel en onnut.
Heer Gyzelbreght, gena. Ick geef my in uw schut.
Ghy kuntme, wiltghe slechts, een vriend en vader strecken,
Nadien ick u 't verraed volkomen wil ontdecken,
En hoe 't geschoren lagh in 's krijgs geheimen raed,
Tot ondergang van u, en uwen heelen Staet.

Gysbreght.

Ontbind den knecht, zoo magh hy onverhindert spreecken.

Vosmeer.

De hoplien wenschten dick het leger op te breecken,
Nadien met storm op storm, en endeloos gevecht,
Het heele ronde jaer, niet meer was uitgerecht,
Dan moeite en volck gespilt, en tijd onnut versleten:
Het welck zoo menighmael den veldheer werd verweten;
Een smaed die lastigh viel: en hiel hem niet verplicht
Zijn eer en eed, hy had zijn ancker lang gelicht:
En och, of 't waer gebeurt een goede wijl te voren,
My waer dit ongeluck, noch onheil niet beschoren:
Want 't is een maend geleen, dat ick hem heimlijck ried
Te maecken, op mijn woord, een ende van 't verdriet,
En zoo hy was gezint een luttel volx te waegen,
Ick wou hem in de stad op bey mijn handen draegen,
En stappen zelf voor aen, en maecken hen het spoor.
Ick opende mijn wit, en sloegh het middel voor.
'k Had zomtijds door de graft, by duyster nacht, gezwommen,
En al de wacht bespied, en 't groot rondeel beklommen,

341 *Verbrod:* mislukt.
342 *Gyzelbreght:* de echte vorm, waarvan Gysbreght de contractie is. *Schut* bescherming.
347 Verg. VERGILIUS *Aen.* II. 146.
348 *Dick:* dikwijls.
348—356 Verg. VERGILIUS *Aen.* II. 108.
353 *Die lastigh viel:* die moeilijk was te dragen.
364 *'t Groot rondeel:* men schijnt hierbij te moeten denken aan den H. Kruistoren, later Haringpakkerstoren. De naam van Rondeel zou wel beter passen aan het Kamperhoofd; maar dit kan niet bedoeld zijn, vermits het aan de tegenovergestelde zijde der stad lag. Evenwel waren, in 1304, zoo min de H. Kruistoren als het Kamperhoofd aanwezig. Beide dagteekenen van de bemuring in 't laatst der 15de eeuw.

Dat aen den hoeck van 't Y uw stercke stad bewaert.
Hier lagen blijden in, en ander krijghsgevaert.
'k Nam aen, en 't kon geschien, door muur, door al te booren
Recht waterpas, zoo stil, dat niemant my zou hooren.
Wanneer nu door de breuck een krijgsman heenen moght,
Zou 't braefste puick, hier toe geloot en uitgezocht,
De graft, daerze ondiepst is, met rijs op Kersnacht dammen,
En kruipen in 't rondeel, om d' eerste poort te rammen,
Als d' afgewaeckte wacht gevelt lagh en vermoort.
Het heir dan over dam, en door geramde poort,
Aen 't nederhouwen, wat op straet zich openbaerde,
Terwijl de burgery kappel en kerck bewaerde.
En 't was te nacht de tijd, en vraeghtghe na bewijs?
Ghy ziet, hoe daer een schip, het Zeepaerd, leit, vol rijs;
Het welck men door de vlught verzuimt heeft en vergeten.
Wat werdt'er niet al tijds met kibbelen versleten?
De hoofden laegen vast ellendigh over hoop.
Men schoof de schuld op my. 'k Had menschen vleesch
[goed koop:
Noch wist niet wat ick dreef: zy zouden 't niet gehengen,
Dat ick het volck zoo licht zou op de vleeschbanck brengen,
En jagen in hun dood. Dus ging 't aen d' eene zy:
Aen d' andre stemdemen eendraghtelijck met my:
Terwijl verliep de kans, en d' aenslagh die bleef steecken.
Doen zochtender een deel hun leed aen my te wreecken.
Daer quamen, zonder slot, veel klaghten t' mijnen last.
Ick was een tovenaer, en daer op raeckte ick vast,
En most, door pijn geparst, al 't opgedichte melden.
Men doemde my ter dood, en heden zou 't my gelden:
Maer gistren avond brack een vriend mijn boeien los.
Ick vlughte langs den dijck, gelijck een hollend ros,
Doch hielt'er niet, uit angst van 't leven te verliezen.
Ick sloegh ter zijen af, en schoot'er in de biezen,
En stack in diep moerasch al den verleden nacht.

366 *Blijden:* werktuigen, om zware steenen of looden kogels mede te slingeren
369 *Breuck:* bres.
372 *Rammen:* met een stormram open stooten.
383 *Gehengen:* gedoogen, veroorloven.
395 *Doch hielt'er niet:* doch hield het er niet uit.
397 Verg VERGILIUS *Aen.* II. 135.

Zy trocken my voorby. Ick hielme stil, en zagh't;
Tot dat uw burger quam de Kermers na gevlogen.
Ick riep om hulp, en werd uit het moerasch getogen:
Want anders was ick daer gebleven en versmoort.
Doch zoo ick sterven moet, 'k wil liever voor uw poort,
Aen wie ick 't heb verdient, dit lastigh leven laeten,
Dan by mijn eigen volck, die my met onrecht haeten.

Gysbreght.

Ga heen, ick schenck u 't lijf. 'T en is geen straffens tijd.
Wy zijn van onsen hals de groote vyand quijt.
'k Ontfang u in mijn dienst, en zal u wel betaelen.
Ga help terstond het rijs en 't Zeepaerd binnen haelen.
De kou begint, en is noch veer van haer vertreck.
In 't wachthuis en op 't slot is hout en brand gebreck:
Men maghze stracx verzien, en barnen 't rijs tot asschen,
Zoo kunnen zy hier meê de vesten niet verrasschen.
Ick hoor de Goyer doet de waerheid niet te kort,
Want zijn vertelling stemt met vader Willebord.

Rey van Amsterdamsche Maeghden.

Nu stelt het puick van zoete keelen,
Om daer gezangen op te speelen,
  Tot lof van God, die op zijn' troon
Gezeten is, zoo hoogh en heerlijck,
Van waer hy zien kon, hoe begeerlijck
  Het Sparen stack na Aemstels kroon.

Hoe wraeck met zwaerden en met speeren
De torenkroon van 't hoofd wou scheeren
  Der schoone en wijdvermaerde stad,
En rucken door geweld van benden

402 *Poort:* stad.
405 *Lijf:* leven.
407 Verg. VERGILIUS *Aen.* II. 149.
411 *Barnen:* verbranden.
415 De dichter dacht zich hier verplaatst in het Amsterdam zijner dagen In de dagen van Gysbreght zag Amsterdam er echter heel anders uit men vergelijke slechts hetgeen J. TER GOUW daarover meldt in zijn *Gysbrecht van Aemstel en de opkomst van Amsterdam*. Amst. 1861.

Der vesten gordel van haer lenden,
En plondren haer kleenood en schat;

En schenden d' edele en getrouwe,
Gelijck de schender Velzens vrouwe,
Wel ruim zoo waerdigh als Heleen
Den brand van een herboren Troje,
En krijgh, die 't overschot verstroje,
Na datmen jaeren heb gestreên.

Waer is de reus met al zijn stoffen,
Die Gysbreghts stad ter neer wou ploffen,
En om haer' muur zijn armen slaen?
Wat ydle schrick heeft hem geslaegen?
Wat ydle vreeze magh hen jaegen,
Die nu met schande strijcken gaen?

't Is tijd de kercken te stoffeeren,
Te danssen, en te bancketteeren,
En met een' uitgelaeten geest
Dees blijschap aen de vreughd te huwen,
Die vrolijcke englen ons vernuwen
Met zang, op Gods geboortefeest.

Treck in, o Aemstel, treck nu binnen,
Die zonder slagh kunt overwinnen.
Treck in, o braeve burgery,
Die u zoo moedigh hebt gequeten.
Geen eeuw en zal uw eer vergeten.
De hemel sta u eeuwigh by.

428 *De schender:* Floris V.
428—432 De zin is: Velzens vrouwe, die, vrij wat meer dan Heleen, waardig was, dat om harent wille een nieuw Troje verbrand, en, na jaren strijds een krijg gevoerd werd, die 't overschot vernielde.
443 *Vernuwen:* vernieuwen.

HET TWEEDE BEDRYF.

WILLEM VAN EGMOND. DIEDRICK VAN HAERLEM. HOPLIEDEN.

Egmond.

Wy zijn by 't klooster weer, daer Willebord in vreê
Met al de broeders woont, en stort zijn avondbeê.
't Zal noodigh zijn dat wy den hoplien openbaeren
Het geen op handen is.

Diedrick.

't Is tijd, zy wisten gaeren,
Wat hier van wezen magh. Verlos hen van die pijn.

454 *Diedrick van Haerlem.* Diedrick of Dirk van Haerlem sneuvelde in 't gevecht tegen de Vlamingen op Duiveland in den nacht van 20 Maart 1304. Ook hier beging Vondel dus een anachronisme.

455 *Pijn :* onzekerheid.

Egmond.

Manhafte hoplien, hoort; wy hebben, onder schijn
Van onderling krackeel, een' aenslagh voorgenomen,
Om beter tot ons wit op eenen sprong te komen.
Men heeft daer op het heir van daegh te rugh gevoert;
Maer dat en is het niet, waer op de veldheer loert,
Noch 'tgeen men onder 't volck veel dagen hoorde mompelen.
Ons wit is, desen nacht den vyand 't overrompelen,
Nu hy zich veiligh acht, en buiten krijghs gevaer.
Voor 't opgaen van de maen, (ten duncke niemant zwaer)
Zal 't leger meester zijn van poorten en van vesten.
Wat is 'er dan voor u een rijcke buyt ten besten!
Hoe zultghe weiden gaen op 't slot en in de stad!
Zoo yemant streeft na eer, ick toon hem 't rechte pad,
De heirbaen van de deughd, om moedigh op te steigeren.
Zy offert u den prijs, 't en zy 't uw handen weigeren.
Wie rustigh is die spreeck, en hou de wapens reê.
Wie zich flaeuwhertigh vind, dat die te rugge treê.
Ick heb my op dit stuck met weinigen beraeden,
En 't Zeepaerd, 't welck eerst lagh aen 't Y, met rijs doen [laeden,
Op dat'er de soldaet gerust in schuilen moght.
De Sparewouwer reus, met yver aengezocht,
Ging met de bloem des volx en 't puick van al de grooten
Te nacht grootmoedigh scheep, op 't noemen van de loten:
Mijn broeder Wouter zelf, Vianen, met de zorgh
En hope van zijn huis: Abkou en Ryzenborgh,
Put, Grobber, Kuilenburgh, met Arckel, Borsslen, Vooren,

458 *Op eenen sprong :* in eens.
471 *Rustigh :* kloek, moedig.
476—478 Verg. VERGILIUS, *Aen.* II. 17.
479 *Mijn broeder Wouter.* Deze volgde zijn broeder, na diens kinderloos overlijden, op als hoofd des geslachts. Hij overleed in 1321.
Vianen. Hubert van Vianen, uit het Huis der Heeren van Kulemborg afstammende, was een van hen, die Baerte van Aemstel op 't slot IJselstein belegerden.
479, 480 *Met de zorgh en hope van zijn huis :* met zijn zoon en stamhouder.
480 *Abkou en Ryzenborgh :* Gysbreght van Abcoude en Willem van Rijzenborgh behoorden tot de vijanden van Gysbreght van Aemstel, die in 1268 hunne sloten hadden verwoest.
481 *Put:* Nicolaas van Putten, die de Vlamingen in 1304 versloeg.
Grobber: Claes de Grebber, een Waterlandsch Edelman, en 's Graven hof-

En 's graven zoonen beide: en 't schip, na dat wy hooren
Uit ons doortrapten spie, is al in stad gehaelt,
Door Vossemeers beleit. Zoo dat'er niets en faelt
Dan nu te nacht, zoo ras zy poort en sloten breecken,
En Zwaenenburregh viert, te letten op dat teecken,
En voort met alle maght te volgen, op het licht
Des schrickelijcken brands, dien Vosmeer binnen sticht.

Hoplieden.

De veldheer geef slechts last, aen ons zal 't niet gebreecken.

Egmond.

Waer zalmen best een deel van't oorloghsvolck versteecken?

Diedrick.

't Katuizers klooster is ons 't reedst, het leit hier by.

Egmond.

Dat volck is liefst verschoont, en van inlegring vry.

Hoplieden.

't Is voor een korte wijl.

en kamerdienaar, *een cnape wel vermeten*, gelijk MELIS STOKE hem noemt. Hij was de aanvoerder der Waterlanders en Westfriezen, die op de tijding van 's Graven gevangenneming toesnelden en het Muiderslot ter zee en te land omsingelden. Waarom hij vs. 1189, 1228 en 1765 zoo afschuwelijk moest worden voorgesteld, blijkt niet.

Kuilenburgh: waarschijnlijk Jan van Kuilenburg.

Arckel: Jan van Arkel, de vriend en bondgenoot van Graaf Jan II tegen de Westfriezen.

Borsslen: Floris van Borsselen, zoon van Wolfert en raad van Graaf Floris V.

Vooren: Gerrit van Voorne, Burggraaf van Zeeland, later een der machtigste en vermogendste Edelen.

482 *'s Graven zoonen:* de zonen van Graaf Jan II, Jonker Willem en Jan van Beaumont.

483 *Uit ons doortrapten spie:* daarmede kan Vosmeer niet bedoeld zijn, wien Egmond nog niet gesproken had; tenzij Egmond meent: „naar wij opmaken uit hetgeen onze doortrapte Vosmeer ons heeft doen weten."

486 *Zwaenenburregh:* een kasteel aan 't IJ, van 't welk een uitgestoken lantaren of ander vuur tot aanvalsein moest strekken. Verg. VERGILIUS *Aen.* II. 256.

Egmond.

Een Godshuis zoo t'ontwijen:
Ick heb het lang verschoont.

Diedrick.

Laet my daer meê betijen.
Ghy hoplien, voert terwijl den voortoght herwaert aen:
Wanneer ghy koomt, zoo zal het klooster open staen,
Of 't most my aen de maght, dat zweer ick hen, ontbreecken.

Egmond.

Ick gae terwijl na stad, om Vosmeer noch te spreecken,
Die ter gezette tijd koomt zwemmen door den boom.
Versteur de broeders niet, maar hou u wat in toom,
Noch roept niet luid, men moght uw stem te verre hooren.

Diedrick.

Een krijgsman laet zich niet van paepen ringelooren.

POORTIER. DIEDRICK VAN HAERLEM. WILLEBORD.

Poortier.

Wie klopt'er?

Diedrick.

Doe vry op, en vrees niet. 't Is uw vriend.

Poortier.

't Is avond, en een tijd daer ons geen vriendschap dient.
Koom morgen vroegh by daegh.

Diedrick.

Wat zal ons hier gebeuren?
'k Zegh anderwerf, doe op

Poortier.

Men opent hier geen deuren
Zoo spade, ga uw gang. Koom morgen tijdigh weer.

494 *Betijen:* begaan.
495 *Voortoght:* voorhoede.

Diedrick.

Ick zegh voor 't lest, doe op, en doet ghy 't niet, ick zweer.

Poortier.

Wie zijtghe, die dus raest, als wild en uitgelaeten?
Wy dochten langer niet om ruiters noch soldaeten.
Heer maerschalck, wel hoe dus? Wat jaeght u hier zoo spa?
Men sloegh u 't heiligh kruis, doen 't leger optrock, na.
'k Geloof niet dat ghy ons al weder zoeckt te quellen.
En koomtghe dus alleen? waer zijn uw rotgezellen?

Diedrick.

Ick koom alleen. Waer is uw meester Willebord?

Poortier.

Ter kercke, daer hy vast, en zijn gebeden stort.

Diedrick.

Ga roep hem, want ick moet dien goeden vader spreecken.

Poortier.

O Jesus, sta ons by, dit is een mislijck teecken.
Ick heb gebelt. Hy koomt. Ga roep den vader, flux.
Soldaten brengen ons heel zelden veel gelux.
Wy zienze noo van voor, en allerliefst van achter.

Diedrick.

Al wie een hopman huist, die heeft een' trouwen wachter,
En ridderlijck beschut, en hoeft geen poort noch slot.

Poortier.

De beste wachter is de stercke en groote God,
Die nimmermeer en slaept, en luistert na ons zuchten.
Wy bidden staegh om peis, haeten krijgsgeruchten,
En hooren met verdriet het kraaien van dien haen.
In oorlogh houden eerst abdy en klooster aen.

514 *Rotgezellen:* (krijgs) makkers.
518 *Een mislijck teecken:* een slecht, leelijk teeken.
519 *Ga roep den vader, flux.* Dit bevel wordt gegeven aan een der dienende broeders, die op 't bellen verschenen is.
528 *Houden — aen:* worden aangedaan, lijden last.

Diedrick.

Ghy zat hier in 't belegh voor allen moedwil veiligh.

Poortier.

Wy weeten 't Egmond danck, en houden hem voor heiligh.
Daer is de vader zelf, zoo bleeck en afgevast.

Willebord.

Heer, maerschalck, wel, wat nu?

Diedrick.

Ick koom by u te gast.

Willebord.

Ghy zijt my welkoom, al koomt ghy ongebeden.
'k Verwachte u t' avond niet, en luister na de reden
Dat ghy dus schichtigh keert: daer is wat meer aen vast.

Diedrick.

'k Verzoeck alleen aen u, en dat door Egmonds last,
Of ick wat krijgsvolck magh te nacht in 't klooster leggen.
Het is een krijgsmans beê, ghy mooghtze niet ontzeggen.

Willebord.

'k Geloof, ghy deunt met my.

Diedrick.

't Is errenst, en geen spel,
En Egmonds eigen last. Hy gafme dit bevel.

Willebord.

Hoe zalmen dit verstaen? Heeft Egmond dit bevolen?
Hy stack noit Godshuys aen, noch zocht zich by de kolen
Te warmen van dat vier. 't Is enkel misverstand.
Ghy zijt my wellekoom, mijn heer, daer is mijn hand.

535 *Schichtigh:* spoedig, haastig.
538 *Ontzeggen:* weigeren.
539 *Deunt:* schertst.

'k Zal u en uwen stoet gewilligh innelaeten.
Maer 't Godshuis op te doen baldaedigen soldaeten
Of ruitren, 'k ly het niet: 'k vermagh 't met geen gemoed.
Het klooster is Gods erf, en Jesus eigen goed.
Wie kloosters raeckt, die raeckt den appel van Gods oogen.
Heer overste, geloof 't is buiten ons vermogen.

Diedrick.

't Is om een uur of twee te doen, ten hooghsten dry.
Ick blijf u borgh, en hou uw kerck en klooster vry
Van overlast en scha, en zal de boosheid straffen.

Willebord.

Met krijghsmans borreghtocht en heb ick niet te schaffen,
Al was 't de veldheer zelf, ick zey 't hem in 't gezicht.
Dit is een overoud, en vorstelijck gesticht,
Verzorght in vreê en krijgh met zegelen en brieven,
Dat wie het quetst, gedenck een' vorst des Rijx te grieven,
Die zeit: hy raeckt mijn kroon wie 't Godshuis yet misdoet.
Sint Andries is 't gewijd. 'T en past geen krijgsmans voet.
't Zy veer dat Diedrick nu 's Katuizers vyand werde.
Twee Alexanders zelfs, de vierde en oock de derde,
Gelijck de tweede Urbaen bevestighden dit slagh
Van Godsdienst, daermen Bruin wel d'eer van geven magh.
Ja op dat geen gerucht zou steuren ons gemoeden,
Magh niemand deze plaets, beneden honderd roeden,
Betimmeren, veel min bezwaeren met den last,
Dien d'oorlogh na zich sleept, of eenigh oorloghsgast.
Wy staen op keizerlijcke en pauzelijcke wetten.

Diedrick.

De wetten zwijgen stil voor wapens en trompetten.
De nood breeckt wet: ghy mooght op geene wetten staen.

546 *Op te doen:* te openen voor.

556 *Dit is een overoud, en vorstelijck gesticht.* Reeds werd bij vs. 158 er op gewezen, dat het klooster toen nog niet bestond. Bij het privilegie, dat Hertog Albrecht van Beieren in 1392 schonk, werd o. a. bepaald, dat niemand de plaats binnen honderd roeden betimmeren mocht. Zie P. Scheltema, *Amstels Oudheid,* II. bl. 15.

562, 563 *Twee Alexanders.... de tweede Urbaen.* Versta de pausen van dien naam.

564 *Bruin:* Bruno, de stichter der Karthuizer-orde in het jaar 1084.

569 *Wy staen:* wij verlaten ons.

Willebord.

Ontwijd ghy dan 't gewijde?

Diedrick.

Als David heeft gedaen,
Doen hy voor Sauls zwaerd te Nobe quam gevloden,
En zijnen honger boete aen priesterlijcke brooden,
Dat niemant en vermoght, 't en waer 't gezalfde hoofd.

Willebord.

De stoute Usia werd rechtvaerdelijck berooft
Van zijn gezondheid, doen hy 't heiligdom ontwijde.
De Priesters hebben God en d'englen op hun zijde.
Dit is het errefdeel dat ons te beurte viel.
Hy laed des graeven vloeck rampzaligh op zijn ziel,
Die 't Godshuis in zijn Recht en vrydom wil verdrucken.
Hebt ghy een' aenslagh voor, 't en kan u niet gelucken.

Diedrick.

Hoe luid des graeven vloeck, dat ick u wel versta?

Willebord.

Dat aller heilgen toorne en eeuwige ongena.
Alleen niet treffen zal den kindren en den vader,
O gruwel! maer hy moet met Judas, Gods verraeder,
Met Lucifer en al zijn engelen vergaen,
En schaemrood en verdoemt voor Jesus vierschaer staen.
't Is schrickelijck. Begint uw hart noch niet te beven?

Diedrick.

Ja 't klooster heeft dien vloeck den landsheer voor-
[geschreven.

Willebord.

Het zy daer meê zoo 't wil, men opent nu geen poort.
't Is Kersmis, 't klooster viert Gods vrolijcke geboort,
De hooghste feest van 't jaer; dus laet dit werreck steecken.

573 Verg. *Kon.* XXI vs. 1–6.
574 *Boete:* voldeed.
576 *Stoute:* vermetele. Verg. 2 *Kron.* XXVI vs. 16–21.

Diedrick.

Katuizer, hier en geld geen prevelen, noch preecken.
Bewilligh mijn verzoeck, en sta mijn bede toe,
Of anders ly dat ick het ongebeden doe.
De tijd verloopt, 't is spa: daer komen mijn soldaeten.

Willebord.

'k Getroost my eer de dood, dan ick dit toe zal laeten.
Wat, wilt ghy 't Helsche vier op uwe halzen laen?

Diedrick.

T' sa mannen, vaert vry voort, en steeckt het klooster aen,
't Is koud, zoo mogen wy ons by de kolen warmen.

Willebord.

Och maerschalck, hou gemack, en wil u doch erbarmen:
't En is geen Kristen mensch, die brand in kloosters sticht.
Al wat het Godshuis heeft, huisvesting, vier en licht,
En spijs en dranck, het is voor 't krijgsvolck al ten beste.

Diedrick.

Nu mannen, treckt vry in, treckt voor, ick blijf de leste.

VOSMEER. WILLEM VAN EGMOND.

Vosmeer.

Ick koom al heimelijck gezwommen door de grachten.
Waer sammelt Egmond nu? hy zou my hier verwachten.
't Is doncker. Ick ben nat, en klippertand van kou.

Egmond.

Wel waer of Vosmeer blijft? ons afscheid was, hij zou
Verzeker op dees uur alhier zich laeten vinden.

Vosmeer.

Hier is de man al zelf. Die zich durf onderwinden
Een' aenslagh vol gevaers, moet passen op zijn tijd.

606 *Willem van Egmond*, een der ijverigste vervolgers der moordenaars van Floris V. Tijdens de inneming van Amsterdam was hij evenwel reeds overleden, want hij stierf 29 Maart 1304. Zie J. Ter Gouw, *Geschiedenis van Amsterdam*, I. bl. 211.

608 *Sammelt:* talmt.

610 *Afscheid:* afspraak.

Egmond.

Weest welkoom, braeve borst. Nu blijckt het, datghe zijt
Een krijgsman, op wiens woord men wel een kerck magh
[bouwen.
Hoe hebt ghy 't met den heer van Aemstel al gebrouwen?

Vosmeer.

Zoo geestigh, dat'er niets aen dezen aenslagh faelt.
De burgery heeft zelf het Zeepaerd ingehaelt,
Met zangen en triomf, als die van Troje deden.
Ick stuurde en hiel het roer: maer 't oorloghsvolck beneden
En liep geen klein gevaer. De bodem slorpte 't nat,
Door 't stooten op een' pael, waer door een yeder zat
In 't water tot de knie, en vreesde te versticken.
Het ongemack was groot, noch durfde niemant kicken:
Doch 't leck geraeckte dicht, en stopte wonderbaer
Van zelf: doch brogt de hoest ons weder in gevaer;
Vermits men 't schor geluid bescheidelijck kon hooren
Zoo God niet had verdooft des Amsterdammers ooren,
Wy waren van ons stem en eige keel verraen.
Ick gaf my zelven moed, en hief eens rustigh aen
Te zingen, dat het klonck, schoon hart en nieren krompen.
Dan trantelde ick van kou: dan viel ick eens aen 't pompen.
Zoo raeckten wy in stad, daer als een waterval
Al 't volleck schoot na'et schip, van straet en burreghwal.
De geest van oud en jong door een scheen uitgespannen.
Men brogt het Vosmeer toe met kroezen en met kannen.
Maer 't zagh'er deerlijck uit, doen Gysbreght liet gebien,
Men zou de naeste poort en 't slot van rijs verzien:
Want door het lang belegh, en door de koude dagen
Was al de torf verbrand. Ick holpze rustigh draegen,
En scheen de gaeuwst van al, in 't bangste van dien nood:
Want had het lang geduurt, de zolder waer ontbloot,

616 *Gebrouwen:* aangelegd.
617 *Geestigh:* listig.
618, 619 Verg. Vergilius, *Aen.*, II. 238.
627 *Bescheidelijck:* duidelijk, Verg. vs. 874.
628 Vergilius, *Aen.* II. 54.
632 *Trantelde:* liep heen en weer.
635 *Uitgespannen:* uitgelaten.

Waer onder 't krijghsvolck lagh gedoken in zijn laegen:
Doch d'avond viel heel kort, en ick begon te klaegen,
En hielme gansch vermoeit, en riep: van daegh genoegh
Geslaeft, men staeckt het werck, en valle'r morgen vroegh
Met nieuwe kracht op aen. Het is nu tijd van vieren,
Nadien ghy van den schrick der Hollandsche banieren
Genadigh zijt verlost, en ick'er 't lijf afbrogt.
Ick schonckze vry gelagh, en gafze geld, en zocht
Geveinst den arrebeid tot 's morgens uit te stellen.
De tijd en lijd nu niet u alles te vertellen:
Hoe slecht het in het schip en onder 't krijgsvolck stond,
En elck verscheelde, en wat een yeder raedzaemst vond:
Hoe ickze menighmael door dreigement deê zwijgen,
En konze, om 't leven zelf, niet aen 't bedaeren krijgen:
Hoe Arkel, zeer verkoud, zijn' eigen ponjaerd bloot
Gezet had op den strot, en trooste zich de dood,
Om al zijn mackers niet door 't hoesten te verklicken.
Nu schort'er dat wy elck ons werreck voort beschicken.
Het Zeepaerd, zwanger van gewapenden, zal gaen
In arbeid, en van vracht, voor 't opgaen van de maen,
Ontrent ter middernacht, verlossen, als de kercken
Op 't hooghtijd zijn gepropt van menschen, die 't niet
[mercken:
Dan zal de laegh in twee gedeelt, eer 't yemant hoort,
Terstond vermeestren gaen de Haerelemmer poort,
En rammenze met kracht: en ick, om u te lichten

647 *Vieren:* feestvieren.

654 *Elck verscheelde:* elk verschilde van meening.

657 *Arkel:* heeft hier den dichter voor den geest gespeeld wat met Matthijs Helt gebeurde, die een van de mede-ingescheepten was in het turfschip van Breda.

660 *Nu schort'er:* Nu blijft er te doen.

663 Men vindt hier wederom de voorstelling van Amsterdam in de 16de eeuw In 1304 had Amsterdam niet meer dan éène kerk, die van S.-Nikolaas, nu de „Oude Kerk" genoemd. Eerst in 1408 werd de stad kerkelijk in twee parochiën verdeeld. Zie P. Scheltema, *Arch. der ijzeren kapel*, blz. 61.

664 Vondel stelt de inneming van Amsterdam op Kerstnacht, in plaats van in Mei.

665 *De laegh:* het in hinderlaag gelegde krijgsvolk.

666 *De Haerelemmer poort.* De eerste Haarlemmerpoort werd waarschijnlijk kort na 1342 gesticht; zij heette vanouds „de poirthuyse upthe Wintmolensijde" en in later tijd beurtelings Nieuwendijkerpoort, Kartuizers-

Van veer, zal daedlijck brand in 't holle Zeepaerd stichten,
Dat midden in de stad by d' andre schepen leit.

Egmond.

De maerschalck wacht op u in 't klooster, al bereit
Terstond met duizend man de muuren in te trecken,
En 't leger leit niet veer. Ick ga het hen ontdecken.

Vosmeer.

En ick al weer na stad. Nu veldheer, pas op 't stuck.

Egmond.

God geef, dat u en my dees aenslagh wel geluck.

Rey van Edelingen.

Wy edelingen, bly van geest,
Ter kercke gaen op 't hooge feest
Den eerst geboren Heiland groeten,
En knielen voor de kleene voeten
Van 't kind, waer voor Herodes vreest:

Het kind waer voor een starre rijst,
Die Wijzen met haer straelen wijst
De donkre plaets van zyn geboorte,
En leit hen binnen Davids poorte,
Daer d'allerhooghste 't laeghste prijst,

Het Oosten offert wieroock, goud
En myr, tot 's levens onderhoud
Van hem, die, neergedaelt van boven,
In 't arme Bethlem leit verschoven,
Hoewel hy alles heeft gebouwt.

poort, Watergangspoort en Haarlemmerpoort. Zij stond op de plaats, waar nu de nieuwe Haarlemmersluis ligt. Zie J. TER GOUW, *Gesch. van Amsterdam*, I. bl. 295.

679 Zie *Math.* II.: 3, 7, 8; 12, 13 volgg.

680—684 Zie *Math.* II: 2; 9, 10.

685 Zie *Math.* II: 11.

689 Hier en vervolgens – zie vs. 694, 696, 697, 700 enz. – is doorgaans identificeering voor den persoon van Christus, zelfs van het *kind* Jezus, met den eenigen „God", den Jehovah des O. T.

't Gevogelt, dat op wiecken zweeft,
Zijn nest, de vos zijn holen heeft,
En woont in bergen en in bosschen:
Een stal van ezelen en ossen
Den schepper naulix herbergh geeft.

De kribbe hem een wiegh verstreckt,
Die 't aerdrijck met den hemel deckt,
En elleck dier bestelt zijn voeder.
O kind, ghy zijt, gelijck uw moeder,
Met pracht noch hoovaerdy bevleckt.

Hier voert de neergedaelde God
De trotze weereld om met spot
In zijn triomf, tot smaed der hoven:
Hier voert hy 't nedrigh harte boven
Met hem, in 't onverwinbre slot.

Hier schuilt dat godlijck aengezicht,
Waer uit de zonne schept haer licht,
En alle starren glans en luister.
Hier leit hy zonder glans in 't duister,
Die englen tot zijn' dienst verplicht.

Des hemels reien wiegen hem
In slaep met hunne zoete stem,
Die noit van vaeck en was beschoten,
En weckt het hoofd van alle grooten,
In 't koningklijck Jerusalem.

Augustus Rijck verliest zijn eer:
De Roomsche scepter reickt niet veer:
Het Oost versmaed Latijnsche naemen:
Maer dees beheerscht het al te zaemen,
Oock daer de zonne neemt haer' keer.

696 Zie *Job* IX: 8.
Zie *Psalm* CXLVII: 9 en CIV: 27, 28, enz.
697 *En elleck dier bestelt zijn voeder:* de zin is: dat Hij, aan wien de kribbe ten wieg verstrekt, het voeder bestelt aan elk dier. Zie de noot op vs. 689
710 Leg den nadruk op *hem*, dan wordt de zin volkomen duidelijk
710, 711 Wellicht zinspeelt dit op *Lukas* II. 13, 14.
716 *Roomsche:* Romeinsche.

De hemel, 't aerdrijck en de hel
Die luistren scharp na zijn bevel,
En ziddren voor de zuivre wetten,
Die hy door visschers laet trompetten,
En blaezen over duin en del.

De doecken daer dit kint in leit
Is 't purper van zijn majesteit,
Waer in de harders hem aenschouwen,
Dien God de zielen komt vertrouwen,
Gelijck van ouds was toegezeit:

Dat God zijn kudde weiden zal,
En hoên voor ramp en ongeval,
En na'et verdwaelde schaepken vraegen,
En dat op zijne schouders draegen
Met vreughd by 't overigh getal.

Hier is de wijsheid ongeacht:
Hier geld geen adel, staet noch pracht.
De hemel heeft het kleen verkoren.
Al wie door ootmoed werd herboren,
Die is van 't hemelsche geslacht.

Ghy die der vorsten harten leit,
Gelijck een beeck, en schift en scheid
Het licht van dicke duisternissen;
Laet den tyran zijn' aenslagh missen,
Die den onnooslen laegen leit.

722 Jezus' meest genoemde Apostelen, Petrus en Johannes, waren visschers van beroep.
724 *Del:* laagte tusschen duinen.
725, 726 *De doecken .... is 't purper.* Hier moest ten minste staan: *zijn 't purper* Zie *Lukas* II: 7.
727 *Lukas* II: 16.
728, 729 *Math.* I: 21. *Lukas* I: 31, volgg.
732—734 Zinspeling op eene gelijkenis van Jezus. Zie *Lukas* XV: 3—7.
735 Volgg. *Lucas* XVIII: 17 en doorgaande.
740, 741 Spreuk. Sal. XXI: 1.
742 *Gen.* I: 4*b*.
744 *Math.* II: 16.

HET DARDE BEDRYF.

BADELOCH. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BROER PETER.
BONTGENOOTEN. AREND VAN AEMSTEL.

Badeloch.

Ick had zoo haest niet aen mijn pronck en Kersnachts [kleeren,
Om in de Kerck met al de stadt te triomfeeren
Voor God, die 't leger dreef van d' aengevochten wal,
En zich vernedren quam in Bethlems armen stal;
Of 'k raeckte in eenen stoel aen 't sluimren en aen 't [droomen,

746 *Triomfeeren:* feest te vieren.

En ben benauwt en bang uit mijnen slaep gekomen,
Gelijck de dauw getuight, die op mijn kaecken leit.

Gysbreght.

Wel liefste, wat is dit? hoe zietghe zoo beschreit?
Wat nevel van verdriet bezwalckt uw blinckende oogen?
Sta stil, mijn lief, sta stil; uw Gysbreght zalze droogen.
Nu kus hem eens, en zegh, wat is het dat u smart?

Badeloch.

My leit, 'k en weet niet wat, een zwaerigheid op 't hart.
Ick heb in mijnen slaep yet schrickelijx vernomen.
Een droom bezwaert mijn hart. Gezichten doenme schroomen.

Gysbreght.

De droomen zijn bedrogh. Ghy vreest uit misverstand.

Badeloch.

Nicht Machtelt, dochtme, stond voor mijne ledekant,
Bedruckt, en in dien schijn, waer in zy, by haer leven,
My dick haer hartewee te kennen plagh te geven,
Wenze in haer traenen zwom, en van geduld berooft
De handen deerlijck wrong, en 't hair trock uit heur hoofd,
De blancke borsten krabde, en scheurde 't kleed aen flarden,
En zagh begruist van stof, zoo dat ick 't nau kon harden,
Noch hooren al 't gekarm, en jammerlijck misbaer,
Noch 't schelden op den graef, voor schelm, geweldenaer,
Verkrachter van een vrouw, zoo kuisch, zoo welgeboren.
Helaes! zy quam my niet in die gestalt te voren,
Waer meê haer zuivre ziel, van droefheid afgepijnt
In 't leven, nu voor God en d'engelen verschijnt,
Met eenem pallemtack in haer sneeuwitte handen,
En in het sneeuwit kleed, en oogen, die nu branden
In 't hemelsch paradijs, als starren aen de lucht.
Ick sprackze al schreiende aen, na eenen diepen zucht:

760—763 *Nicht Machtelt:* de vrouw van Gerard van Velzen. Vgl. VERGILIUS *Aen.* II. 270.
766 *Begruist:* bemorst. *Harden:* verdragen, uithouden.

O adellijcke spruit van 't huis weleer te Woerden,
Om welcker ongelijck, de helden oorloogh voerden,
Dat oorlogh, 't welck, na dat ghy in den hemel trockt,
Zoo onverzoenelijck tot noch toe smoockt en wrockt:
Wat oirzaeck drijft u hier op ongeruste paden?
Of koomtghe om onzent wil, met zwaerigheid beladen,
Om d' uwen by te staen, in 't kommerlijck belegh?
Nicht Maghtelt, 't is vergeefs: de vyanden zijn wegh.
Wat treurtghe? wy zijn vry van laegen, van bespringen:
Dus hellep ons om hoogh by God triomfe zingen.
Omring uw pruick met licht, in steê van lauwerkrans,
En ley der englen rey met vrolijckheid ten dans.
Zy schudde 't hoofd, en scheen van gramschap te veranderen
In 't aengezicht, en sloegh de handen van malkanderen,
En steende, en zuchte zwaer, en borst in 't end dus uit,
Maer met een heesche keel en dof en schor geluid:
Onnoosle, zijtghe nu van vyanden ontslaghen?
En slaeptghe zoo gherust? en vreestghe niemants laegen?
Daer ghy, om mijnent wil, op 't alderuiterst zijt,
En naest aen uwen val? Op op, 't en is geen tijd
Van slaepen, het is tijd na andere gewesten
Te vlieden van dit huis. De vyand heeft de vesten.
De stad die staat in brand, het is met haer gedaen.
Oom Gysbreght heeft vergeefs zijn burgers voorgestaen.
Geen tegenworstelen noch strijden magh u baeten.
Gods heilgen hebben kerck en outers lang verlaeten.
Op op, bergh Gozewijn, voor al mijn eenig pand,
Klaeris, mijn zoete zorgh, aleer d' abdije brand,
Of eenigh booswicht haer mishandel en misbruicke,
Na zijn' vervloeckten lust, en zy haer oogen luicke.
Al zijn de straeten dicht bezet en naeuw bewaert;
'k Zal Gysbreght, ongequetst van spiets of eenigh zwaerd,
En zonder eene nop van 't kleed door 't vier te zengen,

781 *Ongeruste:* onrustige, kommervolle.
787 *Pruick:* hoofd.
797 *Het is tijd* enz. Vgl. Vergilius, *Aen.* II. 289.
800 *Voorgestaen:* verdedigd.
802 *Gods Heilgen:* Vgl. Vergilius, *Aen.* II. 351.
806 *Luicke:* stuite.
808--810 Vgl. Vergilius *Aen.* II. 632.

Geleien, en gezond op dezen drempel brengen.
Verlaet dan flucx dit slot: steeck af, op Gods gena,
En geef u zeewaert in, aleer het word te spa.
Al d'englen zullen u voor stormen en voor stranden
Behoeden, en de vloot behouden doen belanden.
Gedenck eens, welck een schrick mijn slaeprigh hart beving.
Mijn hair dat rees te bergh, en aen een yeder hing
Een druppel nats: het zweet begon my uit te breecken.
Mijn lijf werd kil als ys. Ick wou, en kon niet spreecken,
En schoot uit mijnen droom, al bevende en bevreest,
Greep toe, en zocht vergeefs t' omhelzen haeren geest,
Die door mijn armen droop, en wegh vloogh uit mijn oogen,
En liet my heel verbaest, en van het spoock bedrogen.
Dit is het datme steurt, en in de zinnen speelt.

Gysbreght.

't Is louter ydelheid, die zich het brein verbeeld.

Badeloch.

Och of het veld ydel waer! ick heb mijn uur verslaepen,
Om na de kerck te gaen. 't Is spade.

Broer Peter.

Wapen, wapen.

Badeloch.

Bescherm ons, goede God, behoe ons voor gevaer.
'k Hoor onraed. Och ick zorgh mijn droom is al te waer.

Gysbreght.

Broer Peter, wel hoe dus? wat port u zoo te roepen?
Wat jaeght u hier by nacht?

Broer Peter.

God lof, dat ick de troepen
Des vyands ben ontvloon, ter dood toe afgemat.

816—818 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 774.
820—823 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 790.
824 *'t Is ydelheid:* het zijn hersenschimmen
826 *Wapen:* alarmkreet.

Gysbreght.

Wat vyand? hoe? ghy raest.

Broer Peter.

De vyandt is in stad.
Het is met Amsterdam en met zijn hooge wallen
Gedaen, zy is de wraeck in 't end te buit gevallen.
De gruwelijcke reus heeft eene poort vermant.
Het Zeepaerd lost zijn vracht, en Vosmeer sticht den brand,
In 't midden van 't gevecht, met schimpen en braeveeren.
De wachters vechten flaeuw, en zien hen niet te keeren.
Het leger treckt vast in met duizenden, een maght
Zoo groot als Waterland noch oit te velde bragt,
En Kennemer en Vries, en Zee- en Holland t' zaemen,
Met allen die, op ons gebeeten, herwaert quamen.
De Kersnacht heeft gedient tot dit verraeders werck,
Bestaen voor maeneschijn, doen 't volleck in de kerck
Met offren bezigh was, en zingen in de kooren;
Vermits de stad vol vreughd, als Christus scheen herboren;
Wy weder uit den muil der bleecke dood verlost.
Vergeefs heeft dit belegh u zoo veel zweet gekost,
En bloed en arrebeid, nu alles loopt verloren.

Gysbreght.

Ick zal terstond om hoogh gaen zien van Schreiers toren.
Ghy dienaers, brengt mijn' helm en harnas by der hand.

832, 833 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II, 325.

835 *Reus:* Klaas van Kijten.

836—840 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 328.

837 *Braeveeren:* uittarten.

838 *Zien:* zijn niet in staat, zien geen kans.

844 *Bestaen voor:* volbracht bij.

850 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 328.
Schreiers toren: een der torens van het slot. Vergelijk het aanget. op vs. 2. Vondel volgt hier wederom de overlevering, die in zijn tijd bestond. Het is echter niet wel te denken, dat de toren in 1304 reeds aanwezig was. Hij draagt het jaartal 1569; doch is ouder: want hij komt voor op de kaart van Cornelis Anthonisz. van 1544; ook wordt de „Schreyhoeck" vermeld in een Keur van 1512, aangehaald bij WAGENAAR, *Amst.*, II Deel, VI Boek, blz. 74. Waarschijnlijk is hij van gelijken tijd als de St.-Anthoniespoort op de Nieuwmarkt, die, blijkens het opschrift in den ouden steen, gesticht is in 1488.

Badeloch.

Helaes wat gaet my aen, in dezen droeven stand!
Is dat triomf? heet dat zijn vyanden verjaegen?
Nu kentmen Haerlem eerst: nu blijcken Egmonds laegen.
Nu lachenze om mijn stad, zoo lang van hen benijd.
Mijn goede vrome man gaet quijnen, en verbijt
Zijn leet des daeghs, en brengt de nachten door met waecken.
Ick vind hem menighmael met traenen op de kaecken:
En vraegh ick, wat hem deert? hy zucht, en antwoord niet.
En kropt zijn hartewee, en dubbelt mijn verdriet.
Hoe veel geluckiger zijn arme en slechte dorpen,
En hutten laegh gebouwt, min stormen onderworpen
Dan eenigh heeren huis, dat door 't geboomte steekt,
En daer het bulderen des winds zijn kracht op breeckt.
Weet hier van eenigh mensch, ick weet 'er van te spreecken:
Als ick den ganschen tijd mijns levens overreken,
Van mijne bruiloft af, van dat ick zat verlooft:
Wat stormen zijn my niet gewaeit al over 't hoofd?
Wat toren is zoo hoogh, van waer ick deze baeren
En zee kan over zien van al mijn wedervaren?
En wie zagh noch het end van dien begonnen strijd?
Hier meê ga ick mijn' man, naest God mijn toevlucht, quijt.

Broer Peter.

Geduld, mevrouw, geduld. God proeft zijn uitverkoren.

Gysbreght.

Ick kan bescheielijck en klaer 't geklicklack hooren,
En 't rammelen van 't stael: 't geluid koomt dichter by.
De schepen branden al, en schitteren in 't Y,

854 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 65.
855 *Van hen:* door hen.
861 *Slechte:* onaanzienlijke, geringe.
861—864 Herinnering aan HORATIUS, *Lib.* II, *Od.* X, vs. 9, sqq.
872 *Ga ick — quijt:* verlies ik.
873 *Proeft:* beproeft.
874 *Bescheielijck:* duidelijk.
876 *De schepen branden al, en schitteren in 't Y.* Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 312

En in de Diemer meer en alle burreghwallen.
Ick zagh het groot gebouw, Jan Witten gevels, vallen.
En 't naeste huis daer aen dat staet in lichten brand.
De klocken kleppen vast. De heele waterkant
Die is in rep en roer. Het bloedigh zwaerd gaet weien.
Men steeckt'er de trompet. Men hoort de menschen schreien.
Brengt hier mijn harrenas. T'sa dienaers, schaft geweer.
Al wie in 't harnas sterft, die sterft met krijgsmans eer.
Waer vrienden in den nood? Waer zijn ons bondgenooten?

Broer Peter.

Voor 't huis vergaren vast de besten van de grooten.
Als Heemskerck, die vol viers om uwe zuster quam,
Oudshooren, en Polaen, hoe grijs hy is en stram,
En Zwieten, Teilingen, en Waermond en uw broeder,

877 *Alle burreghwallen:* de wateren der stad waren in de eerste helft der 14de eeuw, behalve IJ en Amstel, de *Haven*, d. i. „het Damrak," en de *Graft*, die later „de oude Gracht" en nu „de O.-Z. Voorburgwal" genoemd is. Bovendien nog drie of vier „spuyen" en de „beghine-grafte," waarin wel geen schepen zullen gelegen hebben.

878 *Jan Witten gevels:* in het handvest van 9 December 1342, waarin de palen der stadsvrijheid worden omschreven, leest men: „op die vestside van der poerten an Jans Witten hofstede (erve);" zij moet gezocht worden tusschen den O.-Z. Voorburgwal en de Warmoesstraat. Jan Witten was een vermogend burger. Zie WAGENAAR, *Amsterdam* I, 32, 37

878, 879 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 310.

881 *Gaet weien:* gaat te gast, doet zich te goed.

882 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 313.

884, 885 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 314.

887, 888 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 341 en 435.

887 *Als Heemskerck:* Gerrit van Heemskerck, in 1322 overleden.
Uwe zuster: Gysbreght was in 1304 ruim 70 jaren oud. Die zuster, op wie „de ridderlijcke held" zoo verliefd was, zal dan ook wel een oude vrijster of weduwe geweest zijn.

888 *Oudshooren:* Willem van Oudshoorn, later rentmeester van graaf willem III.
Polaen: Waarschijnlijk Dirk van Polanen, wiens slot later door de Delvenaars vernield werd.

889 *En Zwieten:* Dirk van Zwieten, die later in Friesland sneuvelde.
Teilingen: Dirk van Teilingen, uit het Huis van Brederode gesproten, zag nog bij zijn leven, wegens zijne medeplichtigheid aan 's Graven moord, zijn goederen verbeurd en aan de Graaflijkheid gebracht. Zijn moeder was een dochter van Herman van Woerden.
Waermond: Jacob van der Woude en van Warmont moest in 1296, wegens zijn aandeel in de samenzwering tegen Graaf Floris, uit den

En Kuick en Kraeienhorst. Geen tigers zijn verwoeder,
Om aen te gaen op roof.

Gysbreght.

Men roep hen voor den dagh.

Bontgenooten.

Mijn heer, 't is vechtens tijd, zoo vechten helpen magh.
Wy zijn getroost met u te leven en te sterven.

Gysbreght.

Ghy zult in eeuwigheid by God uw loon verwerven,
Voor dezen trouwen dienst, in mijnen lesten nood.
Ghy ziet hier anders niet voor oogen dan de dood:
Doch zooghe zijt gezint den vyand te verletten,
Zoo veel als mooghlijck is, en 't leven op te zetten
By stad en burgery, zoo volghtme, dat 's u voor.

Bontgenooten.

Wy volgen algelijck, en houden 't zelve spoor.

Badeloch.

Beschermt mijn lieven man, dat bid ick, vroome heeren.

Arend.

Vrouw zuster, ick beloof 'k zal zonder hem niet keeren.

lande wijken; doch toen hij in 1303 in een strijd tusschen de Stichtenaren en de Heeren van Montfoort, Vianen, Duivenvoorde, enz., aan deze laatsten goede diensten bewezen had, verkreeg hij door hunne voorspraak zijne goederen terug en verzoende zich met den Graaf. Hij overleed echter in 't zelfde jaar.

890 *Kuick:* Jan van Kuik, de beruchte handlanger van koning Eduard van Engeland, en de voornaamste bewerker van den aanslag tegen Floris V. *Kraeienhorst:* Gerard van Kraeienhorst. Hij werd reeds in 1296 door Voorne gedood.

897—899 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 348.

897 *Verletten:* tegenhouden.

898 *Op te zetten:* te wagen.

899 *Dat's u voor:* Gysbreght gaat hen hier met getrokken zwaard voor.

901 *Vroome:* dappere.

Rey van Klaerissen.

O Kersnacht, schooner dan de daegen,
Hoe kan Herodes 't licht verdraegen,
Dat in uw duisternisse blinckt,
En word geviert en aengebeden?
Zijn hoogmoed luistert na geen reden,
Hoe schel die in zijn ooren klinckt.

Hy pooght d'onnoosle te vernielen,
Door 't moorden van onnoosle zielen,
En weckt een stad en landgeschrey,
In Bethlehem en op den acker,
En maeckt den geest van Rachel wacker,
Die waeren gaet door beemd en wey.

Dan na het westen, dan na'et oosten.
Wie zal die droeve moeder troosten,
Nu zy haer lieve kinders derft?
Nu zy die ziet in 't bloed versmooren.
Aleerze naulix zijn geboren,
En zoo veel zwaerden rood geverft?

Zy ziet de melleck op de tippen
Van die bestorve en bleecke lippen,
Geruckt noch versch van moeders borst.
Zy ziet de teere traentjes hangen,
Als dauw, aen druppels op de wangen:
Zy zietze vuil van bloed bemorst.

De winckbraeuw deckt nu met zijn booghjes
Geloken en geen lachende ooghjes,
Die straelden tot in 't moeders hart.
Als starren, die met haer gewemel
Het aenschijn schiepen tot een' hemel,
Eer 't met een' mist betrocken werd.

909 *d'Onnoosle:* het kind Jezus. Zie *Math.* II: 16–18.
914 *Waeren*: rondzwerven.

Wie kan d' ellende en 't jammer noemen,
En tellen zoo veel jonge bloemen,
Die doen verwelckten, eerze noch
Haer frissche bladeren ontloken,
En liefelijck voor yler roken,
En 's morgens droncken 't eerste zogh?

Zoo velt de zein de korenairen.
Zoo schud een buy de groene blaeren,
Wanneer het stormt in 't wilde woud.
Wat kan de blinde staetzucht brouwen,
Wanneerze raest uit misvertrouwen!
Wat luid zoo schendigh dat haer rouwt!

Bedruckte Rachel, schort dit waeren:
Uw kinders sterven martelaeren,
En eerstelingen van het zaed,
Dat uit uw bloed begint te groeien,
En heerlyck tot Gods eer zal bloeien,
En door geen wreedheid en vergaet.

939 *Zein:* zeis.

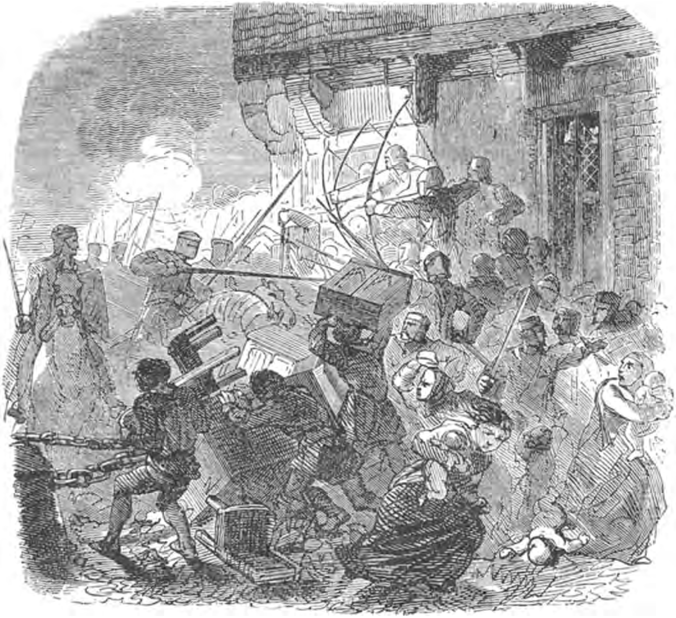

Maer ghy, mijn dochterkens, dien noch het leven lust
En in het bloeienst zijt van uwe jonge jaeren;
Zet ghy 't op vlughten aen, of Jesus u wou spaeren,
En helpen in der noot. Klaerisse, reine maeghd,
Die t'onrecht noch den haet van vader Velzen draeght
Begeef u op de vlught: al d'andren zullen volgen.
De vyand, blind van wraeck, is bitter en verbolgen,
En allermeest op u. O moeder, vlught voor heen.
Ick zal u bystand doen met traenen en gebeên,
En volgen met mijn hart, daer my geen voeten brengen
Ga henen, Machtels kind, of God het wou gehengen
Dat ghy geborgen werd: 'k ben meest met u begaen.

Klaeris.

Och vader Gozewijn! waer zietghe my voor aen?
Zoo ick u dus begaf, hoe zou dat my betaemen?
Ghy zijt mijn maeghschap doch, na vleesch en geest te zaemen
Zou ick u hier alleen verlaeten tot een' roof,
Die my een vader streckt, en 't Christelijck geloof
My in het herte prent, van kinds been af herbaerde,
Den geest versterckte, en 't lijf in reinigheid bewaerde?
'k Verlaet u nimmermeer.

Rey.

Dit outer is ons wijck.

Gozewijn.

O edel maeghdeken, hoe zijtghe zoo gelijck
Van aerd die Klaere zelf, na wie ghy heet Klaerisse!
Waer vind ick onderscheid in dees gelijckenisse?
Doen 't Sarazijnsche heir vermeesterde al de stad

958—960 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 638.
965 *Voor heen:* vooruit.
968 *Gehengen*: toelaten.
977 *Dit outer is ons wijck*: Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II, 523. *Wijck:* wijkplaats.
979 *Klaere*: St.-Clara, de stichteres van de orde der Klarissen.
981 *Doen 't Sarazijnsche heir.* In het leger van keizer Frederik bevonden zich Saraceensche soldaten en bij een aanval op de stad Assise, in Middel-Italië, werd het klooster van St.-Clara, dat buiten de muren der stad stond, het eerst aangevallen. Toen de beangste nonnen een toevlucht zochten bij de stichtster dier orde, liet zij zich, alhoewel zij zeer ziek

Daer sinte Klaere was, wat deedze doch? zy trad
Grootmoedigh in de poort van 't klooster, daerze woonde,
En zagh den vyand wegh, zoo ras hy zich vertoonde:
Haer moed, haer sterck geloof, en yverigh gebed
Verstreckte haer een zwaerd, en harnas, en helmet.
Ghy mooght dan, nu ghy hebt die zelleve gedachten,
Met my, voor dit autaer, de vyanden verwachten.
Maer treckme (dat mijn dood zy veer van schande en smaed)
Eerst aen dit lamme lijf mijn prachtighste gewaed,
Gelijck een Bisschop voeght, aleer zy ons verrasschen.
Zet my den mijter op: hy zal niet qualijck passen
Op mijn gezalfde kruin. Breng hier den gouden ring,
En steeck aen deze hand, die beeft, den vingerling,
Daer ick de bruid van 't Sticht, de Roomsche kerck [meê trouwde.
Geef my den harderstaf, tot steunsel van mijn oude,
Daer ick Gods kudde meê gehoed heb en geweit.
'k Heb noit de teeckenen van 't Bisdom afgeleit
Met wil, maer door bedwang: al leef ick als gebannen;
Al maeckte ick Henrick plaets, en Willem, en twee Jannen.

was, met het H. Sacrament in de poort van het klooster brengen en deed daar een vurig gebed, dat onmiddellijk verhoord werd, want de Saracenen namen snel de vlucht.

983 *Grootmoedigh:* overmoedig.

995 *De bruid van 't Sticht, de Roomsche kerck:* De Kerk, waarmede Gozewijn, bij zijn wijding tot Bisschop, geacht werd een geestelijk huwelijk aan te gaan, werd te zijnen opzichte gepersonifiëerd in het Bisdom van Utrecht, in het Sticht, 't welk dus in dichterlijken en geestelijken zin kon gezegd worden zijne *Bruid* te zijn geweest.

996 *Oude:* ouderdom.

998—1000 Behalve dat, niet Amsterdam, maar Keulen, de wijkplaats is geweest, waar Gozewijn *als gebannen* leefde, en dat hij ook het jaar 1304 niet beleefd heeft — zie de aant. op vs. 1021 — is al wat in deze regels en in vs. 1066—1068 door hem gezegd wordt, zuivere geschiedenis. Niet *met wil, maar door bedwang* heeft hij in 1250 de Bisschoppelijke waardigheid nedergelegd, en het was de *staatzucht*, zoo van den Roomsch-koning Willem als van den Keulschen Aartsbisschop, die daartoe aanleiding hadden gegeven.

000 *Henrick:* Hendrik van Vianden, zoon van den Grave van Vianden. Hij bouwde het slot te Vreeland (zie het aangeteekende op vs. 130), en leide den grond van den nieuwen Utrechtschen Dom.

Willem en twee Jannen: Na den dood van Hendrik van Vianden, die, volgens de meeste schrijvers, in 1267 voorviel, werd Jan van Nassau

En 't waer een klein verlies, al hadmen my verkort
In naem en eer, was slechs geen Christen bloed gestort,
En zoo veel zaeds vertreen van mensche- en paerdevoeten.
Most niet 't onschuldigh volck de schuld der heeren boeten.
Nu kinders zet u hier, en dat een yeder non
Met my den lofzang zing van oude Simeon.

Rey.

Vergun, o God, op zijne bede,
  Na uw belofte, uw' knecht verlof;
Op dat hy reis van hier met vrede
  Om hoogh na'et hemelsche vredehof:

Nadien ick met mijn eigen oogen
  Den algemeenen Heiland zagh,
Die als een zon schijnt uit den hoogen;
  Daer yeder zich in verblijden magh:

Een schoone zon, die met haer straelen
  Het blinde heidendom verlicht,
En Jacobs huis en Isrels paelen
  Verheerlijckt, en noch veel vaster sticht.

Gysbreght.

Dat God u allen spaer! is 't hier noch tijd van zingen!
De vyand zackt vast neer, om 't klooster te bespringen.
Oom Gozewijn, koom hier; en zijdt ghy oud en traegh,
Gedoogh dat ick u op mijn beide schouders draegh.

tot zijn opvolger verkozen, die na een twintigjarig bestier, door vele onlusten en verwarring gekenmerkt, in 1288 afstand van zijn zetel deed. Hij was opgevolgd door Jan van Zirck, uit het Grafelijk Huis van dien naam gesproten. Deze was het, die het slot van Vreeland, dat door zijn voorganger aan Gysbrecht verpand was, wederom opeischte en hem ontweldigde, zie vs. 128. Nadat Jan van Zirck in 1296 tot Bisschop van Toul was benoemd, volgde hem op Willem Bertholt, uit den machtigen stam der Heeren van Mechelen, die in 1301 sneuvelde in een krijg tegen sommige Leenmannen van het Sticht. Zie wijders over hen *Batavia Sacra* II.

1020 *Zackt vast neer:* komt van het hoogere gedeelte der stad naar het lagere, waar het klooster stond.

1021 *En zijdt ghy oud en traegh:* Gozewijn komt reeds in 1225 als Proost van St. Jan te Utrecht voor. Hij overleed in 1267 en werd in die waardigheid opgevolgd door zijn neef Willem, den broeder van onzen Gysbreght. Zie VAN SPAEN, *Hist. der H. van A.* § 42.

Klaerisse nicht, ghy zult my volgen met dees reien,
Waer God of 't goed geluck ons allen wil geleien.
Nu vader, volgh mijn' raed. De vyand woed en raest.
Wie 't leven bergen wil, die bergh het in der haest.

Gozewijn.

Gemack, mijn trouwe neef, ghy mooght dees moeite derven.

Klaeris.

Wy zijn aleens gezint, en wel getroost te sterven.

Gysbreght.

Hoe nu? heeft God my dan, door water en door vier,
Door spiets en zwaerd, gered, en menigh blanck rappier,
Dat ick den Bisschop noch voor 't outer zou zien slaghten,
En in het laeuwe bloed de nonnekens verkrachten?
Dat werde nimmer waer. ô Goddelijck geslaght!
Nicht Machtels geest verscheen myn liefste dezen nacht,
En my belaste een stem haer kind en oom te bergen.
Haer schimme waert om u, en moet ick 't u noch vergen?
En maecktghe zelf uw ziel noch schuldigh aen dien moord?
De krijgslien zijn niet veer van deeze kloosterpoort;
Die leit met eenen slagh ter aerde neer geworpen.
Dees godgewijde vloer zal 't kuische bloed haest slorpen.
Het krijgsvolck nadert vast: ick hoor het aen 't gedruis.
Ick bid om zijnent wil, die levendigh aen 't kruis.
Om ons genagelt hing, voor Sions wreede muuren:
Ick bid u om zijn hand- en voet- en hartquetzuuren,
En om de doorne kroon, die 't hoofd verplette en brack,
En om de scharpe spiets, die in zijn zijde stack;
Vergunme dezen troost, in zoo veel zwaerigheden,
Dat ick uw leven berg: ô vader, dat ick heden
Onschuldigh blijven magh aen uwer aller bloed.
Dit eenige is mijn wensch: en kan ick uw gemoed
Door smeecken noch gebeên noch bittre traenen buigen;
Zoo roep ick God en al zijn heilgen tot getuigen,
Dat geenerley gevaer, noch zelf de felle dood
My hinderden uw lijf te bergen in den nood.

1027 *Gemack*: stil. — *Derven*: sparen.
1031 *Outer*: altaar.

Gozewijn.

Ghy hebt godvruchtigh, neef, u neffens ons gequeten.
Wy zullen 't noch voor God noch engelen vergeten.
Den grooten God alleen zy eere in 't hemelrijck.
Wy bidden u, sta op. Ghy doet ons ongelijck,
Dat ghy ter aerde knielt voor sterffelijcke menschen.
Hoe zou ick schooner dood na'et lange leven wenschen,
Dan hier voor martelaer, op deze heilge steê,
Te offeren mijn bloed, in 't vierighst van mijn beê:
Op 't allerhooghste feest van Gods geboortenisse.
Waer of de dood vertreckt? ick heb een rein gewisse,
En haeckte lang te gaen na aller zielen bed;
Al zedert dat ick uit mijn' zetel werd gezet,
Doen Uitrecht, dat den vorst, gelijck zijn' vader, eerde,
Door staetzucht opgeruit, my wars den neck toekeerde:
Van die tijd was ick al dit lastigh leven moe.

Gysbreght.

Daer is de vyand zelf. Ick vliegh na boven toe,
En zal zoo lang ick magh, de kloosterpoort beschutten,
Of mijne hulp noch kon uw leven onderstutten.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL.

Badeloch.

Heer Broeder, wel wat's dit? hoe keertghe dus alleen?
O God, waer blijft mijn heer? is hy gebleven?

Arend.

Neen.

Badeloch.

Wat tijding brengtghe dan? zegh op, is hy gebleven?

Arend.

Ick liet hem voor 't Stadhuis gezond en noch in 't leven.

1055 *Neffens:* jegens.
1064 *Vertreckt:* verwijlt, vertoeft. — *Gewisse:* geweten.
1071 *Magh:* kan.
1075 *Gebleven:* gesneuveld.

Badeloch.

Helaes! waer magh hy zijn? mijn troost, mijn hoop, mijn [hoofd.
En keertghe zonder hem? dat hadghe niet belooft.

Arend.

Versla u niet, maer toef. Ghy zult hem haest aenschouwen.

Badeloch.

Dat toeven valtme bang. Och was hy slechts behouwen,
In 't onweer, daer het schip in zee drijft zonder roer.
Ick bid, verhaelme doch al 't geen u wedervoer.

Arend.

Ghy eischt een' zwaeren eysch. Wie zou daer niet voor [gruwen?
Het zal ons hartewee en droefheid slechs vernuwen.
Wie hoort dit treurspel aen, die niet zijn traenen laet?
Al stond hier Grobber zelf, of 't heiloos basterdzaed,
Het waer onmogelijck dat hy dit hooren konde.
Het is een nieuwe slagh in mijne versche wonde.
Oock steeckenwe alle bey noch midden in den druck,
En wachten op den slagh van 't uiterste ongeluck,
Ten zy het God verzie, en zet de wraecke paelen:
Doch nu ghy 't zoo begeert, hoor toe, ick zal 't verhaelen.
Wy quamen niet zoo haest ontrent den Middeldam,

1079 *Versla u niet:* wees niet verslagen, ontmoedigd.

1083—1086 Evenzoo doet Vergilius, *Aen.* II. 2, Aeneas zijn verhaal van den ondergang van Troje beginnen.

1085 *Grobber:* Willem de Grebber, zie vs. 481.
't Heiloos basterdzaed: Witte van Haemstede, de onechte zoon van Floris V, wiens karakter door Vondel geheel in strijd met de geschiedenis geteekend is.

1088—1092 Vgl. Vergilius, *Aen.* II. 10.

1091 *Verzie:* verhoede.

1093 *Den Middeldam:* Deze dam, omstreeks 1240 gelegd, heette toen de *Amestelledamme:* (Handvest van 1275), waarvan de naam der stad: ook eenvoudig de Damme in de tweede helft der 14de eeuw, toen de stad reeds sterk was uitgedegen, de *Middeldam* (Handvest van Albrecht van Beieren 27 Oct. 1387), en sinds de 17de eeuw, doch verkeerdelijk, de *Vijgendam*, welke naam behoorde aan het deel van het Damrak, dat

Daer wat vergaering was van burgren, men vernam,
Hoe 't ingetrocken heir de nieuwe zy alreede
Vermeestert had, en 't volck onnutten weerstand dede;
Dies Gysbreght liet gebien, men zou in vaerdigheid
De bruggen, daer de stad zich recht in 't midden scheid,
Verbranden, en voor al den Middeldam bezetten;
Om 's vyands overkomst daer mede te beletten,
En datmen d'oude zy moght vrijen voor gevaer,
Schoon of het krijghsvolck van de nieuwe meester waer.
Hy zellef was de voorste, om elleck moed te geven.
En ging daer op met ons na merckt en raedhuis streven,
En brogt met al zijn maght de burgers op de been,
Die ruckten hier en daer van allesins by een.
Men spande ketenen, voor 't haestige verrasschen.
Men stopt den toegang dicht met zacken, kisten, kassen,
En alles watmen reedst kon vinden by der hand.

bezuiden de Zoutsteeg ligt. Zie J. TER GOUW, *Gesch. van Amsterdam*, I. bl. 86 en volgg.

1095 *De nieuwe zy:* de Nieuwe zijde der stad, bewesten den Amstel.

1098 *De bruggen, daer de stad zich recht in 't midden scheid:* omdat de dichter Amsterdam teekent volgens de kaart van 1544, heeft hij hier *vijf* bruggen bedoeld, die toen alle van hout waren, als: „de Nieuwe-, de Oude-, de Pape-, de Lange- en de roode- of Doelebrug." Maar in 1304 bestond nog maar hoogstwaarschijnlijk alleen de Oudebrug. — Na deze zijn de Papebrug en de Langebrug de oudste. De laatste heeft denkelijk in of kort na 1342 bestaan, terwijl WAGENAAR (*Amst.* III Deel, I Boek, bl. 238) een brug, die in 't midden der 14de eeuw de „tweebrugge" genoemd wordt, voor dezelfde als de Papebrug houdt.

1101 *En datmen d'oude zy moght vrijen voor gevaer:* dewijl de eerste bebouwing der stad begonnen is aan die zijde, die nog de Oude heet, zoo is de oorsprong der benamingen van Oude en Nieuwe zijde, voor de beide groote deelen ter weerszijden van den Binnen-Amstel, 't Rokin en 't Damrak, niet duister. — Tot in de 15de eeuw was ook nog een andere benaming in zwang: de Oude zijde werd de *Kerkzijde* genoemd, omdat daar de Oude en vroeger eenige kerk van Amsterdam geplaatst was: — de Nieuwe heette de *Windmolenzijde*, naar een molen, die reeds in 1336, toen die zijde nog weinig betimmerd was, stond een eindweegs bezuiden de plek, waar nu de oude Haarlemmersluis ligt. Zie J. TER GOUW, *Gesch. van Amsterdam*, I. bl. 301.

1107 *Men spande ketenen:* nog in de vorige eeuw werden de toegangen tot den Dam 's nachts met ijzeren kettingen afgesloten, en dit gebruik bestond reeds in de 16de eeuw. Ook bij oproer werden deze ketenen bij dag gespannen; doch men liet dan eene zijde vooreerst open, om langs d'en weg het volk van den Dam te drijven.

Doen vlogen wy met hem te zaemen na den brand,
Om, waer het mogelijck, daer orden op te stellen:
Maer laes! het was te spa. Wat mond kan u vertellen
De zuuren arrebeid van dezen naeren nacht,
En met hoe groot een' moord die over word gebragt?
De dooden lagen vast langs burreghwal en straeten.
Geen kruiswegh die niet dicht bezet werd van soldaeten.
Men ziet'er allesins verbaestheid, en men hoort
Zich mengen onder een bloedstorting, brand en moord.
De groote aeloude stad, vermaert in oorelogen,
Zoo scheeprijck, en voor wie zich zee en stroomen bogen,
Den vreemde en nagebuur, en rijcken tot ontzagh,
Gaet plotzelijck te gronde, en zinckt met eenen slagh.
Wy worden niet te min door wanhoop aengedreven,
Dat menigh graefsgezinde en Kermer kost zijn leven:
En 't Aemsterlandsche bloed en sneuvelt niet alleen.
De lijcken groeien aen, en leggen onder een,
Met 't aenzicht na de straet gekeert of op hun ruggen.
De kennis van den wegh, van stegen, straeten, bruggen,
En stads gelegenheid, by 't schijnssel van de maen,
Die quam ons vry te baet, en hiel de drommen staen
Der vyanden, die dick het zetten op een loopen.
Dan ging'er eens een deur, en dan een venster open.
Wy groeiden in getal en moed, en ruckten voort,
Of 't mooghlijck had geweest de Haerelemmer poort,
Die overweldight was, met dooden te verkroppen,
En weer met kracht al wat in steê was uit te kloppen;
Maar quamen veel te spa. De naeuw ontslipte wacht
Verhaelde ons, hoe alree de voortoght met de kracht
Der ruitren binnen was: wie zou daer tegens mogen?
En ofmen hier en daer een brug had opgetogen,
Men rechte weinigh uit. De brand nam ymmer toe.
d'Ontsteltheid was te groot. Men wist niet waer, of hoe.

1112—1115 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 361 en 364.
1117 *Verbaestheid:* ontsteltenis.
1119 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 363.
Ook in dezen regel schildert de dichter Amsterdam af, zooals het in zijn tijd was.
1123—1125 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 367.
1135 *Verkroppen:* versperren.
1140 *Opgetogen:* opgehaald.

Mijn broer, proost Willem, quam, geladen onder d'armen
Met overschot van 't kruis des Heilands: helpt beschermen
Ons hoofkerck, rijck gebouwt ter eere van Katrijn,
En Jesus moeder zelf. ô Burgers, berght Kristijn,
Heer Gysbreghts zuster doch; en naulix kon hy spreecken.
Ick hebze in 't vrouwe koor al bevende versteecken,
En raeckte naulix uit. De reus die is'er veur.
Men hoort zijn stem. Hy loopt met boomen op de deur.
Om Gods wil, gaet de kerck op 't hooge feest ontzetten.
Wy schieten derwaert aen, om 't onheil te beletten,
Als beeren, die, by nacht van honger uitgejaeght,
Gebeten zijn op roof. Wy vliegen onversaeght
Door vier en zwaerden heen, om 't al voor God te waegen:
Maer vinden voor ons komst de kerckdeur opgeslaegen,
En hooren eenen galm, die uitbarst over straet,
En over al de stad, en God voor 't voorhoofd slaet,
In zijnen hoogen troon, als eer de kerck der Joden.
d'Autaeren en het koor zijn opgehoopt met dooden.
Wat bleef'er ongeschent! wat kreegh'er niet een' krack!
't Gevlughte volleck zit op trans, gewelf, en dack,
En bied noch tegenweer, en quetst ons zelfs met steenen
En hout, uit misverstand. Men hoort de vrouwen weenen
En kindren, die vol schrick krioelen hier en daer,
De binnetranssen langs. De kaerssen op 't autaer
Zijn zommigen gebluscht, en zommigen die blaecken.
De kerreckschenners woên, en passen wat te raecken,

1143 *Proost Willem:* Willem, derde broeder van Gysbrecht, was Proost van St.-Jan te Utrecht. Hij was echter reeds in 1291 gestorven. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.* § 13.

1145 *Ons hoofkerck] rijck gebouwt ter eere van Katrijn:* dit is alzoo de *Nieuwe* kerk. Doch deze was niet gesticht vóór 1408. Zie P. SCHELTEMA, *Archief der ijzeren kapel*, blz. 61.

1146 *Kristijn:* een personage, uit Vondels verbeelding voortgesproten. De geschiedenis vermeldt maar eene zuster van Gysbreght, die met Herman van Woerden was getrouwd. Zie de Geslachttafel bij VAN SPAEN, *Tab.* 1.

1148 *Versteecken:* verborgen.

1156 *Opgeslaegen:* opengebroken.

1157—1159 De zin dezer regels is, dat God zelf op dat geschrei en gekerm met deernis bewogen is, evenals Hij dit vroeger was, toen de tempel te Jeruzalem vernield werd.

1162—1164 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 410, seq.

1168 *Passen:* zorgen.

En vechten om den buit, en plondren 't al, oock zelf
Het Marianum, dat te pronck hing van 't gewelf,
Word afgeruckt. Men zet in 't glibbrigh bloed zijn stappen.
Men torst'er kelcken uit, kassuiffelen en kappen,
Die stijf staen van gesteent, van parlen en rood goud,
Om 't heerelijckst, als 't plagh, wanneermen hoogh-
[tijd houd,
En koor en outerkleen. De Kersnacht lagh in stucken.

Badeloch.

Hoe ging 't u met Kristijn? hoe moest dit Gysbreght
[drucken.

Arend.

En my, bedenck dat eens. Hoe staet my 't schouspel voor!
Men sleepteze by 't hair uit ons Lievrouwe koor,
Om d' armen dun en teer met koorden stijf gebonden.
Hoe diep ging dit in 't hart, die na haer huwlijck stonden:
Doch Heemskerck meest, die dol dit langer niet verdroegh,
Doen zy na 's hemels troon haer blaeckenke oogen sloegh.
Wy sloten ons wel dicht, en volgden hem altzaemen,
En rucktenze uit de maght des knevlers. Daer op quaemen
De Gelderschen, de Zeeuw, de Vries en Kennemaer
Van allesins te hoop, vol spijts, op 't groot misbaer,
En om d'ontrukte maeghd. Men zagh'er 's graeven zoonen,
Men zagh'er d'Egmonds zelfs en Diedrick meê zich toonen

1170 *Marianum:* geborduurd overkleed, zonder mouwen, van het Mariabeeld, dat bij hooge feesten boven dit beeld werd opgehangen.

1172 *Kassuiffel:* misgewaad. — *Kap:* overkleed van een priester.

1178, 1179, 1182 Navolging van VERGILIUS, *Aen.* 403, seq.

1178 *Ons Lievrouwe koor:* de Lieve-Vrouwen-Kapel stond aan de zuidzijde der kerk en werd in 't jaar 1488 door Meeus Gerbrandszoon en Catrijn zijn moeder gesticht.

1180 *Die na haer huwlijck stonden:* die haar ten huwelijk wenschten.

1181—1194 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 407 seq.

1182 *Blaeckende:* schitterende.

1185 *De Gelderschen:* deze hadden hier niet behooren genoemd te worden; zij hadden met de Hollandsche oneenigheden niets te maken en veeleer schijnt hun Graaf den gevluchten Edelen niet ongunstig te zijn geweest. Vermoedelijk heeft de herinnering van 't leed, 't welk Amsterdam in het eerste gedeelte der 16de eeuw van de Gelderschen heeft moeten verduren, den dichter bewogen, hen mede onder de vijanden van Amsterdam te tellen.

Om 't moedighste, elck om 't zeerst, met Grobber helsch
[van aerd.
De winden buldren zoo, al eer het weer bedaert,
Des winters tegens een, en weten van geen strijcken,
En zetten in gevaer de dammen en de dijcken,
Door 't parssen van den vloed. De vyand werd te sterck,
En groeide, en deê met kracht ons deizen uit de kerck,
En wijcken na den Dam, om versch te zijn gesteven.
Neef Heemskerck had by 't koor alreê den geest gegeven,
De ridderlijcke held en eere van zijn' stam.
Polaenen viel'er by, die hem te hulpe quam,
En niemant weeck in moed noch billijckheid van oordeel,
En Kuick hem zeer gelijck. De deughd en had geen
[voordeel.
Het heilighdom van 't kruis den Proost deê weinigh nuts.
Geen stool beschutte hem, noch geen vierkante muts,
Noch geen godvruchtigheid kon Jesus priester helpen,
Doen wy, ô Willem broer, uw bloed niet moghten stelpen,
Daer ghy te sneuvlen quaemt, recht over 't hoogh autaer.

Badeloch.

Wat hoor ick hier al leeds! hoe voel ick my zoo naer!
Verhael my evenwel al d'overige ellende.
't Begin vernoeghtme niet. 'k Verlang met schrick
[na'et ende.
Hoe kon mijn droeve man zoo scheiden van zijn bloed?

Arend.

In zoo veel rampen hiel hy al den zelven moed,
En yverde om den Dam te houden onbezweecken,
Waer langs de vijand zocht geweldigh in te breecken:
Gelijck een waterstroom geweld doet op een sluis,
En elx gehoor verdooft met ysselijck geruis.

1191 *Strijcken:* wijken.
1194 *Deizen:* deinzen, terugwijken.
1195 *Gesteven:* gestijfd, versterkt.
1196—1199 Vgl. Vergilius, *Aen.* II. 424.
1202 *Stool:* deel der priesterlijke kleeding, dat langs den hals over de schouders en borst afhangt.
1202, 1203 Navolging van *Aen.* II. 429.
1213—1220 Vgl. Vergilius, *Aen.* II. 496.

De deuren van de sluis zich kanten tegens 't wringen
Des springvloeds, voor een wijl, tot dat zy open springen,
En geven 't water ruimt, den vloed den vrijen toom:
Die wint dan veld, en ruckt de wortels van den boom,
En huis en hof om veer, en zet de laege landen
In eene baere zee, met groene en nieuwe stranden.
Dus ging 't na datmen wel een heel uur lang den Dam
Verdadigt had, zoo dra de burgerij de vlam
Ten daecke van de kerck ten hemel uitgeslaegen,
En 't heerelijck gebouw zagh branden lichter laegen,
En hoorde 't moordgeschrey des volx, dat oud en jong
Van boven, om het vier t'ontgaen, te barsten sprong,
Of in de spietsen viel ter aerde. Dit gezichte
Benam hen al den moed. De helsche Grobber stichte
Met een gewijde torts den brand in 't heiligh dack.
Hoe leed het God, dat hem de moord niet eer en stack!
Doen was het elck voor zich, een yeder bergh zijn leven.
Mijn broeder riep, ick zou my flux op 't slot begeven,
En zijne gemaelin en kindren gade slaen.
Hy zelf weeck op 't stadhuis, en bleef de leste staen.
Ick werd op wegh verlet, en koom den burgh bewaren,
En hoop de goede God zal mijn' heer broeder spaeren

Badeloch.

Een hoopelooze hoop. Och Gysbreght, lieve heer,
Ick reken hem al dood, en zie hem nimmer weer.

Rey van Burghzaten. Badeloch.

Waer werd oprechter trouw
Dan tusschen man en vrouw
Ter weereld oit gevonden?
Twee zielen gloende aen een gesmeed,
Of vast geschakelt en verbonden
In lief en leedt.

De band, die 't harte bind
Der moeder aen het kind,

1224 *Lichter laegen:* lichterlaaie, d. i. in lichten gloed.
1230 *Dat hem de moord niet eer en stack:* dat hij niet eer omkwam.

Gebaert met wee en smarte,
Aen hare borst met melck gevoed,
Zoo lang gedraegen onder 't harte,
Verbind het bloed.

Noch stercker bind de band
Van 't paer, door hand aen hand
Verknocht om niet te scheiden,
Na datze jaeren lang gepaert
Een kuisch en vreedzaem leven leidden,
Gelijck van aerd.

Daer zoo de liefde viel,
Smolt liefde ziel met ziel,
En hart met hart te gader.
Die liefde is stercker dan de dood.
Geen liefde koomt Gods liefde nader,
Noch schijnt zoo groot.

Geen water bluscht dit vuur,
Het edelst dat natuur
Ter weereld heeft ontsteecken.
Dit is het krachtigste ciment,
Dat harten bind, als muuren breecken
Tot puin in 't end.

Door deze liefde treurt
De tortelduif, gescheurt
Van haer beminde tortel.
Zy jammert op de dorre ranck
Van eenen boom, verdrooght van wortel,
Haer leven langk.

Zoo treurt nu Aemstels vrouw,
En smelt als sneeuw van rouw
Tot water en tot traenen.
Zy rekent Gysbreght nu al dood,
Die, om zijn stad en onderdaenen,
Zich geeft te bloot.

O God, verlicht haer kruis,
Dat zy den held op 't huis.
Met blijschap magh ontfangen,
Die tusschen hoop en vreeze drijft,
En zucht, en uitziet met verlangen
Waer dat hy blijft.

Badeloch.

My dunckt ick hoor gerucht. Daer roept een aen de poort.
God lof, het is mijn heer. Ick heb zijn stem gehoort.

1284 *Die* hangt af van 't voorgaande *zy*.
1287 *Een*: iemand.

HET VYFDE BEDRYF.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL, BADELOCH. BODE.

Gysbreght.

Myn lief, hoe hebtghe dus uw oogen uitgekreten?

Badeloch.

Nu ghy behouden zijt, is al mijn leet vergeten,
Mijn trouwe bruidegom, mijn hoofd, mijn troost, mijn schat:
Nu ghy behouden zijt, wat geef ick om de stad,
Om al des weerelds goed! hoe zijtghe hier gekomen?

Gysbreght.

Na dat de vyand nu den Dam had ingenomen,
Nam ick en 't overschot na'et raedhuis toe de wijck,

En hiel hem staen met kracht, als water voor den dijck;
Wen 't landvolck opgeklept zich zoeckt by nacht te redden,
En brengt vast zoden aen, en steenen, paelen, bedden
En bulsters, en al 't geen den zeedijck stutten kan,
Daer die is doorgeweeckt; en zweet met alle man.
Dat speet den grooten Reus, die liet zich vreeslijck hooren,
En stack met hals en hoofd, gelijck een steile toren
En spitze, boven 't volck en alle hoofden uit,
En scheen een olyfant, die omsnoft met zijn' snuit.
Zijn spietze was een mast in zijne grove vingeren.
Ick zagh hem man op man gelijck konijnen slingeren
Wel driemael om zijn hoofd, gevat by 't eene been,
En kneuzen dan den kop op stoepen of op steen.
Hy kan met zijnen pols een' burghwal over springen.
Hy proeft op grendelen de deughd der staele klingen,
En houwt met eenen slagh door yzer en door stael,
En proeft zijn beckeneel op poorten van metael.
Hy scheen een Polyfeem, het krijghsvolck scheen zijn [kudde.
De toren van 't stadhuis beweeghde zich en schudde,
Zoo dick hy op één' post, of op den gevel stiet.
Hy vreesde Herkles knods noch Samsons vuisten niet.
De Kermers volgen hem, en Noorderlandsche knechten.
Men voert den stormbock aen: men gaet de ladders rechten,
En klimt, met d'eene hand ten gevel uitgestreckt,
In d'ander met den schild, die hals en hooft bedeckt
Voor eene hagelbuy van steenen, hout en pijlen.
Ons jeughd, daer tegens aen, die wentelt heele stijlen
En eicke balleken, en uitgelesen hout,
En wat'er is van ouds tot pracht en prael gebouwt,
Van boven in den hoop; en ofze luttel hoopen,
Zoo dient het om hun huid ten diersten te verkoopen,
En Burgemeesteren en Raeden voor te staen,

1299 *Bulsters:* met bolster of bast gevulde matrassen.

1305 Deze beschrijving van 's reuzen spietse schijnt ontleend aan VERGILIUS, *Aen.* III. 656.

1313 *Polyfeem:* De reusachtige Cycloop, die door Ulysses van zijn oog beroofd werd.

1318—1326 Vergelijk hier *Aen.* II. 441 seq.

1327 *Burgemeesteren en Raeden:* Vondel dwaalt hier en op andere plaatsen geheel in zijn eigen eeuw terug. Welk denkbeeld moet hij zich toch

Tot quyting van den eed haer overheid gedaen.
Men ziet'er zelf het bloed der overheid verhitten,
En stijven de gemeent: behalven die hier zitten
Blootshoofd, en half gekleed, en zonder weer te bien,
Van zwacken ouderdom; en durreven wel zien
Zoo eerelijck een dood kloeckhartigh onder oogen;
En vechten met hun hart, nu handen niet en mogen.
Een deel der burgery beneen met hellebaerd
En sabelen en spiets de poort en muur bewaert.
Ick steegh den toren op, die boven 't dack koomt rijzen,
In 't midden van 't stadhuis, van waer men u kon wijzen
De tenten om de stad, en hoe al 't leger lagh,
En van wiens trans men flaeuw den Dom van Uitrecht zagh,
By klaer en helder weer. 'k Zagh hier uit hoeze streden,
En met den storrembock de poort geweld aen deden,
En ramden reis op reis, verdadight door een dack
Van schilden dicht gevoeght. De deur gaf krack op krack.
Wy stelden flux in 't werck de dissels en de bijlen,
En hieuwen in het rond in stucken alle stijlen,
En stieten spitze en al 't gevaert van boven af;
Het welck een' slagh en roock de marreckt overgaf.
En maeckte een vreeslijck loch in zoo veel ysre koppen;

gemaakt hebben van een stad, die een Gysbreght van Aemstel tot *Heer* heeft, doch nog bovendien een *Overheid*, uit *Burgemeesteren* en *Raeden* bestaande, en aan welke de *eed* gedaan wordt.
Voor te staen: te verdedigen.

1335—1336 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 449.

1337—1340 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 460.
Het stadhuis, waarvan de dichter hier spreekt, is hetzelfde, dat, toen hij dit schreef, op den Dam stond en in 1652 door brand vernield werd. Ongetwijfeld had Amsterdam ook in 1304 een stadhuis; vermits er een gebouw noodig was, waar Schout en Schepenen vergaderden en recht spraken. Maar waar 't gestaan heeft, is onbekend; de overlevering zegt: in de steeg tegenover de Oude Zijds Kapel. — Met zekerheid weet men, dat in 1418 het stadhuis op den Dam stond. Zie den brief bij COMMELIN, bl. 254. Toen met de tweede helft der 14de eeuw de stad hooger in aanzien steeg, zal men het stadhuis op „die plaetse" (den Dam) gebouwd hebben, 't welk wij daar in 1418 vinden. Vgl. J. TER GOUW, *Geschiedenis van Amsterdam*, I. bl. 359—362.

1342, 1343 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 492.

1345—1350 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 463.

1345 *Dissel:* soort van bijl.

1349 *Loch:* gat, bres. — *Ysre:* gehelmde.

Dat anderen terstond, gevoeght in orden, stoppen.
Terwijle stack de kerck de naeste huizen aen.
Van daer begon de vlam in 't leien dack te slaen
Van 't Raedhuis, en de roock en smook verblinde ons oogen.
De poort bezweeck. Het volck quam raezende ingevlogen.
'k Was al mijn vrienden quijt, en stond verbaest en stom.

Badeloch.

En zaegtghe doen noch niet na vrouw en kinders om?

Gysbreght.

In die verbaestheid scheen een wolxken uit den hoogen
En goddelijcke glans te blincken voor mijn oogen,
En uit die heldre wolck quam eene stemme voort.
Ick heb het licht gezien, en zelf de stem gehoort:
O Gysbreght, laetghe nu Klaeris uw nicht verlegen?
Magh u oom Gozewijn, die grijze, niet bewegen?
En steltghe huis en vrouw en kindren in gevaer?
Doen schrickte ick, en steegh af, en packte my van daer,
Door een' verholen gang, die uitkoomt in een' kelder.
'k Aenbad het heiligh licht, dat voor my ging zoo helder.
Ick raeckte op straet, en quam gevaerlijck in d' abdy.
Maer niemant gaf gehoor, noch luisterde na my,
Die tegens 't noodlot aen noch reuckeloos wou wrijten,
En boven op het dack my in het uiterst quijten:
Want eer ick boven quam, lagh poort en post om veer:
Dies gleê ick by een touw in 't kloosterschuitjen neer,
Dat juist noch achter lagh, en 'k voer den Aemstel over.
Daer klom ick op een' boom, nu dor en zonder lover,
En luisterde, en zagh toe, hoe 't met d' abdy verging.
My docht dat ick 't misbaer met bey mijn ooren ving,
En zagh, doen ick een poos verbaest had zitten proncken,

1355 *Verbaest:* verschrikt, verbijsterd.
1356 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 595.
1357—1359 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 589.
1361—1363 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 596.
1362 *Grijze:* grijsaard.
1365 *Verholen:* verborgen.
1367 *Gevaerlijck:* met levensgevaar.
1369 *Reuckeloos:* roekeloos. — *Wrijten:* tegenstand bieden.
1377 *Proncken:* uitkijken.

Een' dicken roock en smoock, en na den roock de voncken.
Ick hoorde paerdevolck, dat langs de Doelebrugh
Quam trapplen na ons toe. Mijn voeten werden vlugh.
Men had, o groot verzuim, dees brugh niet afgesmeten.
Ick vloogh'er heen, en zocht te stillen die vast kreeten,
En gaf hen moed, en wou de ruiters houden staen:
Zy zouden achter my de brugh in stucken slaen,
Of steecken die in brand: maer niemant durfde 't waegen.
Oock zagh ick d' oude zy nu branden lichter laegen;
Een voorbo van het geen was naderhand gebeurt,
En dat de Middeldam alreê most zijn gescheurt:
Dies gaf ick 't op, en voort de gansche stad ten besten,
En waerschuwde yeder een, en gafme langs de vesten
Na'et slot toe, met een sleep van menschen arm en rijck,
Een' troosteloozen hoop, die herwaert neemt de wijck.

Bode.

Most ick den Bisschop noch zien sterven en d' abdisse?
Och vader Gozewijn! och reine maeghd Klaerisse!

Gysbreght.

Hoe is het mogelijck dat ghy 't hebt konnen zien?

Bode.

't Is mooghlijck, guntghe my dat ick u daer op dien.
Doen Heemskerck Borsselen gevelt had voor uw oogen,
Lagh 't lijck ter zijden 't koor, in eenen hoeck getogen,
Na dat ick in den drang des vyands my verstack,
Mits ghy te rugge weeck, en viel dat pas te zwack.

1379 *De Doelebrugh:* deze brug bestond zeker niet in 1304, maar dagteekent van 't midden der 14de eeuw. Daar de Lange brug (voor de Taksteeg) reeds vroeger bestond, zoo werd deze tweede brug over 't Rokin genoemd: „de Lange brug bij Reguliersspoort," en ook „de Roode brug." De naam van *Doelebrug* kan onmogelijk in zwang geweest zijn vóór 1522, omdat eerst toen de Kloveniers-Schutterij is opgericht, naar welker Doele die naam ontstaan is.

1391, 1392 Verg. VERGILIUS, *Aen.* II, 797.

1396 *Dien:* antwoord.

1400 *Pas:* oogenblik.

Zoo dra men, om den brand, de groote kerck most ruimen,
Ontwapende ick den doode, en zette helm en pluimen
Van Borsselen op 't hoofd, en toogh zijn rusting aen,
En bond het zwaerd op zy; om in dien schijn te gaen
Ons vyanden bespien, en letten hoe men 't maeckte.
Ick volghde Haemsteê na, doen hy in 't klooster raeckte,
En vloogh de kerckdeur in, daer Gozewijn noch zat,
In 't midden van den rey, die even vierigh bad,
En door een vast geloof op God zoo moedigh steunde,
Dat niemant zich het woên der vyanden en kreunde.
Hy scheen een zon gelijck, en zy de klaere maen;
Al d' andren starretjes, die bly ten reye gaen,
En juichen om dees twee, daer zy haer' glans uit scheppen,
Men zaghze naulix yet dan kuische lippen reppen.
Maer Haemsteê vaert hem toe met opgestroopten arm,
Beklad en rood, en van Kristijnes bloed noch warm,
En vat hem by den baerd met d' eene, met den degen
Gereed in d' ander hand, bebloed en bloot. Mit stegen
De nonnen op, en geen, hoe lieflijck van gemoed,
Die geen leeuwin geleeck, wanneerze brult en woed,
Vermits de jaeger 't nest wil plondren en berooven.
Zoo quam oprechte trouw en eedle gramschap boven.
Zy worstelen een wijl. Klaeris zet voet by voet,
Omarremt Gozewijn, omringt van haeren stoet.
Wie zou 't godvruchtigh hoofd een hair bezeeren konnen,
Omheint met eenen muur van godverloofde nonnen,
Gestrengelt arm in arm? ô Christelijcken knoop!
Ick zie de deughden zelfs, Geloof, en Liefde, en Hoop,
Met haere zusteren, die tegens Ondeughd strijden,
En na den zege staen door kruis en medelijden.
De vyand stond versuft, en deisde om deze zaeck:
Maer 't aenzien van Klaeris beweeghde 't hart tot wraeck,
En bragt hem in den zin den moord van zijnen vader,
En dat zy d' afkomst was van Velzen den verraeder.

1401 *De groote kerck*: hier wordt de *Nieuwe* Kerk bedoeld; maar de naam van de *Groote Kerk* behoorde aan de *Oude*. Zie Wagenaar. *Amst.* II.

1402—1404 Ontleend aan Vergilius, *Aen.* II. 391.

1403 *Toogh—aen*: trok aan.

1417, 1418 Verg. Vergilius, *Aen.* II. 552.

1430 *Medelijden:* gemeenschappelijk lijden.

Hy blaeckte, en kreegh een koorts, en door de koortze dorst
Na haer en Aemstels bloed, en stiet eerst door de borst
Met zijn bemorste poock dan d' eene non dan d' ander.
Zy vielen overhoop, en laegen by malkander
In 't rond, gelijck een krans van roozen wit en rood.
Doen stond Klaerisse daer by Gozewijn, ontbloot
Van menschelijcke hulp. Ghy zoudze bey zien proncken,
Als bloemen op haer' steel, in eenen beemd, verdroncken
Van eenen rooden plas. d' Een zuchte noch, en d' een
Vertrock het hoofd, die d' arm, en deze noch haer been.
Een ander had den geest zoo daetelijck gegeven.
De Bisschop, schoon hy stond op d'oever van zijn leven,
En toomde zich niet in, van gramschap en van rouw:
Uw vader ley de hand wel eerloos aen een vrouw,
Maer zoop noit vrouwenbloed, of is daer om gelastert.
Dus blijckt het, datghe zijt een overwonnen basterd,
Na lichaem en na geest, nu ghy uw' aerd betoont
Aen nonnen, die altijd in 't woeden zijn verschoont.
En d' ander antwoord hem: ghy zult die eedle Reien
Als basterdbisschop dan gaen volgen en geleien.
Hardneckige, legh nu den valschen mijter neer.
Zoo sprack de basterdzoon, en rukte hem om veer
Met stoel met al in 't bloed: de mijter viel'er mede.
Klaerisse viel'er by, doen zy haar beste dede,
En hiel hem even sterck om zijnen hals gevat,
En scheen gevormt albast, met purper overspat.
Hy duwde 't bloedigh zwaerd in 's grijzen loome zyde,

1437 *Bemorste poock:* bebloed zwaard.

1439 *Een krans van roozen wit en rood:* misschien toespeling op den krans van acht rozen, beurtelings wit en rood, die boven het helmteeken van Amstel van Mijnden zijn te vinden.

1443 *D'een — en d'een* enz.: namelijk: der nonnen.

1445 *Zoo daetelijck:* zoo pas, even te voren.

1446, 1447 Verg. VERGILIUS, *Aen.* II. 533.

1448 *Uw vader:* graaf Floris V.

1448—1452 Verg. VERGILIUS, *Aen.* II. 540.

1449 *Gelastert:* beschuldigd.

1450 *Overwonnen, overgewonnen:* buiten echt gewonnen.

1454 *Basterdbisschop:* dezen scheldnaam duwt Haemstede aan Gozewijn toe, omdat deze, ofschoon van zijn waardigheid afgezet, zich nog verstoutte de uiterlijke teekenen daarvan te dragen. Zie vs 123, 124, 998—1000.

1461, 1462 Bijna letterlijke vertaling van *Aen.* II. 553.

Tot aen 't verguld gevest. Zoo zaghmen eer, ten tijde
Van 't blinde heidendom, voor 't aengesteken vier,
Met 's priesters mes gekeelt een' witten offerstier
Wiens gladde hoornen goud, wiens lenden kranssen decken.

Gysbreght.

Hoe droegh Klaerisse zich?

Bode.

Zy holp den degen trecken
Uit 's ooms gewonde zy, en zette hem terstond
Den mijter op het hoofd, en kust den bleecken mond.
Hy opent pijnelijck zijn half-geloken oogen,
En zietze noch eens aen, en schijnt met haer bewogen,
Die hem zijn oogen luickt. Hy geeft den lesten zucht.
Zy vangt den veegen geest, en die benaeuwde lucht,
En zwijmt een poos van druck. Maer Haemsteê, eerze weder
Bekoomt, die worrept haer op 't doode lichaem neder,
En boet'er schendigh meê zijn' godvergeten lust.
z'Ontwaeckt in 't ende, en word van 't schellemstuck [bewust,
En roept: mijn bruidegom, zie neder hoe ick lije,
En hoemen my schoffeert. O zuivre maeghd Marije!
O Klaere, aenschouwt ghe dit? vrouw Machtelt, zie uw kind.
De booswicht slaet heur klaght en woorden in den wind.
Gelijck een vogel grijp 't gepiep der simple duiven,
Wen hy'er uit de vlught een vast krijght in zijn kluiven.
Ga henen, zeit hy, klaegh uw moeder uwe smart.
Hy trappeltze op den buick, en op 't benaeuwde hart,
Dat haer het bloed ten neus en monde uit quam gevlogen,
En zy den doodsnick gaf, en sloot die hemelsche oogen,
En uitging ofze sliep, in 's Bisschops open arm.

Badeloch.

Hoort God dan langer niet na'et jammerlijck gekarm
Van zijn verkore schaer? of lust het hem de boosheid
Te stijven in haer quaed, door zijne straffeloosheid?

1478 *Die benaeuwde lucht:* den laatsten snik.
1481 *Vogel grijp:* roofvogel.

Gysbreght.

Was doen zijn moed gekoelt van alle schendery,
En d'oude wrock gepaeit?

Bode.

'tEn bleef 'er noch niet by.
Niet verre van 't autaer, vereert met rijcke gaven,
Stond een albaste tombe: in deze lagh begraven
Het kostelijck gebeente en d'overheilige asch
Van een, die om 't geloof aen God gemarteld was;
Daer most de snoode schelm zich zelven noch aen wreecken.
't Is wonder, als God zwijght, dat dooden niet en spreecken,
Hy schon en sloegh'er aen zijn klaeuwen vuil van bloed,
En brackze toornigh op met grooten overmoed.
Terstond quam hem een geur en yet wat liefljks tegen
Maer die verwaten mensch, wat zou zijn hart bewegen?
Hy vaert al voort, en stroit de beenen hier en daer,
En smijt de tombe in twee, en breeckt 't gewijde autaer,
En doet terstond den brand in 't dack van 't klooster
[steecken.
Het vier nam d'overhand, waer voor de plondraers weecken.
Ick quam ontrent de Beurs, te water uitgebouwt,
Nu half gebrand, en zagh al 't zilverwerck en goud,
Geplondert heilighdom, tapijten en schildrijen,
Schaerlaken en fluweel, langs heen de gaelerijen
Geworpen overhoop, daer Grobber hiel de wacht.
De vlamme speelde in 't goud, en schitterde by nacht.
Men zagh'er by een schaer van weduwen en weezen,
Bekreten en bedruckt, en die noch arger vreezen.

1492 *Gepaeit:* voldaan, tevreden gesteld.

1493—1504 Deze nieuwe gruweldaad, aan Haemstee toegedicht, dient alleen om plaats te vergunnen aan de navolging van *Aen.* II. 512.

1502 *Verwaten:* vervloekt, eerloos.

1507 *De Beurs, te water uitgebouwt:* ook hier maakt Vondel zich aan een anachronisme schuldig. De eerste steen tot de Beurs, die, op 't Rokin, *te water uitgebouwd* werd, is gelegd den 29 Mei 1608. Voor dien tijd hielden de kooplieden Beurs in de open lucht op de Nieuwe Brug, en was 't wat al te winderig, dan liepen zij de Warmoesstraat in; soms, bij heel guur weer, in de O. Z. Kapel, of wel in de Oude Kerk.

1508—1514 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 761.

Zoo raeckte ick onbekent door ’t krijghsvolck heen by ’t slot,
Tot berging van mijn lijf. ’k Vertrouw my u en God.
De wind steeckt op, men hoort hem in de vlammen bruizen.
Een zee van gloed verdrinckt al d’ overige huizen.
De burgh lijd last. ’t Waer best dat ghy een’ uitval deed,
En dan de brugh afbraeckt.

Gysbreght.

Mijn broeder staet gereed.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.
BROER PETER. VLUGHTELINGEN.

Badeloch.

Wat zienwe te gemoet? de burghzaet koomt gevloden.
Mijn man loopt weer te rugh, en zoeckt vast by den dooden
Zijn’ broeder, dien hy mist, en al te trouw bemint,
En niet verlaeten zal, ’t en zy dat hy hem vind,
En levendigh of dood magh torssen op den rugge,
In ’t uiterste gevaer. Daer sloopenze de brugge.
Helaes! wat gaet my aen! waer vinde ick mijnen heer?

Arend.

Och broeder, laetme los.

Gysbreght.

Hoe is ’t?

Arend.

’k En kan niet meer.

Badeloch.

Hoe is het, Arend broer?

Broer Peter.

Nu doe ons eenigh teecken.

1517, 1518 Vgl. VERGILIUS *Aen.* II. 758.
1519 *Lijd last:* is in gevaar.

Arend.

Ick ben den adem quijt. Ick kan niet langer spreecken.
Mijn hart bezwijckt door 't bloên. Ick heb mijn' plicht
[voldaen,
Mijn vaderlijcke stad ten ende voor gestaen,
Na dat ick had zoo lang in ballingschap gezworven.
Heer broeder, 'k neem verlof, en als ick ben gestorven
Zoo voer, indienghe moet verlaeten deze plaets,
Mijn lijck met u, op dat de wraecklust des soldaets
Het niet onteer, en gun het een gewijde stede.
Gedenck mijn ziel voor God, ô priester, in uw bede.
Ick schey, ick zwijm, ick sterf. Mijn tijd is hier geweest.
Och vrienden, bid voor my. ô God, ontfang mijn' geest.

Broer Peter.

Hy is al dood, en heeft gena by God verworven.

Gysbreght.

Hy is met vollen roem in 't harrenas gestorven,
En volght zijn' broeder Ot in 't hemelsch vaderland,
En triomfeert by God.

Badeloch.

Ghy mist uw rechte hand.

Vlughtelingen.

Nu zal hy zich voortaen ten uitval niet beledigen,

1533 *Na dat ick had zoo lang in ballingschap gezworven.* Niet alleen heeft Arend niet in ballingschap *kunnen* zwerven, daar bij reeds vijf jaren voor den moord van Floris overleden was; maar ook zijn Huis te IJselstein is in eer en aanzien gebleven; ja Arends kleinzoon, ook Arend of Arnoud geheeten, is in 1307 of 1308 getrouwd met de nicht van Graaf Willem III, Maria, basterddochter van Gwy van Henegouwen, den Bisschop van Utrecht en Heer van Amsterdam. Zie Van Spaen, *Hist. van het Huis van IJsselstein* § 4.

1534 *Verlof:* afscheid.

1344 *Triomfeert by God:* is in glor e bij God gezeten.

1545 *Zich — beledigen:* zich verledigen, bezig houden.

Noch 't Vrelandsch slot noch dit met zulck een moed [verdedigen,
Noch 't Amsterdamsche Recht beschutten met zijn zwaerd,
En draeven voor het heir op eenigh brieschend paerd,
Om prijs en eer in 't stof door zweet en bloed te winnen.

Gysbreght.

Men treck het lichaem uit, men draegh den doode binnen.

DE HEER VAN VOOREN MET DEN TROMPETTER.
GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

Vooren.

Myn Heer, uw ongeluck is ons van harte leet.
Wy staen voor deze graft tot storremen gereed.
't Waer tijd en meer dan tijd, dat ghy u kort berade,
En gaeft het huis voort op, met hope van genade,
En schutte d'ongena. Ick eisch 't in 's Graeven naem,
En dat door Egmonds last.

Gysbreght.

Ghy eischt dat ick 't my schaem.
'k En schey 'er zoo niet af, als met mijn eigen leven,
En eer ick sterref zal noch menigh met my sneven.

Vooren.

Is 't eere dat een held zich zelf verreuckeloos?

Gysbreght.

Men houd de plaets op hoop.

1546 *'t Vrelandsch slot*: het slot te Vreêland heeft Arend voor Gysbreght verdedigd tegen den Bisschop, en den Graaf van Holland, in 1279 en 1280, na welks overgave zijn gevangenschap in Zeeland is gevolgd, die tot 1285 duurde. Andere oorlogsfeiten van Arend zijn niet bekend.

1550 *Men treck — uit:* men ontkleede.

1555 *Schutten:* afweren

Vooren.

Hier is geen hoop altoos.
Het houden is hier niet met allen uit te rechten.

Gysbreght.

Dat maghmen dan bezien. Wy zullen'er om vechten.

Vooren.

't Was vechtens tijd, aleer de vyand uwe stad,
De poorten en de vest noch heel vermeestert had:
Doen alle klocken brand en moord en onraed klepten,
En burger en soldaet om 't zeerst hun handen repten:
Nu die verweldight zijn, het Raedhuis afgebrand,
En wat in 't harnas blonck, gesneuvelt en vermant,
Is 't al vergeefs het slot en overschot verdaedight.
Bera u kort, ghy word noch mooghlijck begenadight.

Gysbreght.

't Is mijn gewoonte niet te bidden om gena.

Vooren.

't Is wijsheid dat men zich zomwijl te buiten ga,
En zijn gewoonte staeck, en stel 't gevaer voor oogen.
Zy kiezen 't best van twee, die beter niet en mogen.

Gysbreght.

'k Verwacht een uitkomst dan, en geef het op aen God.

Vooren.

Wat uitkomst wachtghe toch: ghy zult terstond dit slot
Van alle kanten zien beladdren en bespringen.

Gysbreght.

Men zalme van het Y zoo lichtelijck niet dwingen.
Ick heb noch hier en daer veel vrienden op mijn hand,
Mijn toeverlaet, naest God, dat is de waterkant.

1561 *Altoos:* in allen gevalle.
1568 *Vermand:* overwonnen.

Vooren.

Geloofme, 'k zoeck u niet met woorden te versaegen,
Ghy zult het van dien kant zoo heerlijck op zien dagen,
Met schuiten zonder tal, eer u de zon beschijn.
Wat riemen voert of zeil heeft d'amirael Persijn
Beslaegen in zijn' dienst by Vries en Waterlanderen.
Al 't omgelegen volck ruckt haestigh by malkanderen,
En treckt vast op den brand van kerck en toorens aen.
Hoe is het mogelijck die maght te wederstaen,
Met zoo een hand vol volx, dat door de nederlaegen
Der versch vernielde stad vol schrix is en verslaegen?
Ghy vielt, 't is waer, van 't slot op uwen vyand uit:
Wat holp 't? men dreef u in. Ghy waert zoo kort gestuit,
En keerde op uwen burgh met roo bebloede koppen,
Van vreeze datmen u den toegang toe moght stoppen.

Gysbreght.

'k Ontfing geen leedt, alleen mijn boezem zagh bemorst
Van bloed, vermits een kay, geslingert langs mijn borst,
Het vel had afgeschuurt, en effen 't vleesch gewreven.
Geen angst en dreef ons meer dan wy ons zelven dreven.

Vooren.

Daer niet gewonnen word is 't ydel datmen strijd.

Gysbreght.

Een krijghsman wint genoegh, al wint hy niet dan tijd.

Vooren.

't Was raedzaemst by verdragh, en niet uit nood gegeven.

1581 *Versaegen:* vrees aanjagen.

1584 *d'Amirael Persijn:* Jan Persijn. Deze wordt, hoezeer zonder grond, gewoonlijk aangemerkt als eenigen tijd vóór 1282 Heer van Amsterdam te zijn geweest; hij overleed 26 December 1283. Zie J. TER GOUW, *Gesch van Amsterdam,* I. bl. 171—180.

1585 *Beslaegen in zijn' dienst:* tot zijn dienst gedwongen door er de hand aan te slaan.

1592 *Kort:* in korten tijd.

Gysbreght.

Mijn moeder leerde my, dat ick geen' raed zou leven
Met vyanden, waer van men 't argste moet vermoen.
Mijn heer, ick heb uw' raed voor dees tijd niet van doen.

Vooren.

Mijn meesters harte treckt na alle braeve helden,
Die voor hun eere en erf zich vroom ter weere stelden
d'Onmaetigheid van wraeck, gepleeght na Velzens dood,
En heeft hy noit bestemt, noch yemants schuld vergroot.
Ick ken hem, als my zelf: hy mint u in 't byzonder.

Gysbreght.

Hy mint my, als het blijckt, en keert het bovenste onder.
Hy mint my averechts. Zijn liefde staet ons dier.
Wie heeft de stad vernielt, verwoest met zwaerd en vier,
En al den nacht gewoed, als wild en uitgelaeten?
Wie stopt den Aemstel toe met dooden? wie de straeten?
Waer zietmen niet de vlam van dien gestighten brand?
Wat grafsteê, wat autaer, wat kerck heeft 's roovers hand
Verschoont? wat heilighdom, kappellen, kloosters, nonnen
Zijn van die klaeuwen niet geschandvleckt en geschonnen?
Op dat ick niet en rep, hoe gruwlijck de soldaet
Na'et schennen martlen durf den godgewijden staet;

1602 *Raed — leven:* raadplegen.

1608 *Bestemt:* goedgekeurd.

1617 *Kappellen, kloosters, nonnen.* Het is zeer twijfelachtig, of er te Amsterdam in 1304, behalve de Oude Kerk, ook kapellen hebben bestaan. Elk der vier kwartieren, waaruit de stad bestond, had een kerk of kapel. In het oudste stond de Oude Kerk, de drie andere hadden een kapel. De „Onser Vrouwen Cappelle", in het kwartier der Windmolenzijde, was tusschen de jaren 1333 en 1355 gesticht. De kapel ter Heiliger Stede in het derde kwartier dagteekent eveneens uit het midden der 14de eeuw. In het vierde kwartier stond in de Nes de St.-Pieterskapel, die mogelijk wel zoo oud is als Amsterdam. Zie J. TER GOUW, *Gesch. van Amsterdam*, I. bl. 349. Kloosters, zegt TER GOUW t. a. pl. 351, werden in het midden der 14de eeuw nog niet *in* Amsterdam gevonden; maar wel stond er een *bij* Amsterdam, nl. het Minderbroedersklooster, dat reeds in 1304 bestond. Het was gelegen waar nu tegenwoordig huizen staan aan de Nieuwmarkt bij de Monnikenstraat.

Daer al de volgende eeuw met laster van zal spreecken,
En dat Gods streng gerecht te zijner tijd wil wreecken.

Vooren.

Dit, leider! was een nacht vol ramps vol ongevals:
Maer datmen d' oversten wil schuiven op den hals
Al wat'er is misdaen by krijgslien zonder orden,
En die door geen gezagh in toom gehouden worden,
By die gelegenheid; dat lijd de reden niet,
Noch leert d'ervaerenheid, en is wel meer geschied;
Byzonder daer het hart van wraecklust was bezeten.
Wie keert een' dollen leeuw, na'et breecken van zijn keten?
Hy volght zijn' wreeden aerd, en vlieght met eenen loop,
En grabbelt blindeling den reedsten uit den hoop.
Wanneer 't verbolgen zwaerd eens raeckt uit 's krijghs-
[mans scheede,
Het keert'er langsaem in, en acht gebod noch bede,
Ziet vorst noch veldheer aen. Het zwaerd geterght van
[wraeck
En gramschap, vind in 't bloed des vyands zoeten smaeck.
De duisternis des nachts maeckt alle ding ook gruwelijck:
Dan schijnt het, watmen daeghs zich schaemen zou, min
[schuwelijck,
In dees bloeddronckenschap, en blinde en dartle lust,
Die tot een vonxken toe al 't licht van reden bluscht,
Van tamme menschen maeckt onredelijcke dieren.
Men moet, men wil of niet, dan 't heir den teugel vieren.
Mijn meester, doen hy eerst voor uwe vesten quam,
Wou wel bemaghtigen den muur van Amsterdam,
Maer dien tot in den grond zoo schendigh te verdelgen
Was noit zijn wit, en 't valt hem bitter te verzwelgen:
Hoewel het krijghsrecht hem verschoont, hy verreght niet
Het uiterst van zijn Recht, en straft noch met verdriet:
Is tot verzachting en verschooning meer genegen,

1621 *Met laster:* met schande, afkeuring.
1622 *Wil:* zal.
1623 *Leider:* helaas.
1632 *Grabbelt:* grijpt. — *Den reedsten:* die het eerst bij de hand was, den eersten den besten.
163[illegible]—1642 Vergelijk SENECA *Troades*, vs. 279—286.

Dan al te stijf te staen op 't punt van zijnen degen.
Verschoon uw leven doch, en gun dees eere aen my.

Gysbreght.

Ick ben met eenen dood voor al mijn leven vry.
Vertreck, en wacht u my meer tijdingen te brengen.
'k Getroost my al wat God u toelaet te gehengen.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. BROER PETER. VLUGHTELINGEN. ADELGUND. VEENERICK. BODE. RAFAEL.

Gysbreght.

Wy gaven Vooren kort en duidelijck bescheed.
Ghy hoort, hoe 't krijghsvolck staet tot storremen gereed:
Waerom het noodigh waer, aleer zy 't huis besluiten
Van achter met een vloot van schepen en van schuiten,
My van onnut gezin, en die geen weer en biên,
t'Ontslaen, en met de bloem der mannen te voorzien,
Die maghtigh zy 't geweld des vyands af te keeren,
Het welck ons koomt aen boord met storrembrugh en
[leeren.
Mijn liefste, geef u scheep, al is het scheiden pijn,
't Is noodigh, Peter zelf die zal uw leidsman zijn,
En dit gevlughte volck en u en uwe kinderen
Vervoeren na een plaets, daer niemant u kan hinderen.
Getroost u daer een wijl te wachten, tot dat God
Ons weer te zaemen breng, en gun een beter lot.

Badeloch.

Helaes, wat ga ick aen? wat koomt my weder over?
Waer zendghe my? mijn lief, Persijn den grooten roover
Uw' vyand in den mond, die op ons vlamt en loert
Uit Zwaenenburgh, daer hy des Graeven vlagge voert?
't Verdriet hem zulck een slot en vasten burgh te derven,
Die ongerechte gift. Uw zaed, uw wettige erven
Te blusschen in haer bloed, is al zijn wensch en wit,
Op dat hy onverlet volharde in 't nieuw bezit.

1655 *Bescheed:* bescheid, antwoord.
1669 *Wat ga ick aen?:* wat begin ik?
1675 *Blusschen:* uitdelgen, smoren.

Broer Peter.

Mevrouw, zijt wel getroost, ick zal u zelf geleiden.

Gysbreght.

'k Neem oorlof met een' kus.

Badeloch.

'k En sal van 't huis niet scheiden
Noch scheep gaen zonder u, mijn heer, mijn waerde man.

Gysbreght.

Ick volgh u eer ghy 't weet.

Badeloch.

Daer weetghe luttel van.

Gysbreght.

De stroom is wijd genoegh, al stoptmen deze haven,
Een schuit ontslipt het licht.

Badeloch.

Men zal u hier begraeven,
Bestulpen onder 't puin. Ick zie dit huis in brand.

Broer Peter.

d'Onsterfelijcke God heeft alles in zijn hand.

Badeloch.

Och of de goede God zich mijner wou erbarmen.

Broer Peter.

Mevrouw, betrouw op hem, hy kan ons wel bescharmen,
En voert zijn eigendom door water vier en vlam.

Badeloch.

Gelijck de brand getuight van 't gloeiende Amsterdam.

1678, 1679 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 675.
1683 *Bestulpen*: bedekken, begraven.

Broer Peter.

'tIs zijn gehengenis, wie durf zich daer in mengen?

Badeloch.

Wanneer ons leed geschied, dan zal hy 't oock gehengen.

Gysbreght.

Mijn lieve gemaelin, ghy stelt u 't zwaerste voor.

Broer Peter.

Uw droefheid houd geen maet, 't benevelt brein geen spoor.

Vlughtelingen.

Nu vollegh raed, mevrouw, en laet u doch gezeggen.

Adelgund.

Och moeder lief, wat raed? zy komen 't huis beleggen.
Bewaer mijn reinigheid, mijn' maeghdelijcken staet.

Badeloch.

Och dochter, moeders troost is krancke toeverlaet.
De klockhen deckt vergeefs het zidderende kiecken
Voor den doortrapten vos met schaduw van haer wiecken:
Hy grijptze beide, en stroit de pluimen in den wind,
En koelt zijn' lust, en ruckt de moeder van het kind.

Gysbreght.

Zult ghy dan oirzaeck zijn dat beide uw kinders sneven?

Badeloch.

Ick zou om eenen man wel bey mijn kinders geven.

Gysbreght.

Beweeght uw kroost u niet, dit jongsken kleen en teer?

1693 *Laet u doch gezeggen:* luister naar reden.
1694 *Beleggen:* belegeren.
1696 *Krancke:* slechte, zwakke.

B a d e l o c h.

Niet luttel, maer mijn man beweeghtme noch al meer.

V e e n e r i c k.

Wat schreitghe moeder lief? zijt ghy bedroeft om vader?

B a d e l o c h.

Om vader schrey ick, kind, en u en ons te gader.

G y s b r e g h t.

Uw moeder keert zich niet aen u noch uwe smart.

B a d e l o c h.

Met smarte baerde ick 't kind, en droegh het onder 't hart.
Mijn man is 't harte zelf. 'k Heb zonder hem geen leven.
'k Zal u, om lief noch leedt, bezwijcken noch begeven.
'k Beloofde u hou en trouw te blijven tot de dood.

G y s b r e g h t.

't Is oock getrouwigheid, wanneer men scheid uit nood.

B r o e r P e t e r.

Men scheid om beters wil, om weder te verzaemen.

B a d e l o c h.

Indien ick van hem schey, wy komen nimmer t' zaemen.

B r o e r P e t e r.

Ghy scheide menighmael, en zaeght hem weer gezond.

B a d e l o c h.

'k En scheide noit, daer 't zoo bedroeft geschapen stond.

B r o e r P e t e r.

De weerhaen van de kans zeer lichtelijk kan keeren.

1710 *Bezwijcken :* verlaten.

Badeloch.

't Verkeerde noit zoo snel, of 't was om my te deeren.

Broer Peter.

't Was best de kinders dan in zekerheid gebrogt.

Badeloch.

't Was best, en hielme niet de band des echts verknocht.

Broer Peter.

Een vrouw gedijt tot last: zy weet niet uit te rechten.

Badeloch.

Bestelme slechs een zwaerd, ick ben bereid te vechten,
Te sterven aen de zy van mijnen vromen man.

Gysbreght.

Ghy hebt een vrouwen hart.

Badeloch.

Neem eens de proef daer van.
Heldinnen stonden eer als onbeweeghde posten.
De faem van vrouwen roemt die stad en volck verlosten.
Uw moeder Baerte toont hoe veel een vrouw vermagh,
Wanneer zy Ysselstein verdedigt jaer en dagh.

Bode.

Ick waerschuw u, mijn heer, eerwe overrompelt worden.
De triomfeerder stelt zijn vendels in slaghorden,
En d'eer van d'eersten storm verguntmen aen den Vries,
Die groote reedschap maeckt: ons dient geen tijdverlies.
Men voert de stormbrugh aen: men steeckt'er de trom-
[petten.
't Is over tijd den muur en torens te bezetten.

1721 *Gedijt:* strekt.
1725 *Onbeweeghde:* onbewogen, onwrikbaar.
1732 *Die groote reedschap maeckt:* die groote toebereidselen maakt.
1734 *'t Is over tijd:* 't is meer dan tijd, het is noodzakelijk.

Gysbreght.

Al lang genoegh gemart: voort, voort, de nood die prest.
Gehoorzaem uwen heer, en kus hem eens voor 't lest.

Badeloch.

Zeer gaerne, brave held, vergunme slechts een bede,
En ruck, het is mijn wil, dit lemmer uit der scheede,
En stoot het door dees borst, en doop het in dit bloed.
't Is beter dat ghy 't zelf dan Vries of Kermer doet,
Als ick u heb den geest zien geven door uw wonden,
Mijn zoontje zonder hoofd, mijn dochterken geschonden,
En hoor al 't huis vervult met brand-, met moordgeschreeuw:
Zoo sterf ick noch uw vrouw, geen kinderlooze weeuw.
Zoo magh mijn kind of ghy noch bey dees oogen luicken.
Nadien ick 's levens licht niet langer kan gebruicken.

Gysbreght.

O gruwel, Badeloch, ben ick van zulck een' aerd,
Dat ick een vrouw, en noch mijn eige, met mijn zwaerd,
Zoo eerelijck voor haer, voor kinderen, en magen,
En deze goe gemeent, mijn leven lang, gedraegen,
Vermoorden zou, gelijck een gruwelijck tyran?
Zoo ben ick langer niet uw bedgenoot, uw man:
Zoo hebt ghy onbekent dus lange my versleten,
En ick mijn Christendom verzaeckt, mijn' plicht vergeten.
Hoe laetghe zulck een woord uw' kuischen mond ontgaen?
Of wiltghe, dat ick u altzaemen zal verraen,
En my aen uwe dood en schennis schuldigh maecken?
't Is tijd om weer te biên. De vyanden genaecken.
Het godloos basterdzaed, beweeght door geen misbaer,
Dat onze nicht Klaeris van Velzen, voor 't auteur
En 't kruisbeeld, in 't gezicht haers bruidegoms, verkrachte,
En trappelde op den buick, en om den doodsnick lachte,
Zal daetlijck dezen burgh verovren al verwoed.
Ick zal mijn vrouw, mijn zaed, zien in malkanders bloed
Versticken. Haemsteê zal 't in eenen beker schincken,

1735 *Gemart:* getalmd.
1746 *Gebruicken:* genieten.
1753 *Versleten:* met mij omgegaan.

En dat, zoo laeuw als 't is, den vader op doen drincken:
Op dat d'ontruste geest doorwaer het ingewand,
En pijnigh voor zijn dood het los en vlot verstand.
Waer zijtghe dienaers? waer mijn lijfwacht? waer mijn
[knaepen?
Brengt herwaert mijn geweer. Op mannen, wapen, wapen.
Het is de jongste dagh, en met dit huis gedaen.
Noch zal het wraeckeloos zoo niet te gronde gaen:
Daer moet een groot getal met ons ten hemel vaeren.
Koomt volghme, daerwe flus in 't harnas bezigh waren,
In 't midden van den moord. 'k Gevoel een nieuwe kracht.

Badeloch.

Waer wiltghe heen? U zelf verdrincken in de gracht?
De brugge brand vast af. Of hebtghe voor te sterven,
Zoo neem ons t'zaemen meê: hier zijn uw wettige erven,
De huwbaere Adelgund, d'onnoosle Veenerick.
Mijn hairen staen te bergh; mijn harte klopt van schrick.
Ock vader, 't is mijn schuld, en weest zoo niet verbolgen.
Bedaer wat. Ick ga scheep. Ick zal den Deken volgen,
Te water en te land: hy voerme waer 't hem lust,
Of na den wilden Yr, of aen de Noordsche kust.
Nu vrees ick geen gevaer, noch geen uitheemsche stranden.
Ick neem verlof. Ick ga: ick kus voor 't lest uw handen.
'k Gehoorsaem u, gelijck een Christe vrouwe past.
Ick schrey en klaegh vergeefs. Och mannen, houd hem vast.

Vlughtelingen.

Mijn heer, erbarrem u, om uw bedruckte vrouwe:
Zy luistert na uw' raed. Zy zwijmt, zy sterft van rouwe.

Adelgund.

Och vader, moeder sterft. Wat leider gaet my aen?

Vlughtelingen.

't En zy ghy u bedaert, het is met haer gedaen.

1775 *Moord:* slachting.
1784 *Den wilden Yr:* in de dagen van Vondel was Ierland nog weinig bekend, en de inwoners werden als halve wilden beschouwd.

Broer Peter.

Om Gods wil, geef gehoor. Ghy ziet hoe zy u minnen.

Gysbreght.

Wat razerij is dit! wat onverzetbre zinnen!
Men recht met jammeren noch jancken hier niet uit:
De traenen doen 't hem niet. De wreedheid word gestuit
Met dapperheid en moed. Waer laet ghy u vervoeren!
Al 't kermen is onnut: men moet de handen roeren.
Scheep, scheep Nu zijt getroost, mijn lief, de tijd is kort.

Badeloch.

Voor 't scheiden, laetme toe dat ick mijn bede stort.
Broer Peter, bid voor my, dat God dees arme schaere
Door zijnen engel stuure, en mijnen heer bewaere.

Broer Peter.

Ghy die der vromen schild en wisse toevlught zijt,
En van den hemel af den jammerlijcken strijd
Der menschen gade slaet, en ziet de steden daelen,
En wentelen, en zet de heerschappijen paelen;
Erbarm u over dit bedruckt belegert slot:
Bescherm 't rechtvaerdigh hoofd, en bergh het overschot
Der uitgeroeide stad, genoodzaeckt door de baeren
In lange ballingschap, op Gods gena, te vaeren.
Ghy hebt het huisgezin van Noah wel behoed,
Dat op de baeren dreef en hoogen watervloed;
Doen 't water ymmer wies, tot daer de starren bloncken;
Doen 't hemelhoogh geberghte en alle spitzen zoncken,
En al de weereld lagh in eene baere zee
Gedompelt over 't hoofd, en kende strand noch ree.
Ghy trooste door de duif die overbleve zielen.
d'Olijftack zey haer aen, hoe alle watren vielen.
Vertroost ons desgelijx in droeve ballingschap.
Ghy weet daer van de maet, en kent den lesten stap.
Uw geest die blaeze in 't zeil: uw heilige engel stiere
Het roer, en zette ons op, daer elck u vrolijck viere.

1822 *En zette ons op:* en zet ons op eene plaats aan wal. — *Viere:* eere.

Rafael.

O Gysbreght, zet getroost uw schouders onder 't kruis
U opgeleit van God. 't Is al vergeefs dit huis
Verdaedight; hadden wy 't in ons behoed genomen,
't En waer met Amsterdam zoo verre noit gekomen:
Dus wederstreef niet meer uw trouwe gemaelin.
Verlaet uw wettigh erf: en quel u nergens in.
Al leit de stad verwoest, en wil daer van niet yzen:
Zy zal met grooter glans uit asch en stof verrijzen:
Want d' opperste beleit zijn zaecken wonderbaer
De Hollandsche gemeent zal, eer drie honderd jaer
Verloopen, zich met maght van bondgenooten stercken,
En schoppen 't Roomsch autaer met kracht uit alle
[kercken,
Verklaeren 't graeflijck hoofd vervallen van zijn Recht,
En heerschen staetsgewys; het welck een bits gevecht,
En endeloozen krijgh en onweer zal verwecken,
Dat zich gansch Christenrijck te bloedigh aen wil trecken.
In 't midden van den twist, en 't woeden nimmer moe,
Verheft uw stad haer kroon tot aen den hemel toe,
En gaet door vier en ys een andre weereld vinden,
En dondert met geschut op alle vier de winden.
Uw afkomst midlerwijl en zal niet onder gaen,
Maer eeuwigh adelijck en eerelijck bestaen,
Op sloten en in steên, en loffelijck regeeren,
En Aemstels oude naem en zal geen' roem ontbeeren;
Als uw naemhafte stad haer' Schouwburgh open doet,
En voert op 't hoogh tooneel uw daeden te gemoet

1825, 1826 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 777.

1836 *Staetsgewys:* vertegenwoordigd door Staten.

1843 *Uw afkomst midlerwijl en zal niet onder gaen:* wie de afkomst van Gysbreght is, die niet is ondergegaan, heeft VAN SPAEN in zijn *Historie der H. v. A.* § 36, 37, 38, duidelijk aangewezen. „De nakomelingen van Heer Gysbreght van Aemstel," zegt hij, „zijn niet uitgestorven en bloeien nog ten huidigen dage (1807)", en hij noemt de zijliniën voorbijgaande, twee hoofdtakken: het Huis Heeckeren tot Nettelhorst en het vorstelijk Huis van Salm-Anhalt.

1847—1849 Door deze verzen wordt het treurspel in verband gebracht met de plechtigheid, waarvoor het eigenlijk was bestemd en vervaardigd: de inwijding van den nieuwen Schouwburg op 3 Januari 1638, waarbij Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden tegenwoordig waren.

Den Burgemeesteren, en driemael twalef Raeden,
Gezeten op uw' schild, van kruissen overlaeden.
Dus geef u haestigh scheep: 't is tijd, want zonder God
En onze hulp, 't was omgekomen met dit slot.
Ick zal u met een' mist en dicken nevel decken,
En voorgaen met mijn' glans, en 't volck een leidstar [strecken,
In 't midden van den stroom. Schep moed, en wanhoop niet,
Maer volgh gehoorzaem na het geen u God gebied.
Zijn wil is, dat ghy treckt na'et vette land van Pruissen,
Daer uit het Poolsch geberght de Wijsselstroom koomt [ruisschen,
Die d'oevers rijck van vrucht genoeghelijck bespoelt.
Verhou u daer, en wacht tot dat de wraeck verkoelt.
Ghy zult in dit gewest een stad, Nieuw Holland, bouwen,
En in gezonde lucht, en weelige landouwen,
Vergeten al uw leet, en overbrogten druck;
Waer door uw naezaet klimt den bergh op van 't geluck.

1850 *Gezeten op uw' schild:* de dichter stelt alzoo hier, dat het wapen van Amsterdam afkomstig was van het schild van Aemstel, dat goud was met vier zwarte balken, en een geruit St.-Andries-kruis van keel en zilver daar overheen; dat de oorsprong van het Amsterdamsche wapen een geheel andere is, heeft J. TER GOUW in zijn *Geschiedenis van Amsterdam* I. bl. 399 en volg. duidelijk aangetoond.

1852 *Omgekomen:* gedaan.

1853 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* I. 411.
Vgl. ook hetgeen Machtelt in den droom aan Badeloch zegt, vs. 888 en volg.

1857—1859 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 780.

1857—1861 Er bestaan twee verschillende overleveringen aangaande het oord, werwaarts Gysbrecht is gevlucht. De een zegt, dat hij naar Pruisen is gegaan en er de stad *Holland* gesticht heeft; de andere, dat hij geweken is naar het slot Doornenburg, in de Over-Betuwe. Van de eerstgenoemde overleveringen is geen verder spoor te vinden dan in de verzen zelven. Zie WAGENAAR, *Amst.* II Deel, I Boek, blz. 64; VAN SPAEN *Hist. d. H. v. A.*, § 33.

1860 *Verhou u daer:* houd u daar op, verblijf daar.

1864 Hier liet Vondel, na zijn geloofsverandering, in de uitgave van 1659 *Bibliographie* n°. 245) deze vier regel op volgen:

Valt u 't verwoesten der godtsdienstigheit te lastigh,
Volhardt by 't out geloof en Godts altaer stantvastigh,
Op 't spoor der ouderen, u moedigh voorgetreên,
Zoo draeft men reght naer Godt, door alle starren heen.

Deze regels echter hangen niet alleen als een overtollige lap aan de rest, maar behelzen bovendien, in den mond eens Engels, al een zeer

Broer Peter.

Zijt ghy dat Rafaël? Zijt ghy dat zelf, die beide
Tobias en zijn bruid zoo veiligh t'huis geleide?
Of liever die gezant des hemels, die zoo klaer
Voor Moses trock, gelijck een vierige pilaer?
Of die den vromen Loth noch berghde, eer 't vier van boven
De steden stack in brand? of die den gloenden oven
Verkoelde, en brogt'er gaef drie jongelingen uit?
Wy volgen op uw licht. Wy zien 't is Gods besluit.

Gysbreght.

Nu buigh ick my voor God, mijn lief, mijn uitverkoren:
Nu weiger ick geensins na uwen raed te hooren,
En legh hier 't harnas af. Hier baet geen tegenweer:
Nu God dit huis verlaet, en geldt'er zwaerd noch speer.
Al 't volck ga voor, dan 't lijck, en niemant hoef te vreezen;
Ick zelf met mijn gezin zal d'allerleste wezen.
Broer Peter, 'k bid u, tast dit heiligh kruisbeeld aen,
Dat voor mijn' oudren lang heeft op 't autaer gestaen,
En my is aenge-erft. Ick storte in tijd van vrede
En oorloogh menighmael hier voor mijn vierge bede,
Zoo wel des nachts als daeghs. Hoort mannen, hoort na my.
Wanneermen uit den stroom en Pampus raeckt voorby,
Zoo doet ter slincke hand in zee zich op wat weiland,
Dat Marcken heet van ouds, een laegh en visschers eiland,
Het welck een klooster draeght genoemt Mariengaerd,
Een rijcke en oude abdy: wy zullen derrewaert
Ons spoen, voor wind voor stroom, met riemen en met
[zeilen,
En daer de vloot voorzien, en voorraed ommedeilen,

dwaze waarschuwing. 't Was toch wat ver den tijd vooruitloopen, om in 1304 Gysbreght aan te manen, dat hij gerust, in de 16de eeuw, bij 't oude geloof kon blijven.

1873 *Nu buigh ick my*, enz. Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 704.

1877 *Het lijck :* van Arend van Aemstel, zie vs. 1536.

1879 *Broer Peter, 'k bid u*, enz. Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 717. *Tast–aen :* vat–aan.

1883–1889 Vgl. VERGILIUS, *Aen.* II. 712.

1887 *Een klooster.... genoemt Mariengaerd :* dit klooster behoorde, even als het geheele eiland Marken en de stad Monnikendam, aan de abdij van Mariëngaarde (*Hortus S. Virginis*) in Friesland, die het van de Persijnen gekocht had, voor zooverre het haar niet reeds toebehoorde.

En leven wijder raed. Gaet scheep, in die gestalt,
Gelijck ick heb belast.

Vlughtelingen.

Helaes! hoe bitter valt
Het scheiden van zijn land, daer alles loopt verloren!

Broer Peter.

De liefde tot zijn land is yeder aengeboren.

Badeloch.

Verdelghde stad, wy gaen, en komen nimmer weer.

Gysbreght.

Vaer wel, mijn Aemsterland: verwacht een' andren heer.

1891 *En leven wijder raed:* en nader raadplegen. — *In die gestalt:* in die orde, op die wijze.

1896 *Vaer wel, mijn Aemsterland: verwacht een' andren heer:* die *andere Heer* was Gwy van Henegouwen, wien reeds in 1300 de Heerlijkheid geschonken was door zijn broeder Graaf Jan II, en die in 1301 ook Bisschop van Utrecht werd. Na de gebeurtenissen van 1304 is Gwy weder Heer van Amsterdam en Aemstelland geweest. De oorlog, dien Bisschop Gwy in 1311 te voeren had tegen de Stellingwerver Friezen, en waartoe hij de hulp van zijn neef, den Graaf van Holland, noodig had, gaf aanleiding, dat in hetzelfde jaar Amsterdam en Aemstelland weder aan Holland kwamen. De afstandsbrief is gedagteekend 11 October 1311. Zie J. TER GOUW, *Gesch. van Amst.* I. bl. 214–222.

ALS GYSBREGHT VAN AEMSTEL BELET WIERD GESPEELT TE WERDEN, DOOR N. N. EEN AKENAER.

Wie wroet den Amstels Schouwburg om?
Een Akervarken, bot en dom.

Als Gysbreght van Aemstel belet wierd gespeeld te werden, door N. N. een Akenaer. Volgens *Bloemkrans van versch. gedichten.* Amst. 1650. bl. 50.

Van Lennep meende, dat dit gedichtje betrekking had op de tegenwerking die Vondel, volgens zijne meening, in 1664 bij het ten tooneele brengen van zijne werken, ondervond van Jan Vos, als Schouwburgregent. Het opschrift boven den oudst bekenden tekst en de nasporingen van Dr. G. PENON in zijne *Historische en bibliographische beschouwing van Vondels hekeldichten* (1874) en van Dr. J. A. Worp in zijn *Jan Vos*, (1879) hebben aangetoond, dat in dit gedichtje gedoeld werd op de moeilijkheden bij de vertooning van Vondels *Gysbreght van Aemstel* en dat het betrekking had op Simon Engelbrecht, die in 1637, 1642, 1644 en 1667–1671 regent van den Schouwburg was. Vgl. Dr. J. TE WINKEL, *Bladzijden uit de gesch. der Ned. letterkunde* (1882) bl. 132.

Ik ben door eene aanteekening van mijn vriend de Vries in staat dit nader te bevestigen. Den 31sten December 1631 werden, blijkens het Register van Kerkelijke huwelijksproclamatiën, te Amsterdam in ondertrouw opgenomen: „Symon Engelbrecht, (geboortig) van Aecken, out 25 jaer, geassisteerd met Caspar Engelbrecht, syn vader, woonende op de Keysersgraft, en Aeltje Schaefbanckx, van Aecken, out 19 jaer, geen ouders hebbende, woonende als voren.”

Door deze aanteekening wordt de nog eenigszins twijfelachtige uitdrukking: „Een Akervarken” voldoende opgehelderd.

GELUCK

OP HET HUWELIJCK VANDE HEER

MICHIEL POMPE

ENDE DE EERBARE DEUGHTRIJCKE JONGE JOFFROUW

ADRIANA VAN BEVEREN.

De fiere Venus voert met roem nu Karels woordt,
En schrijft, met meerder recht, om 't heerlijckst *Meerdervoort*,
Nadien sy *Pompe* dwinght, in 't bloeyenst van sijn leven,
Van haren pijl geraeckt, na Strevels-hoeck te streven;
Wt liefde tot sijn ga en minnelijcke Bruyt.
Geen Paris blijer quam, met sijn geschaeckten buyt
Van Lacedaemon af na Troje toe gevaren,
Als hy van Britten-landt te Dordrecht, om te paren,
Met d' uytgelese Maeght, de suyvere *Adriaen*,
Die Teems en Merwe ontstack, en al den Oceaen,

Geluck op het Huwelijck van M. Pompe en A. van Beveren. Michiel Pompe, Heer van Meerdervoort en Kortambacht, geb. 22 Januari 1613, werd 15 Juli 1637 door Karel I van Engeland tot Ridder geslagen, bij gelegenheid dat hij zich met eene diplomatieke zending te Londen ophield. Hij stierf reeds 9 December 1638.

Adriana van Beveren, geb. 1 April 1618, was de dochter van Cornelis van Beveren, Ridder, Heer van Strevelshoek, West-IJselmonde, Raad en Rentmeester-Generaal over Zuid-Holland, oud-Burgemeester van Dordrecht, enz.

Zij huwden 17 November 1638 te Dordrecht. Daar de oorspronkelijke uitgave, in plano verschenen, waarvan de tekst hier bij den herdruk gevolgd werd (*Bibliographie van Vondels werken* n°. 301), met de letters A. P. A. H is onderteekend, is het niet onwaarschijnlijk, dat Vondel dit gedicht op bestelling gemaakt heeft.

1, 2 De zin is: Karel I had Pompe tot Ridder verheven; Venus helpt hem verder voort.

Door 't lonckende oogh, waer 't schip het water door [gingh bruyzen.
Nu paren in dit paer de heerelijcke huyzen,
En Stammen groot van naem. De Vader staet verblijt,
Dat hy die hooge hoop noch schept, in sijnen tijdt,
En siet van verr' zijn bloedt op sijnen voorgangh stappen,
In eerlijck ampt op ampt, in Burgemeesterschappen
Gesantschap, en in Raedt, en met een rijp verstandt,
Sich quijten voor den staet, en d' eer van 't Vader-landt.
Bevestight sijne hoop, geluckige gepaerden,
En treed in 't worstelperck, en oorlooght sonder swaerden.
't Bestandt en duur niet lang, indien ghy 't somtijts sluyt,
En voorspoed nochte ramp en blusch uw vriendtschap uyt.

ZEGEZANG

TER EERE VAN

GILLIS VAN VINCKENROY,

Burgemeester, Twaelfman, en Keizer van den edelen Kruisboge.

Zangk.

Nu giet de molenrijcke Demer
Meer waters, uit zijn' glazen eemer,
En ruischt en bruischt, gelijck een zee,

Zegezang ter eere van G. van Vinckenroy. Afgedrukt naar den eersten, door Vondel zelven bezorgden tekst, in zijne *Poëzy* 1650, bl. 247.

Gillis van Vinckenroy werd 7 Juni 1637 verkozen tot twaelfman in het lakenscheerders-ambacht te Hasselt. Hij woonde aldaar in het huis „de scherpe steen", waarin Vondel, volgens de overlevering, tijdens zijn verblijf te Hasselt, zijn intrek heeft genomen. Zie over dit gedicht: J. W. Brouwers, *Iets nieuws over Vondel*, Amst. 1879.

Het gedicht is waarschijnlijk in 1637 vervaardigd.

1 *Demer:* een riviertje, dat zijn oorsprong neemt niet verre van Maastricht en voorbij Sichem, Hasselt en Aerschot loopt; waarna het zich vereenigt met de Deile en, van daar naar en door Mechelen vloeiende, aldaar sluit aan de Nethe.

2 *Eemer:* emmer.

Door Hasselt, zijn verheughde steê,
En langs de vruchtbare oevers neder.
Hy drijft en dobbert op de veder
Der Burgemeesterlijcke faem;
En *Vinckenroys* doorluchten naem
Laet achter zich zijn eicke bouten;
Braveerende al die zich verstouten
Te schieten, Ridderlijck en fraey,
Naer d'eere van den Papegaey,
Braveerende de strengste handen,
Die oit den eedlen Kruisboogh spanden,
Den Kruisboogh, die den vogel treft,
En dezen schutter vijfmael heft
Op 's Konings troon, in drie paer schoten,
Tot blyschap van zijn giltgenooten.
Drie goude vogels, op de borst
Van onzen schutterlijcken Vorst,
Getuigen, hoe hy, boven andren
Bedreven, driewerf na malkandren,
Den prijs, ja Cezars lauwer streeck.

Tegenzangk.

De wapenhazelaer wort bleeck
Van groote vreught, en kan niet zwelgen
Dien roem, geschoncken aen zijn telgen,
Terstont noch groen en bly van loof.
Hoe menigh vlamde op zulck een' roof
Vergeefs! hoe heet hoe vierigh blaecken
De broeders om het hart te raecken,
En een alleen gewint den prijs!
Wat jaer ontfing, op zulck een wijs,
Oit Burgemeester, op 't gedommel
Van trommelslagh en holle trommel,

4 *Hasselt:* een klein stadje in het thans Belgische gedeelte van 't hertog dom Limburg gelegen.
9 *Eicke bouten:* bouten of bogen van eikenhout.
19 *Drie goude vogels:* drie behaalde eereprijzen.
24 *De wapenhazelaer wort bleeck:* in het wapen van Hasselt vindt men ee hazelaar.

En 't zwencken der ontvouwe vaen;
Daer reê de majeboomen staen
Voor 't huis geplant, en heldre kranssen
De straet vercieren, met hun glanssen
Van flickrend gout en lachend groen?
Nu rieckt hier juist in haer saizoen
Des Keizers schiltroos wit ontloken.
Zijn Kamer, noit van vleck besproken,
En vreedzaem, noodight d' andre dry,
En al den Raet, en burgery,
Om haren Twalefman te groeten:
Stadthuis en huizen krijgen voeten.

Toezangk.

Om ongelijck en overlast
En woest gewelt, dat langkzaem past
Op recht en reden, af te keeren,
Vergaert d' ontzaghelijcke Tucht
Verstroiden onder een gehucht,
En buurt, en dorp, die haest vermeeren,
En groeien entlijck tot een' borgh,
En heele stadt, door 's wijzen zorgh,
Voorzien van wetten, Overheden,
En burgerloon, en scherpe straf:
Maer godtvergeten moedtwil gaf
Om Overheit, noch wet, noch zeden,
Noch straf, en randde oock steden aen;
Dies quam de nootweer op de baen,
En wapenhandeling der vromen,
Om lantgedroghten te betoomen,

35 *Zwencken:* heen en weder zwaaien, bij wijze van begroeting.
36 *Majeboomen:* In sommige streken is men gewoon, zelfs nu nog, voor de huizen van den Schutterkoning en van den Burgemeester, evenals voor die van pastoor en kapelaan in Mei, groote boomen te planten.
46 *Stadthuis en huizen krijgen voeten:* zoowel de Leden van de Vroedschap als de burgers haasten zich, den overwinnaar te gaan begroeten.
47 In dezen *Toezangk* schetst de dichter den oorsprong der wapenoefeningen, als ontstaan uit de noodzakelijkheid om zich tegen moedwillige aanrandingen te verzetten.
62 *Lantgedroghten:* geen wezenlijke monsters, als de Hydra of de Python, maar „roovers en schelmen.”

Met knods, en zwaert, en spiets, en boogh:
Toen droop het quaet den schelm in 't oogh.

Zangk.

Men zocht den wapenschool te stijven
't Olympia met groene olyven,
Ter eere van Alkmenes zoon:
Gelijck de Zwaen haer' heldentoon
Verheft op 't worstelen, en rennen,
En vuistkamp; daer zich Vorsten wennen
Ten oorloge, in een wolck van stof,
En damp van zweet, onthaelt met lof,
En loof van Elis, versch gevlochten,
Voor hen die andren overmoghten,
Met arm, of vuist, of voet, of hoef,
Zoo dick de deught quam op de proef.
Oock vierde Eneas 't jaergetijde,
En oefende, getroost en blijde,
De Troische helden op het strant.
Eurytion, vol yvers, spant
Zijn' taeien boogh, en schiet den vogel,
Die in de wolcken op zijn' vlogel,
Vast zweeft en drijft, van boven neêr;
Hy huppelt, nu hy 't hantgeweer
Van Godt Apollo magh hanteeren.
De Goden zelfs hun schutters eeren:
De hemel draeght zijn schuttery.

Tegenzangk.

Dit gingk van outs in zwangk: en wy
Braveeren noch op zulcke braeven,

64 *Toen droop het quaet den schelm in 't oogh:* toen keerde het leed, door hem aan anderen toebedacht, tegen hem zelven terug.

65—67 De zin is: men stelde, ter bevordering van den wapenhandel, de Olympische spelen in, ter eere van Hercules, den zoon van Alcmenes.

68 *De zwaen:* Pindarus, die de Olympische spelen bezong.

70 In deze regels ziet men, dat den dichter de verzen der eerste Ode van Horatius voor 't oog gezweefd hebben.

74 *Overmoghten:* overmanden, de baas waren.

76 *Dick:* dikwijls, vaak.

77 *'t Jaergetijde:* namelijk dat van 't overlijden zijns vaders Anchises.

En zagen dickwils Vlaemsche Graven
Den Kruisboogh handelen om strijt.
De vijfde Karel, zoo benijt
Om zijn geluck, zagh Brussel springen,
En hoorde 't volck triomfe zingen,
Rontom zijn' fieren boogh: gelijck
Zijn zoon, de zon van Oostenrijck,
Die, in den zeestrijt van Lepante,
Zich tegens Selims mane kante,
De pen van Loven loven liet,
Hoe net de zoon en vader schiet.
d' Infante volght hun spoor van achter,
En mickt, en klinckt, en velt, niet zachter
Dan haren grootvaêr, 't groene hout,
Gelijck een Amazoon; en bouwt
Haer eer op 't Keizerlijcke voorbeelt:
Hoe averechts de manschap oordeelt
Van vrouwen, zonder hart, en moed.
Heldin, ghy eerde uw strijdtbaer bloet,
Door uwe booghpees, meer door d' Orden
En koorde, die uw lenden gordden.

Toezangk.

Quintijn, die, trouwer dan een schilt,
De stadt beschut, en 't Kruisbooghs Gilt,
Daer Engelen voor menschen waecken;
Beschut hem, die, op 't eerlijck spoor
Der Keizeren en Vorsten, voor
Zijn burgers treet: beschut de daecken
Der stadt, voor 's oorlooghs fellen brant:

96 *Zijn zoon, de zon van Oostenrijck:* Don Jan van Oostenrijk, de verwinnaar bij Lepante, bij zijn oponthoud te Leuven in 1577.

99 *De pen van Loven:* een lofdicht, door een Leuvensch Hoogleeraar op de boogschietersbekwaamheid van Don Jan vervaardigd.

101 *d' Infante:* de aartshertogin Isabella.

109, 110 Na den dood van haar gemaal in 1621 nam Isabella het ordekleed van St.-Franciscus aan.

111 *Quintijn:* een Romein, die in 't jaar 287 te Augusta, de toenmalige hoofdstad van Vermandois, den marteldood voor 't Christelijk geloof onderging. Hij was de patroon der kerk van Hasselt; zijn feestdag viel op 31 October.

Bescherm den Rijcksvorst Ferdinant,
En Rijn, en Maes, zijn rijcke stroomen;
Zoo menighwerf een ongeval
En landtplaegh dreigen bergh, en dal,
En steên, en dorpen op te komen.
De Burgemeester strale, en blinck',
Gelijck de puicksteen, in een' ringk,
Wat raet en daet een' man behoeven,
Die uitsteeckt door zoo brave proeven,
En d'ampten door zijn deughden eert,
Terwijl hy zich en 't volck regeert.

118 *Ferdinand:* Ferdinand III, in Februari 1637 aan het bestuur gekomen.

KLAGHTE

OVER

CORNELIA VOS.

AEN DE ZELVE.

WIJZE: *Où luis tu soleil de mon ame.*

O jonge zon geteelt van d'ouwe,
Hoe word ghy ons zoo ras ontrooft!
Hoe zit uw vader over 't hoofd
Gedompelt aen den Rijn in rouwe,
Als aen den Po 't geslacht der zon
Weleer betreurde Faëton.

Klaghte over Cornelia Vos. Afgedrukt volgens de uitgave in plano; vgl. *Bibliographie van Vondels werken* n°. 302.

Cornelia Vos was de dochter van den Amsterdamschen hoogleeraar Gerardus Joannes Vossius en van Elisabeth Junius. Zij genoot een geleerde opvoeding en verstond zes verschillende talen. Bij het deelnemen aan wintervermaken zakte zij te Leiden door het ijs, verdronk en werd 26 Februari 1638 in de Pieterskerk begraven.

5, 6 Betreffende Faëton en zijn droevig lot verwijs ik den lezer naar het treurspel, waarin zijn uiteinde door Vondel opzettelijk is behandeld.

Wy zagen hier den avond vallen,
Doen ghy, in 't Oosten opgepronckt
Met straelen, in het Westen zonckt,
Niet veer van Leidens hooge wallen.
Een nevel zonck ons op het hart,
En was de voorbo van uw smart.

Wy stonden reed met blijde rijmen
Om u te leiden na het koor;
Te volgen het gebloemde spoor,
En 't vrolijck licht van uwen Hymen:
Maer God, aen uwe ziel verlooft,
Heeft d'aerdsche fackel uitgedooft.

Een oogenblick heeft zoo veel gaven,
Gedaelt van 't hemelsch paradijs,
Op u verslingert, in het ys
En sneeuw, op 't onverzienst begraeven.
Een waterslang verbeet die bloem
Van onze jeughd, der maeghden roem.

Nu zwijgen al uw schelle snaeren,
D'yvoire fluit, de zoete keel,
Daer 's vryers goddelijckste deel,
De ziel omhoogh op plagh te vaeren,
Doen zy ten ooren uitgelockt,
Ghy haer tot in den hemel trockt.

Uw onvolwrochte beelden treuren,
En roepen al: ick sterf, ick sterf.
Papier, panneel verschiet zijn verf.
Men ziet geen leven in de kleuren
Van uw tapijten, met de naeld
En zijde na de kunst gemaelt.

13 *Reed:* gereed.

13—16 Zij was waarschijnlijk verloofd met Andreas Dionysz. Winius, in Rusland geboren, op wiens afbeelding, door Cornelis Visscher gegraveerd, Vondel in 1653 een bijschrift maakte. Vgl. *Dietsche Warande,* VII. bl. 281.

21 *Op u verslingert:* op u verzot, smoorlijk verliefd.

23 *Een waterslang:* hier voor „het water" zelf.

Nu zultghe geest noch wijsheid zoecken
In 't Neerduitsch, Fransch, of in Tuskaensch,
Noch u vermaecken in het Spaensch,
En lezen 't keurighst uit de boecken:
Of antwoord geven op 't Latijn
In Duitsch, als u gevraeght zal zijn.

Hoe kan uw moeders hart verzwelgen,
Dien al dien al te bittren dranck,
't Ontijdigh missen van die ranck,
Het levenst van haer lieve telgen!
Geen boom en scheid van zijnen tack,
Als met een' zucht, en met een' krack.

Uw zuster houd niet op van karmen,
Die hallef dood u sterven zagh,
En tot de kin verdroncken lagh
In haer getrouwen broeders armen,
Die driemael, maer vergeefs, bezocht
Of hy uw leven bergen moght.

Uw grootvaêr *Junius*, beneden
In 't open graf, hoort stads geschrey,
En wellekoomt den frisschen May,
Wt hem gegroeit, nu afgesneden
En niemant die geen traenen stort,
Om dat uw jeughd zoo jong verdort.

38 *Tuskaensch:* Italiaansch.
53 *Bezocht*: beproefde. De beide zusters schijnen door het ijs gezakt te zijn, maar slechts de eene door den broeder gered geworden.
55 *Junius:* Franciscus Junius, geb. in 1545 te Bourges, overl. in 1602 te Leiden, waar hij sedert 1592 het hoogleeraarsambt bekleedde.

TER EEUWIGE GEDACHTENISSE

VAN RAATSHEER

NIKOLAAS VAN KAMPEN,

Stichter des Schouburgs, in den jare 1637.

't Ontbreidelen der jeught, noch godtloos voetsel van
  Vervloeckte afgodery, en al wat zy verdichte,
Maar stichtigh tijtverdrijf was 't ooghmerk van dien man,
  Die, tot een oefenschool van deugt, den Schouburg stichte;
Der arme weezen troost, der ouden stock en staf.
Zoo schrijft Pompejus niet, maar *Kampen* op zijn graf.

Ter eeuwige gedachtenisse van N. van Kampen. Afgedrukt volgens Vondels *Verscheide Gedichten*, 1644. bl. 137. Zie over hem boven bl. 25.

3 *Stichtigh:* stichtelijk.
6 *Pompejus:* deze had te Rome een grooten Schouwburg gesticht: – de dichter wil echter dien naam niet aan van Kampen toeëigenen, omdat de schouwburg te Rome diende tot bederf der jeugd en tot voorstelling en bevordering van afgoderij, terwijl die, welke thans opgericht werd, een oefenschool der deugd moest strekken.

BRUILOFTLIED

VOOR

GUGLIELMO BARTELOTTI VAN DEN HEUVEL,

EN

JAKOBA VAN ERP.

Merkuur.

Is nu een maaghd het waardste goed,
Dat *Bartelott'* om heur laat varen

Bruiloftlied voor G. Bartelotti van den Heuvel en J. van Erp. Afgedrukt volgens Vondels *Verscheide Gedichten*, 1644. bl. 277.
Guilliaem Bartholotti, zooals hij in het Register der kerkelijke huwelijks-

Mijn Banck vol gouds, mijn eb en vloed
Van Beurs, en vloten, rijck van waren?
Is 't wisselen van vryen staet,
In blinde slaverny van vrouwen,
De wissel die best munte slaat?
Durf hy 't nu al op een vertrouwen,
En schepen lijf en goed in een,
Ja zelf zijn ziel? hy ga vry heen

Pallas.

O *Roos van Erp*, mijn heilighdom,
Geen vryer zou uw glori pluicken:
Nu staan mijn kuische bloemen stom,
En moeten op haar steeltje duicken,
Bedruckt en schaamrood; mits ghy haar
Zoo wuft en reuckloos gaat begeven.
Wat prees uw boeck, en cimbelsnaar
Getrouwt aan zang, het eenzaam leven?
Z' ontsticht een maaghdelick gemoed,
Die anders leert, en anders doet.

Venus.

Geluckigh paar, volgh schild noch roe,
Afgrijsselijck van zwarte slangen.
Mijn koppel duifkens lacht u toe,
Zie bexken eens aan bexken hangen.
Zy treckebecken u te bed.
Laat Pallas pruilen, Hermes woelen.
Wat 's geld? wat 's wijsheid? zonder pret
Van twee, geënt in een gevoelen,
Die Venus in haar spraack verstaan,
En endeloos te bruiloft gaan?

proclamatiën genoemd wordt, werd te Emden geboren en bij zijn ondertrouw op 5 Mei 1638 geassisteerd met zijn moeder Margriet Tibout. Hij was toen 36 jaar oud en woonde op de Heerengracht. Zijne bruid Jacoba van Erp, te Amsterdam geboren, was 28 jaar oud en werd geassisteerd door hare moeder Jacomina de Jongh. Haar vader Aernout van Erp was reeds overleden.

OP DE BLYDE INKOMSTE
VAN
MARIA DE MEDICIS,
T'AMSTERDAM.

OP DE KONINGIN EN DE STADT.

Hare Majesteit

Ontfing van Thetis groote Heeren
Tot zwagers, die de zee regeeren.

De Stadt is

Allengskens van een laege vest
En kleen gebied dus hoogh gewassen,

Op de blyde Inkomste van M. de Medicis t'Amsterdam. Volgens den tekst in de „Blyde inkomst der allerdoorluchtighste Koninginne, Maria de Medicis, t'Amsterdam. Vertaelt uit het Latijn des hooghgeleerden heeren Kasper van Baerle. t'Amsterdam, By Iohan en Cornelis Blaev, 1639." folio, met vele gravuren.

Nadat Maria de Medicis, de weduwe van Hendrik IV en de moeder van den regeerenden koning van Frankrijk, op aandrijven van den kardinaal de Richelieu, het rijk had moeten verlaten, ging zij naar Brabant en kwam in den zomer van 1638 naar Holland over, met het doel om de bemiddeling der Staten te verzoeken in de geschillen tusschen haar en Lodewijk XIII. Zij bezocht toen verschillende steden en ook Amsterdam, waarheen zij door het stadsbestuur uitgenoodigd was. Op Woensdag 1 September 1638 vertrok zij, vergezeld van de Prinses van Oranje en van een aanzienlijken stoet edellieden en vrouwen, naar de IJstad. Aan de grenzen van het stadsgebied werd zij verwelkomd door eene eerewacht te paard onder bevel van Cornelis van Davelaer, heer van Putten, en onder klokgelui en saluutschoten de stad binnengeleid. Langs de straten, welke de vorstin moest doortrekken, stonden twintig vendels schutters geschaard. Aan de poort werd zij ontvangen door Andries Bicker, oud-Burgemeester en kolonel van de stad, Peter Reael, Gerbrand Nikolaesz. Pankras en Jakob Bicker, hoplieden der burgerij, en toegesproken door den pensionaris Cornelis Boom.

De stoet, voorafgegaan door de eerewacht en gevolgd van een gedeelte der schutterij, kwam langs den Nieuwendijk op den Dam, trok aldaar door eene eerepoort, die 't koggeschip, het oud zegel der stad, droeg en waaronder de bruiloft van Hendrik IV met Maria de Medicis was afgebeeld met eenige regels van Barlaeus ter verklaring. De vertaling daarvan door Vondel is hierboven afgedrukt.

Zoo datze nu des hemels assen
Bereicken kan, en Oost en West.

De Koningin is

Moedigh op de Goôn, haer zoonen,
Al verciert met Koningskroonen,
Die te zijner tijd om hoogh
Zullen cieren 's hemels boogh.

De Stadt

Komt billijck lof en danck om haer lieftallige aerd,
Om dat de vreemden daer, als in hun land, verkeeren;
Om dat wy wijd en zijd ons geven op de vaert,
En tot in d' yszee toe in 't noorden gaen laveeren,
Ontdecken onbeschroomt de veergelege landen,
Ons eertijds tot een' schrick: dat wy den dorst verslaen
Met bruizenden Oront en schuimenden Rodaen,
En zijn, gelijck een volck, verknocht door eendraghts banden.

7 *Moedigh op de Goôn, haer zoonen:* andere vertaling van den halven regel van Vergilius: *Laeta Deûm partu.*

17 *Oront:* de Orontes is een rivier in Syrië, uit den Libanon ontspringende. *Rodaen:* de Rhône.

OP DE VERTOONING DES HUWELIJCX

VAN

HENRICK DE IV EN MARIA DE MEDICIS.

Hier trouwt 't Hetrurisch bloed de hand die 't lemmer past,
En 't stijght door huwelijck op 's weerelds hooghste toppen;
En Henrick aen haer zijde, al blanck geharrenast,
Verwacht uit haeren schoot gekroonde Koningskoppen.
Ay zie, 't is Herkules, 't is Pallas, die hier staet.
Hy stut met dapperheid de Rijcken, zy met raed.

1 *Hetrurisch:* Etrurië, in 't Gr. Tyrrhenia, later Tuscia, is het tegenwoordige Toscane, waarover de Medicis gezag voerden.

OP DE VERTOONINGE

VAN

BERECYNTHIA.

Als eertijds Berecynth, zoo wijd befaemt door 't baeren
Van zoo veel Goden, reed door Phrygiaensche steên;
Koom zoo, ter goeder uur, gezegent ingevaeren
De poort van Amsterdam, tot blyschap van 't gemeen,
O groote Koningin, sla overal uw oogen:
Mijn kercken, mijn gebouw, en torens trots van stand,
Mijn havens dicht bezet, getuigen mijn vermogen.
Ick zwerf den aerdboôm om, te water en te land.
De beide weerelden my haer schenckagien stieren,
En d' oude, en nieuwe word hier op haer prijs gestelt.
Uw Grootvaêr schonck my eer, om mijnen schild te cieren,
Zijn Keizerlijcke Kroon. Nu wensch ick 't hooghgemeld
Geschenck met danckbaerheid zijn Nichte te vergelden;
Te toonen dat zijn deughd noch in mijn harte staet.
Zoo stond ick in de gunst van dezen Held der helden,
Uw Man; zoo koomt uw Zoon my jaerlijx noch te baet.
Nadien ghy nu (dat 's meer) zelfs Goden hebt gedraegen,
Vergeefme, indien ick poogh hun Moeder te behaegen.

Op de vertooninge van Berecynthia. Van den Dam ging de stoet door de Warmoesstraat en Niezel en voorts, langs de oostzijde van den Fluweelenburgwal, tot voor de Oude Doelenstraat, waar een andere eerepoort stond, met een hoogen en sierlijk geschilderden gevel, voor welken dit halve vers van Vergilius te lezen was:

Laeta Deûm partu.

Na 't opschuiven der gordijnen, zag men hier de Koningin, in de gedaante van Berecynthia, op een zegewagen, die, nevens haar, hare vorstelijke kinderen voerde en door vier maagden, de vier werelddeelen voorstellende, vergezelschapt werd. Ook deze vertooning werd door een Latijnsch gedicht van Barlaeus verklaard, door Vondel hierboven vertolkt.

1 *Berecinth:* een der namen van Cybele, de Moeder der Goden, als vereerd op den berg Berecynthos in Phrygië.

9 *Stieren:* dialectverschil voor sturen, nog in de volkstaal gebruikelijk.

11 *Uw Grootvaêr:* Maximiliaan van Oostenrijk, van wien Maria de Medicis afstamde door haar moeder Johanna, dochter van Keizer Ferdinand I.

OP HET OOSTINDISCH HUIS.

Fortuin trock over zee, en ging nae 't Oosten bruizen,
En hiel in Indien ten lange leste stand;
Daer was zy wellekoom in der Molucken huizen,
By Memnons Koningen, verbonden hand aen hand.
De Dageraed ontsloot zijn kamers voor ons kielen.
Daer werden Hollanders van Mooren wel onthaelt.
't Was niet genoegh, dat zy in Neerland 't veld behielen;
Zy zeilden 't aerdrijck om, zoo wijd de zonne straelt;
Vermaeckt, om dat de zon getuighde van hun daeden,
Zoo verre en zoo uitheemsch. Ons Holland streckt een schuur
Voor 't Indiaensch gewas. Het Noorden heeft geladen
Al 't geen het Oosten teelt. Al wat het hemelsch vuur
Des zomers koockt en braed, bewaert, in dit geweste,
De kille Wintervorst, die vier uit peper kaeuwt,
Arabiën geeft ons zijn wieroockvat ten beste.
De handel met den Pers tot noch toe niet verflaeuwt.
Hy mangelt zijne zijde, en zijn kottoene waren.

Op het OostIndisch huis. De Koningin, zich nu naar 't Prinsenhof begeven hebbende, werd er begroet door de vier Burgemeesteren, Pieter Hasselaer, Abraham Boom, Antoni Oetgens van Waveren en Albert Coenraed Burg, verzeld van de twee Pensionarissen, Willem Boreel en Cornelis Boom. — Men kan hier uit afleiden, hoe zeer het denkbeeld der Souvereiniteit reeds bij de Stad was ingeworteld, dat de Overheden de Koningin niet te gemoet waren gegaan, maar, als haar gelijken, tot hunnent verwelkomden. (Zie de prent op bl. 143.) De Koningin nam haar intrek in 't Prinsenhof, de Prinses in 't huis van den beroemden koopman Elias Trip. Het wachtwoord werd door de Koningin, zoo lang zij in de stad was, gegeven, en was den eersten avond „Maria." Ten volgenden dage geleidden Burgemeesteren haar door de stad, en onder anderen naar 't Oostindisch Huis, waar een banket was toebereid, alleen uit Indische gewassen en voortbrengselen bestaande. Hier werden wederom Latijnsche verzen van Barlaeus gelezen of opgehangen, door Vondel hierboven vertaald.

7 *Memnons Koningen*: met zeer duidelijke benaming voor „Oostersche Vorsten." Memnon was, volgens de fabelleer, de broeder van Aurora.

7 *Zy:* de Hollanders.

14 *Die vier uit peper kaeuwt:* die zich met peper verwarmt.

17 *Hy mangelt:* hij geeft in ruil.

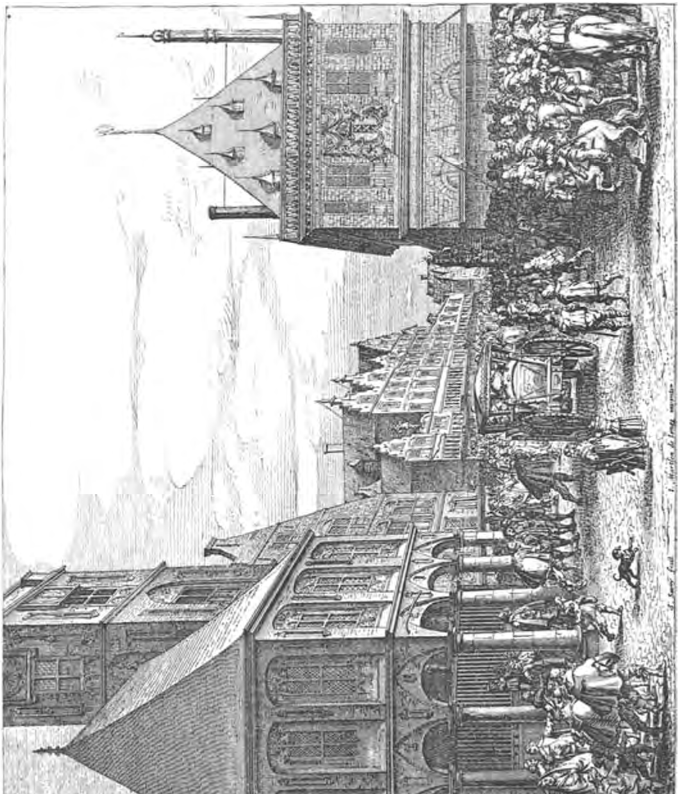

Het groote Java deelt ons zijne schatten meé,
En China 't porcelein. Wy Amsterdammers vaeren
Al waer de Ganges loost zijn wateren in zee;
Al waer de winst ons voert, na alle zeên en kusten.
Gewinzucht liet tot noch geen havens onbezocht.
Wy deelen met den Taegh de zee en 't land, en rusten
Ten oorloogh tegens een', die alles overmoght.
Wie twijffelt, sla maer 't oogh op schanssen, steên, en wijcken;
Ick wijs hem andre steên, een ander Vaderland,
Daer andre starren zijn. Zoo wisselt men met Rijcken:
Zoo koopt de weereld zich, en streckt 't verkochte pand:
Aldus word d' oegst, gemaeit op wijd verspreide gronden,
Heel Indien in een OostIndischhuis gevonden.

24 *Een:* iemand.

OP HET GERECHT

DER

OOSTINDISCHE KOOPMANSCHAPPEN,

VOOR 'S KONINGS MOEDER AENGERECHT.

Des Konings Moeder stond gelijck voor 't hoofd geslaegen,
Om d' ongemeene spijze, en proefde met haer' mond
Het Indiaensch bancket, daer zy den disch zagh draegen
Het edele gewas van 's aerdrijx Morgenstond,
De vrucht des Arabiers, de Persiaensche waren.
Zy proeft met grooten smaeck welrieckend pijpkanneel,
't Verquickende gerecht, dat Oostersche ackers baeren.
Zy rieckt de vruchtbaerheid van 's weerelds ander deel,
Het wierroock, balssem, myrrhe, als heilige offergiften,
Een yeder op zijn plaets. Het een haer oogh behaeght.
Het ander smaeckt de tong. Wie zal partyen schiften?
Hier pleiten Reuck en Smaeck, terwijl men rieckt en [knaeght.
Men at op Thetis feest noch noit dees leckernyen.
Jupijn werd noit genood op diergelijck bancket;

Noch Caesar, toen hy quam het Capitool op ryen
 Met zegenrijcken roof, van 's vyands bloed besmet.
De weereld, mompelde een, die Griecken Kosmos heeten,
Nood Cosmus dochter dus op haer bancket ten eeten.

17 *Cosmos:* Grieksche naam voor wereld, bijgebracht om eene woordspeling met den naam van Maria's vader te verkrijgen.

EEN SCHOONE MAEGHD, UITBEELDENDE AMSTERDAM, VERWELLEKOMDE DE KONINGIN MET DEZE VAERZEN:

Met welck een offerhand zal ick den hemel dancken,
 Dat my bezoecken koomt de grootste Koningin?
Die bey de Weerelden beschaduwt met haer rancken,
 En my een Voorspraeck streckte, en trouwe Noodvriendin
By Vader en by Zoon, in haere heerschappye.
Weest overwellekoom, gezegende Marye.

Een schoone maeghd, uitbeeldende Amsterdam. Op den derden dag vermaakte men de Koningin met nieuwe vertooningen, die, tusschen de Lange- en Doelebruggen, waar de gracht op 't breedst is, op een eilandje, uit de veenen derwaarts gevoerd, in één nacht vervaardigd waren. Het vorstelijk gezelschap zat met Schout en Burgemeesteren in eene sloep; en terwijl deze door de Grimnessesluis kwam uitvaren, ging de Osseluis, daar recht over, open, en liet een Neptuun op zijn schelpwagen door. Hij werd gevolgd van Mercurius in een kogge: voor in zat de Amsterdamsche Maagd, die de Koningin met eenige dichtregelen begroette, waarvan hierboven de vertaling is afgedrukt.

OP NEPTUUN, MERKUUR, EN D'AMSTERDAMSCHE MAEGHD, DIE DE KONINGIN, OP HET ROCKIN ONTMOETEN EN BEGROETEN.

De Zeegod, grijs van kop en kin, en straf van oogen,
 Die met zijn spitze vorck opborrelt uit den vloed,

En in een vloocke schulp van monsters word getogen,
Daer waternymfen vast hem strecken tot een' stoet;
Merkuur, des koopmans God, beleider van den handel,
Die met zijn gladde tong nu koopt, en dan verkoopt,
En wispeltuur in gunst, en licht van aerd en wandel,
Veroirzaeckt, dat de winst nu stand houd, dan verloopt;
En deze schoone Maeghd, die met een nedrigh wezen
Zich neight eerbiedighlijck; dees Godheên algelijck
Verwellekomen hier de schoone, d' uitgelezen
Onsterflijcke Godin van 't Fransche koningkrijck.
Zy storten over haer een' algemeenen zegen.
De Zeevooghd draeght haer op 't gezagh der gansche zee,
Van alle wateren, en hobbelende wegen;
Zoo veer van Sein, of Teems, of Spanjens veerste reê
De scepters van haer wijd gevreesde kindren reicken,
Der Goden Taelman wijd zijn Stadt dees Koningin,
En haere Lelien, tot een gehoorzaem teicken:
Maer d'Amsterdamsche Maeghd, ons stroom- en Zeeheldin,
Van zee- en handelgod gestut, vernedert bloode
Deez Koopgoôn voor Marie, en haer alleen voor Gode.

3 *Vloocke:* vlottende, drijvende.
5 *Beleider:* bestuurder.
16, 17 Omdat haar zoon Koning van Frankrijk, en hare dochters Koninginnen van Engeland en Spanje waren.
18 *Der Goden Taelman:* Mercurius, die tot bode en tolk der goden strekte.
21 *Bloode:* zedig. De zin is: zij doet deze goden zich beleefd voor Maria, en Maria alleen voor God buigen.

OP DEN SLANGENSTAF VAN MERKUUR,

WAERMEDE

Hy geesten, doodsch van verf, uit Plutoos jammerpoel
Verdaghvaert, of hen drijft na 's afgronds duistren stoel.

OP AMSTERDAM.

Keer om de Stadt; z' is bosch van onder, en gebouwt
Op boomen, onlangs noch gehaelt in 't Noordsche woud.

OP HET HUWELIJCK

VAN

FRANÇOIS VAN MEDICIS,

Groot Hartogh van Toskanen,

EN

JOANNA VAN OOSTENRYCK,

Keizer Ferdinands Dochter.

François, Toskaensche Vorst, hier treed ghy op 't tooneel,
  Met d' eer van Oostenryck, Joanna, uw verkoren.
Hier trouwt uw halve ziel noch eens haer ander deel,
  Waer uit Hartogen en regeerders zijn geboren.
Door huwelijcken rijst de Zon van Medicis,
  En steeckt haer starren aen, die straelen van zich schieten,
Haer heldre starren, daer Maria een van is,
  Die door de gunst van God, die elck niet magh genieten,
Geen blijde Moeder word, zoo menighmael zy baert,
  't En zy van Koningen. Dat 's baeren; dat 's beklijven:
Dat 's 't aerdrijck geregeert, door haer geslacht en aerd.
  Dat heet door hijlicken de koningkrijcken stijven.

Op het huwelijck van F. de Medicis en J. van Oostenryck. De sloep, die haar voerde, werd toen geroeid naar de noordzijde van het eilandje, waar, onder een grooten zegeboog, nieuwe vertooningen plaats vonden: eerst het huwelijk van François de Medicis en Joanna van Oostenrijk, vader en moeder der Vorstin.

9 *Geen blijde Moeder word:* de dichter wil niet zeggen, dat zij *geen* blijde moeder wordt, maar, dat, telken reize als zij moeder wordt, zij koningen baart.
10 *Beklijven:* vermeerderen.

OP DE SCHENCKAGIE

DER

KEIZERLIJCKE WAPENKROON.

Maximiliaen spreeckt:

O Amstelers, die wijd te water en te land,
Verkoopt, en koopt, en wint, en winnen doet veel andren,
En stutte 's oorlooghs last, het zy oock van wat kant.
En hoe veel vyanden my druckten met malkandren;
't Zy my Venetien, of Vlaendren dreighde uit haet,
En Brugh zijn' eigen Vorst en Landsheer hiel gevangen;
Aenvaerd ons goude Kroon, der Keizren hoofdcieraed,
En wil die, tot een loon van uwe deughd, ontfangen,
Dat zy in 't midden sta by leeuwen, rood van goud,
Voor den nakomeling, om met die eer te proncken.
Ghy triomfeert ter zee met vlugh en zeilbaer hout.
Ons Keizerlijcke Kroon zy u uit gunst geschoncken.
Te lande blinckt mijn Kroon, en word alom gevreest:
Maer uwe Schildkroon blinckt te water allermeest.

Op de schenckagie der Keizerlijcke Wapenkroon. De gordijnen werden toegeschoven en de vertooning, veranderd zijnde, kwam keizer Maximiliaan, in keizerlijk gewaad, Amsterdam beschenkende, in tegenwoordigheid der keurvorsten, met de Keizerlijke wapenkroon.

5, 6 Toespeling op de oorlogen, door Maximiliaan gevoerd.
6 *Brugh:* Brugge, waar Maximiliaan in 1486 een geruimen tijd gevangen werd gehouden.
7 Maximiliaan, toen nog maar Roomsch Koning zijnde, kon geen Keizerlijke kroon geven.
11 *Zeilbaer hout*: hout, dat geschikt is zeilen te dragen.

OP DE VERTOONINGEN

VAN

DEN RIJCXKLOOT VAN VRANCKRIJCK

ONDER

HENRICK DE III GESCHEURT,

DOOR

HENRICK DE IV GEHEELT EN HERSTELT.

Als Vranckrijck jammerlijck den Rijcxkloot ziet gereeten
Door Burgerlijcken krijgh, en 't land gedeelt in twee,
De Vorsten handgemeen, en hart op hart gebeeten,
Den Koning zelf vermoort; doet dit haer harte wee;
Om dat de Kloot des Rijcx met kracht leit afgesmeeten
Van zulcke schouderen, waer op zich elck verliet,
En d' assen uit den naef geheven: dies bekreeten
In dien benaeuwden schijn het na den hemel ziet,
En smeeckt Jupijn om hulp, en al de groote Goden,
En wacht van boven troost, in dien vervallen Staet.
Pomoon, en Bromius, en Ceres weghgevloden,
En van het zwaerd verdruckt, en Venus, bloot van raed,
Met d' andre Godheên staen bedruckt aen Vranckrijx zijde.
De Goôn erbarmen zich om die verlege schaer,
Verdaghvaerden Borbon, dat hy hen al bevrijde,
En op zijn schouders neem' den last van 't Rijxgevaêr.
Tritoon met Mavors helpt den Held, op Vranckrijx bede,

Op de Vertooningen van den Rijcxkloot van Vrankrijck. Aan de zuidzijde van 't eilandje, werwaarts de sloep toen gevoerd werd, zag men den ellendigen staat van Frankrijk onder Hendrik III en den bloeienden onder Hendrik IV in vijf grootsche vertooningen afgebeeld.

1 *Gereeten:* verscheurd.
4 *Den Koning zelf vermoort:* Hendrik III, vermoord door Jacques Clement.
11 *Pomoon:* de godin der tuinen en lusthoven. — *Bromius:* Bacchus, de wijngod. — *Ceres* godin van den oogst.
15 *Borbon*: Hendrik IV.
17 *Tritoon:* dienaar van Neptunus. — *Mavors:* Mars.

Waer hy door hun beleit de vyanden verstoort:
Zoo word het Rijck geheelt door langgewenschten vrede.
Navarre, sterck van hals, den Rijxkloot onderschoort,
Zet d'assen in de naef met kracht: zoo word herboren
De rust van 't oude Rijck: zoo bloeien alle steên,
De kercken, en het land weêr heerlijck, als te voren.
De Vreê keert wederom. Astrea gaet bekleên
Haer' troon en eersten Staet. Gevlughte Goden keeren
Uit hunne ballingschap in 't voorige bezit.
Dit word u hier vertoont. Dit wil Alcides leeren,
Daer hy 't gerabraeckt land weêr zet in zijn gelidt,
En heelt 't gespliste Rijck, gelijck dees stommen spreecken.
Met recht word Henrick dan by Hercules geleecken.

20 *Navarré:* wederom Hendrik IV.
24 *Astrea:* de Vreêgodin,
27 *Alcides:* Hercules.

EEN OOSTINDISCH SCHIP,

DAT DE KONINGIN NAE HAREN NAEM NOEMDE,

MAGH NU ZEGGEN:

Maria is mijn naem, mijn toenaem Medicis:
Het streck' tot gunst, is 't niet tot mijn behoudenis.

Een OostIndisch schip. Daarna werd het gezelschap vermaakt door een waterstrijd, tusschen tien matrozen, in witte linnen kleeding, met roode mutsen op 't hoofd, die elkander met handspaken te keer gingen en uit de schuiten in 't water deden tuimelen. Tegen den avond voer men door de St.-Anthonissluis, naar 't IJ, waar de Koningin, op de Oostindische werf, een schip zag afloopen, aan 't welk zij, op verzoek van Burgemeesteren, een naam gaf, en wel dien van Maria de Medicis.

OP DE GEBOORTE DES DOLFIJNS,

gevallen juist ten zelven dage, en op die uure, toen Maria de Medicis uit Amsterdam vertrock.

Gelijck de starren staêgh verrijzen, weder daelen,
  Veranderen van beurt door op en ondergaen,
En nu in d' een, en dan in d' andre weereld straelen;
  Aleveneens, terwijl de Koningklijcke raên
Ontvoeren Amsterdam de Starre van Florenssen,
  Verschijnt 'er aen de Sein een Zon, een ander Licht,
En d' Erfgenaem des Rijx, tot heil en troost der menschen,
  Geboren juist dien dagh, toen wy het aengezicht,
De Majesteit en glans van Medicis verloren:
  Op d' uur, dat Amsterdam betreurde haer vertreck,
Was 't hooghtijd te Parijs, daer een Dolfyn geboren
  Gansch Vranckrijck juichen deed met opgeheven neck.
Leef lang, Mariaes neef: dat Hollanders en Vrancken,
Van uwe Lelien gezegent, u bedancken.

Op de geboorte des Dolfijns. Zondag 5 September nam zij afscheid van Burgemeesteren en werd op dezelfde wijze als men haar had ingehaald, uitgeleide gedaan. Op dienzelfden dag beviel de Koningin van Frankrijk, Anna van Oostenrijk, van een zoon, den Dauphin. Ook deze gebeurtenis bezong Barlaeus aan het slot van zijn boek.

5 *De starre van Florenssen:* Maria de Medicis.
11 *Een Dolfijn:* naderhand Lodewijk XIV.
13 *Neef:* kleinzoon.

OP DE AFBEELDINGE VAN DE KONINGINNE,

DOOR HONTHORST GEDAEN,

en van Hare Majesteit aen de Burgemeesters van Amsterdam vereert.

De groote Medicis, een Moeder van drie kroonen,
Quam dus, ter goeder uur, zich in ons Stadt vertoonen.

Op de afbeeldinge van de Koninginne. Gedurende haar verblijf hier te lande, had zich de Koningin, op verzoek van Burgemeesteren van Am-

sterdam, en ter gedachtenisse aan het bezoek, waarmede zij de stad vereerd had, laten schilderen door Gerard Honthorst, welk afbeeldsel, door haar aan de Wethouderschap vereerd, na den aanbouw van het nieuwe Stadhuis op den Dam, aldaar voor den schoorsteen werd geplaatst, en thans nog te zien is in 't voorvertrek van Burgemeesters-kamer.

OP DEN HEER
JAKOB DE GRAEF,
Heer van Polsbroeck, Burgemeester van Amsterdam.

De titel maackt alleen geen *Graef*,
Maar die zich uitert ongeveinst
Voor 't Vaderlant, gelijck hy 't peinst,

Op den heer Jakob de Graef. Volgens Vondels *Verscheide Gedichten.* 1644, bl. 317.

Jakob de Graef, de zoon van den Burgemeester Dirck Jansz. de Graef, was geboren in 1571, studeerde te Leiden en deed daarna in gezelschap van Justus Lipsius een buitenlandsche reis. In 1597 teruggekeerd, huwde hij spoedig daarna met Alida, de dochter van zijns vaders boezemvriend Cornelis Boelensz. In 1598 werd hij tot Schepen aangesteld, in 1603 tot lid der Vroedschap en acht jaar later tot Burgemeester verkozen. Daar hij toen den vereischten ouderdom van veertig jaren nog niet bereikt had, moest hij voor die onderscheiding bedanken. In 1613 werd hij opnieuw verkozen en sedert dien tijd bekleedde hij nog viermalen die waardigheid, o. a. in 1637, toen hem o. a. het onderzoek van Vondels *Gysbreght van Aemstel* werd opgedragen, gelijk uit de volgende zinsneden uit een brief van den hoogleeraar G. J. Vossius, den 6 Januari 1638 aan de Groot geschreven, kan blijken: „Gij zult zeker Vondels *Gysbreght van Aemstel*, dien hij aan u heeft opgedragen, reeds gezien hebben? Sommigen hebben zich, in naam van den Kerkeraad, zoo ik mij niet vergis, tegen de opvoering verzet. Ten laatste heeft men aan den Burgemeester de Graeff opgedragen om het stuk met aandacht over te lezen. Hij heeft er niets in gevonden, waaraan men zich met grond zou kunnen ergeren; want dat het geheele stuk, als men zeide, eene roomsche tint had gelijk ook de schrijver zelf, kon niet in aanmerking genomen worden; de handelende personen toch moesten in overeenstemming zijn met hun tijd, niet met dien der hervorming. Eergisteren is het stuk dan ook voor de eerste maal gespeeld en wel met groote toejuiching, daar de verwachting reeds zoo lang gespannen was". Het eerst werd de aandacht op deze plaats in G. J. Vossii *Epistolae* Londini 1693, I. p. 311 gevestigd, door Dr. J. van Vloten in *de Dietsche Warande,* VII. bl. 280.

Jakob de Graef overleed 6 October 1638 te Amsterdam.

Uytert: bij herhaling, voortdurend *uit.*

In alle tijden even braaf.
Hoe schrijft party zijn grafschrift dan?
Hier slaapt *de Graef*, de vrome man.

OP

KORNELIS GYSBERTSZ PLEMP,

Licentiaet in de Rechten.

---

d'Overleden spreeckt.

Minerve, by den Donaustroom,
Hiel mijne jongkheit by den toom.
Vrouw Themis wees my, aan de Loir,
Haar heiligh Recht, en billijck spoor.
Polymnia mijn geest verzoop
In klanck en galm; en Kallioop
In hare klare Hengstebron,
Zoo lang mijn ader drincken kon.
Doch boven Poëzy en snaar.
Omhelsde ick yvrigh 't Roomsch altaar,
En hing, om staat noch snoot genot,
Mijn hart aan niemant dan aan Godt,
En Jesus nimmer feilbre stem.
Hier rust nu *Plemp*. Ay, bidt voor hem.

Op K. G. Plemp. Volgens Vondels *Verscheide Gedichten*. 1644, bl. 320.

Kornelis Gysbertsz. Plemp, geboren te Amsterdam 25 Augustus 1574, trouwde, blijkens het Puiboek, 3 Juli 1610 aldaar met Geertgen Ysbrandsdr. Dobbes, wonende te Haarlem. Hij werd geassisteerd met zijn vader Gysbert Cornelisz. Plemp. Hooft bezong o. a. hun huwelijk. Plemp was een der beste vrienden van Vondels broeder Willem en schijnt die vriendschap later op onzen dichter overgebracht te hebben. Hij had gestudeerd in de geneeskunde en in de rechten, was eerst korten tijd rector te Haarlem, vervolgens advocaat te 's-Gravenhage, zette zich daarna te Amsterdam neder, waar hij zijne dagen rustig doorbracht met de beoefening der poëzie en met letteroefeningen. Hij werd 17 December 1638 in de Nieuwe Kerk begraven, komende van de Fluweelen Burgwal.

1, 2 Hieruit blijkt, dat hij, in zijne jeugd, te Weenen of elders aan den Donau, moet gestudeerd hebben.

3, 4 Met andere woorden: ik studeerde te Orleans in de rechtsgeleerdheid, — waar hij tot Licentiaet in de Rechten bevorderd werd.

OP HET CORPORAALSCHAP DES HEEREN VAN SWIETEN, OP DE DOELEN, GESCHILDERT DOOR SANDRART.

De Vaan van *Swieten* wacht om *Medices* t' onthalen;
Maar voor zoo groot een ziel valt Dam en merckt te kleen,
En 't oogh der burgery te swack voor zulcke stralen.
Die Zon van Kristenrijck is vleesch, noch vel, noch been:
Vergeef het dan *Sandrart*, dat hy haar maalt van steen.

Op het Corporaalschap van Swieten. Volgens Vondels *Verscheide Gedichten*. 1644, bl. 337.

De schuttersvendels van den kolonel Cornelis Bicker, heer van Swieten, hadden de eerewacht gevormd bij het bezoek van Maria de Medicis aan Amsterdam. De officieren lieten zich door den omstreeks 1636 te Amsterdam gekomen Duitschen schilder Joachim Sandrart op het doek brengen. Hij stelde hen voor geschaard om de marmeren buste der Koningin, die op een tafel geplaatst is, waarvan een papieren rol afhangt, met Vondels verzen beschreven. De schilderij hangt thans in het Rijks-museum te Amsterdam.

Corporaalschap beteekent hier: lijfwacht.

1 *De Vaan van Swieten:* de vendels, die onder Cornelis Bicker, heer van Swieten, stonden.

ROZEMONT.

TREURSPEL.

HET EERSTE BEDRYF.

Pauselijck Gesant.

Een manshart kropt zijn nijt, die uitbarst by de vrouwen.
Sophia, wat al leets hebt ghy Godts Kerck gebrouwen,

Rozemont. Treurspel. Volgens den oudsten tekst achter Vondels *Maeghden* 't Amst. In den Jaere 1643 (*Bibliographie van Vondels werken* n°. 314) verschenen. Het is een onvoltooid gebleven fragment, dat waarschijnlijk omstreeks 1638 is gedicht. De geschiedenis meldt over het onderwerp van dit treurspel het volgende:

Alboïn, koning der Longobarden, die in de zesde eeuw leefde, had zich voor de Romeinen zeer geducht gemaakt, door verbonden met de Franken, Hunnen, Bulgaren en Sarmaten. Na den dood van zijne eerste gemalin Clodorinde, eene dochter van den Frankischen Koning Clotarius, trouwde hij met Rozamunda of Rozemond, een dochter van Kunamundus of Kunemond, Koning der Gepiden, dien hij in een veldslag overwonnen en verslagen had, en wiens bekkeneel hij in goud had doen vatten en er een drinkschaal van vervaardigen. Na 42 jaar in Pannonië, dat hij mede onder zijne gehoorzaamheid gebracht had, te hebben geregeerd, liet hij in 568 dat gewest onder de bescherming der Hunnen, zijn bondgenooten, en trok met een groot leger in Italië, waarheen hem, volgens het bericht van sommige geschiedschrijvers, de Romeinsche Veldheer Narses had geroepen, ten einde wraak te nemen over een beleediging, hem aangedaan door Sophia, gemalin van Keizer Justinus II. Alboin veroverde een groot gedeelte van Opper-Italië, en werd voor de muren van het door hem belegerde Pavia, door zijn krijgsvolk uitgeroepen tot Koning van Italië. Niet lang echter genoot hij die eer; want toen hij in 574 te Verona een groot feestmaal aanrichtte met zijn Vorsten en Krijgsoversten, liet hij het bekkeneel van den verslagen Kunemond te voorschijn komen, en bracht het zijner gemalin toe, zeggende, zij zou eens uit haar vader drinken. Dit ging haar zoo ter harte, dat zij voornam deze beleediging uit te wisschen in 't bloed des Konings: 't welk zij ook, met behulp van haar minnaar, den hoveling Peredeus, en Helmiges, des Konings kamerling, ten uitvoer bracht: waarop zij, met Peredeus en met al haar schat, naar Ravenna bij 's Keizers stadhouder Longinus vluchtte.

Met eenen schimpscheut (ach een schimpwoort vry gering)
Die Narses, door het hart, aen zijn vijf zinnen ging,
En, als een pijl, uw tong zoo los en bits ontglipte;
Waer door zijn eerste trouw, uit wraeckzucht overwipte,
En schende Alboïn, der Langebarden hooft,
Den Roomschen op het lijf. Italie berooft,
Geknevelt, afgebrant, geschoren, en geschonden,
Van Got, Alaen, en Hun, gevoelt, in versche wonden,
Helaes! een' nieuwen slagh, van d'oversnootste smet,
Die, van het Baltisch strant, zich had met kracht gezet
In 't vet Pannonie; van waer zy, met dees vreemden,
Avaer, Bulgaer, Sarmaet, en Sax, op al de beemden
Van Po en Arnus viel, in een veel eedler wey,
En aen de wolcken dreef dit jongste lantgeschrey.
Sophia, oordeel nu, of ghy wel, by uw leven,
Dit opgezette web van Narses af zult weven.
Dit aes (van dien besneên gebezight tot een' toom
Der Gotten, reis op reis) regeert nu aen den stroom
Des Ticiners, op 't hof; gebiet, dat elck dit kenne,
En drijft, tot voor de poort van Rome en van Ravenne,
Justijns bezettingen te steên en sloten uit,
En niemant heeft het hart dat hy dit euvel stuit:
Want wat quam Ticinum zijn tegenstant te stade,
Als 't, na drie jaer, zijn poort opzette, ter genade

3 *Met eenen schimpscheut:* Sophia zou namelijk aan Narses, die een gesnedene was, hebben doen aanzeggen, dat hij de wapenen nederleggen en met haar vrouwen moest komen spinnen, aangezien hem namelijk het rokken beter paste dan het krijgswapen; waarop hij haar ten antwoord gaf: hij zou een rokken opzetten, 'twelk zij zoo licht niet af zou spinnen. Hierop doelt hetgeen wij lezen vs. 18 en vs. 37.

7, 8 *En schende.... op het lijf:* en joeg op het lijf, op den hals.

13 *Zy*: de smet; Alboïn met zijn legerbenden.

19 *Dit aes:* Alboïn. — *Van dien besneên:* het is niet zeker, of Narses, die de Longobarden in Italië riep, dezelfde was als de beroemde gesnedene, die na Belizarius de legers van Justinianus deed zegevieren; immers deze zou in 568 reeds een zeer hoogen ouderdom moeten hebben bereikt. — *Tot:* aan.

20—21 *Den stroom des Ticiners:* de Ticino of Tesino.

21 *Kenne:* erkenne.

25 *Ticinum:* Pavia.

26 volgg. Verbitterd door den hardnekkigen tegenstand, welken Pavia hem gedurende drie jaren geboden had, zwoer Alboïn, dat hij de stad tot den

Des wreeden Langebarts, die met dat gruwelwoort
Zijn zwarte siel verzwoer aen 's overwonnens moort?
En zeker, had het paert, ten intre van de wallen,
Uit mededoogen, niet dien vloeck te voet gevallen;
De stadt waer reê, in bloet en roock en vier, vergaen,
Vergeten; en geen mensch zou Ticinum zien staen
Ter stede, daer 't noch staet, om onder 't juck te zweeten.
Oock hebben dierte en pest ons zenuwen gesleten:
En yder lants-aert van dit mengsel maeckt zich sterck,
En acht zich mans genoegh, gansch Kristenrijck een werck
Te rockenen, dat niet kan worden afgesponnen,
Als met een' zwaren toght. De Gotten, in Narbonne,
En Spanje, en oock de Hun (die sterck den Donaukant
Voor Alboïn bewaeckt, in 't ingeruimde lant)
Beloofden, op zijn trom, in 't harnas aen te stappen.
Vier Fransche Koningen, ontzaghbre zwagerschappen,
Hanthaven desen Vorst, in 't overheert bewint,
Uit gunst tot d' eerste vrouw, hun zuster, Klotsuint,
Hem van Klotaer, in echt en eigen, opgedragen,
Om zoo veel dapperheên, getoont in trotse slagen:
En wat'er overschoot, na'et slaen van Koenemont,
Wiens bloet zijn koets herwarmt; dat berghde zich terstont,
Uit schrick, in zynen eedt, en volleghde te gader
Den man van Rozemont, zoo trouwlijck als haer' vader.
Wat rest'er, tegens dit onkneusbare aertsgewelt,
Voor ons, dan dat men Godt, die 't onweêr wetten stelt,
Geduldighlijck het stuur des Rijcks bevele, in 't midden
Van 't bulderen; en, met schenckaedje schatting bidden,
Terwijl vermurwe en streel dien grooten Dwingelant,
Tot hindring van meer quaets: waerom ick, een gezant
En mont van Paus Joan, ten dienst der myterkroone,
Van Ticinum den Vorst hier navolgh, te Verone;

grond slechten en zelfs geen grijsaards en vrouwen sparen zou. Nadat hij haar eindelijk bemachtigd had en haar door de poort van den H. Johannes binnen wou trekken, struikelde zijn ros, waarom hij zich door zijn gevolg, dat zulks voor een noodlottig voorteeken hield, liet bewegen de stad te verschoonen, die tot het jaar 774, toen zij door Karel den Groote veroverd werd, de zetel van de Longobardische regeering bleef.

42 *Zwagerschappen:* hier dichterlijk voor zwagers.

57 *Mont van Paus Joan:* tolk van Paus Johannes III.

Alwaer dees onderdruckte en bange burgery
Dien Heiden vieren ziet het vrolijck jaergety
Der zege, op Audoïn, in 't bloedigh velt, bevochten.
O Heilant, wil ons eens van deze lantgedroghten
Verlossen, door de vuist van een' rechtschapen heldt.
Maer och! ghy meet het perck van elck saizoen, en smelt,
Wanneer uw zon genaeckt, dees sneeuwjaght uit den Noorden.
't Is u bekent, of Godt met Langebartsche koorden
Het Oosten temmen wil, van wien het Westen lijdt
Meer wrevels en meer hoons dan oit van Geet, of Scijth:
Want of de Bosphorus braveert het hooft der vlieten,
Den Tiber, lang verdruckt, 't zal Godt in 't endt verdrieten.
Godt vry 't Latijnsche Recht, schuif 't Griexsche juck [van hier,
En smijt (behaegh het hem) dees lantroede eens in 't vier.

De volgende Personagien leeren hun rol.

72 *Dees lantroede:* de legaat bedoelt hier Alboïn, en gewis dacht Vondel, bij 't bezigen van 't woord *lantroede*, aan Attila, mede een *geesel* of *roede* Gods genoemd.

OP DE SCHRIJFKUNST

VAN

HENRICK MEURS.

Hier ziet ge Henrick Meurs, gelijck zijn aenschijn leeft.
Maer die wat meer begeert als schaduwen van prenten,
Slae d' oogen op satijn, papier en parkementen;
Daer maelt hy zelf zyn' geest, die op zyn' veder zweeft.

Op de schrijfkunst van H. Meurs. Volgens den tekst, onder het portret van Meurs, door D. D. Santvoort geschilderd en door Th. Matham gegraveerd.

Henrick Meurs was, blijkens het omschrift op dit portret, te Amsterdam geboren en in 1638 35 jaar oud. Hij was schoolmeester in zijn vaderstad en schijnt een bekwaam calligraaf geweest te zijn. Volgens een lijkdicht op hem, in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage aanwezig, is hij 30 Maart 1640 „seer Christelijck ende Godtsaligh in den Heere ontslapen". Hij was gehuwd met Judith Cotermans; op hun beider afbeeldingen vervaardigde Vondel in het volgende jaar 1639 nogmaals een gedicht.

UITVAERT

VAN

JAKOB BAECK,

Licentiaet in de Rechten.

AAN

NIKOLAES VAN DER HAES,

Out Professor.

Nu is, natuurgeleerde *Haes*,
Dees eedle ziel van *Baeck*, (die aes
Van deught en wijsheit, uit den mont
Der wijsheit zocht, en altijt stont
Naar nutte en wijze wetenschap)
Gesteigert op een' hooger trap,
Daar zy, bevrijt van duisternis,
In hare kennis gaat gewis,
En een veel klaarder licht ontfing
Als hier, toenze op uw zijde hing.

Hier stont haar 't onderzoecken vry,
Hier zooghze, als een leckre By,
Het sap van uitgelezen geur,
Uit allerhande bloem en kleur.
Het lichaam achte zy gering,
Of 't quijnde, en dagelix verging,
In al te vierig eene vlam,
Wanneerze slechts haar' eisch bequam.

Uitvaert van J. Baeck. Volgens Vondels *Verscheide Gedichten*. 1644, bl. 311.

Jakob Baeck was de zoon van Laurens Joosten Baeck en van Dieuwertgen Haringcarspel. Vondel was met de familie Baeck bijzonder bevriend. Toen hij om zijn *Palamedes* vervolgd werd, vond hij op hun buiten Scheybeeck een veilige schuilplaats.

Jakob Baeck was ongehuwd, toen hij stierf. Hij werd 14 April 1639, komende van de Coninxstraat, in de Nieuwe Kerk begraven.

Nikolaes van der Haes is waarschijnlijk de meermalen bij Vondel voorkomende geneesheer in de Beverwijk.

De hef des lichaams, en het grof
Most dienen om een betre stof.

Aldus verkracht men klay, en kluit.
Zoo bouwt men 't mergh des ackers uit.
En, in dien arbeit al te graagh,
Verliest de klont in 't lest heur vaagh.
Het onverzadelijck gemoedt
Op wijsheits vruchten al te soet,
Verhaast zich zelven, om 't genot
Des letteroeghsts en haast sich tot
d' Onsterflickheid, die boven sweeft,
Wanneer 't hier eens den smaack af heeft.

Het aartsche deel op sijnen rugh
Geraackt, en alle geesten vlugh,
Nu willen scheiden sonder pijn,
Zoo onbelemmert alsze zijn,
Aan lijm noch taeie zenuw vast.
't Geraamt bedanckt dien waarden gast;
Den geest, zijn huiswaart, die beleeft
Hem voor een wijl geherberght heeft:
De Geest verlaat het huis van been,
En klapt de vleugels tegens een.

19 *De hef:* het min edele gedeelte, het schuim.

21 *Aldus verkracht men:* maakt men krachteloos, berooft men van kracht.

24 *Vaagh:* frischheid.

30 Versta: wanneer het eens den smaak weg heeft van de vruchten der wijsheid.

31—33 Versta: wanneer het lichaam zoo zwak is geworden, dat het ter aarde zinkt, en de geest daarentegen, meer en meer vlug geworden, opwaarts zoekt te stijgen.

36, 37 Versta: het lichaam bedankt den geest voor zijn gezelschap: de geest wederom het lichaam voor de huisvesting.

ELEKTRA

VAN

SOPHOKLES.

TREURSPEL.

Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

(Uwe liederen zijn alleen den treurspeltoon van Sophokles waardig.)

GHESPEELT IN DE AMSTERDAMSCHE SCHOUWBURGH,

IN NOVEMBER, 1639.

Afgedrukt volgens den tekst van de eerste uitgave, in 1639 te Amsterdam gedrukt bij Nicolaes van Ravesteyn en uitgegeven door Dirck Cornelisz. Houthaeck. (*Bibliographie van Vondels werken*, n^0. 305.)

f

Ars [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Hugo

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] is blanno [illegible].

[illegible].

Myn Heer

Ick zende uwe Ex.tie hier twee exemplaren van 't [illegible] Maeghden, gedicht tot eer van Keulen myne geboortestadt, ende Sophocles Elektra, vertaelt met hulpe van Izaack Vossius. Ick offer uwe Ex.tie 't geen ick vermagh en niet het geen ick wel zoude willen. [illegible] de doot van myn zaligen huisvrouwe heeft myn vermogen veel kracht ontbroken, zoodat ick myne groote Constantyn moet uitstellen, en met yet minders my zoeken te behelpen. Ick ben al doende met eene [illegible] [illegible], en heb noch een ongedruckt treurspel van ~~[illegible]~~ [illegible] en [illegible], en [illegible] [illegible] van [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Grabaven [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dat my [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Als ick myn [illegible] in [illegible] hebbe [illegible] [illegible] ick [illegible], of ick [illegible] myne Constantyn [illegible], [illegible] [illegible] uwe Ex.tie dit [illegible], tot dat my yet [illegible] [illegible]. De [illegible] [illegible] is [illegible], dat uwe E. wel zeer [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] van groote [illegible], en [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], om zyn [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] van de groote [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] uwe E. [illegible] hier t'Amsterdam, dat my [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ick [illegible] my in uwe E. [illegible] [illegible] en [illegible] uwe E. [illegible] [illegible] de [illegible] uwe E. [illegible] en [illegible] altydt.

t'Amsterdam a° 1639
27 [illegible] van Herfstmaend.

uwe Ex.tie onderdanige dienaer
Joost van den Vondel.

INLEIDING.

Vondel deelt ons in de opdracht aan zijne begaafde vriendin Maria Tesselschade mede, wat de aanleiding geweest is tot de hier volgende vertaling van Sophocles' *Elektra*.

Mr. Joan Victorijn, een van Vondels vrienden, die hem reeds bij het vertalen van Hugo de Groot's *Sophompaneas* de behulpzame hand had geboden, en van wien Vondel zeide, dat Elektra in zijn mond „bestorven" was, wekte hem op, zijne krachten eens aan dit stuk te beproeven. Gesteund door diens voorlichting en door die van den geleerden jongeling Isaac Vossius, bracht Vondel dit oude meesterwerk in onze taal over. Hij deed dit met talent, ofschoon menige plaats minder juist door hem is weergegeven.

Vondel zond aan Hugo de Groot spoedig na het verschijnen een exemplaar van *Elektra* en van de *Maeghden* met den volgenden brief, die thans in de Universiteits-Bibliotheek te Leiden berust en waarvan hierbij een facsimile gevoegd is:

„Myn Heer

Ick zende uwe Ex^{tie} hier twee treurspelen, een van St. Ursels Maeghden, gedicht ter eere van Keulen, myne geboortestad, ende Sophocles Elektra, vertaelt met hulpe van Isaak Vossius.

Ick offer uwe Ex[tie] 'tgeen ick vermagh en niet het geen ick wel soude willen. Zedert de dood van myn zalige huisvrouwe [1]) heeft myn couragie eenen krack gekregen, zoodat ick mynen grooten Constantyn moet vergeten, en met yet minders my zoecken te behelpen. Ick ben aen de treurspelen vervallen, en heb noch een ongedruckt leggen van Silius en Messaline [2]), en één ten halven voldaen [3]) van Sauls zeven zonen, die by [4]) die van Gabaon opgehangen werden [5]), zynde myns bedunkens het volmaecktste argument van een tragedie, dat men uit de H. Boecken soude mogen nemen en uitkiezen. Als ick myn lust in treurspelen hebbe geboet, magh ick zien, of ick weder aen mynen Constantyn valle: middelerwyl gelieve uwe Exc[tie] dit voor lief te nemen, tot dat wy yet grooters vermogen. De Professor Hortensius [6]) is overleden, dat uwe E. wel zult verstaen hebben. Hy was een man van groote hope, en wenschte niet om 't leven maer om 2 of 3 m(aenden) uitstel, om zyn gaslagingen over den diameter van de groote Hemellichten der wereld [7]) na te laeten. Wy verwachten uwe E. gemaelin hier t'Amsterdam, daer wy na verlangen, en hopen d' eere te genieten van haer te spreecken. Ick gebiede my in uwe E. goede gunste en wensche uwe E. al 'tgeen de vyanden uwe E. misgunnen, en blyve altyde

t'Amsterdam 1639 uwe Ex.[tie] onderdanige dienaer
den 4 van Herbstmaend. JOOST VAN DEN VONDEL.

[1]) Vondels vrouw Mayke de Wolf was in het begin van Februari 1635 overleden en 15 Februari in de Oude Kerk begraven.

[2]) Voor het treurspel van Messalina verwijs ik naar het *Leven van Vondel*, het eerste deel dezer uitgave; vgl. BRANDT's *Leven van Vondel* (Uitg. Verwijs bl. 57).

[3]) Voltooid.

[4]) Door.

[5]) de Gebroeders.

[6]) Martinus Hortensius, ten jare 1605 te Delft geboren en in 1634 te Amsterdam tot Professor in de Wiskunde aangesteld. Hij werd door Gassendi hoog geprezen, doch volgens Descartes verstond hij de meetkunde niet. Hij stierf 17 Augustus 1639. Zie over hem het opstel van E. W. MOES in *Oud-Holland* III, bl. 209 volg.

[7]) *Der wereld* staat hier in den 3 n.v. en hangt af van *na te laten*.

Het adres luidt:

Aen myn heer den heere Hugo de Groot,
gezant van de kroon (*van*) *Zweden.*
Tot
Parys
Met een paxken in blaeuw pappier
gebonden.

Hoezeer de Groot met Vondels arbeid was ingenomen, kan ons blijken uit de dankbetuiging, die hij aan den dichter zond. Deze luidt, naar Brandt haar ons in zijn *Leven van Vondel* (bl. 44) meedeelt, aldus:

Myn Heer,

Ik dank UE. voor uwe schenkagie, twee werken waardig sulk een werkmeester. Sophocles Electra is altyd gehouden geweest voor uitnemende onder des treffelyken mans Treurspeelen. Ik heb by wylen wel gedacht van de zelve in 't Latyn te stellen, gelyk ik tot Hamburg zynde gedaan heb Euripides Taurische Iphigenia, de welke ik nu onlangs gezonden heb aan myn' broeder de Groot. In S. Ursula heeft UE. boven zyn gelukkig verstandt ook getoont een zeer loffelyke genegentheit tot zyne geboortplaatse, de welke ik geluk wensche met sulk een spruit, en wensche UE. lang leven, gezontheit en gerustheit van gemoedt, om niet alleen zoodaanige als deze zyn, die seer treffelyk zyn, maar ook grooter stukken ten dienste, nut, en lust van alle Nederlanders voort te brengen. Tot Parys den 22 October 1639.

UE. gantsch dienstwille
H. de Groot.

(wat lager stond:)

Na dat ik dit geschreven hadt heb ik de twee stukken ten einde toe geleezen, en vinde in Electra de zin en de hooghdraventheit van Sophokles wel uitgedrukt. In sinte Ursul ver-

wonder ik my over de kloeke vinding, schikking en beweeghlykheit."

Elektra heeft in Vondels tijd veel opgang gemaakt. Het werd herhaaldelijk vertoond, gelijk kan blijken uit de opgaven van C. N. Wybrands in *de Dietsche Warande*, X, bl. 423. Volgens die lijsten werd *Elektra* vóór Vondels dood op de volgende dagen gespeeld:

1639	13, 17, 21, 24, 28 November, 1, 5, 8 December.
1640	29 October, 15 November.
1641	19 September.
1643	30 September, 5 October.
1645	9, 19 Januari.
1646	23 Juli, 13 September, 12 November.
1647	14 Januari, 21 Februari.
1648	25 Mei, 27 Juli.
1649	29 November, 27 December.
1650	17 Maart.
1652	18 April, 24 October.
1659	27, 30 October; 3 November.

AEN DE WIJZE EN VERNUFTIGE JOFFROUWE

MARIA TESSELSCHA ROEMERS,

WEDUWE VAN WIJLEN HEER

ALARD KROMBALCK.

Wijze en vernuftige Joffrouw,

Gelijck een vryer met overlegh, en oordeel zijn hart, en liefde zet op een jonge vryster, die, om haere natuurlijcke schoonheid, aengebore bevalligheid, en voegelijck cieraed, bekoorlijck is; eveneens kreegh ick een' treck tot deze princes Elektra, of liever Electa [1]), een uitgeleze dochter, uit dien naemhaftigen [2]) koning, en gezongen [3]) veldoverste, Agamemnon, geboren; en herboren uit de harssenen van dien Atheenschen en zegenrijcken veldheer, Sophokles, die haer, tot verwondering [4]) zijner en der navolgende eeuwen, van ouds, op het tooneel, te voorschijn broght,

Met vaerzen, schoejende op den leest
Van zijnen goddelijcken geest.

Maria Tesselscha Roemers. Was sedert Mei 1634 weduwe. Haar man en haar dochtertje overleden op eenen dag (28 Mei), beiden na eene korte ongesteldheid. Zij verliet daarna Alkmaar, waar zij gedurende haar huwelijk gewoond had, en vestigde zich met haar eenig overgebleven kind te Amsterdam.

Haar portret, dat tegenover den titel van dit deel is geplaatst, is genomen naar het portret van Goltzius in rood krijt op het Museum Fodor.

1) *Electa:* uitverkoren.
2) *Naemhaftig:* die naam heeft, die beroemd is. Vgl. HUYDECOPER. *Proeve* II. 151.
3) *Gezongen:* bezongen.
4) *Verwondering:* bewondering.

Meester Joan Victorijn [1]), in wiens mond Elektra bestorven is, prickelde ons zoo menighmael hier toe aen, tot dat wy het ten leste waeghden, en deze doorluchtige Jonckvrouw, op onze wijze, Neerlandsch spreecken leerden, met hulpe van dien hooghgeleerden Jongeling, Isaak Vossius; een loos vos, en wacker vernuft, om het Grieckscbe wild, hoe diep en duister het oock verborgen zy, op te snuffelen. In dit treurspel woelen veelerleie hartstoghten, gramschap, stoutigheid [2]), vreeze, bekommeringe, haet en liefde, trouw en ontrouw, droefheid en blyschap, elck om 't hevighste. Men hoort hier klaere vertellingen, gewightige beraedslaegingen, gezonde gezoute leeringen, en goude spreucken. Dit vervat inzonderheid het geen den sterflijcken menschen ten allerhooghsten oirbaer is, naemelijck, dat Gods uitgestelde straf endelijck schelmen en booswichten rechtvaerdighlijck achterhaelt; welck leerstuck het zout, en een van de zenuwen der godvruchtigheid streckt. Æschylus, Sophokles, en Euripides hebben, alle drie om strijd, van deze stof gehandelt. Nadien wy deze schilderyen zelfs [3]), die de heldere middaghzon niet schroomen, voor Nederduitschen ten toon stellen, zal 't onnodigh zijn, in 't byzonder, en ten nauwsten, te ontvouwen alle d'onnavolgelijcke kunst, die in dat aeloude werckstuck, by [4]) opmerckende verstanden, kan

[1]) *Victorijn* of *Vechters*. Joan Victoryn of Vechters was de zoon van Pieter Vechters en van Grietgen Dircksdr. Als driejarig „knechtgen" werd hij 28 April 1593 te Amsterdam in het weeshuis opgenomen. In 1609 bekwam hij van Burgemeesteren verlof om te Franeker te gaan studeeren, waarvoor de tresorier per jaar 150 gl. kostgeld moest betalen; waarschijnlijk bleef hij daar tot 1613. In dit jaar werd hij te Leiden ingeschreven. Hij promoveerde in de rechten en vestigde zich als advocaat te Amsterdam.

Den 20 April 1621 werd zijn ondertrouw in het register van kerkelijke huwelijksproclamatiën aldus opgenomen: „Johannes Victorinus, Dr. in beyden rechten, oud 30 jaer, geen ouders hebbende, geassisteert met Victor Petri, sijn broeder, wonende op de Conings graft, en Aefje Dircx, oud 27 jaer, geassisteert met Hillegond Martens, hare moeder, wonende op de delffse Bierkay." Het paar werd 16 Mei getrouwd in de Oude Kerk door Ds. Smoutius.

Hij overleed in April 1642 en werd den 16 van die maand in de Nieuwe Kerk begraven; hij woonde toen op de Bierkay.

Mr. Joan Victorijn beoefende ook de dichtkunst. Van hem zijn o. a. bekend eenige verzen op de vertooningen tijdens het bezoek van Maria de Medicis aan Amsterdam en een gedicht op Jan Vos' *Aran en Titus*.

[2]) Tegenovergestelde van bekommering of vreeze.

[3]) *Zelfs:* zelve.

[4]) *By:* door.

waergenomen worden. Alle leden dezer edele en koningklijcke maeghd zijn gelijckmaetigh, en onberispelijck, gelijck oock de verwen der welsprekentheid kunstighlijck in 't Griex verdreven [1]). Men ziet 'er niet wanschapens, en alle deelen van 't minste tot het meeste hangen hecht te zaemen, en vloeien zonder dwang uit malkanderen. Hoe men met den zinnen hier dieper doordringt, hoe zich meer wonderen openbaeren, en t' elckens yet anders, en 't geen men te voren over 't hoofd zagh. Walgelijcke opgeblaezenheid, waer van Griecken en Latynen hoe aelouder, hoe vryer zijn, heeft hier nergens plaets; oock geen wispeltuurigheid van stijl, en de tooneeldichter is overal zich zelven gelijck, en geeft te kennen dat'er een veldheer insteeckt. Toestel en redenen zijn gepast naer de personagien, elck naer den eisch levendigh uitgebeelt. Hebbenwe 't geen door tijds langduurigheid, en het menighvuldigh omsuckelen, van hand tot hand, uitgewischt, gevlackt, of verbasterd zy, eer verdonkert dan verlicht, men ontschuldige ons, die tegens ons geweten niet moedwilligh dochten te misdoen. Men bejegent [2]) plaetsen zo duister als raedsels, waer over d' uitleggers noch met zich zelve, noch met anderen overeen stemmen, en in 't uitleggen hemel en aerde verschillen. Oock is 't onmogelijck de redenen wel te binden, indien men gehouden zijnde de Grieckische koppelingen stip [3]) te volgen, niet met een ruim geweten wat vrymoedigh daer over heenen durf vaeren. Rijm en maet, waer aen de vertolcker gebonden staet, verhindert oock menighmael, dat de vertaelder niet zoo wel en volmaecktelijck naspreeckt, 't geen zoo wel en heerlijck voorgesproken word; en yet van d'eene tael in d'ander, door eenen engen hals te gieten, gaet zonder plengen niet te werck: een zaeck die ghy, wyze en vernuftige Joffrou, maghtigh zijt te oordeelen, door ondervinding in 't vertaelen van uwen Tuscaenschen Tasso, zoo menighmael ghy voor Jerusalem, met zynen dapperen Buljon, dien Christen oorloogh voert [4]); waer

[1]) *Verdreven:* gedreven.
[2]) *Bejegent:* vindt, treft aan.
[3]) *Stip:* nu stipt.
[4]) Tesselschade was reeds lang bezig met het vertalen van TASSO's *Gerusalemme liberata.* Vondel hielp haar daarbij en schijnt haar geheele handschrift nagezien en overgeschreven te hebben. In 1764 werd dit op de auctie der verzameling van Mr. P. van Damme verkocht aan zekeren du Bois en sedert is dit handschrift verdwenen; zie *de Dietsche Warande* X, bl. 364.

over wy, met anderen vast verlangende, eens hopen te vieren [1], zoo dra uwe hand het heiligh graf, met d'yverige pen, gelijck Godefroy met den gewyden zwaerde, hebbe bemaghtight. Uwe bezigheid ondertusschen by poozen wat uitgespannen zijnde, om de snede van vernuft en zinnen, door het al te stadigh blocken, op een zelve [2]) werck, niet te verstompen, verquickt en zegent zomtijds den Hollandschen Parnas met eenen lieflijcken en aengenamen dauw, van aertige spitsvondigheden, en geestige bloemen, en druckt uwe schrandere gedachten, in verscheide taelen, geluckighlijck uit, en koomt zelve op welgestelde [3]) toonen van leckere [4]) poësy al zoetelijck en zachtelijck aen, gelijck het luisterende hart naer den kittelenden galm van luiten en fluiten: waerom wy onze Elektra, voor uwe voeten, als aen eene der hemelsche zanggodinnen, opofferen, en wenschen te blijven,

Wijze en vernuftige Joffrouw,

Uwe E. allerminste dienaer
J. V. VONDEL.

t'Amsterdam, 1639. den 19en van May.

1) *Te vieren:* vreugdevuren te ontsteken.
2) *Een zelve:* een zelfde.
3) *Welgestelde:* welluidende.
4) *Leckere:* kieskeurige.

Aulus Gellius in het zevenste boeck, en vijfde hoofdstuck van zijn Attische Nachten.

In Grieckenland was een wijd vermaert tooneelspeelder, die in gebaer, bevalligheid, en heldere uitspraeck alle anderen overtrof. Men noemde hem Polus: Hy speelde der doorluchtige poëten treurspelen meesterlijck, en onbeteutert [1]. De dood benam hem zijnen zoon, op wien hy al zijn hart gezet hadde. Toen hem docht dat de rouw uit, en zijn kind genoegh beweent was, begaf hy zich weder tot de kunst, om wat te winnen. Zullende in dien tijd t' Athenen Sophokles Elektra speelen, most hy quansuis Orestes doodbus en gebeente draegen. Het inhoud van dit treurspel brengt mede, dat Elektra, quansuis haer broeders overschot draegende, beschreit en betreurt de dood des genen, dienze meent by ongeval omgekomen te wezen. Polus dan Elektraes rouwkleederen aentreckende, haelde zijn zoons gebeente en doodbus uit den grave, en gelijck of hy Orestes noch omhelsde, bootste zoo die droefheid na, niet met eenen gemaeckten schijn, maer natuurlijcke lijckklaghten, en waerachtige traenen, en verweckte door dit middel, onder het spelen, zijn eige droefheid.

Justus Lipsius, het licht der geleerdheid zijner eeuwe, spreeckt door Langius, in het eerste boeck van zijn Standvastigheid, aldus:

Men zeit van Polus, dien vermaerden tooneelspeelder, toen men t' Athenen zoude speelen het spel, waer in men droefheid most uitbeelden, dat hy heimelijck zijn overleden zoons gebeente en doodbus op het tooneel broght, en den geheelen schouwburgh met waerachtigen rouw vervulde.

[1] *Onbeteutert:* onverschrokken.

INHOUD.

In deze fabel word de grijze Voestervader of Leermeester vooraen gestelt, die Orestes ontdeckt al 't geen t'Argos gebeurde. Want Elektra, een groothartige dochter, verzend haren broeder Orestes, noch een kind heimelijck gestolen, en den voestervader gelevert, naer Phocis, by Strophius, van waer hy endelijck, twintigh jaeren na 's vaders dood, wederkerende, wraecke neemt over zijn vaders moord.

De Fabel word t'Argos gespeelt. De Rey bestaet uit inlandsche Maeghden. De Leermeester spreeckt de voorrede.

PERSONAGIEN.

LEERMEESTER.
ORESTES.
ELEKTRA.
REY VAN INLANDSCHE MAEGHDEN.
CHRYSOTHEMIS.
KLYTEMNESTRA.
ÆGISTH.
PYLADES, EEN STOMME PERSONAGIE.

ELEKTRA.

Leermeester.

O zoon van Atreus zoon, die 't opperste gezagh
In 't Griecksche leeger had, toen hy voor Troje lagh,
Nu zietge zelf het geen, daer staegh u hart naer haeckte.
Dit's Argos, d' oude Stad, daer uw gemoed om blaeckte.
Dit 's 't woud van Jö zelf, dat dolgeprickelt dier.
Het Wolfsveld van Apol, den wolvenschrick, is hier,
En dees vermaerde kerck, die Argus Juno wydde,
Rijst ginder hemelhoogh, aen uwe rechte zijde.
Orest, wy zijn geraeckt, daer ghy nu Pelops Stad,

1 *Atreus zoon:* Agamemnon.

5 *Jö dat dolgeprickelt dier:* Jö werd in eene koe veranderd en naderhand door Juno, uit minnenijd, met razernij geslagen.

6 *Het Wolfsveld van Apol:* het *Lyceum,* eene open plaats, aan Apollo, den wolvendooder, toegewijd.

Het rijck Mycænen, ziet, en 't Hof met moord beklad;
Van waer ick eertijds, toen uw Vader raeckte om 't leven,
U, die my van Elektre, uw zuster, werd gegeven,
Heb weghgedragen, stil geberght, en opgevoed,
Tot datghe maghtigh waert te wreecken Vaders bloed.
Orest, en Pylades, mijn huisvriend, nu met zinnen
Eens haestigh overleit, hoe wy dit best beginnen;
Nadien de voglezang zoo schel, en zoetgebeckt,
In 't kriecken van den dagh, de zon ten bedde uitweckt,
En ree de zwarte nacht de starren heb verdreven.
Eer zich dan eenigh mensch ga buitens huis begeven,
Zoo overlegh het stuck; want wy zijn t' zaemen daer
Dien aenslagh dient gespoeit, en 't marren geeft gevaer.

Orestes.

Mijn waerdste dienaer, o wat is door menigh teecken
Uw onvervalschte zucht te mywaert klaer gebleecken!
Want eveneens, gelijck een edelmoedigh paerd,
Hoe oud het zy, nochtans in onspoed niet veraerd
Van zijnen tuck, maer briescht met opgesteecken ooren,
Zoo vangt ghy 't stuck zelf aen, en noopt ons, als met spooren:
Derhalven zal ick u ontdecken mynen zin.
Nu luister scherp, en is'er yet ontydighs in
Mijn reên, verbeter dat; want toen ick God ging spreecken,
Te Delphis, op wat wyze ick Vaders dood moght wreecken,
Ried my Apollo zelf, en antwoorde op mijn vraegh,
Dat ick niet met een heir, maer heimelijcke laegh
De moorders straffen zou rechtvaerdighlijck aen 't leven.
Nadien die God my dan dees antwoord heeft gegeven,
Ga by gelegenheid bespieden, hoe het staet
Ten Hove, en wat'er toch al by hen ommegaet,
Opdat ghy ons ontdeckt, en meld uw wedervaeren.
Ten Hoof zal niemant u, die omzworft zoo veel jaeren,
En grijs zijt, en ontmunt, meer kennen kunnen, nocht

13 *Geberght:* verborgen.
24 *Zucht:* neiging.
27 *Tuck:* tuck is „trek," en vandaar zoowel „een poos tijds" als „afkomst."
31 *God—spreecken:* de Godheid raadplegen.
34 *Heimelijcke laegh:* list.
41 *Ontmunt:* als een versleten muntstuk, waarvan de *effigies* niet meer te herkennen is.

Uw uitheemsch kleed en draght geeft niemant achterdocht.
Geef u voor vreemdling uit, en ga voor een' Phocenser,
Die afgevaerdight werd van hunnen Phanotenser;
Want dat's hun beste vriend, en trouwste bondgenoot.
Ga boodschap hen, en sterck met eede Orestes dood;
Hoe hem de renzucht broght, daer Griecken renfeest hielen,
Aen 't sneuvlen, en ten val, met barrenende wielen.
Laet dit uw boodschap zijn. Na dat mijn Vaders graf
Gekroont zy, naer den raed, die ons 't Orakel gaf,
Met afgesneden hair, met offerwijn te plengen,
Zoo zie ons hier te moet; wanneerwe medebrengen
Die kopre bus, in ruight gestopt, gelijckghe weet:
Op dat men door gerucht, met waerheids schijn bekleed,
En blyde tyding hen bedrieghelijck verrassche;
Hoe 't lichaem van Orest verbarrent zy tot assche:
Want dood te heeten deert my toch op geene wijs,
Indien ick leef, en zoo met grooter eer verrijs.
Ick kan een' nutten klanck niet lastren noch misprijzen.
'K heb menighmael gezien, dat doodgeheete wijzen
Het hoofd met meerder roem verhieven in hun lucht;
En hoop oock desgelijcks, na dit gestroit gerucht,
Voor myne vyanden verscheenen, van zoo verre,
Te blincken, op een nieuw, gelijck een klaere starre.
Maer o mijn Vaderland, en vaderlandsche Goôn,
Verwellekoomtme zoo, en baent den wegh zoo schoon,
Dat d' aenslagh my geluck; en ghy mijn erfpaleizen,
Laet my met schande niet van dezen bodem deizen;
Nadien ick u ter liefde, en van de Goôn geport,
U wasschen koom van 't bloed, op uwen troon gestort.
Maeckt my nu eigenaer der Koningklijcke goeden,
En heiland van dit huis: dat bid ick. Nu aen 't spoeden,
Stockoude man, volvoer het geen u is belast.

43 *Phocenser:* een inwoner van Phocis, eene landstreek ten noorden van Beotië, bij de golf van Korinthe.

44 *Van hunnen Phanotenser:* door een inwoner van hunne stad Phanote. Phanote was een burght in Phocis gelegen aan den Parnassus.

48 *Barrenende:* brandende.

52 *Te moet:* te gemoet.

71 *Goeden:* goederen.

72 *Heiland:* verlosser, redder, heilbrenger.

Wy gaen oock; want 't is tijd, en 't is de tijd, die vast
Het meeste zeggen heeft in menschelijcke zaecken.

Elektra.

Wee my ellendigh mensch!

Leermeester.

Mijn zoon, ick hoor genaecken,
Daer binnen, zoome dunckt, een dienstmaeghd, die dus steent.

Orestes.

Zou 't wel Elektra zijn, die om heur rampen weent,
Wat dunckt u? zullen wy vertoeven, om te weten
Waerom zy klaegt?

Leermeester.

Geensins, men moet zich niets vermeeten
Te doen, voor dat men hebbe Apolloos last voldaen.
Men vang van Vaders lyck, en moordgety eerst aen;
Want hier aen hangt de kracht, en zege van dien aenslagh.

Elektra.

O koesterende bron der daegen,
O lucht, geparst om 's aerdrijx korst,
Hoe dickwils hoorde ghy my klaegen,
En slaen voor mijn gekrabde borst;
Wanneer de morgen was herboren:
Want al wat 's nachts bedreven word
Gezin en ledekanten hooren,
In dit paleis, met bloed bestort;
Daer ick betreur mijn Vader euvlen,
Die niet, op den uitheemschen boôm,
Door wreeden oorloogh quam te sneuvlen;
Maer door mijn Moeder, los van toom,
En door Ægisth, onkuisch van zede.

74 *Vast:* zeker.
77 *Steent:* steunt, weeklaagt.
83 Een regel, die 't rijmwoord mist: — eene zeldzaamheid bij Vondel.
92 *Euvlen:* rampen.

Dees kloofden 't Koningshoofd zoo stout
Met d' ysre moordbyl, scherp van snede;
Als d' ackermans een eick in 't woud.
En, o mijn Vader! o mijn smarte!
Zoo schelmsch, zoo schendigh omgebroght,
Niet een neemt uwe dood ter harte:
Maer ick zal mijn gejammer, nocht
Mijn kermen, en geschrey niet staecken,
Zoo lang de zonne ryze, en dael,
En starren aen den hemel blaecken:
En even als een nachtegael
Besteent het plondren, van zijn jongen,
Zal ick, voor Vaders Hof, en poort,
My laeten hooren ongedwongen,
Zoo luide, dat het yeder hoort.
O onderaerdsche heerschappyen!
O aerdsche Godstolck, gaeuw en kloeck!
Gods Dochters, felle Raezeryen,
En ghy, ontzaghelijcke Vloeck,
Slaet d' oogen neder. Koomt ons redden.
Aenschouwt dien ongerechten moord,
En die ter sluick een anders bedden
Berooven; koomt, en helpt hen voort.
Koomt, straft mijn Vaders nederlaegen,
En stuurt mijn' Broêr. Ick ben te zwack,
Om langer dus alleen te draegen
Mijn' druck, een al te lastigh pack.

Rey.

O Kind der jammerlijckste Vrouwe,
Elektra, droeve Dochter, ach!
Waeromme quijntghe, nacht en dagh,
Van onverzaedelijcken rouwe,
Om Agamemnon, eer verdaen
Door list en schalckheid, noit verwoeder,

108 *Plondren:* rooven.
113 *O aerdsche Godstolck:* Mercurius, die als tolk de bevelen van Jupiter op aarde verkondigde.
115 *Vloeck:* Nemesis. 't Gr. heeft letterlijk: Godin der Vervloekingen.
128 *Eer verdaen:* eertijds omgebracht, gedood.

Van uwe goddelooze Moeder,
En met haer booze hand verraên?
De donder sla hen, en wil 't wreecken;
Indien 't hier vry staet zoo te spreecken.

Elektra.

O spruit, van vroomen voortgebroght,
Koomt ghy my troosten in ellende?
Ick weet het wel. 't Zijn welbekende
En dingen lang by my bedocht:
Maer 'k wil niet laeten te beweenen
Mijn Vaders jammerlijcke dood.
Laet my begaen, ghy die in nood
My bystaet, om al 't goed voorheenen
Van my genoten. Laetme toch.
Ick ben verloren. Och och och!

Rey.

Ghy zult nochtans met al dit krijten
En kermen Vader op zijn' stoel
Uit den gemeenen jammerpoel
Niet wecken, maer u zelve slijten
Door endelooze droefenis,
En ongeneezelijke smarte.
Wat lichtenis verwacht uw harte
Uit leed, dat niet te boeten is?
Wat staetghe, door geduurigh klaegen,
Naer 't geen ghy niet vermooght te draegen?

Elektra.

Een zot vergeet zijn ouders haest,
Die omgekomen zijn zoo snoode:
Maer 't vogelken, de zomerbode,
Dat altijd Itys Itys raest

134 *Vroomen:* dapperen.

136, 137 *Welbekende en dingen lang by my bedocht:* versta: 't zijn dingen, we bekend en die ik lang overdacht heb.

150 *Lichtenis:* verlichting.

151 *Boeten:* goedmaken.

156 *'t Vogelken:* de zwaluw of Procne.

En kermt, gelijckt my gansch in dezen.
Rampzaelge Niobe, o ick acht
U een van 't goddelijck geslacht.
Ick acht u een Godin te wezen,
Die yslijck in een steenen graf
Roept, wee en wach, en laet niet af.

Rey.

O Dochter, onder die verschoven
Gaen treuren, zijt ghy 't van uw' stam
Alleen niet, die dit over quam;
En nochtans gaetghe in rouw te boven
Uw gansche maeghschap en u bloed,
Daer binnen, als Iphianasse,
Chrysothemis, en d' onvolwasse,
Die stil zijn ramp betreuren moet.

Elektra.

Orest, van hoogen stam geboren,
Ter goeder uur zult ghy ten toon
Eens, op Jupijns verheughden troon
Gekeert, tot Koning zijn gekoren,
Van 't wijd vermaert Myceensch gezagh.
Ick kinderlooze, en ongehuwde,
En ongeluckige, en geschuwde,
U wachtende, van dagh tot dagh,
Met droeve traenen op de kaecken,
Verga terwyl van al 't verdriet;
Maer ghy gedenckt mijn weldaên niet,
Noch d' ongelijcken die u raecken.
Wat valsche maren hebben wy
Van u niet, reis op reis, vernomen?
Ghy dreight, en zult te voorschijn komen,
Maer zet uw komste aen eene zy.

159 *Niobe:* de Koningin van Thebe, die, trotsch op haar veertien kinderen, Latona, die er maar twee had (Apollo en Diana), beschimpte, en tot straf daarvoor al haar spruiten door deze beide Goden zag nederschieten en vervolgens zelve in een steen veranderd werd.

163 *Wee en wach:* een alliteratie vrij algemeen bij de oude dichters.

164 *Verschoven:* veracht.

169 *Iphianasse:* de naam, dien de epische dichters aan Iphigenia geven.

Rey.

Hou moed, mijn Dochter, tot het ende.
Jupijn met zijn alwetende oogh,
Die 't al bestiert, zit daer om hoogh.
Beveel hem uwe groote ellende,
En weest op henliên, dien ghy haet,
Niet ongeduldighlijck gebeten,
Ghy zult nochtans dit niet vergeten.
De tijd is langsaem van beraed:
En Agamemnons zoon, te Krisse,
In 't weiland, vlughtigh door zijn lot,
Kan wel eens keeren, oock de God
Des afgronds, en der duisternisse.

Elektra.

Een groot gedeelt van 's levens tijd
Is door, en noch zal hy verschynen,
En ick, die ouderloos ga quynen,
Heb niet een' vriend die voor my stryd,
Noch kracht genoegh, om 't quaed te keeren:
En moet, gelijck een kamenier,
Verschoven, Vaders kamer hier
Bedienen, en in slechte kleeren,
Die my niet voegen, heenen gaen,
En dus voor lege tafels staen.

Rey.

O droeve spraeck van Vaders komen,
En wederkomste uit Priams oord.
O naere kreet, die in dien moord
Uit Vaders kamers werd vernomen;
Toen hy dien slagh met d'ysre bijl
Op 't hoofd ontfing. Bedrogh bedocht het.
De Liefde trof hem, en volbroght het.

196 *Krisse:* de hoofdplaats van het rijk van Strophius, den vader van Pylades bij wien Orestes was opgevoed.

198, 199 *De God des afgronds en der duisternisse:* lees hier met terugslag op vs. 191: „Beveel hem uwe ellende, en ook den God des afgronds (Pluto) enz."

216 *De Liefde:* dat wil zeggen: Clytemnestra's overspelige liefde voor Ægisthus.

Zy stroiden schricklijck in der yl
Een schelmsch gerucht, en waren reede,
Als of een God of mensch dit deede.

Elektra.

O dagh, dien ick vervloeck alleen,
Het zy wat dagh oock dat'er ryze;
O nacht, o moordbancket en spijze,
Wat brouwt ghy ons al zwaerigheên?
Wat snooder dood is hy gestorven,
Toen twee verraêrs hem randden aen.
Die klaeuwen hebben 't my gedaen,
En met mijn' Vader my bedorven.
De groote God des hemels zet
Hen dit betaelt, en straf rechtvaerdigh,
Noch maeck hen eenige eere waerdigh
Die met dit schelmstuck zijn besmet.

Rey.

Zie toe, verloop u niet met spreecken.
Of mercktghe niet uit welck een' staet
Ghy, tot uw eige scha, en smaed,
Vervalt, en blijft van gunst versteecken?
Ghy baert, door wraeckzucht, die u drijft,
U zelve vyanden en hinder.
Het is geen wijsheid, dat een minder
Met maghtiger krackeelt en kijft.

Elektra.

Ick word geperst van 't schendigh lijen.
Ick weet het wel, en ken mijn' kop;
Maer 'k zal mijn leven lang, mijn' krop
Uitschuddende, niet konnen myen
Mijn scha, om 't schendigh moordgeschrey:

218, 219 *En waren reede, als of een God of mensch dit deede:* versta: en gingen met zoo veel beleid te werk, dat het scheen of geen onmenschen, maar een God of mensch het deed.

241 *En ken mijn' kop:* ik weet, dat ik hoofdig ben. Zie vs. 644.

Want wanneer, om mijn' rouw te zachten,
Heb ick een troostlijck woord te wachten
Van dees gelieven allebey?
Van wien die pit heeft achter d' ooren?
Mijn troosterssen, verlaetme toch.
Verlaetme vry. Dees droefheid, och!
Is niet te dempen noch te smooren.
Mijn zwaerigheidt duurt voor altoos,
Zoo is 't geklagh oock endeloos.

Rey.

Maer 't is uit gunst, dat ick's my moeie:
Gelijck een trouwe moeder doet,
Op dat uw wellende gemoed
Niet d' eene ellende uit d' ander broeie.

Elektra.

Nu zeghme, met wat maet, hoe kort
Zou ick mijn jammer zien gesleten?
Is 't voeghlijck dooden te vergeten?
Wien heeft Natuur dit ingestort?
Ick zou geen' roem van hen begeeren:
Noch by een wederga gevoeght,
Niet vreedzaem leven, noch vernoeght;
Indien ick most met luchte veeren
Gaen vliegen over het verdriet
Des moordkreets, die al 't Rijck vervaerde,
'T is waer, de doode is stof, en aerde,
En aerde zijnde, en anders niet,
Zal eeuwighlijck ellendigh leggen.
Zou daerom, die dien moordslagh gaf
Niet draegen zijn verdiende straf?
Wat had de Schaemte dan te zeggen?
Godvruchtigheid voortaen veracht,
Had uit by 't menschelijck geslacht.

247 *Dees gelieven:* dit zou op Clytemnestra en Ægisthus slaan, maar 't staat niet in 't Gr. en 't strookt ook weinig met hetgeen volgt.

248 *Die pit heeft achter d' ooren:* die gezonde hersenen heeft.

Rey.

O Dochter, ick koom hier in aller yl gevlogen,
Zoo wel door mijnen plicht als uwen druck bewogen;
Indien ick qualijck spreeck, zoo win het vry: 'k zal nu
Gevolleghzaem terstond my buigen onder u.

Elektra.

O Vrouwen, 'k schaem my des, dat ick, dus bang te moede,
U overlastigh val, neemt mijn gekerm ten goede.
Dit perst de nood van 't hart: want zekerlijck, hoe zou
Een Koningklijcke spruit, een hooghgebore Vrouw
Dit staecken, daerze, nacht en dagh, geen' aêm kan haelen,
En vaders ongeluck verryzen ziet, en daelen.
Vooreerst al 't geenme van mijn Moeder, uit wiens schoot
Ick in de weereld quam, bejegent is zoo snood.
Daerna verkeer ick vast in 't eigen Hof mijns Vaders,
Met zijne moordenaers, en schendige verraeders,
En word van hen bestiert, en moet van henliên staegh
Myn' noodruft, en myn' kost genieten alledaegh.
Oock denckt eens, hoe dien dagh met droefheid word [gesleeten,
Als ick Ægisth moet zien, op Vaders troon gezeten,
Met Agamemnons kleed bekleed, en veel cieraeds,
En drincken offerwijn ons Huisgoôn toe, ter plaets
Daer zy hem broght om hals: maer 'k zie, wie zou't gelooven?
Een hoofdschand, die noch verre alle andre gaet te boven,
Dien snooden moorder zelf, in Vaders plaets, het bed
Met mijn bedorven Moêr (indien ick zonder smet
Haer Moeder noemen magh) die by hem leit, onteeren,
En haer te goddeloos met zulck een smet verkeeren;
Geen Raezery ontzien, maer lachen welgemoed
In al dees gruwelen, die zy bedrijft en doet.
Zy ziet het moordgety te moet met groot verlangen;
Dien dagh, toen zy met list mijn' Vader kreegh gevangen,
En zoo om 't leven holp. Wanneer die dagh verjaert,
Dan steltze danssen in: dan slaght zy onbezwaert

288 De zin is: en dagelijks den moord, aan haar vader gepleegd, als voor haar oogen ziet opdagen en weder verdwijnen.

299 *Bedorven:* verdorven, ontaard.

De schaepen, die, ter maend gekeelt, voor d' outers bloeden,
Ter eere van dees Goôn, die haer tot noch behoedden.
Ick ongeluckige dit ziende, in ons paleis,
Versmelt, en zucht, en schrey, en vloecke reis op reis
Mijn Vaders moordbancket, en moordmael, zoo zy 't heeten.
En stondme 't schreien vry, en had ick eens gekreeten
Zoo lang, als 't hart wel lust: want deze trotse Vrouw
Beschimpt al mijn misbaer, en jammerlijcken rouw:
O hellevloeck der Goôn, mist ghy dien overleden
Alleen, en treffen u alleen dees zwaerigheden?
Dat dy de hagel sla: dat d' onderaerdsche gloed
En Pluto geve, dat ghy eeuwigh balcken moet.
Aldus beschimptze my: maer als zy heeft vernomen,
En krijght een lucht, en rieckt dat Broeder staet op 't komen,
Dan staetze zinneloos by my en stampt, en raest:
Is dit niet uw bedrijf, die steelwijs in der haest
Orestes my ontdroeght? maer denck vry 'k zal 't eens straffen,
Gelijckge wel verdient. Zoo hoort al 't Hof heur blaffen.
Haer lieve Bruigom staet aen heure zy, en schent,
En hitst heur aen: die bloed, en oirzaeck van d' ellend:
Die met de vrouwen treckt te velde, en aen den reie:
Maer ick, die midlerwijl Orestes vast verbeie,
Dat hy dit onweêr stil, verga in mijn verdriet:
Want sammelend, bederft hy 't geen ick hoop, en niet
Verhoop: en o Vriendin, hoe kan ick, dus gedreven,
My maetigen in rouw, of recht godvruchtigh leven?
In quaede zaecken moet de hooge nood my raên,
Die raed een' quaeden wegh en onwegh in te slaen.

Rey.

Wel, zeghme, durftghe dus by uwen stiefvaêr wrocken?
Of als hy dit niet hoore, en zy van huis getrocken?

Elektra.

Met reden, denck dit vry, was hy niet uitgegaen,

316 *O hellevloeck* enz. Dit zijn de woorden van Clytemnestra, welke Elektra. hier aanhaalt.
319 *Balcken:* huilen.
335 *Onwegh:* slechte weg, waaraan men den naam van weg bijna niet geven kan
337 *Als:* wanneer.

Dat ick voor deze deur gerust zou blyven staen.
Hy is naer buiten toe.

Rey.

Zoo durf ick met u kouten,
Is 't waerheid, 't geenge zeght.

Elektra.

Ghy mooght u vry verstouten.
Ægisth is nu niet t' huis, dies vraegh al wat u lust.

Rey.

Zoo vraegh ick, watghe zeght, en wat u zy bewust
Van Broeders wederkomste, of van zijn langsaem wachten?
Berichtme van dit stuck.

Elektra.

Wie zou zijn zeggen achten?
Hy zeit veel, en volvoert niet eens het geen hy zeit.

Rey.

Een die wat groots besteeckt is traegh in zijn beleid.

Elektra.

Maer ick was slof noch traegh, in 't bergen van zijn leven.

Rey.

Hou moed. Hy is te vroom, om vrienden te begeven.

Elektra.

'K vertrouw dit, anders was 't met my geheel gedaen.

Rey.

Nu zwijgh, Chrysothemis koomt uit den huize gaen,
Uw Zuster, van een bed en ouderen geboren
Met u. Zy draeght, het geen den afgrond is beschoren,
Lijckoffer naer het graf.

347 *Besteeckt:* beraamt, overlegt.
349 *Vroom:* kloek, eerlijk.

Chrysothemis.

Hoe roeptghe voor de poort
En op de plaets zoo luide, o Zuster, dat men 't hoort?
Kan u 't verloop des tijds niet leeren anders zingen,
En uw oploopentheid, die ydel is, bedwingen?
'K beken wel, dat ick mede, als ramp voorhanden is,
Bedruckt ben, en bedroeft; en had ick maght, gewis
'K zou daedelijck, wat hart ick henliên draegh, doen blijcken.
Nu wil ick liever 't zeil in tegenspoed wat strijcken,
En schijnen stil te staen, en hen geen ongenoeght
Te brouwen, en wou wel dat ghy u oock zoo droeght.
Het geen ghy drijft is recht, en niet het geen ick oordeel.
'K beken 't; maer staet het vry, zich naer het meeste voordeel
Te schicken, zoo is 't reên, dat elck dien wegh ingaet,
En hen gehoorzaem zy, daer 't hoogh gezagh by staet.

Elektra.

'T en staet niet wel, noch luid niet eerlijck by den vroomen,
Dat ghy vergeet het bloed van wienghe zijt gekomen,
En dus voor Moeder zorght: want al wat ghy terstond
Tot mijn vermaening zeid, dat hebtghe uyt haeren mond,
En uit u zelve niet. Ick geef u keur van beide:
Ghy stemt dien doodslagh toe, dien ick tot noch beschreide:
Of kennende het leed van Vader, u zoo lief,
Hebt geen gedachtenis van hem, om 't ongerief.
Gy zeght wel, stond de maght aen u, de daed zou spreecken,
Hoe ghy hen haet; en ick vast bezigh, met besteecken
Van al, wat tot dees wraeck vereischt word, krijgh van u
Geen hulp, en word hier door van dezen aenslagh schuw.
Zoo koomt de suffery ons rampen noch vermeeren.
Maer 'k bid u, leer my toch, of laet ick zelve u leeren.
Wat voordeel geeft het my, indien ick 't huilen staeck?
Ick leef, maer nauwelicx. Dat 's my ghenoegh. Ick maeck
Hen 't leven zuur, en eere aldus dien overleden,
Indien men hier door gunst verwerreft daer beneden.

370 *En dus voor Moeder zorgt:* en dus partij trekt voor moeder, t. w. door Elektra tot gehoorzaamheid aan haar aan te manen.
Terstond: te dezer stond, zooeven.

385 *Daer beneden:* in de onderwereld.

Maer ghy, die my belijd, dat ghy die moorders haet,
Die haet hen met den mond; maer houd het in der daed
Met vadermoordenaers. Al schonck men my geschencken,
Daer uw gemoed op vlamt; ick liet mijn trouw niet krencken,
Noch heulde met zulck slagh. Ga heenen. Zet u vry
Ter tafel, daer het vloeit van Hoofsche leckerny,
En overdaed van spijs, wat noodrufts, zonder wroegen,
Vernoeght my meer. Kunt ghy u dus ten Hove voegen,
Om 't lief genot van eer; zy hangtme geensins aen.
En waertghe zelve wijs, ghy zoud die oock versmaên.
Nu past het, datghe niet, naer uwer trouwsten hoeder,
Uw Vaders Dochter heet, maer troetelkind van Moeder:
Zoo zal uw ondeughd klaerst ten toon voor yeder staen;
Wanneerghe Vaders asch, en maeghschap hebt verraên.

Rey.

Om Gods wil, vaer niet uit; want in het overwegen
Van 't onderling gespreck veel voordeels is gelegen,
Zoo elck van wederzy zich dient met 's anders toon.

Chrysothemis.

O Moeders, ick ben dit van Zuster al gewoon,
En had dit niet gerept, 't en waer uit groot erbarmen;
Nadien ick weet wat ramp haer naeckt, om al dit kermen.

Elektra.

Zegh op, wat ramp? want ick zal hier niet tegens zijn,
Al raeckte ick oock daer door in noch bedroefder schijn.

Chrysothemis.

'K zal zeggen 't geen ick weet. Zoo ghy niet rust van huilen,
Zal 't hof u, buyten 's lands, al levendigh, verschuilen
In een gevangenis, daer nimmer 's hemels lamp

392 *Wroegen:* zelfverwijt.
394 *Om 't lief genot:* om 't *u* lief genot.
403 *O Moeders:* zoo spreekt Chrysothemis de Rei aan. De rei als „personagie" spreekt in 't enk., doch wordt als bestaande uit meer dan een persoon in 't meerv. aangesproken.
404 *En had dit niet gerept:* en had deze zaak niet aangeroerd.

In schijne, en ghy met recht mooght jancken, om uw ramp.
Nu spreeck, of zwijgh hier na, wanneerghe raeckt in lyden.
Nu kuntghe, wiltghe noch, dees zwaerigheid vermyden.

Elektra.

Zoo hebbenze over my dees straf bestemt alree?

Chrysothemis.

Zoo dra Ægisth van 't land in 't Hof koomt, en in steė.

Elektra.

Wel laet hem in der yl om deze reden keeren.

Chrysothemis.

Ellendige, wenscht ghy om 't geen u zelf kan deeren?

Elektra.

Hy koom, indien hy dit beginnen wil, in stadt.

Chrysothemis.

Op datghe in lyden raeckt? waerom begeertge dat?

Elektra.

Op dat ick wijd en zijd van u werd weghgedreven.

Chrysothemis.

Zoo scheptge geen vermaeck in 't tegenwoordigh leven?

Elektra.

Wist ghy hoe bly ick leef, ghy zoud verwondert staen.

Chrysothemis.

Het waer zoo, stelde ghy het wijslijck daer naer aen.

Elektra.

Ay, leerme niet, dat ick mijn vrienden moet onteeren.

420 *Op dat ick wijd en zijd van u werd weghgedreven:* opdat ik zoo ver mogelijk van u verwijderd worde.

Chrysothemis.

Niet dit, maer datghe hoort naer henliên, die regeeren.

Elektra.

Leer my niet, watme voeght: Bezorgh u zelf voor al.

Chrysothemis.

'T is loflijck, dat men niet door reuckeloosheid val.

Elektra.

Men val, zoo 't wesen moet, door Vaders wraeck ten leste.

Chrysothemis.

Neen, Vader, weet ick wel, houd zelf ons dit ten beste.

Elektra.

Die woorden hebben lof by menigh onverlaet.

Chrysothemis.

Beweegh ick u noch niet te luistren naer mijn' raed?

Elektra.

Gansch niet, noch denck het niet. Zou ick zoo breinloos [doolen?

Chrisothemis.

Ick ga dan heen mijns weeghs, gelijck my is bevolen.

Elektra.

Waer heen? waer brengtghe nu dees offerkannen heen?

Chrysothemis.

Ick gietze op Vaders graf, door Moeders last alleen.

Elektra.

O haetelijckste mensch, hoe spreecktghe toch, ghy snoode.

428 *Door Vaders wraeck:* door Vader te wreken.

Chrysothemis.

Ghy meent, ick gietze op 't graf, uit last van die hem doode?

Elektra.

Wat bloedvriend leert u dit? Wie is 't, dien dit behaeght?

Chrysothemis.

Een nachtspoock, zo my dunckt, maeckt Moeders hart
[versaegt.

Elektra.

O Vaderlijcke Goôn, nu helpt dees arme weeze.

Chrysothemis.

Schept ghy wat harts, wat moeds uit deze haere vreeze?

Elektra.

Vertel 't gezicht, en 'k zal 't u zeggen, zoo ick kan.

Chrysothemis.

Ick weet'er nauwelix of maer een luttel van.

Elektra.

Verhael het. Weinigh reên die hadden dick 't vermogen,
Dat zy den mensch weleer of redden, of bedrogen.

Chrysothemis.

De roep gaet, datze zelf ons' Vader weêr vernam,
Die, nu de tweede mael, zich met heur paeren quam,
En grijpende den staf des Rijx, weleer gedraegen
By hem, maer nu gevat van die hem heeft verslaegen,
Dien plantte, en uit dien staf verrees een groene plant,
Die met haer schaduw deckte al dit Myceensche land.
Dit heb ick uit den mond van eenen, die 't my melde,
En tegenwoordigh was, daer zy haer' droom vertelde,

440 *Dees arme weeze:* hier meent Elektra zichzelve mede.

Aen d'opgereze zon. Ick weet'er meer niet af,
Dan datze my, uit schrick, gezonden heeft naer 't graf.
Nu bid, nu smeeck ick u, by Vaders eige Goden,
Dat ghy gehoorzaem volght mijn raeden, en geboden,
En niet zoo reuckeloos u zelve stort ter neêr.
Verjaeghtghe my, vergeefs roept ghy uw Zuster weêr.

Elektra.

Mijn waerde Zuster, wacht u toch. Het zou niet passen
Te gieten 't geenge draeght op Vaders graf, en asschen;
Want dit kan nimmer recht, noch vroom noch billijck zijn,
Dat zoo een vrouw, als zy, een vyandin, met wijn
En offervaten doe des dooden graf besprengen.
Ga pleng het onderwege, of ga het elders brengen.
Verbergh het diep in 't zand, op dat het Vaders rust
Niet steure, en deze zaeck hem nimmer zy bewust:
En laetze dit juweel voor heure grafste spaeren,
Om t' offren, als haer geest beneden zy gevaeren:
Nadien dees goddelooze en godvergete vrouw
Zelf eenige oirsprong is van alle dezen rouw,
En met vervloeckten wijn noit d' asch heeft overgoten
Des geenen, dienze moorde, en holp ten afgrond stooten.
Bedenck met wat een gunst, en minnelijck gelaet
Die doode ontfangen zal 't geschenck van die hem haet;
Van die zoo eerloos hem vermoorde, en heeft geschonden,
En wascht met offerwijn het bloed, dat uit de wonden
Van zijn' gekloven hoofd quam springen op haer lijf.
Of meentghe, dat dit boet haer gruwelijck bedrijf?
Geensins, dies staeck dit werck, en laet u onderrechten,
En sny veel liever af de tippen van uw vlechten,
En 't zachtste hair van my, die naulix adem schep.
Dit is gering, nochtans ick wy hem, 't geen ick heb,
Dit offerhair, en oock mijn riem, doch niet met steenen

454 *Aen d'opgereze zon:* het was eene gewoonte bij de Ouden, hun droomen aan de zon te vertellen, ten einde alzoo de gevaren af te wenden, waarmede zij zich bedreigd achtten.

484 Bij de Grieken was het gebruikelijk dat de rouwdragenden als uiterlijk teeken hunner droefheid zich het haar afsneden en hun tooi aflegden. Het offeren aan de dooden werd door hen op gezette tijden in acht genomen, maar geschiedde ook op onbepaalde tijden.

En parlen geborduurt. Ga kniel voor hem, met eenen
Vermaen hem, bid, en smeeck, dat van beneén al stil
Hy zynen vyanden toch eens opkomen wil,
En dat de kleene Orest verflaeuwe, noch verslappe,
Maer levend met den voet op 's vyands hoofden trappe
Op datmen 't graf bekroon met een gaefrijcker hand
Dan tegenwoordighlijck, in dezen droeven stand:
En 'k hou het voor gewis, het is van hem gekomen,
Dat Moeder zagh, by nacht, dees spoockery, en droomen.
Maer Zuster, nietemin doe dit, tot nut van my,
En u; ten dienst van hem, tot eer van hem, dien wy
Beminnen, boven al de menschen, die hier woelen;
Ten dienst van Vaders geeft, gedaelt in 's afgronds poelen.

Rey.

Dees Dochter spreeckt zeer vroom. Ghy Dochter zijtge vroed,
Volbreng dit.

Chrysothemis.

'K zal het doen. Een reedlijck schepsel moet,
Om 't geen rechtvaerdigh is, niet twisten, noch krackeelen,
Maer 't werck benaerstigen. Terwyl ick uw beveelen,
Vriendinnen, dan volbreng, zy zwygen yeders plicht:
Want was ons Moeder yet van dit gespreck bericht,
Wy zouden (hou ick vast, dies wilt dees woorden staecken)
Hier door in groot gevaer, en zwaerigheid geraecken.

Rey.

Spel ick geen verzierde zaecken,
Uit een hoofd vol ydelheid,
'K zie, gelijck men heeft voorzeit,
De gedreighde straf genaecken,
Met rechtvaerdigheid, en maght
Toegerust, en in heur kracht.
Kind, zy zal eerlange komen;
Dat's mijn hope, nu ick hoor

487 *Opkomen:* overvallen.
501 *Benaerstigen:* naarstig bevorderen.
506 *Verzierde:* verdichte.

Tuiten in mijn luistrende oor
Deze liefelijcke droomen:
Want der Griecken Vorst vergeet
D'ysre bijl niet, die zoo sneed
Van weerzyden scherp om 't even,
En hem schendigh broght om 't leven.

Uit haer schrickelijcke laegen,
Daerze stil verborgen lagh,
Springt Erynnis voor den dagh.
Tal van ysre voeten draegen
'T monster, nimmer woedens moe;
Met veel klaeuwen tast het toe:
Want met haer is 't omgekommen,
Die het schendigh bruilofsbed,
Op de feest van bloed besmet,
Schaemte en eerloos heeft beklommen;
Dies ick vastelijck betrouw,
Dat dit onberisplijck droomen
Niet voor euvel heb genomen
Al het roepen dezer vrouw
Over ons, die ingespannen
Wrocken tegens dees tyrannen.
Al het raemen, al 't bescheid
Van 't gedroom is ydelheid,
Kan men uit dien droom niet raeden,
Daerwe nu me zijn beladen.

Pelops renstrijd lang geleden,
Oirzaeck van veel zwaerigheden,

514 *Tuiten:* blazen.

518 Versta: van weerszijden even scherp.

522 *Erynnis:* lees *Erinnys*, de godin der wrekende straf, 't zelfde als de Furiën.

531—535 Vrij onverstaanbaar. Er staat in 't oorspronkelijke, dat deze droom niet ijdel zal zijn, en de uitwerking zal nederkomen op de bedrijvers der misdaad.

536—539 De zin is: men zou voortaan aan droomen niet meer hechten, indien dit nachtgezicht geen gunstige uitkomst voor ons had.

540 *Pelops renstrijd:* Enomaus, koning van Pisa, was door de godspraak gewaarschuwd, dat hij sterven moest, zoodra zijn dochter Hippodamea in 't huwelijk trad. Daarom legde hij aan alle jongelingen, die om hare

Och hoe dier staet ghy dit land;
Sedert Myrtilus, aen strand,
In de baeren werd vergeten;
Na dat hy ter neêr gesmeeten
Werd van 't gouden rad in 't veld
Met een jammerlijck geweld.
Sedert nam de groote ellende
Van dit droevigh hof geen ende.

Klytemnestra.

Nu rinckelroitghe vast, en springt weêr uit den band,
Vermits Ægisthus juist niet hier is by der hand,
Die u gemeenelijck verplicht hiel aen 't betaemen,
Op datghe buitens huis geen vrienden zoud beschaemen.
Nu hy naer buiten is, heeft Moeder geen ontzagh.
Nu maecktghe, by elck een, my zwart met u beklagh;
Als of ick met een juck van onrecht u belade,
En u, en al uw doen, vermetelijck versmade:
Hoe wel ick u vermy; want of my nu, en dan,
Wat quaeds ter ooren koomt, ick rep'er naulix van.
Ghy durft my dagelix wel bits in 't aenzicht byten,
My Vaders dood alleen, en niemant meer verwyten:
Hoewel ick 't wel beken, 'k heb hem ter neêr geleit,
Doch niet alleen, dien slagh gaf hem Rechtvaerdigheid.
Gebrack 't u niet aen brein, ghy zoud my hulp bestellen;

hand kwamen werven, de voorwaarde op, dat zij met hem aan een renstrijd moesten deelnemen, in welken hij hen van achteren doorstak. Nadat reeds velen op deze wijze waren omgekomen, verzocht ook Pelops om Hippodamea's hand, welke hem onder 't zelfde beding werd toegezegd. Pelops echter wist Myrtilus, den wagenmenner van Enomaus, om te koopen, dat hij de wielen van den wagen zijns meesters los op de as zette, waardoor deze in het renperk omver viel en door Pelops verwonnen werd. Nu bezitter van de dochter en het rijk des vorsten van Pisa, moest Pelops aan Myrtilus de hem toegezegde belooning schenken, namelijk de helft van het door hem verworven land, doch in plaats daarvan liet hij hem in zee werpen. De vloek, welken Myrtilus, bij zijn sterven, over het huis van Pelops uitsprak, werd aan het gansche geslacht van diens oudsten zoon Atreus vervuld, en daarop wordt door den dichter hier gezinspeeld.

550 *Nu rinckelroitghe:* rinkelrooien is „zich met den rinkelbom vermaken," en vandaar eenvoudig: „zich met veel drukte vermaken."

564 *Bestellen:* verschaffen.

Nadien uw Vader zelf, om wien ghy u gaet quellen,
Uit zoo veel volx alleen uw eige Zusters ziel
Durf offren aen de Goôn. hoe bang my 't baeren viel,
Weet ick, niet hy, die haer geteelt heeft, niet gedraegen.
Maer om wat reên most hy den Goden dus behaegen?
Om der Argiven wil? wel wat lagh hen daer aen,
Dat juist mijn Dochter most naer 't bloedigh outer gaen?
'T geschiede om Broeders wil, om Menelaus beden.
Heeft hy dan niet om 't stuck verdiende straf geleden?
Had Oom niet by Heleen twee kinderen geteelt?
'T waer beter dat men die geslaght hadde, en gekeelt,
Als eige kinderen dier oudren, om wier zaecken
Men heen naer Troje voer. Of hyghden 's afgronds kaecken
Meer naer mijn Kinderen, dan naer zijn Broeders bloed?
Uw Vader moordgezind, had die uit zijn gemoed
De kinderzucht gejaeght, en voer die in de kinderen
Van Menelaus, om zijn eigen zaed te hinderen?
Is niet dat Vaders hart onreedlijck, en veraerd?
Zoo schijnt het my, al gaet mijn oordeel niet gepaert
Met uw verstand. Ick weet my zou geen stem ontbreecken,
Indien die doode Maeghd zelf opzagh, en kon spreecken:
Waerom ick, om dit stuck, in 't minst geen droefheid maeck.
En achtghe, dat ick dool, die recht heb in dees zaeck,
Bestrafme, daer ick 't hoor.

Elektra.

Ghy zoud niet kunnen zeggen,
Wat uwe bitsheid my niet al te last durf leggen;
En geeftghe my verlof, 'k zal, van onze Iphigeen,
En Vader, spreecken met bescheidenheid, en reên.

Klytemnestra.

'K vergun 't u. Was ick zoo altijd ontmoet te voren,
Uw Moeder had u noit zoo dick gedreight, uit toren.

566 *Uw eige Zusters:* van Iphigenia, door Agamemnon, toen hij naar Troje zou stevenen, aan Diana geofferd, om een gunstigen wind te bekomen. Zie vs. 599–615.

574 *Oom:* Menelaus, de broeder van Agamemnon en de echtgenoot van Helena, Clytemnestra's zuster.

Elektra.

'K zal 't zeggen. Ghy bekent dien manslagh nu recht uit.
Waer sprack oit vrou een woord, dat schandelijcker luid?
Hy heeft met recht, of niet dien neerslagh dan geleden.
Ick zegh, ghy broght hem om heel godloos, tegens reden.
Maer 't aenraên van dien boel, en zijn vervloeckte min
Heeft u zoo veer gebroght. Ga, vraegh de Jaghtgodin
Diane eens, om wiens wil, en om wat smaed te wreecken,
Zy 't schrickelijcke weêr in Aulis op deed steecken.
Of zoud ghy 't liever zelf uit mynen mond verstaen,
Nadien men 't nu niet kan vernemen uit Diaen?
Mijn Vader, zoo ick hoorde, op zekren tijd uit jaegen,
In 't woud van dees Godin, joegh op uit ruighte, en hagen,
Een schoon gespickelt hart, het welck hy doodlijck trof,
En treffende verliep in 't roemen zich te grof;
Dies dees Godin verstoort, d' Achaiers vloot verlette,
Opdat de Vader zelf, tot boete van die smette,
En dit geschoten dier, zijn Dochter offren zou.
Dit offer eischte zy, en zonder 't offer wou
Zy 't leger noch naer huis, noch Troje laeten vaeren.
De Koning deed zijn beste, om deze Maeghd te spaeren,
En marde lang, maer most, geperst van overal,
In 't end daer aen, doch niet zijn' Broeder te geval.
Genomen (dat ick koom, daer ghy hét liet voor dezen)
Mijn Vader wou zijn' Broêr hier in te wille wezen;
Most ghy hem daerom doôn? ay zeghme, naer wat wet?
Zie toe, zie toe, dat ghy het volck geen' regel zet,
Die namaels allereerst u rouwe, en dapperst raecke:
Want zullen wy, uit haet, en onderlinge wraecke,
Malkandren randen aen, zoo denck, dat ghy gewis
Eerst sterven zult, indien'er recht by rechtbanck is;
Dies zoeck geen uitvlught, daer die nergens word gevonden:
En wiltghe, zegh, waerom ghy nu dus ongebonden
Volhard, aen uwen boel, en moordenaer verknocht,
Die Vader, och! met u, om lijf, en leven broght,
En kinders teelt by u; terwijl ghy onverdroten

598 *Dien boel:* Ægisthus.
616 Lees: dat ik het door u gezegde eens aanneme.
620 *En dapperst raecke:* en uzelve het hevigst treffe.
628 *Onverdroten:* onmeedogend.

Het kroost, van 't eerste bed zoo eerelijck gesproten,
Verjaeght. Hoe zou ick toch u loven in die zaeck?
Of zeghtge: Dochters moord vereischt die wederwraeck;
Zoo spreeckt uw mond het geen hy eer behoort te schuwen.
'T misstaet, om Dochters wil, aen vyanden te huwen:
Doch 't voeght niet wel, dat ick u leere, of yet verwijt,
En hard ontmoet, nadien ghy myne Moeder zijt.
Ja 'k hou u te gelijck Vooghdes, en Moeder beide
Te wezen, over my, die zulck een leven leide,
En om uw' bedgenoot, en uwent wil vast zucht:
Gelijck die droeve Orest, uw handen naeuw ontvlught,
Zijn leven deerlijck slijt; om wien met harde woorden
Ghy my zoo dickwils scheld, als of, om u te moorden,
Ick hem hadde opgevoed: ja stond dit in mijn maght,
Denck vry, het zou geschiên; dies houme vry verdacht,
En scheldme tegens elck voor koppigh, en quaedaerdigh,
En onbeschaemt van mond: want ben ick lastrens waerdigh,
Om die gebreecken, denck: Elektra aerd naer dy.

Rey.

Ay zie, zy zwelt om 't hoofd, maer of 't met reden zy,
Dat kan ick niet bevroên.

Klytemnestra.

Wat straf zal haer betoomen,
Die dus haer Moeder scheld, van wie zy is gekomen,
En noch zoo jong, en wulpsch? wat dunckt u, zouze niet
Wel schaemteloos bestaen?

Elektra.

Hoewel ghy 't niet en ziet,
Zoo weet nochtans, dat wy ons dezer woorden schaemen.
Wy weeten wel, wy doen 't geen kindren niet betaemen,
En gansch ontydigh zy. Maer 't ingewortelt zaed,
De haet, dien ick u draegh, verrucktme tot dit quaed:
Want d' eene schande geeft aen d' andre schande voedsel.
Men leert het quaed van 't quaed.

635 *Ontmoet:* bejegen.
655 *Verrucktme:* sleept mij mede, brengt mij.

Klytemnestra.

O schaemteloos gebroedsel!
Mijn woorden, en mijn werck u schaffen lastrens stof.

Elektra.

Dat zeght ghy zelf, niet ick. Ghy spint het werck zoo grof,
En 't werreck baert krackeel.

Klytemnestra.

Ick zweer by ons Godinne,
Zoo dra Ægisthus keert, en treed ter poorten inne,
Word u die stoute mond eens degelijck gesnoert.

Elektra.

Nu wordghe wederom van gramschap weghgevoert.
Ghy laet my 't spreecken toe, en wilt'er niet naer hooren.

Klytemnestra.

Zult ghyme hinderen, in mijn' gerechten tooren;
Nadien ick u vergun te spreecken zo gerust.

Elektra.

'K verhinder 't niet. 'K beveel 't. Nu raes, zoo lang 't u lust.
Geef mynen mond geen schuld. 'K zal stom u gramschap [vlughten.

Klytemnestra.

Ghy die rondom my staet, aenvaerd deze offervruchten,
Op dat ick van dien schrick, die al mijn leên ontzet,
Ontslagen werde. Apol, die op de huizen let,
Verhoor mijn stille be: want ick stort geene bede
By vrienden, noch men magh niet alles, hier ter stede,
Ontdecken, nademael Elektra by my staet;
Op datze, met veel klaps, uit nijd, my over straet,
En al de stad niet draegh. Verhoorme goedertieren,
In 't geen ick nu verzoeck. O wildschut, schrick der dieren,

677 *Wildschut:* Apollo.

Zoo dit gespoock van bey mijn droomen, u vertelt:
En 's nachts gezien, geluck, en geene rampen spelt;
Volvoer het: spelt het quaed, zoo keer het op de quaeden,
En al ons vyanden: en schoon'er zijn, die raeden
En staen, door loos bedrogh, naer mijn bederf, hun wit;
Zoo schopme nochtans niet uit zulck een rijck bezit:
Maer gunme, dat ick, staegh behouden, magh bewoonen,
In mijn onnozelheid, het hof van Atreus zoonen;
Regeeren met hun staf; verkeeren, naer mijn' lust,
Met vrienden, dien ick ken, en leven zoo gerust,
By myne kinderen, dien ick uit haet noch tooren
Verdruck. o Schrick van 't woud, Apollo, neigh uw ooren,
Naer uw zachtmoedigheid, tot mijn gebeên, en my.
Verleen ons, al het geen wy bidden, en wat wy
Verzwygen, weetghe toch, die, als een God, daer boven,
Doorziet al wat'er is; gelijckwe recht gelooven,
Daer Jupiters geslacht het alles ziet, en weet.

Leermeester.

Uitheemsche vrouwen, zeght, wie geeft my best bescheed,
Of dit gebouw het hof zy van Ægisth, uw' koning?

Rey.

Mijn vriend, ghy raed het juist. Dit 's zijn paleis, en wooning.

Leermeester.

'K geloof dit 's zijn gemael. Zy schijnt de Koningin.

Rey.

Zy is 't gewisselijck.

Leermeester.

Ick groet u, o Vorstin.
Ick koom van uwen vriend, en breng u, en met eenen
Ægisth, zoo blyde een mare, als yemant broght voorheenen.

Klytemnestra.

'K aenvaerd het geen ghy zeght. Maer wou wel eerst verstaen,
Wat man het zy, die u gestiert heb herwaert aen.

Leermeester.

U vriend, Phanoteus zelf, om geen geringe zaecken.

Klytemnestra.

Wat magh dit zijn? ick weet hy zoecktme te vermaecken.
Een vriend, zoo lief als hy, die brengt niet onliefs voort.

Leermeester.

Orest is dood. Daer hebt ghy 't nu in 't kort gehoort.

Elektra.

Wee my ellendigh dier! nu ben ick gansch verloren.

Klytemnestra.

Wat zeghtghe, vreemdeling? zegh op, en stop uw ooren
Voor deze.

Leermeester.

'K zeide, Orest is dood, en zegh het noch.

Elektra.

Helaes! ick ben om hals. 'T is uit met my. Och! och!

Klytemnestra.

Vaer voort, ghy Bo, vaer voort, en wil voor niemant [schroomen,
Vertel my, op wat wyze Orest zy omgekomen.

Leermeester.

Mijn boodschap brengt dit meê. Ick zal 't u al verslaen.
Orestes quam, gelijck als anderen, ter baen,
In die vermaerde plaets van Griecken, om te deelen
De glori, die men haelt in Delphis ridderspelen.

704 *Phanoteus* is eigenlijk geen persoonsnaam, maar de Phanotenser van vs. 44.
708 *Dier:* staat hier voor „maagd," als meermalen.
714 *Verslaen:* verslag geven.
717 *Delphis ridderspelen:* de Pythische spelen, die volgens de mythe door Apollo zelf, nadat hij de reuzeslang Python verslagen had, waren ingesteld.

Na dat de roeper luid ten loopstrijd daeght het tal,
Waer van de dapperste de prijzen winnen zal,
Vlieght d' eedle jongeling vooruit met zulck een felheid,
Dat alle omstanders zich verwondren om zijn snelheid.
De loopstrijd was zijn' aerd gelijck, die niet bezweeck,
Voor dat hy trots het lot des overwinners streeck.
En om te krimpen, 't geen wijdloopigh stof zou geven;
'K zagh diergelijcke kracht in niemant al mijn leven.
En ghy weet zelf, hoe al 't vijfjaerigh spel verhaelt,
En ons, van tijd tot tijd, zoo breed zy afgemaelt.
Na dat de rechters nu door hunnen roeper riepen,
Dat hy den loopprijs won voor al die met hem liepen,
Noemde al de menight strax Orestes by zijn' naem,
Den zoon van Atreus zoon, die, groot van naem en faem,
Dat heir in Griecken had verzaemt, en opontboden.
Zoo droegh 't zich toe; want als d' onsterfelijcke Goden
Gezint zijn leed te doen een' sterfelijcken man,
Onmooghlijck is 't, dat hy dien slagh ontvlughten kan.
Dit bleeck, toen 's andren daeghs de zon de zeen en landen
Beschijnende, de beurt des renstrijds was voorhanden.
Orestes quam'er met veel wagenridders aen.
Achaien zondt'er een'. Men zagh'er een' Spartaen,
Noch twee uit Lybien, op wagens met twee paerden.
Hy zelf, de vijfste, ging niet koel met hen aenvaerden
Met braeve Thessalers het vlugge wagenspel.
De zeste, een Ætolier, had rossen geel van vel.
De zevenste quam uit Magnesien, vol hitte.
Maer d' Ænianer reed hier d' achtste met twee witte.
De negenste verliet Athenen, Pallas stad.
Beotien voer meê, en dreef het tiende rad.
Na datze vaerdigh staen met hun gezwinde wielen,
Een yeder op zijn plaets, naer dat de loten vielen,
Getrocken zonder nijd door hen, die zijn gezet
Tot wachters over 't spel, zoo steeckt men de trompet:
Daermede voortgeruckt, en elck 't gareel gespannen.
Gebriesch van paerden mengt zich in geroep van mannen.
Men schud de toomen vast. Men raest van ongeduld:

724 *En om te krimpen:* en om in 't kort te verhalen.
742 *Thessalers:* Thessaalsche paarden.

Zoo dat de wagendrift de gantsche renbaen vult,
Gehaspelt stof de lucht. Zy worden ingewickelt,
En warren onder een. Elck drijft, elck roept, elck prickelt
Zijn hygend paerd om prijs, waer naer het al verlangt,
En 't schuim verspreit, om ros, en wiel, en wagen hangt.
Orestes, achter opgezeten, heet op 't winnen,
Trock vast den disselboom naer zich, oock 't paerd van [binnen,
En gaf het buitenst bot. De wagens dus gement,
Die streefden, in het eerst, noch heel, en ongeschent:
Maer toen een Æniaen, met zijn gespan aen 't hollen,
Zich keerde, en, na zesmael, recht toe recht aen, quam rollen
Op ons Barceesche raên, geraeckte men dat pas
Van d' eene ramp in een, die noch veel arger was.
Hy storte, en al die in 't Krisseesche renperck reden
Vervulden 't perck, daer zy in stucken rabreuck leden.
De schrandre Athener zagh 't. Hy staeckte zijnen vaert,
Begaf zich buiten om, en wist met wiel, en paerd
Het midden, daer het barnt van wagenen, te myden.
Maer uw Orestes quam de leste, en spader rijden,
Met groote hoop naer prijs: en ziende neffens hem
Geen andren, noopte vast de hengsten met zijn stem,
En vloogh d' Athener naer. Elcks kleppers, snel als veugels,
Geraeckten zy aen zy met evensnelle teugels;
Dan weder d'een, en dan een anders kop wat voor.
Orestes had dus lang noch veiligh 't wagenspoor
Gemaeckt, tot dat hy liet den slincken teugel glyen,
En raeckende onverziens den perckpilaer, in 't ryen,
Vermorselde zijn as, en viel van boven neêr,
Gewickelt in den toom. Door 't vallen van dien Heer
Verstroide het gespan, in't heftighste van't jaegen.
D'aenschouwers, die hem dus zien sneuvelen, beklaegen
Dien Jongeling, zoo groot en onvertsaeght van ziel,

756 *Gehaspelt stof de lucht:* gehaspeld (door elkaar dwarrelend) stof (vult) de lucht.

766 *Barceesche raên:* de raderen van den wagen der Lybiërs (zie vs. 740) of inwoners van Barka.

769 *Rabreuck* of *radbreuck:* een fraai, doch ongewoon woord van dezelfde vorming als schipbreuk, enz.

775 *Noopte:* zette aan.

785 *Sneuvelen:* vallen.

Gelijck d' ellende was, die hem te beurte viel.
Hy word gesleept, gesleurt, langs d' aerde, al 't renpad
[heenen,
En steeckt by wylen noch ten hemel bey zijn beenen,
Tot dat men, in hun' loop, de dulle rossen stuit,
En dien gevallen red: maer laes! hy ziet'er uit,
En leit'er zo bebloed, dat zelfs der vrienden oogen
'T ellendigh aengezicht, noch zwinxel kennen mogen.
Men brande 't lijck tot stof. Phanoteus stelde ras
Twee mans, die, in een kleine en kopre doodbus, d' asch
Van 't groote lichaem u nu brengen tot een gave,
Opdat men 't in dit land, zijn vaderland, begraeve.
'K verhael u dit zoo 't voer. 't Verhael ontstelt my, ach!
Die 't zagen, tuighden, dat noit mensch yet droevers zagh.

Rey.

Och Pelops stam! ghy stort met al uw tacken neder.

Klytemnestra.

O Jupiter, wat hoor, wat hoor ick hier al weder?
Hoe zal ick dese maer best noemen, quaed of goed?
Z'is my ten minste nut. 'T valt bitter voor 't gemoed
Met druck en hartewee te slyten al zijn jaeren.

Leermeester.

Mevrouw, bedroeft ghy u om deze nieuwe maeren?

Klytemnestra.

Het kinderbaeren is een last, en ongenught,
Want geene moeder haet heur schadelijcke vrucht.

Leermeester.

Zoo breng ick u vergeefs nu tyding van dien doode.

Klytemnestra.

Geensins, want ghy verstreckt my een loofwaerdigh bode

793 *Zwinxel:* zweem.
798 *Zoo 't voer:* zooals het geschiedde.

Van hem, mijn halve ziel, dien 't luste te versmaên
Zijn voesters, en mijn borst, en liefst wou balling gaen.
'K heb sedert dat hy 't land verliet, en was vertrocken,
Hem noit gezien, die, niet ophoudende van wrocken,
En vreeslijck dreigend, my den vadermoord verweet;
Zoo dat ick nimmer dagh noch nacht gerust versleet,
Noch slaepen kon. My docht, zy stonden naer mijn leven:
En heden is my eerst uit mijn gemoed gedreven
Dien schrick voor hem, en haer, dat my aen't harte trof:
En deze Elektra zoogh, gelijck een pest in 't hof,
Mijn hartebloed; maer nu van schrick en angst ontslaegen,
Hoop ick voortaen gerust te leven al mijn dagen.

Elektra.

Wee my ellendigh mensch! Orest, moet ick in nood
Beklaegen uw ellende, om datghe, na uw' dood,
Noch lyden moet dien smaed, en 't lasteren van Moeder?
Betaemt u dit?

Klytemnestra.

'K versma met recht, en reên uw' Broeder,
Niet u.

Elektra.

Hoor Nemesis, wie 't lijck met smaed belast.

Klytemnestra.

Zy heeft het al gehoort, en zoo gelijck het past,
En voerde 't heerlijck uit.

Elektra.

Braveert nu vry uw' kindren,
Dewijl 't geluck u dient.

Klytemnestra.

Zult ghy my dit verhindren?
Of zal 't Orestes doen?

Elektra.

Wy zwichten bang, en schuw,
En hinderen u niet.

Klytemnestra.

O vreemdeling, 'k zou 't u
Beloonen, wistghe haer dat snatren te verleeren.

Leermeester.

Mijn boodschap is beschickt. Het is nu tijd te keeren.

Klytemnestra.

Geensins. Want hoe zou my, of dezen trouwen heer,
Die u heeft uitgestuurt, dit passen, datghe weêr
Vertrockt, zoo ononthaelt: dies ga met my hier binnen.
Laet deze voor de deur vergadren haere zinnen,
En treuren over 't leed van haer en haer geslaght.

Elektra.

Dunckt u, dat wy bedruckt, met al te groot een klaght,
'T rampzaligh ongeval van uwen zoon beweenen?
Helaes! daer gaetze nu al bly en lachend heenen.
Wee my ellendigh mensch! Orest, mijn lieve broêr,
Ghy brengtme voort om hals, door 't geen u wedervoer.
Door uwe dood is my de hope voort bezweecken,
Dat ghy weerkeerend my, en Vaders dood zoud wreecken.
Waer wende ick nu mijn' tred? ick eenzaam, zonder hoofd,
Ben vaderlooze wees, en van mijn' Broêr berooft.
Nu moet ick zien mijn jeughd in slaverny verslenssen,
En dienen de gehaetste en snoodste van de menschen,
Den vadermoordenaers: gedijtme dat tot lof?
Neen, 'k woon voortaen niet meer by hen in 't zelve hof,
Maer wil, voor deze deur, berooft van al mijn magen,
Gaen leggen, en aldus verslyten al mijn dagen.
Laet een van 't hofgezin, en dien 't niet lastigh val,
My doodslaen, daer ick hem noch voor bedancken zal:
Want ick ben 't leven moe: 'k verlang niet meer naer 't leven.

833 *Beschickt:* volbracht, afgedaan.
856 Wederom een rijmelooze regel, waardoor 't getal weer in 't effen komt.

Rey.

Waer of de blixem van Jupijn,
Waer of de klaere zon magh zijn,
Dat zy dit ongelijck verdraegen?

Elektra.

Och och!

Rey.

Mijn kind, waer toe dit klaegen?

Elektra.

Och och!

Rey.

Nu krijt niet al te luid.

Elektra.

Ghy moordme.

Rey.

Hoe? legh my dit uit.

Elektra.

Indienge my, die ben bedorven,
Noch hopen doet op dien gestorven,
Zoo zultghe mijnen rouw slechs voên,
En my noch grooter hartzeer doen.

Rey.

Amphiaraus, die vol zorgen
Voor 't oorloogh heimlijck zat verborgen,

867 volgg. Amphiaraus, een beroemd waarzegger, zoon van Apollo en Hypermnestra, had bij de jacht op het Calydonische zwijn en den tocht der Argonauten zijn moed bewezen; doch aan den tocht der zeven tegen Thebe wilde hij geen deel nemen, wijl hij voorzag, dat hij er het leven bij moest inschieten. Voor Adrastus, die hem tot medebevelhebber verlangde, hield hij zich schuil; doch Polynices wist zijne echtgenoote

Werd van zijn vrouw, die 't was vertrouwt,
Om eene keten, rood van goud,
Verraden, en beneên gevaeren.

Elektra.

Och och!

Rey.

Quam hy noch openbaeren

Elektra.

Och och!

Rey.

Dit schendigh stuck daer na.

Elektra.

Kreegh Eriphyl heur straf?

Rey.

O ja.

Elektra.

't Is waer. Alcmæon voortgekomen,
Heeft wraeck van 's vaders leed genomen:

Eriphyle met het noodlottige halssnoer van Harmonia om te koopen, dat zij hem haars mans schuilplaats verried en dezen tot het deelnemen aan den krijgstocht overreedde. Amphiaraus nu geen kans meer ziende, om zich aan het gevaar te onttrekken, belastte zijn zonen met de wraak van het aan hem gepleegde verraad. Toen Amphiaraus met de zijnen door de belegerden van de wallen teruggeslagen was, werd hij, op 't oogenblik dat hij door den vijand gedood zou zijn, door de aarde, welke Jupiter met zijn bliksem van een had doen splijten, met strijdwagen en al verzwolgen. Nadat de Epigonen, bij den tweeden veldtocht tegen Thebe, waaraan ook Alcmeon, de zoon van Amphiaraus, deel nam, de zege behaald hadden, en Alcmeon te weten kwam, dat zijn hebzuchtige moeder zich ten tweeden male en nu door den mantel van Harmonia had laten bekoren, haar zoon tot den gevaarvollen krijgstocht aan te wakkeren, volvoerde hij de wraak, hem door zijn vader bevolen, en vermoordde zijne moeder, waarvoor de Furiën hem vreeselijk straften.

Maer niemant denckt helaes! om my,
En die 't zou doen raeckt aen een zy.

Rey.

Wat treffen u al ongelucken!

Elektra.

Ick ken de rampen, die my drucken,
De lange ontelbre zwaerigheên,
Die t'zaemenloopen, en tot een.

Rey.

'K weet wat ghy zeght, gestadigh banger.

Elektra.

Vertroost Elektra dan niet langer,
Nadien 'er geen.....

Rey.

Wat zeghtghe toch?

Elektra.

Al d' overige hulp, tot noch
Verwacht, bestond alleen in loten
Van adelijcken stam gesproten,
De tijdgenooten van Orest.

Rey.

De dood valt elck te beurt in 't lest.

Elektra.

Och dat de dood oock trof hen allen,
Als hem in 't renperck neergevallen.
Och datze oock warden in den toom.

Rey.

'T vertreckt eer deze straffe koom.

885 *Nadien 'er geen.... wreker overblijft,* wil zij er bijvoegen.
894 *'t Vertreckt:* het duurt nog lang.

Elektra.

Wie straft dit? hy in vreemde landen,
Die word niet van mijn eige handen.....

Rey.

Och och!

Elektra.

Hy leit'er al, hy leit
Van ons begraeven, noch beschreit.

Chrysothemis.

Mijn allerliefste, ick koom hier haestigh aengevlogen,
Vergeet al mijn cieraed. Ghy ziet mijn vreughd in d' oogen.
Ick breng een blyde maere. Uw jammerlijcke ellend,
Al uw geleên verdriet, en droefheid neemt een end.

Elektra.

Van waer hebt ghy wat troost voor myne quael vernomen?
Ick zie geen mensch te moet, die my te hulp zou komen.

Chrysothemis.

Zoo waer als ghy my ziet, Orestesbroêr is hier.

Elektra.

Beschimptghe uw lot, en my? o zot en arrem dier!

Chrysothemis.

Ick zweer by Vaders hof, ick zegh het niet vermeten
Uit schimp, hy is hier by. Wy zeggen 't geenwe weeten.

Elektra.

Rampzalige, wat mensch heeft u 't verstand berooft,
Dat ghy zoo lichtelijck zijn' dwaezen klap gelooft?

896 Dit vs. vormt met de beide volgg. één zin, even afgebroken door het beklag van de Rei. Versta: „hij wordt in vreemde landen niet van mijn eigen handen begraven, hij ligt er al, van ons noch begraven noch beschreid."

Chrysothemis.

Ick heb het van my zelve, en niet van hooren spreecken.
'K geloofde toen ick zagh geen een onfeilbaer teecken.

Elektra.

Waer meê bewijstghe dan het geenghe zaeght? wat voed
Uw hope met die koorts, en ongeneesbren gloed?

Chrysothemis.

Ick bidde u by de Goôn, wil eerst mijn rede hooren,
En noem my dan vry wijs, of zetme by de dooren.

Elektra.

Zegh op, nadienghe hier zoo zeer toe zijt belust.

Chrysothemis.

'K zal zeggen al het geen waer van ick ben bewust.
Toen wy naer 't oude graf van onzen vader spoeiden,
Vernam men endelijck, hoe melleckbronnen vloeiden
Noch versch en eerst geplengt van zijnen graftop af,
En allerhande slagh van bloemen over 't graf,
En Vaders kist bekranst. Ick sta gelijck een stomme,
Om dit gezicht, en zie verbaest een poos rondomme,
Maer zie hier niet een' mensch ontrent, die my verrasch
En ziende dat het hier heel stil, en veiligh was,
Genaeckte ick 't graf heel dicht, daer lijckhout, rijs, en [stocken
Op een gestapelt zijn, en 'k zagh gekrulde locken,
Noch versch van 't hoofd gesneên hier hangen: maer zo ras
Ick dit bevond, mijn hart noch veel ontstelder was;
Om dat mijn broêr Orest, de liefst van al die leven,
Voorhanden, my dit hair wou tot een teecken geven.
Ick vat het aen, en gaf wel geen bedroeft geluid;
Nochtans zoo borsten my van vreughd de tranen uit:
En toen geloofde ick vast, en nu geloof ick mede,
Dat niemant dit cieraed gebroght heb hier ter stede

916 *De dooren:* de dwazen.

Als hy: want wie zou't doen, behalven ick, en ghy?
Ghy deed het niet, en 'k weet dit koomt oock niet van my:
Want hoe zoud ghy 't bestaen, die zonder rouw, en vloecken
Niet uit dit hof kunt gaen de Goôn, en 't graf bezoecken?
Noch dit raeckt Moeder niet: en deed zy 't, deze daed
Kon niet verborgen zijn. Het is Orests cieraed,
Mijn Zuster, nu schep moed. Fortuin te wispeltuurigh,
Blijft in een zelve huis niet stadigh, noch geduurigh.
Zy die voorhanden is, ons veel gelux belooft.

Elektra.

'K heb overlang beklaeght uw zinnelooze hoofd.

Chrysothemis.

Wat zegtghe? komt uw hart dit hoorende, niet boven?

Elektra.

Ghy weet niet watghe zeght, noch watghe zult gelooven.

Chrysothemis.

Hoe weet ick niet het geen ick met mijn oogen zie?

Elektra.

Verdwaelde, hy is dood, en alle teeckens, die
Ghy van zijn welvaert zaeght, zijn ydel. 't Is verloren,
Dat ghy noch hoopt.

Chrysothemis.

Wee my, hoe quam u dit ter ooren?

Elektra.

Ick heb het uit den mond van die hem sterven zagh.

Chrysothemis.

Waer is die vreemde man? Ick sta verwondert, ach!

Elektra.

In 't hof, en wellekom by Moeder, nu genezen.

Chrysothemis.

Wee my ellendigh mensch! wiens offer zou 't dan wezen?
Wie goot dit over 't lijck, eer ick het graf bezocht?

Elektra.

'K acht dat dit teeckens zijn, die yemant heb gebroght
Tot een gedachtenis van dezen droeven doode.

Chrysothemis.

Wee my ellendigh mensch! ick docht een blyde bode
Te strecken in der yl, niet denckende dit pas,
Dat zulck een ongeluck ons overkomen was:
Maer komende, verneem ick nu, dat tot ons plaegen,
En ongevallen noch een ander zy geslaegen.

Elektra.

Zoo is 'ter meê gestelt, en volghtghe mijnen raed,
'K wed ick u redden zal uit dien bedruckten staet.

Chrysothemis.

Hoe dat? kan ick het lijck doen leven, als te voren?

Elektra.

Ick zegh dit niet. Ick heb mijn zinnen niet verloren.

Chrysothemis.

Wat wiltghe dat ick doe, in dit ons ongeval?

Elektra.

Het geenge kunt, en 't geen ick u vermaenen zal.

Chrysothemis.

Indien 't ons redden kan, ick zal'er niet voor schroomen

Elektra.

Men kan tot dit geluck niet zonder arbeid komen.

Chrysothemis.

Ick zie het wel, en zal verduren wat ick kan.

Elektra.

Zoo hoor nu, wat ick ra, en volgh mijn' raedslagh dan.
Ghy weet, wy zijn berooft van vrienden, en van magen,
Met een' van alle hulp, ons van de dood ontdraegen,
En zijn verdruckt alleen slechs over van 't geslacht.
Zoo lang mijn Broeder leefde, en bloeide, en werd geacht,
Verhoopte ick, dat hy eens zijn Vaders moord zou wreecken.
Nu hy verscheiden is, moet ick u moed inspreecken,
Op datghe niet versloft, met my, uw eigen bloed,
Dien vadermoordenaer te dooden: want ick moet
Nu spreecken, en kan u niet heelen mijn gedachten.
Wat sloft ghy? of hoe lang wilt ghy op uitkomst wachten?
Ghy die niet anders doet dan schreien, altijd nat
Van traenen, om ons erf, en dien beroofden schat.
Wat doetghe meer, dan dat ghy ongehuwt uw jaeren
Vast doorbrengt met verdriet, tot uwe gryze hairen?
Ghy hoeft uw leven niet te hopen op 't genot
Van erf, of huwelijck. Ægisth is niet zoo zot,
Dat hy gedoogen zal, dat uwe of oock mijn erven
Vermeerderen, om hem in 't ende te bederven:
Dies zooghe mynen raed te volgen zijt bereit,
Zoo zal voor 't allereerst d' eer van godvruchtigheid,
Aen Vaders lijck, met een' aen Broeders graf bewezen,
U niet ontstaen. Daerna, gelijckghe word geprezen,
Als een, die geen slaevin, maer vrygeboore zijt,
Zoo zultghe dezen naem oock draegen onbenijd,
En huwen naer uw' staet: want elck bemint de braeven.
Begrijptghe niet, hoe hoog ons beider Faem zal draeven,
Zoo ghy mijn' voorslagh volght? wat vreemde, of burger, die
Ons krijght in 't oogh, zal u en my niet loven? zie,
Ay zie, mijn vriend, dat zijn die zusters, die te gader

974 *Raedslagh:* raad, raadgeving.
976 *Van de dood ontdraegen:* door den dood ontnomen.
981 *Versloft:* verzuimt, nalatig wordt.
992 *Bederven:* verderven.
996 *Ontstaen:* ontgaan, missen.

Herstelden in zijn' staet het hof van heuren vader;
Die op haer leven niet eens passende, en vol moeds,
Haer vyanden in weelde opquamen onverhoeds.
Een yegelijck behoort eerbiedigh haer t' ontfangen.
Een yegelijck behoort op feesten met gezangen
Te loven heuren naem, en onversaeghden aerd,
In steden, daer het volck van overal vergaert.
Dien lof en roem zal elck ons bey te zaemen geven,
Noch lang na onze dood, en midlerwijl wy leven:
Zoo dat in eeuwigheid onze eer niet kan vergaen.
Dies, Zuster, laet u toch van uwe Zuster raên.
Verweer uw Vaders eer. Verweer uw' Broeder mede.
Verlos u zelve en my van rampen. Dat 's mijn bede;
En overlegh, en denck, hoe schandelijck het staet,
Dat vry geboren bloed in slaeverny vergaet.

Rey.

In zulcke zaecken is voorzichtigheid van noode,
Die 't zeit, en die dit hoort.

Chrysothemis.

O vrouwen, deedze zoo de
Voorsichtigheid vereischt, zy deed gelijck 't betaemt,
En had, eer zy noch sprack, dier woorden zich geschaemt:
Want waerom staertghe op my, zoo stout, en zoo vermeten,
En portme tot dit stuck? of hebtghe zelf vergeten,
Dat ghy een dochter zijt, geen man tot zulck een werck?
Uw handen zijn te teêr, de vyanden te sterck.
Fortuin begunstight hen, en schuwt ons, en gaet heenen.
Wie zulck een man bespringt, dien springt het voor de
[scheenen.
Wat kans, wat hoop is hier? zie voor u, watghe maeckt,
Dat ghy misdoende, niet in grooter jammer raeckt,
Zoo yemant dit verneemt. Wat heil kunt ghy verwerven,
Dat ghy naer eere streeft, en eerloos koomt te sterven?
Ja zelf de dood is niet zoo haetelijck, noch snood,

1006 *In weelde:* versta: die in weelde verzonken lagen.
1024 *En portme:* en drijft mij.
1025 *Dochter:* hier in de beteekenis van „meisje”.

Dan dat men sterven moet een altijdvliende dood.
Dies bid ick u, eer wy ellendigh ommekomen,
En ons geslacht verga, wil toch uw gramschap toomen,
En 't geenghe hebt gezeit, zal ick in stilligheid
Verzwijgen, als een zaeck van niemant oit gezeit.
'T is tijd, en meer dan tijd, om weder te bedaeren;
Nadienghe niets vermooght, zoo wacht u uit te vaeren,
En hou gevolleghzaem den maghtigen te vriend.

Rey.

Gehoorzaem. Wijsheid, en voorzichtigheid die dient
Den mensch op 't allerhoogst.

Elektra.

Ghy spreeckt, gelijckwe dachten.
Ick wist het wel, dat ghy mijn bede zoud verachten,
En zal dan 't stuck alleen volvoeren, en bestaen:
Want deze daed magh hen niet ongestraft vergaen.

Chrysothemis.

Och hadghe 't hart gehad, toen Vader quam te sneven,
Ghy had al watghe woud met yver doorgedreven.

Elektra.

Aen hart ontbracktme niet, 't ontbrack my aen vernuft.

Chrysothemis.

Volhard dan, zooghe wilt, als een die nimmer suft.

Elektra.

Ghy leertme dit, en houd geen hand aen deze zaecken.

Chrysothemis.

Wie 't quaed neemt by der hand, kan daer niet goeds
[af maecken.

1046 *Mag hen niet ongestraft vergaen:* niet ongestraft voor hen blijven.
1049 *Vernuft:* verstand.

Elektra.

'K bemin wel uw verstand, maer haet uw suffery.

Chrysothemis.

'K verdraegh dit, oock wanneer ghy loflijck spreeckt van my.

Elektra.

Ghy zultme nimmermeer uw lafheid hooren pryzen.

Chrysothemis.

De tijd, die volght, is langh, en zal het vonnis wyzen.

Elektra.

Ga heenen, want ghy hebt geen hellepende hand.

Chrysothemis.

Zy is behullepzaem, maer ghy hebt geen verstand.

Elektra.

Als ghy by Moeder koomt, verklick dan al mijn treken.

Chrysothemis.

Ick ben met zulck een haet noch niet op u ontsteecken.

Elektra.

Ay zie eens watghe my niet doet tot smaed, en spijt?

Chrysothemis.

'K versma u niet, maer wensch dat ghy voorzichtigh zijt.

Elektra.

Is 't recht dat ick u volge, en doe naer uw begeeren?

Chrysothemis.

Wanneerghe wijslijck raed, dan zultghe my regeeren.

1060 *Ontsteecken:* ontstoken.

Elektra.

Hoe hard is 't, dat die geen die wel spreeckt zich vertast?

Chrysothemis.

Ghy geeft het quaed zijn' naem, en zijt'er zelf aen vast.

Elektra.

Hoe zoo? schijn ick u yet met onrecht te verklaeren?

Chrysothemis.

Wat wel gesproken word, kan scha noch hinder baeren.

Elektra.

Ick wil die wetten niet beleven met geduld.

Chrysothemis.

Zoo ghy dit doet, ick weet dat ghy my pryzen zult.

Elektra.

Ick wil het doen. Geen schrick zal nu mijn opzet weeren.

Chrysothemis.

Is 't waer? zult ghy van raed verandren noch verkeeren?

Elektra.

Ick weet niet snoders als een valsche en quade raed.

Chrysothemis.

My dunckt, dat ghy het geen ick zegge niet verstaet.

Elektra.

Dit is niet nieuw. Ick heb dit lang al voorgenomen.

1065 *Zich vertast:* mistast, zich vergist, zich bedriegt, hier namelijk „in de persoon", terwijl Chrysothemis haar antwoordt, dat zij zichzelve „bedriegt" ten aanzien der omstandigheden.

1069 *Beleven:* hetzelfde als „naleven".

Chrysothemis.

Ick ga dan heen mijns weeghs, nadienghe schijnt te [schroomen
Te loven mijnen raed, en ick uw quade zeên.

Elektra.

Ga in. 'k Ben niet gezint te volgen uwe reên,
Hoe zeer ghy hier naer haeckt met hartelijck verlangen.
Een dwaeze jaeght het wild, dat nergens is te vangen.

Chrysothemis.

Ghy zult mijn overlegh (zoo u geen brein ontbreeckt)
Noch loven, maer te spa, als ghy in droefheid steeckt.

Rey.

Hoe koomt het toch, dat wy aenschouwende
  De schrandre vogels in de lucht,
  Met zulck een' grooten treck, en zucht
Haer kleen gebroedsel onderhouwende,
  Niet met onze afkomst zijn belaên.
Maer by Jupijn, en zyne schichten,
By 't hemelsch Recht, zy zullen zwichten,
  En jammerlijck eerlang vergaen.
O Faem der wereld, stil d' Atryden,
  En hun gekerm, gehoort dat pas,
  Het kermen, dat een voorbo was
Van een veel schandelijcker lyden.

Dewijl de zaecken nu daer binnen
  Zoo qualijck staen, het hof beroert,
  De kinders, tegens een gevoert,
Malkandren helpen noch beminnen;
  Die droeve Elektra dus alleen,
En gansch verlaeten, heen en weder
Gedreven, jammert op en neder,

1087 *Met onze afkomst — belaên:* om ons kroost bekommert.
1092 *Gehoort dat pas:* op dat oogenblik gehoord.
1097 *Een:* elkander.

En treurt om 's Vaders zwarigheen,
Gelijck een nachtegael; om 't even
'T zy datze leef, of 't licht ontbeer,
Als zy twee moorders velt ter neêr.
Hoe kan een edel hart zoo leven!

Geen eedle spruit laet zich verdrucken,
Noch wil, by yeder een veracht,
Haer faem en koninglijck geslacht
Beschaemen door oneerbre stucken.
O kind! o dochter vol verdriet!
Hoe treft u d' algemeene ellende,
Op datghe 't schelmstuck wreeckt in 't ende,
En dubblen lof hier door geniet,
En werd genoemt, na d' ongevallen,
Het wijste en beste kind van allen.

Ick wensch dat wy u mogen loven,
Wanneerghe rijck, door uwe daed,
Zoo laegh ghy onder henliên staet,
Zoo veer uw' vyand raeckt te boven:
Nadien ick merck, hoe dwers het lot
U tegenvalt; hoewel uw zaecke
Gerechtigh blijckt, en roept om wraecke,
Nadatghe lange zijt bespot.
Men hoope elx deughden op malkandren,
Ghy overtreft in dit al d' andren.

Orestes.

O vrouwen, wijst men ons, en gaenwe, zoo 't behoort?

Rey.

Wat zoecktghe? waerwaert streckt uw komste in dezen [oord?

Orestes.

Ick heb Ægisthus hof een wyl gezocht met dezen.

Rey.

Ghy zijt oock niet verdoolt. Men heeft u recht gewezen.

Orestes.

Wie boodschapt onze komst hier binnen, daerze alree
Verlangen, uur op uur, en wachten naer ons twee?

Rey.

Dees Joffer, die het past dees tyding eerst te bringen.

Orestes.

Ga, vrouw, in 't hof, en zegh: Phocenser vreemdelingen
Verzoecken met Ægisth te spreecken, magh 't geschiên.

Elektra.

Wee my ellendigh dier! 'k Geloof dat deze liên
Ons brengen wis bescheid van 't geen ons quam ter ooren.

Orestes.

Ick weet niet, watghe hier voor tijdingen mooght hooren.
Ick koom van Strophius den gryze in dit gewest.
Hy vaerdighde my af met tyding van Orest.

Elektra.

Wat's dat? ô vreemdeling! ick schrick om deze reden.

Orestes.

Wy brengen 't overschot van dezen overleden,
In deze kleene bus, gelijck ghy zelve ziet.

Elektra.

Wee my ellendigh mensch! nu zie ick met verdriet
Mijn tegenwoordigh leed: nu zie ick 't met mijn oogen.

Orestes.

Indien Orestes val uw raeckt uit mededoogen,
Zoo weet dat deze bus zijn overschot bevat.

1139 *Strophius:* de Koning van Phocis, en vader van Pylades, den boezemvriend van Orestes.

Elektra.

Ick bid u, by de Goôn, o vreemdling, geefme dat,
Op dat ick handel 't geen, waer in hy leit besloten;
Op dat dees asch van my met traenen overgoten
Magh werden, en ick my, en al mijn bloed beween.

Orestes.

Nu hael het voor den dagh, en geef haer dit, als een
Die hem noch vyandschap, noch haet schijnt toe te draegen;
Maer zijn vriendin moet zijn, of een der naeste magen.

Elektra.

Gedachtenis van dien ick hiel
Voor d' allerliefste van de menschen,
Kleen overschot van Broeders ziel,
Ghy koomt niet 't huis, gelijckwe wenschen;
Gelijck ick hoopte, toen ick u
Als balling zond in vreemde landen.
Orestesbroer, ick draegh dy nu,
Die stof, ja niets zijt, op mijn handen.
Ghy waert een aertigh kind weleer,
Toen ick, tot berging van uw leven,
U elders zond, zoo wijd en veer.
Och had ick eerst den geest gegeven,
Eer ick u met dees handen stal,
En midden uit die moordellenden
Al bevend stierde, om 't ongeval
T' ontvliên, by vreemde, en onbekenden;
Zoo hadghe, toenmaels omgebraght,
Met Vader, op een' dagh, genoten
Het graf van 't vaderlijck geslacht:
Maer nu 's rijcks balling, en verstooten,
Most ghy, op dien uitheemschen grond,
Dien schrickelijcken smack gevoelen;
Daer ghy uw Zuster niet en vond,
Noch zy 't gesleurde lijck kon spoelen;
Noch met heur waerde handen 't bloed

1149 *Handel:* aanvatte.
1176 *Smack:* stoot.

Afwasschende, met offer eeren;
Noch door het lijckhout, en zijn' gloed,
Zoo 't voeght, de grove stof verteeren:
Maer vreemden hebben dit verricht.
Rampzalighe, komt ghy dus weder?
Helaes! hoe weeghtghe nu zoo licht?
Hoe heb ick u, noch kleen, en teder,
Zoo vruchtloos opgevoed met smart?
Hoewel ick 't dede met verlangen,
Dies over Zuster meer uw hart
Als over Moeder heeft gehangen.
'T waer zot, dat een van 't hofgezin
Van uw opvoeding, zich beroemde.
Ghy waert alleen by my te min,
Die ghy altijd uw Zuster noemde.
Dit alles houd al t' effens nu
In eenen dagh op met uw leven.
Alle andre dingen zijn met u,
Gelijck een buy, voorby gedreven.
Uw Vader is oock voort, ons hoofd,
En heden is mijn tijd verstreecken.
De Dood heeft my van u berooft:
Maer onze vyanden die steecken
Den kop al lachende in de lucht,
En onze liefdelooze Moeder
Is dol van vreughd, om dit gerucht;
Zy, om wiens wil, o waerde Broeder,
Ghy my zoo dickwils trooste in nood,
En heimlijck liet een hart inspreecken,
Dat ghy ten leste eens Vaders dood
Rechtvaerdighlijck zoud komen wreecken:
Maer nu heeft uw rampzaligh lot,
En 't mijn dit alles weghgenomen;
Nu wy, in plaetse van 't genot
Uws lieven aenschijns, asch bekomen,
En ydle schaduwe, en bedrogh.
O wee! o wach! ick ben verloren.
O deerlijck lichaem! och och och!

1182 *Zoo 't voeght:* zoo 't past.

Orestesbroêr, mijn uitverkoren,
Hoe heb, hoe heb ick u verruckt
Naer zulcke doodelijcke wegen?
Hoe hebtghe my verongeluckt,
Mijn Broêr, mijn hoofd tot my genegen?
Hoe sleeptghe my met u ten val?
Ontfang my, om by u te schuilen,
Die zijt, als ick, gansch niet met al;
Op dat ick, na dit stadigh huilen,
By u magh woonen, daer beneên:
Want alzoo lang ick was hier boven,
Had ick het al met u gemeen:
Maer 't licht voor my nu toegeschoven,
Die merck, dat voor begraeve doôn
Noch druck noch droefheid zy geschapen,
Zoo wensch ick by u met der woon
In 't zelve graf altijd te slaepen.

Rey.

Bedenck, Elektra, dat uw Vader en uw heer,
En Broeder sterflijck was; dies zucht niet al te zeer.
Wy moeten altemael in 't graf, en d'aerde duicken.

Orestes.

Och och! wat zegh ick best? wat reên zal ick gebruicken?
Ick kan mijn tong niet meer bedwingen. Och och och!

Elektra.

Wat wiltghe zeggen? Spreeck, wat droefheid let u toch?

Orestes.

Elektra, zijtghe dit, ghy wijdvermaerde vrouwe?

Elektra.

Ick ben die zelve noch, maer steeck in grooten rouwe.

1219 *Verruckt:* verwijderd.
1221 *Hoe hebtghe my verongeluckt:* hoe hebt gij mij in 't ongeluk gebracht.
1240 *Let:* hindert.

Orestes.

Helaes! wat zie ick hier mijn hartewee aen u?

Elektra.

Ghy vreemdeling, zegh op, waerom verzuchtghe nu?

Orestes.

Hoe is uw lichaem dus verandert, en vervallen?

Elektra.

Beklaeghtghe my alleen? of raeckt uw klaght ons allen?

Orestes.

Hoe treckt men ongehuwt u op tot mijn verdriet!

Elektra.

Ghy vreemdeling, waerom verzuchtghe, als ghyme ziet?

Orestes.

Om dat ick niet eens wist wat rampen u omringen.

Elektra.

Hoe weetghe 't gheenghe zeght? hoe weetghe deze dingen?

Orestes.

Om dat ick zie, hoe ghy om veele ellenden treurt.

Elektra.

Noch zietge 't allerminst van 't leed, dat my gebeurt.

Orestes.

Wat snooder ongeval kan yemant wedervaeren?

Elektra.

Om dat ick leven moet by felle moordenaeren.

1247 *Optrecken:* opvoeden, opleiden.

Orestes.

Met wien? wie zijnze toch? wat zijn 't voor looze liên?

Elektra.

By vadermoordenaers, dien ick gedwongen dien.

Orestes.

Wat mensch bedwingt u dus tot deze nood, en smarte?

Elektra.

Ick heet haer Moeder, maer zy heeft geen moeders harte.

Orestes.

Wat? dwingtze u met heur hand? misguntze u dat ghy eet?

Elektra.

Met slagen, met verdriet, en allerhande leed.

Orestes.

Wel is 'er niemant, die u voorstaet, op uw bede?

Elektra.

Niet een, en die'er was, diens assche brengtghe mede.

Orestes.

Rampzalige, 'k zie u met medelyden aen.

Elektra.

Geen mensch, behalven ghy, was oit met my belaên:

Orestes.

Om u, en om uw leed, ick my zoo veer verpijnde.

Elektra.

Ghy koomt niet hier, als een van ons namaeghschap zijnde?

1258 *Heet:* noem.
1261 *Voorstaet:* beschermt.
1265 *Verpijnde:* bedroefde.

Orestes.

'K zou 't zeggen, wist ick dat u dees ten dienste staen.

Elektra.

Zoo doenze. Spreeck recht uit. Niet een zal u verraên.

Orestes.

Zoo zet die doodbus neêr. ick zal 't u al belyen.

Elektra.

Neen, by de Goden, neen. Laet my hier meê betyen.

Orestes.

Gehoorzaem. 'T zal u niet berouwen, zoo ghy 't doet.

Elektra.

Ick bidde, ontneemme niet dit allerwaerdste goed.

Orestes.

Legh af, ick ly het niet.

Elektra.

Wee my, om deze gaeve.
Orest, misgunt men my, dat ick uw asch begraeve?

Orestes.

Spreeck anders, want ghy zucht, en jammert zonder reên.

Elektra.

Is 't onrecht, dat ick noch mijn' dooden Broêr beweên?

Orestes.

Ghy spreeckt van hem niet recht, maer ongerijmt, en snoode.

1269 *Belyen:* mededeelen.
1270 *Betyen:* begaan.
1273 *Ly:* duld.
1277 *Snoode:* verkeerd.

Elektra.

Was ick dan zoo onwaerd voor dezen by dien doode?

Orestes.

Geensins onwaerd, maer dit gaet u in 't minst niet aen.

Elektra.

Dat ick Orestes draegh, en 't lichaem dus vergaen?

Orestes.

Dit is Orestes niet, maer 't word zoo voorgegeven.

Elektra.

Waer is dan 't graf van dien ellendigen gebleven?

Orestes.

'T is nergens, want die leeft hoeft geen begraefenis.

Elektra.

Wat zeghtghe, jongeling?

Orestes.

Ick zegh gelijck het is.

Elektra.

Hoe? leeft die man dan noch?

Orestes.

Indienghe my ziet leven.

Elektra.

Zijt ghy 't?

Orestes.

Bezie dien ring van Vader overbleven,
En leer of 't waerheid zy, of valsch.

1282 *Ellendigen:* ongelukkige.

Elektra.

O blijdste dagh!

Orestes.

Mijn allerliefste, ick ben 't, zoo 'k waerheid spreecken magh.

Elektra.

O stem! heb ick u hier?

Orestes.

Nu luister naer geen maeren.

Elektra.

Heb ick u by de hand?

Orestes.

Ick wensch dat ghy veel jaeren
My hebben mooght als nu.

Elektra.

O ghy bemind geslacht,
Poortressen, dit 's Orest, zoo langen tijd verwacht,
Die dood geheeten werd, en levende is verscheenen.

Rey.

Ick zie 't, mijn kind, en moet met u van blyschap weenen.

Elektra.

O kind, o spruit, my oit zoo waerd,
Als oit een moeder heb gebaert,
Nu zijtghe weergekomen.
Nu vondghe, dieghe zoud.
Nu keertghe, en hebt vernomen,
En ziet haer, dieghe woud.

1292 *Poortressen:* burgeressen.
1295 *Oit:* altijd.
1298 *Dieghe zoud:* t. w. vinden.
1300 *Dieghe woud:* t. w. zien.

Orestes.

Wy zijn by een, maer wacht al stille.

Elektra.

Wat is 'er?

Orestes.

Zwijgh, om beters wille,
Zoo zal uw stem ons niet verraên.

Elektra.

Maer by die eerbaere Diaen,
Ick zal niet suffen, noch verflouwen,
Voor zulck een menighte van vrouwen,
Die binnen strecken moeders stoet.

Orestes.

Zie toe. In vrouwen is oock moed,
Gelijck d'ervaerenheid u leerde zoo waerachtich.

Elektra.

Helaes! ghy maecktme noch 't bekende stuck indachtigh,
Dat altijd brockt en wrockt, en geen verzoening lijd.

Orestes.

Ick weet het wel, maer als de tijd
Voorhanden is, denck dan om 't wreecken.

Elektra.

'T is altijd tijd van dit te spreecken.
'T komt altijd wel te pas met my.
Nu staetme naulix 't spreecken vry.

Orestes.

Dat zegh ick oock, dies wil dit spaeren.

1311 *Brockt:* als een brok in de keel zit.

Elektra.

Wat zal ick doen dan rechtevoort?

Orestes.

'T is nu geen tijd van uit te vaeren.
Met veele woorden, dat men 't hoort.

Elektra.

Van wien word dit niet wel genomen,
Dat ick, dewijlghe zijt gekomen,
In ste van spreecken, stille zwijgh,
Nu ick u buiten hope krijgh?

Orestes.

Ick quam, toen my de Goden dreven,
Dat ickme zou naer huis begeven.

Elektra.

Och och! waer laet ick mijn geneught?
Dit strecktme noch tot grooter vreughd,
Dat u de Goden herwaert braghten.
'K zal dit voor een orakel achten.

Orestes.

Betoom uw vreughd zoo onverhoopt,
En 't hart dat hier van overloopt.
Ick vrees uw vreughd zal ons bezwaeren.

Elektra.

Och Broeder, na zoo veele jaeren,
Verschijntghe op dees gewenschte steê,
Daer ghyme ziet vol hartewee,
Bedruckt, en smelten in mijn traenen.

Orestes.

Wat wiltghe my hier meê vermaenen?

1318 *Rechtevoort:* terstond, dadelijk.
1324 *Buiten hope:* zonder dat ik het durfde hopen.

Elektra.

Ghy zultme niet berooven van
Dees vreughd, die 't hart niet vatten kan,
Nu my uw aenschijn magh gebeuren.

Orestes.

'K zou my hierom op andren steuren.

Elektra.

Zijt ghy te vrede?

Orestes.

Zou ick niet?

Elektra.

Vriendinnen, 'k heb in mijn verdriet
Een onverwachte stem vernomen.
Ick was alreede stom van schroomen,
En nu een wijl zoo veer gebroght,
Dat ick 't geschrey niet draegen moght:
Nu houde ick u, o mijn behoeder.
Nu hebtghe my, o liefste Broeder,
Getoont uw troostlijck aengezicht,
Uw aenschijn, my zoo lief als 't licht,
'T welck ick in zwaeren druck gezeten
Noch eenigh hartzeer zou vergeten.

Orestes.

Laet vaeren al het geen u voordeel geeft noch my,
Of ghy het weet of niet. Wat Moeders schelmery
Belangt, ick weet het wel, hoe zy zich heb gedraegen,
En hoe Ægisth zoo dol ons erfgoed door kan jaegen,
Dat weghsmijt, of te kost aen ydle dingen leit.
Terwijlghe dit vertelt verloopt gelegenheid
En tijd; dies zeghme, 't geen men noodigh moet bezorgen:
Waer wy opdonderende, of heimelijck verborgen,

1362 *Opdonderende:* te voorschijn komende, opdagende.

Dees blyde vyanden best dempen op het pad,
Waer langs men hen verwacht. Vooral draegh zorge, dat
Ons Moeder niet bemercke uit bly gelaet noch reden,
Wanneerwe te gelijck, en beide binnen treden:
Maer huil, om 't loos gerucht, dat u ter neder ruckt.
Het word eerst lachens tijd, als d'aenslagh ons geluckt.

Elektra.

Mijn Broeder, 't zal geschiên, gelijckge hebt besloten:
Want ick heb deze vreughd van u alleen genoten,
En niet my zelf gemaeckt, en wou geensins om veel
Yet doen, 't geen strecken moght tot Broeders achterdeel,
Noch tegenwoordigh heil in 't allerminst yet achten.
Ghy weet wel, en verstaet, wat onsliên staet te wachten,
En hebt gehoort, hoe nu Ægisth naer buiten is,
En Moeder binnen 't hof; en hou dit voor gewis,
Dat zy uit mijne vreughd het allerminst zal weeten;
Want 't hart van binnen is van ouds op haer gebeten.
Wanneer ick u aenschouw, dan zullen stadigh aen
Bedruckte traenen my van vreughd in d' oogen staen;
Want hoe waer 't mogelijck, dat wy niet schreien zouden,
Die op een' zelven wegh u dood zien, en behouden;
Het welck zoo zeldzaem is, dan of men schoon vernam,
Hoe Vader levendigh weêr uit den grave quam;
'K zou niet gelooven dit een spoockery te wezen,
Maer dat hy in der daed waerachtigh waer verrezen.
Dewylghe dezen wegh dan ingeslagen zijt,
Zoo doe al 't geenghe wilt; want ick had nu ter tijd
Alleen en onverzelt twee stucken voorgenomen;
My braef te redden, of met glori om te komen.

Orestes.

Zwijgh stil, zwijgh stil. Ick hoor een uit den huize gaen.

Elektra.

Koomt binnen, gasten, koomt, nadienghe hebt gelaên,
Het geen men noo nochtans een plaets vergunt hier binnen.

1372 *Achterdeel:* nadeel.
1380 Versta: de tranen van bedruktheid nu veranderd zijn in vreugdetranen.

Leermeester.

Ghy zotten, zijtghe bey berooft van brein en zinnen,
Noch draeghtghe zorgh voor 't lijf, mits u 't verstand [ontbreeckt,
Dat ghy niet riecken kunt in wat gevaer men steeckt?
Wat rampen om ons staen? indien ick deze deuren
Niet gaeuw bewaeckte, uw raed, en raedslagh waer te [veuren
Ontdeckt, eer ghy uw' voet daer binnen had gezet.
Nu is dit ongeval door mijne zorgh belet.
Ga in. Zwijgh stil. 'T is tijd uw vreughd den mond te snoeren.
Dit stuck lijd geen vertreck. De lof leit in 't volvoeren.

Orestes.

Wel zeghme dan, hoe is 't in 't hof, en daer ontrent?

Leermeester.

Het is'er zoo gestelt, dat niet een mensch u kent.

Orestes.

Broght ghy hen tyding, hoe ick raeckte om lijf, en leven?

Leermeester.

Men rekent u voor dood. Ghy word al dood geschreven.

Orestes.

Gedyt hen dat tot vreughd? Wat zeggenze toch al?

Leermeester.

Dit dient eerst uitgevoert, eer ick 't u zeggen zal.
Zoo 't noch staet, is'er niets dien grooten aenslagh tegen.
Het staet'er wel, oock daer 't niet wel meê is gelegen.

1402 *Vertreck:* uitstel.
1408—1410 Versta: Eerst moet de onderneming gelukt zijn, eer ik het u zeggen zal. Gelijk het nu staat, is er niets onzen aanslag in den weg. Voor ons staat het er goed, al is het daar ook niet goed, d. i. al gebeurt daar ook nog zooveel kwaad.

Elektra.

Wie is dit? by Jupijn, ay zeghme, zoo 't u lust.

Orestes.

Wel kentghe dezen niet?

Elektra.

Niet dat my is bewust.

Orestes.

Wel weetghe niet, wiens trouw ick eertijds werd bevolen?

Elektra.

Wat zeghtghe daer? wat man?

Orestes.

Die my weleer gestolen
Naer Phocis heeft gevoert, door Zusters kloeck beleid.

Elektra.

Dien ick getrouw bevond, en tot mijn' dienst bereid,
Toen 't op een weiflen ging, wanneerze Vader moorden?

Orestes.

Dat is die man. Verra my niet met veele woorden.

Elektra.

O langgewenschte dagh!
O eenige behoeder
Van Vaders huis, ach ach!
Hoe zijtghe met mijn' Broeder
Gekomen, hier ter steê?
Zijt ghy 't, die hem bewaerde,
En my, in 't hartewee
En leed, dat ons bezwaerde?
O allerliefste hand!
O allerwaerdste voeten!
Hoe waertghe in dezen stand,

Wanneerghe my quaemt groeten
Zoo vreemd, zoo onbekent?
Waerom moght ick niet weeten,
Wat lot u herwaert zend?
Ghy deedme doodzweet zweeten,
Door deze droeve maer;
Nochtans quaemt ghy my nader,
Tot redding van 't gevaer.
Ick groet u, als mijn' vader,
Ick zie mijn Vaders geest.
Ghy waert, nu ick 't verzinne,
Die, wien ick heden meest
Vervloeckte, en nu beminne.

Leermeester.

Hou op, ick ben vernoeght. Elektra, zwijgh, en staeck
Dees reen; daer is noch tijds genoegh, om van die zaeck
Te spreecken. Ghyliên die te zaemen zijt gespannen,
'T is tijd, om werck te spoen, terwijl nu geene mannen
Daer binnen in het hof by Klytemnestra staen.
Indienghe dit vertraeght, zoo zultghe moeten slaen,
En vechten tegens haer, en die wat meer vermogen.

Orestes.

Mijn Pylades, dit stuck dient langer niet vertogen.
Ga binnen, en aenbid de Goôn, die Vaders zael
Bewoonen, zoo als zy bewoonen dit poortael.

Elektra.

O vorst Apollo, weest genadigh
Dien jongeling, en hen, en my,
Die naer gelegenheid gestadigh
Met zidderende handen dy
Vereerde. Apollo, schrick der dieren,
Ick eisch, zoo hartelijck ick magh,
Val neêr, en koom uw Godheid vieren,
En bid, begunstigh dezen slagh,
En raedslagh. Toon, hoe ghy van boven
Noch straft de schelmery der hoven.

1450 *Vertogen:* uitgesteld, vertraagd

Rey.

Ay zie, hoe Mars naer binnen schiet,
Terwyl zijn bloed van tweedraght zied.
Alree zijn d' onontvlughtbre blaffers,
Der booze schellemstucken straffers,
Naer binnen toe, zoo dat mijn schroom
Niet meer zal hangen aen dien droom.
  Des dooden helper gaet daer heenen,
Op zijn bedriegelijcke beenen,
En met zijn punt noch versch besmet,
Naer Vaders rijcken troon, en bed:
Maer Majas zoon, de schalcke bode,
Verberght die wraecke van den doode,
Tot dat de boosheid stord ter neêr.
Hier geld, hier geld geen samlen meer.

Elektra.

O waerde vrouwen, toeft. Laet niemant zich verroeren.
De mannen sullen strax dien aenslagh uit gaen voeren.

Rey.

Hoe zoo? wat doenze nu?

Elektra.

Dees ciert voor 't graf een' pot,
En deze staen'er by.

Rey.

Ghy waeckt voor deur en slot.

Elektra.

Op dat Ægisthus ons niet onverhoeds koom vinden.

1465 *D'onontvlughbre blaffers:* de Furiën — gelijk men althans uit 't Grieksch moet opmaken — die, als wraakgodinnen, Orestes naar binnen vergezellen.

1469 *Des dooden helper:* de wreker des vermoorden (Agamemnons).

1473 *Majas zoon:* Mercurius.

1474 *Verbergt die wraecke:* verbergt voor aller oog den wreker, wien hij tot geleide strekt.

1476 *Samlen:* dralen.

Klytemnestra.

Och och! de huizen zijn gansch leegh van trouwe vrinden,
En vol van vyanden.

Elektra.

Vriendinnen, hoortghe niet?
Dat 's een, die binnen roept.

Rey.

My dunck ick hoor daer yet,
Dat onverdraeghlijck is te hooren.
Ick schrick. Wat koomt ons hier ter ooren!

Klytemnestra.

O my ellendigh mensch! Ægisth, waer zijtghe nu?

Elektra.

Daer roeptze weêr.

Klytemnestra.

O Zoon, o Zoon, erbarrem u.
Erbarm u over my. Erbarm u over Moeder.

Elektra.

Maer ghy erbarmde u niet om Vader, noch om Broeder,
Die van hem was geteelt.

Rey.

O stad! o afkomst, ach!
Hoe schend, en hoe verdelght u 't noodlot dezen dagh?

Klytemnestra.

Wee mijn quetzuur! o lagen!

Elektra.

Verdubbel deze slagen.

1493 *O lagen:* verraad.

Klytemnestra.

Wee anderwerf! wee my!

Elektra.

Het ga Ægisth, als dy.

Rey.

'T zal gaen, gelijckghe wenscht. De dooden leven weder;
Want dien de moord nu lang geworpen heeft ter neder,
Die neemen wederwraeck, met een versteurt gemoed,
Van hen, die oorzaeck zijn van al 't vergoten bloed.

Elektra.

Zy zijn nu by der hand, en hunne handen leken
Van 't bloed, door Mars gestort; en naulix kan ick
Orestes, hoe het is. [spreecken,

Orestes.

'T gaet binnen noch al wel.
Zoo 't recht is 't geen ick uit Apolloos antwoord spel.
Z' is dood. Zijt onbevreest. Ghy zult voortaen geen tyden
Beleven, datghe leed van Moeder hoeft te lijden.

Rey.

Houd op. Ick zie Ægisth. Hy koomt, en is hier by.

Elektra.

O zoon, ga wegh, ga wegh. Ziet ghy dien man? dat 's hy.
Ghy hebt hem in uw maght. Hy koomt verheughd van buiten.

Rey.

Gaet naer de binnendeur, op datghe mooght besluiten
Het geen noch ovrigh zy.

1501 *Leken:* druipen.
1503 *Hoe het is.* Versta: hoe het is gegaan.
1511 *Het geen noch ovrigh zy:* hetgeen nog te doen valt.

Orestes.

Vertrouw ons deze zaeck.
Wy zullen, 't geenghe denckt, voltrecken deze wraeck.

Elektra.

Zoo haest u.

Orestes.

Ick ga heen.

Elektra.

Ick zal het voort bewaeren.

Rey.

'T zal goed zijn, dat men hem inluister deze maeren.
Zijn' ooren aengenaem, en 't geen betreft zijn' staet.

Aegisth.

Wie van u weet van 't volck, daer dit gerucht af gaet,
Waer deze gasten zijn van Phocis, deze boden,
Die tyding brengen van Orestes, onzen dooden,
Die rabreuck, zoo men zeit, nu korts in 't renperck leed?
Ghy korts hardneckigh dier, geef my hier op bescheed;
Dewyl dees dingen u, veel meer als yemant, smarten.
Ghy kunt het zeggen, want dit gaet u meest ter harten.

Elektra.

Ick weet het wel. Zou my dit wezen onbekent?
Zou ick niet weeten, hoe mijn Broeder omgerent,
In 't renperck raeckte om hals?

Aegisth.

Waer zijn die vreemdelingen?

Elektra.

Hier binnen, daerze hen met groote vreughd ontfingen.

1516 *Af:* van.
1520 *Ghy korts hardnekkigh dier.* Versta: Gij, meisje, die nog kortelings zoo hardnekkig waart.

Aegisth.

En zeidenze, dat hy gestorven was alree?

Elektra.

Zy zeiden 't niet alleen, maer toonden 't lichaem meê.

Aegisth.

Wel is dit by der hand, dat wy 't aenschouwen mogen?

Elektra.

Dit deerlijck schouwspel kuntghe zien met bey uw oogen.

Aegisth.

Ghy boodschapt my veel vreughd, en zijt dit ongewoon.

Elektra.

Verheugh u, zooghe vreughd kunt scheppen uit dien doôn.

Aegisth.

'K gebiede dat men zwijgh, en deze deuren open,
Op dat Argivers, en Myceners, die noch hopen
Op zulck een' ydlen troost, aenziende Orestes lijck,
Zich buigen voor mijn' staf, en onder 't juck van 't Rijck;
En merckende, dat hier niet tegens staet te vechten,
Zich laeten, bang voor straf, van my voortaen berechten.

Elektra.

Ick schickme naer den tijd, die leertme meer verstaen,
Naer wijzer luistren, en hen aen de hand te gaen.

Aegisth.

Jupijn, wat zie ick hier! dit kan geen nijd ontstygen.
Maer is dit haetelijck, 'k heb liever dat te zwijgen.
Neem strax het deckkleed af, dat in den wege leit,
Op dat mijn neef van my voor 't lest noch werd beschreit.

1541 *Dit kan geen nijd ontstygen:* dit kan niet uit nijd voortkomen.

Orestes.

Neem zelf het deckkleed af, dit zal u beter voegen,
Die lust hebt dit te zien, om d'uwe te vernoegen,
Met deze maer.

Aegisth.

Ghy spreeckt zeer wel. 'K gevoel als ghy.
Is Klytemnestra t'huis, men roep haer hier voor my.

Orestes.

Zy is heel dicht by u, zie nergens elders heenen.

Aegisth.

Wee my! wat zie ick hier!

Orestes.

Wat vreeze doet u steenen?
Of welck een kentghe niet?

Aegisth.

Ellendige, ick ben vast,
En midden in hun net. Wie heeftme dus verrast?

Orestes.

Strax wistghe niet, dat ghy al levend spraeckt met dooden.

Aegisth.

Och dat's Orestes stem. Ick spreeck met dien gevloden.

Orestes.

Hoe wis ghy spellen kost van ouds, noch miste u dat.

Aegisth.

Helaes! wy zijn om hals. Helaes! wy zijn gevat.
Laet ons ten minste noch yet zeggen watwe kunnen.

1547 *Maer:* tijding.

Elektra.

Neen Broeder, by de Goôn, ghy zult hem niet vergunnen,
Dat hy yet wyders spreeck, noch tijd met woorden reck.
Ick kan niet zien, dat dit tot eenigh voordeel streck,
Dat zulck een veege noch zijn hope langer voede;
Maer dood hem in der yl, en, warrem van den bloede,
Begraef hem buiten 't Rijck, gelijck het billijck is;
Op datme dit verlos van alle droefenis,
En mijn geleên verdriet.

Orestes.

Nu haast u, tre naer binnen.
Het geld uw' hals. Hier is met woorden niet te winnen.

Aegisth.

Maer waerom rucktghe my hier in, uit elx gezicht?
Hoe dus? is 't werreck goed, wat maeckt u schuw van 't licht?
Waerom berooftghe my niet openbaer van 't leven?

Orestes.

Gebie niet. Ga, daer ghy mijn' Vader eerst deed sneven,
Dat ghy daer mede sterft.

Aegisth.

Moet ick dees zaelen zien,
En wat van Pelops oit gebeurde, en zal geschiên?

Orestes.

Ga voort. Ick spel u niets of 't zal zich openbaeren.

Aegisth.

Wat roemtghe? Uw Vader was in 't spellen onervaeren.

Orestes.

Ghy smijt veel uit, en doet terwyle niets. Ga voort.

1561 *Een veege:* iemand, die weldra sterven moet.
1565 *Tre naer binnen.* Op het Grieksch tooneel mocht geen bloed gestort worden.
1575 *Smijt:* slaat.

Aegisth.

Nu leyme.

Orestes.

Ga zelf voor. Ga voor, door deze poort.

Aegisth.

Op dat ick u niet zou ontvlieden noch ontvlughten?

Orestes.

Op datghe niet en sterft met blyschap, en genughten,
Zal ick dees bitterheid vermeerdren: want het past,
Dat een gerechte straf geweldenaers verrast,
Die tegens 't heiligh Recht vermeetlijck zich verzetten,
Op dat de boosheid niet meer menschen zou besmetten.

Rey.

O Atreus afkomst, hoe bezwaerlijck zijtghe in 't end
Geworstelt, en geraeckt door allerleye ellend,
En uitgestaen verdriet tot deze vryheids zegen,
Een vryheid op die wijs geluckighlijck verkregen.

BREEDER INHOUD

VAN

E L E K T R A.

Na dat alle vorsten van Grieckenland, overmits het schaecken van Helene met eede verbonden, in Aulis verzaemelt waren, om met gemeene maght het ongelijck, hen van den Trojanen aengedaen te wreecken; werd Agamemnon veldheer over het gansche leger gekoren. Toen dees, belust op de jaght, in 't naeste woud, een zeker uitmuntende en gespickelt hert, der Godinne toegewijd, geschoten had; verlette de Godes, om dit schendigh stuck gesteurt, de geheele vloot door onweder, zulcx datze noch wederkeeren, noch den opgezetten toght volvoeren konden. De legerwichelaers, met het orakel dezer Godheid raed levende, zeiden, dat haere verbolgenheid niet bedaren kon, ten ware Agamemnon, in stede van 't gedoode hert, zyne dochter Iphigenia offerde, gelijck 't gebeurde. Zoo dra de koning, na de verwoesting van Troje, weder t'huis quam, werd hy van zijn gemaelinne Klytemnestra, door 't ingeven van Ægisthus, met wien zy, geduurende den krijgh, boeleerde, afgemaeckt. Elektra, een groothartige dochter, om haer vaders neerslagh gebeten, en verbittert, en beduchtende, datze met Orestes den zelven gangh moghten gaen, verzond het kleene kind ter sluick naer Phocis, by Strophius, om daer opgevoed, en tot zijn jaeren gekomen wezende, t' eeniger tijd van daer, tot vaders wraecke, te mogen opdonderen. Maer toen, na het verloop van veele jaren, terwijlze dagelix van hare moeder

veel hoons most uitstaen, niet zekers van Orestes vernam, en de hoop van hare verlossinge uit was, leide zy toe om 't uiterste te wagen. Zy ging Chrysotemis, de zuster, aen met gebeden, gramschap, dreigementen, en voort op allerleie wyze, om haer by mangel van Orestes wederkomste, te brengen daer toe, datze gezaementlijck met hare eige handen 's vaders moordslagh zouden straffen: doch de zuster, laffer van geest, wickte haer eigen vermogen tegens de zwaerigheid van dit bestaen, en dreef, dat dit geen maeghdenwerck was; datze van alle toeverlaet ontbloot, tegens 't geweld der tyrannye niet opmoghten; en sloegh veel andere bedenckingen voor, waer mede zy zich verontschuldighde, en van dit voornemen pooghde te doen afstaen Elektra, die even gestreng by het voorige opzet bleef, en by het geen, waer toe de gelede wederwaerdigheid, en godvruchtigheid teghens den vader haer aenmaende, en prickelde; achtende eerlijcker het leven daer voor op te zetten, dan zulck een godvergeten schelmstuck over 't hoofd te zien. Ten lange leste, in het twintighste jaer na den vadermoord, na zoo veele hoop en wanhoop over en weder word Orestes met Pylades heimelijck t' Argos van zijnen leermeester en opvoeder ghebroght, die om, volgens het onderwijs van Apolloos Orakel, dit besteck bequaemer en veiliger uit te voeren, Klytemnestra valsche tyding brengt van haer zoons dood; hoe hy in den Pythischen renstrijd omgekomen en verongeluckt zy, en zy brengen (om dit met geloofwaerdigheid te stoffeeren) te voorschijn de doodbus, waer in Orestes asch quansuis begraeven leit. De Koningin, vrolijck om den dood des geenen, dienze met schrick, als een wreecker van zijns vaders bloed, te gemoed zagh, braveerde en beschimpte, nu baeldaediger als voorheenen, Elektra, die geduurighlijck haer broeders ballingschap en ellende beweende. Maer Orestes endelijck gheraeckt met een broederlijcke genegenheid t' haerwaert, leit het momaenzicht voor haer oogen af, en maekt zich aen zyne zuster bekent; en zy helpen Klytemnestra [die, terwijl Ægisthus in de voorstad gegaen was, het huis alleen bewaerde] van kant. Ægisthus van buiten inkomende, en alreede geruchten van de aenkomste der Phocenser gasten en Oresten omkomen gehoort hebbende, werd Klytemnestraes lijck getoont, 't welck men, terwijl het bedeckt was, voor Orestes lichaem aenzagh. De bedriegery nu ontdeckt zijnde, holpmen hem, ter zelve plaetse, daer hy 't Agamemnon

klaerde, aen een zyde, tot een rechtvaerdige vergeldinge zijner schelmeryen.

GESLACHTBOOM VAN AGAMEMNON EN ÆGISTHUS.

	Jupiter.	
	Tantalus.	
	Pelops.	
Atreus.		Thyestes.
Agamemnon.		Ægisthus.
Orestes.		

MAEGHDEN.

TREURSPEL.

῾Υμᾶς τ᾿ ὀνήζω, τὺς δέ τε βλάψω θανών.

(Door mijn sterven zal ik u voordeel aanbrengen, hun schade doen.)

Mediisque in millibus ardet.

[„Zij schittert uit in 't midden der duizenden."]

Ontleend aan VERGILIUS *Aen.* I. 495.

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave, te Amsterdam, bij Abraham de Wees, „in den Jaere 1639” verschenen. (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 311).

INLEIDING.

Vondel zond aan Hugo de Groot, toen gezant van de koningin van Zweden bij het Fransche hof, een exemplaar van dit treurspel. In de Inleiding voor *Elektra* is de brief, waarmede hij zijn geschenk deed vergezeld gaan, reeds vermeld [1]. Ook de dankbetuiging, waarmede de Groot antwoordde, is daar opgenomen.

Terecht wijst de Groot daarin, zoowel op de „zeer loffelyke genegentheit (van den dichter) tot zyne geboorteplaatse" als op de „kloeke vinding, schikking en beweeghlykheit."

Vondel had zijne geboortestad Keulen lief. Daarvan getuigen meermalen zijne gedichten. Dit treurspel mag hiervoor zeker wel als stellig bewijs gelden, want niet alleen uit den geheelen opzet van zijn werk, maar uit allerlei kleine details blijkt het, hoezeer de dichter zich vooraf bekend gemaakt had met de bronnen van de geschiedenis zijner vaderstad. Dezelfde nauwkeurige bekendheid met de oudste geschiedenis eener stad als bij *Gysbreght van Aemstel* vinden we ook hier.

Het kan ons dus niet verwonderen uit den mond van de Groot een dergelijk getuigenis te vernemen. Toch schijnt zijn oordeel niet dat van het Amsterdamsche publiek geweest te zijn. Brandt meldt ons in zijn *Leven van Vondel* (bl. 58), dat „hoe pryswaardig het treurspel der Maagden was ten opzicht van de kunst, men vondt'er evenwel zaaken in die veelen

[1]) Zie boven bl. 163.

bedroefden: des Dichters zucht tot de stellingen en gewoonten der Roomsche kerke, en zyne afwyking tot haare dwaalingen."

Hoogstwaarschijnlijk is dit ook wel de reden geweest, waarom het treurspel niet zoo spoedig opgevoerd werd. Op 19 November 1650, dus elf jaren na het verschijnen, had de eerste vertooning plaats. Volgens de mededeelingen van C. N. Wybrands in *de Dietsche Warande*, X, bl. 423, werd dit treurspel slechts viermalen vertoond en wel op de volgende dagen:

1650. 19, 22 November, 22 December.

1651. 19 Januari.

OPDRAGHT

AEN

AGRIPPINE.

O Agrippin, gemytert met Drie Kroonen,
Die zittende als op eenen regenboogh,
Kunt teeckenen van Roomsche aeloudheid toonen,
En rekenen uw herkomst van zoo hoogh;
Ghy roem des Rijns, vergeef ons datwe naderen
Uw Bisschops stoel en Raedhuis, groot van faem,
En wyden u ons Maeghdelijcke bladeren,
Beslagen met Sinte Ursuls gouden naem;
Beschreven met den Koningklijcken bloede
Van haer, en van haer Ellefduizental,
Gemartelt, en geslagen met Gods Roede,
In 't aengezicht van uwen ouden wal.

1 *Agrippin: Colonia Agrippina,* Keulen, als gesticht door Agrippina. Zie vs. 802, 804. — *Gemytert met Drie Kroonen:* zinspeling op de kronen der Drie Koningen, met welke kronen het hoofd van het Keulsche wapenveld is beladen en die gezegd worden Agrippijn te mijteren, omdat zij de aloude heiligheid der stad bevestigen.

2 *Op eenen regenboogh:* de Godheid wordt gewoonlijk, inzonderheid op afbeeldingen van 't Laatste Oordeel, voorgesteld als zittende op een regenboog. Vandaar, dat de regenboog als de verhevenste zetel, als de zetel bij uitnemendheid beschouwd wordt.

3 *Teeckenen van Roomsche aeloudheid:* als door Agrippina gesticht, en ook, als werkelijk nog oudheden uit den tijd der Roomsche of Romeinsche keizeren bevattende.

7 *Maeghdelijcke bladeren:* in deze woorden schuilt de dubbele zin van: „*bladeren,* die nog *ongerept,* d. i.: *onbeschreven* zijn," en „*bladeren,* die over den marteldood der *maagden* handelen."

8 *Beslagen:* beschreven.

11 *Gods Roede:* men weet, dat Attila den naam droeg van: „den geesel", of eigenlijk „den [dorsch-]vlegel Gods."

D'inboorling is in zijne wiegh gehouden,
En bakermat. Hoe kan ick die voorby?
Al word de melck der Moeder niet vergouden
Van 't kind; dit streck ten allerminste dy
Een klein bewijs van mijn genegentheden,
En groote zucht tot mijn geboorteplaets;
Daer ick, nu stijf een halleve eeuw geleden,
Eerst ryzen zagh den glans des dageraeds.
Wy volgen dus de leidstar der aelouden.
Wy volgen in hun schaduw, slechs van veer,
De Griecken, die hun boortesteden bouden
Zoo lang voor ons met onnavolghbaere eer.
Euripides, die wyze, 't wyze Athenen
Deed schreien, om het moederlijck geschrey
Der Biddenden, die om haer zoonen steenen,
Op dat men hen een uitvaert toeberey.
't Hooghdraevend dicht van Sophokles geleide
Het levend lijck van Oedipus naer 't graf,
Te Kolon, daer die blinde balling scheide
Van Antigoon, heur vaders oogh, en staf.
Wy zingen hier van Sphinxen, noch Oedippen,
Noch heimlijck graf, waer van Koloner yst;
Maer tuigen klaer, met stomme Maeghdelippen,

13 *In zijne wiegh gehouden:* aan zijn geboorteplaats gehecht, verknocht.

14 *Bakermat:* geboorteplaats.

15 *Der Moeder:* staat hier in den 3den n.v. als afhangende van *vergouden.* — *Vergouden:* vergolden, als meermalen; zoo ook hieronder vs. 966 en elders. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. 281.

19 *Stijf een halleve eeuw:* ruim vijftig jaren. Vondel was nu 56.

23 *Boortesteden:* met weglating van het voorvoegsel *ge*, als meermalen.

27 *Der Biddenden:* in dit treurspel zijn het de vrouwen en moeders der voor Thebe gevallen helden, die Theseus, opperhoofd van Athene, komen smeeken, de wapenen tegen Thebes Koning, Kreon, op te vatten, en aan de gesneuvelden in Attica een graf te schenken, 't welk men hun in het Thebaansche land weigerde.

29 *'t Hooghdraevend dicht van Sophokles:* in zijn Edipus Coloneus.

30 *Het levend lijck:* omdat hij, blind zijnde, niet meer aan zijn leven had.

32 *Heur vaders oogh, en staf:* als *geleidster* haers *blinden* vaders.

33 *Oedippen,* voor *Edipussen.*

34 *Koloner* voor „*de* Koloner." — *Yst:* eist, beeft.

35 *Met stomme Maeghdelippen:* Vondel wil niet zeggen dat hij met maagdelippen spreekt; maar dat de zwijgende lippen der gemartelde maagden nevens hem getuigen.

Van Ursuls asch, daer Kolens roem uit rijst.
Dees stof kan ruim 't gebreck van geest vergoeden.
Hier stort niet een Makaria ter neêr,
Maer Duizenden, al zalige gemoeden,
De dood getroost, alleen tot Christus eer.
Hier tarten geen gewapende Scythinnen
Achilles, daer Penthesilea streeft;
Maer waepenlooze en strijdende Heldinnen
Dien wreeden Hun, voor wien al 't aerdrijck beeft.
Geen Amazoon is met die hoop gebleven,
Voor Trojes vest, als mijne Koningin;
Die, na heur dood, gekroont in 't eeuwigh leven,
Nu heerscht met God, alle eeuwen uit en in.
Geen Hengstebron magh haelen by de beecken
Van 't eedle bloed der Joffren hier gevelt,
Dit bloed, waer mee ghy hebt uw' Schild bestreecken,
Uw Schild, die noch van 't Elleftal vermelt.
Driekoningsstad, ontfang mijn Maeghdenoffer,
Al breng ick dien in geen Driekoningskoffer.

J. V. VONDEL.

38 *Makaria.* In het treurspel van Euripides, de *Heracliden*, offert Macaria zich op ter redding van de overige kinderen van Hercules. Men merke op dat V. in de Gr. eigennamen ook de Gr. spelling behoudt.

39 *Gemoeden:* gemoederen.

42 *Penthesilea:* Koningin der Amazonen, door Achilles gedood, en op welke het aan het hoofd van dit treurspel geplaatste Latijnsche motto slaat. — *Streeft:* vooruitstreeft.

44 *Dien wreeden Hun:* Attila.

46 *Mijne Koningin:* Ursel.

51 *Uw' Schild:* uw wapenschild. Dit kan wellicht zinspelen op de *twaalf* vlammen, welke men op het wapenschild van Keulen vindt; *elf* maagden en Ursel.

54 *Driekoningskoffer:* koffer, waar de reliquieën der „Drie Koningen" in bewaard worden en die nog te Keulen vertoond wordt.

INHOUD.

De Koning van Britanje [1]), nu Engeland, verzocht ernstigh door Gezanten, voor zynen eenigen Zoon Konaen, na den doop Æthereus genaemt, ten huwelijck Ursul, eenige Dochter van Maurus, of Deonot, Koning van Kalidonien, nu Schotland: maer het verzoeck werd t'elckens beleefdelijck afgeslagen; eensdeels, om d'ongelijckheid van den Godsdienst; d'een Christensch, en d'ander noch Heidensch zijnde; anderdeels, om dat de Kalidoonsche Princes voorgenomen hadde alleen haeren hemelschen en geenen aerdschen Bruidegom, te behagen. D'aenzoeckers van 't huwelijck zich het afslaen belgende, en voor onverdraegelijcken hoon inkroppende [2]), dreighden endelijck Deonot, met alle maght gewapent, op te komen [3]), en de geweigerde Maeghd met den zwaerde te haelen: waerom de Vader der Princesse verlegen, te raede ging met zyne Dochter, die van boven verlicht, door zonderlinge openbaeringen, hem ried het huwelijck te sluiten, op voorwaerde, dat de Vorst van Britanje de bruiloft drie jaeren lang zoude uitstellen, om zich middelertijd tot het Christen geloof te bekeeren, en de Bruid met eenen stoet van tien, en haer zelve, en elck van de tien met noch duisend, maeckende te zaemen het getal van ellef-

---

1) *De Koning van Britanje:* lees hier — dewijl Engeland te dier tijd nog in onderscheiden rijken verdeeld werd: „*een* Koning van Britanje," gelijk eenige regels verder: „*een* Koning van Caledonien."

2) *Voor onverdraegelijcken hoon inkroppende:* wien de weigering als een onverdraaglijke hoon *in den krop* stak.

3) *Op te komen:* aan te vallen.

duizend Maeghden of Staetjofferen te verzien, om met dat gezelschap Rome te bezoecken; op hope dat middelerwijl de liefde des vryers zoude verkoelen, of God door andere middelen zijn voornemen met haer uitvoeren. Met dit beding werd het huwelijck, en zedert de bevaert of reis, den Rijnstroom op, aengegaen. Na dat mevrouw Ursul te Rome alles, niet zonder merckelijcke vruchten, verricht hadde, keerdeze weder, vergezelschapt met Paus Cyriacus, die, niet zonder openbaeringe, zijn ampt verliet, en met meer andere geestelijcke en wereldlijcke personagien; ontmoetende op den wegh den Bruidegom Æthereus, met haere moeder, en zijn jongste zuster; alle mede van het toekomende lot bewust, en eendraghtigh, gelijck alle anderen, gezint met de Koningklijcke Maeghd naer de martelkroon te staen en te streven. Met dit opzet dreef men den Rijn af in der Hunnen laege, haer van den tyran Attila [4]) (toen Agrippine hard belegert hebbende) geleit, door 't ophitsen, en de waerschuwingen der Heidensche Burgemeesteren, en Oversten, Juliaens bloedvrienden, te Rome; op Ursul, en haer gezelschap niet weinigh verbittert. D'aertsbisschop Aquilin [5]), en Burgemeesters van Keulen, tyding van Koningin Ursuls gevangenis krygende, lieten in Stad niet na, met gebeden, raedslaegen, en alle mogelijcke middelen, der Maeghden behoudenis te behartigen. Zoo dra Attila de Koningin in 't leger zagh, werd hy, door haere schoonheid en bevallickheid, van raezende minne ontsteecken, en arbeidde door zynen Aerts Offervinder [6]) en Legerwichelaer Beremond, om haer van Christus af te trecken, en door 't aenbieden van zijn Kroon

---

[4]) *Den tyran Attila:* volgens anderen zou het Gauno zijn geweest, in 382 met zijne Hunnen ter ondersteuning van Keizer Gratianus tegen Maximus getrokken, die Ursel en haar gevolg overviel.

[5]) *D'aertsbisschop Aquilin:* St.-Aquilinus, of Solinus, stierf in 473, en zijn voorganger mede in de vijfde eeuw: de naam van den Bisschop, die tijdens het martelaarschap van Ursel te Keulen leefde, is niet bekend.

[6]) *Offervinder:* degene, die uit de ingewanden der geofferde dieren, of andere dergelijke teekenen, den wil der Godheid weet te raden, of te *vinden.*

en huwelijck te bekooren, doch al vergeefs. Juliaen, zijn Maerschalck, en Beremond, hem voorstellende, wat gevaer het leger liep, met alle deze bekoorlijcke Joffrouwen, konden den Veldheer zwaerlijck brengen tot het bewilligen van 't ombrengen der Maeghden, en allerzwaerlijckst om de Kalidoonsche Vorstin, op wie hy verslingert was, van kant te helpen: maer ten leste van hun aengeprickelt, en door hoogen nood gedreven, leide hy, al schoorvoetende, de koningklijcke Maeghd op eenen heuvel, van Oversten en Kornellen omringt, van waer Ursul alle haere Maeghden, en Kruisgenooten, in regementen gedeelt, als in slaghorden staen, en van het gewapende krijgsvolck omcingelt zagh. Na datze den Tyran eenigen van d' uitsteeckenste personagien, dicht voor haer gebroght, hadde getoont, en kundigh gemaeckt, onweldighde hy haer de Kruisbanier, en trapteze met voeten: de Koningin hem hierom bestraffende, en zijn moordadigheid verwytende, werd met eenen schicht doorsteecken. Het voet en paerdevolck ziende den Veldheer den blooten degen zwaeien, het welck de moordleus, en 't gezette teecken was, viel onder deze weerlooze schaepen, als wilde woeste dieren, en holp haer jammerlijck om 't leven. Des avonds, na den moord, werden de vesten, nu vol schrick door dit gezicht, d'elfste mael, van 't gansche leger t'effens, aen alle kanten, zoo vreesselijck bestormt, en besprongen, dat de Stad in gevaer stond van overweldight te worden, ten waere de Geesten der Martelaeren en Martelaressen verschynende, de vyanden gestuit, ten deel in 't leger gejaeght, en ten deel op de vlught geholpen hadden. De Keulsche Ridderschap daer op uitvallende, en bespiedende, hoe reuckeloos Sinte Ursuls lijck bewaert werd en het krijghsvolck vast verliep, overviel het overschot der versmoorde, verdroncke, en slaeperige Katten [7]) in 't leger, en voerde de doode geluckighlijck in Stad; daer d'Aertsbisschop, en Burgermeesters het lichaem der Heilige

---

7) *Katten:* hier voorgesteld als vormende een hulpbende der Hunnen.

Martelaeresse, openbaerlijck ten toon zetten, voor de gansche gemeente, die bykans moedeloos en afgemat, door een algemeen gebed der Aertsbisschops, troost en ontzet verzocht van boven, van waer daetelijck de Geest der zalige Maeghd, omringt van al haer gezelschap, met eenen hemelschen glans verscheen, en bekent maeckte, hoe de Hunnen van haer en haer gezelschap, eerst op de vesten gekeert, ten deel aen 't verloopen gebroght, en daer na in 't leger verbaest gemaeckt zijnde, voort opgebroken waren: met eenen voorzeggende den dood des Tyrans, en tot welck een grootheid, geluck, en glori de Stad Agrippine, door allerhande rampen, namaels zoude steigeren: waer op d'Aertsbisschop God den Verlosser danckte, en, by wijze van voorspellinge, Sinte Ursuls lijck heerlijck ten grave geleide, en alle behoorlijcke eere en diensten toewijde.

Het treurspel begint met den dagh, en endight in den avond. Het tooneel is t'Agrippine. De Rey bestaet uit Agrippiners.

PERSONAGIEN.

AQUILIN, Aertsbisschop van Keulen.
BURGEMEESTERS.
BODE.
ATTILA, Koning der Hunnen.
JULIAEN, Veldmaerschalck.
URSUL, Koningin van Britanje.
REY van Agrippiners.
BEREMOND, Aertsoffervinder, en Legerwichelaer.
Sinte Ursuls Geest.
Sint Æthoreus Geest.

MAEGHDEN.

HET EERSTE BEDRYF.

AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS.

Aertsbisschop.

O Constantin, die nu, by God, een waerder kroon,
Een' eedler scepter draeght, bezit een' hooger troon,
En heerelijcker Rijck, dan eertijds hier op d' aerde,
Toen ghy 't verwezen bloed verloste met den zwaerde,
Gezegent zelf van God in uw manhafte vuist;
Op dat zijn heiligh zaed voortaen niet meer gekruist

1 *Constantin:* Constantijn de Groote.
4 *Verwezen:* veroordeelde.

Zou werden, als het vlood verzierde en valsche Goden,
By 't goddelijcke Recht, zoo hard, zoo scherp, verboden;
Ghy Held, die 't aerdsch paleis om 't hemelsch hebt geruimt;
Wat baet het toch, dat ghy den ganschen Rijnstroom schuimt
Van woeste vyanden, en Heidensche tyrannen,
Eendraghtigh tegens God, en Christus ingespannen?
Nadien die felle Scijth, en Noordvorst opgeweckt,
Germanje niet alleen, maer, 't aerdrijck overtreckt,
En, passende op geberght, noch duinen, nochte stranden,
Gaet overweldigen, en schenden alle landen,
Die Gode, en zijnen zoon oit waren onderdaen.
Onnoodigh was 't Maxent, en Maximin te slaen;
Dewyl de Noorman, ruim zoo wreed, en moordbaldaedigh,
De Christe Kerck vervolght, de Neroos maeckt genadigh,
Al d' oude gruwlen weêr op heilooze outers zet;
De ziel, in 't klaerste bad gewasschen, weêr besmet
Met ongeloof, verdruckt t geloof der eerste Vaderen,
Ons dreight met vier en strop, en opent Jesus aderen;
Als of te luttel bloeds gestort werd, toen de dwang,
En dolle tyrannij drie eeuwen ging in zwang.
De vierige Matern, een leerling van Sint Peter,
Wees deze Stad vergeefs tot God, en op een beter;
Zoo Got, of Hun Gods disch, in rood tiras, en bloed
Des Martelaers gesticht, magh trapplen met den voet,
En op het smoockend puin gaen huppelen, en draeven,

7 *Verzierde:* verdichte.

10 *Schuimt:* zuivert, bevrijdt.

13 *Noordvorst:* Attila kwam niet uit het Noorden, maar veeleer uit het Zuidoosten.

18 *Maxent en Maximin:* beiden behoorden tot de Romeinsche vorsten, die 't Christendom vervolgden.

19 *De Noorman:* Attila. — *Moordbaldaedigh:* baldadig in 't moorden.

20 *De Neroos maeckt genaedigh:* de Nero's genadig, zachtzinnig doet schijnen, door hen in gruweldaden te overtreffen.

21 *Gruwlen:* hier in denzelfden zin gebruikt als meermalen in de H. Schrift, t. w. voor „afgoden."

27 *De vierige Matern:* Maternus was, volgens de overlevering, de zoon van de weduwe van Naïn, die ten tweeden male van den dood werd opgewekt door de aanraking van den staf van den apostel Petrus, door wien hij ter bekeering der heidenen in Neder-Germanië werd uitgezonden, waar hij de eerste Bisschop van Keulen werd.

29 *In rood tiras en bloed* voor „in het *tiras* (cement) van *'t bloed.*"

Waer onder uw gemeent leit levendigh begraeven.
De Vindster van het Kruis, dat zoo veel harten treckt,
Uw Moeder, heeft vergeefs met louter goud gedeckt
De kerck van Gereoen, en 's Gulden Martlers drempel;
Indien een roovers klaeuw dien Godgewijden tempel
Zal plondren, en 't rood goud, en schitterend gesteent,
En stroien in den wind der Heiligen gebeent,
En asch, met zorgh bewaert. Waer toe de marmerzercken?
De toetsteen? het albast? zoo veel vermaerde wercken?
Gevaerten, trots gebouwt met schatten en vernuft?
d'Autaeren zijn onnut, waer voor zelf d' afgrond suft,
En ziddert. Waer toe lamp, en kandelaer ontsteecken?
Op dat het den soldaet niet zou aen licht ontbreecken,
Na'et overrompelen van poort en wal, by nacht?
Wanneer hy, tempelen oploopende met kracht,
Kappel, en koor ontbloot van dierbre Heilighdommen.
Hoe snellijck velt men 't hoogh, zoo langsaem opgeklommen!
Waer berght mijn schaepskoy zich, in 't uiterste gevaer?
De myter valt voortaen mijn' ouderdom te zwaer.

Burgemeester.

Eerwaerdste Vader, hoe? my dunckt aen al dit klaegen,
Ghy beeld u zelven in ons droeve nederlaegen,
En spelt alree den val der Stad, 'twelck God verhoe.
Ghy waert, in al 't belegh, noch noit zoo bang te moe,
Noch zwichte, schoon of al de klocken onraed klepten ;
Dies Raed, en Burgery, in 't vechten, hope schepten,
En moed uit uw gelaet, en voorhoofd even bly:
Ja nergens leed men last, d' Aertsbisschop quam 'er by,
En steef met raed en daed de mannen, op de muuren;

33 *De Vindster van het Kruis:* Keizerin Helena, de moeder van Constantijn. Men schrijft haar niet alleen het vinden van het kruis van Christus, maar ook het stichten toe van kerken te Keulen en te Trier, waar zij zich zou hebben opgehouden.

35 *Gereoen:* een der helden van het Thebaansche legioen, door keizer Maximianus, naar Gallië ontboden; alwaar het te St.-Maurice, bij het meer van Genève, wegens weigering van hulde aan de afgoden, werd gedecimeerd.

42 *D' afgrond:* de hel, de duivel.

59 *Steef:* vuurde aan.

Dat waer hy slechs verscheen, daer moght geen vyand [duuren,
Maer stoof, gelijck het stof, te rugh voor zijn gezicht.
Waer hy zijn oogen sloegh, scheen yeder blick een schicht,
Die 't grimmigh harte trof, en 't leger broght aen 't [wijcken.
Eerwaerdste Vader, hoe? zoud ghy ons nu bezwijcken?
Wy hebben mannelijck tien stormen uitgestaen,
Geen elfste zal 't ons doen: hy koom vry echter aen.
't Ontbreeckt aen volck noch trouw. 't Ontbreeckt aen hart [noch handen.
Men heeft voor dezen oock Agripstad aen zien randen:
Maer hoe 't Vitel bequam, getuight ons Houtvaertfeest,
Het welck men jaerlix viert; wanneer Marsil zijn geest
Noch om zijn tombe danst; terwijlwe met ons allen
God loven in triomf, en, juichende om de wallen,
Gedencken aen dien Held, die Ridderlijcke ziel;
Hoe hy, gelijck een leeuw, die brult, ter poorte uit viel,
De voorste was, in streng beleggers voor te jagen,
En keerde gelauriert, gezeten op den wagen,
Van paerden, wit als sneeuw, getrocken t' zyner eer,
Die ons tot erfgoed liet zijn hart, en oud geweer.

64 *Zoud ghy ons nu bezwijcken:* zoo ook *Herscheppingen* XI. vs. 443.

De tongh is spraeckeloos en wil en kan niet spreeken
En bloet en spartelt tot de kraghten haer bezweeken.

Hooft, *Henrik de Gr.,* bl. 7, *dat zy nimmermeer der goede zaake* bezwijken zouden.

En meer anderen, aangehaald bij Huydecoper. *Proeve* bl. 89—92.

66 *Elfste:* elfde.

69—78 Zinspeling op een oude Keulsche legende. Keulen werd door Vitellius, die zich als keizer opgeworpen had, belegerd en alle toegangen waren versperd. Toen er, door nood gedwongen, van overgave gesproken werd, stelde Marsilius voor, de vrouwen met kinderen en gereedschappen de eene poort te laten uittrekken om hout te kappen en wanneer de vijand dan zijne legerplaats verlaten had, zou men hem door de andere poort in den rug aanvallen. Dit plan gelukte; de keizer zelf werd gevangengenomen en ter dood veroordeeld. Hij beloofde, uit angst voor den dood, aan de Keulenaars al wat zij begeeren zouden. Zij namen dit aan en lieten hem een groot boek, waarin zij hunne privileges en voorrechten hadden opgeteekend, bekrachtigen. Ter herinnering aan dit feit werd in het vervolg elken Donderdag na Pinksteren de gedachtenis hiervan gevierd, onder den naam van „Holzfahrtag."

75 *Voor:* voort.

Aertsbisschop.

De Burgemeester kan mijn' geest niet zeer vermaecken
Met een gelijckenis van ongelijcke zaecken.
Het leger van Vitel valt veel te licht en dun,
Gewogen tegens heir, en heirkracht van den Hun;
't Geweld, daer geen geweld schijnt tegens opgewassen.
Het vruchtbaerste gewest van menschen (best zou 't passen
Dat ick hen dieren noemde, in menschelijcken schijn)
Door 't welck de Tanais loopt, waer meê d' Europers zijn
Van hunnen nagebuur, den Asiaen, gescheien,
Zend krijghsvolck uit, als mut, en sterckt zich met livreien
Des Konings Valamir, en 't heir van Harderick,
Vermaert ten ooreloogh, en veeler landen schrick.
Hier onder mengen zich de Duringers, en Zwaven,
En Marckmans, met al die zich onder Scythen gaven,
En vleiden de Fortuin van Attila, wiens maght
Tot zijn gehoorzaemheid de forsse Gotten braght,
De Rijcken reegh aen een, en zegenrijck ten lesten,
Zich meester maeckend, streeck de sluierkroon van 't Westen.
Stoot die zijn' staelen kop voor deze glaze Stad?
Neen Aquileia, 'twelck de zee te baete had,
Ja onverwinbaer scheen, en drie jaer uit kon harden,

86 *De Tanais:* de rivier de Don.

88 *Als mut:* stof. — *Livreien:* wapenkleuren. — Zie HUYDECOPER, *Proeve* II. 255 volgg.

89 *Valamir — Harderick:* Valamir, de koning der Oost-Gothen, en Harderick, de koning der Gepiden, Attila's trouwe bondgenooten.

91 *Duringers:* de inwoners van Thuringen. — *Zwaven:* de Zwaben of Sueven, onder welken naam reeds vóór onze jaartelling een talrijke volksstam Germanië overstroomd had.

92 *Marckmans:* of Marcomannen, een Zwabische volksstam, die in de vijfde eeuw door de Hunnen geheel ten onder gebracht en uitgeroeid werd.

94 *Gotten:* de meest beroemde volksstam der vierde en vijfde eeuw, die aan geheel zuidelijk Europa de kracht zijner wapenen deed gevoelen en Spanje onder zijn gebied bracht.

96 *De sluierkroon van 't Westen:* de rijkskroon van 't Westersch Keizerrijk, die niet open, maar gesloten of oversluierd was.

98 *Aquileia:* een voorheen zeer beroemde en machtige stad, in Opper-Italië aan de samenvloeiing van de Ansa en de Torre gelegen, en welke men het tweede Rome plag te noemen. Attila nam in 452 de stad in en verwoestte haar ten eenen male. Door Narses herbouwd, werd zij in 590 nogmaals verwoest door de Longobarden.

Verscheurde hy, als ragh, en spinneweb, in flarden,
Met zijn bloeddroncke kling, 't gelogen zwaerd des Gods:
Ick rep geen zwacker steên, op veer na niet zoo trots.
O landstad, droogh van graft! ick zie uw' grondvest spatten.
'T geduurigh stormen moet de beste Burgers matten.

Burgemeester.

Wy zijn dien Dwingeland noch voor een wijl getroost.
Wie weet hoe 't midlertijd wil daegen uit het Oost?
De zon zou Martiaen den Keizer eer verdrieten,
Dan tegens 't godloos Hoofd het harnas aen te schieten.

Aertsbisschop.

O Rijn, een krancke troost, in 't bitterst van uw smart.
De Bosphorus zit zelf beneepen en benart
Van overal, en heeft te vyand de vier winden.
Hy bid, en smeeckt om hulp al zijn gelijckgezinden.
De Persiaen van 't Oost, de Visigot van 't West,
In 't Zuiden de Vandael, in 't Noord dees Hunsche pest
Hem dreigen, elck om 't felst. Wie zou 't verduuren kunnen?

Burgemeester.

Hy sluit bestant met drie, en demp dan eerst dees Hunnen.

Aertsbisschop.

Wat hoor ick voor gerucht daer buiten, op de straet?

Burgemeester.

Hier koomt een drommel volx. Hier komt een Bo.

101 *'t Gelogen zwaerd des Gods:* Attila beweerde dat hij de voerder was van het zwaard van Mars. Zie ook vs. 470.

110 *De Bosphorus.* het Oostersche Keizerrijk, dat van alle zijden bedreigd werd.

111 *De vier winden:* de vier windstreken.

113 *De Visigot:* de West-Gothen hadden Spanje vermeesterd en bedreigden van daar het Keizerrijk.

114 *In 't Zuiden de Vandael:* de Wandalen, mede een zwervende volksstam, waren in 427 naar Afrika overgestoken, waar zij Carthago hadden ingenomen, en een rijk gevestigd.

118 *Drommel:* troep, bende, drom.

Aertsbisschop.

Men laet
Hem daedlijck binnen staen. Wat wil ons wedervaren?
Mijn geest voorzeit niet goeds. Ick vrees voor quade maeren.

BODE. AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS.

Bode.

Gelooft zy God, dat ick dien klaeuw des doods ontsprong.
Noch liever oud en grijs gestorven, dan zo jong.

Aertsbisschop.

Wat tyding? wat's er gaens?

Burgemeester.

Wat tyding brengtghe? Bode.

Bode.

Ick zweet van al 't gedrang. Qua tyding maecktme bloode.

Aertsbisschop.

Zegh op. Wie lijdt'er last? Waer lijd mijn Bisdom nood?

Bode.

Vrouw Ursul is in 't net met haer geheele vloot.

Aertsbisschop.

Die zwaerigheid heeft my, als lood, op 't hart gelegen.
Noit tygers, op hun jaght, onnoosler kudde kregen.

Burgemeester.

Och Ursul, komtghe zoo den ouden Maurus t'huis?
Hoe laedghe op uwen hals dit zwaer en lastigh kruis?

120 *Quade maeren:* slechte tijding.
129 *Den ouden Maurus:* haar vader.

Aertsbisschop.

Verhael ons 't gansche stuck.

Burgemeester.

Hef aen, om tyd te winnen.

Bode.

Ick sal vrouw Ursuls toght van deze kaey beginnen,
En leien haer te Rome, in 't Pauselijck paleis,
Van Rome weder hier; nadien ick al de reis
Het Joffrenleger volghde, uit lust tot zien en hooren.

Burgemeester.

Begin, wy luistren toe.

Aertsbisschop.

Al is 't met droevige ooren.

Bode.

Van Keulen quam de vloot, voor wind, en onvermoeit,
Te Bazel aen, waer door dit blonde water vloeit,
En snijd de stad in twee doch ongelijcke deelen.
De Bisschop Panthalus ontfing dees Reisgespelen
En Koningklijcke Maeghd met een beleeft gemoed.
Men liet de schepen hier, en gaf zich voort te voet
Naer Rome, 'sweerelds hoofd, tot dat men ons kon wijzen
Die sloten hoogh gebouwt, daer zeven heuvels rijzen,
Ontrent den Tibervliet. Maer nauwelix vernam
Ons komst Cyriacus, haer landsman, of hy quam,
In Goddelijck gestalt, met alle Kardinaelen,
En Kerckelijcke pracht, dees Koningin onthaelen.

140 *Panthalus:* St.-Panthalus wordt gezegd in 238 Bisschop van Bazel geweest te zijn. Wie ten tijde van Ursel die waardigheid bekleed kan hebben, vind ik echter niet.

146 *Cyriacus, haer landsman:* volgens de legende zou Cyriacus de 19de Paus na St.-Pieter geweest zijn, doch zijn naam werd van de lijst der Pausen geschrapt omdat hij tegen den wil der geestelijkheid Rome verliet.

147 *Alle Kardinaelen:* de kardinalen werden eerst door Gregorius VII ingesteld.

Hy opende het hof, en offerde al zijn' schat,
En ley 'tverwelkomt heir in 't beste van Gods Stad.
Om kortheid rep ick niet, hoe veel verlichte Maeghden,
Besprengkelt van zijn hand, het eeuwigh licht behaeghden:
Wat Joffers, aen Gods Stoel verbonden door haer bloed,
Dien band verdubbelden door een verzet gemoed.
Na datze Vatikaen, d' Apostolijcke graven,
De kercken rijck gebouwt, en opgepronckt met gaven,
Der Heilgen overschot bezichtight, en bezocht,
De bevaert, God belooft, ten vollen had volbroght,
Met vasten, en gebeên, met waecken, en met traenen;
Begonze 't kuysch geslacht met errenst op te maenen,
Te staen op haer vertreck. Wy groeien in getal
Van beiderleie * kunne. Een Maeghd ontvonckt het al,
Ontfangt het al, en keert den neck geen' laegh geboren,
Noch draeght op hoogheid moed. Zy heeft het bey verkoren.
Cyriacus, op 't licht dat hem de hemel gaf,
Steegh van Sint Peters stoel, en hooge trappen af,
En werd haer kruisgenoot. Men dencke of 't nijd verweckte,
By 't Heidendom, daer zy een heldre leidstar streckte,
Voor menigh dwalend hart. Nu bid ick, luistert toch,
Wat ons gebrouwen word van 't Heidensche bedrogh.

Aertsbisschop.

Wy luistren toe met zorgh, dat hier geen ramp uit kome.

Bode.

De Burgemeesters zelfs, en Oversten te Rome
(Maximiaen heet d' een, en d' ander Africaen)

152 *Het eeuwigh licht behaeghden:* aan Gode gewijd werden.
154 *Verzet:* bekeerd, van de onrust der wereld bevrijd.
155 *Na datze:* *ze* slaat hier op Ursel.
164 *Zy heeft het bey verkoren:* zij heeft in haar gevolg zoowel hooggeboren personages als lieden uit een minderen stand. Onder *het* versta men: *het* hooggeborene en *het* geringe volk.
172 *De Burgemeesters:* de Consuls, welke onvertaalbare naam bij onze schrijvers van de 17de en 18de eeuw doorgaans met „burgemeester" wordt overgezet. Op de lijst der Consuls komen hunne namen evenwel niet voor.

*) Sexus. *Kantteekening.*

Om 't eenigh Konings Kind behendigh te verraên,
Te blusschen 't zuiver licht, beginnen t' ondervraegen,
Wat wegh zy veilighst acht, en leggen looze laegen,
Met valschen schijn; gelijck weleer Jerusalem
Zijn kroon vernedren wou voor 't kind van Bethlehem,
En ondertusschen zwoer den Heiland te vernielen,
Al waer het oock door 't bloed van veel onnoosle zielen.
Men reisde in 't end. Op wegh ontmoet de Bruid van pas
Den Bruidegom, die van haer lot verzekert was,
En om de martelkroon zyn goude kroon wou geven.
Zyn Vader, oock besprengt met water, had dit leven
Verlaten, wel vernoegt. Zyn Moeder, oock verlicht,
Met al haer Dochteren, behartighde haer' plicht.
Hy broght Daria meê, zijn Schoonmoêr, nu geruster
By Ursul, 't eenigh pand, en oock zijn jongste Zuster.
Zoo keerden wy gezond te Bazel voor de stad:
Daer d' Aertsheldin op 't hoofd van eenen heuvel trad,
Omvlochten met een' krans van ellefduizend Maeghden,
En mannelijcken stoet; dien 't wonderlijck behaeghden
Heur aenschijn aen te zien. Zy wenckte. Elck zweegh [terstond.
Toen sprack een God, of geest door heur' begaefden mond:
Getrouwe, die mijn vaen gevolght zijt van Britanje;
Toen onlangs t'Agrippijn, het hoofd van laegh Germanje,
De zoete en zachte slaep mijn harssenen beving,
Verscheen my in den droom een rustigh Jongeling.
'K verschoot in 't eerst, en deê myn oogen slaepende open.
Zijn vleugels, bont van pluim, van mann' en nektar dropen.
't Gekrulde en gouden hair by locken nederhing.
En 't hagelwit gewaed, met goud gezoomt, ontfing
Door 't slingeren een' zwier van boven tot beneden,
Niet minder aengenaem dan zyn volmaackte leden.
Hy sprack: o Maeghd, die lust in 't hemelsch leven schept,
Het onvergangklijck goed voor 't aerdsch verkoren hebt,
En streeft naer eeuwige eer, ghy zult dees reis voltrecken,

177, 178 *Gelijck weleer Jerusalem zijn kroon vernedren wou voor 't kind van Bethlehem:* dit ziet op de vragen, door Herodus aan de Wijzen uit het Oosten gedaan. *Matth.* II : 7, 8.

200 *Manr' en nektar:* 't Bijbelsche en mythologische bijeen: — deze samenkoppeling kenschetst volkomen de eeuw, waarin Vondel leefde.

Maer op uw wederkomst dit veld hier by bedecken,
Met uw gewijde schaer, en steigren zoo naer God,
Die u beschoren heeft een onwaerdeerbaer lot.
Zoo sprack hy, en verdween. Wie nu door oorloghsmaren
Zich vind bezwaert met my den Rijnstroom af te varen,
Die kies een veiligh pad, na dat het heur behaegh.
Mijn wensch is met dees vaen, die ick onwaerdigh draegh,
Dees Kruisvaen in de hand te scheiden uit dit leven.
Toen riep al 't heir: niet een van ons zal u begeven.
Wy wenschen om die dood, wy treên in Jesus eed.
Zoo maeckte een yeder zich, als tot een hooghtijd, reed.

Aertsbisschop.

O mannelijck geloof, in maeghdelijcke scharen!

Burgemeester.

't Was ymmers wijd verspreit dat wy belegert waren,
En Attila den stroom met brugh en palen sloot.

Bode.

Al wie naer boven voer, die waerschuwde Ursuls vloot,
En spelde 't onweer al, het welck men op zagh komen,
Maer bluschte 't vier niet uit. Het opzet was genomen.
Men voer met voordacht recht den vyand in de mond,
Die op dees Joffers vlamde, en krijghsvolck opwaert zond,
Op den verwittighbrief van Afrikaen geschreven,
En van Maximiaen, ophitsers van hun neven.
Men rande ons aen. Men dreef al stil langs d'overzy
Des Rijns, langs Duitsch, de Stad, voor zonneschijn voorby,
Eer 't yemant werd gewaer. Toen stack men endlijck over,
Naer 't Hoofd van 't leger toe, en ick ontsloop dien roover,
Met dezen Hunschen rock verkleed, en onbekent.
De Dwingeland verwacht mevrouw nu in zijn tent.

Burgemeester.

Wat raed om den Tyran dien vetten roof t'ontrucken?

228 *Ophitsers van hun neven:* zie wat in den *Inhoud* is gezegd betreffende de bloedverwanten, die Attila's veldheer Juliaan te Rome had.

Aertsbisschop.

Men vang van Jesus aen, misschien of 't wou gelucken.
Dat alle de gemeent, gescheiden uit haer werck,
Het Raedhuis uit zijn ampt, 't gemoed met vasten sterck,
En vierige gebeên. Dat kercken, en kappellen,
En kloosters 's volcx gebeên godvruchtighlijck verzellen;
En, offrende op 't autaer, God klagen heuren nood,
Tot redding, of tot troost der aengevochte vloot.

ATTILA. JULIAEN.

Attila.

Ghy hebt die lichte vracht van Joffren dan gegreepen?

Juliaen.

Al Nijmfen, elck om 't schoonste, en Venus met haer schepen.
God Mars verleende u noit een' vriendelijcker buit.
Zoo 't krijghsvolck moght begaen, elck zocht zijn gading uit.

Attila.

Waer raecktenze in uw net zoo reuckloos met haer allen?

Juliaen.

Ontrent daer in den Ryn de Moezel koomt gevallen.

Attila.

Zijn 't mans, en vrouwen bei?

Juliaen.

't Zijn Joffers blanck en schoon,
De mans meest wapenloos.

Attila.

U werd noch spits geboôn?

242 Na dezen regel wordt het tooneel buiten de stad verplaatst, naar het legerkamp van Attila.

244, 245 *Venus—Mars:* men had in Vondels dagen nog geen denkbeeld van andere valsche goden dan van die der Grieksche en Romeinsche fabelleer. De vermelding van Venus, Mars en andere goden, wier namen in dit stuk veelvuldig voorkomen, moge dus niemand stuiten.

250 *U werd noch spits geboôn?:* men heeft u geen wederstand geboden?

Juliaen.

Daer werd noch zwaerd noch pijl getrocken noch geschoten.

Attila.

Men hoorde een veldgeschrey?

Juliaen.

Een' zang van speelgenooten,
Gelijck of eene Bruid van Koningklijcken stam
Haer' lieven Bruidegom met vreughd in d' armen quam.
Hier onder mengde zich de wedergalm der klippen,
Langs d'oevers van den stroom. Op 't roeren van de lippen
Dreef 't water langsaem af, en luisterde naer 't lied,
Waermeê de Maeghderey Gods Roede welkoom hiet,
Daer Christenrijck om schreit. Zy scheenen niet gevangen,
Maer, nu in vryer staet, om 't sterven te verlangen.

Attila.

't Is van 't hardneckigh slagh, dat naer zijn oudren aerd
En liever met de borst en boezem loopt in 't zwaerd,
En 't spits voor haer gevelt, dan ongequetst daer neffens.
Hoe droegh zich 't Hoofd der vloote, als ghy die vloot al t'effens
Beknelde in uwe fuick, en leit van land aen boord?

Juliaen.

Vergeefme dit vergrijp. 'k Beken 't, ick werd bekoort,
Zoo dra ick Ursul zagh van verre zich vertoogen.
Men vraegh niet, hoe 't my ging, toen ick haer onder oogen
En nader quam. Zy stond (wat was 't een trotse stand!)
Op 't voorste schip, en hiel de Kruisváen in de hand;
Gekroont met diamant, en met robijne roozen;
Maer schooner bloncken dees', die op heur kaecken bloozen,
En blaecken allerschoonst, wanneer een eerbre schaemt
Het edelste van 't bloed op elcke wang verzaemt.
Op haren boezem straelde en speelde met zijn vieren
Een goude Kruis, verzet met blaeuwe puicksaffieren.

267 *Vertoogen:* vertoonen.
276 *Verzet:* bezet, versierd.

Een weeligh luchje speelde, en vloogh vast af en aen,
En vulde nu het zeil, en krulde dan de vaen,
Gehecht aen 't Standerdkruis, daer zy haer' troost in stelde.
Dit was al 't wapentuigh, de speeren dieze velde.
Maer 't oogh, een scherper speer, doorpriemde my mijn hart.
Het purpren kleed, gevoêrt met witte armijnen, werd
Van dertle windekens by wijlen opgeheven.
De leli, en de roos, van goud in 't kleed geweven,
Ontstaecken t'elckens dan haer' luister aen de zon,
Die onder ging van spijt, en niet verdragen kon
Den weerglans van dit licht, 't welck opging uit den Zuien,
En brack door nevels heen, en oorloogs regenbuien.
Waer 't eere als schande, ick had den oorlogh uyt den zin
Gezet, om zoo een puick, en schoone vyandin.

Attila.

Ghy spreeckt'er af met smaeck, en schijnt bykans t'ont-voncken.
Zy waer met vloot met al veel nutter strax verzoncken,
Dan herwaert aengevoert; veel nutter strax versmoort.
Waerom hebt ghy dit schip niet in den grond geboort?

Juliaen.

Dat was my niet geboôn. Mijn last broght dat niet mede.

Attila.

Men breng haer hier voor my.

Juliaen.

Zy komt, en maeckt zich reede.
Ick trad vooruit, en hoop dat u mijn dienst behaeght.
Daer komen mijn Kornels, en offren u de Maeghd.

JULIAEN. URSUL. ATTILA.

Juliaen.

Nu staetghe voor mijn' Heer, die last gaf u te vangen.

277 *Weeligh:* dartel.
282 *Witte armijnen:* hermelijn.

Ursul.

Noit bleef een vry gemoed in yemants stricken hangen.

Attila.

Die vryheid moght u licht ten beste niet vergaen.

Ursul.

Indien ick qualijck spreeck, men wijs mijn feilen aen.

Attila.

Men kan hier d'eerste reis met feilen 't lijf verbeuren.

Ursul.

Wie zich onschuldigh kent zal om geen sterven treuren.

Attila.

Ghy stoft te jong. Zie toe, en sterf niet al te dra.

Ursul.

Zoo 't slibbren van mijn tong uw rechtbijl quam te na,
Of quetste, ick ben 't bereit met dezen hals te boeten,
Is 't anders, stelme weêr in staet op vrije voeten.

Attila.

Wie zijtghe? van wat land? hoe jong? wat jaeght u hier?
Met dezen langen sleep, door water en door vier,
En midden door 't gevaer van 't omgewroet Germanje?

Ursul.

Monarch, ghy ziet hier 't oir van 't Kalidoonsch Britanje,
Het land van myn geboorte, indien ick zonder roem
Van my, of yemants eer te mindren, my dus noem,
Die liever Ursul heet. Mijn oude, veertien jaeren,

306 *Slibbren:* buitensporig spreken, niet in toom blijven.

315 *Mijn oude:* mijn ouderdom. — *Veertien jaeren:* jong genoeg voor een meisje uit het noorden, waar de ontwikkeling niet zoo vroeg geschiedt, en die — zie den *Inhoud* en vs. 325 en vooral vs. 334 — al langen tijd gevreën is. Niet alleen in Vondels dagen, maar zelfs nog in het laatst der vorige eeuw, trouwden de vrouwen veel vroeger dan tegenwoordig.

Gevalle Gode alleen. Ick quam niet hier gevaeren,
Noch liet myn Vaderland, en Vader over zee,
Noch voerde een' grooten sleep van eedle Maeghden meê,
Uit reuckeloozen lust, gelijck 't u vreemd magh geven.
Een hooger oirzaeck heeft my tot dees reis gedreven.

Attila.

Wat oirzaeck dryft u noch zoo verre, en zoo uitheemsch?

Ursul.

Een Prins, een eenigh Zoon des Konings van den Teems,
Noch Heidensch en vervreemt van 't zaligh merreckteecken,
Al raezende van minne, en 't minnevier ontsteecken,
Hiel by mijn' Vader lang door zijn gezanten aen,
En boodme t'elckens trouw. Men bad hem af te staen,
Nadien ick voor had, God te dienen al mijn dagen,
En geensins d'ydelheid der oogen te behagen;
Maer 't weigren was vergeefs. Hy dreighde sterck en stijf
Ons endlijck met zijn heir te vallen op het lijf,
Door 't pricklen van dien hoon. Mijn Vader viel verlegen,
En ging 't gewightigh stuck met zinnen overwegen.
Ick ried het huwelijck op voorwaerde aen te gaen,
Nam uitstel drie jaer lang. De Prins zou zich beraên
Met Jesus priesteren; zou 't Heidendom verwerpen;
Al 'tgeen myn Godsdienst eischt zich laeten innescherpen.
De Bruigom zou de Bruid met een getal van tien,
Van oude, en zede als zy, verzorgen en verzien;
Dan elck van 't elleftal met duizend tot haer Reien,
Om 't oir van Deonot naer Rome te geleien.
Zoo werd ick met beding verbonden en verknocht.
Zoo won ick tijd, of tijd zijn' zin verzetten moght,
En smoorde in tyds dien krijgh, eer 't oorloogh werd geboren.
Dit dreefme naer den Ryn. Dit gaf myn' toght de sporen.
Ick heb aldus verkoelt des Jonglings eerste vlam.
Hy trockme te gemoet, en keert waer langs ick quam.
Veel Maeghden, op de reis besprengkelt op haer hoofden,

326 *Af te staen:* op te houden.
340 *Oir:* telg. — *Deonot:* Ursels vader.
347 *Besprengkelt op haer hoofden:* gedoopt, bekeerd.

Gehoorzaemheid aen God, en zijn autaer beloofden;
Gelijck dees braeve Prins, nu eens gezint als wy,
Om Christus wil verzwoer zijn blinde afgodery.

Attila.

Zoo roemtghe noch van volck en Vorsten te bekeeren?

Ursul.

Ick roem alleen in God, dat hem de menschen eeren.

Attila.

Ghy voert van land tot land een doodelycke smet.

Ursul.

Een Christelijcke lucht, gezond voor 't quijnend bed.

Attila.

Wy weeten, hoe ghy u te Rome hebt gedraegen.

Ursul.

Wy weeten, wie u schryft, en aenhitst tot dees laegen.

Attila.

Ghy styft d' oproerigheid met dien ontelbren hoop.

Ursul.

Ick stuit het oproer zelf, in 't hardste van zijn' loop,
En voe geen leeringen dan die naer vrede smaecken.

Attila.

Ghy pooght het slechte volck uw lastren diets te maecken.

Ursul.

Zoo 't lastren is, al 'tgeen men avrechts lastren noemt.

Attila.

Met schijn van Godsdienst word uw yd'le drift verbloemt.

360 *Lastren:* logen, verkeerdheid.

Men magh uw' aenhang noch gelooven, noch vertrouwen.
Men zorght, men vreest.

Ursul.

Voor wie? voor wapenlooze vrouwen?
Voor Maeghden zonder maght? voor mans, berooft van zwaerd?

Attila.

Wat vrouwen konnen doen, bleeck eertijds aen dien aerd
Der Amazonen wel, die met geweld van schaeren,
Europe, en Asien zoo verre meester waren,
Bekrijghden elck met meer dan mannelijcken stijl,
De borsten zetten af, en beeten met de bijl
Den stroom Thermodoön, en onzen Tanais open,
In 't hartje van den vorst; bedorven 't al met stroopen,
Verstickten 't manbre zaed, eer 't naeuw geboren was;
Dat ick van Lemnos zwijgh; daer zulck een groote plas
Van bloed vergoten werd, door dochter, en door moeder,
Verschoonende noch man, noch kind, noch vaêr, noch broeder.
Quam Cyrus, Hercules, en Jason voor den dagh,
Zy tuighden levendigh wat vrouwvolck al vermagh.

Ursul.

d' Oprechtste Godsdienst leert geen menschen te verkorten,
Aen middelen noch eer, veel min hun bloed te storten;
Die leert ons d' Overheid, alwaer 't een dwingeland,
Te dienen, in al 't geen zich tegens God niet kant.

Attila.

Heeft niet uw Kruisbanier beoorlooght onze Goden,
En Rome zelf verdruckt?

Ursul.

Een Vorst dien 't werd geboden,
Als 't glinsterende Kruis hem in de lucht verscheen.

370 *Beeten:* hakten.
373 *Manbre:* mannelijk.
384 *Een Vorst:* Constantijn de Groote.

Attila.

Gehoorzaeme aerd, wanneer 't u aen gelegentheen
Noch mangelt; maer zoo ras het tijd is, om te spreecken,
Dan krijghtghe last van God, om d' ooren op te steecken;
Dan houdghe woord noch trouw, en zet uw' zetel vast.
De weereld overlaên, en van uw juck vermast,
Heeft onder u gesteent, en deerlijck moeten zuchten.
Hoe dick zagh d' Isterstroom ons grijze Wichlaers vlughten,
En d' Offervinders zelfs, bestorven als de dood,
Met Heilighdom en Goôn geladen in den schoot,
Gevangen en vermoort, na'et plondren en berooven:
Dat leerde ons nimmermeer uw' aenhang te gelooven.
Trawanten, leit haer wegh. Grijpt toe, en doet haer spoên.
'K zal letten wat my staet met dit geslacht te doen.
Onsterflijck aengezicht, ick moet my toornigh veinzen,
Maer Venus uit haer' troon ziet Attilaes gepeinzen.

REY VAN AGRIPPINERS.

Zang.

Aertspriester, eertijds opgevaren
In 't hemelsch koor, daer maght van Engelen
Haer keelen, onder fluit en snaren,
Met kittelende galmen mengelen;
Daer ghy den Vader stelt te vrede,
Met d' allerheilighste offerhande,
En aldoordringenden gebede,
En zet u bloed voor elck te pande;
Verlosser, ga om hoogh te raede.
Verlos dees Maeghden uit genade.

Tegenzang.

Ghy weet hoe u die hitte rooste,
Toen d' Engel, van Gods troon gezonden,

386 *Gehoorzaeme aerd: aerd* staat hier voor „slag, soort, ras." De zin is: gij toont u zeer gehoorzaam of gedwee, zoo lang u de gelegenheid ontbreekt om u te doen gelden.

389 *Dan:* maar.

392 *d' Ister:* de Donau.

401 *Aertspriester:* Christus.

U, aen de Cederbeeck, vertrooste,
En balssem goot in zoo veel wonden,
Waer van ghy ree de voorsmart voelde,
Toen doodzweet vast in bloed verkeerde,
Het bloed, dat 's Afgronds gloed verkoelde,
Na dat ghy u aen 't Kruis verneêrde.
Verlosser, ga om hoogh te raede.
Verlos dees Maeghden uit genade.

Toezang.

't Getal der Martelaren
Na zoo veel marteljaeren
Is mooghlijck nog niet vol.
Vergaen dees Maeghden t' zaemen,
Zoo staen met rood heur naemen
In Jesus martelrol.

413 *Aen de Cederbeeck:* zie *Lucas* XXII. 43.

HET TWEEDE BEDRYF.

ATTILA. BEREMOND.

Attila.

Zoo Venus, 't hemelsch moe, uit lust om aengebeden
Te werden hier beneên, met menschelijcke leden
Haer Godheid noit bedeckte; of eenigh sterflijck volck
Verscheen; gelijck de Zon, met eene dunne wolck
Betrocken, zomtijds zich vertoont voor 's menschen oogen,
Op datze haeren glans, en schijn verdraegen mogen;
Zoo doet zy 't nu, en heeft vermomt het aerdrijck in,
En koomt voor my, in schijn der schoone Vyandin;
Een licht zoo schoon, als oit op d' aerde blonck van boven,
Om al wat naer de kroon der schoonheid steeckt te dooven.

O aengebede Zon, hoe helder ging de dagh
In mijnen boezem op, zoo dra als ick u zagh!
Hoe smolt erfvyandschap, en onverzoenbre veede;
Die ons verplicht, met onherroepelijcken eede,
Te vloecken 't Christen bloed, en nimmer, openbaer
Noch heimlijck, in verbond te treên met hun autaer.
Dit hart, dat gistren noch verbittert deze wallen
Bestormde, is my met zwaerd, en beuckelaer ontvallen,
Voor 't hemelsch aengezicht der Goddelijcke Maeghd;
Om wie my liever vre dan oorelоogh behaeght:
Gelijck God Mars, dien wy met menschenoffer eeren,
Weleer, om zijn Godin, zich zomtijds niet wou keeren
Aen veldslagh, noch belegh, maer smeet de wapens neêr,
En maeckte zijn vriendin vooghdes van zijn geweer.
Nu ga ick langer niet met oorelooghsgedachten
Meer zwanger, noch legh toe op 't vullen van stads grachten,
Op 't rammen van den muur, of torens dick gemetst,
Noch quets geen vyands borst; maer voel mijn borst gequetst,
En doodelijck gewond van d' aengename bogen,
Waer mede dees Diaen de zielen door haer oogen
Zoo treft, dat kunst noch kruid die wonden heelen kan.
Wat suf ick voor dees Stad! men vlie, men treck'er van.
Het Maeghdenleger houd het mannenheir belegen.
Al wat ick zie, de krijgh, en 't krijghsvolck, staetme tegen.
Mijn quijnende gemoed, verwonnen van de Min,
Geeft zich gewilligh op aen deze Koningin.
Zy bindme met een snoer, gevlochten van haer vlechten,
En voerme zoo in Stad. Ick geef het zonder vechten.

Beremond.

Hoe nu? gelijckt die stem naer Nimroths grooten neef,

439 *Veede:* twist.
444 *Beuckelaer:* schild.
453 *Gemetst:* gemetseld.
455 *Bogen:* pijlen.
459 *Belegen:* belegerd.
465 *Nimroths grooten neef:* Attila eigende zich in zijn brieven en openbare stukken den titel toe van: „Attila, zoon van Bendemus, naneef van den grooten Nimrod, opgetrokken en gevoed binnen Engaddi, door Gods genade Koning der Hunnen, Meden, Gothen, Dariërs, de schrik van het heelal, en de Geesel Gods."

Gods Roede, die den schrick in alle Vorsten dreef,
En om Europe niet alleene koomt krackeelen,
Maer eischt de weereld noch twee overige deelen,
Door 't heiligh oorloghsrecht van Mars bebloede kling,
Die hy van Mavors zelf, tot dit gebruick ontfing.
Wat schutter schiet een' pijl, 't en zy uit uwe kokers?
Is d' aerde uw aenbeeld, zijn uw vuisten niet de mokers,
Die 't al vermorselen, en brijzelen, als glas?
Wat meeren overstaptghe niet, gelijck een' plas?
Men hoorde Illyricum verwonnen deerlijck schreien,
De Thrax, en Macedoon, en Mysie, en Achaien.
Al wat aen deze zy van d' Alpes ackers bouwt,
In dal, of op geberght, zijn eige kracht mistrouwt.
Ghy hebt Hesperien, en Gallien doen roocken;
Den Donau, en den Rijn de horens knap gebroken,
En maeide met uw zein, met eenen slagh, om veer,
Al wat'er 't hoofd opsteeckt, aen 't Adriatisch meer,
Zou zulck een God zich aen een wasse pop vergaepen,
En reuckloos zijn fortuin in haeren schoot verslaepen?
De Goden hoeden ons voor zulck een lasterstuck.

Attila.

Alcides zelf droegh wel het zachte minnejuck,
Ley leeuwshuid af en knods, voor lieve goelijckheden,
En stond naer joffrengunst met vleiende gebeden.
De boogh wil in den krygh niet staegh gespannen staen.

Beremond.

Het minnen is in 't end hem jammerlijck vergaen;
Toen hy van Dianier onweetend werd vergeven,
Door 't offerhemd, met gift van Nessus bloed bewreven.
De wellust heeft gevaer, en duizend zorgen in.
Het zwaerd des Krijghs verroest by 't wapentuigh van Min.

475, 476 Alle landen, door Attila veroverd of geplunderd; doch stellig niet vóór den tijd, waarop het beleg van Keulen kan hebben plaats gehad.

480 *Knap:* zeker, zonder herstel.

481 *Zein:* zeis.

483 *Pop:* beeld.

485 *Lasterstuck:* verkeerd, schendig stuk.

487 *Goelijckheden:* bevalligheden.

Attila.

Och Beremond, mijn oogh zou al te deerlijck doolen,
Indien 't meer schoonheid zagh in Keulens gloende kolen,
Dan in de kolen, die in Ursuls aenschijn staen.
Indien het zwymen van dees Stad, dees halve Maen,
Besprengkelt van den Rijn, meer lofs werd toegeschreven
Van my, dan 't geen men ziet in Ursuls aenschijn leven.
Zy mengt eerbiedigheid met een vrypostigheid.
Het vriendelijck gelaet, verzelt de majesteit.
Al dooldeze onbekent, noch zou men zien en hooren,
Dat dees van Konings bloed, en stam most zijn geboren.
Men wensch die vrouw geluck, die haer ter weereld braght,
En 't schip dat herwaert dreef met zoo een' schat bevracht.
z'Ontschuldighde zich zelf, toen d' oogen my bekoorden,
Of zy mijn Majesteit onweetende met woorden
Gewond had, ja voorwaer wel doodelijck gewond,
Met die begaefde tong, met dien koraelen mond.
Die Meeremin wou juist dees oevers niet vermyen,
Om my, op 't vaste land, dees schipbreuck te doen lyen.

Beremond.

Ick moet, o Vorst, met u bekennen, dat die geen,
Die Ursul zonder min aenschouwt, eer marmersteen,
Of harde rots gelijckt, uit Kaukasus gehouwen,
Dan eenigh mensch, dien wy rechtschapenheid vertrouwen.
Waer vind men in al 't heir zoo stout een' oorlooghsman,
Die koel en liefdeloos dat aenschijn aenzien kan?
Hoewelze, door den drang der kryghsliên, ingetogen,
En schaemrood heenen treed, met neêrgeslagen oogen;
Den dartlen straf ontmoet, den zedigen beleeft,
En niemants vlam, noch vier het minste voedsel geeft.
Maer evenwel een' held ten scepter opgewassen,
En 's weerelds heerschappy, zou 't al te qualick passen
Te slibbren in het veld, en buiten 's oorlooghs baen,
Tot argernis des volcx, dien onwegh in te slaen.
Ghy zijt in 't Scytisch heir van kindsbeen opgetogen,
Hebt uit uw voesters borst dien strijdbren aerd gezogen.
Een beucklaer was uw wiegh, de kille stroom uw bad,

Geweer uw poppetuigh, en eerste kinderschat;
Voortaen het ridderspel, een weeligh paerd te temmen,
Den Donau op zijn smalst, dan wyder overzwemmen,
En leeren hitte en kou verduuren zonder pijn.
Uw zwangre Moeder zagh, hoe yemant, in den schijn
Van Mars, haer vrucht het zwaerd quam binden op de zyde,
En u tot zijn autaer, van uw geboorte af, wijdde.
O onverwinbre Vorst, bedenck eens wie ghy zijt,
Wat ampt ghy nu bekleed. Noch laet ons dit verwijt
Niet snyden in het hart, dat Attila aen 't suffen,
Zich van een Christe non in 't bedde laet verbluffen.

Attila.

Och Offervinder, 't oor is voor die rede doof.

Beremond.

Bega geen legerschand, noch brandmerck 't Hunsch geloof.

Attila.

't Geloof moet in een' Vorst wat dulden en gehengen.

Beremond.

Hy magh zich in geen echt met heiloos bloed vermengen.

Attila.

Zy zal door hooger hoop zich voegen naer ons wet.

Beremond.

Hardneckige aerd volhard in d'aengebore smet.

Attila.

Ick wacht haer vast. Misschien laet zy heur dwaeling vaeren.
Daer komtze. Quijt uw ziel, of ghy heur kunt herbaeren,
Terwijl ick spreecken ga mijn' Maerschalck Juliaen.
De Goden laeten dit naer mynen wensch vergaen.

530 *Uw poppetuigh:* uw speelgoed.

BEREMOND. URSUL.

Beremond.

Doorluchtighste Vorstin, de Vorst heeft my geboden
U ten autaer van Mars, uit zijnen naem, te nooden,
Door deernis met uw vloot, en Maeghdelijcken stoet.
Nu kuntghe, wiltghe noch, het Koningklijck gemoed
Verzachtende, zoo veel geboeide zielen slaecken,
Door eens het outerbeeld met wieroock te genaecken.
Bera u kort, dewijl de krygh geen uitstel lijd.

Ursul.

Het zy ghy Wichelaer, of Offervinder zijt,
Wat verghtghe my, 'tgeen strijd met ons gewoone zede?
Ick heb my al beraên, en ben in God te vrede.

Beremond.

Te vrede? Weetghe niet wiens Goden ghy bestrijd?

Ursul.

Uw Afgoôn, ick beken 't.

Beremond.

Zoo gaetghe 't leven quijt,
't En zy ghy Christus naem verzweert voortaen te noemen,
En eerst die rechte Goôn, waer op wy Hunnen roemen.

Ursul.

Wy roemen eenen God, die alles heeft gebouwt.

Beremond.

Dien blooden dooden God, gehecht aen 't schendigh hout?

Ursul.

Dien oock, die alle maght door 't sterven heeft verworven.

562 *Gaetghe:* raakt gij.
563 *Verzweert:* afzweert.

Beremond.

Der Scythen Goôn zijn noit begraeven noch gestorven.

Ursul.

't En waer misschien Jupijn, wiens grafste Kreten eert.

Beremond.

Jupijn met Mars om hoogh alle andre Goôn regeert.

Ursul.

Neen Christus heerscht om hoogh met zijnen lieven Vader.

Beremond.

Wiens eenige afkomst werd verkocht door dien verraeder?

Ursul.

Een Vader, die ons vrijt door dit verkochte goed.

Beremond.

Door 't storten van zijn Kinds onnozel hartebloed?
Hoe kan een Vaders hart zijn afkomst zoo vergeten?

Ursul.

Hoe kan Saturnus zelf zijn eige vruchten eeten?

Beremond.

Wie droegh 't begraeven kind herlevende in Gods schoot?

Ursul.

Wie voerde uw' Herkules ten hemel, na zijn dood?

Beremond.

Uw rot verslind, en snijd het menschevleesch aen deelen.

Ursul.

Neen ghy, na'et moorden, stroopt uw vyands beckeneelen,
De huid al warm van 't been, vergult die tot een' kop,

Verzwelght het laeuwe bloed: verkropt uw' helschen krop
Met vrouweborsten, zoet van smaeck, met mannespieren;
Min redelijck dan zelfs de wilde woeste dieren,
En 't al verslindend woud, dat noit at zijns gelijck.

Beremond.

Wy Scythen offren Mars slechs vyanden van 't Ryck,
Die zich aen onze Goôn, en Koningen vertasten.

Ursul.

Uw Tauren offeren Diaen d' uitheemsche gasten,
En paeien de Godin met lillende ingewand,
Van menschen zonder schuld, een gruwzaeme offerhand.
Ick zwijgh van kindervier; van die, om scheel van Goden
Vol haets, den nagebuur ter offermaeltijd nooden,
Op kruiswegh, en by kerck, vol galms van pijp en zang,
En harden't, nacht en dagh, wel zeven etmael lang.
Met nuchtren zinnen dan, na'et huppelen en danssen,
Malkandren onderling, by tafelen en kranssen,
Gezeten in den baerd: een yeder vuist een klaeuw,
Vol oogen, en vol bloeds; en, na dien moord, al raeuw
Den doode nagebuur half levende opgegeten.
Quansuis de Godheid smaeckt die kostelijcke beeten.
Zoo voed het Heidendom een eeuwigh moordkrackeel.
Zoo maeckt het van de kerck een schricklijck moordtooneel.

583, 584 Ursel maakt hier de Hunnen tot menscheneters: de beschuldiging is wat kras, doch een nieuw bewijs van de begrippen in Vondels tijd, toen men aan elk bijzonder en min bekend ras van Heidenen al de dwalingen en gebruiken toeschreef, die bij de onderscheidene Heidensche volkeren verspreid werden waargenomen.

587 *Vertasten:* vergrijpen.

588 *Uw Tauren offeren Diaen d' uitheemsche gasten:* dat is wederom wat hard, aan den held der Nevelingen, den dapperen krijgsman uit de vijfde eeuw, onmenschelijkheden te wijten, die in den tijd van 't beleg van Troje plaats vonden.

591 *Kindervier:* een vuur, waarin kinderen verbrand worden, en dat alzoo, in zekeren zin, met kinderen gestookt wordt. — *Scheel:* verschil.

597 *In den baerd:* in het haar.

597, 598 *Een yeder vuist een klaeuw:* elke vuist (wordt) een klauw.

Beremond.

Uw Priesters paeien God noch daeghlix op d'autaeren
Met been, en brein, en bloed, waer in de zielen waeren;
Een leckre spijs, een dranck, die boven nektar smaeckt.
Wie 't Hunsch geslaght dan scheld, en menscheneeters [maeckt,
Gelyck 't gerucht nu loopt, die maeckt hen noch wat beters
Dan 't Christen volck, met recht gescholden Christeneeters.

Ursul.

Ons Priesters luisteren naer geen' verzierden vond,
Maer naer d'onfeilbre stem, 't Orakel van Gods mond,
Naer Jesus, 's hemels tolck, d'almaghtige, en alwijze,
Die, onder schijn van weite, en wijndruif, tot een spijze,
En dranck, zijn lijf en bloed, des nachts, gaf, aen den disch,
Zijn jongren. Heidensch brein, dat Gods geheimenis
Noch mond gelooft, durf bits ons Christeneeters noemen,
Om met die lastering zijn' moordlust te verbloemen:
Maer zoo door ons autaer des Hooghsten eer verkort,
Of eenigh mensch, aen lijf of lidt, beledight word,
Zoo ruim ick 't veld van zelf, en geef u dit gewonnen.

Beremond.

By u verheft men hoogh de zuiverheid der Nonnen,
En echteloozen staet, met hoop van dubbel heil;
Daer midlerwijl de faem geen ander volck zoo geil,
Noch hitsigh scheld dan dit, 't welck, op de vont geteeckent,
Zelf overspel geen schand, noch bloedschand schennis [rekent;
't Welck, onder schijn, dat elck de Godheid offer brengt,
De lampen dompt, terstond in 't honderd zich vermengt,
En acht geoorelooft een blinde en donkre schennis.

609 *Verzierden:* verdichten.
612 *Weite:* weiten-brood.
623 *Op de vont geteeckent:* bij den doop genoemd, of eenvoudig: gedoopt.
623 *Hitsigh:* zinnelijk.
626 *Dompt:* dooft.

Ursul.

Een maeghd aen God verlooft, als ick, heeft gansch geen [kennis
Aen zulck een vreemde tael, die ghyliên best verstaet.
Dit weet ick, waer een Hun of Got zijn klaeuwen slaet,
Al roockende van moord, daer blijft niets ongeschonden.
Hun dartle moedwil staet aen kerck noch koor gebonden.
De wyde weereld waeght van 't jofferengeschreeuw.
En wat mijn heir belangt; des winters viel noit sneeuw
Zoo zuiver, uit de lucht, op uw Rifeesche bergen,
Als Ursuls Maeghden zijn, die sneeuw en hagel tergen.

Beremond.

Beleefde Maeghd, ghy streckt u zelve een lastigh juck.
Geluckigh stond uw staet, begreept ghy uw geluck.

Ursul.

Ontdeckme mijn geluck, waer in het zy gelegen.

Beremond.

In 't hart van Attila, tot Ursuls hart genegen.
Val Mars terstond te voet, uw' dooden ongod af.
Verbid dees bange Stad van haer gedreighde straf.
Bescherm uw eigen lijf, met eenen d' andre troepen.
Aenvaerd des weerelds kroon: ghy wordt'er toe geroepen.
Britanje waer te kleen voor zulck een groote ziel,
Op wie het keurigh oogh des grootsten Konings viel.
Al 't leger offert u zijn beuckelaers, en speeren,
Ghy kunt dit oorlooghsspel in bruiloftsspel verkeeren.
Hoe beurt uw Eiland dan ten hemel zynen kop!
Hoe haelt dit huwelijck uw' stam zoo hoogh in top!
Nu ghy op 's Vorsten troon zoo trots te prijck gaet zitten,
En paert de wapenen der Hunnen met uw Britten.
De heerelijckste kroon bestraelt alree uw hoofd.

Ursul.

Uw aenzoeck koomt te spa, by een aen God verlooft.
Ick heb een' Bruidegom, een eenigh' Zoon, verkoren,

637 *Beleefde:* liefelijke, schoone.

Den schoonsten, die noch oit van vrouwen werd geboren;
Den maghtighsten, die oit een Konings troon bezat;
Den rijcksten, die oit roemde op onuitputbren schat;
Den goedertierensten, die yemant viel genadigh;
Getrouw in zijn belofte, in liefde, en min gestadigh;
Dat's Jesus, dien ick min, en voor wiens kroon ick stry.

Beremond.

Hier koomt al weer een vlaegh, de zelve raezery.
Ontstelde harssens, och! hoe zal ick u genezen?
Versmaed ghy Attila? wie kan toch grooter wezen?
't Gestarrent suizebolt, het aerdrijck beeft voor hem.
De baeren van de zee gaen glippen voor zijn stem.
Zijn scepters reicken, van Mæotische moerasschen,
Tot aen de golven toe, die Atlas voeten wasschen.
In 't Noorden hy den kop des Ysbeers stucken slaet.
In 't Oosten deist voor hem de schuimenden Eufraet.
In 't Zuiden zweeten Nijl en strand der Africaenen.
Versmaedghe 't godlijck hoofd van zoo veel onderdaenen?

Ursul.

'k Versma dat gruwlijck hoofd, dien borsteligen baerd,
Dien platten neus, 't gezicht, dat ongediert vervaert,
Dien muil, die Jesus bloed verzwolgh met droncke togen.
De tyranny ziet hem ten norsse en dwaelende oogen
En aenzicht uit. 'k Versma dat zwijnshair van dien Scyth,
Daer d' aerdboôm niet alleen, maer God om hoogh van lijd.
't Onnozel zoghlam zal met wreede wolven paeren,
De bloode tortelduif in 't arendsnest vergaeren,
Het kiecken, en de vos gaen treên in een gespan,
Eer ick Gods trouw verzaeck, om zulck een aertstyran.

Beremond.

Zoo u de Veldheer niet gedreight had, heet van tooren,
Toen ghy hem flus begroete, en eer beweest, mijn ooren

669 *Stucken slaet:* aan stukken slaat of stuk slaat.
670 *De schuimenden Eufraet:* hier staat de *n* ingevoegd, eenvoudig tot het voorkomen der samensmelting.
684 *Flus:* straks.

Die zouden ongebelght niet hooren zulck een' smaed,
Dien Grootvorst aengedaen, die naer uw huwlijck staet.
Vorstinnen weeten, hoe men Koningen bejegent,
En wat heur past, die min met kroonen zijn gezegent:
Dies bid ick, toom uw moed, gesteurde Koningin.
Aenvaerd dit wieroockvat, het pand van 's Konings min.
Vergun my toch dees eer, dat ick uw ziele redde,
Uw lijf met een, en ley zoo schoon een Bruid te bedde.
Vat aen dit wieroockvat, en nader het autaer,
Een toevlught, en een wijck, in 't uiterste gevaer.

Ursul.

Vergeef het my, o God, heb ick dees reine handen
Besmet door wieroockreuck voor afgod Mars te branden.
Ben ick van Wichelaers verraeden, en verrascht:
Heb ick my schandelijck bezoedelt en vertast.
Daer leit het godloos vat, gebryzelt en gebroken.
Genade, o God, indien ick 't offer heb geroken.
Mijn Bruigom, heb ick oock, op dit afgodisch feest,
Door 't wieroockvat verzaeckt den trouwring van uw' [Geest?
Wat Rijn, wat stroom, wat meer, wat grondelooze plassen
Vermogen lijf en ziel van deze vleck te wasschen?
Messias, slaeptghe nu? en vaertghe niet beneên?
Ghy hebt weleer de slang den neck en kop vertreên.
Vertre dit loos serpent, dat door vervloeckte wetten
Uw kuische zielen durf bezoedlen en besmetten.

Beremond.

O Vader Mars, Jupijn, Merkuur, en Herkles, ziet,
Wat durf dit heiloos zaed, wat gruwlen doet het niet?
Verdaedight, het is tijd, uw heilige offerdissen,
Uw beelden, tempelen, uw zielgeheimenissen,
En d' offervaten, uw' autaeren toegewijd.
O Goden, toont dat ghy geen blinde Goden zijt;
Gelijck d' erfvyanden, die uwen dienst verzwoeren.
Dit daeghlix in den mond, en op de tonge voeren.
Gequetste Goden, toont, dat ghy uw haeters haet,
En die uw Godheid schend niet ongeschonden laet.

ATTILA. BEREMOND. JULIAEN.

Attila.

Hoe roeptghe zoo verbaest? begintze niet te wijcken?

Beremond.

Daer vlught dat helsch gedroght: dat heenen gaetze strijcken.
Men volgh heur na. Men straf dit lasterlijck bedrijf.
Moet ons godvruchtigheid dit lyden van een wijf?
Van een die achter land de landen gaet beroeren,
En op haer zyde treckt al wat zy aen kan snoeren?
Dit wieroockvat getuight van haeren overmoed.
Daer leit het neergesmackt, getrappelt met den voet,
Geborsten, en geblutst, in ste van aengebeden;
Gods wieroock hier en daer in slyck en stanck vertreden,
In 't aengezicht van 't beeld, van onzen Vader Mars.
Ghy ziet dit beeld gekeert. De God ziet overdwars.
Hy heeft het gruwelstuck alree den neck geboden.
Rechtvaerdighste, waeck op. Verdaedigh 't Recht der Goden.

Attila.

Hebt ghy haer niet verzet, en gafze niet wat bots?

Beremond.

Zy luisterde naer my, gelijck een doove rots
Naer 't ruisschen van de zee. Wie zagh oit yet verkeerders?
Zy luisterde, gelijck, naer 't prevlen des bezweerders,
De slang, die met den staert zorghvuldigh d' ooren stopt.
z' Is, tot de keel toe, dicht van Christus lucht gepropt,
In dwaeling opgegroeit. Zy schuwt gezonde spijzen,
Als doodelijck vergif, en spreeckt 'er van met ijzen.

Attila.

Een jong scholier hoeft tijd, en klimt van trap tot trap.

723 *Achter land:* in het land.
727 *Geblutst:* gedeukt.
733 *Verzet:* bekeerd. — *Gafze niet wat bots:* gaf ze niet wat toe.

Beremond.

De kruick houd allerlangst den reuck van 't eerste sap.
De puimsteen bryzelt eer den diamant tot mortel,
Dan ghy dit steecksligh zaed, dit onkruid, met den wortel
Geheel en al verdelght. De boosheid hecht te vast,
Die in gebeente, en mergh van jongs op groeit en wast.
Dit wulpsche brein durf stout dien gryzen baerd bedillen.
Die haer verzetten wil, zal tijd en arbeid spillen.

Attila.

Mijn Venus, mijn Godes, benydghe Adoon uw min?

Beremond.

Misschien tot uw geluck. Wie zijn doodvyandin
Het bed vertrouwt, behoeft gewisse en vaste borge.
Dat zy, als Belus zaed, hem prieme noch verworge,
Die, droncken van den most, in haeren arrem slaept.
't Autaerboeck van dit rot verhaelt een stuck dat gaept,
En slaet op deze zaeck; men magh het overwegen.
't Assyrisch leger hiel een Joodsche stadt belegen.
Een uitgemaeckte Weeuw komt listigh uit in 't end
Naer 't leger, en bekoort den Veldheer in zijn tent,
Die luttel docht, dat zich 't Hebreeusche volck wou wreecken.
Zy munt in schoonheid uit. z' Is prachtigh uitgestreecken,
Met perlen en gesteent. Een aengenaeme geur
Van myrrhe rieckt het hair en alle leden deur.
Hy moe gedanst, en heet, verwacht zijn lief in 't bedde.
Die schalcke, op datze zich en hare burgers redde,
Na'et samlen, grypt in 't end, zoo schelmsch, als onvervaert,
Daer Holofernes ronckt, met d' eene hand het zwaerd,
Dat aen de bedsteê hangt, met d' ander hand de locken,
En houwt hem 't hoofd van 't lijf, en zoo naer stadt [getrocken,
Met dezen vetten roof; die 's morgens, als het daeght,

752, 753 *Belus zaed* is Ninus, door zijn gade Semiramis omgebracht. Het hier verhaalde ziet tevens op het lot, dat Attila naderhand trof.
754 *'t Autaerboeck:* namelijk: het *Breviarium romanum; Feria quarta, Septembris.*
756 volgg. Zie het Boek *Judith*, onder de apocryphen des O. T. Hoofdst. VIII–XV.
757 *Uitgemaeckte Weeuw:* eene vrouw, die zich voor weduwe uitgeeft.
760 *Uitgestreecken:* uitgedost.

Ter muren af, den schrick in 't gansche leger jaeght,
En 't heir verstroit. Geloof, dit zijn van haer gezellen.
Zy vlammen op de muis, en vaele muizevellen:
Zoo schelden zy den Hun, om zyn gewoone draght.
Wie weet wat deze vloot u brouwen wil by nacht?
In wat verstand zy staen met dees beneepe wallen?
Hoe 't zy, dit Maeghdenheir my geensins kan gevallen.
Trock vrouwvolck oit met mans zoo sterck op legers aen?
Dees Ursul speltme krygh, met haer gekruiste vaen.
Waeck op, eer zy u tent gewapent overrompelen.

Juliaen.

't Is overwegens waerd. De Hopliên mogen mompelen,
Dat Attila niet meer in 's oorlooghs renbaen loopt,
Noch 't brieschend paerd van Mars met scharpe sporen noopt.
De laffe soudenier, getreên in 's meesters stappen,
Zal, sluimrende op de wacht, van dagh tot dagh verslappen;
De Keulsche Burgery herscheppen aêm en moed.
De Koningh zie wel toe, en raem een' vasten voet.

Attila.

Mijn hart gevoelt de Liefde en Oirbaer t' zamen stryen.
Besluit ghy met u beide. Ick laet u twee betyen.
Beraemtghe, dat men geen van 't Maeghdenleger spaer,
Zoo wil ick dat men noch de Koningin bewaer.

REY VAN AGRIPPINERS.

Zang.

O Agrippine, 't hoofd der Belgen,
En alleroudste Stad na Trier,
Daer Ubien met Roomsche telgen
Gevlochten werden, toenze hier
Gejaeght, den Rijnstroom overvoeren,

775 *Beneepe:* ingesloten.
783 *Soudenier:* soldenier, krijgsknecht.
787 *Oirbaar:* belang.
788 *Betyen:* begaan.
793 *Roômsche:* Romeinsche.

Om woest geweld te wederstaen,
En, voor Vipsaen, uw' Vader, zwoeren
August, zijn' Schoonvaêr, onderdaen
Te blyven, als zy Cæsar deeden:
Ghy Rijnstad zijt, gelijck een klip,
Veel stormen moedigh doorgestreden,
Van ouds, en lang eer Mark Agrip
(Spijt Maes en Moezel, uw gebuuren)
Ley d' eersten grondsteen van uw muuren.

Tegenzang.

Ghy werd naemhaftiger door zyne
Doorluchtigheid, en danckt hem noch.
Ghy baerde uw Voester, Agripyne,
Gekoestert met uw druivezogh;
Gewieght op 't ruisschen uwer Beecke;
Dies zy u heuren naem vereert,
En, trots al d'omgelege streecke,
Met eenen bouwtroep u vermeert.
Toen scheen, door 't steigren uwer wallen,
Al wat den Rijn, uw' stroom, bevocht,
Een nieuwe schrick op 't hart te vallen.
Ghy werd begroet en aengezocht.
Al die naer 's Tibers vriendschap stonden
Gezanten aen uw Vaders zonden.

Zang.

Ghy waert van aenvang Rome in zeden,
En straeten, en gebouw gelijck.
Ghy had uw Capitool, betreden
Van Raed en Ridder, streckte een wijck
Den bangen balling met uw grachten.

797 *Vipsaen:* Marcus Vipsanius Agrippa, de gunsteling van Keizer Augustus, de verwinnaar der Ubiërs, en een der voortreffelijkste mannen van zijn tijd, geb. 63 voor Chr., gest. 12 na Chr.

807 *Agripyne:* de dochter van Germanicus en van Agrippina, en dus een kleindochter van Marcus Vipsanius Agrippa. Zij was de moeder van keizer Nero.

817 *'s Tibers:* Romes.

Trajaen ontfing hier kroon en staf,
En ghy uw driemael vijf geslachten,
Die hy u met veel vrydoms gaf;
Om op het burgerlijck te passen,
En raed en oorloogh te bekleên.
Dees Adel, zedert aengewassen,
Gaet moedigh op zijn schilden treên,
Verdient door prijs, in krijgh gestreecken,
Of steeckspel, daerze niemant weecken.

Tegenzang.

Maer uwe glori ging veel verder,
Dan d' eer van 't Keizerlijck verbond,
Toen d' eerste Apostel, en Aertsharder
U zijn' Scholier Materren zond;
En uwe Burgers, tam als schaepen,
Gebogen voor 's Aertsbisschops staf,
Hem offerden geweer en wapen,
En, zweerende Teutates af,
Oock Hesus gruwelijcke autaeren,
Gekristent werden op hun hoofd,
En stonden zedert, als pylaeren,
Van kerck of Godsdienst noit berooft,
Gelijck veel omgelege landen,
Hersmet door bloedige offerhanden.

Zang.

Ghy volght der wyze Vadren regel.
De sleuteldrager, Gods poortier,
Bewaeckt uw poort, bewaert uw zegel,
Aen parckement, of op pappier;

824—828 Trajanus werd te Keulen door Nerva tot diens ambtgenoot in 't keizerrijk verheven en beschonk de stad met onderscheiden voorrechten. 't Schijnt, dat hij dit beleid der regeering aldaar aan zoogenaamde *Quindecimviri* of „vijftienmannen" opdroeg, uit wie de Patricische familiën van Keulen gezegd worden af te stammen.

836 *Materren* voor Matern (zie vs. 27).

840, 841 *Teutates—Hesus:* Gallische godheden.

842 *Gekristent:* tot Christenen gedoopt.

848 *Gods poortier:* Petrus.

Ghy zelf der Heiligen gebeenten,
En 't overschot des Martelaers,
In goud, en zilver, en gesteenten,
Verlicht van lamp, en wassekaers.
Ghy eert de Mauren, en Thebaenen,
Die 't veld bebloedden, om de Stad,
En streên met omgekeerde vaenen,
In 't perck, daer Jesus voor hen trad.
Kappellen, cellen, kloosters, kercken
U meer dan muur of torens stercken.

Tegenzang.

Benijde Stad, waer toe geboorte
En aenwas van uw' ouden wal
Geroemt? nadien men, voor uw poorte,
Vast dreight dit Ellefduizendtal,
En u met facklen, zwaerden, koorden;
Nu 's oorlooghs onweêr ijslijck raest,
En schricklijck buldert, uit den Noorden,
En in den brand der huizen blaest.
Wat baeten u de gryze hairen?
Wat baet der mannen arrebeid?
Wat kercken, kloosters, of autaeren?
Indien een Hun, Gods vyand, zeit,
Als 't licht uw smoockend puin beschyne:
Op deze plaets stond Agrippyne.

855 *De Mauren en Thebaenen:* St.-Mauritius en het Thebaansche legioen, zie vs. 34.

857 *Met omgekeerde vaenen:* met de punt van het vaandel naar beneden gekeerd, zonder weerstand te bieden.

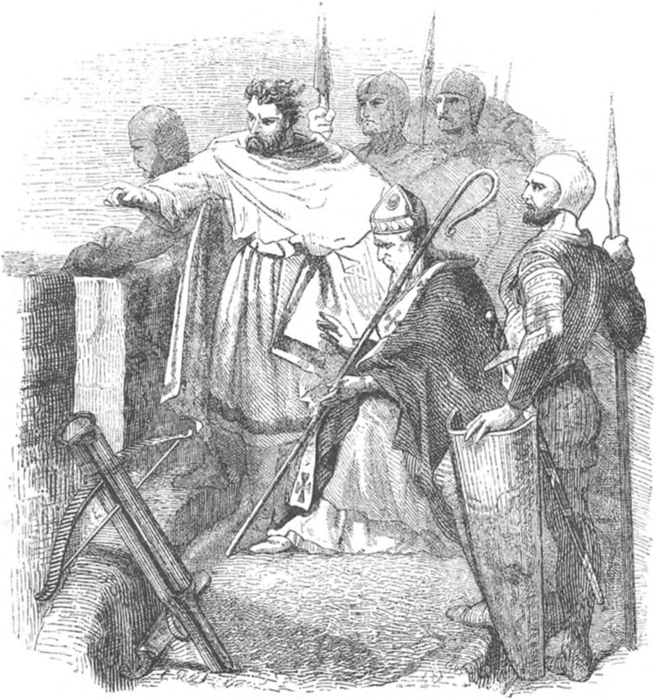

HET DERDE BEDRYF.

BURGEMEESTERS. AERTSBISSCHOP. REY VAN AGRIPPINERS.

Burgemeester.

Klim zacht, vermoeide Vorst. Geef my uw rechte hand.
Nu zet u hier. Dees trans heeft over 't platte land
Zijn uitzicht. Ick verneem alree des Konings tenten.
Ick zie het Maeghdenheir, verdeelt aen regementen,
Als in slaghorden staen.

877 *Verneem:* bemerk, zie.

Aertsbisschop.

O Jesus, troost uw volck.
Waer staenze?

Burgemeester.

Naer den Ryn.

Aertsbisschop.

Beneên die heldre wolck?

Burgemeester.

Al recht.

Aertsbisschop.

Getrouwe God, hoe kuntghe dit verdraegen?

Burgemeester.

De vyand heeft een zeissenwagenburgh geslaegen
Naer Stad toe, als een wal, die stoot haer voor de borst.
Het voetvolck van weerzy, gelijck een ysre korst,
Bedeckt de lendenen. De ruiter, op de hielen
Van achter, kleed den rugh van dees gedoemde zielen.

Aertsbisschop.

Zoo ziet men voor de banck een stomme kudde staen,
Terwijl de slaeger zich gereed maeckt, om te slaen,
En mes en reedschap slijpt.

Burgemeester.

Wat middel om beschermen?
Wat raed? men hoort de Stad, en alle dochters kermen,

882 *Een zeissenwagenburgh:* De zeisewagens waren groote legerwagens, welker raderen met zeissen voorzien waren en, op den vijand indringende, een schrikkelijke slachting aanrichtten. De wagenburg diende ook tot verschansing van het legerkamp.

883 *Haer:* „de maeghden.”

886 *Dees gedoemde zielen:* deze ter dood, ter slachting gedoemde wezens.

889 *Reedschap:* gereedschap.

Van torens, muur, en poort. Het grimmelt'er van liên.
De daecken zitten zwart, om 't schouwspel aen te zien,
Zoo verre d'ooghstrael reickt door eenen nevel traenen.
Hoe stillen wy 't gekrijt van zoo veel onderdaenen?
Men wringt de handen vast met jammerlijck misbaer.
Men krabt den boezem op. De handen gaen in 't hair.
Men kan het volck van wal, noch steile torens weeren.
Dit kermen moght ten leste in oproer wel verkeeren.
d'Oploopende gemeent vervloeckt de hoofden vast.
't En zy men middel raem, ick zie de Stad in last.

Aertsbisschop.

Toen dit verwaten Hoofd gereed stond met zijn schaeren,
Om daetelijck, daer Paeuw, en Mincius vergaeren,
Te zetten over stroom, recht toe naer Vatikaen,
En 't heiligh Capitool, zat elck om 't zeerst belaên.
Geheel Italien, verlaeten, en verlegen,
Zagh deerlijck uit om troost: maer alle harten zeegen,
Behalven 't leeuwenhart van Leo, die den Stock
En Vlegel van Gods Stoel groothartigh tegens trock,
Met zyn' gekruisten staf; gehult met myterstraelen;
Gevolght van Bisschoppen, en pracht van Kardinaelen,
En schutte op zijnen staf dien vreesselijcken slagh,
Ja broght den schrick in 't hart, dat God noch mensch [ontzagh.
'k Voel Leoos yver brand in mijn gemoed verwecken.
Men laetme slechs begaen. Ick wil hem tegenstrecken,
Zoo daetelijck. 't Is tijd. Men laetme slechs begaen.
Ick wil met mijn gezicht dien Bazilisk verslaen.

Burgemeester.

De kudde geeft zoo licht den Harder niet ten besten.

891 *Grimmelt:* wemelt.
902 *Paeuw:* Po.
906 *Zeegen:* bezwemen, flauwden.
907—912 Deze regels slaan op een verhaal, dat, toen Attila in 451 tegen Rome optrok, Paus Leo de Groote hem zou zijn tegengetrokken en door het gezag zijner achtbaarheid tot den terugkeer genoopt zou hebben. Omtrent deze gebeurtenis zijn de geschiedschrijvers het vrij oneens. Zeker is het echter, dat Attila van Rome een belangrijk losgeld ontving.
911 *Schutte:* weerde af.

Aertsbisschop.

Quam Aniaen niet weêr behouden in zijn vesten?
Schold hy dien Heremijt dat dreygement niet quijt?
Heeft Lupus zoo zijn stad, zijn schaepskoy, niet bevrijt?

Rey.

Verlaet de Harder ons, de kudde zal verstroien.

Burgemeester.

Die bloedmuil zwoer met tack, en wortel uit te roien,
En met zijn winterbijl te slechten, vlack als slijck,
Dit doornen bosch, het welck den Roomschen tot een wijck,
En oorlooghszetel streckt. Hy scheld een bosch van doornen
Dees Stad, om datze draeght een kroon van spitse toornen,
Op haer gezalfde kruin. Zy dreigenze algelijck,
Om haer getrouwigheid aen Rome, en 't Roomsche Rijck,
Welx maght de Noorman zwoer te kneuzen, en verdelgen.

Aertsbisschop.

Ick kan 't in eeuwigheid verduwen noch verzwelgen,
Zoo koel, zoo schandelijck, en zonder weer te bien,
Met goeden oogen dus, dit treurspel aen te zien.
Een yeder volgh zijn' zin: ick wil my zelven quijten.

Burgemeester.

Men zalme nimmermeer flaeuwhartigheid verwijten.
Zoo wil ick liever zelf ('t is tijd om werck te spoên)
Met al ons Ridderschap, een' stercken uitval doen,
En midden in den drang met al dees Maeghden sterven;
Zoo blijckt het noch, dat wy noch hart noch yver derven.

Rey.

Zoo waer de Burgery een lichaem zonder hoofd.

918 *Aniaen:* Anianus was Bisschop van Orleans, toen Attila deze stad belegerde.

920 *Lupus:* Bisschop van Troyes; hij bevrijdde, door zijn voorspraak, de stad van Attila's geweld.

921 *Verstroien:* verstrooid worden.

929 *De Noorman:* Attila.

Wy zijn noch niet geheel van ons verstand berooft.
De Burgers zullen u dat nimmermeer vergunnen.

Aertsbisschop.

Wy moeten gaen, en doen altzaemen watwe kunnen.
Dit schichtich stuck vereischt een kort en snel beraed.
Stijght af met my, ick hoor al weêr gerucht op straet.

JULIAEN. ATTILA. BEREMOND.

Juliaen.

Ick heb, om vader Mars met heïloos bloed te zoenen,
De maeghdevloot gedeelt in ellef Legioenen,
Omringt met ruitery, en voetvolck, in 't gezicht
Der Stad, die vol geschreis genade zingt, en zwicht.
Men wacht op uw bevel, om strax dien roof te slaghten.

Attila.

Men dient, om Ursuls wil, een dagh of twee te wachten.

Juliaen.

De nood verbied het u. Het krijghsvolck staet en vlamt,
Op dit bekoorlijck slagh. Het krijghsvolck raest, vergramt
Dat 's Konings oogen vast naer Ursuls oogen draeien,
En zy van 's oorlooghs oeghst geen minnevruchten maeien.
Indienghe 't Recht vertreckt, dit heir van wachten moe,
Van geilheid aengeport, tast lichtlijck daedlijck toe.
Ghy zult de dapperheid de zenuwen afsnyen,
En langer niet met Mars, maer onder Venus stryen,
Met eenen laffen hoop. Der Joffren vleiery
Zal 't leger om doen slaen, en trecken op haer zy.

Attila.

Och Juliaen, de Min verbied dit bloed te storten.

943 *Schichtich:* overijld, haastig.
945 *Zoenen:* verzoenen.
955 *Vertreckt:* ophoudt, vertraagt.

Beremond.

Ghy zult der Goden, oock uw eigen eer verkorten.
Waer suft nu Attila, die, met gelaersden voet
Eens stampende, van schrick den aerdboôm davren doet?
Zijt ghy 't niet in wiens deughd wy Scythen zijn gehouden?
Die 's grooten Cæsars stoel zyn' moedwil hebt vergouden?
En doen bekennen, dat al 't Noorden roemen magh,
Hoe Rome niet meer zy onwinbaer, als het plagh?
Ick wou den Koning wel ['t belief hem op te mercken]
Met een niet veer gezocht en levend voorbeeld stercken.
Uw' voorzaet zelf, die zege op 't godloos bloed bevocht,
Werd uit den Joffrenroof, de bloem daer uit gezocht,
Een schoone maeghd vereert. Die krijghsheld, zoet op 't [minnen,
Docht langer om geen kroon, maer slechs om 't hart te [winnen
Van 't allergoelijckst beeld, dat in zijn harte lagh.
Een Vorst, die 't al gebood, een boel naer d'oogen zagh,
Werd slaef van zijn slaevin. Zy bond het zwaerd in scheede,
Met vlechten van heur hair, en oorelooghde in vrede;
Waerom het heir geterght, in 't ende aen 't morren viel:
Dat hy verwijft, niet meer de rechte heirbaen hiel;
Het Rijck veel afbreuck leed, ja schendigh most vervallen,
Ten waerm'er in verzagh. Zy stonden met hun allen
Gereed, om tot de keur van een rechtschapen hoofd
Te gaen, 't en waer de Vorst der Wyzen raed gelooft,

965 *In wiens deughd wy zijn gehouden:* aan wiens deugd wij zijn verplicht.

966 *Vergouden:* vergoeden.

971 *Uw' voorzaet:* Hetgeen hier van een van Attila's voorvaderen verhaald wordt, wordt gezegd van Mahomed II, den beroemden Vorst, die 't Oostersche Keizerrijk ten onder bracht. Vernemende, dat zijn liefde tot zekere Irene, eene zeventienjarige Grieksche slavin, die hem vereerd was, bij zijn krijgslieden het vermoeden had doen ontstaan, als zoude hij om harentwille het beleg van Konstantinopel minder krachtig doorzetten, bracht hij haar voor zijn leger te voorschijn en sloeg haar 't hoofd af. Wellicht was V. dit verhaal bekend, zonder de namen der daarin betrokken personen, en daar Turk en Scyth bij hem namen van eenerlei beteekenis waren, zal hij vrijmoedigheid gevonden hebben, het toe te passen op een Scythischen voorzaat van Attila.

975 *Allergoelijckst:* allerschoonste.

976 *Boel:* minnares.

En 't oproer daedelijck gestuit had, en bejegent
Met Venus wederga, met schoonheid rijck gezegent;
Betoonende, dat zy, met recht beminnens waerd,
Noch niet verbasterd had zijn' eersten heldenaerd;
En leggende eene hand op 't hoofd, de Schoone onthoofde
Met d'ander, en dit vier in 't bloed der boelschap doofde.
Dat voorbeeld streck een baeck, en ghy den onderdaen
Een spoor. Men vang van u dien Maeghdenoffer aen.
Dan Ursuls doode lijf aen eenen pael geslaegen,
Om door 't gezicht de Stad verbaestheid aen te jaegen;
En als de zonne zinckt voor d'opgereze maen,
De gansche maght van 't heir gedreven stewaert aen,
Om met een' avondstorm dees zidderende wallen,
Vol schrix, door zoo veel moords, al t'effens t'overvallen.

Attila.

Ick zweer het by mijn hoofd, 'k en zal niet minder zijn,
Dan eenigh voorzaet was, al waer het slechs in schijn.
Als ick dien degen zwaey, zoo pas mijn spoor te volgen.
De Min woed allerfelst, wanneerze word verbolgen.

REY VAN AGRIPPINERS.

Zang.

De wijnpers van Gods grimmigheid
Zal witte en purpre druiven parssen,
En met een' rooden dauw vervarsschen
Dit veld, dat om vervarssing schreit.
Gods snoeimes strecken zwaerd, en spiessen;
Zijn wijnbergh 't Ellefduizendtal,
De druiven, die hy parssen zal,
En aen den wijnstock Jesus wiessen.

985, 986 Lees: de oproerigen gestuit had, door hen te gemoet te gaan, vergezeld met haar, die in schoonheid aan Venus gelijk was.

990 *Boelschap:* boel, minnares.

994 *Verbaestheid:* ontsteltenis, schrik.

1001 *Pas:* draag zorg.

1006 *Dit veld, dat om vervarssing schreit:* namel.: om uitkomst van de verwoesting door den vijand aangericht.

1010 *De paerdevoet:* de Satan.

De paerdevoet dreight in dees druif
Te trapplen met bloeddroncke hoeven
(Helaes hoe drucken ons dees schroeven!)
Dat hen het sap om d'ooren stuif.
Die most wil ons te bitter smaecken,
Maer alle Hunnen droncken maecken.

Tegenzang.

't Is Wijnmaend, 't is de rechte tijd.
Laet dien Wijngaerdenier betyen,
Die maet kan stellen yeders lyen.
Hy zet den merckpael van den strijd.
Hy geeft by beurte zon en regen,
Dan zonneschijn, dan regenvlaegh.
De zonne schijnt niet alle daegh,
Noch juist wanneer 't ons valt gelegen.
Het water leit niet eeuwigh vlack.
Het onweêr weet zijn tijd, en stonden.
't Staet al aen tijd, en maet gebonden,
Wat voorvalt onder 't hemelsch dack.
Gods roeden, die het lichaem plaegen,
Zijn bezems, om de ziel te vaegen.

Toezang.

Ghy zalige Englen altemael,
Ten dienst der vromen, uitgelezen,
Daelt neder, yeder met een schael.
Koomt, schept het sap der zuivre bezen,
En mengelt dit, dat bidden wy,
Met bittre traenen, die wy schreien.
Daelt neêr, onsterffelijcke Reien.
Verkeert dees gal in leckerny.
Verquickt ons, midden in doods pijnen,
En parst uit alssem puick van wijnen.

1030 *Vaegen:* zuiveren.
1034 *Bezen:* beziën.

HET VIERDE BEDRYF.

Attila.

'k Belaste mijn Kornels de Koningin te brengen;
Hoe zeer de Liefde raed heur leven te verlengen.
Was nu mijn borst kristal, men zagh hoe 't waer gestelt,
In 't hart van Attila, dat kleene en enge veld
Voor Liefde, en Eer, die daer met maght te velde komen,
Uit bittre vyandschap, en punt, noch snede schroomen.
O hand, zoud ghy dien dolck wel durven domplen in
Dien boezem, en die borst der lieve Vyandin?
Zoud ghy dat witte sneeuw met purper durven mengen?
Kan Min die wreedheid zien? of ymmermeer gehengen,
Dat zy haer oogen luick? twee zonnen, daer de zon,
Op 't klaerste van den dagh, niet tegens opzien kon.

Kan Min gedoogen, dat de kille Dood ontdoie
Dit sneeuw van 't aengezicht? dat die met rijp bestroie
Die roozen op de wang, en sluit dien rooden mond,
Vol geurs? gelijck een hof, wanneer de morgenstond
Met aengenamen dauw de bloemen, en de kruien
Bevochtight, en verquickt, en ademt uit den Zuien.
Neen, Attila uw minne is zoo noch niet verkoelt,
Dat ghy heur harte wond, en zelf geen wonde voelt.
Ghy zoud, in Ursuls borst, uw eigen hart doorsteecken.
Hoe kon uw vyandin zich mackelijcker wreecken,
Dan door uw eige vuist beslechten dit krackeel?
Dees heuvel, die hier rijst, zal die een moordtooneel
Verstrecken, in den ring van hopliên en kornellen?
Zal die het bloembed zijn, daer ick my schrap moet stellen,
En houwen Venus roos van haeren teeren struick?
Op dat de lent beschrey het kostelijckste puick,
't Welck in den roozegaerd eens Konings werd geboren?
Zal Venus voet nu bloên van dezen ysren doren?
Ick zelf een doren zijn in haer' gequetsten voet?
Op dat der bloemen zon, uit zulck een edel bloed,
Verryze, tot vermaeck, en nut, en dienst der menschen.
Mijn oogen zullen die dees leli zien verflenssen,
En sterven, op het bed van deze groene zoôn?
Zal ick die blonde pruick haer goude Koningskroon
Ontluistren, en dit hoofd, wel waerd mijn kroon te voeren,
Na'et sneuvlen oock aen 't snoer van Nimroths zege snoeren,
By d' andre Koningen, en koppen, dien mijn kling,
Gelijck een staele wind, door neck en strotten ging?
Neen Attila, ghy mooght dit hemelsch zaed niet smooren;
Ghy moet nochtans, en hebt autaer, en Goôn gezworen,
En met gestaefden eed uw trouw aen 't Rijck verplicht.
Zult ghy nu eer en eed vergeetende, zoo licht
Verwaereloozen d' eer, door dapperheid verworven?
Is d' eerste vromigheid in u gemoed gestorven,
Dat ghy, die noit voor stroom, noch bergen stilstaen bleeft,
Niet, blanck in 't harnas, voort stads graften overstreeft,
Noch draeght de storremleer de voorste aen 's vyands
[wallen,

1086 *Vromigheid:* moed, dapperheid.
1089 *De voorste:* het eerste.

En klimt, en wenckt uw volck, om moedigh aen te vallen?
Zult ghy, in 't hart geprickt van Cypris geilen strael,
Uw triomfeerend heir verstrecken een schandael,
Dat over bergen klinckt, en grondelooze plassen?
Zult ghy in 't aengezicht der Stad ontharrenassen
Dit braef gewapent volck, dat in zijn volle krits
Gereed staet, om'er in te vliegen met zijn spits?
Maer hoe? ick raes, ick raes, en ben niet wel by zinnen.
Rechtschapen krijghsman kan geen eer aen vrouwen winnen,
Inzonderheid wanneer zy weerloos staen, en bloot.
De Liefde, aen d' eene zy, aen d' andre zy, de Nood
My trecken, elck om 't stijfst; gelijck de herrefstbuien
Bestoocken, reis op reis, van 't Noorden en van 't Zuien,
Een hoogh gewassen eick, die over bosschen ziet,
En diep in Taurus rugh zijn taeie wortels schiet.
Hy kraeckt vast, en bestroit den grond met blad en lover,
En helt ter slincke hand, dan weêr ter rechter over.
Zoo word mijn vlotte geest gedreven heen en weêr.
Maer hier koomt Beremond. Hy loopt vast op en neêr.

BEREMOND. ATTILA.

Beremond.

Schep moed, doorluchtste Held. Doe nu voor yeder blijcken,
Dat ghy alleen niet zijt een Koning van veel Rijcken,
Maer oock van uw gemoed; dat liefde tot uw' Staet
En glori vrouweliefde al veer te boven gaet.

Attila.

Aertsoffervinder, och! ick legh te diep verzoncken.

Beremond.

Grijp moed, een oogenblick, en daer mede is 't geklonckt.

Attila.

O zuuren oogenblick, hoe streef ick u voorby?

1091 *Cypris:* Venus. — *Strael:* pijl.
1092 *Schandael:* schande, smaad.
1095 *Krits: kreits*, kring.
1115 *Hoe streef ick u voorby:* hoe kom ik er door heen?

Beremond.

Sta vast een' korten stoot. Zet liefde aen d' eene zy.

Attila.

En of ick in dien strijd ten middewegh bleef steecken?

Beremond.

Ghy zorght vergeefs. Ick zal u hart, en moed inspreecken.

Attila.

De liefde staet en dreight, en maeckt mijn hart vervaert.

Beremond.

't Is ingebeelde waen, en geen bedenckens waerd.

Attila.

De Geest zal, na haer dood noch waerende, zich wreecken.

Beremond.

Zoo Mars zijn wieroockschuld niet eerst met Ursul reken.

Attila.

De minne na liefs dood brand feller in 't gemoed.

Beremond.

Men dooft die in haer asch: men bluscht die in haer bloed.

Attila.

De traenen zullen my gestadigh staen in d' oogen.

Beremond.

Ghy zultze aen 't heiloos lijck, en aen heur kleedren droogen.

Attila.

Hoe scheid een minnend hart zoo noode van een vrouw!

Beremond.

Die u zoo schendigh schold, om d' aengebode trouw?

1117 *Of:* als, indien.
1119 *Vervaert:* bevreesd, angstig.

Attila.

De liefde is doof, en blind, en kan het al verdraegen.

Beremond.

De liefde tot uw eer geneeze u van dees plaegen.

Attila.

Men sla yet eerlix voor, dat Staet noch eere kost.

Beremond.

Men waerschuwt u van Rome, en schrijft u post op post.

Attila.

Is nu de Staet zoo veel aen eene Maeghd gelegen?

Beremond.

Zy won in 't eerst uw hart, nu grijptze naer dien degen.

Attila.

Dien draegh ick op de zy, gelijck een vroom soldaet.

Beremond.

Zijt ghy'er meester af, gebruick dien niet te laet.

Attila.

'k En wil met Ursuls bloed het zwaerd van Mars niet [smetten.

Beremond.

Zy smet 't autaer van Mars, zyn' godsdienst, en zijn wetten.

Attila.

't Besmette zwaerd zou staegh noch bloên voor mijn gezicht.

Beremond.

Verschoontghe 't heiligh zwaerd, zoo priem haer met [een' schicht.

1135 *Vroom :* dapper.
1136 *Af:* van.

Attila.

Mijn schicht, zal die het bloed der overschoone lecken?

Beremond.

Grijp moed. Ick zal'er een' uit uwen koker trecken.

Attila.

Ja treck'er een', die my dit bange hart afsteeckt.

Beremond.

Aenvaerd dien schicht, noch noit in yemants bloed geweeckt.

Attila.

'k Aenvaerd hem blindeling. 'k Gevoel mijn onvermogen.

Beremond.

Zy komt met uw Kornels. Stoot toe, en sluit uw oogen.

URSUL. ATTILA. BEREMOND.

Ursul.

Ontzichbre Vorst, 'k verschijn al weêr, op uw ontbod,
En wacht van uwer hand mijn toegeleide lot.

Attila.

Men telt uw mannelijcke en Maeghdelijcke troepen.
'k Heb zommigen voor my gedaghvaert, en doen roepen.
Men kan het gansche heir, van dezen heuveltop,
Met zinnen overzien, en tellen kop voor kop.
Klim op. 't Is tijd. Men moet my d' uitgepickte wyzen.
Ghy zult hen voor dees kruin al t' effens zien verryzen.
  Daer staet uw leger nu in zynen vollen krits,
Omcingelt van mijn heir, gewapent met het spits.

1143 *Afsteeckt:* doorsteekt.
1147 *Ontzichbre:* ontzagbare.
1152 *Met zinnen:* kalm, met bedaard overleg.
1153 *Uitgepickte:* uitgekozene.

Mijn krijghsliên zouden eer verlieft dan toornigh worden,
Op zoo veel aenzichten, al vierkant in slaghorden,
Zoo schoon en braef, als oit Scythin te velde broght.
Vier regementen voor, en vier tot achtertoght,
In 't midden drie, dat 's elf, die elck een Kruis opsteecken,
Behalven 't middelpunt; daer schijnt alleen t' ontbreecken
Uw trotse Kruisbanier, die past'er wonder by.
Het mannevolck verstreckt de vleugels van weerzy.
De rechte vleugel draeght al geestelijcke kleeren.
De slincke wieck bestaet uit weereldlijcke Heeren.

Ursul.

O Ellefduizendtal, den hemel toegewijd,
Heldinnen, die voor d' eer van 't Rijck der Englen strijd,
Ghy Hoofden van Gods heir, verlicht van 's hemels straelen;
't Zy amptelooze Paus, Aertsvaders, Kardinaelen,
Aertsbisschoppen, met al dees Kerckelijcke pracht
En prael; 't zy Koningklijck, of Vorstelijck geslacht,
Baroen, of Edelman, altzaemen Jesus knechten,
Gevoert in 't martelveld, om zege te bevechten:
Ick groet u duizendmael, in 't loflijck worstelperck.
Vecht nu voor Christus naem: ghy draeght zijn heiligh
[merck.
Uw zielen zullen, na dien veldslagh, breed gaen weien;
En vaeren God te moet met roode lievereien.

Attila.

Nu dien my op mijn vraegh, met kort en klaer bescheed.
Hoe komt dit reisbaer volck zoo kostelijck gekleed?
Hier vloeit al 's weerelds schat by een van allen kanten.
Hier flickert Indien met al zijn diamanten.
't Is al schaerlakenrood, al purper, dat'er blaeckt,
Al fijn en louter goud, al zilver, dat'er kraeckt.

1160 *Achtertoght:* achterhoede.
1170 *Amptelooze Paus:* Cyriacus, zie vs. 146. — *Aertsvaders:* patriarchen of kerkvoogden.
1173 *Baroen:* baron.
1178 *Roode lievereien:* bebloede kleederen.
1180 *Reisbaer:* reizende.

Ursul.

Ghy ziet verzaemt een volck van tweederleie standen,
't Welck op den hoogen dagh, en 't hooghtijd nu voorhanden,
Ter eere van het onbegrypelijck DrieEen,
En dat almaghtigh Hoofd, ten hemel ingestreên,
Op 't allerheerlijckst dus voor u koomt uitgestreecken.
Want schoon zy amptloos zijn, noch leenen zy het teecken
Van hun verlaeten ampt, op dat die zichtbre prael
Gods vyanden, door 't oogh, tot in het hart toe strael,
En krachtigh overtuigh 't hardneckige geweten.

Attila.

Ghy Christenen weet ruim uw stucken uit te meeten.
Wie voert de Maerschalck hier zoo dicht voor my ten toon?
Wie is die grijze kop, die met een sluierkroon
Zijn' myter driemael kroont, van steenen overladen,
En van karbonkelen; vermast van zijn gewaeden,
En schitterenden staf, die driemael is gekruist,
En goude sleutels draeght in zyne slincke vuist?

Ursul.

Dat is Cyriacus, het Hoofd der Christe bende.

Attila.

Een hoofd vol majesteit. My docht dat ick het kende.
Hoe zweemt hy naer dien God, die, by den Eridaen,
My onder oogen trad, en schielijck af deed staen
Van d' opgezetten toght; toen met den blooten zwaerde
Een Godheid boven hem, voor bey mijn oogen, waerde,
En blixemde. Hoe is hy Leo zoo gelijck!
Hy schijnt geboren, niet gekoren, tot zijn Rijck,
En Opperpriesterdom. Maer meld my dees twee andren,
Die, stemmigh achter hem, gepaert staen by malkandren,
Wier borststroock met een trits van Kruissen hangt gelaen.

1198 *Vermast:* bedekt, overladen.
1203 *Dien God:* Paus Leo. Zie vs. 1207.
1205 *Opgezet:* voorgenomen.

Ursul.

Men kent d' Aertsvaders dus, en d' een heet Kassiaen,
Dien ick te Rome vond, en, met zijn wyze Griecken,
My volgende, verstreckt een slaghveer aen mijn wiecken;
Een, dien geleertheid noch godvruchtigheid ontbreeckt;
Een helder licht, daer elck zijn harssens aen ontsteeckt.
Hy heeft de nevelen van menigh oogh geschoven,
En toonde 't onderscheid van 't vatten, en gelooven.

Attila.

Daer staet een Jongeling, recht achter hen, in 't wit,
Vry schotigh, schoon van leest, twee oogen, zwart als git,
De baerd breeckt effen uit. Een ruighte schijnt de kaecken
Te kleên met goude wol. De heldre steenen blaecken,
Als starren, in de kroon, die hy zoo treflijck spant,
En d' eedle scepter past te voeghlijck in zijn hand.

Ursul.

Ghy hebt den Bruidegom geschildert naer het leven.
Dat is Æthereus, die, met my afgedreven,
Niet meer naer my, maer naer een rijcker huwlijck staet.
Hy heeft, dus jongh van jeughd, gewraeckt het wulpsch [gelaet.
Zoo stroopt de schrandre slang haer huid in scherpe heggen.
Hoe wenscht hy, om Gods Rijck, dien rijcxstaf neêr te [leggen.
Hy groetme noch van veer, voor d' allerleste reis,

1212 *Kassiaen:* Johannes Cassianus, van Scythische afkomst, doch te Athene geboren, bracht zijne jeugd in de kloosters van Kanaän door, bezocht met den abt Gerardus Egypte, en genoot later de vriendschap en 't vertrouwen van Chrysostomus, in wiens belang hij naar Rome reisde, waar hem eerst de Paus Innocentius, later Paus Leo zeer in eere hielden. Hij schreef de *collationes Patrum* in XXIV, en een werk de *incarnatione Christi adversus Nestorium* in VII boeken. Dat hij echter St.-Ursel verzelde of zelfs als martelaar zou gestorven zijn, wordt niet gemeld.

1218 *'t Onderscheid van 't vatten en 't gelooven:* 't onderscheid n.l. van een onderworpen geloof en van zoodanig een, dat op tastbare overtuiging gegrond wil zijn.

1220 *Schotigh:* opgeschoten, slank.

1224 *Te:* zeer.

Tot wederziens by God, in 't hemelsche paleis.
Schep moed, mijn troost, schep moed. Wy zullen haest [vergaeren,
En 't sterflijck hier beneên, om hoogh 't onsterflijck paeren.
Zy groeten elck om 't zeerst, en worden my gewaer.
Mijn Kruisgenooten, zet u schrap op 't hoogh autaer.
Al d'Englen geven u den zegen, en 't geleide.

Attila.

Twee Vrouwen vatten daer een jongsken tusschen beide,
Als of 't Gezusters zijn, indien ick recht bevroey,
Bedaeght van oude.

Ursul.

Al recht, mijn Moeder, en mijn Moey,
Met haren kleenen zoon, na mynen Bruigom volgen.
Mijn Moey heet Gerasijn, die, over den verbolgen
En woesten pekelplas, my aen den Teems bezocht,
En Ætna liet, door brand tot dezen Maeghdentocht.

Attila.

Wie proncken achter haer met ongevlochte tuiten?

Ursul.

Vier Deughden in den aerd, alreede huwbre spruiten,
Haer Dochters alle vier, die dus ter bruiloft gaen.

Attila.

Men ziet dit Elleftal, als met een halve maen
Van ellef Maeghdekens, van achter braef gesloten.

Ursul.

Die strecken voor Kornels van 't heir der Kruisgenooten.
Zy treden dus vooruit, en voeren 't leger aen.

1239 *Bevroey:* bevroed.
1244 *Door brand:* door vurige begeerte.
1245 *Tuiten:* haarvlechten.
1249 *Braef:* kloek, ferm.

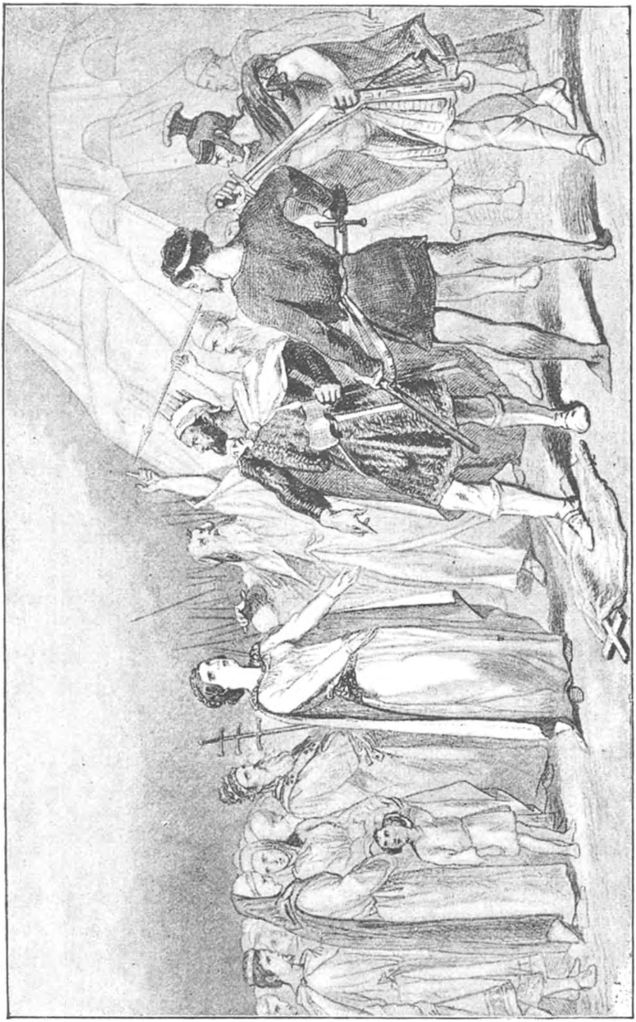

Beremond.

Monarch, ontruck haer toch die schandelijcke vaen.

Attila.

Legh af 't schandael, waermeê ghy achter land loopt [zwerven.

Ursul.

Rechtschapen vaendrigh moet en wil by 't vaendel sterven.

Attila.

Ontzeghtghe my dees vaen, die 't leger schande aendoet?
Daer leit de vaen, en 't Kruis. Ick trap het met den voet.

Beremond.

't Gaet wel. Verzet haer zoo die onverzetbre zinnen.

Ursul.

Ghy broedermoorder, most dien Maeghdemoord beginnen
Met zoo een schendigh stuck, als 't schenden van het Kruis.
Zoo komen u met recht Gods plagen t' effens t' huis.

Beremond.

Word een Monarch nu dus van zijn slaevin versproken?
Stop toe dien lastermond.

Attila.

Ick heb mijn leedt gewroken.
Zy leit'er toe. Zy zwijmt. Zy sterft. Zy geeft den geest.

Beremond.

Ghy quijt u als een Held. Zoo viert men Mavors feest.

1253 *Schandael:* schandmerk. — *Achter land:* door 't land.
1258 *Broedermoorder.* Attila had in 444 zijn broeder Bleda, zijn deelgenoot in het oppergezag, doen ombrengen, onder voorgeven dat zulks op een goddelijk bevel geschiedde.
1261 *Versproken:* beschimpt, gescholden.

Attila.

Nu krijghsliên, valt'er aen, ghy ziet mijn sabel zwaeien.
Zoo moet men Vader Mars met Maeghdenoffer paeien.
Daer briescht de dertle hengst op trommel en trompet.
Daer gaet hy in een zee van brein en bloed te wed.

Beremond.

Ghy kunt de feest van Mars niet koningklijcker vieren.
Een ander paeit Jupijn met honderd witte stieren;
Ghy Mars met vyanden van 't menschelijck geslacht,
By duizenden. 't Gaet wel. Het offer is volbraght.
De Veldheer, die verslapt van minne werd geoordeelt,
Beneemt alle achterdocht door zoo een levend voorbeeld.

Attila.

Kornels, men recht dit lijck, voor 't ondergaen van 't licht,
Terstond aen eenen pael gebonden, in 't gezicht
Des muurs, om door dien schrick 't hardneckigh volck [te dwingen,
En yeder hou zich reed, men zal de Stad bespringen.

REY VAN AGRIPPINERS.

Zang.

Waer zijn de maeghden? waer de vrouwen,
Die zich van schreien nu onthouwen?
En niet met ons heur hart uitklaegen,
Om dees bedroefde nederlaegen?
Men hoorde, eer noch trompetten gingen,
En trommel sloegh, dees Maeghden zingen;
Terwijlwe smolten in ons traenen.
Men zeit dat zich de veege zwaenen
Noch met een' lofzang dus vermaecken,
Wanneerze zien de Dood genaecken.
Na'et zingen gaenze, zonder kermen,
Malkandren kussen, en omarmen.
Hier scheiden tweederleie staeten,

1275 *Recht:* bezorge.

Die zich op eenen God verlaeten.
Hier ziet men Vorsten, en Vorstinnen,
En Koningen, en Koninginnen.
Ja Paus, Aertsvaders, Kardinalen,
Aertsbisschoppen, en Priesters praelen
Met 's werelds allergrootste schande;
Verwezen tot een offerhande,
In 't aenzicht van zoo veel tyrannen.
Hier groeten maeghden, vrouwen, mannen,
En jongelingen vast malkandren,
En 't aenschijn weet van geen verandren:
Niet eene heeft haer verf verschoten.
Verwanten, vrienden, speelgenooten,
Een yegelijck voor ander vlugge
Bied 's werelds ydelheid den rugge.
De Hunnen staen van spijt en zwellen,
Als zy zich in geleden stellen,
En in slaghorden, om door lyden
De maght der wereld te bestryden.

Tegenzang.

De Hun zijn' blancken degen zwaeide,
Toen Ursuls vaen niet langer waeide:
Dit was de moordleus, en het teecken.
De trommels slaen, trompetten steecken.
Het krijghsvolck, op trompet en trommel,
Komt t' effens ploffen in den drommel
Der Maeghden, bloot en zonder wapen:
Gelijck in eene kudde schaepen
De hongerige wolven vaeren,
En geene met hun tanden spaeren.
Den ruiter komt van achter ryden.
Het voetvolck parst heur van weerzyden.
De Maeghden staen als Gods gebonden.
Zy sneuvlen moedigh, daerze stonden.
Zy kussen noch de paerdevoeten,

1308 *Geleden:* gelederen.
1323 *Als Gods gebonden:* verkeerd: er moest staan òf: *Gods gebondene,* òf *Gode gebonden* (gewijd).

Die lijf en ingewand doorwroeten.
Zy kussen dees geverfde klingen,
Die door den rugh en d'armen gingen;
Dees pylen, die den boezem wonden.
De zom verscheiden mond aen monden,
En, zonder kryten, zonder karmen,
Al lachende in malkanders armen;
Dat zelfs der kryghsliên harten krompen.
Hier rollen hoofden, ginder rompen.
Daer dryven afgesnede borsten,
Hier brein en bloed, die haer bemorsten.
Hier ziet men armen, beenen slingren,
Daer handen, voeten, teenen, vingren.
De Hun, als hy dees dooden plondert,
Zich om heur eerbaerheid verwondert;
Vermits die kuische en eedle zielen
Met mond en borst op d'aerde vielen.

Toezang.

Zoo gaet het Christus uitverkoornen.
Zoo groeit de leli onder doornen;
De roos op scharpe doornehaegen.
Zoo treckt men zegen uit de plaegen.
Geen ackers worden zoo gezegent
Als Ursuls Veld, van bloed beregent.
In deze zee gaen d'Englen baden.
Dit zijn de purpere gewaeden,
Daer Jesus bruiden zich meê kleeden,
Wanneerze naer heur staci treden.
Dees roode druppels zijn robynen,
Die boven licht, hier doncker schijnen.
Men drinckt by God uit goude koppen,
Verzet met dees gestremde droppen.
Dit zijn de rechte lievereien,
Om d'allervroomsten t' onderscheien.
Zoo triomfeert men overwonnen.
Men vind geen kostelijcker bronnen,
Dan die uit 's Martlers adren springen.

1330 *De zom:* sommigen. — *Verscheiden:* sterven.

Dees sluiers passen hovelingen,
Die tot het hemelsch hof behooren.
Zoo strecken 's vyands punten spooren,
Om 't Christelijck gemoed te noopen,
Veel spoediger naer honck te loopen,
De renbaen aller Martelaeren.
Dies staeckt dit treuren, droeve schaeren,
Geleit met vierige gebeden
Het Maeghdenheir, nu doorgestreden,
Daer zy het al ten hemel wencken.
Noch dood noch vyand kan u krencken.
Ghy siet de zon in 't water daelen,
Om op te staen met blyder straelen.

1366 *Honck:* huis.

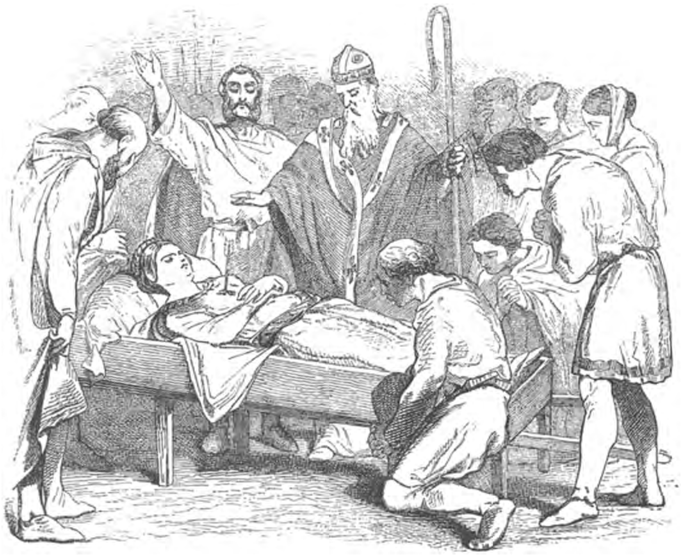

HET VYFDE BEDRYF.

BURGEMEESTERS. BODE.

Burgemeester.

Hoe 't quam, dat Attila het hoofd zoo plotsling stiet,
Met dezen elfsten storm, begrijpt mijn brein noch niet;
Terwijl ick, by 't klincket, verwacht, ontrent de wallen,
Ons Ridderschap, om 't lijck van Ursul uitgevallen.

Bode.

Zy komen, met dien buit geladen, naer de Stadt.

Burgemeester.

'K geloof het nauwelix. O Jesus, loon hen dat.

1377 *Klincket:* valdeurtje in de stadspoort.

Wie durf't verbeten Lam, met bloênden muil gedragen
In 't hongerige nest, dien wreeden wolf ontjaegen?

Bode.

De spie verkondschapte ons, hoe 't lijck in Manfrits tent
Te zorgloos werd bewaert door 't Kattenregement;
Dat van den storm vermoeit, en dapper aen 't verloopen,
Geen legerpoorte sloot, maer lagh naer Stadt toe open.
Dit gaf de Borsten moed. Wy nadren altemet.
Verneemen man noch paerd op schildwacht uitgezet.
Wy zien vast hier en daer de herrefstvieren roocken.
D' een leit op stroo, en ronckt, met oogen toegeloken,
Verdroncken in den wijn. Een ander drinckt, en druipt
Van most, en voelt niet eens dat hem de slaep bekruipt.
De zommigen den buit verdobblen, en verspeelen.
Een ander hallef naeckt zijn wonden zoeckt te heelen.
De wagens staen'er by, zom heel, zom half gelaên.
Hier leunt een speer, daer hangt een schild of rusting aen.
De vlammen schittren vast in helmen, en standaerden.
De ruiters altemael, gestegen van hun paerden,
Verzuimen hunnen plicht, gelijck de voetknecht doet.
Toen Liskerck dit vernam, ontstack zijn edel bloed,
Veel hitsiger dan oit op Keulens trotse muuren,
Noch t' avond van sijn bloed, en druipende quetsuuren
Geverft, daer hy den Hun manhaftigh wederstond,
En, hoe vermoeit, het zwaerd niet eenmael af en bond.
O telgen, voortgeteelt van Roomsche en Duitsche struicken,
Die niet om pracht, sprack hy, maer eerlijck te gebruicken,
Het harnas gespte aen 't lijf, en degens gorde op zy;
Hier is gelegentheid. Een yeder volge my,
Om onze erfvyanden, dees Katten, die, als slaeven,
Zich onder 't Hunsche juck zoo schandelijck begaeven,
Betaelt te zetten 't leed, van ouds her aengedaen

1382 *Ontjaegen:* ontnemen.
1383 *Manfrits tent:* Manfrid wordt hier voorgesteld als een overste der Katten.
1393, 1395 *De zommigen — zom:* sommigen, vgl. vs. 1330.
1400 *Liskerck:* de overste der uitgetogen Keulsche benden.
1411—1413 Om deze regels recht te verstaan diene men zich te herinneren, dat, volgens de overlevering, Keulen gesticht werd door de *Ubiërs*, die eerst in Hessenland woonden, doch door gedurige oorlogen met de

Den Ubien; toen, na veel jammers, uitgestaen
Van woest geweld, zy heul aen Cæsars scepter vonden.
Dit 's Manfrits regement. Ghy ziet den hengst gebonden
Vast graezen by zijn tent, waer in hy stormens moe,
Houd schildwacht op tapijt, met bey zijn blicken toe.
Wie zagh oit schooner kans in al 't belegh geboren?
Mijn mackers, dat 's u voor. Met gaf hy 't ros de sporen.
Al d' andren op dat spoor hem rennen achter aen,
Het open leger in. Wat kon 'er tegens staen?
Wy ploften onverziens in 't honderd, in den drommel,
Voor 't steecken van trompet, voor 't roeren van de trommel
Des ronckenden soldaets. Eer 't yemant hoorde of zagh
Gevoeldenze onze Jeughd niet eerder dan den slagh,
En 't yzer op den hals. Dat was het zeker teecken.
En daer meê wapen, moord, en klocken opgesteecken.
Zoo overvalt op zee een onverwachte vlaegh
Den zeeman, daer hy slaept, en verre leit te laegh,
Als, onzacht opgeweckt, hy 't zeil begeert te strijcken,
En bulderende wind, en golven niet bezwijcken,
Voor dat het schip gesloopt te gronde gaet, en zinckt.
Hier wordt'er een verrascht, terwyl hy zit en drinckt,
En braeckt den wijn, en 't bloed, en mengtze met malkanderen.
Een ander wil zijn spel te spa in ernst veranderen,
En word, terwyl hy speelt, het spel en 't leven quyt.
Een ander, vast in slaep, van 't waecken word bevrijt.
Een ander grijpt zyn zwaerd, of zet zich in geleden;
Maer word van 't punt geraeckt, of van den hoef vertreden.
Een ander, die zyn quael verbond, met luttel harts,
Van 't schichtigh zwaerd geheelt vond noit gezwinder arts.
Op 't roepen midlerwijl, op dit erbarmlijck schreien,
Terwyl Agrippaes jeughd, zoo stout, zoo breed, gaet weien,
Komt Manfrit uit zijn tent gesprongen, half gekleed,
Met eene hellebaerd, en schuimbeckt byster wreed,

Hessen, of *Katten,* als V. hier beweert, zich 35 jaren voor Chr. hadden genoodzaakt gevonden den Rijn over te trekken, waar zij gunst vonden bij Agrippa, en Keizer Augustus hun de velden der Condrusiërs en een deel van die der Eburonen en Menapiërs inruimde.

1421 *Drommel:* drom.

1437 *Geleden.* Zie de aant. op vs. 1308.

1439 Versta: een ander, die zijn wonde, bijkans uitgeput, verbond.

1442 *Agrippaes jeughd:* de Keulsche jongelingschap.

En schreeuwt: wy zyn noch niet verbasterd van onze [ouderen.
Hy brengt een' slagh, maer 't hoofd dat hangt op beide [schoudren
Gekloven midden door van Liskercks gladde kling,
Die hem te snel ontmoete, en rustigh tegensging,
En zonder samlen sprong uit zynen hoogen zadel,
De tent van Manfrit in, bestuwt van Keulschen Adel,
En haelde'r Ursuls lijck, en smeet het op zijn paerd,
Toen daetlijck 't leger uit, en zoo weêr stedewaert
Door dick door dun gejaeght, van bloed, en zweet bedropen.
Bezet de poort, en wal, en zet de poort wyd open.
Zy komen met het lijck. Al 't leger raeckt in roer,
En was ten deel gevloôn. Ick boodschap u hoe 't voer.

Burgemeester.

Manhafte Jongeling, die, zonder eens te flaeuwen,
Dien kostelijcken roof hebt uit die staele klaeuwen
Des Noordschen Beers geruckt; uw Ridderlijcke daed
Blijft in geheughenis, zoo lang de dageraed
De duisternis verdryft, zoo lang de starren daelen,
En duicken, voor den glans van levendiger straelen.
Sinte Ursul zal u niet vergeeten in Gods Rijck,
Daer zy, Gods blyde Bruid, voor d'Englen zit te prijck.

JULIAEN. ATTILA. GEEST VAN SINTE URSUL. GEEST VAN ST. ÆTHEREUS.

Juliaen.

Hoe heeft de Noordzy zich zoo schandelijck gedraegen?

Attila.

Hoe liet de Zuidzy zich zoo schandelijck verjaegen?

Juliaen.

Trompet noch trommel werd gesteecken noch geroert,
Voor dat men 't stormgevaert had stewaert aengevoert,

1446 *'t Hooft:* t. w. dat van Manfred.
1457 *Manhafte Jongeling:* Liskerck.

En wat tot storremtuigh en reedschap kon verstrecken.
Al 't voetvolck quam vooraen, de ruiter achtertrecken,
En noopte met zijn paert ook 't hart des soudeniers,
Om den belegen muur t' ontginnen met meer viers.
De nieuwe maen ging op, dat was 't gezette teecken,
Om met een veldgeschrey altzaemen op te steecken.
Zoo ging het stormen aen, hardneckiger dan oit.
Het hagelde geweer. Het veld werd dicht bestroit
Met pylen, die de lucht verduisterden, en vlogen,
En snorden van de pees der afgeschote bogen.
Men broght den storrembock met eene schildpad aen,
Geweld daer muur noch poort, noch toren voor kan staen.
Al 't vrouwvolck in de weer zich weert met traen en
[vlammen,
Met peckreep, ziedend kalck, en steenen, om het rammen
Te hindren. Heet gevecht maeckt heete harssens dol.
De mannen sneuvelen. De graften raecken vol.
Men strijd eer reuckeloos als met verstand en orden,
Uit bitterheid, van wie zy aengedreven worden.
Gewight van steenen rolt, en tuimelt van den wal,
Op 't schildendack, dat sloopt, door eenen zwaeren val;
Dat kraeckt, en knarst, en huilt. Noch ziet men nie-
[mant suffen.
Men laet zich door veel moords in 't rammen niet verbluffen.
De levendige treed terstond in 's dooden plaets.
In 't end bezwijckt de muur, door 't aenstaen des soldaets,
En stort met roock, en puin, en groot gedruis ter aerde;
Die davert van dien slagh, als ofze Reuzen baerde,
En weer in arbeid ging. Het puin vervult de gracht,
En baent den wegh in Stad: die schijnt in 's legers maght
Te staen, daer over ons de vesten vreeslijck gaepen.

1472 *Om den belegen muur te ontginnen:* om in den belegerden muur een bres te maken.

1479 *Schildpad: testudo, schildendack,* zie vs. 1488, stormtuig, bij de oude volkeren in gebruik, of liever, soort van dak, waaronder het stormtuig veilig was tegen de vernielingsmiddelen, die van binnen werden aangewend.

1481 *Zich weert!* zich verweert. — *Traen en vlammen* voor *vlammende traen*, d. i. kokende olie, een gewoon verdedigingsmiddel, o. a. door die van Alkmaar tegen den Spanjaard met vrucht gebruikt.

'k Zagh d' Agrippiners blanck op straet, in volle wapen,
Getroost het Hunsch geweld t' ontfangen sterck en stijf,
Als my, gelijck een koorts, een grilling reed door 't lijf.

Attila.

Wat grilling quam u aen? hoe is u 't hart ontzoncken?

Juliaen.

My docht, dat in die breuck des muurs dees Mannen [bloncken,
Die flus verslagen, nu verscheenen wederom
Tot wraecke van dien moord. 'k Zagh Ursuls Bruidegom,
Dien wackren Jongeling, den wyden mond der muuren
Bezetten, met die zelve en vloeiende quetsuuren,
Ontfangen van mijn hand, toen ick, versteurt van moed,
Hem aengreep by zijn kleed, en slibbren deed in 't bloed
Van 't grijs en Pauslijck hoofd, het welleck, voor zijn oogen,
Doorsteecken van mijn zwaerd, zich mede quam vertoogen,
Tot wraeck van 't ongelijck, met eene heesche stem;
Gelijck die dubble wolck van Mannen achter hem,
De moede Burgery quam bystaen, en verpoozen.
Men zagh'er zom gebaerd. Men zagh'er baerdeloozen,
En jong, en oud. Elck had zijn eigen handgebaer,
Een kruis, of staf, of torts, of zwaerd. 't Gespoock stond [naer,
En vreesselijck by nacht. De krijghsman aen het dutten,
Wijckt af, verloopt, en ick zoeck hen vergeefs te stutten.

Attila.

Nu merck ick, 't is geen droom, noch harssenschildery.
Het heeft niet weiniger gespoockt aen onze zy.
Ick, om geweer en moed van 't oorlooghsvolck te slypen,
Hadde opgezet eens zelf de torens aen te grypen,
En greep, in 't bits gevecht, na zoo veel tegenstand,

1498 *'k Zagh d' Agrippiners blanck op straet, in volle wapen:* 't woord *blanck* ziet hier op de wapenrusting der Agrippiners, en men moet dezen regel lezen, als stond er: „'k zagh de straat blank van Agrippijners in volle wapenrusting."

1510 *Vertoogen:* vertoonen.

1517 *Dutten:* suffen.

Den standerddrager zelf den standerd uit de hand
Met d'een, met d'ander hand de lange storremladder,
En riep: men volgh mijn spoor. Wie eerst van allen radder
Kan steigren, achter my, en schrap in 't heetste staen,
Dien magh onsterflijcke eer, noch muurkroon niet ontgaen.
Hier rijst het Capitool. Hier is de wedergade
Van Rome. Schats genoegh, tot boete van uw schade,
Geleden in 't belegh. Val aen, ick wijs u 't spoor.
Mijn Arend met de kroon, mijn Astur vlieght u voor.
Het vier ontstack. Men zagh hoe aller oogen glommen.
Ick recht de ladder zelf, en daedlijck opgeklommen:
Mijn regement my na, en zoo de zege ontgost.
Een yegelijck soldaet hiel stand, gelijck een post.
Ick zwaey den degen vast. Ick schreeuw vast, moord,
[en wapen,
Vrybuit, en brand. Val aen, nu wreeck u eens rechtschapen.
De Burgery verflaeuwde, in tegenweer te bien.
De wal en Stad was ons; wanneer ick op zijn knien
Een oud eerwaerdighst Man zagh vallen, in het midden
Der Priesteren, en met gevouwe handen bidden.
Op dat gebed, helaes! verscheenme strax mijn Min,
Met haer doorschote borst. Die schoone Koningin
Verscheen met dees quetzuur, die versch noch deerlijck
[bloede.
Hoe werd mijn hart zoo bang, dat strax zoo grimmigh woede!
De standerd zeegh, en viel, met eenen viel de moed.

Juliaen.

Verscheenze slechs alleen?

1532 *Mijn Arend met de kroon, mijn Astur:* De naam van het veldteeken van Attila „Astur" is geen eigennaam, maar een appellativum van een bijzonder soort van roofvogel, waarvan de naam, uit het middeleeuwsch Latijn overgebleven, nog voortleeft in den Franschen soortnaam „autour". Zie Du Cange r. v. 53. Verg. Mr. S. J. E. Rau. *Proeve van aanteekeningen* bl. 52.

1535 *Ontgost:* ontginnen, aangevangen.

1543 *Mijn Min:* mijn beminde, geliefde.

1544 *Met haer doorschote borst:* zij was wel met een schicht omgebracht, die Beremond — zie vs. 1142 — uit Attila's koker getrokken had, doch daarmede niet doorschoten, maar doorstoken, als blijkt uit vs. 1146 en uit vs. 1252—1263.

Attila.

Met een' ontelbren stoet
Van duizenden bestuwt, en met die zelve Zielen
Die, van den hoef getrapt, door zwaerd en speeren vielen.
Zy trad my in 't gezicht, en dochtme ruim zoo schoon,
En ruim zoo groot als flus. Haer diamante kroon
Verlichte straet en wal, door 't schitteren der steenen,
En 't kroonegoud, gelickt en goddelijck bescheenen
Van eenigh godlijck licht, dat met een' ronden kring
Van tongen, rood als vier, om 't heiligh hulsel ging.
My docht ick zagh dien schicht noch in haer harte steecken,
Daer 't laeuwe bloed langs scheen op d' aerde neêr te leken.
Ick stondt'er stijf en stom. Al 't krijghsvolck zagh op my.
De Liefde en Schrick van d' een, de Schoone aen d' andre zy.
Noch drong ick stewaert in met zidderenden degen.
Maer waer ick quam, alom vloogh Ursuls Geest my tegen
Met haere standerd vaen. Haer Maeghden overkuisch
Bejegenden mijn volck met dadeltack, of kruis,
Of maeghdewasse kaers, voor wie de krijghslien vielen,
En vloden hier en daer. Zy zat my op de hielen,
Of stond voor mijn gezicht. Veel troepen vloôn verbaest;
Dies ick den aftoght blies, want d' aftoght was ons 't naest.

Ursul.

Nu treffen den Tyran al 's hemels dreigementen.

Æthereus.

Nu Juliaen vervolght in d' aengesteecke tenten.

Attila.

Och Juliaen, wat raed? Hier koomt het zelve spoock.

Juliaen.

Hou stand, 't is ydelheid, en wind, en stof, en roock,
Of een ontsteecken damp, die schichtigh zal verdwynen.

Ursul.

De zonne zal voortaen uw hutten niet beschynen.

1554 *Gelickt:* ontvlamd.

Juliaen.

Hou stand, 't is ydelheid, die eer verstuift dan stof.

Ursul.

Des legers kreits verstreck den Hun een kerreckhof.

Juliaen.

Wie zijtghe, die by nacht ons quellen komt, en plaegen?

Æthereus.

Slechs wind, en roock, en damp, en stof, om uit te vaegen.

Juliaen.

Indienghe niet ontvlught, ick stel mijn zwaerd te werck.
Wat of de veldheer doet?

Attila.

Ick schrijf met kool een perck,
Tot mijn verzekering, en zal 't met vloecken wyen.

Juliaen.

Daer komt het yslijck spoock, en durf het overschryen.

Attila.

Is 't wonder dat mijn hair hier door te berge rijs?

Ursul.

Bevriest uw hart noch niet zoo stijf en kil als ijs?

Attila.

Och Ursul, laetme gaen. Och spaer den Koning 't leven.

Ursul.

Tyran, uw vuist heeft my dien schicht in 't hart gedreven.

Attila.

Och Ursul, laetme gaen, vergeefme toch dien moord.

Ursul.

Wy Geesten eisschen wraeck. De hemel is verstoort.

Æthereus.

Durft ghy, aertsmoordenaer, u langer hier vertrouwen?

Juliaen.

Wijck af, ick zal u 't hoofd van buick en schoudren houwen.

Æthereus.

Heeft wind, en roock, en damp, en stof nu buick en hoofd?

Juliaen.

Daer leit de Geest. Ick heb hem 't beckeneel gekloofT.

Æthereus.

Noch leeft de Geest. Uw zwaerd is veel te plomp van snede.

Juliaen.

Och goede Geest, vertreck, laet Juliaen met vrede.

Attila.

Och Juliaen, wat raed? nu weet ick geen verblijf.

Ursul.

Gods straffe volght Gods Roe, gelijck de schaduw 't lijf.

Attila.

Het zweet breeckt uit. Wie moet voor dit gezicht niet yzen?
Princes, ick zal my nu genadiger bewyzen.

Ursul.

Gelijckghe zijt gewoon, die 't al verwoest, en stroopt,
En Christenrijck in 't bloed der Martelaeren doopt.
Verbeeld u niet, dat God uw' moedwil wil verschoonen.
Ick zal u 't halve hoofd van uwen Manfrit toonen.
Daer ziet ghy 't van het lijf gesneden, en noch nat.

De Ridderschap valt uit, met al de gansche Stad.
De tenten staen in brand. Uw volck verloopt te spade.
't Vergoten bloed roept wraeck. 't Is uit met Gods genade.
De gansche Stad valt uit. Al 't leger staet in vier.

Attila.

Wat zienwe, Juliaen? wat aenzicht zienwe hier?
't Is Manfrits eigen hoofd. Verwacht geen ander teecken.
Och Juliaen, 't is tijd als d' andren op te breecken.
Och Juliaen, breeck op, met d' overige maght.
't Is veiliger gevloôn, dan 't uiterste verwacht.

AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS. REY VAN AGRIPPINERS.

Aertsbisschop.

Getrouwe Ridderschap, zet hier de doodbaer neêr,
En 't Heiligh Lijck. 't Word spa, oock valt de wegh te veer.
Voor eerst genoegh, tot dat men 't lichaem voort geleide,
En op het staetelijckste een uitvaert toebereide,
Gelijck de heiligheid van zoo een Heiligh voeght.
Maer dit toeschietend volck bleef al den nacht misnoeght,
Indien hun oogen zelfs de doode niet eerst zagen.
Men schuif de doodkist op. Daer leitze nu verslagen,
Die vrome Kruisheldin, en stut van 't eeuwigh Rijck.
Ghy Vaders van de Stad, ghy Burgers algelijck,
Om Gods wil, ziet toch eens, ghy maeghdekens, en vrouwen,
Koom leeck, en priester, koom de Koningin aenschouwen.
Zy schijnt niet dood, noch oock den slapenden gelijck,
Maer levend lachtze u toe. Hier leit een Bruid te prijck;
Wiens ziel in 't hemelsch koor, voor d' Engelen, ging [trouwen
Den schoonsten Bruidegom. Waer zagh men oit gehouwen
Uit marmer eenigh beeld, of lijck dat witter was.
Zoo leeft d' albaste pop in d' ebbenhoute kas.
Noch schijnt de purpre mond gebeên tot God te morren.
De roos, op elcke wang, weet noch van geen verdorren.
Het hair behoud zijn' geur, ja krachtiger dan oit.
Zoo hadze zich voor 't leste om Jesus opgetoit.

1631 *Morren:* mompelen.

Zy heeft dien mond niet eens vertrocken, om de smarte
Des doods, toen haer de Dood de tanden zette in 't harte,
Met dien verwoeden schicht. Geweerhaeckt hangt hy noch
In haer gequetste borst, zoo wit, als melck en zogh;
Gemarmert van het bloed, dat uit de wonde vloeide,
En maeckte een' rooden vliet, waer in de ziele roeide
En zeilde, en vloogh voor wind, voor stroom, recht hemel- [waert,
Der zielen haven in, beschut voor 't Hunsche zwaerd.
O wreede schicht, te wreed op zoo een teere spruite!
'T was wonder dat uw punt niet weder af en stuite,
Of stomp werd, op 't gezielt en levendigh albast
Der Kalidoonsche Maeghd, en hechtghe noch zoo vast,
In 't middelpunt van 't hart? Maer waerom 't hart geschoten,
Och edel hart! en niet een ander deel doorstooten?
Neen, billijck is 't, dat zy, aen 't Paradijs verlooft,
Oock werde in 't hart gemerckt; gelijck 't gemartelt Hoofd,
Haer Heiland, dien de speer in 't hart ging, door de zyde.
Onwetende eerde u dus, die u dees eer benyde.
O allerzalighst lijck, ons allen voorgetreên,
En in het bloedigh perck met Jesus doorgestreên.

Burgemeester.

Zy triomfeert by God, met wien zy zich vereende,
Met al haer Duizenden, die, op de starren treênde,
Nu omgaen met den kloot, aen 's hemels gouden boogh,
En, boven zon en maen, braveeren daer om hoogh
Gods vyanden, die niet onsterfelijcke zielen,
Maer slechs het sterflijck lijf des Martelaers vernielen.
Het veld, dat door dien moord verwildert leit, en woest,
Gemest met bloed, en mergh, teelt nu een' rijcken oegst,
Daer God de vrucht af maeit, en vult zijn ruime schuuren
Met garven zonder tal.

Rey.

Wy tellen daeghlix d' uuren,
Ja elcken oogenblick, in 't uiterste gevaer,
Dat Jesus ons verlos. 't Verlangen valt ons zwaer.

1645 *Gezielt:* bezield.

Aertsbisschop.

O waerde Burgery, de hemel wil u stercken.
Gedenck, ghy strijd ter nood voor huizen, en Gods kercken;
Ghy strijd voor lijf en ziel, voor Gods gerechte zaeck,
Voor 't algemeen geloof. Schep moed. Beveel de wraeck
Den allerhooghsten troon: hy bleef noit Dwingland
[schuldigh
De lang gedreighde straf. Volhard, beveel geduldigh
Hem d' uitkomst van 't gevecht. De hemel weet zyn' tijd.
Men triomfeerde noit dan na den bangen strijd.
Nu dorscht Gods straffe hand den droeven ingezeten.
De vlegel breeckt niet eer voor dat die is versleeten.
Gods oordeel scheid aldus het koren van het kaf;
Al dreunt'er 't gansche Sticht, gelijck een dorschvloer, af.
Wy zitten noch beschermt, en met beslote muuren.

Rey.

Argentoraet, en Trier, en Tongren, ons gebuuren,
Zijn al in d' asch geleit, en in den grond vergaen.
Indien een stercker valt, hoe kan een zwacker staen?
De blixem met geweld gedreven op de toppen
Van toornen, en van kerck, het bloed, by roode droppen,
Geregent hier en daer; de tortsen in de lucht;
De wolcken vol geschreis, en ooreloohgsgerucht;
Het hemelsche gezang, het loeien uit de kooren,
Gaen zwanger van al 't leed, dat daeghlix wordt geboren.
Ons vesten gaepen vast, en waren flus vermant.
Wy hoorden dien Tyran vast brullen moord en brand.
De maght der Burgery begon al uit te spatten.
De Hun zal strax den storm met meer gewelds hervatten,
En booren door de breuck in Stad, die open leit.
Ick zie, hoe 't grimmigh zwaerd langs marckt en
[straeten weit,

1678 *'t Gansche Sticht:* het aartsbisdom van Keulen.

1680 *Argentoraet:* Straatsburg.

1683—1688 Zulke voorteekenen, die ons herinneren aan 't geen Josephus en Hegesippus verhalen aangaande de wonderen, die plaats hadden voor de verstoring van Jeruzalem — werden nog in Vondels tijd onafscheidelijk geacht van alle noodlottige gebeurtenissen. Wie twijfelt, sla GODFRIEDS *Kroniek* maar eens op, die er vol van is.

En neervelt, wat het vind. Ick hoor ons vrouwen krijten.
'k Zie dochters aengezicht en bloote borsten rijten,
Met hangende perruick geschonden en gesleurt.
Ick zie dees Stad in brand, en als een kleed gescheurt.
Nu zal ons Beeck van 't bloed der menschen overloopen.
Men sluit de poort vergeefs, de muuren leggen open.

Burgemeester.

Godvruchtigh Licht, verlicht het volck met uw gebed.
Wy knielen al met u, en hopen op ontzet.

Aertsbisschop.

Aendachtige gemeent, hou op, hou op van schreien.
Ick zie, om 't hoofd van 't lijck, een vlam van tongen weien,
En lecken Ursuls kroon. Ay zie, hoe schoon het speelt.
Ick zie noch meer, een wolck, die zich daer boven deelt,
En zwanger van Gods glans vast arbeid door te breecken.
Schep moed, mijn volck, schep moed. Dit is geen ydel [teecken.
Wy zijn alree verhoort. Nu langer niet geschroomt.
De wolck gaet op. Wat Zon of hier te voorschijn koomt?
Wat starren of dit zijn, die voor en achter krielen?
Gewis 't is Ursuls geest, bestuwt met Martelzielen,
Met zoo veel duizenden, als flus gesneuvelt zijn.
Ick ken die Kruisbanier. 't Is spoock, noch droom, [noch schijn.
Wy weckten haeren geest met ons eendraghtigh smeecken.
Zy wenckt ons. Luister toe. Daer vangt zy aen te spreecken.

SINTE URSUL.

Ghy Agrippiners, staeckt dit jammerlijck gesteen.
Ick hebbe op uwen muur met al mijn heir gestreên,
En ging dien Dwingeland in zyne tent bestoocken.
Al 't leger vlught met hem, en is voort opgebroken.
De blixemstrael, die brand in alle hutten sticht,
Vergunt den Hun geen' tijd, dat hy zijn hielen licht.
Gansch Keulen, met den dagh in 't leger uitgevallen,
Sleept eenen grooten roof in zijn verloste wallen.

Die woedende Tyran, zoo wijd en zijd gevreest,
Zal 's nachts, in 't bruilofsbed, op 't vrolijckst van zijn feest,
Smoordroncken van den wijn en 't bloed, allengs gedroncken,
Daer zijn bestorve bruid hem reutlen hoort, na'et roncken,
Haest braecken 't godloos hart, en smooren in zijn bloed,
Dat tegens Christus Kerck, en Gods autaeren woed.
Laet u 't geleden leed noch jammer niet bedroeven.
God wou uw hart door 't vier des oorloogs dus beproeven.
Bestelt ons lichaemen ter aerde, zoo 't behoort.
De hemel sal uw' Dom, uw Raedhuis, en uw poort,
Van hier, in tijd van ramp, en tegenspoed, vertroosten.
Verwacht in uwen schoot het Drietal, dat van 't Oosten
Zich boogh voor d' arme kribbe, en offerde zoo mild;
Drie Kroonen dan gevoert in eenen rooden schild:
Drie Kroonen zullen braef op onze Armijnen passen.
Ick zie der muuren kreits hoe langer wyder wassen,
Door allerhande ramp; d' Aertsbisschop, in den top
Van 't Keizerrijck te keur, om een' gekroonden kop;
En 't Heiligh Agrippijn, door tegenspoed verzochter,
Volharden, als een echte oprechte Roomsche Dochter.

Aertsbisschop.

Verlosser, zijt gelooft, die d' eer behoud in 't veld,
En Englen zonder tal, en Martelgeesten stelt
Tot wachters van de Stad. Wy buigen ons, wy groeten
SINTE URSUL en heur heir. Wy offren aen heur voeten
Geen wieroockvat vol reuck, maer 't hart vol danckbaerheid.
My dunckt ick zie alree ons vesten uitgeleit,
Sinte Ursuls Veld daer in getrocken, en begrepen,
De Keulsche Maeghden maght van steenen t'zaemen [sleepen,
En bouwen haer een kerck, zoo yverigh als oit.
Gezegent zy Klemaet, die Gods gebouw voltoit.

1725—1729 Volgens sommige schrijvers werd Attila, na met Hedice, dochter van den Koning der Bactrianen, getrouwd te zijn, in den eersten bruiloftsnacht door haar omgebracht.

1736 *Het Drietal:* de drie Koningen, de beschermheiligen van Keulen.

1739 *Braef:* goed, fraai. — *Armijnen:* hermelijnen, zie vs. 282.

1742 *Te keur:* als Keurvorst.

1743 *Verzochter:* meer beproefd.

1754 *Klemaet:* Clematius, die een kerk stichtte, aan de Maagden gewijd.

Drie zilvre tomben, rijck van Indiaensch gesteente,
Begraeven in 't autaer, beveelt men haer gebeente,
't Lijck van Cyriacus, en 't lichaem van Konaen;
Waerop men, onder spel en koorgezang, voortaen
Den hemel eeuwigh danckt, met heilige offerhanden,
Daer gulde kandelaers, daer gulde lampen branden.
Noch feest noch ommegang ontsta dees Maeghdekerck;
Daer elck haer rustbed hebbe, en haer' gewyden zerck.
Men bergh al 't overschot in eene goude kamer;
En haer gedachtenis zy Keulen aengenamer
Dan endelooze schat: maer d' asch, en Maeghdestof
Zich spreiende, vereischt een grooter kerreckhof
Dan d' aldergrootste Stad. Men grabbelt om dees bloemen.
De Teems zal zelf een stad naer een der Maeghden noemen.
Zoo leven, na de dood, die 't leven hier versmaên.
Zoo koomt de glori t'huis, die naer Gods glori staen.

1761 *Ontsta:* ontbreke.

OPGEMERKTE DRUKFEILEN.

Bl. 27	reg. 8	v. b.	*staat:*	„gentheid"	*lees:*	„gentheit".
„ 28	„ 19	„ „	„	„CIↃ IↃ CXXXVII,"	„	„CIↃ IↃ CXXXVII."
„ 28	„ 20	„ „	„	„de"	„	„den".
„ 39	vs. 3		„	„volcx"	„	„volx".

D. GERARDVS VOSSIVS, Canonicus Cantuarienſis.

Cerne Palatinæ, lector, miracula terræ,
Quem ſuus haud una perficit arte labor.
Sufficit acta dies alys: non ſufficit illi,
A ſolidâ Studys tempora nocte petit.

Quid non exequitur ſcriptor? nos ſponte fatemur,
Non alia ſcribi secula poſse manu.
Et puer & iuvenis chartis impalluit et vir.
Et nunc non aliam ſe cupit eſse ſenex.

I. Sandrart Pinxit. — Theod. Matham Sculp. C. Dankerts excudit. — C. Barlæus.

GEBROEDERS — JOSEPH IN DOTHAN — JOSEPH IN EGYPTEN

INHOUD.

	Bladz.
Gebroeders. Treurspel (November 1639)	1
Inleiding.	3
Opdracht aan Geeraerd Vossius.	12
Inhoud	20
Personagien	22
Het eerste bedryf	23
Het tweede bedryf	30
Het derde bedryf.	48
Het vierde bedryf	72
Het vyfde bedryf.	91
Davids Lyckklaght over Saul en zijn zoonen	99
De Koningklycke Harp (1639?)	101
De feest van Hillebrand Bentes en Katharine Baeck (November 1639)	109
Ridderlyck bancket, voor A. van Lochorst en C. Paauw (December 1639)	113
Antwoordt, voor H. Meurs aan A. Oyens (?)	120
Op Henrick Meurs (1639)	122
Op Judith Kotermans (1639)	123
Op Johanna Vossius (Maart 1640)	124
Op Geeraert Vossius, den jonge (Maart 1640)	124
Joseph in Dothan. Treurspel (October 1640)	125
Inleiding.	127
Opdracht aan J. van Wickevort	129
Inhoudt	135
Personagien	136

Bladz.
Het eerste bedryf 137
Het tweede bedryf 142
Het derde bedryf. 163
Het vierde bedryf 179
Het vyfde bedryf. 199
Joseph in Egypten. Treurspel (October 1639) 221
Inleiding. 223
Opdracht aan J. Vechters of Victorijn 225
Inhoudt 229
Personagien. 230
Het eerste bedryf 231
Het tweede bedryf 238
Het derde bedryf. 257
Het vierde bedryf 270
Het vyfde bedryf 280
De Honighkorf van D. Kasteleyn en E. de Vries (October 1640) 289
Op Cornelis Anslo (1640) 290
De Kruisbergh (1640?) 291

REPRODUCTIES

VAN

PRENTEN EN HANDSCHRIFTEN.

Bladz.

Portret van G. Vossius. Kopergravure van Theod. Matham, naar de schilderij van J. Sandrart Tegenover den titel

Op het afzetsel des Professors der Historien, Geeraert Vossius. Handschrift 4

Gebroeders. Houtsnede 23

Portret van Henrick Meurs. Kopergravure van P. Pontius, naar de schilderij van P. Codden (1639 Aet. 36) . . 122

Portret van Judith Kotermans. Kopergravure van P. Pontius naar de schilderij van P. Codden (1639. Aet. 29) . . 123

Joseph in Dothan. Houtsneden . . 137, 142, 163, 179, 199

Joseph in Dothan. Ets van C. Ed. Taurel, naar de teekening van A. F. Zürcher 193

Joseph in Egypten. Houtsnede 231

Portret van C. Anslo. Ets van Rembrandt (1641). . . 290

GEBROEDERS.

TREURSPEL.

Fuimus Troës.

[Wij Trojanen zijn er geweest.] *Aen.* II. 325.

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave, in 164 te Amsterdam bij Abraham de Wees verschenen (*Bibliograph van Vondels werken*, n^{0}. 321).

INLEIDING.

Den 4 September 1639 schreef Vondel, bij de aanbieding zijner treurspelen *Maeghden* en *Elektra*, aan Hugo de Groot [1]), dat hij „noch een (treurspel) ongedruckt (had) leggen van Silius en Messaline, en één ten halven voldaen van Sauls zeven zonen, die by die van Gabaon opgehangen werden, zynde myns bedunkens het volmaektste argument van een tragedie, dat men uit de H. Boecken soude mogen nemen en uitkiezen." Eerstgenoemd treurspel zag nimmer het licht; het tweede daarentegen, de *Gebroeders*, was, blijkens de opdracht, den 29 November reeds voltooid. Eerst in 1640 werd het uitgegeven met een opdracht aan Geeraerd Vossius, den door Vondel zoo hoog geschatten Professor aan de Doorluchtige Schole te Amsterdam, op wiens afbeelding hij twee jaren later zong:

Laet sestigh winters vry het VOSSEN-hooft besneeuwen,
  Noch gryzer is het brein dan dat besneeuwde hooft:
Dat brein heeft heughenis van vyftigh hondert eeuwen,
  En al haer wetenschap, in schriften afgeslooft.
Sandrart, beschans hem niet met boecken en met blâren.
Al wat in boecken steeckt, is in zyn hooft gevaren.

Dit gedicht, waarvan een facsimile van het handschrift hier achter is geplaatst, werd gemaakt naar aanleiding van het portret, door Sandrart geschilderd. Eene reproductie naar de gravure van Th. Matham is tegenover den titel van dit deeltje geplaatst.

---

[1]) Zie *Vondel*, 1637–1639, bl. 164.

Bij zijn tijdgenooten schijnt Vondel ook met dit werk veel eer ingelegd te hebben, daar het herhaaldelijk herdrukt en zelfs in 't Duitsch vertaald werd [1]).

Brandt zegt in zijn *Leven van Vondel* er het volgende over: „Doch het treurspel van de *Gebroeders*, Sauls zoonen, dat hy in den jaare MDCXL uitgaf, trok alle oogen en ooren der kunstverstandigen tot zich; oordeelende dat het zyn beste treurspeelen overtrof. De Professor Vossius, aan wien hy 't hadt opgedraagen, zeide na 't lezen, *Scribis æternitati,* dat is, *Gy schryft voor d'eeuwigheit:* als willende zeggen, *Gy verdient met uw schryven een' eeuwigen naam;* en speelende op den schilder Zeuxis, die gevraaght, *waarom hy zoo lang over zyn werk zat,* antwoordde, *dat hy voor d'eeuwigheit schilderde.* Toen de Heer de Groot dit treurspel hadt ontfangen, zondt hy den Dichter den volgenden brief,

Myn Heer.

Ik heb met verwonderinge gelezen uwer E. Treurspel van Sauls kinderen, waar in ik niet wel en kan zeggen wat my meer heeft behaagt, de Koninklyke invallen en leeringen, of de levendige uitdrukking van de beweging, of de rechtmaatigheit in yder persoon het zyne te geven, of de Hebreeusche manier tot een stip nagevolgt, of yder welgeordende vervolg van het werk. My dunkt ook niet dat het beginsel van dit Treurspel behoeft te wyken aan een gelyk beginsel van Oedipus den Konink by Sophocles, of den vloek van Armoni aan die van Dido by Virgilius, van Hypsipyle by Ovidius, of van Oedipus by Papinius. Ik bidde UE. dikmaal sulke stukken by de handt te nemen, zonder dat groote stuk van den grooten Konstantyn [2]) te vergeten. Ik blyve borge dat het zelve hoog

---

[1]) Tijdens Vondels leven verschenen zeven drukken, waarvan vier in het jaar 1650.

De vertaling was in 1662 bezorgd door Dr. E. Heidenreich en getiteld: *Rache zu Gibeon, oder der sieben Brüder aus dem Hause Sauls.*

[2]) Een heldendicht, waaraan Vondel sedert vele jaren bezig was.

Op het afbeelde des Professors der Historien,

GEERAERT VOSSIUS,

kunstigh geschildert door Joachim Sandrart.

Laet lettrighe minnaers vry het VOSSEN-hooft beschouwen,
Noch grijzer is het brein dan dat beschilderde hooft:
Dat brein heeft heughenis van vyftigh hondert eeuwen,
En al hun wetenschap, in schriften afgesloofd.
Sandrart, beschaem hem niet met boecken en met blaêren
Het wat in boecken steeckt is in zyn hooft vergaêrt.

J. v. Vondel.

aangenaam zal zyn aan alle die des verstaan: en bidde UE. de afwezende vrunden te willen gedenken. Tot Parys den 10 November 1640.

UE. gantsch dienstbereide
H. de Groot.

Men vondt nu, zeiden eenigen, in dit uitneemend treurspel de hartroerende beweeghlykheit van Euripides, en de ryzende hooghdraventheit van Sofokles by een."

Ook de vertooningen van de *Gebroeders* maakten veel opgang, want van 1637 tot 1678 werd het stuk 46 malen op het tooneel gebracht en wel volgens de opgaven van den heer C. N. Wybrands in *de Dietsche Warande* X bl. 423 op de volgende dagen:

1641 8, 9, 11, 15, 16, 18, 20, 22, 23 April, 15 Juli, 27 September, 13 December.
1642 27 Maart, 11, 14 Augustus, 24 September.
1643 5, 9 Maart, 25 Augustus, 30 December.
1644 18 Mei.
1645 16 Februari, 2 October, 23 November.
1646 19 Maart, 11, 22 October, 28 December.
1647 16 Mei, 5 Augustus.
1648 14 April, 19 October.
1649 15 November.
1650 20 April.
1651 12 Januari.
1652 4 April, 21 October.
1653 3 November.
1654 12 October.
1655 13 Mei.
1656 28 Augustus.
1657 4 April.
1659 1 Mei.
1669 28 November, 2 December.
1670 17 Maart.

Uit dit lijstje blijkt dus, dat *de Gebroeders* van 1641 tot 1659 geregeld op het repertoire gebleven zijn.

Een der vertooningen in 1641 werd bijgewoond door den Magistraat van Amsterdam, dien Vondel, naar aanleiding daarvan, het volgende „Danckoffer" toezong:

Regeerders van de goude toomen
Der stadt, gebout op bey de stroomen,
  Gescheiden door den Dam en sluis;
  O glori van ons out stadthuis,
Wat voelden hier de treurtooneelen
Al gunst van Goden, onder 't spelen,
  Op 't luistren van den Magistraet;
  Op d' aendacht van dien wijzen Raedt.
De Schouburgh, galmende op zijn vaerzen,
En trotser tredende in de laerzen,
  Heeft nu al 't koningklijck geslacht
  Met betren zwier ten val gebraght.
Volhardt ghy zoo in kunst te queecken;
Zoo hopen wy allengs te steecken
  Het grijze Athenen naer de kroon:
  En sneuvlen wy, noch staet het schoon
Te sneuvelen voor uwe voeten,
Waer voor vier winden knielen moeten.

Over de wijze, waarop in de zeventiende eeuw de tooneeluitvoeringen plaats hadden, verkeert men nog vrij wel in het onzekere. Ofschoon vooral door den heer C. N. Wybrands in *Het Amsterdamsche tooneel van 1617—1772* veel nieuws is medegedeeld over tooneelschikking en uitvoering, toch blijven er nog genoeg vragen onbeantwoord over.

Een exemplaar van de *Gebroeders*, vroeger in het bezit van Mr. J. van Lennep en thans bij den heer J. L. Beyers berustende, heeft door de daarin geschreven aanteekeningen het

eerst licht doen opgaan over de wijze van tooneelschikking en de tooneelspelers dier dagen.

Ofschoon ik aan deze aanteekeningen als handschrift niet de waarde toeken, die Mr. J. van Lennep er aan toekende, — na nauwkeurige studie en vergelijking kom ik al meer en meer tot de overtuiging, dat deze aanteekeningen alle door een andere hand zijn geschreven en dus niet van Vondel afkomstig zijn, — schijnen zij mij toch belangrijk genoeg om in haar geheel hier afgedrukt te worden.

In de eerste plaats zijn achter de „Personagiën", de namen der tooneelspelers geplaatst, aldus:

ABJATHAR, *Aertspriester*.	Herman van Ilt [1]).
REY van PRIESTEREN.	Triael [2]).
DAVID, *de Koning*.	Jan Lemmers [3]).
LEVYTEN	Adam Carels [4]).
GABAONNERS.	Thomas de Keijser [5]).
BENAJAS, *Overste der hofbenden* . . .	Triael [6]).
RISPE, *Sauls en Abners weduwe* . . .	Isaak Verbiest.
MICHOL, *de Koningin*.	Jacobus de Ville.
DE GEBROEDERS	Jan Meerhuijsen [7]).
MEPHIBOSETH, *Jonathans zoon*. . . .	Isaac Vos [8]).

---

[1]) Zie over hem MATTHEUS GANSNEB TENGNAGEL, *De Geest van Tengnagel.*

[2]) Hier stond eerst: „*Frans Schuijlings*". Triael is Triael Parker, aan wien Dirk Kalbergen zijn tooneelstuk *Muliassus de Turck* (Amst. 1652) opdroeg. Zie *Oud-Holland,* II, bl. 299.

[3]) Jan Lemmers dichtte ook voor het tooneel en schreef o. a. *Scipio* en *Ælius*, *Sejanus* en *Den blinden Gauw-oogh.* Zie *Oud-Holland*, t. a. p.

[4]) Over Adam Karels (van Germez) vergelijke men hetgeen J. A. ALBERDINGK THYM mededeelde in *de Nederlandsche Kunstbode* 1874 I bl. 81, en in de *Portretten van J. van den Vondel,* bl. 140. Zie ook H. J. ALLARD'S *Vondeliana* in de *Studiën op Godsdienstig, Wetenschappelijk en Letterkundig Gebied,* dl. XXXI.

[5]) Deze wordt door TENGNAGEL „'t ciersel onzer treurtoneelen" genoemd.

[6]) Deze rol was, blijkens het handschrift, eerst bestemd voor Paulus Pierson.

[7]) Zie over hem *Oud-Holland,* t. a. p.

[8]) Tooneeldichter, wien Dr. J. A. WORP in het *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterkunde,* III, bl. 63, een studie wijdde.

JOAB . . . . Jan Babtist.

Zangers.

Barend van Hoorn.
Jacob Willemsz.
Jan Nooseman.
Jelis Nooseman.

Daarna volgen twee blaadjes met de volgende aanwijzing:

DE ARK

moet als een vierkante kist sijn, lang twee cubiten en een half, breed ende hoog een cubit en een half (een cubit is vierentwintig duymen oft ses handen breette), over all verguld, en rondom boven en onder met lijsten: ze moet hebben aen elke zyde twee vergulde ringen, daer twee vergulde handboomen door gaen. Boven op het deksel moeten staen twee kinderkens, verguld, een meysken met een knechtken, die in plaetse van armen, elk twee vleugels hebben, die tegen malkander slaen in gelyknis van een gestoelte.

DE KANDELAER

moet verguld syn met zeven tacken, onder aen de voet als een mans dije, dan een knoop als een beeker, daer uyt een lely spruijt, en daer boven een appel, uyt welken de zeven tacken spruyten, een recht op en d' andere ses, aen elke zyde drie, vry wat gebogen, die alle zeven drie knoopen als beekers hebben, en boven een appel met bloemen, daer een lamp op staet in gedaente van een menschen oog. Zij woeg een centenaer off 125 pond goud.

DE PRIESTERS

moeten alle in witte linne rocken gekleed syn, met een witte tulband op 't hoofd, en een witte gordel om 't lyf.

DE HOOGE PRIESTER

moet een witte onderrock hebben met witte mouwen beyde vol oogen; daerboven moet een hemelsblauwe rock syn, daer de schellekens en granaetapplen aen hangen, en boven die moet de lyfrock syn, geborduurd oft gewrocht met goud, hemelsblauw, purper, scharlaken en witt deur malkander. De riem moet van de zelve stoffe syn. De borstlap mede van de zelve stoff moet een span vierkant syn, daer in vier rygen gesteente, elke ryg van drie; d' eerste, een robyn, een topaes groen, een karbonkel ofte chrysolyth, geel als goud. De tweede rijg een smaragd, zaphir ofte hemelsblaeuw, een diamant. De derde ryg, een hyacinth, een agaet, een amethist. De vierde ryg had een turkoijs, een sardonix, een jaspis. Onder de steenen in den borstlap een vierkante christalyne spiegelken, dat men daer uijt haelen kan.

Op zyn hoofd moet hy hebben een witte tulbant, daer voor aen met een hemelsblauwe snoer achter vast gemaekt moet staen een vergulde plaet op zyn voorhooft, daer in staen moeten in het hebreeusch deeze letteren: קרש ליהוה

Ter zijde staat, tot verduidelijking:

1 Robyn. Topaes. Karbonkel.
2 Smaragd. Zaphier. Diamant.
3 Hyacinth. Agaet. Amethist.
4 Turkoijs. Sardonix. Jaspis.
Berijll.
קרש ליהוה

Op de keerzijde leest men:

DE BORSTLAP

moet aen elke eynd een goude ring hebben; in de twee bovenste elk een gedrayd goud kettingxken, dat boven op de schouder vast gemaekt word onder de sardonixsteenen, daer van op elke schouder een is, en door de onderste ringen moet een

hemelsblaeuw snoer gaen, dat ter wederzijden mede aen ringen, die aen den lyfrock effen boven den riem of gordel staen, vast gemaekt word.

DE HOOGE PRIESTER

moet dan hebben tot zyn kleedren volg. Exod. 28.

1. Een fyne linne witte onderrock tot de voeten toe, daer oogjens in speelen. vs. 39.

2. Een hemels-blauwe rock totte middel toe, daer de vergulde schellekens en granaetapp'len van hemelsblaeuw, purper en scharlaken onder aen hangen, beurt om beurt. vs. 31, 32, 33 en 34.

3. De lijfrock geborduerd van goud, hemelsblaeuw, purper, scharlaeken en fyn getweinde linnen. vs. 6 en 7.

4. Op elke schouder een Sardonixsteen (Berijl) in goud gevat. vs. 9.

5. Een borstlap van de zelve stoff met twaelf steenen, daer in. vs. 15 enz.

6. Twee gulde gedrayde kettingxkens, om op de schouder te hechten. vs. 22.

7. Twee hemelsblauwe snoeren, om den borstlap aen den riem te hechten. vs. 28.

8. Een riem geborduerd als den borstlap. vs. 8 en 39.

9. Een witte tulband van fyn linnen. vs. 39.

10. Een goude plaet met een hemels-blaeuw snoer vast gemaekt voor aen den tulbant. vs. 36.

Op het derde blaadje staat:

Toestel inde Gebroeders.

De hoge priesters kledinge volgens dese bijgaende beschrijvinge.
twe blicke basuijnen.
2 andere basuijnen.
8 witte linnen rocken voor de priesters.
8 witte linnen mutskens. met vrongen.
een open kroon voor david.

een helm.
een ringkraag.
de bondkist met de cherubinen.
de kandelaar.
de nis.
't soldertjen op de troon.
een tapijt daer op.
de rots of berg aen de sijde van 't toneel.
seven staken met seven touwen.
een cleijn spiegeltjen.
een groote ketting met seven leeren.
twe bolpesen.
een krukjen.
wit en swart floers voor rispe.
een kitte sol.
trompetters.
wierook vat.

Op de keerzijde staat:

De speeluyden speelen [lees: hebben] op haer blaas Instrumenten dit bijgaende musijkstuk gespeelt. Ende vande priesteren op het toneel gesongen. met 4 partijen.

Behalve deze aanteekeningen zijn in het bovenvermelde exemplaar nog eenige tusschen den tekst opgenomen. Deze zijn aldaar te vinden.

Het „bijgaende musijkstuk" is niet meer aanwezig.

DEN WELWIJZE EN HOOGHGELEERDE HEERE,

GEERAERD VOSSIUS,

Professor der Historien,

IN DE DOORLUCHTIGE SCHOLE DER WIJD VERMAERDE KOOPSTEDE

AMSTERDAM.

DOORLUCHTIGE MAN,

Dit jammerlijcke treurspel van Sauls nakomelingen blixemt en dondert noch in de oogen en ooren der Grooten, als met eene gedurige stemme van den verwaten en ter helle gedoemden Phlegias [1]), brandstichter in Apolloos kerck, te Delphis,

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos [2]).

Leert rechtvaerdigheid betrachten,
En geen Godheid te verachten.

Hoe veel waerheids aen deze Heidensche fabel zy, of niet, ymmers in de heilige bladen des profeeten Samuëls blijckt het zoo helder, als waer het met zonnestraelen beschreven, hoe Koning Saul en de zynen, door ongehoorzaemheid, hooghmoed, wrevelmoedigheid, kerckschennis, meineedigheid en wreedheid van de koningklijcke heirbaene der godvruchtigheid en rechtvaerdigheid afdwaelende, eeuwigh van kroon en scepter berooft, rampzalighlijck omgekomen, en van den hemel gestraft

---

[1]) *Phlegias:* Phlegias was een zoon van Mars, en de fabel verhaalt van hem, dat hij, uit wraak jegens Apollo, die zijn dochter Coronis bezwangerd had, diens tempel te Delphi in brand stak, ten straffe waarvan hij door dezen God met pijlen gedood werd en in de onderwereld hevige folteringen lijden moest.

[2]) *Discite* enz.: *Aen.* VI. 620.

zijn, zonder dat het verloop der jaeren de misdaed verschoonde, of uitwischte. Het tegendeel openbaert zich in den godvruchtigen nazaet en dapperen krijghsheld David, die, gelijck een zon, onder de verlichte koningen, geblончken heeft, wiens gedachtenis noch heden, over den ganschen aerdbodem, ja in den hemel blinckt, en altijdt blincken zal, en wiens zonderlinge deughden en daeden niemant zonder den geest, waer mede zijn hoofd van boven gebalsemt en overgoten was, niemant zonder zijne goddelijcke harp en snaren kan volprijzen. Zeker al waer ons van dien Held niet meer als deze treurstof overgebleven, men hadde stofs genoegh, om uit dit stael alleen zijne overige groothartigheid en volmaecktheid te oordeelen [1]: want word d'aertsvader Abraham, om het offeren zijns eenigen zoons, zoo hoogh gezet, wat plaets van eere verdient hier de Propheet, en koning David? Abrahams strijd viel eerst zonder twijfel schrickelijck, overmits de natuurlijcke band van vader en zoon, zoo veel stercker bind, als die van David, en zijn aengehuwt maeghschap: en in dat deel laet het den eersten vry winnen, indien men hier alleen op blijft staroogen: maer let men, hoe verdacht dit stuck David en zijn kroon kon maecken, by zijne doodvyanden, en lasteraers; recht of hy zelf in dit werck zocht, 't geen God, by die gelegentheid van Gabaon, zocht, en oock belooft hadde, naemelijck: te verdelgen Sauls geslacht, dat Davids Rijck kon beroeren, en Juda door Davids stoel te bevestigen, zoo dunckt my, dat deze d'andere zwaerigheid, in de weeghschael van een doorzichtigh oordeel, ophaelt, of ten minste betaelt zet: en ick word geperst uit te roepen:

Utcunque ferent ea fata minores,
Vincet amor Patriæ [2]).

't Zy dat nakomeling dit laecken zal of loven,
De liefde tot het volck en vaderland sta boven.

Hoe kort en beknopt d'onfeilbaere pen, in't beschryven van dit treurstuck zy, noch drucktze klaerlijck genoegh uit, 't geen

---

[1]) *Oordeelen:* thans beoordeelen.
[2]) *Utcunque* enz.: *Aen.* VI. 823.

Jesses zoon ontschuldight, te weten: de uiterste nood der driejaerige drooghte, en dierte, hem perssende God raed te vraegen: Gods naeckte antwoord zelf, tot last van Saul, en zijnen huize: Sauls meineedigheid, en schijnheiligheid, in 't ombrengen der bondgenooten en vreemdelingen: en de bloedorstigheid zijner zoonen in dit stuck, of in andere stucken betoont: Davids bekommeringe en arbeid, om dit t' ontgaen, aengeteeckent in twee vraegen, om de Gabaoners op andre wyze te paeien: het begenadigen van Mephiboseth, en zijn zoontje Micha, om Jonathan den eed ongequetst te houden; en ten leste 's Konings goede genegenheid, in de uitvaert van Saul, en zijn zonen en neven. Behalven dit alles zeit de moederlijcke en ongelooflijcke zucht van Rispe, in 't bewaecken der dooden, al stilzwygende, hoedanigh eenen storm zy den Koning gelevert hebbe, om haere lieve vruchten te verbidden: want men rekent, datze van den aenvang der Lente tot Herbstmaend, ymmers ongetwyfelt eenen langen tijd, dieren en vogels van de lichaemen afkeerde. Overlegh met eenen, hoe Michol, over haere zuster Merobs kinders als moeder staende, zich quyten most: ja overlegh liever eens alle omstandigheden t'effens: Gods antwoord; d' eisch der Gabaonneren; de dierte, en nood der gemeente; het maeghschap van schoonvader en voorzaets beddegenoot, dochter, kinderen, kinds kinderen, en noch een lid verder; de verlegenheid der Gebroederen, elck met zich zelven en om anderen; broeder om broeder; ooms om neven, en neven om oomen; vader om kind, het kind om den vader; moeders en moeien om kinders, en neven, en kinders om moeders en moeien; de genote weldaeden, en gezworen eeden; Davids goedaerdige gemaelin, de getrouwe Michol; de gedachtenis des allergetrouwsten Jonathans, en d'onnoozelheid van den ongevalligen [1]) Mephiboseth, en zijn noch onnoozeler zoontje Micha; de vervloeckte wijze van sterven [2]); het langhwyligh vertrecken [3]) der uitvaert; Rispes ellendigh zitten nacht en dagh by 't gerecht; de plaets des gerechts, op den bergh, langs de heirbaen, op de grens van

---

[1]) *Ongevalligen:* on*be*valligen, namelijk wegens zijn lichaamsgebrek.

[2]) *De vervloeckte wijze van sterven:* naar de oud-Testamentische leer: Vervloeckt is een yegelijck, die aan het hout hangt. 2 *Gal.* III. 13.

[3]) *Vertrecken:* uitstellen.

Benjamin en Ephraim, in Sauls vaderland, in 't gezicht van zijn hof en geboortestad, een priesterlijcke en koningklijcke stadt, in 't aenschijn der bondkiste, en Cherubinnen;

Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt[1]).

Hier beschreit men 's werelds zaecken,
Die den mensch aen 't harte raecken.

Hier word ick belust, om door Rubens, de glori der penseelen onzer eeuwe, een heerlijck en koningklijck tafereel, als een treurtooneel te stoffeeren. Hy valt aen het teeckenen, ordineeren, en schilderen, nocht zijn wackere geest rust eer het werkstuck voltoit zy. David zit'er zwaermoedigh op den hoogen troon. Men ziet'er, door een poort in't verschiet, de drooge dorre en dorstige landouw quijnen. Boven in't gewelf van 't prachtige marmeren en cederen hof zwieren zommige Engelkens, die, naer de gewoone zinrijckheid des allervernuftighsten Schilders, elck om strijd bezigh zijn, om net uit te beelden, 't geen ter zaecke dient. 'Teen schijnt het vonnis der Gebroederen uit een half ingerolt blad te vellen. Een ander geeft met een geslote waterspuit te kennen dat de hemel ge sloten zy. Een ander beduid met een dompige fackel, een ander, met eenen waeier in 't aenzicht waeiende, hitte en benaeuwtheid. Twee andere schijnen twee stammen uit te beelden, te weten: het een, dat vrolijck van opzicht met kroon en scepter in top vlieght, Juda; het ander, dat, verbaest en treurigh van gelaet, en met den hoofde neerwaert vallende, naer de vallende kroone grijpt, Benjamin. Andere maecken een yzere keten klaer, om der misdadigen halzen te sluiten. Een ander druckt met weeghschael en zwaerd de rechtvaerdigheid der straffe uit. Sauls verweze nakomelingen staen voor den rechterstoel, en zien zeer deerlijck, overmits Benajas den lammen Mephiboseth en het kleentje Micha, op het wencken van 's Konings oogen, en wijzen des uitgestreckten scepters, uit den hoop treckt; terwijl de Gabaoners met wraeckgierige en gloeiende aengezichten, aen d' eene zijde, op hun recht dringen, en aen d' andre zijde hem[2]) benaeuwen het misbaer

---

[1]) *Sunt lacrymae* enz.: *Aen.* I. 462.
[2]) *Hem:* den Koning.

en de traenen der allerbedruckste Michol; waernevens de stockoude weduwe, al bevende met de rechte hand op haer stoxken, en met de slincke op de rechte schouder van hare kamenier leunende, met een lachende aenschijn meld, datze, van rouwe aen 't mijmeren geslaegen, niet weet watze zeit.

Sed nullis ille movetur [1])
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obstant, placidasque viri Deus obstruit aureis.
Ac veluti annosam valido cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: it stridor, & alte
Consternunt terram concusso stipite frondes.
Ipsa heret scopulis, & quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud secus, assiduis hinc atque hinc vocibus, heros
Tunditur, & magno persentit pectore curas.
Mens immota manet: lacrymæ volvuntur inanes.

Maer hy al even stijf weet nu van geen erbarmen,
Noch keert zich 't allerminste aen traenen, noch aen karmen.
't Orakel schiet'er voor. God zelf verstopt althans
Het oor des andersins gezeggelijcken mans:
En eveneens gelijck op Liban 't winterweder
Bestormt den dicken stam van een' bejaerden ceder
Van overal, zoo dat'er bergh en bosch af kraeckt,
En 't gieren van den boom een bed van bladen maeckt:
Die al te hecht gegroeit in d' aerde, schiet te wonder
Zijn tacken juist zoo hoogh als taeie wortels onder;
Zoo word de held al staegh door 't roepen hier en daer
Gesolt, en hoe behart [2]) een felle strijd gewaer;
Maer 't opzet even vast niet eens verzet door schreien.

Een zeker Godgeleerde laet zich duncken [3]), dat wy David te lang doende deizen, en hier medoogend uitbeeldende, tegens de voegelijckheid misdoen. David, zeit hy, was al te bereid

---

[1]) *Sed nullis* enz.: *Aen.* IV. 438.
[2]) *Behart:* moedig.
[3]) *Laet zich duncken:* meent, oordeelt.

Gods bevelen te gehoorzaemen, noch maeckte zoo veel wercks van den verworpen Saul en zijne kinderen niet, om die straf zoo lang te vertrecken. Maer voor ons spreecken verscheide dichters, die Abraham, voor het opofferen van Isaak, aldus afmaelen. Voor ons spreecken Davids eige lijckklaghten en traenen, over Saul en zijn zoonen[1]); de wraeck over hun vervolgers; oock zijn eigen mond: *Is 'er noch yemant van Sauls huis overgebleven, aen wien ick barmhartigheid doe, om Jonathans wil:* voor ons spreeckt het begiftigen en begenadigen van Mephiboseth met al zijn vaders have, en 't onthael aen 's Konings tafel: oock die klare woorden: *Doch de Koning spaerde Mephiboseth* &C. *om des eeds wil:* ja dat meer en onwederspreeckelijck is, voor ons spreeckt het gebed zelf des allervolmaecktsten en gehoorzaemsten Davids, Jesus Christus, op den Olijfbergh gestort: *Vader, is het niet mogelijck, dat dees kelck van my ga, 't en zy ick dien drincke, zo geschiede uw wil.* Het stemt eer met de voegelijckheyd David met barmhartigheid te bekleeden, als van alle menschelijcke genegenheid te ontblooten; behoudens dat de gehoorzaemheid, ten leste d'overhand behoudende, het Orakel getrouwelijck uitvoere.

Ick moet by deze gelegenheid ter loop aenroeren, dat luiden, van geen geringe geleertheid, en wetenschap, zich luttel met poëzye bemoeiende, by wylen al te naeuwe en strenge keurmeesters zijn, over deze kunst, en niet wel begrijpen, hoe die te teer en te edel zy, om zulck een harde proef uit te staen, zonder een groot deel van haere aertigheid en luister te verliezen. Men moet haer inwilligen een voegelijck misbruick, of liever een noodige vryheid; gelijck die in meer kunsten, zonderling in Schilderije[2]) en Muzijcke, vereischt word. De Schilder, hoewel hy niet anders als een nabootser van de Natuur zy, verziert nochtans dickwils eenige byvallende schaduwe, daerze natuur weigert, om 't ander werck bet te doen voorkomen: of maelt naeckten en andere cieraeden, die de historie eenen welstand byzetten. Zoo leit het penseel oock zijn oordeel te werck in 't leggen en wel schicken der verwen, die zich best onderling verdraegen. Muzikanten huwen heele aen halve

---

[1]) Zinspeling op Vondels gedicht: „Davids Lyckklaght over Saul en zijn zoonen," dat in de eerste twee uitgaven achter het treurspel voorkomt.

[2]) *Schilderije:* schilderkunst.

toonen, en zoete aen wrange geluiden, om het gehoor met meer zoetigheids en bevalligheids te kittelen. Het gelijcken der dinghen tegens malkanderen is van groot vermogen, en gheeft de zaeck, die in zich zelve de zelve blijft, terstond een ander aenzicht. Evenwel is ons niet onbewust, dat in 't herhaelen en vertoonen van geschiedenissen, beschreven met die zuivere en sneeuwitte duiveveder [getrocken als uit den vleugel der hemelsche Duive, die, aen den oever der Jordane, op dat van heiligheid straelende en gedoopte hoofd des onbesmetten nederdaelde] een zonderlinge maetigheid en saechachtige [1]) eerbiedigheid dient onderhouden; terwijl men in weereldlijcke historien, noch meer in heidensche verzieringen ruim schoots magh zeilen. Wy achten hier mede op gelet te hebben: gelijck ons zulx oock eertijds van eenen grooten Apollo [2]), als van een Delphisch Orakel, werd in de ooren gebeten.

Toen wy, belust op bybelstof te wercken, de gewijde bladen doorsnuffelden, behaeghde ons, boven alle andere, deze Historie, stof leverende (gelijck wy alree ten deele hebben aengeroert) tot een allervolmaecktste slagh [3]) van Treurspelen, en waer in wy dorven roemen betoont te hebben, hoe het ons niet aen goeden wille, maer aen maght ontbrack, om alles naer den eisch toe te stellen, en te voltoien. Wy volghden de goude regels, die de Heer Professor in onze gedachten druckte, te weten: *'t Geen Gods boeck zeit noodzaeckelijck, 't geen het niet zeit spaerzaem, 't geen hier tegens stryd geensins te zeggen.* Evenwel nadien dolen menschelijck, leeren oneindelijck zy, verstoutten wy ons dit te onderwerpen, het doorluchtige oordeel des geenen, die, op den top der geleertheid gesteigert, van boven met arends oogen al wat van redelijck brein begrepen kan worden naeuw doorkeken heeft, en wiens Herkulische en onnavolgelijcke arbeid het verlangen aller leergierige geesten pijnight, en treckt en tokkelt met de vierige hope naer die diamante keten aller Historien, wiens begin aen den eersten, en wiens einde aen onzen tijd vast is, en waer aen elcke eeuw een kunstige schakel verstreckt. Uwe rijcke schatkamer van

---

[1]) *Saechachtige:* schroomvallige.

[2]) *Eenen grooten Apollo:* Hugo de Groot, als uit het woord *grooten* en uit het opvolgende *Delphisch* (toespeling op zijn geboorteplaats Delft) blijkt.

[3]) *Slagh:* soort.

boecken en papieren heeft, neffens andere gunstige vernuften, dezen wercke geen voedsel geweigert, maer heusselijck bygezet het eerste gezicht uwer kostelijcke aeloudheden en bedenckingen op tooneelspelen en andere poëzy; gelijck wy dan in meer dingen, voorhenen by ons uitgegeven, het gemoed niet luttel verbonden houden aen uwe beleefde geleertheid, en geleerde zonen; en schatten deze schatrijcke en vermaerde Koopstad geluckigh, overmits zy hare doorluchtige Schole op uwe en Baerles wijsheid en geleertheid als op twee pijlaren stichtende, een gewenscht huwelijck van Letter- en Koophandel of Pallas en Merkuur maeckte, tot eere, nut en vermaeck dezer loflijcke burgerije, en hare jeughd. Maer, Doorluchtige Man, ick hebbe, om zelf yet te scheppen en te leeren, water in zee gedragen, en geschenen den Professor te willen leeren. Vergeef toch deze vermetelheid, en dat uwe opgetogenheid [1]) zoo lang beneden verlet [2]) word, van my, die het zich tot geen geringe eere rekenen zal, altijd te mogen bereid staen voor

uwen E. alderverplichtste leerling
en dienaer,

JOOST VAN DEN VONDEL.

t' Amsterdam, den 29 van
Slaghtmaend, 1639.

---

[1]) *Opgetogenheid:* verhevenheid.
[2]) *Verlet:* opgehouden.

INHOUD.

Koning David, na een driejaerige dierte, geboren uit gebreck van regen, God raed vraegende, door d' aertspriesterlijcke geheimenis, Urim, en Thumim; en verstaende, dat de moord van Saul, en zijne afkomst eertijds begaen, onder schijn van yver, en godsdienstigheid, aen de Gabaonners [1]), oirzaeck der landplaege zy; zoeckt hunne nakomelingen (een overschot der Amoreen, ten tijde van Josua met eede in zijne beschuttinge aengenomen) te verzoenen, op dat het land wederom gezegent werde van hunlieden, die, om Sauls gedachtenis, tot weerwraeck van 't ongelijck, geheel te verdelgen, noch goud noch zilver, noch yemant anders eischen, maer zeven mannen van zijnen bloede, om hen voor Gabaä, Sauls geboortestadt, voor de Bondkist, op te hangen. De Koning, Mephiboseth, Jonathans zoon, en Micha, Mephiboseths zoontje, verschoonende, om den eed, dien hy den Vader gezworen hadde, levert den Amoreen Armoni, en Mephiboseth, by Rispe, Sauls beddegenoot, geteelt, oock Michols vijf zoonen, of dien zy, zoo men gelooft, voor zoonen aennam, en Adriël, Barsillais zoon, by Merob, haere oudere zuster, won. De Gabaonners dan hingen deze zeven, of twee en vijf gebroeders, op den bergh, in 't begin des

---

[1]) *De Gabaonners* — en lager... *Gabaä.* Ter voorkoming van misverstand diene de volgende opheldering. Gabaä, of Geba, was niet verre van Jeruzalem gelegen, en de twaalfde stad van het eerste lot des stams Benjamins. Zie *Jozua* XVIII:24. Zij werd later den Leviten toegestaan.

Gabaon of Gibeon, het woonverblijf der Gabaonners, lag op een eenigzins meer verwijderden afstand van Jeruzalem, en was de eerste der veertien steden, die volgens het tweede lot aan den stam van Benjamin toevielen. Zie *Jozua* XVIII:25. Zij werd mede aan de Leviten geschonken en wordt herhaaldelijk in de H. Schrift genoemd. Gabaä kan alzoo als een middelpunt tusschen Jeruzalem en Gabaon beschouwd worden, en de plek, waar de dichter hier David van de eene en de Gabaonners van de andere zijde komende, elkander laat ontmoeten.

garsten oegsts. Rispe, Ajas dochter, spreide op de steenrots, by het gerecht, eenen zack, om, hier zelve 's daeghs de vogels, 's nachts de dieren van de doode lichaemen te keeren, tot dat de regen zoude vallen. De Koning dit hoorende, besloot, dat hy, zoo dra het, tot een teecken dat God verzoent was, regende, het gebeente, van Saul en zijne zoonen, te Jabes in Galaad rustende, en van Bethsan eertijds ter sluick daer gebroght, te laeten haelen, en te gelijck met den lichaemen der gehangenen te Zela, onder Benjamins stamme, in 't graf des oudgrootvaders Kis, te begraeven. Dit is getrocken uit Samuels tweede, en Josephus zevenste boeck der Joodsche aeloudheden.

Het tooneel is te Gabaä [1]. De Rey bestaet uit Priesteren. Het Treurspel begint effen voor en endight met den dagh.

---

[1] De historie wordt verhaald II *Sam.* XXI:1–14. Daar wordt Gabaä niet als het tooneel genoemd, noch is de aanwezigheid der Bondkist aldaar uit het verhaal op te maken. De dichter heeft zijne voorstelling van de gebeurtenis gevormd en gegeven.

PERSONAGIEN.

ABJATHAR, Aertspriester.

REY van PRIESTEREN.

DAVID, de Koning.

LEVYTEN.

GABAONNERS.

BENAJAS, Overste der hofbenden.

RISPE, Sauls en Abners weduwe.

MICHOL, de Koningin.

DE GEBROEDERS.

MEPHIBOSETH, Jonathans zoon.

GEBROEDERS.

HET EERSTE BEDRYF.

ABJATHAR. REY VAN PRIESTEREN.

Abjathar.

De wackre haen heeft lang den huisman opgekraeit.
De starren aen de lucht zijn bleeck, en dun gezaeit,
En voor de morgenstarre en haere komst geweecken.
Het licht genaeckt allengs, en arbeid door te breecken.
Een ongezonde damp benevelt, als het plagh,
Het Oosten, 't welck ons dreight met eenen bangen dagh,
Die 't landschap roosten koomt met gloeiende gareelen.
Ick heb gerucht gehoort van muilen, en kameelen,
En mannen, onder aen den bergh, in 't naeste dal.

9 *Muilen:* muildieren.

Dat's my een wisse bo, de Koning is 'er al,
Die gistren schreef, dat hy, voor zon, en haer geboorte,
Hier zelf te Gabaä zou wezen aen de poorte.
'T is tijd en meer dan tijd, dat wy hem tegens gaen,
Om in den dieren tijd yet noodighs voor te slaen.
De heirbaen valt te lang. Dit voetpad loopt veel nader.

Rey van Priesteren.

d' Aertspriester stygh beneên. Wy volgen allegader.

DAVID. LEVYTEN.

David.

Daer rijst de zon, gevlackt met bloed in 't aengezicht,
En komt met haetelijck en ongezegent licht
Den jammerlijcken staet der omgelege plecken
En haer gelegenheid al wederom ontdecken.
Wy zullen voort te voet gaen klimmen met de zon.
Leviten, die my volght van Sion, Gabaon,
En Nobe, en andre steên; koomt, geeft u aen mijn zyen.
Zoo moet ons deze reis, een godsreis, wel gedyen.
Zoo geef d'almaghtige ons eene uitkomst in der nood.
Zoo open God alweêr zijn' vaderlijcken schoot,
Gelijck hy is gewoon, voor zijn verlege knechten;
Op datze hem een kroon van danckbre galmen vlechten.
My leit een zwarigheid, my leit wat op de leên.
Mijn hoop ziet licht te moet, maer door een' nevel heen.
Hy, die den hemel veeght, en 't onweêr doet bedaeren,
Wil in mijn mistigh brein het weder op doen klaeren.

11 *Voor zon, en haer geboorte:* voor zonsopgang.

16 *d'Aertspriester stygh beneên:* klim af.

21 *Wy zullen,* enz. Men moet zich hier een tooneelsverandering voorstellen — die echter bij de opvoering in de dagen van Vondel geen plaats had — of liever een ontzettend groot tooneel, 't welk een berg voorstelt, op welks top Gabaä gelegen is. Bij den aanvang van het stuk worden Abjathar en de priesters verondersteld uit Gabaä te komen en den berg af te dalen, ten einde den Koning te gemoet te gaan. Nu verschijnen van een geheel anderen kant David en de Levieten uit het dal, en stijgen den berg op, zoodat zij de priesters halverwege te gemoet komen.

24 *Een godsreis:* een reis, voor den dienst van God ondernomen, een Gode behaaglijke reis. Zie vs 45 en volgg.

Levyten.

Wie daelt'er van den bergh, gelijck een nieuwe star,
Die ondergaet? dit schijnt d'Aertspriester Abjathar,
En Arons dubble ry met witte linne rocken.
Hy koomt, gelijck een God, alleen vooraen getrocken,
Op 't allerstaetelijckste, en schittert met den gloed
Van borstgesteente en riem en tulband ons te moet.
My dunckt, ick hoor alree, terwijl hy aenkoomt praelen,
Den galm van zijn gewaed, gezoomt als met cymbaelen,
En zie, hoe 't voorhoofd straelt van schrift, waer uit ick raem
En spel Gods majesteit, en aengebeden naem.

David.

Hy koom met zegen aen, in dees vervloeckte tyden,
En jaegh roo wangen aen die Sions heil benyden.
Getrouwe God, ghy weet, ick koom in dit gewest
Alleen ten dienst uws volx, en om 't gemeene best;
Verleenme, dat dit strecke uw majesteit ter eere,
En ick niet ongetroost van dezen heuvel keere.
De blinden zoecken heul aen ydle wichlery,
Uit starren, vogelvlught, of andre raezerny
Van spoock, of ingewand, en vezelen van dieren,
En al wat ongeloof met logens kan vercieren.
Wy zoecken troost aen u, die 't al zijn voedsel geeft,
En op de vleugelen der Cherubinnen zweeft;
Dies laet dit opzet u gevallen, en behaegen,
En begenadigh ons, nu wy u komen vraegen.

ABJATHAR. REY VAN PRIESTEREN. DAVID.

Abjathar.

De stam van Juda bloeie in David zonder end.

40 *Gezoomt als met cymbaelen:* het opperkleed van den hoogepriester was, van onderen, met schelletjes behangen.

44 *En jaegh roo wangen aen:* en doe hen schaamrood worden.

49 *De blinden:* t. w. zij, die *geestelijk* blind zijn; alzoo: de ongeloovige heidenen. Zie vs. 52.

52 *Vercieren:* verzinnen, verdichten.

Rey.

De stam van Jesse groeie in David ongeschent.

Abjathar.

Dat hem noch donderslagh noch hagelbuie treffe.

Rey.

Dat hy zijn kruin en kroon tot aen den hemel heffe.

David.

Ghy priesterlijcke schaer, die van Gods yver blaeckt,
En hier voor 't heilighdom, de goude bondkist, waeckt,
De hemel zegene u, voor dezen morgenzegen.
God zegen dees landouw met eenen verschen regen,
En spreie een' vruchtbren dauw op dorpen, en op steên.
Hoe komtghe zoo bedruckt gestegen naer beneên?
En waerom biggelen de traenen langs uw wangen?
Wel Arons zonen, hoe? hoe laetghe 't hoofd dus hangen,
Verzwaerende den last, dien ghy alleen niet draeght?
Of druckt u weêr wat nieuws? laet hooren wat ghy klaeght.

Abjathar.

De nood, gezalfde Vorst, beschermer der gemeente,
De dierte, en hongers nood in 't rammelend gebeente
Van 't magere, uitgeteerde en quynende Israël,
Een schim, een' geest gelijck, en enckel been, en vel.
Dit jammer heeft geduurt drie jaeren na malkanderen.
De drooghte duurt, de lucht weet noch van geen veranderen.
De huisman ploeght vergeefs, al d'ackers leggen woest.
De zaeitijd, onbeloont van een' ondanckbren oegst,
Schreit deerlijck, jaer op jaer, den hemel aen; dien 't maenen
Van menschen en van vee, en 't zuchten, en de traenen
Van den gespleten grond, en dorstigh loof en gras
Geleckt, niet meer vermurwt, als of hy koper was.
De rups en springkhaen eet het bloeisel met de knoppen,
En plondert al 't gewas. Van d'allersteilste toppen
Der bergen, tot het diepst der dellingen, al 't land

85 *Dellingen:* duinvalleien.

Leit van den Zuiden wind of gloende zon verbrand.
De korenmaeiers zien verroesten hunne zeissen.
De burger, als hy koomt den landman garven eisschen,
Of oly, of olyf, of vijgh, of druif, of wijn,
Of dadel, of granaet; verneemt in welck een' schijn
D'onvruchtbre wijnbergh staet: hoe d'acker hem bejegent,
En aenziet zoo bedruckt. Dan keert hy ongezegent
Met lege handen t'huis, en kropt, verkropt van rouw,
Zijn hartewee, uit zorgh voor zijn bekrete vrouw,
En arme kinderen; d'een ouder, d'ander jonger,
Hem schreeuwende te moet, geperst van bittren honger,
Als jonge zwaluwen, die schier verstickt, helaes!
Aenhygen 't moede paar, dat t'huis koomt zonder aes.
De nood staet op den top en 't uiterste gesteigert.
Wy storten te gelijck zoo ghy handreicking weigert,
En niet in Kanaän een tweede Joseph streckt.
Ghy hebt met uwen schild zoo menighmael bedeckt
De Vaders, die om troost voor 't heilighdom verschijnen.
Ghy hebt het Rijck beschut voor wreede Philistijnen,
En Gods geslacht verlost; 't welck God hier over roemt,
En David, onder hem, der stammen heiland noemt:
Maer al uw dapperheid en eere gaet verloren,
't En zy ghy 't leven stut met water, en met koren;
Want 't is vergeefs beschermt zijn volck, en onderdaen,
Indien men hen van dorst en honger laet vergaen,
En ruimt Gods vyanden, rechtvaerdigh uitgedreven,
Dees Rijcken in, die God zijn erven had gegeven.

David.

Aertspriester, yveraer voor d' eer van Abrams God,
Die u verheerlijckt heeft met zoo een heerlijck lot;
Wat klaeghtghe my in 't lang der stammen nood en smarte?
Ick weet dit al te wel. Ick treck dit meest ter harte.
Dees zwaerigheid raeckt my en mynen scepter meest.

92 *Ongezegent* beteekent hier alleen: „zonder te hebben bekomen wat hij verlangde," dus „zonder *zegen* op zijn tocht."

93 *Kropt, verkropt van rouw:* de herhaling van *kropt* is stout, maar ongemeen krachtig van uitwerking.

106 *Heiland* is hier „helper, heilaanbrenger, beschermer."

108 *'t Leven:* versta „van uw volk," als uit de twee volgende regels blijkt.

'K heb Moab, Amaleck noch Ammons zwaerd gevreest,
Maer wel dit scherpe zwaerd des hongers. Wie kan 't [vlughten?
Wie God ontvliên? Ick breng de dagen door met zuchten,
De nachten zonder slaep, uit zorgh voor 't algemeen,
En zocht met offerhande en vasten en gebeên
En traenen menighmael het heil der dorre landen:
Maer d' allerhooghste slaet beloften, offerhanden
En gaven in den wind. Ghy zelfs kunt tuigen, hoe
Ick yverde voor 't volck, en wenschte, dat Gods roe
Den herder strafte, in ste van deze onnoosle schapen,
Nu 't anders niet magh zijn, is 't best, dat elck zich waepen
Met nederigh geduld, gelijck d' Aertsvaders deên,
Die elck, geperst als wy, met dezen vyand streên.
Ick ben een sterflijck mensch, geen God, die 't gras laet [groeien,
En 't aerdrijck op zijn tijd met regen kan besproeien.
Die 't stomme vee voeragie en raven aes bestelt,
In 't weezenest, heeft weêr en wind in zijn geweld.
Die Vader magh zomwijl zijn kinderen beproeven,
En weigeren een poos, 't geen zy tot noodruft hoeven,
Hem is 't bewust waerom: doch eer het word te spa,
Daelt hy van boven neêr met hemelsche gena,
Op dat die met meer smaecks in 't uiterst werd genoten.
Zoo snoeit de hovenier zijne al te dartle loten,
Op dat de wijngaerd zelf met eene milder ranck
Hem in de druivesne voor zijnen arbeid danck'.
'T geen nadeel schijnt, in 't oogh van een benevelt oordeel,
Gedijt tot vruchtbaerheid, en wenschelijcker voordeel;
Dies laet ons, onder 't juck van luttel tegenspoed,
Niet morren, om de hoop op een veel grooter goed.

Abjathar.

D'ervaeren arts beklaeght alleen niet 't krancke bedde,
Maer zoeckt de bron van 't quaed, op dat hy 't heele, [en redde.
Wat hindert ons, dat wy met God te raede gaen?

133 *Voeragie:* samengetrokken van „voederage."
134 *In 't weezenest:* in 't nest van jonge raven.
142 *Druivesne:* wijnoogst.

David.

Dit 's d'oirzaeck van mijn komst. Men ving noit beter aen.
Ick volgh u, zy aen zy, daer ghy my heen zult leien.

Abjathar.

Ghy priesters, volght ons spoor met stichtelijcke reien.

REY VAN PRIESTEREN.

Zang.

Toen 't ongehoorzaem zaed van Kis,
Begaen om d'uitkomst van den slagh
Nu voor de hand te weten,
Door droom noch borstgeheimenis
In Gods geheimenissen zagh,
Noch licht kreegh by Propheten,
Zocht hy zijn' troost aen toverspel,
En vraeghde t'Endor aen den geest
Wat hem zijn hoop beroofde.
In 't end verrees 'er Samuël,
Die hem, nu deizende, en bedeest,
Een' dageraed beloofde.

152 Achter dezen regel staat in het boven beschreven exemplaar aangeteekend: „ingaende wort de toesang vande priesteren gesongen en van de speeluijden (*sic*) gespeelt."

En onder aan de bladzijde:

„de vertooning vande bondkist en kandelaer en de toesang word „aldus van de priesters gesprooken."

In het eerste zal waarschijnlijk met *toesang* het eerste en tweede gedeelte, de Zang en Tegenzang, van de Rei zijn bedoeld. Daarop volgde de „vertooning" der bondkist en kandelaar, waarbij de „*Toezang*" gesproken werd. *Die* „vertooning" echter getuigt ook niet van de juistheid der *mise en scène*, dewijl de vertoonde voorwerpen steeds in het allerheiligste moesten blijven, buiten 't oog van 't ongewijde publiek, zelfs van de gewone geestelijken, alleen zichtbaar voor den opperpriester in functie, terwijl ze bij vervoer met kleeden dicht omhuld werden.

155 *Voor de hand:* voorshands, vooraf.

156 *Borstgeheimenis:* het raadplegen van God door des Hoogepriesters borstlap, de Urim en Thummim („Lichten" en „volmaaktheden", naar de eigenaardigheid der oude Hebr. taal beteekenende: „het volmaakte licht.")

163 *Deizende, en bedeest:* dit slaat op *hem* (Saul).

't Was Samuël, of 't werd gelooft,
Om 't zyden kleed, en 't grijze hoofd.

Tegenzang.

Wat steurtghe mijn' gerusten slaep,
En roept my uit het naere graf,
O Vorst van God geslagen?
Ghy spaerde koe, en ram, en schaep,
En Agags hoofd, gedoemt ter straf,
En zult 'er straf om draegen.
Ick zie den purpren rock gescheurt,
En David op den troon gestelt.
Ghy zelf met uwe zoonen
Gevelt, gestroopt, beschimpt, gesleurt,
Daer 't heir bedeckt het roockend veld,
Zult morgen by ons woonen.
Zoo sprack de geest, en nam de wijck.
De Vorst was 's andren daeghs een lijck.

Toezang.

Doch Jesses uitgeleze spruit,
Begaen om d'uitkomst van zijn lot,
Na drie verlege jaeren,
Ziet naer gespoock noch wichlaer uit,
Maer zoeckt godvruchtigh raed by God,
Die d'oirzaeck kan verklaeren,
Waerom dees dierte Jakob praemt.
Wie God betrouwt, zit niet beschaemt.

HET TWEEDE BEDRYF.

REY VAN PRIESTEREN. GABAONNERS.

Rey.

Ghy Gabaonners quaemt noit zoo van pas als nu,
Op 't Koningklijck ontbod. De Koning wacht naer u.

187 *Praemt:* 't zelfde als *prangt.*

Gabaonners.

Wat antwoord heeft de Vorst op zijn verzoeck gekregen?

Rey.

'T waer kunst dit juist te raen, deze antwoord word [verzwegen.

Gabaonners.

Is 't een geheimenis, die niemant riecken magh?

Rey.

Het zy dan wat het wil, 't is anders als het plagh.

Gabaonners.

D'omstandigheid heeft dick 't verborgen aengewezen.

Rey.

Der heeren boecken zijn te doncker om te lezen.

Gabaonners.

Zoo vraeghen wy vergeefs naer uitkomste, en bescheed?

Rey.

Met recht vergeefs. Waerom? Ghy vraeght meer als men [weet.

Gabaonners.

Zoo kan men uit uw' mond geen wisse tijding krijgen?

Rey.

Al wat verborgen is, moet men wel verzwijgen.

Gabaonners.

Zoo meld ons nu alleen het geen u zy bekent.

Rey.

Zoo 't spreecken veiligh zy?

Gabaonners.

Hier is geen mensch ontrent.

Rey.

d'Aertspriester met den Vorst trad met versaeghde sinnen,
Daer in 't Levijtsch gewelf ons goude Cherubinnen
Met heldre vleugelen de Bondkist met haer' schat,
Als steene tafelen, het manne in 't gulden vat
Aärons Mandelstaf en Moses wetboeck deckten,
Of den genadetroon, waer over zy zich streckten.
d'Aertspriester stond en bad. De Koning volghde hem.
De wedergalm verried des bidders schelle stem.
Onzichtbre zon, die straelt van aller heemlen hemelen
In d'aerdsche duisternis, waer in d'aerdwormen wemelen,
En kruipen in het stof, waer van zy zijn gemaeckt
Zoo bros, dat alles smelt wat al te stout genaeckt
Uw onbegrypelijck onendigh eeuwigh wezen,
En Godheid, waer voor zelfs de zeven Englen vreezen,
En tsidderen, daer zy, gebogen en bereit,
Gehoorzaemen den last der oppermajesteit:
Uw huisvriend Moses dorst zich nauwelix vertrouwen
Uw Godheid met een' blick van achter eens t' aenschouwen;
En wy vermetelen, zoo menighmael besmet,
Door 't overtreên van 't perck der donderende wet,
Bestaen uw voetschabel en zetel noch te naderen,
Daer ghy u zetten woud, tot troost en heil der Vaderen,
En strecken hun in nood een vaste toeverlaet:
Wy raedeloozen gaen, o God, by u om raed,
En smeecken, nu bykans uit onzen aêm gekreeten,
Door 't smarten uwer roede, op Isrels rugh gesleeten:
Erbarm u over 't volck. Gedenck aen 't oud verbond,
Be-eedight, hoogh en dier, met onvervalschten mond,
En ley ons tot die Wel, waer uit dees drooghten vloeien;
Op dat men d'aders stoppe, en d'ackers weer aen 't bloeien,
Wy u, al zingende, gaen offren d'eerste vrucht,
En met een' danckbren reuck beroocken al de lucht.

Gabaonners.

Soo worstelt men met God. Dat bidden doet my hopen.
De kopren hemel dreune. Zijn sloten springen open.

207 *Aärons Mandelstaf:* zie *Numeri* XVII: 8, 10.
228 *Door 't smarten uwer roede:* door het smartelijk voelen uwer roede.

Rey.

'K verzeker 't u. My docht, ick hoorde een groot gedruis,
Gelijck een storremwind, waer van het gansche huis
En d'aerde en wat'er was beweeghde, en loeide, en brulde.
Na'et onweer daelde een wolck, die al het huiskoor vulde,
En zwanger van een' gloed in 't ende aen 't baeren quam.
Dat zette zich, gelijck drie kringen, eene vlam,
Op bei de vleugelen der Cherubinnen neder,
Die kaetsten vast dien glans en weerglans heen en weder.
d'Aertspriester tsidderende, ontfing in 't aengezicht
En schittrend borstjuweel het weerlicht van Gods licht.
Hy zagh'er 't schoon gesteente en zijne letters zwellen
Van helderheid, en kon hier uit 't Orakel spellen.
Dit's al wat hy ons melde, in 't uitgaen van het koor,
Maer hiel Gods raed by zich. De Koning ging vast voor.
Wy letten op 't gebaer, om yet hier uit te raemen.

Gabaonners.

Hoe droegen zich die beide, als zy te voorschijn quamen?

Rey.

De Vorst der Priestren scheen nu ruim zoo wel gemoed,
De Koning heel verbaest. Het zy dan dat het doet
Gods antwoord, of 't ontzagh der Godheid, daer verscheenen;
Hoe 't zy of niet, men heeft hem deerlijck hooren steenen.
Zy gingen beide, schuw van ons, aen d'eene zy,
Bewandlen, heen en weer, de lange galery,
En hielden zomtijds stand, in 't midden van hun rede,
Een yeder om het drockst. My docht, d'Aertspriester dede
Zijn uiterste, om den Vorst t'ontvouwen 's hemels zin,
En stampt'et hem al vast met duim en vingren in.
De Koning schudde 't hoofd, als oneens met malkanderen.
Hoe dickwils wenschte ick wel in marmor te veranderen,
Of stom, als een pylaer, by dit gespreck te staen:
Want hoe het zy, daer is wat wightighs omgegaen.

262 Versta: En bekrachtigde zijn woorden met handgebaar.
263 *Als oneens met malkanderen:* onduidelijk; men versta: als waren zij het oneens met elkander.

d'Aertspriester wenckte in 't end. De Koning scheen te [schroomen.
Gaet, sprack hy, ziet eens of ons Gabaonners komen.
Daer is de Koning zelf. Daer koomt hy. Ick ga heen.
Hy ziet naer u. Ick ga. Nu spreeckt hem zelf alleen.

DAVID. GABAONNERS.

David.

Gods gramschap houd tot noch den hemel dicht gesloten,
Om Sauls moordgeslacht, en 't bloed van hem vergoten,
Te Gabaon. Zoo luid 't Orakel in Gods spraeck.
Dat lang vergoten bloed klaeght noch, en schreit om wraeck.
Nu wenschte ick, datwe die, waer 't mogelijck, verzoetten,
En vraegh u, wat ghy eischt, om 't gruwelstuck te boeten,
'T welck Saul heeft begaen aen 't Gabaonsch geslacht.
Wat eischtghe tot een' zoen? op dat, uw hart verzacht,
Ghy 's hemels erfdeel gunt een' ongeveinsden zegen,
En God al 't land verquick met een' gewenschten regen.

Gabaonners.

O rechter van de Goôn, die niemants Recht verkort,
Maer Recht spreeckt daer om hoogh, als 't hier geweigert [word;
Die niet verblind door haet, noch omgekocht door giften,
Als aerdsche rechters hier, eenzydigh gaet in 't schiften;
Noch, na vier eeuwen tijds, het schenden van den eed
En 't schendigh ongelijck des vreemdelings vergeet;
Wy dancken u, ô God, ghy geeft ons stof te zingen,
Dat ghy de vierschaer spant, tot troost der vreemdelingen.

David.

Laet hooren wat ghy eischt, tot boete van die schuld.

Gabaonners.

De Koning hoore ons klaght, en neem zoo lang geduld.

285 *Na vier eeuwen tijds:* men weet uit de H. Schrift (*Jozua* IX.), dat Jozua aan de Gabaonners eeuwige bescherming had toegezegd, welke belofte door Saul te hunnen opzichte geschonden was. Vergelijk hier den Inhoud, en de volgende verzen 292–355.

David.

Ick zal u, klaeght vry uit, niet weigeren te hooren.

Gabaonners.

Zoo ras te Gabaon onze oudren quam ter ooren,
Hoe Josua Gods heir voerde over ons Jordaen,
Die als een glazen muur bleef voor de Bondkist staen;
Hoe 't fiere Jericho, met zijne onwinbre wallen,
Verschrickt van 't veldgeschrey, zoo plotseling gevallen,
De stad van Ai in d'asch, de Koning met de koord
Geworght, in 't gloeiend puin der omgeplofte poort
Gestopt lagh, en al 't land en d'aengegrensde heeren
Zich wapenden om strijd, om dit geweld te keeren;
Toen vonden in der yl onze ouders dezen vond,
Tot noodweer voor den slagh, die hun te vreezen stond:
Zy laedden ezelen met halfgescheurde packen,
Verschimmelt meel, en wijn, in oude leere zacken:
De boden achter hen, met teenen door den schoen,
En kleedren dicht gelapt, om arghwaen te verhoên,
Ontmoetten zoo Gods held, en zochten hem te zoenen,
Daer hy te Gilgal lagh, met al zijn paveljoenen.
Doorluchtste, spraecken zy, die Moses ampt bewaert,
Wy vallen u te voet, wy kussen 't grimmigh zwaerd,
Van d' allersterckste hand u in de vuist gegeven,
Tot schrick der koningen, die voor uw' aentoght beven.
Wy weten van den Nyl, en van het roode meer,
En Sihon, lang gestort in 't zegenrijck geweer,
En komen u van verre ontmoeten, als uw slaeven.
Wy bidden u, versma toch niet dees slechte gaeven,
Verzuurden dranck, en kost, beschimmelt, en gesleurt.
De langkheid van de reis heeft zack en pack gescheurt.
Aenvaerd ons in't verbond, en wil ons niet verstooten.
Men zwoer hier op. Men nam hen aen voor bondgenooten.
En of dit stuck terstond wel klaer quam aen den dagh,
Noch dorst Gods Held dien eed niet breecken, uit ontzagh
En vreeze, dat dit leed en ongeval moght baeren;

294 *Als een glazen muur:* als een doorschijnende muur. Zie *Jozua* III:16.
307 *Zoenen:* verzoenen.
308 *Paveljoenen:* tenten.

Maer doemde hen alleen ten dienst van Gods autaeren.
'T gerucht noch nauwelix geloopen, en verspreit,
Ons koningsstad, van vijf gekroonden hard beleit,
Zocht hulp by Josua, die hun op 't lijf gekomen
Verjoegh, en ving dees vijf, en hingze aen zoo veel boomen,
Na eenen zwaeren slagh, toen God dien hagel zond,
En 't licht van zon en maen een daghreis stille stond.
Zy pooghden zedert zich gewillighlijck te quyten,
Gehoorzaem volck, en vorst, gedienstigh den Levyten,
En droegen water aen, en kloofden offerhout;
Tot dat de scepter werd, ter quader uur, vertrouwt
Den dollen zoon van Kis, die godloos en verwaten
Hen overgaf ten buit zijn' woedende soldaeten,
En Doëg, wiens geweer noch roockte van dien moord
Der priestren, en van Nobe, erbarmelijck verstoort,
Alleen om luttel spijze, en 't Reuzezwaerd, gegeven
Zijn eige dochters troost, tot redding van zijn leven.
Dit had noch schijn, maer laes! wat ley men ons te last?
De Gabaonners zijn aen Levys kindren vast.
Zoo heer, zoo knecht. Een aerd. Alle eenerley gezellen,
Die 's Konings vyand spyze en wapenen bestellen.
Wie draeght het overschot der Heidenen ontzagh?
O dagh, dien Gabaon met Recht vervloecken magh!
Als 't moordgety verjaert, zoo menigh jaer verstreecken,
Dan zoudghe, o Vorst, ons hart van hartewee zien [breecken:
Hoe elck zijn kleeders scheurt, en God ter vierschaer [daeght,
Op der vooroudren graf; zoo dat al 't landschap waeght,
En alle vier ons steên, en heuvels klippen kuilen
Met naeren wedergalm nabaeuwen op dit huilen,
En kermen, en misbaer, dat ziel en lichaem krenckt.
Gelooft zy 't hemelsch Recht, 't welck 't onrecht dus [gedenckt.
Och och! dit hartewee zal 't hart noch overstulpen.

326 *Beleit:* belegd, belegerd.

349 *En God ter vierschaer daeght:* dit wil niet zeggen, dat God gedaagd (of gedagvaard) wordt om voor de vierschaar te verschijnen, maar dat Hij aangeroepen wordt om vierschaar te komen spannen, om recht te spreken.

David.

Mijn kinders, zijtghe dan met 's lands bederf behulpen,
Dat ghy den hemel dus met bittre traenen terght,
En haelt dit slechte volck, dat noodigh dient geberght,
Meer plaegen op den hals, en spant Gods boogh noch stijver.

Gabaonners.

Dat schelmstuck dorst hy noch verbloemen met Gods yver,
Voor Juda, Israël, en wat men wyders zoeckt.
Het waren Amoreen, in Moses wet vervloeckt.
Zy hadden Josua met schalckheid onderkropen.
Men moght niet slechs, men most dien band des eeds
[ontknoopen,
Of houwen door en door met Gods gerechte kling.
Het was een zaeck, daer Gods en 's vorsten kroon aen hing.
Zoo storte men ons bloed. Zoo viel men in ons have.
Zoo trappeldenze op 't hart den onderdruckten slave.
Kariathiarim, Kaphira, Beëroth,
En Gabaon, schept moed, uw moordklaght klimt voor God.

David.

Waerdeert het ongelijck, en uw gelede schade,
Doch zulx, dat ghy die straf noch mengelt met genade.
Bespreeckt u onderling. Gaet ginder aen een zy.
Och Saul, Saul, hoe veel quaeds berockent ghy!
Hoe heeft dit bloed zoo lang op uwen kop gedropen!
Al komt de wraeck ter sluick en sluipende aengekropen,
Zy koomt in 't end gewis, om hoofdsom, en verloop
Al t'effens. Wat tyran had oit aen moordkost koop?
Hoe wrockt dit op uw graf, na'et rotten van 't gebeente!
Al wat de vorst verbeurt, betaelt de goe gemeente.

356 *Behulpen:* beholpen.
358 *Slechte:* onaanzienlijke.
372 *Zulx:* zoo, in dier voege.
377 *Verloop:* interest, rente.
378 *Wat tyran had oit aen moordkost koop?* welke dwingeland heeft zijn moordlust niet duur betaald?

Gabaonners.

Wy hebben ons beraên.

David.

Wat eischtge tot een' zoen?

Gabaonners.

'T en is, o Vorst, om goud noch zilver niet te doen.
Dits bloed-en halskrackeel. Sta vast, het kost hier koppen.
Dees bloedwel is met goud, noch zilver niet te stoppen.

David.

Ick zal van mijnen troon afstijgen tot gebeên,
Voor 't uitgemergelt volck. Wat heeft dit niet geleên,
Drie jaeren achter een? Wat hebt ghy 't niet zien knagen?
Wat onspijs heeft het niet al raeuw in 't lijf geslaegen?
De kaecken vallen in. 'T geraemte steeckt door 't vel.
Erbarmt u over 't flaeuwe en quynende Israël,
Noch tapt, ay tapt niet af van hun, die naulix leven,
Dit luttel bloed, dat noch in d'adren is gebleven.

Gabaonners.

Het volck beklaegh zich niet, 't was met dien moord verkuist,
En loegh, om ons bederf en schennis, in zijn vuist:
Noch willen wy dees straf besnoeien, en besnyden.
Geen mensch in Israël zal om dees bloedschuld lyden,
Maer Sauls godloos huis, en zijn vervloeckt geslacht.

David.

Ick hoopte of u zijn val een weinigh had verzacht,
Die zulx is, datze wel dees strafheid hoort te minderen.
Verhaeltghe 's vaders schuld aen kindren, en kinds kinderen?

Gabaonners.

Aen kinderen en kroost den vader heel gelijck,
Handhavers van dit stuck, aen pesten in uw Rijck.

388 *Onspijs:* spijzen, stoffen, die niet tot menschenvoedsel bestemd zijn.
393 *'t Was met dien moord verkuist:* het schepte er genoegen in.
399 *Die zulx is:* die van zoodanigen aard is.

David.

Hoe wasch ick dan best af dees schandelijcke smette?

Gabaonners.

Wy willen 't hoofd, 't welck ons vermorselde, en verplette
Al t'onrechtvaerdighlijck, zoo kneuzen, dat'er niet
Van dezen boom, ja tack noch wortel, overschiet,
En 't Rijck van Saul vraegh (indienze noch gelooven,
Dat hy'er eertijds was) waer Saul zy gestoven.
Wy willen Sauls asch gaen ziften 't fijn, en 't grof,
En lachen, als de wind noch guichelt met zijn stof.
De Koning levere ons nu daetlijck zeven gasten,
Zijn zoonen, datwe hen, geworght aen zoo veel basten,
In Sauls vaderland, voor Gabaä, eer 't licht
Noch dael, voor 't heilighdom, en in Gods aengezicht,
De Bondkist, in de lucht, ten toon voor yeder hangen.
Zoo paeit men God en ons. Zoo gaet het Recht zijn gangen.

David.

Vertreckt een poos, en denckt uw' eisch een luttel na,
Terwijl ick my hier op met Abjathar bera.
Hy koomt van pas. Ziet toe. Weest niet te straf in 't wreecken,
Noch wet geen mes, waer meê ghy namaels word doorsteken.
De lust van wraeck is kort, al is die, zooze zou,
En heete wraeck gaet staegh verzelt met naberouw.

ABJATHAR. DAVID. BENAJAS.

Abjathar.

Myn Vorst, hoe luid den eisch?

David.

Aleens gelijck ghy 't spelde.

405 *Niet:* niets.
410 *Guichelt:* speelt, dartelt, zich vermaakt.
412 *Basten:* stroppen.
416 *Paeit:* bevredigt.
421 *Al is die, zooze zou:* versta: al is die, zoo zij moet zijn.

Abjathar.

Ick wist wel, dat dit bloed hun by den krop opwelde,
En zy een ope wonde in hunnen boezem voên.
Ghy moet al 't overschot van Sauls huis verdoen.

David.

Die stam is lang verdort, nu quynen luttel telgen.

Abjathar.

Die moetghe met een' slagh voort knotten, en verdelgen.

David.

Verdelgen met een' slagh? dat vonnis luid te straf.
O edel bloed, hoe wasch ick hier mijn handen af?

Abjathar.

d' Uitvoerder van het Recht magh 't Recht niet weder-[spreecken,
Maer voer het vonnis uit, zoo vlack als 't leid gestreecken.

David.

Zoo blindeling, of hy dit vatten kan of niet?

Abjathar.

Ja blindeling, daer God zelf oordeelt, en gebied.

David.

God heeft dit niet geboôn, noch zulck een' eisch geprezen.

Abjathar.

God zelf heeft u de bron der landplaege aengewezen,
Om 't eeuwigh klaegend bloed te paeien met dit bloed.
Zy eischen redelijck. 't Is Saul die 't ons doet.

David.

Toen ick eens Saul zelf, mijn' vyand, die, in klippen,
Woestyne, en wildernis, my najoegh, by de slippen

433 *Hy:* namel. de uitvoerder van het Recht, de koning.
439 volgg. 1 *Sam.* XXIV.

Hadde in een hol gevat, en werd geperst zoo stijf;
Begon my 't hart van schrick te kloppen in mijn lijf.
Ick deisde een poos, en sprack in 't end, tot 's mans
[verschooning:
't Zy verre, dat ick my aen Gods gezalfden Koning
Vergrype, uit bittre wraecke, en zoo mijn handen schen.
Ick stiet mijn volck te rugh, en broght hem tot beken.
Oock in den wagenburgh, van 's vyands leven zeker,
Verschoonde ick hem, vernoeght met 's Konings spiets,
[en beker.
'k Beweende zelf zijn dood, gelijck mijn eige ziel,
Toen hy op Gilboa, op zijn drie zonen, viel.
Ick yverde van wraeck, na Sauls nederlagen,
Versloegh hem, die de hand hadde aen den vorst geslaegen,
En strafte twee verraêrs, tot wraeck van Isboseth.
Zoo luttel heeft mijn hand zich door dit bloed besmet.
Zal ick nu 't overschot met koelen bloede smooren?

Benajas.

'T is beter zes of acht dan duizenden verloren.

David.

Rampzaligh huis, wat leed ghy niet al ongevals?

Benajas.

Zie toe, zie toe, eer ghy al 't volck krijght aen den hals.

David.

Het volck is niet zoo dom, of 't zal naer reden hooren.

446 *Beken:* bekentenis.

447 volgg. 1 *Sam.* XXVI. — *Wagenburgh:* de ouden plachten hunne legerplaats met de heir- en vrachtwagens te verschansen; vanhier de uitdrukking *wagenburg* voor „versterkt kamp."

449 *Gelijck mijn eige ziel:* deze uitdrukking beteekent eenvoudig: „als gold het mijzelven." Zie *Davids lyckklaght over Saul en zijn zoonen,* hier achter. Verg. 2 *Sam.* 1:19–27.

452 Namelijk dengene die valschelijk voorgaf dat gedaan te hebben. 2 *Sam.* I:2–16.

453 Zie 2 *Sam.* IV.

Benajas.

Wanneer 't van honger raest? de buick en heeft geen ooren.

David.

Dit stuck luid haetelijck, en maeckt mijn kroon verdacht.

Benajas.

Om een verworpen huis?

David.

Een koningklijck geslacht.

Abjathar.

Weerspannigh tegens God?

David.

Die maght heeft zelf te straffen.

Abjathar.

God vordert dit van u. God heeft met u te schaffen.

David.

Zal ick bestaen een stuck, daer Benjamin om treur?

Abjathar.

Heel Israël om juiche, en Juda 't hoofd opbeur.

David.

O Benjamin, hoe noo zou ick uw' stam verneeren.

Abjathar.

De staf koomt Juda toe, die zal en moet regeeren.

David.

Regeeren op een' troon, gesticht op 's anders graf?

Abjathar.

God zet den eenen op, en ruckt den andren af.

David.

Die opkoomt denck, hoe licht hy met het rad kan daelen.

Abjathar.

Geen tijd kan Judaes Rijck en heerschappy bepaelen.

David.

Genade en zedigheid bevestigh 't nieuwe Rijck.

Benajas.

Een onderdruckte stam vergeet geen ongelijck.

David.

Wie zich vergrijpt, zal dan met recht zijn misdaed boeten.

Benajas.

Dat altijd wrockend huis zal heimlijck leggen wroeten.

David.

Zoo heimlijck niet, het berst of hier of ginder uit.

Benajas.

Een ingeborste zee word nimmermeer gestuit.

David.

Men heeft dat bloed gestuit, toen 't maghtigh aenquam [bruizen.

Abjathar.

Na zoo veel jaeren krijghs, gevoert van bey dees huizen.

David.

Dat huis leit nu te vlack om weder op te staen.
Zy zien, hoe Absolon het muiten is vergaen,
Met al die van mijn heir ter zijden uit durf spatten.

473 *Zedigheid:* matiging.

Benajas.

Noch vreesde Seba niet het oproer te hervatten,
Niet steelwijs, noch met list, maer steeckende trompet.
Had ghy op Simei, als 't billijck was, gelet,
't En waer met Seba noit op oproer uitgekomen.
Die Benjaminner voelde uw slapheid, in 't betoomen
Van wederspannigheid. Hy daelde van dien stam,
Waer uit dit koningklijck geslacht zijn' oirsprong nam.
Hy zagh hoe veel gemoên vast bitterheden broedden,
Om tegens Davids hof en Judaes stam te woeden;
Wat voncken onder d'asch noch smeulden meer en meer,
Uit zucht, die 't volleck droegh tot zijnen eersten heer.
's Mans stoutheid quam' er by, die zoo met stijve kaecken
In doove koolen blies, dat strax, uit alle daecken,
De lichte vlamme sloegh van d'eene in d'andre stad;
Een brand, waer aen uw kroon genoegh te lesschen had.

David.

Ick hoorde 't wrevligh hoofd van Abels muuren ploffen.

Benajas.

Zoo wacht uw hoofd, en kroon. Ghy mooght 'er niet op sloffen.
De hemel kaetst u toe: dies neem dien slagh nu waer.
God geeft gelegenheid, men grijp haer voort by 't hair.
God, om een' vasten stoel te stichten voor uwe erven,
Zwoer zelf den val van 't hof, het welck hen moght bederven.
Hy voert zijn opzet nu door Gabaonners uit,
En wreeckt zich door hun wraeck: en schut ghy Gods besluit?
God kent den aerd des volx, dees wispeltuure zielen,
Die, als een eb, en vloed, van 't een op 't ander vielen.

495 *Met stijve kaecken:* met bolle wangen, als van iemand, die uit al zijn macht vuur aanblaast.

500 *Wacht:* zorg voor. — *Ghy mooght 'er niet op sloffen:* gij moogt er niet op inslapen, gij moogt niets verzuimen.

501 *De hemel kaetst u toe:* de Hemel biedt u een geschikte gelegenheid aan. De uitdrukking heeft dezelfde kracht als het gezegde in vs. 502.

504 *'t Hof:* het hofgezin.

506 *Schut:* weert.

God roept: men dreight u op te komen onverhoeds.
Men bluscht een' grooten brand met eenen emmer bloeds.

David.

Ick treck met wil geen eere uit schoonvaers smaed, en
[schande.

Benajas.

Der Goddeloozen straf verstreckt een offerhande
Voor God. Of deze u schoon door huwelijck bestaen,
Maeck van de nood een deughd. Men ziet geen maegh-
[schap aen,
Daer 't koningkrijken kost. God zelf heeft u verheven
Tot een verdaediger van veeler menschen leven.

David.

De band van maeghschap breeckt met schrickelijcke pijn.

Abjathar.

Zult ghy medoogender dan d'eigen vader zijn,
Die Jonathan, de braefste uit zijnen struick geboren,
Om 's vaders zotten eed, lichtvaerdighlijck gezworen,
Hem onbewust, en om wat honighs opgeslickt,
Toen hy met schildknaeps hulpe een heir hadde opgeschickt,
En na dien dappren slagh, zoo triomfant geslagen,
Veroordeelde ter dood? wat recht heeft hy te klaegen,
Die zelf zijn' lieven zoon, dien held, om 't leven braght,
't En waer hem 't krijghsvolck dien ontweldigde met kracht?

David.

O God, 't en werde ons niet tot bloedschuld aengeschreven,
Zoo wy, op uw gebod, hen mosten overgeven.

510 *Men bluscht een' grooten brand met eenen emmer bloeds:* krachtige en kernachtige regel, juist omdat de naaktheid der uitdrukking de grenzen der platheid nadert. In den mond des Priesters ware zij min voegzaam geweest; doch in dien des ruwen krijgsmans treft zij door haar juistheid.

511 *Ick treck met wil geen eere:* ik begeer geen eer te trekken.

519 Zie het verhaal van 't hier bedoelde 1 *Sam.* XIV.

522 *Opgeschickt:* uit den weg geruimd, aan kant *geschikt.*

Ga heenen, Benajas, nu langer niet gewacht,
Verzeker my terstond al 't koningklijck geslacht.

REY VAN PRIESTEREN.

Zang.

Jordaen, die door een dubbele ader
Vloeit uit den voet van Liban, vader
Van bronnen, beecken, vyvers, zeen,
En stroomen; wat maeckt u zoo kleen?
Die d'oevers lieflijck plaght te lecken,
Voor Palestyne een graft te strecken,
Te weigeren den overtoght
Gods heir, dat nergens over moght,
Als door de Bondkist der verkoornen;
Hoe duicktghe met gekrompen hoornen
In uw verzande en dunne kil?
Hoe vloeit uw vloed zoo traegh, en stil?
Hoe hoort ghy onmedoogend 't morren
Van kruid en bloemen, aen 't verdorren,
Op bey de zoomen, eertijds jong
En blozende, van uwe tong
En altijd evenversche lippen
Gekust, gekoestert, om de tippen
Van wortelen, en struick, en steel?
Hoe hyghtghe met een schorre keel?
Hoe is uw koelte, om 't land te plaegen,
Tot zulck een' brand en koorts geslagen?

Tegenzang.

Helaes! mijn kristalijnen vat
Telt zelf by druppelen het nat,
'T welk luy van Liban komt gekropen.
Mijn emmer, eerst aen 't overloopen,
Verschonck met blanck en bruizend schuim
Het klaere water weêr zoo ruim,

530 *Verzeker:* neem in verzekerde bewaring.
538 *Moght:* kon.
553 *Helaes! mijn kristalijnen vat:* hier wordt de Jordaan voorgesteld, als antwoordende op de vorige strophe.

Als 't van den bergh hem werd geschoncken,
Ja maeckte d'ackerlanden droncken.
En smeeck ick Liban met beklagh;
Hy antwoord: 'k geef wat ick vermagh.
De hemel weigert my zijn' zegen,
Drie winters sneeuw, drie zomers regen.
Ick kan mijn burgers naulix voên.
De wildzang, die, in 't weeligh groen
Der rechte en hemelhooge cederen
Quam quinckeleeren, op zijn vederen,
Verlaet, als 't wild, het dorre woud.
Het vee zich in geen' beemd vertrouwt.
Al vlught het, by gebreck van weide
En water. Ick verzucht, en beide,
En zie met smart om regen uit,
En schreeuw, dat God den hemel sluit.

Toezang.

O levende oirsprong aller gaeven,
Die 't al kunt koesteren, en laeven,
En in woestynen droogh en naer
Ons noodruft schafte veertigh jaer;
Hier water uit de hardste steenen;
Daer Manne, om hut en tenten henen,
In 't kriecken van den dageraed,
Gespreit, als korianderzaed;
Als dauw, en rijp, verzaemt in kruicken,
Tot troost der hongerige buicken:
O grondelooze waterwel,
Ontsluit uw wateraders snel.
Verquick ons met een zee van boven,
Op dat u vee en menschen loven.

582 *Als korianderzaed.* Zie *Exod.* XVI: 31. *Num.* XI: 7.

HET DERDE BEDRYF.

RISPE. MICHOL. BENAJAS.

Rispe.

Nu Dochters, koomt, leit Rispe voort.
Koomt, leit haer buiten deze poort.
Verstreckt een stut voor 't zwacke lijf,
En stuurt dit traegh, dit lastigh wijf
(Weleertijds Sauls bedgenoot,
Nu yeders spot) noch voor haer dood.
Hoe buight mijn stock? Hoe beeft mijn hand?
Ick trede, als tot den hals, in 't zand.
Hoe lastigh valt my tred voor tred.
Wat droom heeft my in 't koude bed
Zoo hard, zoo onzacht opgeweckt?
O droom, die my een voorspoock streckt
Van 't leed, dat ick voorhanden zie;
Wie zal ick 't klaegen? ay, zeght, wie?
Een valck vervolghde een doffersvlught,
Een zevental, dat uit de lucht
Quam plotsling storten, om, uit nood,
Het lijf te bergen in mijn' schoot.
Ick deê mijn best, toen ick 't vernam.
Maer al vergeefs. D'erfvyand quam
En pickte my mijn handen door,
En roofde vast, den eenen voor,
Den andren na, met beck en klaeuw,
Verbeetze, en zoogh hun bloed al laeuw.
De veeren vlogen om mijn hoofd.
Daer koomt de valck, die ons berooft
Van onze doffers: dat is hy,
Die zoet is op dees leckerny,

595 *Mijn stock:* mijn oud, vervallen lichaam.
608 *D'erfvyand:* de „valk, erfvijand der duiven," overgebracht op „David" als, volgens Rispe, „erfvijand van Sauls huis," schoon de vergelijking niet in allen deele doorgaat, daar Saul wel geen *duifje* was.

En toeleit op een' verschen moord.
Nu Michol, 't past u; doe het woord,
O koningklijcke vrouw en spruit.
Ick zal u volgen. Stap vooruit.

Michol.

De hemel schijnt belust sich tegens ons te kanten.
Och Benajas, ghy hoofd van 's Konings lijftrawanten,
Wat wanckt 'er wederom? wie geeft u dit verlof,
Dat ghy ons erfpaleis, en Vaders oude hof
Met wacht bezetten durft, en dus in alle hoecken
De Prinssen vangt en spant, en overal loopt zoecken?
Ghy jaeght ons kinders na, zoo bitter, zoo verwoed,
Gelijck de jaeger 't wild en schuwe harten doet,
Die haegh, noch hol, noch struick, noch bosch t'afgrijslijk
[vinden,
Om 't snufflen, en gebit van brack en haezewinden
t' Ontglippen, en 't gevaer des jaghtspriets, dick bemorst
Van 't al t' onnozel bloed der ademlooze borst.
Magh dan een vreedzaem hart, 't welck niemant zoeckt
[te steuren,
Noch quetsen, nimmermeer een weinigh rust gebeuren?
En dompelt men al weêr, tot d' ooren toe, in rouw
Mijn vaders grijze weeuw, en my, verschove vrouw?
Dat werde God geklaeght. Maer och! hy heeft geene ooren,
Noch hart tot Michol. Och! ick ben tot ramp geboren.

Benajas.

Mevrouwen, ghy hebt reên te klaegen van verdriet,
En ick te volgen 't geen de Koning my gebied;
Hoewel dit lastigh valt. 'k Had liever 't hoofd te kneuzen
Van Moabs felste leeuw, of 't brein van Memphis reuzen,
Dan uit te voeren yet, 't geen tegens d' eere strijd
Van wylen onzen Vorst, van wien ghy weeskind zijt,

617 *Verschen:* nieuwen.

623 *Wat wanckt 'er: wanken* is eigenlijk „dreigen te vallen," in welken zin ook het frequentativum *wankelen* gebezigd wordt. Hiervan wordt het ook voor „dreigen" alleen genomen.

637 *Werde:* worde.

644 *Van wylen onzen Vorst:* Saul.

En zy verlaete weeuw, en dees gevangens zoonen,
En neven; alle waerd te draegen koningskroonen,
En scepters van een Rijck, niet min vermaert als dit:
Maer God, een eigenaer van 't weereldlijck bezit,
Begeeft de staeten slechs te leen, en zet elck paelen.
De zon weet op haer tijd te ryzen en te daelen,
En koomt en gaet by beurt; zoo doet oock d' aerdsche maght,
Die 't altemet eens lust te wisslen van geslacht,
Om reden, voor den mensch en zijn vernuft verholen;
Dies buight u onder hem, dien 't heerschen is bevolen.

Rispe.

Wat 's d' oirzaeck, dat men dus ons zoonen vangt, en spant?
Is 't oproer? of verraed? of hebben zy de hand
Geslaegen aen den Vorst, of yemant van den zijnen,
Of willen slaen? of is 't om d' ackers, die nu quynen
Aen zulck een heete koorts, te koelen met hun bloed?
Dit mompelt men in stad. En zoeckt ghy zoo den voet
Te zetten op den neck van Sauls overbleven,
By dees gelegenheid, om 't stuck een' glimp te geven?

Benajas.

Het nypen van de smart, het tegenwoordigh leed
Veroirzaeckt, datghe my dus scheld met onbescheed,
Uit moederlijcke zucht tot henlien, dienghe baerde;
Maer 'k wenschte, dat ghy niet zoo reuckeloos bezwaerde
De banden van uw zoons, en hun gevangenis,
Door ongeduld, en 't geen ter zaecke ondienstigh is.
Vertrouwt mijn' heer dit stuck. Hy zal met vonnisstrijcken
Geen schoonvaers weeuw, veel min zijn bed, verongelijcken.
Vertrouwt vry, dat hy 't minst hier in niet handlen dar,
't En zy met rijpen raed van God, en Abjathar.

Michol.

Ja Abjathar. Helaes! hoe smoor ick mijn gedachten?
Wat goed stond Sauls huis van Abjathar te wachten,
Van dat Ahimelech, zijn vader, hem den troon

671 *Dar:* thans: durf.

Van Arons priesterdom had ingeruimt? de zoon
Kreegh toen het zwaerd, om zich en zijn geslacht te
[wreecken
Aen Saul, die hen had met Edoms zwaerd doorsteecken.
Och Vader, toen ghy u aen Priestren had misgaen,
Aen dien gewyden rock, kon 't Rijck niet langer staen.
Een dolle vaders bui kan, op een' sprong, verbeuren,
Het geen, daer, jaeren lang, zijn kinders omme treuren.

Benajas.

Wie Gods gezalfden raeckt, raeckt Gods ooghappel aen.

Michol.

Zoo Abjathar dit stemt, zoo is 't met ons gedaen.

Rispe.

't En past niet yemants wraeck in Godes zaeck te mengen.

Benajas.

Als David dit gehengt, zal God dit eerst gehengen.

Michol.

Ja wat gehengt Godt niet? wat was hem vader waerd,
Na dat hy 't vee voor God, en Agag had gespaert,
Uit mededoogentheid? kan deughd de kroon berooven?

Benajas.

Een deughd, gehoorzaemheid, gaet offer veer te boven.
'T vernuft buigh zijnen hals gewilligh voor Gods last.

Rispe.

Zoo hebtghe op Gods bevel dees Broeders aengetast?

678 *Edoms zwaerd:* 't zwaard van Doëg den Edomieter. 1 *Sam.* XXII: 6—23.
679, 680 Wederom de toespeling op Oldenbarnevelt. De *Priestren* zijn hier weder de Contra-Remonstranten.
690 Omzetting van het gezegde: Gehoorzaamheid is meer dan offerande.
691 *'t Vernuft:* 't verstand.

Benajas.

Die zijn uit 's Konings last verzekert.

Michol.

Zegh gevangen.

Benajas.

De Koning heeft dien last van Abjathar ontfangen,
En Abjathar van God, of 't goddelijck besluit.

Michol.

Of 't goddelijck besluit, of zoo 't de gunst beduid.

Benajas.

Dit staet ons hier niet vry te straffen, of bedillen.
Dit duid men naer Gods wil.

Rispe.

Zoo 't onze haeters willen.

Michol.

En zoo 't de wraeckzucht lust.

Benajas.

Ick bidde u, ô Vorstin,
Ick bidde u, toom uw' moed en gramschap toch wat in.
Men oordeelt allerbest na uitspraeck van de zaecken.
Die hen verzekert houd, vermagh hen weêr te slaecken.

Rispe.

Men vangt geen Prinssen om weêr los te laeten gaen.
Aen 't vangen van dit bloed is ree te veel misdaen.

Benajas.

Indien men reuckeloos hen aentast zonder reden.

693 *Verzekert:* in verzekerde bewaring genomen.
696 *Beduid:* wil uitleggen.
697 *Te straffen, of bedillen* zou behooren te zijn *te straffen of te bedillen.*

Michol.

Men kan een quade zaeck met schijn van recht bekleeden.

Benajas.

Men maeckte een quade zaeck met schijn van Recht noit goed.

Rispe.

Dat acht men niet, wanneer 't ons haeters voordeel doet.

Benajas.

Rechtvaerdigheid trock noit uit anders schade voordeel.

Michol.

Noit daer Rechtvaerdigheid ten troon ging, en ten oordeel.

Benajas.

Zy gaet 'er nu, indien oit Recht op aerde was.

Rispe.

Op dat zy ons verdruck?

Benajas.

Wie maeckt het elck te pas?

Michol.

Die, yeder even na, niet krom gaet, noch eenzydigh.

Benajas.

Princes, ick zey noch strax, ghy oordeelt veel t' ontydigh.

Rispe.

De zon ziet niemant aen: zy schijnt voor yegelijck.

Benajas.

Een zon versmelt het was, verhard de klay, en 't slijck.

Michol.

Een zon verblijd elx hart, alle oogen gaen haer tegen.

Benajas.

Behalven nu ter tijd, nu yeder roept om regen.

Rispe.

Behalven wy alleen. Het regent ons genoegh.

Benajas.

Ghy Koninginnen schreit, maer zeker wat te vroegh.

Michol.

Ghy noemt ons met dien naem. Wy zijn geen Koninginnen.

Benajas.

Hoe zijtghe Sauls, noch oock Davids gemaelinnen?

Rispe.

Geweest, maer nu een weeuw, en een verlaete vrouw.

Benajas.

Zegh niet verlaeten, maer verknocht aen Davids trouw.

Michol.

O averechtse trouw, waer is die trouw gebleven?

Benajas.

De naem van Michol staet in 's Konings hart geschreven.

Michol.

Dat Merob, in haer kroost, een vangenis bereit?

Rispe.

Dees Merob Jesses kroost belooft, en weêr ontzeit.

719 *Het regent ons genoegh:* wij storten tranen genoeg, als uit den volgenden regel blijkt.

728 Zie *Sam.* XVIII:17, 19.

Benajas.

Ghy werd hem noit ontzeit, zult ghy 't dan meê betaelen?

Rispe.

Zoo ghy op Sauls weeuw wilt Sauls schuld verhaelen.

Benajas.

Wat Saul heeft misdaen, dat heeft hy zelf geboet.

Michol.

Waeromme schend ghy dan uw handen aen zijn bloed?

Benajas.

Versteur u niet te vroegh. De zaeck leit noch te duister.

Rispe.

Benijdghe noch mijn zoons den overigen luister?

Benajas.

Die luister doet het niet. Wat kan een ydle naem?

Michol.

De naem maeckt zonder daed den lompste wel bequaem.

Benajas.

De heerschappy vereischt geen kinderen, maer mannen.

Rispe.

Zy draeght de wyze, en zotte, en vromen, en tyrannen.

Benajas.

Maer d' eerste wel het langst, de leste een korte tijd.

Michol.

Zy schold het zaed van Kis met luttel jaeren quijt.

Benajas.

Zoo gaet het, die 't gebod des oppersten verachten.

Rispe.

Och kan men 't steenen hart met traenen niet verzachten.

Benajas.

Daer koomt de Koning zelf. Treed toe, en spreeckt hem aen.

Michol.

Koom Rispe, ick hoop, hy zal ons klaghten niet versmaên.

DAVID. RISPE. MICHOL.

David.

Daer koomt mijn gemaelin, en Rispe, met de traenen
In d' oogen, om my 't hoofd te breecken met vermaenen.
Een uitgelaeten rouw van moedren houd geen spoor.
Wat doe ick best? wat raed? best geef ick haer gehoor.
Best niet: maer neen, dat zou al 't onbarmhartigh luien.
Best sta ick haer te woorde, en laet deze eerste buien
Des drucks wat overgaen, en zet haer daer dan wat neêr.
Het vrouwelijck geslacht is byster weeck, en teer,
En d'allerstoutste man moet zwichten, als zy schreien.
't Zal kunst zijn, kan ick haer met goede woorden paeien.

Rispe.

Lang leef zijn Majesteit.

Michol.

Lang leef zijn Majesteit.

753, 754 *Schreien, paeien:* dit schijnt met den eersten opslag niet te rijmen; doch men leze niet *paaien*, maar *payen*, en spreke de *ay* uit als in 't Fr. *payer*, wat hetzelfde woord is.

David.

En die hem 't leven gunt.

Rispe.

Dat in der eeuwigheid
Zijn heerschappye duure, en elck zijn kroon bedancke.

Michol.

Dat in der eeuwigheid zijn zetel zijgh, noch wancke,
En niemant onder hem met reden klagen magh.

David.

God weet, dat waer my lief, ja liever dan de dagh.

Rispe.

Zou 't oock geoorlooft zijn ons klaghten uit te storten?

David.

Wie meer, als u? zou 't niet? ick zou mijn kroon verkorten,
Indien ick 't u ontzey. Stort vry uw klaghten uit.

Rispe.

Genadighste, men denck, of ons het harte sluit,
Om 't vangen van ons bloed, en overbleve zoonen,
Altzaemen hoogh en dier verbonden aen uw kroonen,
Op hoop, dat zy voortaen, in onderdaenigheid
Volhardende, onder uw voorzichtighste beleit,
Deelachtigh moghten zijn aen d'eer, voortaen bevochten
Tot Gods en 's Konings eere, op zegenrijcke toghten,
In aenslagh, of belegh, en allerley gevaer.
Maer dat heeft ons gemist. Helaes, wat valt dit zwaer!
Die hoop bezwijckt, nu wy, van 's Konings gunst verlaeten,
Zien hof en kinderen bezetten met soldaeten;
Als of 'er oproer school, of yet wat diergelijx,
Gebrouwen tot bederf en ondergang des Rijcks.

756 *En die hem 't leven gunt:* versta: En dat Rispe en Michol leven, die hem een lang leven gunnen of wenschen.

Wy vraegen vast vergeefs. Men zeit ons slechs in 't honderd,
Dat Gods Orakel zelf op Sauls afkomst dondert,
En zulck een offer eischt. Wat hier nu schuile, of niet,
Dat weet de Vorst, en hy, wien dit ten dienst geschied:
Derhalven bidden wy, gebogen voor uw voeten,
Ontdeck ons wat'er schuile, of wat'er sta te boeten.
Verhoor, gelijckghe plaght, ons vriendelijcke be.
't Geen Rispe hier verzoeckt, verzoeckt uw Michol meê.

David.

De schennis en 't geweld, begaen, in Ammons kamer,
Aen d' allerkuischte ziel, mijn eige dochter, Thamer,
En Ammons bloedigh einde, en dat van Absolon,
Een jongeling, zoo schoon gelijck de morgezon,
Bedroefden my noit meer, dan dat ick last moet geven
Tot het verzekeren van zwageren, en neven,
En al wat manlijck zy van 't koningklijck geslacht.
Wy zijn niet reuckeloos tot zulck een stuck gebraght.
De hemel wijt de plaegh van deze diere tijden,
(Waer by al 't land en vee en menschen kommer lijden)
Het leed, dat Gabaon weleer geleden heeft.
De wraeck, die eeuwigh klaeght, en nergens omme geeft,
Eischt uit verbittering tot boete 't puick der mannen,
Om Sauls zaed, als kaf, uit Israël te wannen.
'K heb vast beleefdelijck gearbeid om den zoen;
En zoo het hun om goud of zilver waer te doen,
Ick zou 'er al mijn' schat, ja schier mijn kroon aen hangen,
Veel liever dan mijn' staf bezoedelen met vangen
Van schoonvaers overschot, tot onrust van zijn graf:
Dan 't Gabaonsch geslacht, niet zonder reden straf,
Om dat meineedigh stuck, laet met geen' schat zich sussen
Maer dringt op 's hemels eisch; en ick sta ondertusschen
Vast tusschen twee, geperst van hunliên, en de zucht,
Die ick uw' kindren draegh, doch meest voor God beducht
Weet ghy by God en hen verzoening te verwerven;
Gaet heen. 'K verzeker u, ghy zult mijn gunst niet derven

777 *In 't honderd:* onbepaald, los-weg.
792 *Reuckeloos:* roekeloos.
799 *Beleefdelijck:* met zacht, welwillend, verzoekend woord.
804 *Dan:* maar.

Michol.

Mijn uitverkoren heer, ofschoon Bathseba nu
Onze echte plaets verwarmt, en meer vermagh by u
Dan Michol; laet nochtans u niet zoo veer verrucken,
Dat heilooze Amoreen, door uw gezagh, verdrucken
Dit bloed, waer over ick zelf moey, ja moeder sta,
In Zuster Merobs plaets; dit gaetme veel te na.
'K heb Zuster, toen de dood haer bed begon te dreigen,
Gezworen, deze vijf te koestren, als mijn eigen,
En houze oock voor de mijne, indien dit baeten kan;
En zoo ick moeder ben, weest ghy 'er vader van.
Gedenck wat Michol heeft om uwent wil geleden;
Gedraegen vaders toorne: u menighmael verbeden:
Geborgen in haer' schoot, met eigen lijfsgevaer:
Haer lief, in ballingschap, gemist, zoo menigh jaer,
In 't bloeienst van haer jeughd. Wat smaed most zy
[niet draegen,
Zy, die noit kinders droegh? geperst werd te behaegen
Een' andren man, dien zy op uw bevel verstiet,
En smelten zagh van rouw, om datze hem verliet?
'K heb Vaders val beleeft, en 't sneuvlen van mijn broeders;
Oock tusschen man en broêrs (wie hoorde oit yet ver-
[woeders?)
Dien kryglen krijgh bezuurt: en had nu al mijn' troost
Gestelt in dees vijf zoons, mijn ouder zusters kroost,
Twee broêrs, en eenen neef; en hier gerust gezeten,
Docht al 't verleden leed en hartzeer te vergeten;
Tot dat mijn tijd vol ramp verdweenen, als een roock,
Noch een van al, voor 't lest, mijn duistere oogen loock.
Nu krabt men vinnigh dus al d'oude wonden open,
En neemtme al 't overschot van 't geen my stond te hopen.
Magh David dit van 't hart? vergeld hy zoo mijn trouw?
Doch of zijn treck, als blijckt, tot d'eene of d'andre vrouw,
Veel meer by hem vermoght, dan al het goed, genoten
Door Michols ommegang, en 't hart waer toegesloten
Voor bed- en halsvriendin; noch zou ten minste dan
De liefde van mijn' Broêr, zijn' halsvriend, Jonathan,

821 volgg. Zie 1 *Sam.* XIX:11 volgg.
826—828 1 *Sam.* XXV:44; 2 *Sam.* III:14—16.

Wiens liefde (magh men zelf zijn eigen woord gelooven)
Alle andre vrouweliefde en vriendschap ging te boven,
Hem roeren, en die eed, en 't heilige verbond,
Tot driemael toe, zoo dier bezegelt met zijn' mond.
Ick rep niet van my zelve, een ander leit u nader.
Heeft Jonathan u niet, veel meer als zijnen Vader,
Ja als zich zelf bemint, en met zijn hart omarmt?
Hoe dickwils u in nood gewaerschuwt, en bescharmt,
En vaders haet geschut, oock met gevaer van 't leven,
Ontwijckende dien schicht, hem fel naer 't lijf gedreven?
Is zijn gedachtenis met zijn gebeent verrot?
Zoo klaegen wy vergeefs ons lyden u, en God:
En past men op verbond, noch diergezworene eeden;
Zoo klaegenwe met recht, en met die zelve reden
Daer dit gebroed om klaeght; en ghy, die slaeven paeit,
Word in meineedigheid gewickelt, en bedraeit;
Ja zult gehouden zijn, tot weerwraeck dezer zielen,
't Moordaedigh zaed van Cham te trapplen met ons hielen.
't En is geen heelzaem arts, noch die zijn kunst verstaet,
Die eene wonde heelt, en zeven andre slaet.

David.

Die u dees wonden slaet, moet bloed en wonden stelpen.
Klaeght God, klaeght Gabaon. Men kan u hier niet helpen.

Rispe.

De Gabaonners staen alleen tot uw gebod.

David.

Zy staen wel onder ons, maer wy staen onder God.

845, 846 Zie 2 *Sam.* I:26*b*.
850 volgg. Zie 1 *Sam.* XIX, XX, XXI.
253 *Geschut:* afgeweerd.
859 *Slaeven:* Michol noemt de Gabaonners met dien naam, omdat zij tot slavendiensten veroordeeld waren. Zie vs. 875.
860 *Bedraeit:* vastgedraaid, ingewikkeld.
861—864 vinden verklaring in de onder Israël bestaande bloedwraak, recht en plicht, en de Mozaïsche wetten deswege. Zie vs. 1061 volgg.
263 *Heelzaem:* die macht heeft om te heelen.

Michol.

Men stel dit vonnis uit. De tijd zal d' onrust smooren.

David.

Terwyle gaet het Rijck met mijn gemeent verloren.

Rispe.

Het weêr kan lichtelijck verandren, zoo God wil.

David.

God stemt hun toe, en eischt een slot van 't moordgeschil.

Michol.

Verdruckt God Isax zaed, om schuim van vreemdelingen?

David.

Die ons voorvaders zelfs in hun verbond ontfingen.

Rispe.

Als slaeven, om het juck te dragen by gebreck.

David.

God wil niet, dat men vreemde een' voet zet op den neck.

Michol.

Is Cham dan waerdiger als 's hemels bondgenooten?

David.

Van 't zelve klay gemaeckt, van eenen struick gesproten.

Rispe.

Wat voordeel hebben dan de stammen in het recht?

David.

Geen voordeel boven hen. Gods Recht kent heer, noch knecht.

872 *Slot:* besluit, end.
874, 881 *Zelfs:* zelf.

Michol.

Spreeck zoo, en leer hen zoo de stammen zelfs verbassen.

David.

Zy moeten op hun' dienst en Levys diensten passen.

Rispe.

Wat marrenze dan hier? men laet hen liever gaen.

David.

Zy staen gereed, zoo ras hun zaeck zy afgedaen.

Michol.

Het is des Konings zaeck, hy kan dit voort beschicken.

David.

Hy kan met zijn gebeên onze ackers niet verquicken.

Rispe.

Zoo wachten d'ackers dan alleen naer hun gebeên?

David.

Was God en zy gepaeit, de regen viel beneên.

Michol.

Zoo is aen hun gebed al Isrels heil gelegen?

David.

De hemel wacht alleen op der versteurden zegen.

Rispe.

Zoo hangt 's lands zegen nu aen Sauls vloeck en smaed?

David.

Aen 't stoppen van die bron, en oirsprong van dit quaed.

881 *Verbassen:* beschimpen.

Michol.

Heeft dit rampzaligh huis niet straf genoegh gedragen?

David.

Genoegh voor u en my, die 't liever anders zagen.

Rispe.

Die 't liever anders zagh, gaet andre wegen in.

David.

Indien hy volgen magh zijn' eigen wil, en zin.

Michol.

Die 't wil en wenscht, kan 't werck naer zijnen wil beleien.

David.

Hoe paey ick God? hoe 't volck, dat ree begint te schreien?

Rispe.

Beloften maecken 't volck tot alle dingen graegh.

David.

Aen graegheid schort het minst hun hongerige maegh.

Michol.

Men breng het voorbeeld by van andre dorre tijden.

David.

Dit deckt geen' disch. Men kan van dit gerecht niet snijden.

Rispe.

Zoo berght men 't leven dan in der Gebroedren dood?

David.

Uit goddelijck bevel, uit dierte, uit hongers nood.

898 *Schreien:* schreeuwen, krijten, misbaar maken.

Michol.

Het wilde woud verslond, noch at noit zijns gelijcken.

David.

Wanneer de hemel spreeckt, moet alle reden wijcken.

Rispe.

Men zende om graen by d'een of d'andren nagebuur.

David.

Die heeft geen overschot, noch opent nu geen schuur.

Michol.

d'Aertsvader heeft zijn zoons wel naer den Nijl gezonden.

David.

Voor een geslacht alleen, en daerze Joseph vonden.

Rispe.

Ontzeit ons yemant graen, men vergh het hem met kracht.

David.

Wat raed, zoo op dien toght het volck van dorst versmacht?

Rispe.

O mijn gevange zoons, o neven, o Gebroeders.

David.

'K beken wel, dit valt hard voor moeien, en voor moeders.

Michol.

Omhelstghe Jonathan met dees barmhartigheid?

David.

Mijn hart is noch, als 't plagh. Ick draegh geen onderscheid.

Michol.

Ick vind hier heul noch troost, en klaegh mijn' rouw
mijne oogen.

David.

Ghy waert gered, stond dit alleen in mijn vermogen.

Rispe.

Een ander hebtghe wel op haer verzoeck gered.

David.

Ick zie geen middelen, zoo God dit niet belet.

Michol.

God geve, dat ick u vermurwe met een' spiegel
Van lijfsgenade en gunst bewezen uwe Abigel.
Die rijcke Karmelijt, haer man, hadde uwen knecht,
Op zijn beleeft verzoeck, ondanckbaer afgerecht;
Ghy Nabal en zijn huis hierop den dood gezworen:
En trockt gewapent heen, en brullende van toren.
Die schrandre vrouw, die ree dat onweêr zagh te moet,
Bejegende u by tijds voorzichtigh, aen den voet
Van Karmel, daer de bergh, het naeuwste om op te rijden,
Beschaduwt word met ruighte, en bosch van wederzyden.
Zy stuurt haer ezelen met vygekorven voor,
Rozynen, meel, en wijn; en krygende gehoor,
Verzacht zoo 't grimmigh hart, door bidden, en door
[smeecken,
Dat ghy alleen niet strax uw' eed bestaet te breecken,
Maer legert haer in 't hart, en kustze in Michols ste.
Ick eisch het tegendeel, en poogh door mijne be,
Niet dat ghy schend, maer houd geheel en ongeschonden
Dien halsvriend Jonathan uwe eeden, en verbonden;
Gelijck een' Vorst betaemt, dat meer is Gods Propheet:
Dat ghy, met boeten van dien overtreden eed,

919 Dit vs. vindt zijn verklaring in vs. 922 volgg. Zie 1 *Sam.* XXV.
924 *Afgerecht:* met norsch weigerend bescheid heengezonden.
940 *Dien overtreden eed:* den eed, door Jozua aan de Gabaonners gezworen en door Saul geschonden.

Vier honderd jaeren oud, niet schend uw hooge woorden,
Een stercker band, om 't hart, dan diamante koorden.
Zijn anderen door 't bloed der slaeven meê besmet;
Wat raeckt dit Jonathans geslacht, Mephiboseth?
Een wees, een teeder kind, in 's voesters arm gedraegen,
En door de vlught verleemt, toen Grootvaêr lagh verslagen,
En d'eigen Vader meê. Van zijn onmondigh kind,
Van Micha rep ick niet. Hoe oordeelt men zoo blind
Van Gods orakel? Neen, dit eischt meer licht en klaerheid,
Of laet de logentael meer gelden dan de waerheid.

Rispe.

Ghy zwoert dien hoogen eed alleen niet Sauls zoon,
Maer oock den vader zelf, voor 't vallen van zijn kroon,
Ja zwoert voor God zijn zaed, na hem, niet uit te roien.
Verdelgh nu dit, en breng die eeden in haer ploien.
Heeft Davids eed min kracht als d'eed van Josua?
Neen zeker, dat gerucht waer Davids kroon te na.

David.

Van Saul, zal mijn kroon wel blyven onbesproken.
Hy zelf heeft dit verbond lichtvaerdigh eerst gebroken,
En, staende naer mijn' hals, my als voorheen beloont;
En noch heeft deze hand zijn leven staegh verschoont.

Michol.

De Grootvaêr van mijn zoons, Barsillai, die stockoude,
Bezorghde u op de vlught, toen ghy den dolck mistrouwde
Des stouten Absolons, die naer uw' scepter stond.
Barsillai broght van zelf u voorraed in den mond,
En spijsde vorst, en volck, gemat van moeilijck trecken,
Door woeste wildernis, en onbewoonde plecken.
Hy schonck, na d'overhand, den Koning zelf 't geley,
Aen dees zy der Jordaen. Zal dees nu 't moordgeschrey
Der vijf Gebroederen, uit Adriël geboren,
Verneemen, daer hy zit, en nauwelix kan hooren,

946 *Verleemt:* verlamd.
961 *De Grootvaêr van mijn zoons:* Zie 2 *Sam.* XVII : 27 volgg. en XIX : 31 volgg.
967 *d'Overhand:* overwinning.

Noch zien van ouderdom? Zal dees, met stom misbaer,
Dien grijzen kaelen kop van 't overige hair
Berooven, zonder traen te laeten, of te weenen?
Zoo dit uw hart niet raeckt, het raeckt de hardste steenen.

Rispe.

Ghy stopte uwe ooren noit voor vreemde wees, of weeuw,
Veel min voor uw geslacht. Kunt ghy nu dit geschreeuw
Van uwe gemaelinne, een weeuw, doch onbestorven;
Van Rispe, die tweemael ellendigh zat bedorven,
En twemael stack in rouw, versmaden zonder pijn?
En deze kinderen, die alle weezen zijn,
Of moer- of vaderloos? Waer word ick heen gedreven?
Mijn Abner werd vermoort. Mijn Saul is gebleven,
Ontharnast, en onthoofd, mijn schoone strijdbre man.
De romp, tot een triomf, gehangen te Bethsan,
't Geweer voor Astaroth: om welck een' buit te deelen,
De Philistijn eerst most in alle steên krackeelen:
En of 't rampzaligh graf 't beschimpte lijck bedeckt,
Noch schijnt het, dat deze asch ons ramp op ramp verweckt,
En, na zijn droeve dood, ons lot volhard in 't wrocken,
En niet verzaed kan zijn, dan met de leste brocken,
Ja d' allerjongste kruim. O endeloos verdriet!
Maer denck om Abner toch, verdient het Saul niet.
Mijn Abner viel u toe, en maeckte een end van stryen;
Toen Sauls heir met hem in Davids schoot quam glyen,
En ley de wapens vlack voor deze voeten neêr.
Zoo veel vermoght mijn gunst, by mijnen tweeden heer;
Van wien uw Joab my zoo goddeloos beroofde,
Toen onze oprechtigheid dien schelm te licht geloofde.
Berooftghe my nu bey mijn zoonen, al mijn steun,
Twee krucken, daer ick, oud, en koud, en loom, op leun,
Zoo stort ick voort ter neêr. Ja stort, stockoude vrouwe,
Op uwe mans, en zoons. 'T is uit met liefde, en trouwe.

David.

Hoe zal ick my 't gekarm der vrouwen best ontslaen?
Zy zullen zonder hoop, noch troost niet willen gaen.

982 2 *Sam.* III: 7, 27. 1 *Sam.* XXXI.
992—994 2 *Sam.* III: 17—21.

Belooft men haer, het geen onmooghlijck zy te houden;
Dat 's noch een erger schuld, die minst word quijt-
[geschouden.
Hier waer verstand van doen. Wie geeftme wyzen raed?
Hoe kies ick best van twee het allerminste quaed?
Zal ick my onbeschaemt, met zuchten en met traenen,
Om veel genote deughd, om eeden laeten maenen?
Of stellen met gevaer van 't Rijck dees halsstraf uit,
Tot wederwil van Gods orakel, en besluit?
Hoe redde ick my hier door? ghy Moeders, staeckt
[dit smeecken,
Tot dat wy op dit stuck malkandren nader spreecken.
Dit hof staet altijd op voor uw verzoeck, en klaght.
De tijd verloopt. Wy gaen, daer Abjathar ons wacht.

Michol.

'k Ontsla u niet, 't en zy ghy Michol stelt te vrede.

Rispe.

Noch ick benaeuwde weeuw, 't en zy ghy hoort mijn bede.

Michol.

Verhoor de Zuster toch van uwen Jonathan.

Rispe.

Verhoor dees dubble weeuw, nu tweemael zonder man.

David.

Laet los, laet los. Hoe dus? Ghy houd ons by de kleeren.

Michol.

Om Jonathan, uw' vriend, uw' eed, om zijn begeeren.

Rispe.

Om Abner, die om u onschuldigh 't leven liet.

1006 *Quijtgeschouden:* kwijtgescholden.
1010 *Deughd:* goed.
1012 *Tot wederwil:* in weerwil.
1015 *Dit hof staet altijd op:* staat altijd open.

David.

Mijn geest is nu ter dood bedroeft, om uw verdriet.
Ghy ziet de tranen vast langs bey mijn wangen leken,
'k Beloof u, dat 's mijn hand, ick zal mijn' eed niet breecken.

ABJATHAR. DAVID. BENAJAS.

Abjathar.

Hoe maeckte zich de Vorst 't gehuil der vrouwen quyt?

David.

Met haspelings genoegh, met geenen kleinen strijd.

Benajas.

't Zal noodigh zijn, eer zy u t'elckens 't hart bezwaeren,
Met dees gevangenen zoo daetlijck voort te vaeren.
De Gabaonners staen en vlammen op dien buit.
Men lever hun 't getal. Men zie niet langer uit.

David.

'k Beloofde haer mijn' eed te houden ongeschonden.
Ick sta aen Jonathan, mijn' halsvriend, noch verbonden.
Mijn halsvriend Jonathan bedroeft my boven al.

Abjathar.

Met recht: maer 't overschot begrijpt een negental,
En d'eisch een zevental: zoo kuntghe, met te spaeren
Mephiboseth, den lamme, en 't zoontje, uw' eed bewaeren.
Dat 's God en Gabaon en Jonathan voldaen.

David.

Och stond het vry, om my wat ryper te beraên.

Benajas.

Zie toe, zie toe, het volck begint alree te kryten.
De Gabaonners staen in 't hart van ons Levyten,
Dat priesterlijck geslacht. Ghy weet wat dit vermagh.

1041 *Kryten:* schreeuwen.

Dees hebben over volck en Vaders groot gezagh,
En meer dan sestigh steên, verspreit door alle uw landen.
Dees diere tijd besnoeit hun tienden, offerhanden,
En eerstelingen meest; en scha baert ongedult.
Koom Levi niet te na, ten minste by uw schuld;
Dat bloed houd maet, noch streeck, en kent noch vriend, [noch mage,
Als 't op een woeden gaet. Waer trof oit feller plaege?
De hemel vecht met hem. Zijn yver brand, gelijck
Een loopend vier, en vlieght terstond door 't gansche Rijck,
Van Dan tot Berseba. Ghy hoeft geen wyder kennis
Van Levijs aerd, indienghe 't oogh slaet op de schennis
En wraeck der lichte vrouwe, om wie men, slagh op slagh,
Zoo menigh duizend man in 't harnas sterven zagh,
En Benjamin zijn' stam beschreide op al de dooden;
Toen deze stad in d'asch, zoo luttel 't zwaerd ontvloden.
Dit zy den Vorst een les. Hy treck niet aen die koord.
De Gabaonner roept, God roept: vaer voort, vaer voort.

David.

O God, 't en werde ons niet tot bloedschuld aengeschreven,
Nu wy op uw bevel hen moeten overgeven.
Ga heenen, Benajas, als 't ymmers wezen zal,
Ga, lever Gabaon terstond dit zevental.

REY VAN PRIESTEREN.

Zang.

Hier staen wy op die zelve gronden,
Daer d'uitgedreve Vorsten stonden,
Eer 't zwaerd Gods Veldheer werd vertrouwt:
En och! wat maeckt ons trots, en stout,
Om, tegens 's hemels zuivre wetten,
Zoo eigenzinnigh te besmetten
Door tegenstreven ons gemoed,

1048 *By:* door.
1053 volgg. *Ghy hoeft — ontvloden.* Benajas doelt hier op het verhaalde in *Richteren* XIX en XX, van welke gruwelijkheden en geduchte wraakoefening Gabaä of Gibea Benjamins ook het tooneel was geweest.
1061 *Werde:* worde — Zie vs. 861—886.

Eer 't nieuwe Rijck een' vasten voet
Genomen, en wel dicht gesloten,
Zijn wortels heb zoo diep geschoten,
Gelijck een cederboom, die, vast
Aen Liban, op geen winters past:
Noch komen cedren te bezwijcken;
Noch eer, dan cedren, groote Rijcken:
En spieglen zich de Grooten niet
Aen 't geen men meer dan daeghlix ziet?
O blinde en dolle reuckeloosheid!
O al t' ondanckbre en trotse boosheid!
Wat is 't, dat u den breidel slaeckt,
Zoo ras als niet tot yet geraeckt?

Tegenzang.

Verwaentheid, weelde en ledige uuren
Verweldigen de steilste muuren.
De hooghmoed en de leckre tand
In 't lachende beloofde land
Terstond het eerste hof bedorven.
De roozegeur der honighkorven,
De versche room der dertele geit,
Die in de beste kruiden weit,
De muscadel, die d'ouders zaegen
Twee mans op eenen handboom draegen,
De hartverquickende granaet,
De boom, die puick van dadels laed,
De vygh, als vuisten uitgedegen,
De vette olyf, al 't veld vol zegen,
Verzelt met dat gezegent zwaerd,
Zijn oirzaeck, dat de spruit veraerd
Van God, haer' stam, te mild in 't geven.
Men valt aen 't woên, van 't wederstreven.
Men houd met alle maght den staf,
Dien d'eigenaer met recht vergaf.

1076 *Op geen winters past: op passen* staat hier niet in den zin van: zorg dragen, niet verzuimen, maar van: tellen, opletten. Vondel wil zeggen, dat de cederboom „op geen winters let, er niet om geeft."

1093 *d' Ouders:* de voorouders.

1093, 1094 *Numeri* XIII:23.

Toezang.

Een schip op zand verstreckt een baecken.
De Voorzaet leert den Nazaet waecken,
Die let op roer, en star, en peil,
En houd gestadigh oogh in 't zeil,
Om recht de haven in te vaeren:
Terwijl d'alziende ooghappels staeren
Op 't hoofd, gekroont met diamant,
't Welck in Gods hart de kroone spant,
En, in 't paleis van louter marmer
En cedren, klaeght dat zijn beschermer,
De bondkist, met onzekren voet
Zich aen een hut vernoegen moet:
Doch God belooft zijn oir te wecken;
Dat zal de Cherubinnen decken
Met bogen, hemelhoogh gebouwt,
En overkleed met klinckklaer goud.
Daer zal hem Aron wieroock branden,
En zien de heilige offerhanden,
(Zijn aenzicht naer de zon gekeert)
Van hemelsch vier tot asch verteert.

HET VIERDE BEDRYF.

REY VAN PRIESTEREN. RISPE. MICHOL.

Rey.

Mevrouwen, die, voor 't hof, met jammerlijck misbaer,
Gescheurde kleederen, en uitgetrocken hair
Gezeten, kermt, om 't lot uw zoons te beurt gevallen;
Ick wenschte, kon 't geschiên, dat yemant van ons allen,
Naer tijds gelegenheid, dees bittre ontsteltenis,
En rouw, die zekerlijck niet onnatuurlijck is,
Zoo maetighde, dat hier d'ellende stand moght houden,
En wyder ongeval het Rijck werd quytgeschouden.

Doch troosten valt hem licht, die liever raed dan geld,
Noch levend voelt, hoe 't hart der moedren zy gestelt;
Het welck geen scherper vlim van weedom kan doorsnijden,
Dan 't geen zy in haer vrucht, en bloed, en afkomst lijden.
Dit lijden word geterght, indien men 't plotsling stuit,
En schreien stilt de pijn; dies schrey uw' krop vry uit,
Indien ghy schreien kunt. Laet vry de traenen zypen,
Eer 't hart verdrenck. Maeckt los dees banden, die u nypen,
En geeft den lijckrouw nu den vryen toom. Ach ach!
Wy klaegen neffens u, zoo klaegen helpen magh.

Rispe.

Is dit dan al de troost, dien wy van u verwerven?

Rey.

Wy wenschten, moght het zijn, voor uwe zoons te sterven.

Rispe.

Zo spreeckt ghy, en drijft zelfs met maght het wraeck-
[recht voort.

Rey.

Wat eischtge?

Rispe.

Straft den Vorst, en maent hem om zijn woord.

Rey.

De Vorst heeft noit zijn woord, veel min zijn' eed gebroken.

Michol.

Wat heeft noch strax zijn mond dan tegens ons gesproken,
En op een nieuw belooft van zijn' gezwooren eed?
O Vader, o mijn Broêrs. Ick klaegh uw graf mijn leed.
Och was' er rust voor ons, gelijck voor u, geschapen.

1133 *Die liever raed dan geld:* die liever raad geeft dan zelf in de zaak betrokken is.

1146 *Straft den Vorst:* staat hier voor: bestraft den Vorst. De Priesters waren wel tot dit laatste, niet tot het eerste gerechtigd of gemachtigd.

Rey.

Weck Vaders geest niet op. Laet vry uw Broeders slaepen.
Uw goedertieren heer heeft zijn gena betoont,
Van twee Mephiboseths den jongste 't lijf verschoont,
Oock Micha zijnen zoon; en in hun beider leven
Dien hoogen eed geberght. Getroost u d' andre zeven.

Michol.

Wee my verstoote vrouw, is dat zijn rechte hand,
Die hy my noch terstond gaf tot een zeker pand
Van 't koningklijcke woord? O reuckeloos betrouwen!

Rispe.

Och deist de zon noch niet? hoe kanze dit aenschouwen?

Michol.

Och heb ick my gehoed voor dezen harden slagh?

Rey.

Die koomt van God. De Vorst houd al wat hy vermagh,
En ziet geen' andren raed om Gabaon te stillen.

Rispe.

Och zal men zoo verwoed die bloem der mannen spillen?

Rey.

Niet spillen, maer besteên ten oorbaer van het Rijck,
Tot slechting van 't geschil, en 't wrockende ongelijck.

Michol.

De neefs om grootvaers schuld mishandlen ongenaedigh?

Rey.

De neefs aen 't zelve stuck me schuldigh, en handdaedigh.
De vader gaf den last. De zoonen voerden 't uit.

1158 *Noch terstond:* daar aanstonds nog.
1160 *Deist:* deinst, wijkt.
1161 *Gehoed:* behoed, bewaard.

Getroost u toch in Gods rechtvaerdighste besluit.
Gedenckt, hoe heerlijck 't zy, dat zy den ganschen lande
Verstrecken tot een' zoen, en heilige offerhande,
En zoo veel duizenden, op d' oevers van de dood,
Beschutten met hun' hals voor 't zwaerd van hongers nood.
Zy mosten toch vergaen in 't algemeen bederven.
Nu zullenze, tot heil des volx, als helden sterven,
En 't hongrigh Kanaän gedyen tot een spijs.
Wy sterven altemael; het scheelt slechs in de wijs.
Wie heen sterft, naer 't beloop, word zonder naem be-
[graeven.
Men drijft, behouden of met schipbreuck, in dees haven,
Daer 't al te zaemen vloeit. De tijd loopt snel en kort.
De bloem moet af, 't zy die gemaeit werde, of verdort
Na eene poos van zelf. 'T gaet al der oudren gangen.
Indien 't niet schorte aen brein, men zou naer 't end
[verlangen,
Om liefst by tijds t'ontgaen al 's weerelds moeilijckheên.
Geen steenrots word in zee van baeren meer bestreên,
Als lijf, en ziel, aen een, voor luttel tijds, verbonden.
Wie hier op staeten bouwt, die bouwt op weecke gronden,
En zackende, eer 't gevaert ten halve raeckt om hoogh.
Hoe hooger opgehaelt, hoe meer in 't nydigh oogh,
Hoe min van windvang vry. Wie 't jaerboeck van het leven
Des Konings op wil slaen, dat zal hem reden geven,
En 't zekerste bescheid. De Vorst quam tot zijn wit
(Gods werck) met moeite, en houd zich naulix in 't bezit.
Wat in en uitheemsch ley niet toe, om hem te hinderen?
Wat rampen most hy niet beleven aen zijn kinderen,
Stofferende een tooneel? en wat beleeft hy nu?
Of waentghe wel, dat hem dit lichter valt dan u?
Neen zekerlijck, dat blijckt noch niet aen 't minste teecken.
Noch meer, het tegendeel is klaer genoegh gebleecken.
'k Heb zijn verbaestheid en verlegenheid gespoort,

1179 *Wie heen sterft, naer 't beloop, word zonder naem begraeven:* wie volgens den gewonen loop der natuur sterft, van diens dood spreekt niemand.

1180 *In dees haven:* van den dood namelijk.

1197 *Stofferende een tooneel:* bekwaam, of geschikt om stof te leveren tot een tooneelspel.

1201 *Gespoort:* gespeurd, bespeurd.

De traenen zelfs gezien, de droeve stem gehoort.
Dees storrem waeit te sterck. Hem helpt geen tegenstreven.
Zijns ondanx word hy dus aen laeger wal gedreven:
Dies bidden wy, omhelst dit lijden met geduld,
En geeft dien vromen heer, 't godvruchtigh hoofd, geen
[schuld,
Wiens deugd veel zwaerder weeght dan 't goud van
['s werelds kroonen.

Rispe.

Een deughd, barmhartigheid verciert der vorsten troonen,
En scepters meer dan goud, ja maeckt het hoofd van
['t Rijck,
Terwyl het sterflijck is, een Godheid zelf gelijck.
Een Vorst magh met zijn kroon vol diamanten praelen,
En glinstren in de zon; maer alle zichtbre straelen
Verdooven, by den glans der koningklijcke deughd,
Barmhartigheid, die 't al gelijck de zon verheughd.
Indien ghy moed had dit den Koning in te scherpen,
Hy zou zoo veel gebeên, noch klaghten niet verwerpen,
Maer wercken op de stof, die nu voorhanden is,
En reed, en rijp, slechs wacht, om een gelijckenis,
Die naer yet hemelsch zweemt, van hooger hand t' ont-
[fangen.
Hy zalft dees slaeven wel met dooden, en met vangen,
Maer quetst zijn bedgenoot, en edelste vriendin,
Al 't aengehuwde bloed, ja 't gansche Benjamin,
Terwyl hy Juda streelt. Het volck, dat hy verdaedight
Voor dierte, zoo men 't noemt, zal nauwelix verzadight
Met andere oogen 't stuck van achter eens bezien;
En zoo 't op hollen raeckt, al lagh hy op de knien,
En bad al scepterloos, en met gevouwe handen,
Dat zou zijn nieuw gebied niet bergen voor het stranden,
In 't onweêr der gemeente, ontstelt om 't gruwlijck stuck,
Dat dus een Heidensch schuim het wettigh zaed verdruck,
Ja aller stammen Recht, in 't sterven onzer zoonen.
Wat reden kan dit stuck verbloemen, of verschoonen,

1219, 1220 *t' Ontfangen. Vangen.* Zie de aant. op vs. 693, 694.

1220 Versta: hij zalft (stilt) deze slaven wel met (het) dooden en vangen (van Sauls zonen).

Zoo 't volck dit koomt te zien door eenen andren bril?
Gaet, paeit het dan hier meê: 't was Amors wraeck,
[Gods wil:
Dies let, eer ghy verzeilt in zorgelijcker baeren,
Waer meê men minst misdoet, met dooden, of met spaeren.

Rey.

Een matelooze druck zeer avrechts redeneert;
En met haer onklaer oogh geen zaecken recht waerdeert.
De spinnekop zuight gift, de bie heur honighraten
Uit eene zelve bloem. Betoon u toch gelaeten,
Nu menschelijck vernuft Gods vonnis, ree gevelt,
Niet krachtloos maecken kan. Al deê men hun geweld,
Dat verre zy, noch waer 't voorzichtigheid te wijcken,
En leeren 't zeil by tijds, voor zulck een onweêr, strijcken.

Rispe.

Helaes! zy pleit vergeefs, die voor een' doove pleit.
Zoo bidde ick noch, om uwe en 's Helds godvruchtigheid,
En mijnen ouderdom, gaet heen uit mededoogen,
Nadien de priesters veel by koningen vermogen,
Gaet, perst hem, zoo ghy kunt, noch t' onzen voordeele af,
Genade, of uitstel, of vermindering van straf.
Zoo moet uw wieroockvat veel aengenaemer branden.
Zoo zegen God het land door uw geheve handen.
Zoo strecke uw over ons medoogende gemoed
Een betere offerhande, als koe, of kalverbloed.

Rey.

Wy gaen zoo daedelijck verwerven, watwe kunnen.

Michol.

Hy zal, zy gaen vergeefs, hun geen gehoor vergunnen.
Helaes, wat gaet ons aen? Wat hoor ick voor dees poort?
Och stortenwe een gebed. Zy vaeren'er meê voort.
O bron der hemelsche genade,
Sla uw genadige oogen neêr

1234 *Amors:* der Amoreeën, Gabaonners.

Op weeuwen, zonder hoofd, en heer,
Bedompelt in den rouwgewade;
Om zeven kinderen begaen,
Die al om 's vaders misdaed lyden,
In deze onvruchtbre en dorre tyden.
Och help, verwoede wolven slaen
De klaeuwen aen d'onnoosle schapen,
En dreigen hen met muil, en tand.
De herder bied geen wederstand.
Dees grimmige Heviten gaepen,
En snicken naer onschuldigh bloed:
En wy ter dood bedruckte moeders,
Ontbloot van helpers, en behoeders,
U vallen met gebeên te voet.
Verlos het land van hongers plaegen.
Verlos hen, die, in droeven schijn,
Alree ter dood verwezen zijn;
Of sterck ons, om dit kruis te draegen.
Verlicht dit al te lastigh pack.
Dit valt te zwaer, of wy te zwack.

Rispe.

Zy komen, dochters, koomt, en vat my onder d'armen.
Koomt, recht dit oude wijf, gemat van vruchtloos karmen,
Een luttel overend. Ick hoor van veer 't gerucht.
Ick hygh naer mijnen aêm, en schep een bange lucht,
Het veurspoock van hun dood. Och dochters, och zy komen.

Michol.

Waer laet ick mijn verdriet? hoe kan ick my betoomen?
Hen ziende tam en mack in zulcker voglen klem.
Ick hoor het rammelen der keten, en hun stem.

GABAONNERS. GEBROEDERS. MICHOL. RISPE.

Gabaonners.

Voort, voort. Dit vonnis lijd geen sammelen, noch marren.
De dood byt fel genoegh, men hoeftze niet te sarren
Met uitstel, uur op uur. Voort, voort. Wy gaen u voor.
Wel, wat gebalck koomt hier? Men geef haer geen gehoor.

Gebroeders.

Ghy Amoreen, daer is noch tijd om u te wreecken.
Wy willen, voor het lest, noch eens ons moeders spreecken.

Gabaonners.

Voort, voort. De tijd verloopt. Dit willen koomt te spa.
Al quam de Koning zelf, hier is geen lijfsgena.

Gebroeders.

Wy achten ons te vroom van slaeven 't lijf t' ontfangen.
Wy zijn 'er t' eerlijck toe.

Gabaonners.

Zoo zult ghy eerlijck hangen.

Gebroeders.

Ja eerelijck voor ons, maer schandelijck voor u.

Gabaonners.

Wat zeit dit basterdbloed? Hoe zal 't hier lucken? nu
Gaet voort. Wy keeren ons aen geen gejanck van wyven.
Wy weten raed, om u die traegheit uit te dryven.
Zoo mannen, touwt 'er op, die moedwil moet 'er uit.
De bolpees maeck hen vlugh. Men touw hun vry de huid.

Michol.

Is 't moederlijck, dat wy hen noch niet aen en randen?

Gabaonners.

Ghy moeders van dit aes, ziet toe, dat ghy geen handen
Aen 't heilige gerecht en Gods bedienaers schend,
Noch 't vonnis meer verzwaert door eenigh dreigement.

1297 *'t Lijf:* het leven.
1298 *Eerlijck:* voornaam, eervol.
1301 *Wy keeren ons:* wij storen ons.
1303 *Touwt 'er op:* slaat er op.

Wat dreightghe met de vuist? Wat zietghy om naer steenen?
Dit dreigen schut geen straf.

Rispe.

Och laet ons slechs beweenen
Der kindren ongeval. Hoe steecktghe zoo vol nijds?
Och gunt, och gunt den rouw der moedren zoo veel tijds.
Verzacht met zoo veel troosts heur smart, geleên in 't baeren.
Om deze rimpelen, om deze grijze hairen,
Dit mergeloos gebeente, en al wat helpen kan.
Hoe brultghe zoo verwoed?

Gabaonners.

Hoe brulde die tyran,
Dien, laeuw en vuil van 't bloed der omgebroghte slaeven,
Ghy in uw' schoot ontfingt? Hy heeft dien kuil gegraeven,
Waer in zijn eige zoons nu storten over 't hoofd.

Michol.

Och heeft de tijd noch niet dat smeulend vier gedooft.
Gedooght, dat wy dien brand met onze hartaêr blussen.
De moeder ly voor 't kind, wy zullen 't wraeckrecht kussen.

Gabaonners.

Geen moeder lijd voor 't kind. Waer is men zulx gewoon?

Rispe.

En lijd om Grootvaers wil nakomeling, en zoon?

Gabaonners.

Zy lyden min om hem als hunne schelmeryen.

Michol.

Een ander wette 't mes.

Gabaonners.

Zy proefden, hoe 't kon snyen.

1310 *Schut:* weert.
1326 *Proefden:* beproefden.

Rispe.

't Was reuckeloosheid eer dan boosheid in hun jeughd.

Gabaonners.

Verbloem het, zoo ghy wilt, het was een booze deughd.

Michol.

't Was vaders dolligheid, waer van hy was bezeten.

Gabaonners.

Zoo temt men best zijn zoons by tijds met deze keten.

Rispe.

Hy viel door dolligheid in zijn bebloede zwaerd.

Gabaonners.

Waerom heeft 't naeste bloed den dolle niet bewaert?

Michol.

Indien een stier u stiet, wie zou die smart betaelen?

Gabaonners.

Men zou het op den stier en eigenaer verhaelen.

Rispe.

Wat eischtghe, op dat die scha geboet werd zevenvoud?

Gabaonners.

Men weegt, neen neen, men weeght geen bloed op [tegens goud.

Michol.

De wraeck blies 't leven noit in dooden lang begraeven.

Gabaonners.

De wraeck betoomt den stoute, en leert hem zachter draeven.

Rispe.

't Gebeent der ouderen is menigh jaer vergaen.

Gabaonners.

Vergaen? My dunckt, ick zie hun geesten om ons staen.

Michol.

Wie noch voor dooden schrickt, moet levendigen spaeren.

Gabaonners.

Geen levenden, om wien de geesten blyven waeren.

Rispe.

't Is ydle en enkle wraeck, die zulcke droomen dicht.

Gabaonners.

't Magh wezen, wat het wil, wanneer 't ons hart verlicht.

Michol.

Verlicht men het gemoed met helden te vernielen.

Gabaonners.

Zegh schelmen, dick verdaeght van onzer oudren zielen.

Rispe.

De rekening van wraeck staet nimmermeer gelijck.

Gabaonners.

Z'is effen, als dees pest gevaeght zy uit het Rijck.

Michol.

Bereitghe slechs geen plaets voor tienmael slimmer plaegen.

Gabaonners.

Het ga, zoo 't kan, zoo 't moet. Wy zullen 't u niet klaegen.

1346 *Dick verdaeght:* menigmaal gedagvaard.

Rispe.

Men schelde om Benjamin hun deze halsstraf quijt.

Gabaonners.

Om alle stammen niet. Dees straf koomt op haer tijd.

Michol.

Wat bitterheden heeft die stam niet moeten smaecken?

Gabaonners.

Kon dan die bitterheid hen niet wat zoeter maecken?

Rispe.

't Is menschelijck, indien men sneuvelt dus of zoo.

Gabaonners.

't Is Godlijck, zoo men 't boet, al boet men 't byster noo.

Michol.

Wat kan uw' kindren zelfs misschien noch overkomen?

Gabaonners.

Zoo moet men hen by tijds met zulck een voorbeeld toomen.

Rispe.

Dat werckt wel averechts. Het straffen terght het quaed.

Gabaonners.

't Leert omzien, niets bestaen, 't en zy met rypen raed.

Michol.

Neemt d' overtreders wegh, het zal aen menschen schorten.

Gabaonners.

Neemt wegh de straf, het land zal met zijn muuren storten.

Rispe.

Hebt mededoogen met een troostelooze weeuw.

Gabaonners.

Van dien tyran, die loegh om 't Gabaonsch geschreeuw?

Michol.

Erbarm u over dees van elck versmaede vrouwe.

Gabaonners.

Een dochter des tyrans, vermaeckt met onzen rouwe?

Rispe.

Verschoont de kinders toch hun moedren te geval.

Gabaonners.

Onze eige moeders eerst, dit raeckt ons boven al.

Gebroeders.

Nu Moeders, luistert toch naer onze leste rede.

Rispe.

O bey mijn zoons!

Michol.

Mijn vijf!

Gebroeders.

Wy bidden eene bede.
Is 't mogelijck, ontzeght dees jongste bede niet,
En gunt ons noch dien troost.

Rispe.

Ja bid niet, maer gebied,
Indien uw eisch bestaet in 't moederlijck vermogen.

Gebroeders.

Bedaert dan eene poos. Bedaert, en wischt uw oogen.
De Moeders zien, waer toe het nu gekomen is
Met d' afkomst van 't weleer verheven huis van Kis,

Het welck des morgens rees met zulcke schoone straelen,
Als 't voor zijn' middagh weêr quam schandelijck te daelen.
't Ging Grootvaêr eerst voorwind. Hy meesterde 't geluck.
't Ontzet van Jabes was zijn eerste heldenstuck,
En intre van het Rijck, zijn vroomheid opgedraegen,
Te Gilgal van al 't volck, na Nahas nederlaegen.
Hy trad de koningen van Zobal op den neck,
Oock Edom, Ammons maght, het heir van Amaleck,
En Moab, en 't geweld der trotse Philistijnen.
De zon quam, dagh op dagh, in Vaders zege schijnen;
Tot datze, voor zijn' troon, ter aerde leggen zagh
Al wat op Isrel roem en roof te haelen plagh.
Zoo ras als Samuël den Herder had gegoten
Den balssem over 't hoofd, dat voor zich vond ontsloten
De poorten van ons hof, vervloeide Sauls eer,
En vorige geluck allengskens, min noch meer
Gelijck een beeck, die van een' laegen heuvel steigert,
Verdrooght, zoo ras de lucht het aerdrijck regen weigert.
Een damp holp 's Konings brein aen 't woên, en uit [zijn stel,
Zoo dat men 't smeecken most met 's herders snaerespel.
Indien de wapens yet, dat loflijck klonck, bedreven,
't Werd al de dapperheid des herders toegeschreven.
Al 't volck begon terstond naer David om te zien.
't Was: Saul sloegh'er een, maer David sloegh'er tien.
Ghy zelf ontzaeght u niet dien ouden heer te tergen
Met 's ballings leven, tot ons harteleed, te bergen.
De stapel van zijn ramp werd met zijn hand voltoit,
Toen hy 't gebergt met doôn en wapens zagh bestroit.
De schoonzoon werd daerop voor koning uitgeroepen
Van Juda; Isboseth van Abner, en zijn troepen:
Dees zwaeide te vergeefs den zegenloozen staf,
Want Davids maght nam toe, en Sauls afkomst af.
Wy vonden ons alom geslagen, of verraeden.
Wat wil men, uwen druck opwroetende, u beladen.
Wy raeckten van den stoel. De herder steegh'er op.
Een yeder bad hem aen, en gaf ons huis de schop.

1396 *Zoo dat men 't smeecken most: smeecken* is hier „verzoeten, verzachten weder op zijn streek brengen."

1401, 1402 Dit is tegen Michol gericht. Zie 1 *Sam.* XIX.

Wy, yegelijck ten spot, dus uit den troon gebeten,
Die schier een halleve eeuw van d'onzen werd bezeten,
Verlaeten vrolijck 't licht; om langer niet versmaed
Te duicken, onder hem, wiens starre boven staet;
En die ons nimmer deel aen Vaders erf zou gunnen,
Om niet door 's anders eer zijn eere te verdunnen.
Oock staet een edel hart, gedreven uit het spoor
Van 's werelds heerschappy, de dood veel schooner voor
Dan 't leven, zonder hoop van ymmer te regeeren,
En eenen schildknaep dus zijn huis te zien braveeren.
Dies bidden wy, magh 't zijn, en is uw gunst zoo groot,
Verbid uw zoonen niet, noch quelt u in hun dood.

Michol.

Och waertghe in 't harrenas als helden omgekomen,
Daer grootvaer 't leven liet, en sneuvelde op uwe oomen.
't Waer eerelijck en met een lijckklaght doorgegaen.
Mijn druck, aen 't sluimeren geraeckt, vangt weder aen,
En schiet als uit den droom, ontstelder dan te voren,
Om dees vervloeckte dood en straf, uw hoofd beschoren.

Rispe.

Mijn kinders, heb ick u tot zulck een' smaed gebaert,
En zoo zorghvuldighlijck gekoestert, en bewaert
Tot d'allerhardste straf, die yemants hoofd kan treffen?
Ick stort, ick stort. Oud wijf, wie zal u weder heffen?
Wie stutten met zijn hand? Ick zwijm, ick sterf van rouw.
Ick ben een levend lijck. Waer leeft bedruckter vrouw?

Gabaonners.

Zy tergen ons geduld met al dit ydel treuren.

Michol.

Ghy zult een moeder eer van haere kindren scheuren,
Dan scheiden. 't Veil omhelst den ollem niet zoo hecht,
Als zy zich om hun' hals en armen wind, en vlecht.

1413 *Gebeten:* afgeklommen.
1426 *Sneuvelde:* viel.
1439 *'t Veil:* de klimop.

Rispe.

Mijn zoonen, 'k laet my niet van uwen boezem rucken.
Zoo zal ick mond aen mond, en borst aen boezem drucken.

Gabaonners.

Ghy worstelt te vergeefs, o weereloos geslacht!
Wijckt af, uw hof heeft uit. Hier koomt een stercker maght:
Dies duickt voor haer van zelf, eer zy u strax leer duicken.

Gebroeders.

Ghy mooght d'ontfange maght gebruicken, niet misbruicken,
En tegens vrouwen minst, noch minder tegens haer,
Die u weleer geboôn.

Gabaonners.

Wat vordert dit misbaer?

Michol.

Och zuster Merob, zie, hoe handelt men uw kinderen.

Rispe.

Och koning Saul, help my dit geweld verhinderen.

Gebroeders.

Nu, moeders, weest getroost, en zet uw hart wat neêr.
Nu kust ons noch voor 't lest, noch eens, en dan niet meer.
Verreuckeloost u niet vergeefs. Laet Cham betyen,
En gunt de wraeck haer wil. Hier baet geen tegenstryen.
Dit onweer sleept ons wegh, dies staeckt uw droef geklagh.
Geen ancker hecht zoo vast dat tegenhouden magh.

Michol.

O mijn verweze zoonen,
Zijn dit de goude kroonen
En scepters, aen uw hoofd
En rechte hand belooft?

Zijn dit d' yvoire trappen,
Om op den troon te stappen,
En wyd en zyd ontzien
De stammen te gebiên?
Heeft my mijn hoop bedrogen?
En zijt ghy opgetogen
In mijnen zachten schoot
Tot zulck een harde dood?
En moet, och, moet ick lyden,
Dat slaeven zich verblyden
In hunner heeren leed?
Hoe valt u 't lot zoo wreed?

Rispe.

Och, och! dit's balsem in mijn wonden.
Ick heb mijn' Saul weergevonden,
En Abner. 'k Zie met vreughd althans
Hier voor my staen mijn beide mans.
Daer staen die helden voor mijn oogen.
Ick heb, ick hou hen, 'k hou hen vast.
Nu vrees ick langer leed, noch last,
Noch zwaerden, noch gespanne bogen.
Mijn eerste en leste bruidegom,
Ick kus, ick heet u wellekom.
Waer waertghe toch zoo lang gebleven?
Hoe lietghe my zoo lang alleen?
Ick zat en treurde op dezen steen,
En schiep niet langer lust in 't leven.
Och, blijft my nu getrouwer by.
In deze dicke duisternissen.
Ick magh de zon, maer u niet missen.
Of is dit spoock, of raezerny?

Gabaonners.

Ja, wel is 't raezerny. Men ley haer strax naer binnen.
Zy raest van rouw, ghy ziet, het gaet haer aen de zinnen.
Voort voort, de dagh verloopt. Al lang genoegh geschreit.

1466 *Opgetogen:* opgevoed.

Gebroeders.
Nu moeders, weest getroost tot in der eeuwigheid.

REY VAN PRIESTEREN.

Zang.

Wat was dat een vervloeckte dagh,
Toen, midden onder vier en tachtigh,
Ahimelech doorsteecken lagh.
Die dagh is Levi noch indachtigh,
Toen dit aertspriesterlijcke licht,
Met zesmael veertien bleecke straelen
Gedoodverft om zijn aengezicht,
In eene zee van bloed ging daelen,
Van bloed, 't welck uit hun boezems liep,
En, verwende het sneeuwit linnen,
Vast wraeck, als 't bloed van Abel, riep
Tot God, en alle Seraphinnen.
O bloed, wat hebtghe God geklaeght?
'k Heb wetende niet quaeds bedreven,
Alleen 't orakel raed gevraeght,

1494 Achter dezen regel staat in het op bl. 7 beschreven exemplaar: „de vertooning daer de gebroeders hangen en wort vande Gabaoners gesprooken.

't Gerecht des Hemels haet het gruwlijck bloed-vergieten.
Verdelght al Sauls huis en zijn gedachtenis.
Al schijnt het aen den tijd hier jaren lang t' ontschieten,
Hoe lang de wraeck vertreckt, zy komt in 't end gewis.

„En daerna door een vande staat Juffers dit andere:

Hef op, hef op, met naar geschreeuw,
Aanschouwers treurt met Sauwels weeuw,
Die hier al 't koninglijck geslacht
Soo deerlijk siet om hals gebracht,
Maar denkt hoe 't moederlijke hart
Ontstelt sij midden in dees smart,
Die sij om hare vruchten lijt
Geen mes noch vlim dat scharper snijt,
Als dit dat haar gemoet doorvlimt.
De son daalt neer, den avond klimt
En valt met drup'len en met douw,
Maer niet een traan ontsijgt dees vrouw,
De moeder lijd de grootste straf.
Nu mach' er niet een traantjen af.

J. v. V.

Den held geweer en spijs gegeven.
'k Heb Sauls scepter noit misdaen;
En ziet God koel dien gruwel aen?

Tegenzang.

'T En bleef niet by dit bloedigh bad,
Die dolle kon zich niet verzaeden,
Hy most in Nobe, Aärons stad,
Tot d'enklen toe in bloed gaen waeden.
Daer werd noch arm, noch rijck gespaert,
Noch man noch vrouw, noch zuigelingen,
Noch maeghden; toen dat droncken zwaerd
Gevolght van zoo veel bloote klingen
Het al vernielde, oock 't stomme vee;
Ja zelf de stad, die d'eere stutte
Des hemels, als een kind van vreê,
Haer school, oock d'Ephod, en Gods hutte,
Wat heiligh en onheiligh was,
Most voort, in 't algemeen verdelgen.
De moord sloegh voort, deur dezen plas,
En trof (zy mosten 't meê verzwelgen)
Ons Gabaonners op den kop:
Dees droncken meê van 't zelve sop.

Toezang.

Eerwaerdste Vader, Abjathar,
Ter goeder uur zijt ghy 't ontdoken,
Gelijck een ondergaende star,
Om ryzende, eens te zien gewroken
Rechtvaerdigh, buiten uwe schuld,
Uw Vaders onrecht, en uw magen.
Toen waren 't tyden van geduld:
Maer sedert druppelden Gods plaegen
Op 't moordhof van dien schelmschen Vorst,
En alle zijn nakomelingen,
Van 't priesterlijcke bloed bemorst.
Aldus verkeert de beurt der dingen.
Gods tulband lyd noch schimp, noch hoon.
Wie God ontwyd, ontwyd zijn kroon.

1535 *Buiten uwe schuld:* buiten uw toedoen.

HET VYFDE BEDRYF.

LEVYTEN. DAVID.

Levyten.

Zoo moet het allen gaen, die Davids scepter haeten.

David.

In welck een' schijn hebt ghy d'ellendigen gelaeten?
Hoe koelde Gabaon zijn wreecklust met dit bloed?

Levyten.

Zy stapten onversaeght de wisse dood te moet,
Ter poorte uit, door een straet van menschen dicht-
[gedrongen,
Een mengsel van Hebreen, en allerhande tongen,
En, al den wegh in 't lang, bewonden met een' ring
En drommel volx, 't welck voor, ter zyde, en achter ging.
De Gabaonners, die, van heilge wraeck bezeten,
De zeven halzen, hecht gesloten aen een keten,
Vast sleepten, toonden hun het wraeckautaer van veer,
Uit woeste dartelheid, en woedden min noch meer
Als 't boschzwijn, tegens moede en afgejaeghde honden,
Wanneer 't schuimbeckende, om het smarten van zijn
[wonden,
Ten einde van geduld, kranckzinnigh gild, en balckt,
Een' muil vol kiezen en twee blicken openspalckt,
En zijn vervolgers vat; die, uit den aêm geloopen,
Hun heete zwynejaght nu met den hals bekoopen.
Wy hebben nu, riep d'een, gelicht het wolvenest,
Het leger rood van moord, en deze lamrepest,

1546 *Schijn:* staat, gesteldheid. — *d' Ellendigen:* de ongelukkigen.
1552 *Drommel:* menigte.
1560 *Blicken:* oogen.

Die toeley met den tand op byten, ryten, stroopen;
't Gebroed van 't welck niet goeds voor herders stond
[te hopen,
Zoo vet een' buit, als oit een jaeger opdoen kon.
Hoe willenze te pronck, gebraeden in de zon,
De luiperds noôn te gast, en arenden, en kraeien,
En hen met spieren, mergh, en brein, en oogen paeien?
Een ander riep: hoe past die keten, om den hals
Van 't koningklijck geslacht? maer dit metael is valsch,
Of slechter als het goud, dat Saul plagh te kroonen.
Hoe word de vader nu verheerlijckt in zijn zoonen?
Een ander: vaert niet voort. Ziet toe, en wacht u, dat
Ghy met doorluchtigh bloed uw handen niet beklad,
En u Mephiboseth flus opkoom al verbolgen,
Die naer zijn' ezel toeft, om 't onrecht te vervolgen.
Een ander: neen, 't is best dit kostlijck bloed gespaert.
Men maecke een' zack van 't lijf, en knoop het toe, zoo vaert
De damp der staetzucht niet in 't brein, gelijck voorhenen.
Hoe weeligh treênze nu op huppelende beenen?
Dus endlijck af en opgestegen met veel spots,
Geschopt, gesleurt, vervloeckt, genaeckenze de rots,
Waer op de ziel, door storm vervallen, dreight te stranden.
Het hangen van 't geberght met allerleie standen
Van menschen, zoo wel oud als jong, en arm en rijck,
Behangen, en gepropt, een' schouwburgh was gelijck,
Recht over Gabaä, daer d' eerste der drie bergen
(Wier platte kruinen elck de lucht en hooghte tergen)
Allengskens afloopt aen de grens van Ephraim,
Die van den stroom naer zee zoo slangwijs kruipt, en slim,
En hier dees heirbaen kruist, die, als een lijn geschoren,
Schiet van Jerusalem recht toe op Sichems toren.
Hier valt de reis en toght van overal voorby.

1575—1578 De woorden, hier aan een der Gabaonners in den mond gelegd, zijn ironisch gesproken: hij veinst de anderen bang te willen maken voor den zwakken Mephiboseth, die maar op zijn ezel wacht, om dien te bestijgen en hen te komen aanvallen.

1586 *Het hangen:* de helling.

1592 *Slim:* 't zelfde als „schuinsch, krom," vanwaar het ook in de beteekenis van „scheel" genomen wordt.

1593 *Geschoren:* gespannen.

De staecken stonden reed, en zeven op een ry.
Gods wraeck glom Gabaon en Levi uit zijne oogen.
De Benjaminner hiel zich stil, en ingetogen,
Ontveinzende met kracht den rouw, die 't hart beving,
Vermits zijn Zevenstar zoo druckigh onderging,
Voor d'aengebede zon van Juda, hoogh aen 't ryzen.
Het was 'er drock te doen met roepen, wencken, wyzen.
De Broeders stelden zich met 't aenzicht herwaert aen.
Armoni zagh men daer getroost in 't midden staen,
En wencken met der hand, om tegens 't volck te spreecken.
De hoofden werden strax met stilte als overstreecken,
De monden zwegen kort. 't Gerucht had uitgeraest:
Gelijck, wanneer de wind met stijve kaecken blaest
By buien in 't gewas, de wufte korenairen
Na 'et ruisschen eene poos geraecken te bedaeren.

David.

Wat sprack die braeve borst? Wat lagh hem toch op 't hart?
Mijn geest bezwijckt. Ick ben beladen met zijn smart.

Levyten.

Aenschouwers, sprack hy, nu dit lot ons schijnt beschoren,
Wy neemen 't willigh aen, als sterfelijck geboren.
Zoo dit u uit den muil van dieren hongers nood
Kan rucken; offert ons, en leeft door Sauls dood:
Maer leert u midlerwyl aen niemants lot vergaepen.
Ghy ziet, wien vader eer verloste van de schapen,
En ophief uit het stof en voetzand, als een' zoon,
Zoo hoogh, en die nu trots gezegent met zijn kroon,
En 't maghtige bezit van dertigh koningkrijcken,
Schoon 't wettige geslacht de vlagh voor hem ging strijcken,
Dien helschen wrock van Cham in slaep wil wiegen, met
Den voet op 't overschot van vaders kist gezet;
Al is 't geen nood, dat wy, och wemelende wormen
Van 't lang verrotte lijck, hem uit den zetel stormen.
Maer d' opperste, wien alle ons rampen zijn bewust,
Zy wreecker, en vergun zijne afkomst vre, noch rust.
Dat zich de broeder met des broeders bloed verzade,

1618 *Wien:* hij bedoelt David.

En Abjathar vervalle in 's nazaets ongenade.
Dat Levi en de kracht der stammen het gebit
Verwerpe, eer 's Herders staf bereick het derde lidt,
En, onder eenen vorst, den vorst van Juda dage
Te velde, daer het roockt van moord, en nederlage;
In 't bloedigh worstelen van Rijcken tegens een,
Van heirkracht tegens heir, van steden tegens steên,
Autaeren tegens koor, en tempel, en autaeren,
En Aron met den staf in Arons schild gevaeren.
Dat 's Herders eigen kroost, of 't grootste deel hier na,
Geweldigh aengerand, om hals raecke, of verga
En quyne in vangenis, en vreemde slavernye;
En Isai afsterf van den staf en heerschappye.
Dat zich d' Aertspriester zette in 's rechters hoogen troon,
Oock zelf met Jesses kroon Aärons tulband kroon',
Ja blindling wroet naer roest van rijckdommen en gaven,
Uit holle gierigheid, in 's Herders assche, en graeven.
Zoo dit ons waerende asch en geest noch niet vernoegh;
Dat Juda scepterloos en Levi, wien dit wroegh,
Voorvlughtigh, zonder kerck, en outer ommezwerve,
En, onder 't Heidendom, verstroit en heiloos sterve;
Op dat, al d' aerdboôm deur, geen zoo verschoven hoeck
Te vinden zy, die niet getuigh van Sauls vloeck.

David.

'k Verdroegh dien last des vloex van Simei geduldigh,
'k Verdraegh dit oock van hun. God oordeelt my on-
[schuldigh,
Die zijn gerecht voldoe. Des volx behoudenis
Waermeê, 't en zy men 't bergh, het omgekomen is,
Beweeghtme meer dan 't leed van zulcke lieve magen;
God geef wat opspraeck oock mijn faem hierom zal dragen
By den nakomeling. Mijn glori valle in 't slijck.
Ick schel hun 't schelden quyt, ten dienst van God, en
['t Rijck.
Wat zegen heeftme 't volck voor zulck een' vloeck
[gegeven?

1655, 1656 *Des volx behoudenis* enz. Versta: het behoud van 't volk, waarmee het gedaan is, wanneer men het niet behoedt.

Levyten.

Het volck stack driemael op: God spaer den Koning 't leven.
God demp d' erfvyanden, die naer zijn' scepter staen.
Toen greepen hen terstond onze outerknechten aen,
En wringende om den hals de taeie en gladde koorden,
Verboôn de keel de lucht, den mond die lasterwoorden.
Zy stortten op het gras, als zeven pylers, neêr,
Als hun de grond ontzackt. Men trock de lijcken weêr
Met touwen op, en hingze aen staecken, elck byzonder,
De handen boven vast, en bey de voeten onder.
Niet een van al, dien 't hoofd niet slap voorover hing
Op 't hart, gelijck of hun de zachte slaep beving.
Dat raeckte menigh hart met avrechts medelyden:
Terwijl een rouwkarros door al den drang quam ryden
Den berregh op. Elck weeck met groote eerbiedigheid.
Men twyfelde eerst wie 't was, en twiste om klaer bescheid,
Tot dat, voor 't nieuw gerecht, de paerden staende bleven,
En Rispe hallef dood, en van dit lot gedreven,
Met handen in het hair uit heuren wagen zeegh,
En, onder d'oxels voortgeleit, de staecken kreegh,
En vatte 't heiloos hout, waer aen de zoons gebonden,
Hun stomme moeder vast met spraeckelooze monden
Noch antwoordden, zy zelve een marmerbeeld geleeck,
Behalven alsze zweem, zoo dickwils 't hart bezweeck;
En, zonder datwe een traen langs 't aenschijn rollen zagen,
Van 't zuchten aen 't gesteen, van stenen quam aen 't
[klaegen.

David.

De jammerklaght verlicht den moederlijcken druck,
Gevat door 't naer gezicht van 't deerlijck ongeluck
Der zonen, op wier hoofd zy al haer hope bouwde.
Hoe klaeghde d'arme weeuw, toen zy 't gerecht aen-
[schouwde?

Levyten.

Helaes! wat zie ick hier met drooge wangen aen?
Kan dit een moeder zien, en op haer beenen staen?

1662 *Stack—op:* hief aan.
1673 *Avrechts:* misplaatst.

Och kinders, kustghe my met neergeslage troni?
Zijt ghy 't, Mephiboseth? Zijt ghy 't, mijn troost, Armoni?
Wien van dit lieve paer omhelze ick allereerst?
Zijt ghy dat edel kroost, waer door uw vader heerscht,
Gelijck zijn mond beloofde? als hy my kuste, en streelde;
En, smeltende in mijn' schoot, genoot volop van weelde,
Daer ick dit eertijds schoone en welgeschapen lijf
(Doch nu een grijns, een best, een oud verschoven wijf)
Hem opdroegh met de roos, die opging voor zijn straelen,
Gewoon den morgendauw uit haere jeughd te haelen.
Heb ick u, waerde zoons, tot zulck een end gebaert,
Op dat ghy een grijphoen, een' tiger, wreed van aerd,
Zoud vallen in den beck, en gruwelijcke kaecken?
Maer neen, ick wil om u mijn leger slaen, en waecken,
En, nacht en dagh, geen weer ontziende, op schildwacht [staen,
Noch rusten, eer men u ter aerde heb gedaen.
Zoo klagend, raecktze in 't end van klaegen aen het [schreien,
En doet haer jofferen een' zack op d' aerde spreien.
Daer zetze zich, en huilt, en balckt, en houd geen maet.
Het licht valt haer te sterck, hoewel het onder gaet.
Nu zal u Sauls asch noch wroetende afkomst hinderen.
Hy heeft geprofeteert, maer niet van zijne kinderen.

David.

Och Ajas dochter, hoe betoontghe met der daed,
Dat geene moeder 't kind in 't uiterste verlaet,
Oock niet, wanneer de ziel van 't lichaem zy gescheien.
Daer koomt Mephiboseth: my dunckt, ick zie hem schreien
Van blyschap; overmits de geesten [door de smart
Van dees gedreighde straf, getrocken eerst in 't hart,
En daer besloten, en beklemt van alle zyden]
Uit hun gevangkenis geslaeckt van 't naeckend lyden,
Opvliegen naer het brein, en dryven naer beneên
Door d' oogen de verdunde en zilte vochtigheên.
O heftige ommezwaey van heftige gedachten,
In wederlevenden, die strax de dood verwachtten!

1722 *Van:* door.

MEPHIBOSETH. DAVID.

Mephiboseth.

Gezalfde Koning, ick val met mijn zoontje neêr,
Voor uwe knien, en kan uw weldaên nimmermeer
Verdienen, nademael ghy my, nu nieuws herboren,
Verloste van het lot, dit kind en my beschoren,
Gelijck mijn ooms, en neefs, en al mijn grootvaers huis,
Vermorselt voor uw' troon tot pulver, en tot gruis.
Ick zit aen 's Konings disch, als andre dischgenooten.
Ghy hebtme met genade en zegen overgoten,
Uit liefde, die ghy draeght mijn' vader Jonathan.
Een weldaed schort'er noch, indien 't geschieden kan,
En wy, vergeef het ons, u wijder vergen dorven.
Dit schuldigh zevental, vervloeckter dood gestorven,
Blijft hangen, schoon de zon alree in 't water duickt.
Het klaeght, dat Moses wet uit afgunst word misbruickt,
't Gezegent land besmet, en bid om eene gave,
Magh 't wezen, dat men hen, eer d'avond val, begraeve,
Naer 't oud gebruick. Ghy preest weleer de burgery,
En Jeughd van Jabes door gezanten; om dat zy
Mijn grootvaers dooden romp, waermeê de poorten praelden
En vesten van Bethsan, by nacht, gewapent haelden,
Met staci brandden, en met vasten en gesteen
Den vader en drie zoons in 't woud ter aerde deên.
Ghy staet, vertrouwen wy, niet min als toen, in reden.
Dees hebben strafs genoegh, hoewel met Recht, geleden.
Zy hangen op de grens, heel Benjamin te spijt,
In 't oogh van al, wat langs 't geberghte reist, en ryd;
In 't oogh van Sauls hof, en stad, op zijn geboorte
Eer trots, en riecken al ten neus in van dees poorte,
Waer door de bestevaêr al triomfeerend toogh,
Tot roem zijns vaderlands. Zy hangen in het oogh
Der Cherubinnen zelfs, die hier de Bondkist decken,
En draeien 't aenschijn, schuw van zulcke doodse vlecken.
Ghy hoort wel aen 't misbaer, hoe Rispe smeeckt, en bid,
Gelijck een stockbeeld zit, en mymert, daerze zit,
En zomtijds opschiet, op geruisch van klaeuw, en vlogel;
Op datze 't wild by daegh, te nacht den naeren vogel
Van 't stinckende aes verjaegh. Dat zitten valt te bang,

In zulck een eenzaemheid; d' aenstaende nacht te lang,
Een oud en koud geraemt, alreede heesch van kryten.
Dat vasten, dat gekerm, dat waecken moet haer slyten,
't En zy men 't hart verquick. Beweeght u 's moeders trouw
Tot haere vruchten niet; zoo laet u 's Konings vrouw,
Een uitgeleefde weeuw, het hair om 't hoofd beweegen,
En 't lichaem, in wiens arm uw voorzaet heeft gelegen.
Bezwalck toch niet in haer den glans der majesteit,
Die noch in d' oogen speelt, waer in d' aenminnigheid
Des Konings, eer haer vel noch was geploeght vol voren
Zich spiegelde, noit zat van kussen, en bekoren.
Zoo zegen d' oppervorst van boven uwen staf.
Zoo ruste uw afgeheerscht gebeente in 't eerlijck graf.
Zoo roeme uw nazaet staegh op uw gedachtenisse,
Als 't nimmer Davids kroon aen wettige afkomst misse.

David.

Sta op, mijn Neef, sta op: al haest genoegh gezeit.
't Is meer dan billijck, dat na 's Rechts gestrengigheid
Gena heur beurt bewaer. Nu droogh en wisch uwe oogen.
Wy gunnen u al 't geen God stelde in ons vermogen.
Het waer nu tijd de zein te slaen in 't garstenveld,
Maer 't ziet'er veel te dor en mager toe gestelt.
Zoo ras de wolcken 't land bevochtighen met regen,
Tot teecken van Gods zoen, door 't zevental verkregen,
Zal ick dees lijcken strax doen slaecken van het hout,
En hen in 't graf van Kis, te Sela trots herbouwt,
Met uw grootvaderlijck en vaderlijck gebeente,
Van Jabes hier gevoert, met staci van gemeente
En Grooten, koningklijck begraeven, naer hun' staet.
Nu volgh my na in 't hof. Ick blijf uw toeverlaet.

1778 *Misse:* ontbreke.

DAVIDS LYCKKLAGHT

OVER

SAUL EN ZIJN ZOONEN.

De braefsten, dien ghy hebt gedraegen,
O Isrel, leggen nu verslaegen
Op uwe bergen. Wat geweld
Of 't puick der mannen heeft gevelt?
Verhaelt dit niet aen ons misgonners
Te Gath, noch meld toch d'Askalonners
Op hunne straeten 't ongeval,
Door uw luidruchtigh lijckgeschal:
Om niet de maeghdelijcke reien
Des Philistijns ten dans te leien:
Dat 's onbesnedens dochters niet
Gaen lachen over ons verdriet.
O Gilboa, dat dauw noch regen
Voortaen uw hooge toppen zegen
Met loof en gras, noch d'acker draegh
Zijn tiende, die Gods hut behaegh:
Want op uw hooghte en ope velden
Ontzeegh de schild, en 't hart der helden;
De schild van Saul in den strijd;
Als had hem God noit ingewijd.

Davids Lyckklaght over Saul en zijn zoonen. Afgedrukt volgens den tekst achter de eerste uitgave der *Gebroeders* (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 321).

3, 4 *Wat geweld of 't puick der mannen heeft gevelt?* welke overmacht was het, die 't puik der mannen geveld heeft?

18 *Ontzeegh de schild, en 't hart der helden:* ontzeeg aan de helden het schild en het hart.

De boogh van Jonathan en 't snedigh
Geweer van Saul quam noit ledigh
In't hof, maer vuil van vyands bloed,
En 't vet der dappren, trots van moed.
Die Jonathan, die Saul minnelijck,
En beide schoon, en onverwinnelijck,
Terwylze leefden, kon de dood
Niet scheiden, in den jongsten nood.
Geen arends vleugels waren sneller,
Geen kies noch klaeuw van leeuwen feller.
Och Abrams dochters, schreit op 't lijck
Van Saul, flus noch Vorst van't Rijck:
Die u met purperen gewaeden
Bekleede, en 't kleed met puickcieraeden
Gesteente en goud te cieren plagh.
O onvergetelijcken slagh!
Hoe stortten daer de vroomste koppen!
O Gilboa, op uwe toppen
Viel d' onversaeghste en stoutste man,
Die groote krijghsheld Jonathan.
Och Jonathan, mijn zoet vertrouwen,
My zoeter dan de min der vrouwen,
Mijn broeder dus verongeluckt;
Nu voel ick, hoe uw dood my druckt.
Geen moeders hart had zoo verkoren
Het eenigh pand, uit haer geboren,
Als ick uw ziel. O heldenheir!
Hoe quaemt ghy om met uw geweir!

21 *Snedigh:* scherp van snede. Het *snedigh geweer* is bij omschrijving het *zwaard* van Saul, in over- of nevenstelling met Jonathans *boog.*

29, 30 *Sneller...feller:* t. w. in het noorden.

32 *Flus:* zooeven.

DE
KONINGKLYCKE HARP
AEN
KORNELIS VAN KAMPEN.

Wie David pooght te steecken naer zijn kroon,
Die terght, als Lucifer, den hooghsten troon,
En word geschopt uit dat oneindigh schoon
Des grooten Vaders.
Gods goude tong, van hemelsch mann' bedouwt,
Gaet weiden, als een pen gedoopt in goud,
Die treckend haer geleert vernuft ontvouwt,
Op zuivre bladers.
Ghy, *Kampen*, moght dit t'elckemael bevroên,
Wanneer uw geest in Nederduitschen schoen
Nastapte dien Hebreeuschen kampioen,
En dappren zinger,
Die levend uitdruckt al wat hy beseft,
En zo verzinckt, en zoo de maet verheft,
Dat zy op 't allerhardste voorhoofd treft
Gelijck zijn slinger.

De Koningklycke Harp aen Kornelis van Kampen. Volgens den tekst achter de eerste uitgave der *Gebroeders* (*Bibliographie van Vondels werken*, nº. 321).

Kornelis van Kampen was waarschijnlijk de vader van Maghtelt van Kampen, op wier vroege dood Vondel een gedicht maakte (*Vondel* 1621–1625, bl. 94). Hij was een oomzegger van Roemer Visscher en een cosijn van Anna en Tesselschade Roemers. Van Kampen was in 1564 geboren en ondertrouwde 17 October 1602 met Catharina Quekels. Hij heeft de Psalmen berijmd. Zie over hem mijn opstel in *Oud-Holland* III, bl. 164.

3 *Geschopt:* met geweld uitgestooten.

7 *Treckend:* trekken vormende; het is de *pen*, van welke gesproken wordt.

10, 11 Met andere woorden: wanneer gij Davids psalmen in 't Neerduitsch vertaaldet.

14 *En zoo verzinckt:* versta: *de maat.* „De maat verzinken" is hetzelfde als „haar doen zinken, doen dalen."

't Zy hy zijn stem verfijnt, of die vergrooft,
De wrongkroon voeght dat vet gebalssemt hoofd
Des mans, naer 't hart des hemels, hoogh gelooft
In 't eeuwigh leven:
Zijn rijck gedicht, geen droom, geen ydle vond,
Begrijpt den schat van 't oud en nieuw Verbond,
Vertelt, en leert, en bid, en heelt en wond,
Met kunst doorweven.
De zangerige mond is altijd vol
Van Jakobs harder, geen' verzierde' Apol,
Die d' uitgeleze schaer, gedost met wol,
Aen versche beecken,
Zorghvuldigh drenckt, en in het groene weit,
En onverdwaelt op 't rechte spoor geleit,
En haer beschermt door zijn getrouwigheid
Voor wolventreecken.
Hier duickt voor 't licht des Scheppers d'eerste nacht,
En 't werreckstuck der wereld toont met pracht
Des werckers wijsheid goedigheid en maght
In alle deelen:
't Gewelf des hemels straelen van zich geeft,
De lucht doorluchtigh vol gevogelt zweeft,
De woeste zee die bruischt, en 't aerdrijck leeft
Door stadigh teelen.
Wie beeft niet, als de hemel Abrams zaeck
Rechtvaerdigh handhaeft, toegerust met wraeck,
En schept in bloedvergieten zijn vermaeck,
En groeit in 't smoocken?
Verbolgen onweer voert hem grimmigh heen.
Om hoogh is vier, en duisternis beneên.
De donder morselt, blixem brand de steên,
De bergen roocken.

18 *De wrongkroon:* de tulband of sluierkroon, gelijk de Oosterlingen die uit ineengedraaide stof dragen.

19, 20 *Geloofd in 't eeuwigh leven:* deze zin sluit niet, tenzij men *gelooft* als partic. van *loven* neme, en dan leze: „geprezen in eeuwigheid."

26 *Jakobs harder:* zinspeling op Psalm XXIII. — *Verzierde':* verdichte.

31 *Getrouwigheid:* getrouwheid.

33 *Hier duickt,* enz.: toespeling op Psalm CIV.

38 *Doorluchtigh:* doorschijnend.

41—44 Zie Ps. XVIII en LXXVII.

De stroom verdrooght, 't geberghte smelt als was.
't Getroffen vee bespreit 't gezengde gras.
De glans der hoven leit gedooft in asch,
En gloende voncken.
't Afgodisch volck, een handvol overschots,
Noch onlangs al te wreveligh en trots,
Gedoodverft kruipt in d' allernaerste rots,
Vol moordspeloncken.
't Geloovigh hart schiet vleugels aen, en stelt
Zich schrap ter vlught naer 't licht bestarnde veld,
Op 't zingen, 't welck genote deughd vergeld
Met lof te strengelen,
Door schelle cymbel, trommel en schalmey,
In 't midden van den Maeghdelijcken rey,
En na te volgen met een lief gevley
Het koor der Engelen.
Het vrolijck hof ten dans gaet, op 't geluid,
Het welck begroet de vorstelijcke bruid,
Die met borduursel haeren boezem sluit,
En teere lenden:
Die schoone ziet naer bloed, noch maeghschap om:
Zy volght den liefelijcken bruidegom,
Der allerschoonste jongelingen blom,
En 't hoofd der benden.
O gryze Amfion! eer van Bethlehem,
Uw welgestelde harp, en helle stem
Die bouwen 't onvermaerd Hierusalem
Tot aen de wolcken.
Te Salem blinckt de tempel, en 't palais.
Hier zeit men oorloogh aen: hier sluit men pais:
En herwaert streckt, van oost en west, de reis
Zoo veeler volcken.
Hier kittelt hy den kerckelycken galm,

55 *Gedoodverft:* met de doodverf op 't gelaat.
57—64 Toespeling op Psalm LXXXIX.
65—72 Toespeling op Psalm XLV. De hier bedoelde *Vorstelijke bruid* is de Kerk.
73 *Amfion:* Amfion staat hier voor „voortreffelijk zanger," gelijk lager *Orfeus.*
77—80 Toespeling op Ps. XLVIII, LXVIII, LXXII, LXXXVII en soortgelijke
81 *Kittelt: kittelen* heeft hier den zin van „streelen, opwekken."

En rotsen weerklanck met een' nieuwen psalm,
In schaduw van een' ceder of een' palm
Of vette olyven.
De berregh Sion is zijn Helikon:
De klare cederbeeck zijn hengstebron:
De wet en wijsheid Gods de kuische non,
Die hem leert schryven.
Op 't draven van dien Goddelijcken styl
Gevoelt de ceder Babels scherpe byl;
Treckt Moses op van den geplaeghden Nyl;
Ontspringen aders
Wt steile rotsen; stremmen zee en vliet;
Verryst de stad uit puin, na lang verdriet;
Bekent de zoon al wat 'er is geschied
By d'oude vaders.
Mijn Zanger zit in Gods verholen raed,
En spelt Messias, dat beloofde zaed,
Zijn koningklijcke' en priesterlijcken staet,
En wonderwercken.
Wie blaeckt niet, wanneer David David kust?
En 't voorbeeld 't nabeeld tegentreed met lust,
Den dieren hoecksteen, daer 't gebouw op rust
Van bey de kercken?
Hy streckt een spiegel van oprechte boet,
En valt zijn' God voor 't hoogh autaer te voet,
En wascht vermagert het bevleckt gemoed

87 *De kuische Non: non* staat voor: muze of zanggodin.

89—94 Vondel geeft hier te kennen, dat David, in verheven stijl, van Babel, van den uittocht der Kinderen Israëls uit Egypte, van hun tocht door de Roode Zee, van Mozes' wonderen in de woestijn enz. gezongen heeft. Vergel. Psalm LXXVIII, CV, CVI, CXXXVII en andere.

95, 96 Met andere woorden: leert het nageslacht de geschiedenis zijner vaderen kennen.

98 *Spelt Messias:* dit ziet op Psalm II en meer andere.

101 *David David kust:* deze uitdrukking wordt verklaard in den volgenden regel. David, koning van Israël, is, volgens de typische opvatting der Schriftuur, een voorbeeld of afschaduwing van den waren David, den Koning der Eeuwigheid: — het woord *kussen* heeft dan ook hier alleen de beteekenis van „begroeten."

105—120 Toespeling op Psalm LI en de overige Boetpsalmen. Vergelijk hier ook Psalm XXXVIII, LIX, XCV, CXVI, CXVIII en dergelijke, 't zij Rouw-, 't zij Vreugdepsalmen.

In droevigh zuchten.
Gods pylen, een onlydelijcke smart,
Die zitten diep in zijn doorschoten hart,
Van misdaên en van vyanden benart:
Waer zal het vlughten?
Barmhartigheid neight derrewaert het oor,
En breeckt gelijck een helder zonne door
Dien damp, en wischt van het genadekoor
Des schreiers oogen:
Dees vind zich dan gezalft van alle wee,
En springt en huppelt, als een dartel ree,
En offert danck, en slaght 't gewyde vee,
Tot vreughd bewogen.
Dees Zanggoddin ontsluit Gods heerlickheid,
En toont u d' onbepaelde Majesteit,
In 't weeldigh leven, 't welck geen tranen schreit,
Noch weet van treuren:
Hier praelt dat onverdraeghlijck aengezicht,
In 't driemael heiligh ongenaeckbre licht:
Ontelbaere Englen passen op hun' plicht
Aen 's hemels deuren.
Hoe zuiver klimt hy op des heeren bergh,
Met beenen zwanger van godsdienstigh mergh,
Onnozel, zonder gal, en zonder ergh.
Geene offeranden
Geen bockenbloed, noch geen onreedlijck beest
Behaegen hem, och neen! maer allermeest
Rechtvaerdigheid, en een verslegen geest,
De waerdste panden.
Ghy reuckeloose, roept hy van om hoogh,
Hoe micktghe dus met uw' gespannen boogh,
En quetst den appel van het alziende oogh,

121—128 Zie Psalm XCV en eenige volgende Lof- en Jubelpsalmen.

125 *Dat onverdraeghlijck aengezicht:* dat aangezicht, welks glans niemand kan verdragen. Vergelijke hier Psalm CIV en XCIX.

130 *Met beenen zwanger van godsdienstigh mergh:* Men vergelijke hier Psalm XV en XXIV.

133 *Geen bockenbloed:* Vergelijk Psalm L en LI.

135 *Verslegen:* verslagen, ootmoedig.

137—144 Vergelijk Psalm X, XI, XXXVII en dergelijke.

d' Oprechte schaere?
Wiens uitgestorte bloed, een kostlijck nat,
En traenen God verzamelt in een vat,
Op dat zijn zorge dien verquisten schat
Tot wraeck bewaere?
Het vier des yvers schier de ziel verslind,
Wanneerze veel te vierighlijck bemint
Gods wyze wet, in tafelen geprint,
En Arons zede:
Geen goud zoo kostlijck is als Gods bevel:
Geen honigh zoeter in bedruckt gequel:
Dit sterckt de hoop: dit 's daeghlijcks snaerenspel
En 's nachts haer rede.
Dees deftigheid houd d' ydelheid in toom,
Die heenen drijft, gelijck een snelle stroom,
Verstuift als stof, verdwijnt gelijck een droom,
Verwelckt als bloemen,
En als een vlugge wieck door 't ydel schiet.
De mensch weeght lichter in dees schael als niet.
O dwaezen, roeptze, wat's uw leven? ziet
Wat is uw roemen?
Der Goden God ontwaeckt hier, als een leeuw,
En gaet, als rechter, door het luid geschreeuw
Der arme weeze, en onderdruckte weeuw
De vierschaer spannen:
Hy spreeckt de Goddelooze rechters aen,
Die minst naer Recht en meest naer giften staen:
Al zijtghe Goden, denckt ghy zult vergaen,
Als wreê tyrannen,
Met vijf paer snaeren sleept hy onvermoeit
De koningen geketent, en geboeit,
Wier troonen in den grond zijn uitgeroeit,
Naer Sions muuren.

145—148 Vergelijk Psalm CXIX.
148 *Zede:* priesterlijke instellingen, kerkgebruik.
151 *Daeghlijcks:* bij dag, 's daags, in tegenstelling van het volgende: *'s nachts.*
152 *Rede:* taal.
153—160 Toespelingen op Psalm XXXIX, LXII, XC, CIII, CXLIV enz.
161—168 Vergelijk Psalm LXVIII, LXXII, XCIV.
169—176 Zie Psalm CXXXV, CXXXVI, CXLIX enz.

De stammen juichen in die zegeprael:
Zy zien verwondert, hoe 't gesloopt metael
Der reuzepoorten Isrels blixemstrael
Niet kon verduuren.
Hier rieckt de broederlijcke vre, zoo waerd
Als balssemgeuren in 's aertspriesters baerd,
En dauw op Hermons heuvelen vergaert.
Hier word de zegen
Gezongen over d' onbevleckte bruid,
Die breit zich als een vruchtbre wijnstock uit:
Elck vruchtje bloeit rondom haer, als een spruit,
Besprengt van regen.
Hy want de boosheid, als het lichte kaf,
Of morselt haer met 's Heilands ysren staf:
Z' is muurgras, niemants schuur gedyt 'er af:
Maer 's Hooghstens veder
En dichte schaduw deckt het vroom gemoed;
Dat groent, gelijck een palm op Liban doet,
Die 't steecken van de zon verdragen moet,
En winterweder.
Mijn Orfeus draeit 't onmeetbaer starrendack.
Zijn hand die vlyt de holle golven vlack.
De leeuw zit tandeloos, 't gevogelt mack:
Het woud krijght ooren.
Geen addertonge braeckt vergiftigh spogh.
't Vrypostigh hart vreest laegen noch bedrogh.
De woeste Tiger zuight onnozel zogh,
En word herboren.
't Gespeende wichtje vlught naer moeders schoot
Zoo niet om hulp, als dees, in bittren nood,
Tot 's levens burgh, voor 't brullen van de dood,
En haere tanden.

177—184 Zie Psalm CXXXIII, CXXVIII, enz.
185—187 Vergelijk Psalm II.
188—192 Zie Psalm I, XCII, CXII.
195—200 Toespelingen op den vredetijd; in 't O. T. door de Profeten voorspeld. Zie Psalm XCI.
198 *Vrypostigh:* oprecht, vrijmoedig.
201—204 Men leze ter toelichting Psalm CXXXI.
202 Leg, ter verduidelijking van den zin, den klemtoon op *Zoo.*

De vierige Englen, wacker op de wacht,
Zich legren om 't rechtvaerdige geslacht;
Of draegen het op hun bedauwde schacht,
En 't sneeuw der handen.
Mijn Harpe draeght de goude bondkist om,
Die zwanger is van Arons heilighdom,
Vereert met zilvere bazuin en bom.
De nieuwe maenen
Verlichten met meer luisters 's dichters geest.
Met lachende loof besteeckt hy 't loverfeest,
't Welck 't overleefde hartewee geneest,
En stelpt de tranen.
Dit 's Kanaän, daer melck en honigh vloeit,
Het Paradijs, daer 't hout des levens bloeit,
De Bron des heils, die 't dorstigh hart besproeit,
De stille haven,
Het licht der blinden, 's krancken artzeny,
Der armen schat, de bergh der Poëzy.
Hier zuight 't Geloof op Tabor, als een by,
Haer zoetste gaeven.
Mijn kracht bezwijckt, en hyght voor yeder deel,
Terwyl ick smede een keten, een juweel

205—208 Vergelijk hierbij Psalm XCI.

209 *Mijn Harpe draeght de goude bondkist om:* mijn harpgeluid vergezelschapt den opzocht der Bondkist. Voorzeker bedoelt de dichter de Psalmen, welke gezongen werden bij het *overbrengen* der Bondkist van de eene plaats naar de andere, gelijk zulks b. v. plaats had bij de verlossing van Israël uit de Babylonische gevangenschap, toen door tweehonderd zangers en zangeressen „het Babylonische Hallel" gezongen werd. Zie Ezra II, 65.

211 *Bom:* rinkelbom, tamboerijn.

212 *De nieuwe maenen:* het door David bezongen feest der Nieuwe Maan, en het Loofhuttenfeest, waarbij Israël de rampen herdacht, in de woestijn geleden. Zie Psalm LXXXI.

225—228 Vondel wil zeggen: terwijl ik, de 150 Psalmen van David te zamen nemende, daaruit als 't ware een keten poog te vormen tot diens konings eer. Duidelijk straalt ook hierin het voornemen door, waaraan hij later gevolg gaf, om een geheele navolging der Psalmen te leveren. In vs. 225 doet de dichter de onoverkomelijke zwarigheid gevoelen, welke hij ondervindt bij het teruggeven van de onnavolgbare schoonheid en kracht van uitdrukking in de Psalmen.

225 Het woordje *effen* schijnt aan te duiden, dat Vondel ook van oordeel was dat het strikt genomen slechts 147 Psalmen geeft.

Van tienmael tien en effen half zoo veel
Vergulde schakelen,
En hangze op feesten om 's gezalfdens hals.
Hier is 't al louter; niets en klinckt hier valsch;
Hier hoort het oor geen andere klancken, als
Verbaesde orakelen.
O onnavolgelijcken Harpenaer,
Die 't lierspel dooft van Flakkus en Pindaer,
En alle Vorsten prickelt met uw snaer;
Uw oud gebeente
En asch is lang verstoven en verrot,
Uw purper lang verslonden van de mot,
Maer uw muzijck, vol ziels, leeft noch by God,
En zijn gemeente.

229 Hiermede schijnt de dichter te kennen te geven, dat zijn Psalmberijming bestemd was om op feesten in de kerken gezongen te worden.
230 *Louter:* zuiver.

DE FEEST

VAN DEN HEERE DIRECTEUR,

HILLEBRAND BENTES

EN JOFFROUWE

KATHARINE BAECK.

Schoon d'een na d'ander vast de Minne gaf zijn recht,
Noch sleet *Kathryn* den tijd des levens buiten echt.

De feest van Hillebrand Bentes en Katharine Baeck. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 267.

Hillebrand Bentes, Amsterdammer van geboorte, ondertrouwde 18 November 1639, blijkens de inschrijving in het Puiboek, oud 48 jaren en geassisteerd met zijn zwager Jan Ypens, met Catharine Baeck, oud 38 jaren en geassisteerd met hare ouders Lourens Joosten Baeck en Dieuwertje Jacobs van Haringcarspel.

De zon had negenwerf haer hemel omgevaeren,
En Ceres negenwerf het hair gehult met airen,
Terwijle *Bentes* leefde op heur genade alleen,
En in den wind zagh slaen zijn klaghten, en gebeên.
De kamer, daerze sliep, besloot haer kuische zinnen,
Verbonden aen den dienst der zuiverste Godinnen,
Aen Pallas, en Diane, en Veste; om wie zy hier
Een lamp van berghkristal ontstack met eeuwigh vier.
Noch Venus, noch de Min, noch Hymen mogt 'er duuren.
De kuischeid dezer Maeghd was witter dan de muuren,
Waer meê zy zat bemuurt, vernoeght met dezen roem,
Dat zy dees Godheên schonck heur maeghdelijke bloem.
Maer toen de hemel, die haer yver had genoten,
In 't end voltrecken wou 't geen boven was besloten,
Verscheen de Maeghd, daer zy in heur slaepkamer zat,
Haer trouwste Broeder zelf, die langs 't gemeene pad
De weereld had versmaed, en 's weerelds ydelheden,
En 't vaderlijcke huys zich heel in rouw zien kleeden.
De kamer roock van geur, en blaeckte door den brand,
Die afscheen van de torts, in zijne slincke handt.
Een kleed, zoo blanck als sneeuw, geslingert om de leden,
Hing met een eedlen zwier van boven tot beneden,
En rijck bezaeit met goud van starren, zonder tal;
Gelijck de hemel blinckt, en eeuwigh blincken zal.
De slaepen van zijn hoofd, verlicht door deze glanssen,
Zich lieten om en om met eenen krans bekranssen
Van bloemen, zonder naem, verzaemelt daer omhoogh,
En kunstigh geschakeert, gelijck een regenboogh:
Al vaste verwen, die verwelcken noch bevriezen,
En zich, om schooner kleur, alle oogenblick verliezen,
En spelen zoo in 't licht van dien gemaeckten dagh,
Dat qualijck menschlijck oogh hier oogh op houden magh.

Katharine Baeck werd 18 December 1648 in de Oude Kerk op 't Hoogchoor begraven, nadat 21 Mei 1641 en 11 Juli 1642 kinderen van haar in de Nieuwe Kerk begraven werden. Vondel herdacht haar toen in een Grafschrift.

Hun eenige overgebleven zoon Albert Bentes ondertrouwde 20 Juni 1669 op 26-jarigen leeftijd met Brigitta Geelvinck.

9 Zinspeling op 't eeuwig vuur der Vestaalsche maagden te Rome.
11 *Mogt:* kon.
18 *Haer trouwste Broeder:* Jakob, in April 1639 overleden. Zie vs. 44.

Hoe bly, hoe welgedaen zagh zy dien liefsten Broeder!
Hoe anders, als toen hy van Vader en van Moeder
En al zijn Vaders huis vernoeght zijn afscheid nam,
Na dat een koorts, ter sluick, door eene onzichtbre vlam,
Al 't lichaem had verteert, en naulix, om te leven
Wat ziels in vel en been en schinkels was gebleven.
De Zuster vreesde in 't eerst, en midlerwijl verheughd
Vermengde zich de schrick in d' onverwachte vreughd.
Zy haeckte en blaeckte om hem t' omhelzen, en te kussen,
Maer 't hart werd t' elckens flaeuw, en Jakob ondertusschen
Genaeckende, verdreef met eenen heldren blick
Uit heur verbaest gemoed dien ingebeelden schrick,
En opende zijn mond met zulcke lieflijckheden,
Gelijckze was gewoon zijn troost en wijze reden
Te drincken met haer oor, eer hy, tot haer verdriet,
Om een onsterflijck kleedt, het sterfelijck verliet.
Gedeelte van mijn ziel (zoo sprack de Geest ten leste)
'k Verlaet d' onsterflijckheid, en dael in dit geweste,
Uit liefde, die ick noch u toedraegh, na mijn dood;
Niet zoo gelijck weleer, maer duizendmael zoo groot.
De liefde gloeit om hoogh al anders dan op aerde.
Wy geesten schatten daer het maegschap naer zijn waerde,
Beminnen zonder gal, en wenschen, in dien staet
Des hemels, u noch nut te zijn met rijpen raed.
Het opperste besluit mishaeght, dat ghy uw jaeren
Dus koel en eenzaem slijt, en leit u op te paeren
Met hem, die lang genoegh zijn tijd in slaeverny
Om u heeft doorgebroght. 'k Verzeker u, dat hy
De rechte weerga is, en met zijn aerd en zeden
Uw zeden zoo gelijckt, dat geene oneffenheden
Uw onderlinge rust versteuren zullen, zoo
Ghy 's hemels raed voltrekt. Wat schaamte maakt u bloo?
Wat verftze met een gloed van roozen beide uw kaken?
De koelte had haer tijd. Nu is het tijd te blaken
Van ongeveinsde min, en rustig en goedrond
Te drucken hart aen hart, te vlyen mond op mond,
Te loncken hand aen hand, en lip op lip te kleven.

36 *Hoe anders:* het *quantum mutatus ab illo* van Vergilius; maar hier op gunstige wijze.

Wat weigertge dien Held uw hand en trouw te geven,
Nadien uw huwelijck van 't noodlot zy gesmeed
Op 't anbeeld van Gods Raed? Begeef, in Venus eed,
U onder *Bentes* vlagh. Hy zal u veiligh voeren,
Niet onder het geweld van ooreklooghsrumoeren,
Waer van de wereld waeght, wanneer de felle dood
In eenen hagel spoockt van yzer en van lood;
Maer in een zoet gevecht, en oirzaeck van veel levens,
En aerdsche zaligheeên, en leckre lusten t'evens:
Daer ghy opluicken zult uit kittelenden lust,
En den gewenschten loon der wederliefde kust,
Een jonge Katharijn, of Bentes, of te gader
Een dochter en een zoon, die moeder en den vader
Afzetten zoo volmaeckt, dat uwe schildery
By dit gezielde beeld een schim en schaduw zy.
Ghy moet op deze wijs voortaen den Goôn behagen.
De tijd lijd geen vertreck, en alle Geesten klagen
Daer boven allermeest om 't spillen van den tijd,
En kennen zijn waerdy, wanneer hy hen ontglijd.
Zy wenschen, moght het zijn, den eersten tijd te koopen,
Om nutter te besteên. Zy zien de starren loopen,
En rennen om den ring van dezen duistren kloot,
Behangen met den damp, die eerst mijn oogen sloot,
Voor 't hemelsche gezicht, en hinderde te dringen
In 't allerbinnenste des boezems aller dingen.
Al wat op 't aerdrijk schuilt, ontdeckt zich daer al stil.
Hier ziet men nauwelix door een papieren bril.
Daer vat een oogenblick ontallijcke gedachten.
Daer schijnt een langen dagh, gevolght van geene nachten.
Men leit 'er 't oor te weeck op 't goddelijck gezang
Der heem'len, die op maet gestadigh gaen hun gang,
En danssen, dat zy 't veer in lieflijckheid afwinnen
De toverende keel der zingende Meerminnen.
Natuur ontkleed zich daer heel naeckt van top tot teen.
Hier toonde my mijn Haes niet als d' ontdeckte leên.

72 *Held:* jongeling, minnaar, wakkere borst.
88 *Vertreck* is „uitstel."
91 De zin is: zij (de geesten der afgestorvenen) wenschen, dat het in hun vermogen ware, den op aarde doorleefden tijd terug te koopen, om dien nuttiger te kunnen besteden.
106 *Mijn Haes:* de dokter in de Wijk.

Zelf 't allerwijste brein bekent om hoogh zijn botheid,
En noemt dees letterkunde en wijsheid louter zotheid.
Ons Themis, die 't gezicht aen geene letters hecht,
Ontvouwt en schift'er net het onrecht van het Recht,
Het heiligh Recht, 't welck hier beneden is te zoecken,
En blind word opgevischt uit eene zee van boecken,
Waer in 't verstand verzinckt, en dickwils schipbreuk lijd.
Maer dit loopt buiten spoor. Mijn last gaet niet zoo wijd.
Mijn Zuster, 'k zie, ghy wenscht t' omhelzen uwen Broeder,
Maar al vergeefs. Ick ga. Omhels mijn oude Moeder,
En Vader noch voor my. Omhels uw Bruidegom.
Zoo sprack hy, en verdween, en liet haer droef, en stom.
Zy zagh hem, toenze zich tot kussen wou verpijnen,
In haere ledekant, met zijne torts, verdwijnen,
Gelijck een Bruilofsgod, en sloegh van angst een galm.
't Gezin schoot toe, en vond den vloer al groen van palm
En loveren bestroit, en trooste de verlegen,
En nam dit voorspoock aen: en wenschte 's hemels zegen
De nieuwgewijde Bruid, die, na dien storm beland,
Den blijden Bruidegom haer trouw gaf met haer hand.

111 *'t Welck hier.... is te zoecken*: hetwelk hier.... gezocht moet worden.

RIDDERLYCK BANCKET,

VOOR HEER

ADAM VAN LOCHORST,

Ridder, Heer van de Lier,

EN JOFFER

CORNELIA PAAUW,

eenige Dochter van Heer Michael Paauw, Ridder van Sint Marco,
Heer van Achtienhoeven, etc.

Myn Zanggodin verleert van Hymens torts te blaecken:
Noch kan een heusch verzoeck haer voeten gaende maecken,

Ridderlyck bancket voor Adam van Lochorst en Cornelia Paauw. Afgedrukt volgens den tekst der oorspronkelijke uitgave in folio verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 331).

Om, buiten 't spoor der oude, een' luchten sprong te doen.
Zoo kan men om de kunst verandren het saizoen.
Dan bloeit de herbst: dan kan de lente druiven perssen.
Dan valt des zomers sneeuw: dan draeght de winter karssen.
Mijn jaeren danssen traegh op zulck een dartle pijp.
Indien ick my vergrijp, het is een licht vergrijp;
Daer, midden in een feest, de bruiloftszaelen schateren
Van Venus vreughd, waer naer der Goden tanden wateren.
Mijn Zoon, sprack Venus, vliegh in 't huis, dat opgehaelt
Ten hemel, met zijn' schild in 't witte voorhoofd praelt;
Van waer ghy hooren kunt, hoe speelnoots zich bereiden
Om 't eenigh Dochterken, de Bruid, te bed te leiden.
Ga heenen, quijt u daer in 't bruidsbedde, al den nacht.
Volweef 't begonnen web. Onthael, naer uwe maght,
Dees twee Gelieven, die den dienst van Min behoeven,
En legh een' vasten band om *Lier*, en *Achtienhoeven*.
De wufte Dwergh vergramde, en keerde haer den neck,
En sprack: 't zal beter zijn, dat Moeder 't werck voltreck,
Het welck zy zelf begon. Wat hoef ick op te haelen
De moeder dezer Bruid? de moeder die de straelen
Van uw gezicht verdooft met haer aenminnigh oogh,
En onder 't voorhoofd spant een' goddelijcken boogh,
Die andre wondren baerde, als uwe of mijne peezen.
De spraeck ging eens, dat ghy uw aengebede wezen
Bedeckte met dat beeld van levendigh albast,

De ondertrouw van het hier bezongen paar werd aldus ingeschreven: „Op den 25 November 1639 compareerden Adam van Lochorst, van Amsterdam, out 23 jaer, Ridder, heer van de Lier, geassisteerd met Willem Brughman, zijn voogt ende mede lasthebbende van Nicolaes Pauw, Ridder, etc. Meesterknaap van Holland, zijn medevoogt, wonende in 's Gravenhage, en Jonckvrouw Cornelia Paauw, van Amsterdam, out 22 jaer, geassisteert met Michael Paauw, Ridder, heer van Achtienhoeven, out-Schepen deser stede, haer vader en Hillegonda Spiegels, vrouw van Achtienhoeven, haer moeder, wonende op de Heeregracht."

18 *Achtienhoeven:* een Heerlijkheid in 't Sticht, aldus genoemd, omdat zij achttien hofsteden bevat, en die aan de moeder der Bruid behoorde.

22 *De moeder dezer Bruid:* Hillegond Laurensdr. Spiegel, dochter van Laurens Jansz. Spiegel en van Neeltje Isaaks. Op omstreeks 16-jarigen leeftijd ondertrouwde zij 1 Juli 1615 met Michiel Pauw, zoon van Reynier Pauw, raad en oud-burgemeester van Amsterdam en van Cornelisgen Michielsdr. De bruidegom was 25 jaren oud.

En hechte uw' gouden troon aen Aemstels veenzoom vast.
De spraeck ging, dat haer jeughd den appel veer zou winnen,
Zoo zy ter vierschaer quam met d' andere Godinnen.
Werd 's Bruigoms moeder niet, in 't bloeienst van haer tijd,
Voor Pallas aengezien? van Pallas zelf benijd?
Het schorte alleen aen helm, en speer, en schild, vol slangen,
De Goden hadden haer voor een Bellone ontfangen.
Maer dat is noch van 't minst. Dees fiere en eedle Maeghd,
Voor welcker ledekant uw goedheid zorge draeght,
Niet eens vernoeght, dat zy den appel heb gestreecken,
Durf dartel naer de kroon van uwe godheid stoecken.
't Is uit met al uwe eere, en d' eer van uwen Dwergh,
Nu Holland Cyprus streckt, zy Cypris, en de bergh,
Den Heilgen Bergh genoemt, Idael, daer heele schaeren
Bewieroocken haer beeld, en kercken, en autaeren;
Of vlechten roozenhoên, en offren duif, en zwaen,
En musch, en musschebrein, om in haer gunst te staen:
Gelijck dees Ridder oock zoo lang op haer genade
Most leven; 't zy hy troost ging zoecken t' Alckemade,
Of Wavren, of ter Horst; of zocht zijn lieflijck kruis,
En hiel om 't jawoord aen, te Heemstede op het huis:

40, 41 *De bergh, den Heilgen Bergh genoemt:* de *Heilige Berg* is een riddermatige Hofstede, ongeveer op een half uur afstands ten Z.-O. van Amersfoort gelegen, en, naar de overlevering, haar naam ontleenende aan een heuvel, die zich op haar grondgebied bevindt, en waarop de legende wil dat de H. Ursel, toen zij ter bedevaart naar Rome ging, zou hebben uitgerust. In de elfde eeuw werd aldaar een klooster gesticht van de orde van St.-Benedictus, *den Hoogenhorst* genaamd. Volgens genealogische aanteekeningen, onder den Heer Koenen berustende, zou Adam van Lokhorst, krachtens het bezit van den Heiligen Berg, Lid van den Adel 's Lands van Utrecht zijn geweest. Uit vs. 41 en 75 blijkt echter, dat de Hofstede aan de Bruid of aan haar familie behoorde, en hij die alzoo door zijn huwelijk, of later moet hebben verworven.

41 *Idael:* Idalië, een berg op 't eiland Cyprus, waarop zich een tempel bevond, aan Venus toegeheiligd.

46, 47 *Alckemade, Wavren, ter Horst:* deze plaatsen behoorden vermoedelijk aan bloedverwanten of betrekkingen van den Bruidegom.

47 *Of zocht zijn lieflijck kruis.* Versta: of zocht het liefelijk meisje op, dat hem kwelde.

48 *Te Heemstede op het huis:* dit Huis werd in den jare 1460 opgebouwd, door Jan, Heer van Heemstede, nadat de vorige sloten, in 1394, op last van Hertog Albrecht (uit wraak over den moord aan Aleida van Poelgeest bedreven, en waaraan de toen levende Heer van Heemstede medeplichtig

Of met een quijnend hart, geperst van minneschroeven,
Ging adem scheppen in 't gewest van Achtienhoeven;
Of aen den Vyverbergh, in bosch, en lindelaên,
Die menigh groen hart deckt met loof en groene blaên:
Dan koos hy voor die koon, noch roozeblad, noch lely,
Noch moerbay, voor den mond en lippen van Corneli;
Die, als de geest ontlaet, op noten zangmaet slaen;
Of spreecken Spiegels spraeck; of volgen den Tuscaen,
En Fransman, aen de Seine, en Arno, rijck van geesten.
Zoo dickwils Lochorst zagh de beelden, schoon van leesten,
Landouwen, en gedierte, en vogelen, gemaelt
Van haer begaefde hand, die zelve Arachnes naeld,
En al die potlood, pen, penseel, en verf hanteeren,
Met schrift en teeckeninge, en trecken durf braeveeren;
Dan sprack hy Pallas zelve, en Proserpijn te na;
En bad de vingers aen, en achte zulck een gâ
Alleen dees godheên waerd, die blixemstraelen slingeren;
En kuste, op eene knie, het sneeuw van zulcke vingeren,
En riep: geluckigh, o geluckigh, boven al,
Maer veel geluckiger, die eenmael trouwen zal
Dees vingers, deze hand, verkrachtster van 't gevoelen,
Vijf toortzen, die mijn vier, in bloed en adren, koelen,
Gelijck haere oogen doen; zoo dickwils alsze my

was), en in 1404, door de Haarlemmer Kabeljauwschen waren omgehaald. Het werd, met de Heerlijkheid, in 1472 overgedragen aan Lodewijk van Brugge, Heer van Gruithuizen, Stadhouder van Holland, door wiens overdracht in 1486 aan Roeland Le Febure — die Hedwig, dochter van bovengemelden Jan van Heemstede, in huwelijk had, — de Heerlijkheid aan het oude stamhuis terugkeerde. In 1554 ging zij door verkoop in andere handen, totdat zij in 1620, met Bennebroek vereenigd, gekocht werd door Adriaan Pauw. Het slot, gestadig vergroot en verbeterd, was wellicht het fraaiste, dat in Holland was aan te wijzen.

In de kerk te Heemstede prijkt nog de sierlijke graftombe van het geslacht van Pauw, en de vogel die boven zijn blazoen de vederen uitspreidt, stond nog voor weinige jaren op den koepel der kerk te Bennebroek.

51 *Bosch:* het Haagsche bosch. — *Lindelaên:* het Voorhout.

55 *Als de geest ontlaet:* als de geest zich ontspannen wil.

56 *Spiegel:* de dichter Hendrick Laurensz. Spiegel.

60 *Arachnes naeld:* Arachne was de beroemde borduurster, door Minerva in een spin veranderd.

69 *Deze hand, verkrachtster van 't gevoelen:* de uitdrukking is niet zeer duidelijk en moet verklaard worden uit hetgeen volgt. De *vijf tortsen*, dat zijn de „vijf vingers" van Cornelia, *koelen zijn liefdevuur* (men zou nu

Begunstight met een' lonck, al is het van ter zy:
Maer alsze, in wit satijn, by 't schijnzel van de maene,
Met eenen zilvren staf quam treên, gelijck Diane,
Van haer' gewijden Bergh, den Hohorst, over 't veld,
Dan vloôn de Saters voor, en vreesden 't kuisch geweld,
Dat geile berghgoôn haet, en boschgoôn, en godinnen:
En Lochorst, buiten hoop van yet op 't hart te winnen,
Lagh ergens in een haegh, en kerremde al den nacht;
Om dat zijn hart geen deel moght hebben aen die jaght.
Hoe dickwils wenschte hy dien zilvren staf te draegen;
Of, haer ten dienst, het wild te steuren uit zijn laegen;
Te rennen, in den schijn van windhond, of van brack;
Of zelf het Hart te zijn, het welck zy schoot of stack:
Hoewel het Ridders hart haer pijlen tot de veeren
Gevoelde in zijne borst, en 't onheil niet zou keeren;
Maer lagh al lang vernielt van een verliefde dood,
Had ghy hem niet belooft te zalven in haer' schoot.
Om 't steecken van zijn zon voor eene poos t' ontschuilen,
Onthiel hy zich te Lier, of op het huis te Zuilen,
En, in de schaduw van een' uitgestreckten boom,
Verlette al raezende de schepen, en den stroom.
De Nymphen van de Vecht, verlegen met zijn karmen,
Vermaenden hem, hy zou uw hair, uw mond, uwe armen,
Uw kaecken, uwen hals, om 't naeckende ongemack,
Toch spaeren, wat hy deê: dan viel hy zomtijds vlack,
En bad uw schoonheid aen, en 't lastren werd vertogen;
Tot dat zijn heete koorts, aen al te krachtige oogen
Ontsteecken, wederom ontvonckte in mergh en bloed,
En weêrquam op haer tijd, gelijck, na'et eb, de vloed.
Nu sta dees Bruid ten dienst; om wie, van alle zyen,
De Hohorst heeft den loop van zulcke afgoderyen;
Terwijl uw Rijck vervalt, 't welck Cyprus 't hoofd ophiel.

zeggen, dat zij 't moesten ontsteken). Waarschijnlijk wil de dichter zeggen: „dat een handdruk van het meisje het *gevoel* des minnaars bedwong (verkrachtte) en zijn gloed een poos tevreden stelde.”

75 *Den Hohorst* voor *Hoogenhorst.* Zie vs. 40, 41.

84, 85 Hier valt Vondel weer aan 't spelen met het woord *hart.*

97 *'t Lastren werd vertogen:* het lastren, het plegen van al die dolligheden, waarvan in de vorige verzen gesproken is, hield voor een poos op.

101, 102 De zin is: help nu deze bruid, ter welker afgodische vereering men zich van alle zijden naar den Hohorst spoedt.

Zoo morde Min, tot dat zy in zijn rede viel.
Het voeghd geen willigh kind zijn moeder te bedillen.
Mijn wil verstrecke uw wet. Hier passen geen geschillen.
Vliegh heen in 't bruiloftsbedde, en als de speelgenoot
De Bruid heb toegedeckt, dan geef u zelven bloot,
En offer haer uw' dienst, met troosten en vermaenen,
En wisch met linnen af de teere en eerbre traenen,
Die zy, voor 't lest, noch schreit, in maeghdelijcken staet.
Verhef ten hemel toe het vrouwelijck gewaed,
Dat op de tafel haeckt, om heur herbore leden,
Niet morgen vroegh, maer op den middagh, te bekleeden,
Wanneer de middaghzon bestrael de jonge vrouw,
Die in een nacht vergeet den overbroghten rouw;
En als de Bruigom heb al stormende ingenomen
De kamer van zijn lief, dan pas zijn vier te toomen.
Of als hy matigh kus zijn versche wederga;
Dan kus vry dat het klappe, en baeuw die kuskens na,
En prickel hem; of speel zomtijds den liefdelooze;
Of loer al heimelijck hoe zedigh 't aenschijn bloze,
Van bloodigheid besterve, en weêr zijn verwe krijgh.
Beluister hun gespreck; maer dat men dit verzwijgh,
Op peen van ongena. Ghy kent al d'eigenschappen
Der nachtgeheimenisse; en wat een tong met klappen
Van mijn verborgentheên (die overheiligh zijn,
En niet alleen de zon, maer zelf den maneschijn
Vervloecken) al verbeurt: en hoe wy niet gedoogen
Als twee paer t' effens, en noch halfgelokene oogen,
En zachte mompling van twee monden, zomtijds stom.
Men gaet niet dan beschroomt tot zulck een heilighdom.
Vier ooren zijn genoegh. Verjaegh de rest. Wy haeten
Niet, die 't verstaen, maer die 't geheim van 't bed verpraeten.
De zon, die 't al bespied, zoo stout en onbeschaemt,

104 *Zy:* Venus.

112 *Verhef ten hemel toe het vrouwelijck gewaed:* figuurlijk, voor: prijs den staat der gehuwde vrouw.

113 *Dat op de tafel haeckt:* dat op de (*toilet*) tafel is vastgehaakt of vastgespeld, of beteekent: *haeckt,* hier beteekenen *verlangen, snakken.* — *Herbore leden:* omdat zij, maagd te bedde gegaan, in een vrouw *herboren,* weder op zou staan.

118 *Pas:* zorg.

125 *Peen:* straffe. — *Van ongena:* versta: van in *mijne* ongenade te vervallen.

Was oirzaeck, dat ick raed en middel heb geraemt,
Om endelijck een schut te schieten voor zijn schijnen,
En 't bed met schaduwen van zwijgende gordijnen
Te decken; nademael 't bekooren van mijn wet
Mijn ridders op den dagh in 't worstelperck verlet.
Ghy kunt oock, onder ebbe en vloed der bruiloftskortsen,
Hun dienen tot vermaeck, en speelen met twee tortsen,
Ontvonckenze aen 't gezicht der lodderlijcke Bruid,
En blaezenze by beurt dan aen, en dan weêr uit:
Of kruissen torts met tortse: of knoopenze aen malkander
Met zuiver parlesnoer; of 't eene licht aen 't ander
Ontsteecken; of de koets beroocken met een' roock,
Die hen aen 't sluimrēn helpe, op dat ghy, als een spoock,
Doch niet verschrickelijck, verschijnende in het droomen,
Hun toont hoe d'eerste maeghd haer' oirsprong heb genomen,
En hoe Prometheus vier ging haelen by de zon,
En leven broght in 't beeld, dat eer niet leven kon.
Vertoon hun oock hoe ick uit zeeschuim werd geboren,
En wat ick nu verzwijgh, dat fluister hun in d' ooren.
Doorsnuffel eerst, vermomt gelijck een sterflijck kind,
Den maeghdelijcken disch, en waer ghy joffers vind,
Die killer zijn dan ys, en vryers heele jaeren
Doen loopen achteraen, op ydle hoop van paeren;
Bekoor die met een' lach; ghy kunt het toch van als:
En neemtze u op den schoot; zoo vliegh haer om den hals,
En hang 'er voor een poos, en smet haer, onder 't kussen,
Met een vergiftigh vier, 't welck nergens zy te blussen,
Als in het bruiloftsbed; want in der Goden Raed
Besluit men Amsterdam, ten steun van Hollands Staet,
Met aenwas van meer volcx te proppen en te bouwen;
Dat nu verhindert word, door al te langsaem trouwen.
Vliegh heen, mijn Zoon. 't Is tijd. Ick ry naer mijn paleis;
En, als ghy keert, verhael my dan uw bruiloftsreis.

139, 140 *Nademael* enz. De dichter schijnt te willen zeggen: nademaal mijn wet (de zoete dwang der liefde) mijn ridders zoo bekoort dat zij ook op den dag enz. en daarom moest Cupido voor donkere gordijnen zorgen.

159 *Als* voor *alles.*

LIERDICHT.

De vreughd van Venus in haer kracht
Verkracht al 't menschelijck vermogen.
Zy treckt al 't sterfelijck geslacht
Tot zich, gelijck de zon elx oogen.

Zy treckt het aerdrijck niet alleen
Om hoogh, maer Goden naer beneden,
En, twee versmeltende tot een,
Streelt ziel, en lijf, en al de leden.

'k Had dus Cornelia en Lier
Met mijne lier te bed gezongen,
Maer al de kamer raeckte in vier,
Door 't spel, en al mijn snaeren sprongen.

ANTWOORDT,

VOOR

HENRIK MEURS,

AAN

ABRAHAM OYENS,

Rechts-geleerde.

Oyens, vryer van de konst,
'*t* Was uit oordeel niet, maer gunst,

Antwoordt voor H. Meurs, aan A. Oyens. Volgens den tekst in I. V. Vondels *Poesy. Het tweede deel. Schiedam,* 1647, bl. 75.

Abraham Oyens was waarschijnlijk de zoon van Abraham Oyens, een Antwerpenaar, en van Anna Walrands, en 25 October 1612 in de Oude Kerk gedoopt. Hij werd 19 October 1626 te Leiden als student ingeschreven.

Den 6 October 1646 ondertrouwde hij met Maria van Beresteyn, te Delft geboren.

2 *Uit oordeel:* naar recht, naar verdienste.

Dat u Zang-goddin my stelde
By den Phoenix *van den Velden;*
Dat u wel-gestelde Lier
My geleeck by *Karpentier.*
Schrijvers! die voor niemant wijcken,
Niemant vreesen, en gaan strijcken
Met de kroone van de pen,
Daar ick my te kleen toe ken.
'k Zou my zelven noch bedriegen,
En met *Icarus* gaan vliegen,
Daar de Zon versmelt het wasch,
En my stort in *Thetis* plas:
'k Wil noch van mijn meesters leeren:
En hun brave trecken eeren,
Oock u dancken voor het dicht,
Daer mijn dienst sich voor verplicht.

4 *Van den Velden:* Johan van den Velden, schoolmeester te Rotterdam en door zijn, in 1605 uitgegeven *Spieghel der Schryfkonst* beroemd als schoonschrijver.

6 *Karpentier:* Geo. de Carpentier, bekend schoonschrijver. Hij gaf in 1640 een *Exemplaer-boeck* uit.

OP HENRICK MEURS.

De tong is tolck van 't hert, bij tegenwoordighe ooren.
De stomme pen laet zich veel duizend mijlen hooren,
Deur 't oogh, en niet deur 't oor. Z'is d'eelste, die ick ken.
Ay, kus eerbiedighlijck dat bexken van de pen.

Op Henrick Meurs. Volgens den tekst van bovenstaande afbeelding. In 1638 had Vondel hem reeds eenmaal bezongen. Zie *Vondel,* 1637–1639, bl. 158, alwaar ook eenige bijzonderheden over zijn leven zijn medegedeeld. Uit het daar aangehaalde lijkdicht blijkt nog, dat hij toen 5 jaren getrouwd was.

OP JUDITH KOTERMANS.

Hier leeft de wederga van *Judith Kotermans*,
Die Meurs in 't harte straelt met vriendelycke voncken.
Zyn veder, ryck van geest, gaet weiden op dat loncken.
Als zy haer oogen luickt, dan leeft hy zonder glans.

Op Judith Kotermans. Volgens den tekst onder bovenstaande afbeelding.

1 *De wederga:* de afbeelding.

OP JOHANNA VOSSIUS.

Hier treckt *Johanna* ieders gunst,
Door haar penseel en schilderkunst,
  Naar zich, door dezen zerck.
  Haar nagelaten werck
Besprengen wy, met traan op traan.
De Doot ziet geest noch jongkheit aan.

Op Johanna Vossius. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 319.

Johanna was een dochter van den Amsterdamschen professor Gerardus Vossius. Zij overleed in Maart 1640 aan de mazelen.

OP GEERAERT VOSSIUS,

DEN JONGE.

Verstant, in honighraat gedoopt,
Geleertheit, daar al 't huis op hoopt,
  Had *Geeraert,* die, zoo vroegh,
  Zijn broeders overwoegh;
En dreighde alree des vaders Faam
En vlught te volgen, als zijn naam:
  Maar 't hemelsche besluit
  Trock hem zijn slaghveêr uit.
Hy viel in 't eerste van zijn vlught.
Hier merckt hy 't zant, gelijck een vrucht,
  Vroegh rijp en vroegh verrot
  Een ieder treckt zijn lot.

Op Geeraert Vossius, den jonge. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 319.

Ook dit kind van professor Vossius stierf aan dezelfde ziekte. Vijf dagen na de begrafenis zijner zuster werd Geeraert door de mazelen aangetast en 27 Maart 1640 overleed hij.

JOSEPH IN DOTHAN.

TREURSPEL.

Infidos agitans Discordia Fratres.

[De tweedracht hitst de ontrouwe broeders aan.]

Zie VERG. *Georgica* II. 496.

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave, in 1640 bij Abraham de Wees verschenen (*Bibliographie van Vondels werken,* n^{0}. 334).

INLEIDING.

Hetgeen er over den *Joseph in Dothan* mede te deelen is, vertelt Vondel ons zelf in zijne opdracht aan Joachim van Wickevort.

„Josephs verkoopinge schoot ons in den zin, door het tafereel van Jan Pinas, hangende, neffens meer kunstige stucken van Peter Lastman, ten huise van den hooghgeleerden en ervaren Dokter Robbert Verhoeven; daer de bloedige rock den Vader vertoont wort: gelijck wy in 't sluiten van dit werck, ten naesten by, met woorden des schilders verwen, teickeningen, en hartstoghten, pooghden na te volgen."

Dit treurspel behoort tot die, welke het meest opgang hebben gemaakt. Tijdens Vondels leven zägen acht uitgaven het licht en na dien tijd verschenen nog dertien drukken.

Den 4 Maart 1640 had, volgens de opgaven van den heer C. N. Wybrands in de *Dietsche Warande*, X, bl. 423, de eerste vertooning plaats, die gedurende het tijdvak 1640—1678 door nog 51 gevolgd werd en wel op de volgende dagen:

1640 4 Maart, 26, 27, 28, 31 December.
1641 7, 10, 21, 23, 24 Januari, 22 Juli.
1643 23 Maart, 11 Mei, 28 September.
1645 2 Maart, 7 Maart (De 2 dln. van Josef).
1646 3 September.
1647 11 Juni.
1649 29 Maart (De 2 dln. van Josef), 8 April.
1653 10 Maart, 7 April, 15, 18 December.

1654	19 Maart, 10 December.
1655	19 Mei.
1656	20 April, 22 Juni, 23 November.
1657	5 Maart, 31 Mei, 27 Augustus.
1658	23 April, 5 September.
1659	27 Februari.
1660	12 Februari, 31 Mei, 21 October.
1661	17 Maart, 21 September.
1662	11 April.
1663	8 November.
1664	28 Februari, 1 Mei.
1665	9 Februari, 5 Mei.
1669	8, 12 Augustus, 26 September, 12 December.
1670	10 Maart.

Sedert 7 April 1653 werden op de, in deze lijst genoemde dagen, de drie deelen van Joseph te gelijk opgevoerd. Op dien datum werd het voor de laatste maal afzonderlijk ten tooneele gebracht. Daar het stuk in de achttiende eeuw eenige malen herdrukt is, ligt de onderstelling voor de hand, dat het treurspel ook toen nog meermalen vertoond is.

Den 15 December 1887 werd dit treurspel, onder grooten bijval, door eenige beschaafde jongelieden in den Stadsschouwburg te Amsterdam vertoond.

DEN HEERE

JOACHIM VAN WICKEVORT,

Ridder, Raedt van haere Hoogheit van Hessen.

Plutarchus, handelende van de broederlijcke vrientschap, zeit, datze in zijnen tijdt zoo dun gezaeit was, als in den voorleden tijdt de haet der gebroederen; welcker weinige voorbeelden, van outs her, met een algemeene bestemminge der wijzen, als ongeloofwaerdige en verzierde [1]) dingen, verzonden werden naer de treurspelen en schouburgen. Hier van zijn ons, uit dien geweldigen brant, en beklaeghlijcke neerlage van der aelouden tooneelwijsheit, alleen overgebleven, die bloedige en onmenschelijcke stucken van Oedipus en Pelops rampzalige kinderen, Polynices en Eteokles, en Atreus en Thyestes; malkanderen met geheele heiren, en lijf om lijf, om de heerschappye, uitdaegende; of het gebraden zoontje, voor leckernye, den broeder, tot wraeck van zijn geschoffeerde gemaelinne, opdisschende. Het eerste heeft de heer Huigh de Groot, zoo geluckigh als kunstigh, uit het Griex in Latijn overgegoten; Henrick Laurens Spiegel het andere, van 't Roomsche [2]) ontblootende, begonnen in een Nederduitsch kleet te steecken, 't welck, naer dien tijdts gelegenheit, bevalligh staet. Wy, om in de schaduwe

---

[1]) *Verzierde:* verdichte.

[2]) *Roomsche:* Romeinsche, Latijnsche.

Henrick Laurens Spiegel vertaalde nl. SENECA'S *Thyestes.* Verg. zijn *Leeven* door P. VLAMING voor diens uitgave van den *Hertspieghel* (1723).

der aeloude Tooneeldichteren van verre te volgen, kozen uit de zwaerigheit, gevallen onder de zonen van den aertsvader Jakob, de gebroeders in Dothan; en wouden liever stof uit Moses onfeilbare, als uit Weereltsche historie, of eenige Heidensche verzieringe, nemen: overmits de heilige, boven andere geschiedenissen, altijt voor zich brengen een zekere goddelijcke majesteit en aenbiddelijcke eerwaerdigheit, die nergens zoo zeer dan in treurspelen vereischt worden. Josephs verkoopinge schoot ons in den zin, door het tafereel van Jan Pinas [3]), hangende, neffens meer kunstige stucken van Peter Lastman [4]), ten huise van den hooghgeleerden en ervaren Dokter Robbert Verhoeven [5]); daer de bloedige rock den Vader vertoont wort: gelijck wy in 't sluiten van dit werck, ten naesten by, met woorden des schilders verwen, teickeningen, en hartstoghten, pooghden na te volgen. Indien dit treurspel, onder 't spelen of lezen, yemants gemoedt raeckt; wy willen gaarne bekennen, dat deze bewegelijcke historie zelf den toneeldichter geholpen, en menighmael aen 't harte geraeckt heeft: want wat valt maghtiger, om yemants gemoedt, al waer het een steenrots, te vermurwen, en te verzetten, als het ongelijck en gewelt, dat 't eene bloet het andere doet; en de misverstanden en huisgebreken, gevoedt door nayver van kinderen en gebroederen, aen d' eene, en d' onvoorzichtigheit en eenzydigheit der ouderen aen d' andere zyde; waer uit dickwils groote ongelucken gebo-

---

[3]) Jan Symonsz. Pinas werd omstreeks 1581 te Haarlem geboren en werkte in het begin der zeventiende eeuw eenige jaren met Pieter Lastman te Rome, waar hij ook Elsheimer kende. Teruggekeerd vestigde hij zich te Amsterdam, waar hij 24 Juli 1630, 49 jaar oud, ondertrouwde met Catharina Arents, van Antwerpen. Hij werd 27 Dec. 1631 in de Nieuwe Kerk begraven.

[4]) Pieter Lastman, leerling van Cornelis van Haarlem en leermeester van Rembrandt. Hij werd in 't laatst van 1583 te Amsterdam geboren en overleed in April 1633. Hij was de getrouwe kunstbroeder van Pinas; zijne afbeelding werd door Vondel in een bijschrift bezongen. Zie over hem het uitvoerig opstel van Mr. N. DE ROEVER Az. en A. BREDIUS in *Oud-Holland* IV bl. 2.

[5]) Robbert Verhoeven of Van der Hoeven was geneesheer te Amsterdam. Volgens een lijst van Doctoren aldaar, berustende op het Archief te Amsterdam, promoveerde hij 20 Juni 1606 te Padua.

ren worden. Wy zien hier oock, als in een klaeren spiegel, hoe Godts voorzienigheit zich hier van wel weet te dienen, tot uitvoeringe van zijn verborgen besluit, ten beste van 't menschelijck, inzonderheit van Abrahams geslacht; 't welck hy belooft hadde te zegenen, en te vermenighvuldighen, als de starren aen den hemel, en waer uit de Messias zoude geboren worden. Josephs historie is t'allen tyden, zoo in 't kleen als in 't groot, herspeelt onder allerhande geslachten en volcken: gelijck noch hedensdaeghs onder de Christenen, die, gebroeders en leden eens lichaems zijnde, en zich luttel aen Josephs verdriet keerende, den onnoozelen dagelix vangen, verkoopen en leveren aen hunne allerbitterste en gezwore erfvyanden; wanneerze, d' een den anderen verradende en vernielende, liever de poorten van Christenrijck [6]) voor den Ismaëlleren open zetten, dan malkanderen toegeven en ondergaen [7]). Zoo haest de hemel yemant schijnt te willen verheffen op den troon van eere, en men de genaeckende heerschappye te gemoet ziet; arbeit elck [recht als of sterfelijcke en zwacke menschen het raetslot des alleroppersten konden breecken] met alle maght dien t' onderdrucken; 't welck of het Josephs broederen het beste verging, oock dickwils met eigen bederf en schade geboet wort. Zoo hebben eertijts de Gotten, Alanen, Wandalen, Hunnen, en andere norsse Noormannen gedient tot roeden en zweepen, om der genaemde Christenen baldadigheit overdaet, hooghmoedt, tweedraght, wrevelmoedigheidt en baet- en staetzucht te straffen. Zoo hebben d' eige schepen der meineedige Christenen Mahomet [8]), uit Asien en Africa, in Europa over-

---

6) *De poorten van Christenrijck* enz. Deze geheele zinsnede ziet op de oorlogen, te dier tijd door het Keizerrijk tegen de Turken gevoerd, toen machtiger dan thans: – een onderwerp, waarop Vondel, ook later, herhaaldelijk is teruggekomen.

7) *Ondergaen:* steunen.

8) De legers van Mohammed I, Bajazets zoon, werden in 1411 en 1412 herhaalde malen op Byzantijnsche schepen uit Azië naar Europa gevoerd in den oorlog tusschen Bajazets zonen.

gevoert; na dat de Griecken, van hare gebreken overweldight, niet langer maghtigh waren overendt te staen. Zoo beginnen nu de Hercynische wildernissen [9]), wouden en bosschagien het verwoeste Germanje weder boven 't hooft te wassen; en de wreede Thrax, maghtiger door onze onmaght, hoopt met de horens van zijn halve maene te stooten tegens de zon der gerechtigheit, en den standert van 't kruis: en leggende op zijn luimen, loert als een hongerige tiger, om met den eersten zijn gruwelijcke klaeuwen in dien vetten roof en Godts erfdeel te slaen. O helsche razerny van burgerlijcke tweedraght, wat al quaets hebt ghy gebrouwen!

Tu potes unanimes armare in prœlia fratres [10]).

Ghy kunt het eensgezinde en broederlijcke bloet
In 't harnas tegens een ophitzen als verwoet.

Liet Joseph sich wat luider hooren, in stede dat men onverzoenelijck met styve kaecken de moorttrompetten blaest, wat zoud'er menighmael al onheils verhoedt worden. Hoe haest zouden de broeders, die nu aen alle kanten, te water en te lande, in 't blancke harnas, tegens een gekant staen, dien vervloeckten degen afleggen, en malkanderen omhelzende, liever, als Godts eere onze wapens vorderde, dien algemeenen erfvyant zijnen onrechtvaerdigen roof doen slaecken, dan hem, en hunne plaegen noch verder inroepende, Godts rechtvaerdige zaeck in 't uiterste gevaer stellen. Maer deze beternis magh men eer wenschen dan hopen, in een uitgeteert en uitgemergelt lichaem, 't welck, ademloos op zijn verscheiden leggende, alle oogenblicken schijnt den geest te geven; ten zy d' almaghtige

---

9) *De Hercynische wildernissen* staan hier, evenals de *wreede Thrax*, voor „de Turken," die het Duitsche Rijk bedreigden.
10) *Tu potes* enz. Zie Verg. *Aeneid.* VII. vs. 335.

wonderlijcker wyze zijn genadige hant daer aen sla. Ondertusschen zullen wy hier d' oirzaeck van het groote jammer in 't kleen ontwerpende, ons gemackelijck leeren spigelen aen deze gebroeders en aertsvaders, welcker schande Moses niet heeft willen bedecken, om ons t' ontdecken, wat schelmeryen zoo vroegh onder Godts bontgenooten nestelden; en hoe deught en onnozelheit van outs her van haet en nijt verpickt en verbeten werden; op dat de vrome nakomelingen, zich aen geene schandaelen nocht ergernissen keerende, even mannelijck zouden houden de rechte en koningklijcke heirbaen, die tot den hemel de godtvruchtigheit en de deught leit: waer toe ons wijst het uitnemende voorbeelt des onbesproken, eerst verdruckten, en namaels verheerlijckten aertsvaders, Joseph; naest Moses mede een van de treffelijckste Heiligen des ouden Verbonts, en derhalven van koning David gezongen en gespeelt; van den schryver tot den Hebreen [11]), onder de geloovige helden, op den triomfwagen des geloofs, als een' profeet, omgevoert. Wy voeren vrypostich [12]) dezen Jongeling, zoodanigh hy is, t' huis uwe beleeftheit, gewoon zijnde t' onthaelen al wat eerlijck en loflijck geacht wort; en die de poëzy gaerne plaets gunt, onder andere schatten van uitgeleze boecken, brieven, beelden, schilderyen, penningen, printen, teeckeningen, en diergelijcken zinnelijcken [13]) huisraet; waer mede uw huis zoo rijckelijck gestoffeert is, als het lieftalligh [14]) open staet, voor alle braeve zielen. De heer Professor Kasper van Baerle, die uwe E., als een rappier van Philosophie, dagelix voegelijck op de zijde hangt, zal helpen oordeelen (zijn wy des waerdigh) wat hier wel, wat qualijck gestelt zy, en de misslagen beterende, oirzaeck geven, die in den naesten druck te

---

[11]) Paulus.
[12]) *Vrijpostig:* vrijmoedig.
[13]) *Zinnelijcken:* zoodanigen (huisraad), die aan de behoeften van den geest, van het hart, van den smaak voldoet.
[14] *Lieftalligh:* voorkomend.

verbeteren. Ondertusschen wenschen wy, alreede in uwe beleeftheit gehouden, te blyven,

Mijn Heer,

Uwe E. ootmoedighste dienaer,

JOOST VANDEN VONDEL.

t' Amsterdam, CIƆ IƆ C XL.
den 11 *van Wijnmaent.*

INHOUDT.

Joseph, des aertsvaders Jakobs en Rachels zoon, van zynen vader gezonden, uit den daele Hebron, naer Sichem, om te zien hoe het al stont met zynen broederen, en het vee; ontmoete op wegh, daer hy vast omdwaelde, eenen man, misschien een' Engel, die hem te recht holp, en wees naer Dothan: van waer de gebroeders, den uitgestuurden ziende genaecken, raetsloegen [uit haet en vyantschap, om zijn aenbrengen, en nayver, over zijn droomen, oock om de groote liefde, die de vader dezen, boven andere zoonen, toedroegh] om hem te dooden, en 't lijck in eenen kuil te worpen; waer tegens zich Ruben, d' outste broeder, zettende, by hen aenhiel de handen met zijn bloet niet te besmetten, om alzoo den gehaeten uit doots gevaer te redden. Joseph, ondertusschen aenkomende, wert den veelverwigen rock uitgetrocken, en in eenen droogen put gelaten. Dit beschickt zijnde, zagen zy, onder het eeten, de Ismaëllers en Madianners, van Galaad komende, met hunne kameelen, geladen met balsem, myrre en kruiden, voorby trecken naer Egypten: by welcke gelegenheit Judas riedt Josephs leven te verschoonen, en hem aen deze vreemdelingen te verkoopen, gelijck geschiede. Ruben, hier niet tegenwoordigh zijnde, quam daer na by den put, en den broeder missende, scheurde van weemoedigheit zijn kleet, en beklaeghde zich hier over by d' andere broeders; die, om dit stuck te bedecken, eenen bock slaghtende, en den rock met bloet bestrijckende, hunnen ouden vader gingen vroet [1]) maecken, dat een wildt gedierte Joseph verslonden had.

Het treurspel begint met den dagh, en eindight na den middagh. De Rey van Engelen spreeckt de voorrede. Het toneel is in Dothan, een zeker lantschap in Kanaan.

---

[1]) *Vroet:* wijs.

SPREECKENDE PERSONAGIEN.

REY VAN ENGELEN.

JOSEPH.

SIMEON.

LEVI.

JUDAS.

RUBEN.

VRACHTMEESTER.

ZWYGENDE.

D' ANDERE ZES BROEDERS.

JOSEPH IN DOTHAN.

HET EERSTE BEDRYF.

REY VAN ENGELEN. JOSEPH.

Rey van Engelen.

Ziet Joseph, Rachels zoon, en Jakobs staf en stut,
Hier slaepen in de hey, by dien bemoschten put;
Waer langs de heirbaen loopt naer Dothan, en die weien,
Daer hy zijn broeders zoeckt: terwijl wy hemelreien,
Door last des hemelvooghts hem naerstigh gade slaen,
Die zich, te nacht heel spa, toen d' ondergaende maen
In 't gras viel, hier, vermoeit van reizen, neêr ging leggen,
In 't woest en eenzaem veldt, begroeit met ruighte en heggen;

Als of hy d' Engelen en Godt, die overal
Met zoo veel starren waeckt, alleen de wacht beval,
En onbekommert was voor onraet, en voor dieren,
Die, in dees wildernis, van dorst of honger tieren.
O hemelkint, ô zorgh der Englen, slaep vry heen,
En wandel dan gerust: wy tellen alle uw treên.
Wy baenen u den wegh, door steenrots, ruighte en doren,
Naer 's werelts heerschappy, en hoogheit, u beschoren
Tot wasdom van 't geslacht, het welck zijn' oirsprong nam
Uit uw' stantvastigen outgrootvaêr Abraham;
Wiens hoop een keten smeedt van endelooze schakelen,
Der neven, hem belooft door onverzierde orakelen;
Waer van ghy, eedle spruit, het wercktuigh strecken moet,
En leggen d' eersten steen en grontsteen, aen den voet
Van 't stamhuis, 't welck, eerst laegh van top en naeuw [besloten,
Ten leste met zijn hooft, de starren komt te stooten,
En reickende voorby den op- en ondergangk,
Het aerdrijck en den doot en afgront houdt in dwangk:
Dies of u in den slaep yet naers zy voorgekomen
Van 't naeckende ongeval, dat doe uw' geest niet schroomen.
Maer ziet, hy reckt zijn leên, en geeuwt, om met het licht
Te heffen in de lucht dat jeughdigh aengezicht.
Hy rijst, de zon met hem. Daer staet hy op zijn voeten.
Laet hooren, hoe hy Got en 't morgenlicht zal groeten.

Joseph.

De zon verlaet de kim, veel schooner danze plagh.
Zy weckt my uit den droom met een' gewenschten dagh,
En schittert in den dauw en bloemen, nat van droppen.
Daer doet zich 't lantschap op, en Dothans steile toppen,
Met bey zijn heuvelen, van klaver dicht begroeit,
Beplant met vijgh, olijf en wijngaert, en besproeit
Van bronnen om end om, waer uit de beecken spruiten.
De harders, op voor zon, gaen koy en stal ontsluiten,
En trecken beemdewaert. My dunckt, ick hoor alree
Het loeien en 't geblaet van 't broederlijcke vee.

18 *Outgrootvaêr:* overgrootvader.
20 *Neven:* kleinkinderen.
42 *'t Broederlijcke vee.* Versta: het vee mijner broeders.

Hoe strijckt my dat geloey van 't hart dees zwaerigheden,
Waer van mijn geest te nacht benart scheen, en bestreden.
Wat droomt men zomtijts niet, dat luttel nadruck heeft;
En 't moet een bloohart zijn, die veel om droomen geeft.
My docht, ick wert omringt van negen wreede slangen,
Zich stellende in 't gelit en schrap, om my te vangen.
Zy geesselden in 't eerst malkandren met den start,
En sarden haeren wrock door stramen, en door smert.
De gramschap steegh allengs in 't hooft, en quam gevlogen
En sloegh, gelijck een brant en lichte vlam, ten oogen
Als door twee vensters, uit in 't ende, en dreef en drong
De groene gal en 't blaeuw vergift tot op de tong;
Geslepen als een pijl, toeleggende om te micken,
En drillende in de keel, verhit om bloet te slicken.
Dat gaf een naer gezicht. De duisternis verdween,
En wert gekklooft, waer 't vier door d' ope blicken scheen.
'k Zagh blaeu en scheemrend gout den rugh vol schubben [spickelen,
En 't lange lijf zich uit en in met krullen wickelen.
Ick hoorde 't sissen van haer becken, geel van zucht;
Als moeders geest (zoo 't scheen) het hooft in onze lucht
Opsteeckende uit den put, met nagelen en handen
Heur slordigh hair de borst en 't aenzicht aen quam randen,
En stooren mynen slaep met heesch en droef misbaer:
Op zoon, op op, vlie wegh. Uw leven loopt gevaer.
'k Vloogh op verbaest. Ick zagh verbaest rontom my heenen,
Maer zagh noch hoorde niets, als driemael deerlijck steenen
Uit dezen put, toen ick my weer te ruste ley.
Daer na scheen 't of'er een al fluisterende zey:
Schep moedt, ô jongeling, Godt zal uw reize zegenen.
'k Wil dan, getroost in Godt, mijn' broedren gaen bejegenen,
En groeten hen van verre, ootmoedigh en beleeft,
Uit vaders naem, die my tot hen gezonden heeft.
Een heusche groetenis kan onlust en krackeelen
En huistwist, tusschen bloet en broeders zomtijts heelen,
En harten strengelen door onderlingen vreê
En vrientschap; en misschien waer in ick hun misdeê

45 *Nadruck:* beteekenis.
50 *Stramen:* striemen.
72 *Bejegenen:* te gemoet gaan.

Door onbedachtzaemheit, waer uit yet quaets moght wassen.
Zulck een bejegening wil my den jongste passen.
Mijn Vader maeckte my wel eer dat vredespoor,
Won zoo zijn broeders hart, en ging zijn zoonen voor.
Doch 'k wil mijn trouwe broêrs niet by mijn' oom gelijcken,
Die, wildt van aert, zijn' broer veel jaren dwong te wijcken
Naer Laban onzen oom; wiens vee hy dreef te wedt
En wey, tot dat de tijdt dien wrock had neergezet.
Indien 't mijn lippen aen bevalligheit moght faelen;
Zoo wil die milde Godt, wien zoo veel nachtegaelen
Nu, met hun nuchtre keel vol orgelen, om strijt
Vast groeten mynen mont, zyne eere toegewijt,
Met paradijsdaeuw toch besprengen, om te spreecken
't Geen d' ooren lecker smaecke, en eendraght op kan
[queecken.
Godts Engel, die weleer mijn' Vader heeft geleit,
Geley my eerst naer stat, om 't zekerste bescheit.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

O Bronaer der alziende zorgen,
Wat leit uw oirsprong diep verborgen
En duister, niet alleen voor 't oogh
Der menschen, maer oock zelf voor Engelen,
Eer zy zich onder menschen mengelen;
En nederdaelen, van om hoogh;
Daer d' allerhooghste zit gestegen,
Om naer zijn wijsheit t' overwegen,
Wat na ter werelt zal geschiên;
Het welck hy zomtijts spelt door droomen,
Op dat zijn wit, in 't licht gekomen,
Hem tot een grooter glori dien.
Laet haeters slincke hant vry zaeien,
Godts rechte weet de vrucht te maeien.
't Gaet boven menschelijck vermoên,
Dat wy met Joseph herwaert reizen

80 *Wil:* zal.
103 *Na:* namaals, hierna, naderhand.

Naer Dothan, en van Memphis deizen,
Om derwaert grooter sprong te doen.

Tegenzang.

Ja Vader, laet de menschen ruicken,
Hoe ghy de quaden kunt gebruicken,
Ten goede van het aertsch geslacht;
Als ghy violen onder doornen
Gaet plucken, en uwe uitverkoornen
Door uw beleit zet in hun kracht.
De deughden en de huisgebreken
Dus by malkanderen geleken
Vertoonen klaerder elck heur aert.
Niet ruwe, maer geslepe steenen
Een' kostelijcker glans verleenen.
Een puicksteen is wel slypens waert.
De puicksteen heldert op door 't schuuren,
En kan de proef en 't oogh verduuren.
Zoo zal oock Josephs braeve jeught
Dan d' allerdomsten op doen mercken,
Als zy verstreckt, om op te wercken,
De puick-en proefstof van de deught.

Toezang.

Zoo verre en uitheemsch van zyne ouders,
Verwacht het dienstbre juck dees schouders,
Die, onvolwassen en noch zwack,
Geschapen zijn een Rijck te schragen;
Een' koning zelf te helpen draegen
Dat onverdraegelijcke pack,
En weelige oeghsten op te laden,
Om magre jaeren te verzaden.

111 *Deizen:* wijken.
127—130 Bij de eerste lezing is de zin dezer regels niet goed te vatten; men versta: „zoo zal dan ook Jozefs brave jeugd de allerdomsten opmerkzaam doen worden, wanneer zij strekt om de puik- en proefstof van de deugd schitterend te doen uitkomen."

HET TWEEDE BEDRYF.

SIMEON. LEVI. JUDAS.

Simeon.

Ter goeder uure wy, om 't vee volop te geven
Van gras en klaver, dat van Sichem herwaert dreven.
Hier lacht de groene beemt de graege kudden aen,
Die, om den heuvel, tot den buick in klaver gaen.
Maer broeders, 'k bid u, ziet. Wie ylt daer stewaert heenen?
'k Zie 't hooft, nu 't halve lijf, nu knien, nu bey de beenen.
Daer stijght een op den top des heuvels, langs dien kant.

139—140 Versta: ter goeder ure dreven wij het vee van Sichem herwaarts, opdat het volop gras en klaver zou hebben.
141 *Graege:* hongerige.

Levi.

Zoo doet hy, Simeon, en heeft in d' eene hant
Den staf. Wie magh dat zijn?

Judas.

Hy spoet met luchte sprongen.
Ay Levi, zie eens toe. Wien lijckt dat, man of jongen?

Levi.

Het hupplen, Judas, past een' wuften jongen eer,
Als een' volwassen man. Hy draeit zich heen en weêr,
Recht of hy yemant zocht van harders en van hoeders.

Judas.

Bedrieght het oogh my niet, 't is een van onze broeders.

Levi.

Zou 't wel de droomer zijn, die naer ons ommeziet?

Simeon.

't Gelijckt den droomer wel.

Levi.

O pest, ô huisverdriet!
Gewis de droomer komt. Wat jaeght hem naer dees hoecken?

Simeon.

Ick gis, hy wort gestuurt, om ons en 't vee te zoecken,
Om te doorsnuffelen, hoe 't hier ontrent al sta.

Levi.

Op dat hy ons verklick? dat hem de hagel sla.
De donder sla dat hooft, 't welck altijt maelt van droomen.

Simeon.

Versteur u niet te vroegh. Hy is van pas gekomen,
Om loon naer zijn verdienst t' ontfangen. Zet u wat,

Of slaet een' ronden ring. Hy neemt den wegh naer stat.
Wy hebben tijdts genoegh, om van zijn straf te spreecken.
Hier valt gelegenheit om al ons leet te wreecken.

Judas.

En als 't gewroken zy, verantwoort dan die wraeck.

Simeon.

Wie kennis draeght van 't stuck, geef reden van zijn zaeck.
Ontkennen is ons 't reetste, en wisser dan 't verweeren.

Judas.

't Is beter zonder scha dan met zijn scha te leeren,
Wie gelden moet in 't stuck, moet oock ter zaecke raên.
Men stel de misdaet voor. Wat heeft dat kint misdaen?

Simeon.

Wat heeft dat kint misdaen? Ay, schaem u zoo te vraegen.
Hoe dickwils heeft hy ons gehekelt, en bedraegen,
En listigh aengebraght, om plasdanck te begaen,
En als een troetelkint in vaders hart te staen.
Dan zagh men d' oude man zich over ons versteuren,
En Joseph kreegh een' rock van veelerhande kleuren,
Als een verdienden loon, voor zulck een' kinderplicht.
Wy hadden al 't geknor, het graeuwen, 't zuur gezicht.
O onrust van 't geslacht, zoo lang ghy, als een doren,
Ons in de teenen steeckt, zie ick geen rust geboren.

Judas.

De jongen is noch dom en wulpsch, en vader suft.

Levi.

Neen, domheit is het niet, dat blijckt aen zijn vernuft.

162 *Slaet een' ronden ring:* plaatst u in een kring.
169 *Gelden:* gezag hebben.
172 *Bedraegen:* beticht, beschuldigd.
173 *Begaen:* behalen.
181 *Wulpsch:* jong.

Judas.

De jaeren zullen hem noch leeren en betoomen.

Simeon.

Als hy zich meester maecke, en waer maecke al dees droomen,
Waermeê zijn tong al 't huis, ja zelfs zyne ouders sart?

Judas.

Hy raeskalt.

Levi.

Of ontdeckt, al 't geen hy broet in 't hart,
Arghlistigh poogende zijn broeders te verpletten.

Judas.

Waer 't zoo, men zou 'er zich eendraghtigh tegen zetten.

Levi.

Zoo is het meer dan tijdt.

Judas.

Dat opzet blijckt niet klaer.

Simeon.

Zoo klaer, gelijck de dagh. Hoe, is 't niet openbaer?
Let op die droomen eens, dien hy noch lest vertelde.
Hem docht, wy bonden vast de schooven in den velde.
Zijn schoof rees overendt. Was Judas eer toen doof?
Ons schooven neighden 't hooft eerbiedigh voor zijn schoof.
Wy schudden vast den kop en d'ooren, die 't zich belghden,
En zulck een' bittren dranck des booswichts noo ver-
[zwelghden.
Wy riepen: ghy alleen zoudt onzer aller hooft
En koning zijn?

Judas.

Ghy zijt te zot, die dat gelooft.

192 *Vast:* middelerwijl.

Levi.

En hy loegh in zijn vuist, en terregde ons noch echter,
Zijn ouders, en al 't huis, en maeckte 't zoo veel slechter.
Ick droomde, sprack hy, 'k zagh te nacht de zon en maen,
En ellef starren, met gebogen hoofden, staen
Om my, en voor mijn' glans haer heldre straelen strijcken.
Wat dunckt u, Broeder? zegh, zijn dat noch donkre blijcken
Van heerschzucht, die hem drijft? wy hoorden euvel toe,
En klaeghden 't Vader zelf, die keef quansuis: wel hoe,
Wat droom is dat? zult ghy, gelijck een vorst in 't midden,
Uw moeder, broêrs, en my uw hoogheit aen zien bidden?
Zwijgh stil van zulck een kout. Berocken my geen' strijt.
't Is kinderwerck. Gaet heen. Meer volghde 'r niet. O spijt!
O spijt! hy heult met hem, die noch zijn schult verdaedight.

Judas.

Ick wensch alleen, dat ghy uw zinnen wat bezadight,
En reden plaets vergunt. Dit is het jongste kint,
Naest Benjamin. Wanneer steeckt jongkheit naer bewint?
Wat broêr verkloeckt zijn broêr?

Simeon.

Ay, broeder, loop niet verre,
Dees aerdt naer vader, die hem voorlicht, als een starre.
De looste en gaeuwste maeckt den domsten tot zijn knecht,
Gaet met den zegen deur, en het geboorterecht;
En Esau boet te spa dat groot verlies met traenen.

Levi.

Ick had dat op mijn tong, en docht u op te maenen
Met vader, uitgeleert in dees doortrapte kunst;
Die wist zijn moeders, dees weet nu zijn vaders gunst
Tot smaet der broederen behendigh te misbruicken:
En schut men 't niet, 't gaet vast, wy zullen moeten duicken.
En buigen onder hem. Wie dat niet ziet, is blint.
Wie anders slaef wil zijn, ick ben zoo niet gezint.

199 *Echter* voor *achter,* daarna, later.
217 *Gaeuwste:* schranderste.

Ick laet my langer met geen droomen ringelooren.
Wy zijn zoo goet als hy, en van een' stam geboren.

Simeon.

Met reden. Trapt hem, eer hy ons op 't harte trap.
Lacht al die droomen uit: beschimpt zijn wetenschap.

Judas.

Dit stuck wil over 't lant uit alle torens kraeien.

Levi.

Hier is geen haen ontrent.

Judas.

Hoe zal men vader paeien?

Levi.

Met logens en bedrogh. Zijt hier voor onbevreest.
Wie niet stoffeeren kan, ontbreeckt of brein of geest.
Men stroy dat eenigh wildt hem levend heb verslonden.

Judas.

En komt dit aen den dagh; en wort dit valsch bevonden?

Simeon.

Dan wyder raet geleeft. Nu nergens in gedut.
Men breeck hem strax den neck, en offer 't lijf een' put,
Veel jaeren noit gebruickt, daer niemant koome, of zelden.
Wie melt dat stuck, indien wy zelfs het slechs niet melden?
Al lang genoegh beraên. Een yeder geef zijn stem.

Judas.

Zoo 't Ruben niet bestemt, heeft al dit werck geen klem.

232 *Hier is geen haen ontrent:* hij wil zeggen: hier is niemand, die 't uit kan kraaien. — *Paeien:* tevreden stellen.

234 *Stoffeeren:* liegen, verdichten.

237 *Dan wyder raet geleeft:* dan verder geraadpleegd. — *Gedut:* geweifeld.

242 *Bestemt:* goedvindt.

Het moest eenpaerigh gaen, of deze koort zou breecken.
Men vraegh den outsten raet. Hy komt. Ick ga hem
[spreecken.

Simeon.

Ga heen, maer zie wel toe, noch maeck het niet te lang:
Want wie ons tegenstemt, gaet licht den zelven gang.

JUDAS. RUBEN.

Judas.

Ghy komt nu recht van pas, om meê u stem te geven.

Ruben.

Waer toe toch?

Judas.

Joseph komt. Men raetslaeght om hem 't leven
Te neemen, en een' poel te dempen met zijn lijf.

Ruben.

Mijn hairen staen te berge, en al mijn leden stijf.
O gruwelijcke daet! Sta van my. Tre niet nader.
Wy broeders voortgeteelt, van eenen zelven vader,
Wy tacken van een' stam, de klaeuwen zoo verwoet
Aen onzen broeder slaen; te plassen in dat bloet;
Het vaderlijcke hart in broeders borst doorstooten;
Dien ouden kouden man van 't waertste pant ontblooten.
My gruwelt dat ick 't hoor. Om Godts wil, zwijgh toch stil.

Judas.

En of ick zwijgh of spreeck, 't is aller broedren wil.
Het vonnis wort gevelt. Men zal 'er recht meê doorgaen.

Ruben.

Meê doorgaen? Laet eens zien. Ick sal dien jongen voorstaen
En eerst verdaedigen, zoo lang ick adem schep;
Zoo lang ick hart in 't lijf, en bloet in d' adren heb.
Vervloeckter stuck wert noit van menschen voorgenomen

Judas.

Zy roepen vast: slaet acht op zijn verwaende droomen.
Hy arbeit elck den voet te zetten op den strot.
Die blinde vader eert, gelijck een aerdschen Godt,
Dat troetelkint, 't welck ons zoo eerlijck af kan maelen,
En lust schept, om 't gezin een yeder te behaelen.
Wat Joseph doet, dat's wel. Wy hebben 't strax verkerft.

Ruben.

Wat schelmstuck recht men aen, dat niet en wort geverft,
En met een' glimp verciert? Maer of men 't cier met woorden;
Hoe schoon men dit vergult; men leit met broedermoorden
Geen eer in, alzoo lang men ergens menschen vint,
Die noch in reden staen. De droomen van een kint
Bestellen die nu stof, om dus, als woeste dieren,
Als wolven op een lam, te huilen en te tieren?
Misgunt men 't gryze hooft, dat het met Rachels kroost
Wat spelende, voor 't endt zijn' ouderdom vertroost,
Met zulck een wintervrucht? wat hindert dat ons allen?
't Is vaders zinlijckheit, die is op 't kint gevallen.
Natuur heeft dezen knaep wat meer dan ons gegunt.
't Gewas valt niet aleens: en acht men dit een punt
Wel waerdigh, om zoo zwaer te wegen en te wicken?
Om 't hart tot woên, de vuist tot moorden aen te pricken?
Heeft hy den vader yet gulhartigh aengebraght;
Zijn meening was noit quaet, of niet, gelijck men 't acht,
En opneemt, om terstont zoo grimmigh op te stuiven.
Dat kint is zonder gal, gelijck de simple duiven.
Een bloem, van zestien jaer, of naulix zeventien,
Te trappen op het veldt, daer 't Godt en d'Englen zien?
Ay, broeder, hoor naer my. Laet die gedachten vaeren.
Al had hy schult, verschoon den jongen, om zijn jaeren,
Om zijn onnozelheit, om vaders halven, of
Om Godt, die 't leven gaf, en adem blies in 't stof.

267 *Eerlijck:* heerlijk.
268 *Behaelen:* berispen.
269 *Strax verkerft:* terstond verkorven.
274 *In reden staen:* rede verstaan, naar rede luisteren.
280 *Zinlijckheit:* genegenheid.

En (heb ick yet verdient) verschoon hem mynent halven,
En help my, naer uw maght, dien wrock die wonden zalven.

Judas.

Zal ick, om Josephs wil, my steecken in gevaer
Van 't leven? Neen, dat pack valt mynen hals te zwaer.
Lust u een proef te doen, tot redding van zijn leven;
Begin vry. Ick zal u daer in niet tegenstreven,
Noch 't vonnis hinderen; maer aenzien met gedult
Het algemeen besluit, zoo draegh ick scha noch schult.

Ruben.

Biet ghy my niet de hant, die vlack zal op u kleven.

Judas.

Laet kleven, eer men my met Joseph helpe om 't leven.

Ruben.

Zult ghy dien broedermoort met drooge wangen zien?

Judas.

'k Moet zien, al 't geen ick niet kan hindren noch verbiên.

Ruben.

Ghy hebt u zelven niet, gelijck 't betaemt, gequeten.

Judas.

Ghy weet wel, hoeze zijn van outs op hem gebeten.

Ruben.

Maer niet tot moordens toe. Wat grover onbescheit!

Judas.

'k Heb al zijn feilen in de beste ploy geleit.

Ruben.

Kunt ghy de harten niet tot mededogen neigen?

309 *Onbescheit:* onrechtvaardigheid.

Judas.

Zy borsten echter uit met u en my te dreigen.

Ruben.

Het koste oock wat het koste, ick zal 'er tegens woên.

Judas.

Ghy zult u zelven leet, den knaep geen voordeel doen.
Daer komenze. Ziet toe. Bedenck uw onvermogen.
Zy dreigen u den doot, en moorden met hun oogen.

RUBEN. SIMEON. LEVI.

Ruben.

Wat hoor ick, broeders, hoe? 'k Geloof, 't is schimp en spot.

Simeon.

Geen schimp, maer louter ernst.

Ruben.

Dat keer die goede Godt.

Levi.

Het vonnis leit gevelt. Hier helpt geen tegenstreven.

Ruben.

Ick heb tot dat besluit mijn stem noch niet gegeven.

Simeon.

't En hangt niet aen uw stem.

Ruben.

Zoudt ghy u zulck een daet
Vermeten, buiten mijn', uw outsten broeders, raet?

312 *Echter:* daarna.

Levi.

Is 't u om d' eer te doen, zoo sluit het geen wy sluiten.

Ruben.

De stem is dwangeloos.

Simeon.

Een stem kan dit niet stuiten.
De meesten draegen 't wech. Wij stemmen 't hooft voor hooft.

Ruben.

Indien ick, in dit recht, zoo veel magh zijn gelooft,
Laet redens schael zijn schult, met zinnen overwegen.
Noit rechter rouwde 't raet en overlegh te plegen
In halsrecht. Vint ghy dit dan evenwel geraên,
Zoo neemt zijn bloet op u: ick wil 'er niet voor staen.

Levi.

Vertrouw het vonnis ons: 't is buiten u gestreecken.

Ruben.

Laet ick in vaders naem dan eerst mijn hart uitspreecken.

Simeon.

Wel spreeck uw hart vry uit, en zwijgh dan lang genoegh.

Ruben.

Wat liefde vader staegh dien loozen jongen droegh,
Tot smaet van ons, die eer en ouder zijn geboren,
Verdroot my meer, dan u. Oock spelde ick lang te voren,
Eer 't noch dus verre quam, dat liefde zonder maet,
En ongelijcke gunst tot zulck een' bittren haet
In 't endt gedyen moest, en enkel jammer baeren.
Ick badt hem menighmael, by zyne gryze hairen,

323 *Sluiten:* besluiten.
324 *De stem is dwangeloos:* met andere woorden: men kan niemand dwingen zijn stem te geven.

Hy zou zich maetigen. 'k Vermaende menighwerf
Hem tot onzydigheit en vre; het zekerste erf,
En d' allerbeste schat in zoo een huis vol kinderen.
Ick riedt, hy zou 't een kint om 't ander niet verminderen:
Dat dit genegentheit en liefde bluschte en brack,
En allen broederen vast tegens 't harte stack:
Maer 'k ging ten achteren, met vader aen te porren.
Hy sloegh my t' elckens af met graeuwen en met knorren;
En, toonende openbaer, waer hart en zin naer trock,
Bestont, ô blintheit, noch met dien schakeerden rock
Te tergen ons gedult, in plaets van zich te toomen.
Toen quam de kleinste noch braveeren met zijn droomen,
Wel tweemael achter een, zijn dick verklickte broêrs,
Ja zelfs zijn ouderen. Al 't huis was vol rumoers.

Simeon.

Zoo Ruben, vaer zoo voort, gelijck ghy hebt begonnen.

Levi.

Dat is hem recht op 't hooft. Nu zie ick 't spel gewonnen.

Simeon.

Wel twyfelt Ruben noch te stemmen in zijn doot?

Levi.

Hy brenght zijn vonnis meê. De nucken leggen bloot.

Ruben.

'k Zagh vaders misgreep wel: het moght mijn harte moeien:
Wat zou ick doen? 'k en kon zijn vryheit niet besnoeien,
Waer door, vast d' een wat meer en d' ander min bezint,
Hy meer verdiensten zagh in 't een dan 't ander kint.
Ick kon den kleinste, die de grootsten scheen te grieven,
Niet afraên, dat hy zocht zijn' vader te believen;

350 *Schakeerden rock:* geschakeerden, bonten rok.
352 *De kleinste*: de jongste.
353 *Dick:* vaak.
359 *Moeien:* leed doen.
361 *Bezint:* genegen.

Die ongelijck meer hoops uit hem te scheppen scheen,
Aen wien natuur bestede al haer bevalligheên
En gaven, nut voor een, die 't al gebruickt met oordeel,
En vordert 's anders nut, gelijck zijn eigen voordeel;
Dies wert ick ziende blint, en hiel my stil en stom;
En weet dit Josephs jeught, en vaders ouderdom.
d' Een schort wat tijdts, om van zijn wulpsheit te bedaeren,
En d' ander neemt vast af, door aenwas van de jaeren.
Laet loopen, docht ick: maeck het huis geen ongemack.
De kreuple hoeft een' stock: zijn beenen worden zwack.
Wat schaet ons, dat hy zich wat houde aen Josephs schouders.
Men vont noit huis, of 't schorte aen kinders, of aen ouders.

Simeon.

My dunckt, ghy slacht den kreeft, en kruipt al achterwaert.

Levi.

Hy slacht het scorpioen: 't vergift leit in den staert.

Ruben.

Ay broeders, geeft gehoor, en elck twee lijdzaeme ooren.
Mijn spraeck luidt niet zo vreemt, of z'is noch waert te hooren.
'k Sloegh dickwils d'oirzaeck ga, waerom der oudren zin
Meer op den jongsten valt, en op den outsten min.
Zou 't wezen, dat de spade en leste vrucht van allen
Gemeenelijck wat teer en zwacker wil bevallen;
Als spruitende uit een raeuw en ongekoockter bloet;
En dat dees teerheit treckt der ouderen gemoedt
Tot d' onvermogenste en onnozelste der erven;
In wien zylieden, nu op d'oevers van hun sterven,
Verryzen uit den grave? of zou 't wel zijn uit vrees,
Dat moeder Lena niet die moederlooze wees,
Na vaders doot, wat ruw moght op zijn stiefmoers handelen?
Of Bilha al te haets, of Zilpa hem deê wandelen,

371 *Wulpsheit:* dartelheid.
384 *Bevallen:* uitvallen.
392 *Al te haets:* te hatelijk, door te grooten haat geperst. — *Hem deê wandelen:* hem wegzond, wegdreef, als Abraham, op Sara's aansporing, Ismaël gedaan had.

En Agar Saraes zoons een wees zijn broeders baen?
Hoe 't zy, eenzydigheit, broght altijt onlust aen
In huisgezinnen; en 't en ging 'er noit zoo even,
Of Esaus liefde stont in Isax hart geschreven,
En Jakob had de gunst der moeder op zijn hant.
De weeghschael helt aen d'een of aen den andren kant.

Simeon.

Indien u 't preecken lust, zoo preeck voor deze boomen.

Levi.

Komt mannen, ziet eens uit: de Droomer zal strax komen.

Ruben.

Hoort broeders, ick beken 't, zijn droomen ziet wat veer:
Maer droomen in der daet zijn droomen, en niet meer.
De droomen grenzen dicht aen d' ydelheit en logen.
Wie 's nachts van schatten droomt, vint 's morgens zich
[bedrogen.
Al wat op zulck een' gront gebout wort, zackt terstont.
Bedenckt oock, hoe wy staen op een' uitheemschen gront,
Die naeuw om Sichems moort, verdraeght de vreemdelingen.
Splist tweedragt 't huis, 't gaet vast, dit volck zal 't huis
[bespringen.
't Vergoten bloet roept wraeck, en roockt noch over 't landt.

Simeon.

Verwijt ghy ons dat stuck? ô aller schanden schandt!

Levi.

O bloetschant van 't geslacht, wat bed durft ghy beklimmen!

Simeon.

Die moederschender! Ziet zijn aenzicht nu eens glimmen.

398 *D' een.* De uitgave heeft: *dien.* De lezing is van Dr. J. van Vloten.
407 *Naeuw:* nauwelijks noodt. — *Sichems moort:* versta: de uitmoording van Sichem, door Simeon en Levi gepleegd. Zie *Genesis* XXXIV: 25, volgg.
411, 412 Zie *Genesis* XXXV:22 en XLIX:4.

Levi.

Wijt ghy ons, dat wy zien van Hemors bloet bekladt.

Simeon.

Hy zelf heeft van dien buit het beste deel gehadt.

Levi.

Wy hebben Dienaes smaet en schennis recht gewroken.

Ruben.

Och broeders, 'k heb u niet een woort te na gesproken.

Simeon.

Hy draeght vergif in 't hart, den honigh op zijn tong.

Levi.

Het heught ons noch, hoe kleen hy lest by vader zong.

Simeon.

Wat wroet ghy op de wraeck van ons verkrachte zuster?

Levi.

Wy leefden na die straf veel vryer en geruster.

Ruben.

Dit loopt recht averechts. Toen strafte ghy gewelt,
Tot voorstant van uw bloet: nu raest ghy al t' onstelt
Op dezen armen hals, die uitziet zoo verlegen,
Naer u en 't vee, en brengt zijn vaders groet en zegen.

Simeon.

Hy hou dien zegen zelf, en schut hier meê den vloeck.

Levi.

Wy zullen hem terstont gaen helpen om een' hoeck.

413 *Dat wy zien van Hemors bloet bekladt:* dat het bloed van Hemor (Sichems vader, hier voor zijn geheelen stam genomen) nog aan onze handen zichtbaar is.

426 *Helpen om een' hoeck:* van kant maken, ombrengen.

Ruben.

Zal dan dit heiligh huis vermoorden zynen broeder?

Simeon.

Zal dan dit heiligh huis onteeren zyne moeder?

Ruben.

Ay, broeders, waerom toch zoo bitter gekrackeelt,
En wonden opgekrabt, die nauwlix zijn geheelt?
Ick waerschuw u. Ziet toe, 't plagh hier ontrent te schuilen.
Hebt ghy dat wreet gedroght, dat dier, niet hooren huilen?

Levi.

Loop heen met uw gedroght.

Simeon.

Wy weten van geen dier.

Ruben.

Een schrickelijck gedroght. Het broet, niet veer van hier,
In 't grondelooze hol een heiloos slagh van jongen.
Het knaeght zijn eigen hart, van spijt schier toegewrongen.
Het aengezicht ziet dootsch. Het keert de blicken dwars
Van yeder af, van 't licht van lach en blyschap wars.
Het blaeuwe schuim begroeit de scherpe en holle kiezen.
De tong hangt zwart van gift. De beck doet niet dan biezen.
De kaecken vallen in, begruist met eene korst
Van schimmel. Groene gal verstopt de raeuwe borst.
Het slorrept menschenbloet, en plast 'er in tot d'enkelen.
Het lijf schijnt een geraemt, gestut van magre schenkelen,
Gansch dor en mergeloos. Het schept alleen vermaeck
In 's anders ongenoeght. Het oogh krijght nimmer vaek.
Een scherreprechter, in zijn ingewant gewickelt,
Met staele prickelen zijn borst en nieren prickelt.
Dan balckt het overluidt, tot razens toe verstoort.
Een gruwelijck gedroght: heeft niemant dat gehoort?

440 *Biezen* is de eigenaardige uitdrukking voor het geluid, dat de slang maakt, wanneer zij blaast.

Simeon.

'k Geloof, ghy schimpt, en waent de broeders in te luien.

Levi.

Hoe heet dit dier? zegh op, wat wil dit dier beduien?

Ruben.

Dat dier heet Haet en Nijt, het welck niet zonder smart
Vervloeckte jongen worpt in 't hol van 's menschen hart.
Ay mannen, geeft gehoor. Ay, laet dat dier niet binnen
Ons huis; want, waer het komt, daer sloopt het huisgezinnen
En huizen in den gront, en scheit met schande en stanck.
Dat keer die goede Godt. Ghy weet my luttel danck,
Nu ick de waerheit spreeck, die dickwils wort verschoven:
Maer 'k weet, men zal mijn' raedt ten hooghste namaels loven,
Het ga, zoo 't wil. Mijn broêrs, ziet toe. Waer loopt dit heen?
Verantwoort eens 't gewelt van negen broêrs op een'.

Simeon.

Verantwoort ghy 't, die dus den droomer komt beschutten.

Levi.

Wy zien den val van 't huis, en zoecken 't huis te stutten.

Ruben.

Zoo wrickt niet aen de stut van vaders ouderdom.
Verwrickt ghy die, zoo valt de vader met haer om,
En stort op Josephs borst. Zoo storten wy met vader,
In 't algemeen bederf. Ziet toe, 't en dient niet nader.

Simeon.

Daer koomt hy van de stadt, naer dezen heuvel toe.

Levi.

Nu Ruben, hou uw rust. Wy zijn dit tergen moe.

451 *In te luien:* iets wijs maken.
462 *Negen broêrs op een:* vergelijk vs. 47.

Ruben.

Verbeelt u, dat dit kint, het welck zijn broêrs komt groeten,
Met traenen op de wang, voor uwer aller voeten
Vergiffenis verzocht; zoudt ghy, gelijck ontzint,
De handen durven slaen aen dat onmondigh kint?
Wie hitste oit tigers aen, om weerelooze zielen,
Een onderbraghte schaer, met klaeuwen te vernielen?
Zoudt ghy bestaen een stuck, dat leeuwen zich ontzien?
Geen leeuw verslint een' man, die neerleit op de knien,
Noch min de kinderen, die ouder zijn, of jonger
Dan dit, 't en waer uit noodt, en schrickelijcken honger.
Och, Joseph is geen straf, maer eer erbarmens waert.
Ick wil hem tegen gaen, eer yemant verder vaert.

Simeon.

Hou stant, en ga niet voort.

Levi.

Sta vast, of 't gelt u 't leven.

Ruben.

Laet los, of 'k zal een kreet op dezen heuvel geven,
Daer Syrien van waegh, en dat het Mambre hoor.
Laet los. Help Judas, help. Wat hebt ghy met my voor?

Simeon.

Zwijgh kort, of 't geldt dien hals.

Levi.

Wil ick hem 't hart afsteecken?

Ruben.

Hoort, broeders. Houdt gemack: vergunt my tijt te spreecken.

476 *Onderbraghte:* ten ondergebrachte.
487 *Zwijgh kort:* zwijg terstond.

Levi.

Nu Judas, laet my los. Ick zal hem niet misdoen.

Ruben.

Nadien 't onmooghlijck schijnt, dat ick den knaep verzoen
Met u, zijn broedren, al t' onmenschelijck gebeten,
Zoo gunt my dan een beê.

Simeon.

Dat is maer tijdt versleten.

Levi.

Laet hooren, wat ghy bidt, nu spreeck, en rep u, dra.

Ruben.

Ick bid u, dat de zon noch eerst eens onder ga,
Eer yemant zich vergrype aen dien verwezen jongen.

Simeon.

Ja, straf hem morgen, pas wanneer hy is ontsprongen.

Ruben.

'k Beloof u niet een woort te reppen van dien raet.
De harssens zijn te heet, om nu, op heeter daet,
Te straffen, zoo 't betaemt. Ghy moet met billijcke oogen
Dit inzien. Blinde wraeck heeft menigh man bedrogen,
Die met haer ging te ra. Wat schaet een luttel tijdt?
Uw recht blijft even schoon. Men scheldt hem 't sterven quijt,
Niet meer dan eenen dagh, en gaet dan vry uw gangen.
Daer staet een drooge put. Men zet den knecht gevangen;
Of hy verga daer in, van honger en van dorst,
Eer ghy u met zijn bloet zoo lasterlijck bemorst.

489 *Nu Judas, laet my los:* men moet zich hier voorstellen, dat Judas, toegeschoten op 't hulpgeschrei van Ruben, die door Simeon werd vastgehouden en door Levi met den dood gedreigd, dezen laatste op zijn beurt heeft vastgegrepen.

495 *Verwezen:* gevonnisten.

496 *Pas:* zoodra. — *Ontsprongen:* ontsnapt.

506 *Lasterlijck:* misdadig.

't Luidt schandelijck een wees aen 't leven te verkorten;
Noch allerschandelijckst zijn broeders bloet te storten.
Verschoont uw' naem en faem, en zet hem in dien poel,
Op dat hy stervende zijn straf te langer voel.

Simeon.

Had ghy dit eerst geraên, wy waren lang verdraegen.

Levi.

Hy heeft den besten raet van allen voorgeslaegen.

Simeon.

Wie 't stemt, die knick my toe.

Levi.

De broeders zijn te vreên.

Simeon.

Daer komt de Droomer aen.

Ruben.

Wel broeders, ick ga heen.
't Zal noodigh zijn mijn vee al weder te verweien:
'k Vertrouw uw woort.

Levi.

Ga voor.

Ruben.

Wy zullen zo niet scheien.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Hy komt, hy komt, die jonge borst,
Als 't hygent hart, 't welck zynen dorst

515 *Te verweien:* van weide te doen veranderen.
516 *Wy zullen zo niet scheien:* deze woorden zegt Ruben waarschijnlijk tot zichzelven, als wilde hij daarmede te kennen geven: dat zal zoo niet afloopen, wij spreken elkander nader.

Wil lesschen aen de versche sprongen
Der zilverzuivre koele bron;
Terwijl de jaegers, schuw van zon,
(Op hoop, of zy het wildt eens vongen,
In donkre en naere schaduw vast)
Daer looze brack noch winthont bast,
Met zwijnspriet en gespanne boogen
Beloeren het onnozel bloet;
't Welck niemant leedt noch letsel doet,
En, al te jammerlijck bedrogen,
Zich vint op 't onverzienst bezet
Van jaeger, jaghtspriet, hont en net.

Tegenzang.

Hy kom, getroost op 's hemels hulp.
Gelijck de perlen in haer schulp,
Der perlen moeder, zullen hangen
De laeuwe traenen, zilt van smaeck,
Van wederzyden op de kaeck,
Op 't perlemoer der lieve wangen.
Och stremdenze op dit perlemoer;
Dat wy die reegen aen een snoer
Van gout om onzen hals te cieren;
Wanneer wy, tot de keel vervult
Van blyschap, 's jongelings gedult
En onverbloemde deughden vieren!
Zijn eer wil bloeien op zijn graf.
Het lof der deught valt nimmer af.

Toezang.

't Moet schoon zijn, 't geen een schets moet strecken
Van yet volmaeckts, en zonder vlecken.
Wie of de zon verdraegen dar,
Dat hooftlicht, bron van alle klaerheit,
Een zichtbre Godheit, 't oogh der waerheit?
Wie anders, als de morgenstar?

543 *Wil:* zal.
544 *Het lof:* het loof, het lover.
547 *Dar:* van *darren,* durven.

HET DERDE BEDRYF.

JOSEPH. SIMEON. LEVI.

Joseph.

Myn Broeders, zijt gegroet, van mijn heer Vaders wegen,
Die, hartelijck begaen, my, onder zynen zegen,
Naer Sichem heenen stuurde, op dat hy weeten moght,
Hoe 't u en 't vee al ging. Wat hoeck bleef onbezocht?
Wat herder ongevraeght, om Sichem, en zijn weide
En lantstreeck? 'k hou gewis, mijn Vaders Engel leide
My herwaert aen: want toen ick, moede en afgezucht,
Ging dwaelen, hopeloos en jammerlijck beducht,
Wat raedzaemste was van beide: of langer daer te toeven,
Op eenigh klaer bescheit; of Vader te bedroeven.
Met evenwijs naer huis, naer Hebron, en ons dal,
Van waer ick quam, te spoên; ontmoette by geval
(Of liever zoo 't Godt gaf) my yemant, die juist vraeghde:

Wien zoeckt ghy dus met smert? toen ick mijn hart
[uitklaeghde,
En badt om naeckt bericht, wees hy my herwaert aen?
En had uit u gehoort: laet ons naer Dothan gaen.
Spil, sprack hy, hier geen tijdt. Zy zijn al voortgetogen.
Zoo spreeckende, geleeck de vrientschap in zijn oogen
Aen 't flonckeren een' geest, zoodanigh als voorheen
(Na dat men hen beschrijft) onze oudren wel verscheen.
Zijn oogen stemden met d'aenminnigheit der lippen,
Geverft, als met een' geur van roozen, op de tippen.
In 't scheiden danckte ick hem, en roock een frisser lucht,
Een lange streeck langs 't padt, en schepte mijn genught
Veel reizen stil te staen, en t'elckens om te kijcken;
Verbaest om zynen gangk, en hoe hy heen ging strijcken,
Niet als een sterflijck mensch, maer een van 't hemelsch koor,
Ons tot een licht gestiert, op 't onbekende spoor.
Het zy wie 't wil, Godt lof, hy heeft my recht gewezen.
Ick vinde u hier gezont. Nu is mijn hart genezen
Van die quetsuur. O hoe verquickt uw aengezicht,
Zoo welgedaen, my meer, dan 't alverquickend licht!
Mijn Broeders, och ick weet, de Vader zal verlangen,
Om tyding, uit mijn' mont, van u, zijn zoons, t'ontfangen,
De Grootvaêr desgelijx, en onze Moeders meê.
Hoe gaet het toch, mijn Broêrs? hoe staet het met ons vee?
Helaes, wat magh dit zijn? Wat magh de helden deeren,
Dat zy dus overdwars het aenzicht elders keeren?
My aenzien met den neck, en stom als beelden staen?
Och Broeders, heb ick u met myne komst misdaen,
Of niet gegroet als 't hoort? Ontschuldight mijn gebreecken.
Verschoont mijn dommigheit. Hoe krijgh ick hen aen
['t spreecken?
Ick ben geen antwoort waert. Helaes, het is mijn schult.

Simeon.

Ay, ziet dien huichelaer. Hoe terght hy u gedult,
En spreeckt ghy niet een woort?

587 *De helden:* 't woord *helden* wordt hier gebezigd, niet in den zin, dien wij thans er aan zouden hechten, maar in zijne oorspronkelijke beteekenis van „*heroës*, doorluchtige, voorname personages." 't Is een titel van eerbied, dien Jozef zijn broederen geeft.

Levi.

Wel heerschap over moeders
En vader, en al 't huis.

Simeon.

Bezoeckt ghy weêr de Broeders?
Komt ghy ons weer bespiên? Verklicker, wellekoom.

Levi.

Wat of de droomer nu weér voorquam in den droom?
Vertel ons uw gezicht, uw' droom. Zing op, laet hooren.

Simeon.

Wat of hem schort? Hy zwijght, en heeft zijn tong verlooren.

Joseph.

Mijn Broeders, och ick val voor uwe voeten neêr.
Vergeeftme mijn vergrijp, noch eens, en dan niet meer.

Levi.

Rijs op, het is geen wijs, dat Koningklijcke zielen,
Zich buigende in het stof, voor onderdaenen knielen.

Simeon.

Was vader niet de zon? was moeder niet de maen?
Wy starren, schooven? he!

Joseph.

Och broeders, laet my gaen.
Och broeders, laet my gaen: 'k wil gaerne voor u bucken,
Gelijck den jongste past.

Simeon.

Rijs op. Hoe zal 't hier lucken?

Levi.

Nu koning Joseph, zegh, wie zal uw stalknecht zijn?
Wie schryver? wie poortier? wie schencker, om met wijn

Te kroonen 's konings disch? wie kamerling verstrecken?
Wie muilpaert? wie kameel? wie uw karrossen trecken?
Koom herwaert, Napthali. Koom herwaert, Zabulon.
Komt Asser, Isaschar, Gad, Judas, Simeon,
En Dan: dit is de schoof: vernedert uwe schoven.
Duickt starren, zon en maen, dit licht zal 't al verdooven.

Simeon.

Ontweldight hem dien staf, en drijft hem naer den put.

Joseph.

Och broeders.

Levi.

Voort, ga voort: dit jancken is onnut.

Ruben.

Dit 's d' oude en drooge put, 'k Wil hier ontrent vertoeven.
Maer 't zou wel noodigh zijn met eenen steen te proeven,
Of oock de duistre gront met water sta bedeckt,
't Welck van dees heuvelen by wylen herwaert leckt.
Hier leit een kay, zoo zwaer als eenigh man kan heffen.
Nu mannekracht, hef op: die steen wil lydigh treffen.
Laet vallen, dat het kraeck. Laet rollen zonder schrick.
Hy plompt niet eens, maer ploft. Droogh is 't er: klaer [ben ick.
Weest wellekoom, ô put. Weest wellekoom, behoeder
Van Jakobs waertsten zoon, van mijn' verlegen broeder.
Verdien een' naem, wanneer ghy, voor een wisse doot,
Dien heldren jongen berght, in uwen naeren schoot;
Zoo veel barmhartiger dan negen broêrs te gader,
Al broederslaghtigen. O put, 'k zal u by Vader,
Dien afgeleefden stock, haest loven voor dees deught:

623 *Kay:* kei.
624 *Lydigh:* tamelijk, vrij wel.
629 *Verdien een' naem:* echt bijbelsch gedacht. Men herinnere zich dat de aartsvaders de plaatsen, alwaar hun iets merkwaardigs gebeurde, met een bijzonderen naam onderscheidden.
630 *Dien heldren jongen:* dien reinen, dien schuldeloozen jongen.
631 *Zoo veel barmhartiger:* de put namelijk.
633 *Stock:* grijsaard.

Terwijl hy Joseph kust al bevende, en van vreught
De tranen biggelen langs 't aengezicht vol rimpelen.
Hoe komtghe my te pas! hoe helptghe my bewimpelen
Mijn' heimelijcken raet, tot redding van die spruit,
Waer in de dorre boom en schorre schors besluit
Zoo luttel saps, als die noch hoeft om wat te leven.
Hoe zal de versche mont aen schraele lippen kleven!
Met welck een hartlijckheit de vader welgezint
Zijn sidderende armen slaen, om zijn herboren kint,
Om dien beschutten hals! met welcke danckbre klancken,
Met hoe veel zegens wil hy Ruben dan bedancken,
Voor broer- en vaderplicht, voor zijn godtvruchtigheit!
Dan zweef ick op zijn tong zoo hoogh, als 't onbescheit
Der broedren, root van schaemt, het hooft moet onder haelen,
Noch dieper dan de put, daer Joseph in moet daelen.
Maer zwijgh, och zwijgh, my dunckt, zy komen ginder aen,
't Verwezen kint voor uit. Och broeders, laet hem gaen.
O d'arme jongen wischt zijn uitgekreten oogen.
O tigers, hebt ghy nu de menscheit uitgetogen,
En voert ghy van den mensch slechs uiterlijcken schijn,
Zoo veel gevaerlijcker als woeste dieren zijn?
Die kent men aen gebit, aen gruwelijcke klaeuwen.
Helaes, wat gaet my aen? de jongen zal verflaeuwen.
Waer best mijn lijf geberght, hier ergens in een hegh?
Zy naecken. Och 't is tijdt, dat ick my nederlegh:
Want hoorenze mijn stem of 't ritslen van de doren,
Zoo is 't met ons gedaen, zoo gaenwe bey verloren.

SIMEON. LEVI. JOSEPH.

Simeon.

Nu grijn hier na. Treck uit dien kakelbonten rock.
Treck uit, eer ick 't u leer.

Levi.

Ja, leer hem met dien stock.

637 *Mijn' heimelijcken raet:* versta: de heimelijke bedoeling van mijn raad.
644 *Wil:* zal.
657 *Geberght:* thans zou men zeggen: geborgen.
661 *Grijn:* schrei.

Joseph.

Och, broeders, kan ick u vermurwen met mijn karmen?
Och, heb ick 't zoo gemaeckt? och, is 'er geen ontfarmen?

Simeon.

Schud uit de py, schud uit.

Joseph.

Hoe heb ick 't zoo gemaeckt?

Levi.

Hy sammelt noch.

Joseph.

Helaes! waer ben ick nu geraeckt?

Levi.

Daer ghy zult d' uitkomst zien van uwe neske droomen,
In eenen donkren put.

Joseph.

Waer ben ick nu gekomen,
Daer Godt woont noch goedt mensch, die my voor 't lest [beschut!
Helaes, wat hebt ghy voor?

Simeon.

Ghy moet in dezen put.

Joseph.

Verdrincken in dien put?

Levi.

Om van geen dranck te sterven,
Zult ghy van dorst vergaen, en wijn en water derven.

667 *Neske:* dwaze, onverstandige.

Joseph.

Van honger en van dorst in dezen put vergaen?
O put, ick zie geen' gront: hier schijnt noch zon noch maen.

Simeon.

Die zult ghy in uw' droom zien schijnen, oock die starren.

Joseph.

't Was mijn gulhartigheit: noit docht ick u te sarren.

Levi.

't Was uw gulhartigheit, nu 't zoo te passe koomt.

Joseph.

Wie kan gebeteren, dat hy van starren droomt?

Levi.

Hoe ghy het betren kunt, dat zal die put u leeren,
Een rechte school van tucht. Men moet zyne oudere eeren,
De broeders allermeest, en d' ouders boven al.
Wie zich te plomp verheft, raeckt plotseling ten val.

Joseph.

'k Roep zelfs de hemelen en Englen tot getuigen,
Hoe mijn gehoorzaem hart genegen was te buigen
Voor vader, moedren, u en al het huisgezin.
Misduit mijn droomen niet: daer steeckt niet arreghs in.
Och, zaeght ghy in mijn hart. Och, lagh mijn boezem open:
Daer is noit list, bedrogh, noch arghwaen ingeslopen.

Simeon.

Hoe zingt hy nu zoo kleen? wat was dat voor een nuck,
Toen ghy by Vader ons betighte met dat stuck?
Wat was dat, simpelheit? of waren 't groene padden?
Most ghy de broeders noch zoo schendigh gaen bekladden,
Tot schande van 't geslacht, en rockenen dien twist?

686 *Arreghs:* ergs, kwaads.
691 *Waren 't groene padden,* voor: was het nijd en lasterzucht. De *pad* heeft steeds tot zinnebeeld voor beiden gestrekt.

Joseph.

Wat mensch leeft zoo volmaeckt, die zich niet eens vergist?

Levi.

't En komt op eens niet aen.

Joseph.

Och, ziet dit door de vingeren.

Simeon.

Ja zoo. Hoe zou hy ons hier meê om d' ooren slingeren.

Levi.

Het slimst quam achteraen. Het grontsop drinckt men lest.

Simeon.

Neen, beter 't huis geveeght van deze lucht en pest.

Levi.

Treck uit dien rock, treck uit.

Joseph.

Magh ick mijn' rock niet houden?

Simeon.

Die rock is u niet nut.

Levi.

Hy moght te nacht verkouden.

Joseph.

Och moght ick Benjamin eens kussen voor mijn endt.

Simeon.

Een jaerigh kint? het heeft zijn' broeder noit gekent.

702 *Een jaerigh kint:* een kind dat een jaar oud is.

Joseph.

Ick most, voor mijn vertreck, hem noch een' kus afprachen.

Levi.

Wel, kende u 't kint?

Joseph.

Mijn broêr, ghy hebt my aengelachen.
Maer, och, voor 't allerlest. Hoe luttel docht ick toen.
Daer is mijn rock. Helaes.

Simeon.

Wy dienen werck te spoên,
Eer yemant onvoorziens ons koom op 't stuck betrappen.

Joseph.

Ay broeders, laet my gaen. 'k En zal u niet beklappen.

Levi.

Wy hebben in dat stuck met zinnen al verzien.

Simeon.

Koom, lang het laddertouw.

Joseph.

Nu kan ick niet ontvliên.

Levi.

Twee vleugels schorten u: ghy zijt een lichte veugel.

Simeon.

Sta vast. Ick zal het touw gaen knoopen aen den beugel,
Of 't halfgebroken radt.

Levi.

Zie voor u, eer ghy stort,
Of uitglijt. Valt het touw een vaêm of drie te kort,
Zoo blijft hy in den put licht hangen, als een bengel.

703 *Afprachen*. afbedelen.
715 *Een bengel:* een klok of bel.

Simeon.

Zo spring hy voort om laegh.

Levi.

Maer neen, hy heeft den Engel
Van vader op zijn hant, die draegh hem in den dreck.

Simeon.

En feilt en mist hem dat?

Levi.

Zoo breeck hy voort den neck.
Hoe harder smack, hoe nutst: 't fatsoen is maer verloren.
Nu wacker, stijgh te paert: de lijn is al geschoren.

Simeon.

Zoo doet het. Op, klim op, en stijgh gewilligh neêr.

Joseph.

O Godt, vergeef hun dit.

Simeon.

Voort, voort, geen woorden meer.

Joseph.

Verveelt het u, dat wy voor 't lest ons hart uitspreecken?

Levi.

Ghy mooght in dezen put vry zeven dagen preecken.

Joseph.

Och, schenckt my eens voor 't lest: mijn hart verstickt
[van dorst.

Levi.

Schep water met uw hant, al ziet het wat bemorst,
Het kan den dorst verslaen. De slijm is meest gezoncken.

720 *Geschoren:* gespannen.
727 *De slijm:* het slijk.

Joseph.

O Godt, dat laeft mijn hart: noch eens voor 't lest ge-
[droncken.

Simeon.

Nu klim, daer is mijn knie. Nu zet den voet in 't touw.

Levi.

Stijgh af.

Joseph.

Leeft lang, mijn broêrs. Troost vader in zijn' rouw.

Simeon.

Die rouw is al gemaeckt.

Levi.

Hy daelt met flaeuwe treden.

Simeon.

Zijt ghy om laegh?

Joseph.

Noch niet. Hael op, ick ben beneden.

Levi.

Maeck los het laddertouw: 't wil tijt zijn, dat wy gaen.

Simeon.

Ons werck is nu beschickt. Hier moet een dronck op staen,
Met een' ontbijt. De zon begint alree te steecken.

Levi.

Komt, gaenwe, daer ons loof noch schaduwen ontbreecken,
Hy heft een klaeghliedt aen. Hoe galmt die naere klanck.

Simeon.

Ay, luistert, wat hy zingt.

Levi.

De tijdt valt my te langk.

Simeon.

Hoort yemant dat geluidt, zijn stem magh ons verraeden.

Levi.

't Geluit reickt niet zoo wijdt: oock loopen hier geen paden.
De heirbaen leit te veer: het kreupelbosch zwijght stil:
En wie genaeckt dien put, als die 'er wezen wil?

Joseph.

Myn Godt, mijn Godt, magh mijn geklagh niet baeten,
En gaet uw glans en aenschijn voor my schuil,
Voor my, helaes, van u en elck verlaeten,
In dees speloncк, en onverlichten kuil?
Ick zie 't gewelf des blaeuwen hemels blincken,
Door eenen bril van damp en dicke lucht;
Al schijnt de zon, zy schroomt zoo diep te zincken.
Ick hoor den windt, maer wie hoort mijn gezucht?
De putgalm baeuwt mijn kermen na, mijn smeecken,
En kaetst terugh den allerlesten tarm.
De steenen zelfs uit medelyden spreecken.
Ick roep: ocharm: de putgalm roept: ocharm.
Bedanck ick hem, die noch uit mededoogen
Mijn ziel vertroost, hy danckt my wederom.
En schrey ick: wee mijn oogen; hy schreit: oogen.
Zit Joseph stom, de putgalm zit oock stom.
Och haetooft, och, hoe bitter zijn uw korlen,
In myne keel, schier stinckende van smart:
Maer nu ontbey, daer komt wat zoets op borlen.
Wat magh dit zijn? wat troost verfrischt mijn hart?

739 *Magh:* kan.
752 *Tarm:* term, woord.
759 *Haetooft:* vrucht van den haat.
761 *Ontbey:* wacht, heb geduld.

RUBEN. JOSEPH.

Ruben.

Zyn dat gebroeders? och, zy hebben 't lam gedolven.
Daer gaenze heen, in schijn van harders, ô die wolven.
Zy lieten allerlest hun wreede stappen hier.
't Was goet dat ick my kon verbyten. 'k Hadme schier
(Mijn krop wert vol) ontdeckt met bulderen en kryten.
Ja, had ghy 't maer gedaen. Zy moghten u vry smyten
In eenen zelven poel; zoo waert ghy door dien raet
Niet schuldiger als zy, aen zoo vervloeckt een daet;
Om wie de vader nu misschien al leit te bedde.
Maer neen, 't was beter dus. 'k Wil zien of ick hem redde.

Joseph.

Och, help my, wie ghy zijt. Och, help my uit den noodt.

Ruben.

Hy roept, Godt lof, dat 's noch geen teecken van zijn doot.
Hoe is het, Josephbroêr? ick koom uw wonden stelpen.

Joseph.

Och Ruben, help my uit.

Ruben.

Ick koom, om u te helpen.
Mijn kint, mijn hart, mijn zoon, bedaer wat. Schrey niet meer.

Joseph.

Och, help my uit.

Ruben.

Mijn broêr, hier is noch touw, noch leer:
Noch wist ick raet om touw; ick zou mijn kleeren scheuren,

763 *Gedolven:* begraven.
766 *Verbyten:* inhouden.
779 *Noch wist ick raet om touw.* Versta: nog zou ik wel raad weten om mij aan touw te helpen.

En strengelen een koort: maer maetigh u in 't treuren:
't Is om een korte wijl, een korte stoot, gedaen.
'k Beloof u, eer de zon op 't hoofdpunt koom te staen,
Te redden met dees hant: de tijt kan 't nu niet draegen.
Zy zien noch t' elckens om, uit achterdocht voor laegen.
'k Ontschuil hun vast. Mijn trouw heeft Joseph niet ver-
[zaeckt.
Ghy zijt door mijn bestel in dit verdriet geraeckt.
'k Bestemde 't quaet, op dat 'er goet uit wert geboren.
Vergeef my toch dien treck, die anders waert verloren.
't Gevaer jaeght my van hier. Leer harden. Ick moet voort.

Joseph.

Och, Ruben, Ruben, hoor. Ay broeder, noch een woort.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Het lust ons om dees duisternissen
Des puts al 't hemelsch licht te missen:
Want zulcke duisternissen zijn
Ons schooner dan de zonneschijn.
Wy willen hier een' hemel stichten,
Verzien met aengenamer lichten
Dan aen dat blaeuw gewelfsel staen.
Zijn mont verstrecke een nieuwe maen:
Zijn oogen, op den gront gezoncken,
Twee starren, die den nacht ontvoncken:
Het voorhooft, daer de lock om zweit,
Een zon, gekruist met majesteit
Van zyzacht hair en blonde straelen.
Wat schemering kan 't hier by haelen,
Des morgens vroegh, of 's avonts laet?
Wat avontstont, wat dageraet
Beschaemt die winckbraeuw, en die wangen;
Nu met een' dunnen mist behangen?

781 *Een korte stoot:* een korte inspanning.
783 *De tijt kan 't nu niet draegen:* het is nu een ongeschikte tijd daarvoor.
787 *Bestemde:* beaamde.
801 *Zweit:* zwaait.

Als met een' sluier, fijn van draet,
En bruin van verf, daer vier door slaet,
En speelt en schijnt op 't zwart te zweven,
Te zoet gedommelt en verdreven.
Laet d'oogen weiden in die kunst:
Dees schaduw geeft dit licht een gunst.

Tegenzang.

Het zal strax ryzen, om te reizen;
Om koningklijcke en aertspalleizen.
Daer aller wyzen wijsheit zuft,
Met zijn van Godt verlicht vernuft
Te proppen: maer in 't eerst zijn banden
En noch een droeven dagh voorhanden;
Eer 't, begenadight van een kroon,
In 't wit beschijn den gouden troon,
Tot heil en troost van veele volcken.
Het moet, vermomt met donckre wolcken
Van ballingschap, veel jaeren lang,
Na een' bedruckten ondergang,
In arbeit gaende, aen 't baeren raecken.
Dees langsaemheit past groote zaecken.
Een eick, die met zijn hooft vol blaen
En bladige armen zal beslaen
Veel gronts, veel luchts, en winterbuien
Van oosten, westen, noorden, zuien,
En blixemstrael en donderkloot
Verduuren, wort allengskens groot:
Om tegens dat gewelt te sportelen,
Verzekert hy zyn' voet met wortelen;
Zyn' rugh met pit, en hout, en bast:
Gelijck zoo stout een' boschreus past.

Toezang.

'k Zie Jakobs kinderen en knaepen
Te weide gaen, en koey en schaepen

812 *Te zoet gedommelt:* zoo zoet vermengd.

814 *Dees schaduw geeft dit licht een gunst.* Versta: deze schaduw doet dit licht gunstiger, voordeeliger uitkomen.

835 *Sportelen:* spartelen.

In schaduw van dien hoogen boom,
By eenen wijdt vermaerden stroom,
Vast bloemen, gras en klaver scheeren.
'k Hoor beemden harderlieden leeren;
De fluit, aen 's harders dartlen mont.
'k Zie huppelen den vetten gront,
Op het getrippel dezer vingeren,
Die toonen door malkandren slingeren,
Tot roem van Abrams Godt, wiens hant
Hen voerde in zulck een gastvry lant.

844 *Harderlieden:* herderliederen.

HET VIERDE BEDRYF.

LEVI. JUDAS. SIMEON.

Levi.

Nu op den heuveltop eendrachtigh neergezeten,
En al 't geleden leedt met eenen dronck vergeten.
Komt broeders, zet u aen. Hier staet de disch gereet,
Langs dit vervallen slot, met klimop groen bekleet,
En met een veldtapijt natuurelijck behangen.
De breede lindeboom (de zon ga vry haer gangen,
In 't Oosten) noodight u in 't grazige gestoelt,
Met bruine schaduwen, en aengenaeme koelt,
En koelt den leckren wijn, om 't hart eens te verquicken.

Judas.

Verquick uw hart met wijn, en laet uw' broeder sticken.

Simeon.

Wat zeght ghy, Judas?

Judas.

Niet. Ick spreeck geen enckel woort.

Levi.

Ghy zit niet zacht?

Judas.

My dunckt, 'k en zit niet zo 't behoort.

Simeon.

Koom, zet u hier. Gemack is nimmer te versmaden.

Levi.

't Is meer dan 't halve mael.

Judas.

Dat hebt ghy net geraden.

Simeon.

Nu, zit ghy wel?

Judas.

Ja ja, ick zit nu wel, of schaers.

Levi.

Neen, zegh vry wat u deert. Wat wringt uw' voet?

Judas.

De laers

Levi.

Waer is 't?

Judas.

Aen 't slincke been: of 't zijn misschien mijn wespen

861 *Niet:* niets.
865 *Schaers:* omtrent. Judas wil zeggen: ik zit zeer goed, of 't scheelt niet veel
867 *Mijn wespen: wesp* is 't zelfde als „gesp", eigenl. „stekel".

Levi.

Wel, ken u zelf.

Judas.

Ick moet mijn' boezem wat ontgespen,
't Benaeuwt my wat om 't hart. Nu schep ick weder lucht.

Simeon.

Tast toe. Elck toef zich zelf.

Judas.

Wat 's dat? ick hoor gerucht.

Levi.

Ick niet.

Judas.

Is 't Joseph oock? my dunckt, ick hoor hem klagen.

Simeon.

Die windt kan dat geluidt zoo veer niet overdragen.

Levi.

En of hy klaeght en kermt, het blijft toch na, als veur.

Simeon.

Wat kan het schaên, dat hy zijn misdaet wat betreur?

Levi.

't Was hem geen errenst, dat hy op het touw most ryen.

Judas.

Ick wert weemoedigh.

Simeon.

Zoo, had ghy noch medelyen?

870 *Elck toef zich zelf:* elk bediene zichzelven.

Judas.

Hy sloegh zijn aenschijn zoo barmhartigh west en oost.

Simeon.

Hy zagh naer Hebron toe, naer vaders huis, om troost.

Levi.

Hy riep zijn' Engel aen, den trooster aller vromen.

Simeon.

Die hem naer Dothan wees, om zoo te maet te komen?

Levi.

Hy dronck noch hartelijck, en laefde zyne borst.

Judas.

Een hart ter doot bedroeft is altijt droogh van dorst.

Simeon.

Wel, Judas zat strax stom, nu kan hy weder spreecken.

Levi.

Wel, wat of Judas schort? zijn oogh begint te leecken.

Judas.

Ay, broeders, houdt uw rust, het lust my niet te wel.

Simeon.

Leit Joseph u om 't hart?

Levi.

Hoe nu, is 't kinderspel?
Verbly u: want wy zijn nu t'ende van ons lyden.

Judas.

't En past den broeder niet zich zelven te verblyden
In 's broeders doot of straf. O schrickelijck bestaen!

880 *Te maet te komen:* te pas te komen.

Levi.

Wat spreeckt ghy binnens monts.

Judas.

Ick zorgh, wy zijn verraên.

Simeon.

Ick heb den put in 't oogh, geen mensch kan dit verraden.

Judas.

En Godt heeft ons in 't oogh, die ziet door lindebladen,
Door mergh en nieren heen. Wat schuilt 'er voor Godts oogh?

Simeon.

Laet vaeren alle zorgh: uw zorgen zien te hoogh.

Levi.

Ay, ziet eens om dien hoeck.

Judas.

Wie of hier aen komt trecken?

Simeon.

Zy kruipen langsaem voort. Hoe lang of dit magh strecken?

Judas.

Wat ryst 'er in de lucht een stofwolck. Ziet dat volck.

Simeon.

Ick zie geen klaer bescheit. Zy trecken in een wolck.

Levi.

Voor wien ziet ghy hen aen?

Simeon.

't Waer kunst dit juist te raeden.

890 *Ick zorgh:* ik vrees, ben beducht.

Judas.

Ick zie kameelen.

Levi.

En ick ezels, zwaer gelaeden.

Simeon.

Ick zie gewapenden. Zy naecken meer en meer.

Judas.

Hoe schittert daer de zon in 't blinckende geweer.

Levi.

My dunckt, 'k zou met der tijt wel gissing kunnen maecken.

Simeon.

Wie zijn 't dan?

Levi.

Arabiers.

Judas.

'k Wil noch mijn gissing staecken,
Tot datze ons naderen.

Levi.

't Zijn Arabiers, 't gaet vast.
't Is nu de tijdt van 't jaer.

Simeon.

Hoe gaet het vee vermast.
Zy zijn alree voorby de willige bosschagie.
De ruggen buigen in, door 't wight van hun packagie.
Hoe plaeght de mensch het dier.

Judas.

Hoe plaeght het bloet zijn bloet?

906 *Vermast:* zwaar beladen.
907 *Willige bosschagie:* bosschage van wilgen.

Levi.

Wat zeght ghy, Judas? wat ontstelt u het gemoedt?

Judas.

Och, Joseph.

Simeon.

Leit die noch zoo diep in 't hart begraven?

Judas.

Ick zie, hoe 't hygent vee tot 's menschen dienst moet slaven,
En Joseph steent nu vast ellendiger dan 't vee,
Dat noch zijn voeder krijght; maer Joseph magh alree
Van honger en van dorst verteeren en versmachten.

Levi.

Hy heeft zijn vonnis wegh: laet vaeren die gedachten.
Ghy quelt u te vergeefs.

Judas.

Vergun my eene gaef.

Simeon.

Wat 's dat?

Judas.

Maer dat ick hem nu opveil, om voor slaef
Den vrecken Arabier te dienen al zijn leven;
Nadien een mager lijck toch niemant nut kan geven,
Al bleef het schoon bedeckt. Beraet u in 't gemeen.
Waer spanden oit om strijt de leden tegens leên.
Godts diepe wijsheit schiep, tot onderlinge hoeders,
De nutste leên aen 't lijf, als tweelingen en broeders.
Men zet alleen, uit noodt geperst, een lit van 't lijf.
Verschoont men dit, bedenckt, wat last, wat ongerijf
Ghy hier door kunt ontgaen: 't zal eerst uw' geest vernoegen,
En vryen het gemoedt van 't eeuwigh knaegend wroegen.

918 *Maer:* ofschoon, slechts.
921 *Al bleef het schoon bedeckt:* ofschoon 't ook bedekt bleef.

'tZy verre dat ick u of my by Kain zet,
Die zich met Abels bloet zoo gruwelijck besmet.
Hoe dootsch zagh hy 'er uit. Hoe wert zijn hart gegeten
Van binnen: och zijn hair (zoo pynight het geweten
Den broederslaghtigen) hing altijt nat van zweet.
Hy vloodt, en waer hy vloodt, hem docht dat Abel kreet;
En Godts gerechte wraeck den moort zat op de hielen.
Dan zagh hy geesten, dan een nest vol slangen krielen.
De dampen stegen dan van angst naer 't beckeneel.
Zijn zaet draeght noch dien vloeck. Nu oordeel het verscheel
Van broedermoorden, of van spaeren en verkoopen.
De misdaet en de straf moet altijt t' saemen loopen,
En blyven in besteck van billijckheit. De haet,
Op zynen hals gelaên, hou dan in 't straffen maet,
En loope eer wat te laegh. Ghy doet die deught uw' broeder.
Een wees verdient gena. De jongen heeft geen moeder,
En Rachel was ons moey en moeder. Treckt uw hant
Dit snoer te stijf; hoe 't zy, ghy breeckt een' dubblen bant;
En breeckt dit uit, hoe 't ga, uw onschult wort gevonden.
Een redelijcke straf stopt alle lastermonden.

Simeon.

Waerachtigh mannen, dat 's niet qualijck overleit.

Levi.

Het schijnt dat Godt ons raet op dees gelegentheit
Te letten. Zoo ghy 't stemt, ick heb 'er gantsch niet tegen.

Simeon.

Ick merck, ghy zijt 'er al eendraghtigh toe genegen.
Wie neemt dien last op zich?

Judas.

Vertrouwt ghy my dien last?

929 *'t Zy verre dat ick u of my by Kain zet.* Versta: laat ik niet genoodzaakt zijn, u of mij bij Kaïn te vergelijken.
933 *Broederslaghtigen:* broedermoordenaar.
941 *In besteck van:* binnen de grenzen der.
943 *Deught:* weldaad.
947 *En breeckt dit uit:* en komt dit uit.

Levi.

Wel Judas, ga voort heen, want zy genaecken vast.

Judas.

Zo zet hem eerst op prijs.

Simeon.

Dat volck valt scharp in 't dingen.

Levi.

Het eerste bodt is 't best.

Simeon.

Ja, laet den Droomer springen.

JOSEPH.

Och Ruben, gaet uw aenschijn voor my schuil?
Magh mijn gekerm tot Godt en u niet baeten?
En worde ick dus, in dezen naeren kuil,
Van Godt en u en yeder een verlaeten?
Ick stick in slijm, en hijgh vast naer de lucht,
En zie van veer den heldren hemel blincken,
Die speelt moy weêr, en hoort naer geen gezucht:
Hy drijft om hoogh, maer Joseph magh verzincken.
De putgalm volght op rijm mijn' lesten tarm,
En schijnt beweeght mijn klaghten naer te smeecken:
Dat 's al mijn troost en tijtverdrijf, ocharm.
Mijn keel wort heesch, en naulix kan ick spreecken.
'k Bedanck den galm, de galm my wederom.
Ick klaegh' myn' noodt: hy antwoort vol medoogen.
Maer Ruben zwijght, als spraeckeloos en stom,
Hy blijft vast uit, ick klaegh mijn' rouw myne oogen.
Och Ruben, koom, en zalf mijn diepe smart.
Ick kaeuw een vrucht vol dootelijcke korlen.
Och Ruben, koom, verlicht mijn angstigh hart.
Ick hoor gerucht. Wat of hier op komt borlen?

961 *Slijm:* slijk.
966 *Beweeght:* bewogen.

VRACHTMEESTER.

Hier rust ick uit het stof, van zon en hitte vry,
In deze hegh, tot dat de voortoght raeck voorby.
Gaet knaepen, zeght dat zy een weinigh harder dryven.
Men zal een mijl van hier te middagh leggen blyven,
Tot dat de dagh verkoele, en dan tot middernacht
Weêr spoeden onze reis, met d'aengenome vracht.
Dees wilde woeste hey kent dieren nochte menschen.
Men zou, om schaduw, zelf 't gewenschte licht verwenschen:
Maer wie genaeckt dien put? dit schijnt een ander man:
't Gelijckt een' vreemdeling, en geen' uit Kanaän.
Indien hy water put, om zich of 't vee te drencken,
My lust een versche dronck: ick wil den harder wencken.

JUDAS. VRACHTMEESTER.

Judas.

Geluck mijn heer, geluck, op uwen verren toght.

Vrachtmeester.

Wy jaegen 't vast: gaf Godt of 't ons gebeuren moght.
Maer 't beurde meer dan eens, dat my die haes ontglipte.

Judas.

Waer leit de reis, mijn heer?

Vrachtmeester.

Wy trecken naer Egypte
Van Galaad recht door, met ezel en kameel,
Gelaên met balssem, myrrhe en kruiden en kanneel.
Wat zoeckt ghy by dien put? wy zijn wat moe geronnen.
My luste wel een dronck.

Judas.

Aen geen zy springen bronnen,
Indien de dorst u quelt: dees groene put is droogh.

982 *Spoeden:* bespoedigen.
990 *Wy jaegen 't vast:* we zetten 't (het geluk) vast na.
995 *Geronnen:* gereden.
996 *Geen:* gindsche.

Vrachtmeester.

Ick rust een poos, en heb van hier mijn volck in 't oogh.
Mijn dorst lijdt nog geen' last. Men zal den last haest [breecken,
Eer noch de middaghzon op 't hooft begin te steecken.
Maer luister naer dien put. Wat wil dat droef gezucht?

Judas.

Daer leit een jonge slaef, die huilt, en maeckt gerucht.
Hy heeft het wat verkerft, en zich wat wulpsch verloopen.

Vrachtmeester.

Is hy u veil?

Judas.

O ja.

Vrachtmeester.

Laet zien, ick wil hem koopen.

Judas.

Ick zal hem by dit touw doen stygen uit den put.
Een ander heerschap waer den jongen wel zoo nut.
Daer hangt de koort. Nu stijgh, nu jongen, stijgh naer boven.
Hy klimt, hy klimt. Men mag hem passelijck gelooven:
De pols is niet als 't hart: zijn gront wort niet getast.

Vrachtmeester.

Aen veinzen is zomwijl gewin en voordeel vast.

Judas.

Daer komt de knaep. Spring af. Hy dient wat onderwezen.
Ick zal hem eerst alleen een luttel gaen belezen.

999 *Den last.... breecken:* de lading.... afnemen.
1003 *Verkerft:* verkorven. — *Zich wat wulpsch verloopen:* zich wat overmoedig misdragen.
1004 *Veil:* te koop.
1008 *Passelijck:* niet al te best.

JOSEPH. JUDAS. VRACHTMEESTER.

Joseph.

Och Judas, zijt ghy daer? erbarm u over my.

Judas.

Koom herwaert, ga met my een luttel aen d' een zy.
Wat billijcke oirzaeck ghy uw' broed'ren hebt gegeven,
Valt nu te lang. In 't kort, danck my, die u het leven
Verbiddende, dat schencke en aenbie tot een gaef,
Mits dat men u terstont verkoope en veil voor slaef,
Aen dezen Arabier; dies draegh uw straf geduldigh.

Joseph.

Mijn broeder, ick ben u, naest Godt, mijn leven schuldigh:
Maer dienstbaerheit valt hardt. Wat gaet my leider aen!

Judas.

Noch harder valt de doot, die kunt ghy dus ontgaen.
Dit 's 't eenigh middel. Zie de broeders ons bespieden
Van dezen heuveltop: ghy kunt het niet ontvlieden;
Dies hou u stil en vroom, noch melt de broeders niet.

Joseph.

Och Ruben, Ruben, och. O Godt, die alles ziet.

Judas.

Ick veil u dezen slaef, maer wil dit eerst bespreecken;
Ick stoot hem met den voet.

Vrachtmeester.

Zo dient hy naeu doorkeken.

1016 *U:* voor u.

1021 *Wat gaet my leider aen:* wat overkomt mij, helaes.

1028 *Ick stoot hem met den voet:* ik zie er van af. Men weet dat „een zaak, b. v. een boedel of erfenis met den voet stooten" de gebruikelijke formule placht te zijn, uit een aloude gewoonte ontstaan.

Judas.

Koom herwaert.

Vrachtmeester.

Wilt ghy wel veranderen van heer?

Joseph.

Mijn heer, ick heb geen' wil.

Vrachtmeester.

Bedaer wat. Schrey niet meer.
Steeck uit den rechten arm. Nu buigh dien aen de schouder.
Nu met den slincken arm. Hoe out zijt ghy?

Joseph.

Niet ouder
Dan zestien jaer.

Vrachtmeester.

Nu gaep. Ick zie noch jongk gebit.
De tanden staen zeer net, en melck is niet zoo wit.
Ga, loop eens heen en weêr.

Judas.

Nu wacker zonder weigeren.

Vrachtmeester.

Nu spring eens in de lucht. Hy kan noch luchtigh steigeren.
Al spels genoegh. Koom hier, lang my uw rechte hant.

Judas.

Ghy Arabiers hebt meest van hantbezien verstant,
En ziet al 's menschen heil en ramp van verre komen.

Vrachtmeester.

Wat kunsten kan hy toch?

1038 *Meest:* meer dan andere menschen.

Judas.

Die knaep kan geestig droomen.

Vrachtmeester.

Dat kan niet yeder een: dit komt al meê te sta.

Judas.

De Vrachtheer zie te deegh, dat doet den koop geen scha.

Vrachtmeester.

Nu zet den knaep op prijs, my lust niet lang te dingen.

Judas.

Waer voor gevalt hy u?

Vrachtmeester.

Voor tien paer zilverlingen.

Judas.

't Is koop.

Vrachtmeester.

Zo dra? ghy vreest of ick my weêr bedocht.

Judas.

Hy dient u meer dan ons.

Joseph.

Helaes! ick ben verkocht.

Judas.

Loop ginder aen een zy. Wat dunckt u van dien jongen?

Vrachtmeester.

Recht uit, hy staet my aen. Had ghy wat hardt gedrongen,
En hem vry dier gelooft, die knaep waer echter mijn.

1049 *Vry dier gelooft:* op vrij hoogen prijs gesteld.

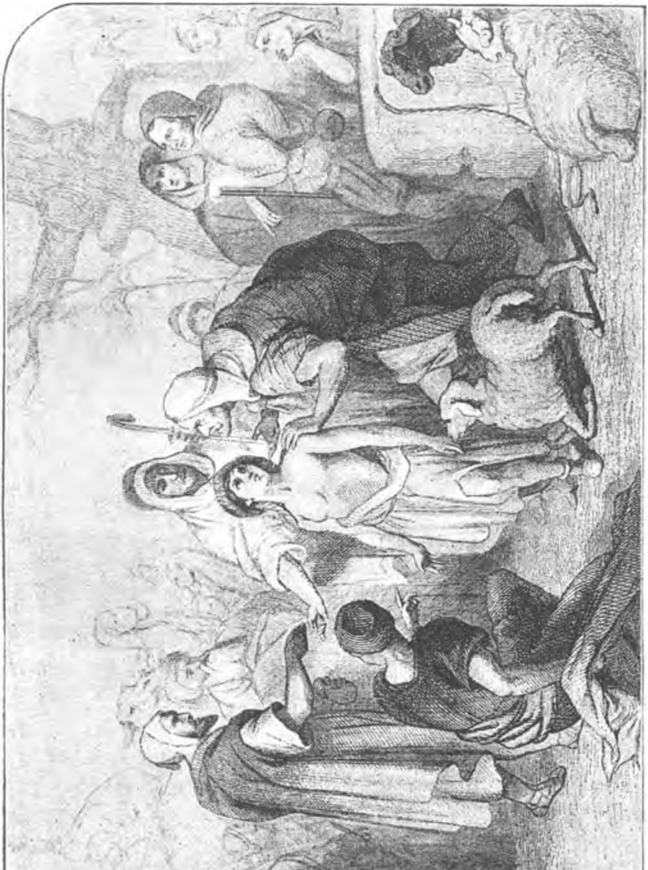

Indien ick spreecken zou, naer uiterlijcken schijn;
Dat zwinxel heeft niet slaefs, maer meldt een' welgeboren.
Zoo ick de hant geloof, hem schijnt wat groots beschoren.
Die winckbraeu voeght geen' slaef, maer eer een' man [van staet,
'k Verzwijgh al 't overigh: 't is mislijck hoe 't beslaet.
De Godtheit ziet het hart, de mensch den schijn van buiten.
Men kan uit gissingen niet vast noch zeker sluiten.

Judas.

Ick zal 't bekennen, nu het zoo te passe koomt.
't Is al van heerschappy dat deze jongen droomt:
Dit baert afkeerigheit. Hy magh noch beter leeren,
En beter onder vreemde, als binnelantsche heeren.
Al had ick schoon berouw, ick wensch u veel geluck.

Vrachtmeester.

Koom herwaert.

Judas.

Nu gedult, en buigh u onder 't juck.
Gehoorzaem dezen heer, en luister vry wat sneller.

Vrachtmeester.

Ja reken, dat ghy dient een' rechten Ismaëller.

Joseph.

Och Ismaëller, nu mijn lot
My onder 't lastigh juck leert zuchten
Om troost en hulp tot Abrams Godt;
Gedenck hoe Ismaël most vlughten
Met Agar, dwars door 't gloeiend zant,
Zoo wijdt uit aller menschen oogen,
Daer kint en moeder waer door brant
Versmacht, indien het mededoogen
Des Engels, in die zwoele zon
Haer bey niet had te recht gewezen,

1051 *Zwinxel:* zweemsel.
1054 *'t Is mislijck hoe 't bestaet:* 't is onzeker hoe 't uitvalt.
1059 *Magh:* kan.

En met een koele en versche bron
Het moeders hart en 't kint genezen
Van dorst, veel feller dan de doot:
Weest zoo een Engel en behoeder
Van my, die, op mijn moeders schoot,
En aen de borst der lieve moeder,
Verstreckte een lieve waerde vrucht,
Niet min als Ismaël de zyne,
Toen zy, vermoeit en afgezucht,
In dorre dorstige woestyne,
Hem leide in schaduw van de blaên,
En riep, een booghscheut afgeweken,
Godt zelf al heesch om bystant aen,
En kreet: wie kan dat hart zien breecken?
Waer op een trooster neergedaelt
Beloofde hare spruit te zegenen,
Die nu zoo breet den adem haelt.
Zoo moet u heil op wegh bejegenen.
Zoo zegen Godt uw' langen toght,
Als ghy voortaen een' vrygeboren,
Onschuldighlijck voor slaef verkocht
Zult handlen, zonder wraeck of toren.
Och Ismaëller, druck my zacht,
Gelijck een telgh van uw geslacht.

Vrachtmeester.

Naer u geboorte staet my wyders niet te vragen,
Ghy zijt dan vry of slaef: voortaen moet ghy u dragen,
Gelijck een' eygen slaef en een' verkochten past.
Komt knaepen, vleugelt hem, en bint zijn armen vast.
Ghy kunt uw lyden veel vermindren of vermeeren:
Waer goede slaeven zijn, daer vint men goede heeren:
Zoo knecht zoo meester, dies stel u gewilligh in.

Judas.

Leef lang, en hou u vroom.

1096 *Handlen:* behandelen.
1100 *Dragen:* gedragen.
1102 *Vleugelt:* bindt.

Joseph.

Och, vader, Benjamin.
Och, Ruben, Ruben, och.

Judas.

Nu, leer u wat bedwingen.
Geluck met dezen knaep.

Vrachtmeester.

Ghy met dees zilverlingen.

Judas.

Geluck op uwen toght.

Vrachtmeester.

Dat neem ick altijt an.

Judas.

Helaes, hoe kruipt mijn bloet, daer het niet gaen en kan.
Hoe deerlijck ziet hy om, zoo nat en root bekreten.
Ick doe 't om beters wil, 't en werd my niet geweten.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Arabië, ghy stoft zoo hoogh
Op uw geluck, gelijck uw boogh
Van onder, dat het snort en kraeckt,
Den arent in de veeren raeckt,
Op 't allerveilighst van zijn vlught,
In uw met geur doortrocke locht;
Waer door uw fiere Phenix zweeft;
Om wien ghy in festoenen weeft:
Mijn Vogel zagh noit wederga.
Ghy roemt: Godt schonck u dees gena,
Om dat uw volck zijn' oirsprong nam
Uit dien befaemden Abraham,

1112 *'t En werd my niet:* het worde mij niet.

Die oostwaert stuurde naer de zon
Zijn zonen, dien hy teelde en won
By Agar, en by Kethura;
Wier bloet noch groeit in Isax scha,
En lachende in 's Hebreeus verdriet,
Heeft gading in al 't geen het ziet.
Zwijgh Ismaël, zwijgh Madian
Van roem, die luttel baten kan.
Zwijgh Arabier, dit 's 't oude liedt.
Den rechten Phenix kent ghy niet.
Hy is het niet, die nesten bouwt
In uw gezegent myrtewout,
Daer ghy kanneele vieren stoockt,
En alle leckernyen koockt.

Tegenzang.

Ick hael mijn Vogels roem in top.
Hy voert op zijn' gekruifden kop
(Om wien een glans zijn straelen spreit)
Een heldre star. De majesteit
Ziet hem ten klaren oogen uit.
De goude halsbant hanght en sluit
Om zynen geschakeerden hals;
Een rechte zonnespiegel, als
De zon zich blint ziet in dien gloet.
Natuur heeft met haer eigen bloet
Zijn wiecken kostelijck bekladt;
Trots purper, trots schaerlaken, dat
Den koning of aertspriester kleet.
De blaeuwe staert, zoo lang, zoo breet,
Hangt geborduurt met roos by roos.
Robynen schittren op turkois.
Aldus, gevoedt van hemelsch vier,
En zon en daeuw, bereickt mijn dier
Zoo menige eeuw van hondert jaer,
Tot dat het smelt op 't zonautaer,
En uit zijn asch een jonge zwelt,
Die 't vaderlijcke lijck bestelt

1149 *Bekladt:* beschilderd.

Ten grave, met een staci van
Meer voglen, als ick schildren kan.
Waer vint men vogel in een Rijck,
Die mynen Vogel zy gelijck?

Toezang.

O blinde Arabers, waert ghy wijs,
Ghy hebt, voor een' geringen prijs,
Den Phenix, 't puick van uw geslacht,
Terstont gekregen in uw maght;
Den rechten Phenix, die gewis
Veel schooner dan uw vogel is.
Een Phenix, dien de Haet en Nijdt
Met sporen stoot, verpickt en bijt.
Ghy voert dien onbekenden schat
Naer Memphis, en naer Zonnestat,
Door eene wolck van zant en stof:
Daer zal men, in dat prachtigh hof,
Wiens naeldepunt Godts hof beschiet,
Zien, hoe de Nijl, de groote vliet,
(Die leven uit zijn pennen zuight)
De kroon met zeven tacken buight
Voor zyne Godtheit, voor zijn hooft,
't Welck aller wyzen glans verdooft.
Daer zal hy sterven, droef beweent;
Zijn dubbele afkomst, 't vroom gebeent
(Met myrrhe en stercken balsemgeur
Gebalsemt deur en weder deur,
Geleit met een ontelbaer heir)
Vervoeren droogh door stroom en meir;
Op dat het ruste in 't eerlijck graf,
Op 't lant, dat hem zijn vader gaf.

1172 *Verpickt:* wegpikt.
1184 *Zijn dubbele afkomst:* namel. Manasse en Efraïm.
1187 *Geleit:* begeleid.
1189 *Eerlijck:* eervol.
1190 *Op 't lant:* erf. Jozef werd begraven te Sichem, dat den afstammelingen van Jozef ten erfdeel was toegelegd. Zie Jozua XXIV, 32.

HET VYFDE BEDRYF.

Ruben.

De Madianners slaen, in d' omgelege vlecken,
Hun leger. Och, hoe lang viel my dat langsaem trecken.
De middaghzon, die uit het toppunt nu recht neêr
Op 't hooft steeckt, gloeit als vier, en lijdt geen scha-
[duw meer.
Nu, hoop ick, rust dees hey beschut voor alle kommer.
Elck wijckt de hitte, of slaept, gedeckt van koele lommer.
'k Verneem de broeders niet, noch mensch, noch mensch-
[gelijck,
Waer ick mijn oogen draey. O Godt, der vromen wijck,
Sterck Ruben, zegen hem, laet dezen toght gelucken;
Dat hy zijn' broeder magh den muil des doots ontrucken,
Met deze koorde. O Godt, neem Joseph in uw schut.
Van blyschap springt mijn hart, in Godts naem, naer
[den put.
Maer Ruben, zie wel toe, en spreeck bedeest, en zachter.

Doorsnuffel dit gewest: misschien schuilt yemant achter
Dit kreupelbosch: zie toe. Hoe vrees ick voor gevaer.
'k Verneem 'er niets, Godt lof. 't Gaet wel, de baen is klaer.
Daer hangt het touw wel vast. Laet schieten naer beneden.
Op Joseph, klim, 't is tijt. Hoe siddren al mijn leden.
'k En hoor geen stem. Wat raet? Of ick wat luider riep?
Hy viel misschien in slaep van 't schreien, en 't is diep.
Nu broeder, klim, 't wort tijt. Zy moghten ons betrapen.
Op, broeder, op, 't wort tijt. Godt hoede ons voor zulck
[slapen.
Mijn broeder, broeder, hoor. Hy slaept zoo zwaer als loot.
Mijn liefste broeder, hoor. Och, Joseph is al doot:
Hy slaept den langen slaep: ick geef den moedt verloren:
Want niemant slaept zoo vast, of most dat roepen hooren;
En schreeuw ick hemelhoogh, mijn stem magh my verraên.
Helaes, waer bergh ick my? och, wat gaet Ruben aen?
Ick heb dat kint verzuimt: het zat te lang gevangen.
Wie weet, of niet vergif van padden of van slangen,
Den jongen heb verstickt, in slijm en boozen stanck.
Och, wroeght u 't hart niet? ja, het moet mijn leven langk
My wroegen. Zal ick gaen dien ouden man bedroeven,
Met zulck een leide mare? ick wil van alles proeven,
En daelen in dien kuil, en gruwelijcken schoot;
Op dat ick Joseph visch, 't zy levendigh of doot.
Mijn Godt, waer leit mijn broêr? Mijn Godt, ick scheur
[mijn kleeren.
Mijn God, waer dwaelt mijn broêr? Komt, wolven,
[leeuwen, beeren,
Spalckt op, spalckt op uw keel, en vreesselijcken mont.
Verslint den broeder vry, die eerst zijn' broêr verslont.
Verzaet u met dit lijf, in holen en speloncken.
Drinkt Rubens bloet: hy heeft zijn broeders bloet
[gedroncken.
Maer och ghy dieren, och ghy hoort niet eens naer my.
De wildernissen zijn medoogener als wy:
Zy sparen menschen: zy verschoonen zelf het leven
Der menschen, die 't gediert den naem van dieren geven,

1211 *Betrapen:* betrappen.
1222 *Wroeght:* beschuldigt.
1224 *Leide* of *leede:* bedroefd. — *Proeven:* beproeven.

En die zelfs dieren zijn, en tigers in den aert.
Komt, broeders, dempt den put: ick ben de zon niet waert.
De zon magh zulck een' vloeck noch ondier niet beschynen.
Het gras en loof verdort, de blyde bloemen quynen,
Waer ick mijn' adem hael: of legh ick in den kuil?
Of heeft een luipert my gegrepen in zijn' muil?
O tiger, bijt niet toe: ick ben niet waert te sterven,
Noch tot een graf uw' buick, uw ingewanden t' erven.
Waer ben ick? schijnt de zon? of schijnt de bleecke maen?
Nu sterf. Neen, sterf noch niet: ghy moet noch dwaelen gaen,
Gaen zien, waer Joseph dwael, waer Joseph zy gebleven:
Of zyliên hem of Cham en Amor broght om 't leven.
't Hebreeusch geslacht heeft toch hun' haet met recht [verdient,
En naulix, in al 't lant, een eenigh mensch te vrient.
Wat toef ick hier? 't is tijdt. Ick moet naer boven steigeren.
O zon, ghy deist met recht, en schijnt my 't licht te weigeren:
Ja, weiger my uw' glans: keer van my 't heiligh licht,
Eer ick uw zuiverheit bevleck met mijn gezicht.
Mijn oogen schemeren: ick tast gelijck de blinden.
Nu Ruben, sla dat op, of ghy den wegh kost vinden.
Och broeders, hebtghe u oock, na mijn vertreck, bedocht,
Hem uit den put gehaelt, en stil om hals gebroght?

SIMEON. JUDAS.

Simeon.

Al dier genoegh verkocht, hier zal geen haen na kraeien.

Judas.

Indien 't gelucken wil, dat wy den huisvooght paeien.

Simeon.

Vertrouw dat Levi toe: hy is doortrapt en kloeck.

1239 *Vloeck:* vloekwaardig mensch.
1248 *Of zyliên hem of Cham en Amor broght om 't leven:* of zij dan wel de Kanaäniet of Amoriet hem om het leven bracht.
1260 *Den huisvooght:* hier: vader Jakob.

Judas.

De logen hoeft veel schijns: zy lijdt geen onderzoeck.

Simeon.

Men spreecke uit eenen mont, zoo zal het elck gelooven.

Judas.

Behalven een, die 't ziet, het alziende oogh, daer boven.

Simeon.

Die zeit het niemant voort. Godt zwijght, indien ghy zwijght.

Judas.

Van binnen zit 'er een, die het gemoedt betijght.

Simeon.

Hier is geen bloet gestort, hoe zou 't gemoedt ons wroegen?

Judas.

't Verkoopen van zijn bloet baert smart, en ongenoegen.

Simeon.

Hy wert voor slaef verkocht, die ons voor slaven scheldt.

Judas.

Wy stonden onder hem, noch onder zijn gewelt.

Simeon.

Te grooter dwaesheit was 't, van heerschappy te droomen.

Judas.

't Is bloode suffers werck, voor yemants droom te [schroomen.

Simeon.

Zijn 't suffers, die den slagh van verre komen zien?

1266 *Betijght:* beschuldigt.

Judas.

't Is hachelijck te raên, wat namaels zal geschien.

Simeon.

Het allerzekerste is 't gevreesde quaet te keeren.

Judas.

Ervarentheit en tijdt den mensch veel dingen leeren.

Simeon.

't Is wel geleert, wanneer men 't juck hebbe aen den hals.

Judas.

Zegh wat van droomen na; nu ziet ghy 't, zy zijn valsch.

Simeon.

Dank hebbe ons wackerheit, die 't schut daer voor [kon schieten.

Judas.

Leedt vader slechs geen last, het zou my min verdrieten.

Simeon.

Dat 's voor een dagh of tien: het slimste is in 't begin.

Judas.

Die jongen stont te diep geprent in vaders zin.

Simeon.

Dat bleeck maer al te klaer, dat heeft den knecht bedurven.

Judas.

Hy heeft het tegens ons, wy tegens Godt verkurven.

Simeon.

Wat scheelt het, hoe men leef, het zy als knecht of heer?

Judas.

Treck Josephs schoenen aen, en roep den jongen weêr.

Simeon.

De jongsten allerlichtst tot dat gebit gewennen.

Judas.

Men leert met ongemack aldus den breidel kennen.

Simeon.

En oock zijn eige kracht: zoo gaet men aen de hant.

Judas.

Zoo wijdt van vaders huis, en in een ander lant.

Simeon.

Hy kon met rust en vrede in vaders huis niet duuren.

Judas.

Men had hem best bestelt by yemant van ons buuren.

Simeon.

Het maeghschap buurt van veer veel beter dan naby.

Judas.

Een yeder had zijn huis en zijn verkeering vry.

Simeon.

Die dartle droomer reet zijn' vader op de schouders.

Judas.

Is 't vreemt? het hart van 't kint heeft treck tot huis [en ouders.

1286 Versta: is dat uwe meening, waarom ruilt gij dan niet met hem?
1289 *Zoo gaet men aen de hant:* zoo leert men zich voegen naar de omstandigheden.

Simeon.

Hy hou dien treck, en blijf veel mylen van den haert.

Judas.

Zoo dit verkoopen niet veel mylen onrust baert.

Simeon.

d' Onnoosle Benjamin magh nu den ouden streelen.

Judas.

Dees wonde in d'oude borst wil traegh of nimmer heelen.

Simeon.

Of hy met Joseph speele, of Benjamin, dat 's een.

Judas.

Zijn' broêr gelijck als uit zijn aengezicht gesneên.

Simeon.

Hy zy hem ongelijck in aert, natuur en zeden.

Judas.

Onwetend heeft dat wicht een groot verlies geleden.

Simeon.

Het groeie in deughden op, en vrees geen ongelijck.

Judas.

Zijn volle broeder was hem d'allerwiste wijck.

Simeon.

Hy vint noch heuls genoegh aen zoo veel trouwe broeders.

Judas.

Uit eenen vader wel, maer uit verscheide moeders.

Simeon.

Wel Judas, wie komt hier? Ick hoor een droeve stem.

Judas.

Dat 's Ruben. Och, hy komt, en drie paer broêrs met hem.
Wat raet? nu vrees ick 't al, oock zelfs ons stomme kudden.

Simeon.

Het schijnt, hy heeft berouw, en komt zijn' krop uitschudden.

RUBEN. SIMEON. JUDAS.

Ruben.

Och Broeders, spreeckt toch: leeft het kint, of is het heen?
Ten minste toont my 't lijck, op dat ick 't noch beween,
En weenende verzacht het snerpen van den rouwe.
Gunt Ruben dezen troost, dat hy het kint aenschouwe,
't Zy levendigh of doot. De doot versmoor den haet:
Het lijck blyve onbenijt. Of heeft die spruit den smaet
Des doots, noch niet bezuurt, waer is zy dan gevaeren?
Ontziet men my dit stuck, zoo 't leit, noch t' openbaeren?
Och Broeders, spreeckt recht uit, en helpt my uit den dut.
Och zeght, waer Joseph bleef.

Simeon.

Hy droomt vast uit den put.

Ruben.

'k Heb overal gezocht, maer nergens hem gevonden.

Simeon.

Hebt ghy uw handen zelf dan aen den knecht geschonden?

Ruben.

'k Vernam den jongen niet, in dien vervloeckten kuil.

1318, 1319 *Of heeft die spruit den smaet des doots, noch niet bezuurt.* Versta: of is dat kind nog op geen schendige, bittere wijze om het leven gekomen?
1321 *Dut:* onzekerheid.

Simeon.

Zijt ghy daer in gedaelt?

Ruben.

Ghy ziet, ick ben noch vuil.

Simeon.

Zoo leght ghy toe, om al den handel te bederven.

Ruben.

'k Verhoopte 't kint noch eens te troosten voor zijn sterven.

Simeon.

Zegh liever heimelijck te redden in den noodt.

Ruben.

Och toont my Joseph toch, 't zy levendigh of doot.

Simeon.

Verraeder van uw broêrs, dat zou u 't leven gelden.

Ruben.

Het gelde oock wat het wil, men moet my Joseph melden.

Simeon.

Al wie van Joseph rept, zal Josephs gangen gaen.

Ruben.

Het ga, zoo 't wil. Dit komt op d' eerstgeboren aen.

Simeon.

Ghy hebt zijn doot bestemt. Waer toe dit ydel kermen?

Ruben.

Ick stemde tot den put, om 't leven te beschermen.

Simeon.

Beschermer van uw broêr, nu schijnt ghy bijster vroom.

Ruben.

Och broeders, spreeckt recht uit, en helpt my uit den droom.

Judas.

Nu Ruben, zijt gerust: ick zweer, hy is in 't leven.

Ruben.

Leeft Joseph? Godt zy lof. Waer is dan 't kint gebleven?

Judas.

Getroost u, dat hy leef, met eens genoegh gezeit.

Ruben.

Zal ick my troosten, geef my kort en klaer bescheit.

Judas.

'k Verkocht hem Ismaël, om twintigh zilverlingen.

Ruben.

O bloetgelt, zoo vervloeckt als handen oit ontfingen.
Rampzalige, wat vloeck heeft u zoo veer gebroght?
Uw' vromen broêr voor slaef erfvyanden verkocht,
En wilden, die, om roof, een roovers oorlogh voeren?
Maer 'k zey best tammen: want zy vangen en beloeren
Uitheemschen; wy ons bloet en huisgenoot en maegh:
Op dat heel Syrien, en yeder een, gewaegh
Van zulck een koopmanschap, indien 't kome uit te breecken.
De wyde werelt, die zoo lóflijck weet te spreecken
Van onzer vaderen godvruchtigheit, wil haest
Dit gruwlijck schellemstuck der zonen al verbaest
Vervloecken; als de druck des jongens hart doorsnyde
Wanneer hy Hebron laet aen zyne slincke zyde,
In 't reizen, langs die droeve en harde en slaefsche baen
En koom zijn aengezicht naer vaders huis te slaen.
Och Ruben, vlie, en koom niet onder vaders oogen,

Dat ghy zijn tranen ziet: maer niemant zalze droogen,
Als d' afgeleefde dorre en aengevochten man
Die tyding hoorende, van druck niet schreien kan.
Och vaders vloeck wil my eerst springen voor de schenen.
Zal hy ons wreetheit of zijn slaverny bestenen,
Of alle beide, en welck van bey dan allereerst?
Wie naeckt hem allerdichtst? wie houdt zich allerveerst?
Och Judas, kon ick u een' broedermoort vertrouwen?
Waer zal ick heen? ô wrock, wat quaet hebt ghy ge-
[brouwen!

Simeon.

Heeft Judas in uw oogh zoo grootelijx misdaen?
Ghy zelf hebt tot dien put om beters wil geraên,
En hy tot dezen koop. Het wulpsche bloet moet leeren.
Die t'huis niet harden kan, gehoorzaem vreemde heeren.

Ruben.

Och Rachels zoon, ô vrucht van dat godtvruchtigh bedt,
Eens in den put gedaelt, en eens op prijs gezet,
Op eenen zelven dagh, van zoo veel broedren t' samen;
Waer bergh ick 't hooft van schaemte? ick moet my
[eewigh schamen.

Simeon.

Ja, schaem u, om uw moêr, als 't uitvalt zoo bekaeit;
Als ghy zoo schaemteloos op vaders acker zaeit,
En ploeght, en eerloos mengt het kroost van zoon en vader.

Judas.

Ick bid u, houdt gemack: dit dient vooral niet nader.

Simeon.

Een eerelijck gezel, hy wort van schaemte root,
Met zijn godvruchtigh bedde, en in zijn Bilhaes schoot.

Ruben.

Kan Dan en Napthali dat lasteren verdraegen?

Judas.

Mijn broeders, houdt gemack: hier wil al 't lant af waegen.
Hoe stil ick dit gevecht? om Godts wil, zwijght toch stil.

Simeon.

Die 't al wil zeggen, hoor dat hy niet hooren wil.

Judas.

Dit veldtkrackeel zou licht 't verborgen stuck ontdecken.

Ruben.

Ick ty naer d' Arabiers, die in de naeste vlecken
Zich neerslaen; mogelijck verlos ick Joseph weêr.

Simeon.

Bloetschender, hou uw rust, of andersins, ick zweer.

Ruben.

Waer ben ick, onder broêrs, of broedermoordenaeren?

Judas.

Ick bidde u, Ruben, rust, en laet dit schelden vaeren.

Ruben.

Ick heb mijn broêr belooft te troosten; laet my gaen.

Judas.

Hy riep u by uw' naem, en zagh vast stewaert aen.

Ruben.

O Joseph, zaeght ghy noch naer Ruben, om t' ontvlieden

1384 *Hier wil al 't lant af waegen:* hier zal 't geheele land van gewagen.

Judas.

Ick kon niet dencken, wat dat roepen wou bedieden.

Ruben.

Hy bouwde te vergeefs op Rubens looze trouw.

Judas.

Mijn waerde broeder, rust, en maetigh uwen rouw,
En schick u naer den tijt: ghy ziet, hoe 't staet geschoren.
Ick geef den moedt, zoo lang hy leeft, noch niet verloren.
De jonge slyte een wijl zijn jeught in slaverny.
Een slaef raeckt licht, door 't een of 't ander middel vry:
Indien hy 't juck ontloope, en eens te lande uit raecke:
Of treffe een goede luim, dat hem de meester slaecke:
En menigh slaef, gezet in heerelijck bewint,
Verdoofde zelf 't geluck van 't welgeboren kint.
Wie weet waer Josephs heil en welvaert zy gelegen.
Het hangt veel aen 't geluck: dies zet u hier niet tegen,
Noch wick het niet te zwaer, dat beter kan beslaen.
Het radt draeit wonderlijck, maer Levi komt hier aen.

LEVI. RUBEN. JUDAS.

Levi.

Ick heb een' Bock geslacht, om 't stuck een verf te geven.
Nu met dit laeuwe bloet dien rock met kunst bewreven,
En hier en daer besprengt, en dan door 't stof gesleurt,
En met de hant en tant gereten en gescheurt;
Gelijck of eenigh wildt den jongen had verbeten.

Ruben.

Wat zie ick, Josephs rock?

1397 *Looze:* ijdele.
1399 *Geschoren:* beschikt.
1409 *Beslaen:* in den zin van „uitvallen", als vroeger vs. 1045.
1411 *Een verf:* een schijn, een glimp.

Levi.

Nu, niet te luidt gekreten.

Ruben.

Och Levi, gun my, dat ick mijn verlangen blusch,
Dien lieven rock omhelze, en noch voor 't leste kus;
Nadien my Josephs mont noch aenschijn magh gebeuren.

Judas.

Nu, broeder, geef hem 't kleet, en vry zijn zadt van treuren.

Ruben.

O pluim, waer in het duifken stack,
't Welck wreede havicken vervoerden,
Terwijl het my aen hart ontbrack,
En Haet en Nijt hun aes beloerden.
O rock, ô vaderlijck geschenck,
U zal ick nacht en dagh omarmen,
Als 't hart in droeve tranen drenck.
U zal ick in mijn bed verwarmen.
'K zal afgezucht, door al 't geklagh,
Met u al mymerende spreecken,
Gelijck of Joseph by my lagh:
En t' elckens, als mijn oogen leken,
Zal ick haer wisschen met uw wol.
O wol, ô vacht, die 't lam bedeckte,
Het welck ick blaten hoorde in 't hol,
Dat zyne onnoosle traenen leckte:
Dat op zijn blaeten antwoort gaf,
Toen Godt en alle harders zwegen.
Och Ruben, ghy verdient een straf,
Die 't grootste schelmstuck op kan wegen.
't Onschuldigh kint hebt ghy verdaen,
En in dien jammerpoel gestooten.

1418 De uitgave heeft: *en noch voor 't leste een kus.*

1420 *Zadt:* genoegen.

1427 *Als 't hart in droeve tranen drenck.* Versta: als mijn hart zich drenkt (verdrinkt) in droeve tranen.

1441 *Verdaen:* gedood.

Dien ouden man gingt ghy verraên,
En van zijn beste pant ontblooten.
O heiligh, ô onschuldigh kleet!
Men recke en pynige al mijn leden.
Geen slagh van sterven zy te wreet:
Voor my, een ondier zonder reden.
Och Vader, Ruben is dat wildt,
Van 't welck uw Joseph wert verslonden.
Hy heeft uw hartebloet gespilt.
Uw eige zonen zijn de honden,
Die 't hart, in 't wilde, woeste veldt,
Vervolghden, met hun bitse becken.
Geloof niet wat men u vertelt;
Hoe wy 't verbloemen, of bedecken.
Onnoozel kleet, onnoosle rock,
Och, wat al jammers broet een wrock.

Levi.

Geef hier dat kleet: ick zal 't bekladden, stuckwijs boorden.
Besprengkelen met kunst.

Judas.

Nu, geef het zonder woorden.

Levi.

Dit bloet verstreck schoon root, mijn vinger een penseel.
Zoo tart ick zelf Natuur, en 't geestighste panneel.
Hier moet ick 't sprengkelen, daer dick, daer dunner
[smetten:
Hier scheuren, sleepen; daer mijn scherpe tanden zetten;
Zoo slingeren door 't slijck, en trappen 't met den voet,
Zoo 't zant vermengelen en slijck door een, en 't bloet.
Wien zou men met dien rock aldus in slaep niet wiegen?

Ruben.

Eerst broedermoorden, dan den vader noch bedriegen.
Welck een afgrijslijckheit! ontzien wy schant noch straf?

1451 *Gespilt:* vergoten.
1462 *Geestighste:* fraaiste.

Och, eerst onschuldigh kleet, nu lijckkleet, over graf
En lijck des ouden mans, ghy wort nu mede schuldigh,
Ja, schuldiger dan wy.

Judas.

Nu, broeder, zijt geduldigh.

Levi.

Indien ghy zwijght, als wy, men kan niet quaets vermoên.

Ruben.

Wat al blancketsel heeft een schellemstuck van doen?
Men hoeft veel logens, om een logen te bewimpelen.
Bedriegers, gaet, bedrieght de harsselooze simpelen,
En kleene kinders, maer geen' man, die harssens heeft.
't Verraet ons al wat leeft, en al wat niet en leeft.
De putgalm baeuwt ons na. De heggen krygen tongen,
De nesten ooren. Hoort, hoe piepen oude en jongen.
Het veldt heeft oogen. Het geboomte sla dit ga.

Levi.

Ghy zorght en vreest te vroegh.

Ruben.

Te vroegh niet, maer te spa.
Men paeit zoo licht geen' man, die pit heeft achter d'ooren.
Dat mooght ghy zien, wanneer men 't schelmstuck naer
[zal sporen;
De broeders, hooft voor hooft, bezonder ondervraegh;
Op uw gebaeren let; hoe zich een yeder draegh;
Doorsnuffle plaets en tijdt; bespiede, of wy verschelen.
Het moorden is geen kunst, maer kunst een' moort te
[heelen;
Uit eenen mont gelijck te stemmen overeen.
Oock kan men bockenbloet van 's menschen onderscheên,

1476 *Simpelen:* onnoozelen.
1483 *Die pit heeft achter d' ooren:* die een verstandigen kop heeft.

Door reuck, of kleur, of smaeck, en wat wy nu niet
[droomen:
Of oock het kint de rock van yemant zy ontnomen;
Of eenigh wildt ontrent die wildernissen waert.
Ick raes van ongedult.

Levi.

Het kleet is nu geklaert.
Koom Judas, lang my 't geldt.

Ruben.

O schrickelijcke dingen!

Levi.

Ick tel 'er twintigh, dat 's voor elck twee zilverlingen.
Daer broeders, elck een paer.

Ruben.

Wat zie ick met gedult?

Levi.

Nu Ruben, neem uw deel; het zilver heeft geen schult.

Judas.

Nu Ruben, neem het gelt?

Ruben.

Zou ick mijn handen schenden
Aen dat vervloeckte geldt?

Levi.

Hoe zal dit spel noch enden?
Hou vast: aenvaert uw deel. Wy deelen in 't gelijck.

1494 *Geklaert:* gereed.
1497 *Wat zie ick met gedult:* wat moet ik nu geduldig toezien.

Ruben.

O bloetgeldt, het zy veer, dat ick noch winning strijck
Uit broederlijck verlies; geen geldt zal my bevlecken.

Levi.

Zie toe, en wacht u wel 't verborgen stuck t' ontdecken,
Met dees beteutertheit: ghy zijt 'er mede aen vast;
Dies draegh, als billijck is, met ons gelijcken last.

Ruben.

Hy draege alleen dien last, die raet gaf tot verkoopen.

Levi.

Ghy doemde hem ten put; hebt ghy u niet verloopen?

Ruben.

Helaes, om beters wil.

Levi.

't Zy put, 't zy koop, tast aen.
Wy zijn al even schoon; elck heeft zijn best gedaen.

Ruben.

Mijn handen sidderen. Waer toe worde ick gedrongen?
Och moortgelt, och ghy maeckt my schuldig aen dien
Mijn' broêr. [jongen,

Levi.

Een' halven broêr, en slechs van vaders zy.
Gebroeders, zet u hier, op eene lange ry,
En reick my elck uw hant, dat niemants mont zal roeren
Noch reppen van dit werck, maer helpen 't voort volvoeren,
Op halsstraf, wie zich hier een stip te buiten ga.
Zoo onderworp ick my der broedren ongena.
Nu lang my elck de hant.

1502 *Winning:* winst.

Judas.

Nu Ruben, zonder suffen.
Tast toe.

Levi.

Lang hier de hant.

Ruben.

Hoe laet ick my verbluffen.

Levi.

Zoo krijght de handel klem. Voor 't uiterste besluit,
Met maght naer Mambre toe, een knaep en 't kleet vooruit,
Wy achter aen. De knaep magh tegens vader zeggen:
Wy vonden dezen rock, geslingert in de heggen,
Op 't wilde woeste velt, zoo bloedigh en beslijckt.
Is 't Josephs rock, of niet? bezie, wat dit gelijckt.
Dat zien zal hem terstont van hart en zin berooven,
En 's droomers liefde doen het ongeluck gelooven.
Houdt ghy u in 't begin zoo koel, zoo droogh als ick,
Dan steent en trapt den vloer, tot dat men hem verquick.
Ick weet den ouden knecht, van d' eerste vrees verrezen,
Oock grootvaêr en 't gezin zoo geestigh te belezen,
Dat elck haest roepen zal, verwondert in zijn' geest:
Hoe stil is 't huis, als was'er Joseph noit geweest!
Nu Ruben, zijt gerust: ick wil vrypostigh voorgaen.
Was 't anders, Joseph zou met uw geboortrecht doorgaen.
Komt, volght my algelijck, en spreeckt uit eenen mont.
Dat gelt naer Hebron toe.

Ruben.

Gaet voor: ick volgh terstont.

RUBEN.

Myn Godt, ick schrick. Och, wat een huis wil ginder leggen,
Wanneer die logenbo den vader aen koom zeggen,

1521 *Voor 't uiterste besluit:* tot besluit van de zaak.
1530 *Steent:* zucht.
1535 *Vrypostigh:* vrijmoedig.
1538 *Dat gelt naer Hebron toe:* dat gaat er op los naar Hebron.

Hoe 't kleet gevonden zy op 't veldt, en toon hem dat,
Gescheurt, gesleurt, gesleept, van stof en bloet bekladt.
Met wat voor ooren zal hy 't hooren? hoe zich houwen?
Met wat voor oogen 's kints bebloeden rock aenschouwen?
My dunckt, ick zie met wat een jammerlijck gestalt
Hy d' armen smijt van een, en achterover valt,
Met zynen blooten kop; al 't aengezicht geschapen
Natuurlijck als een lijck: de maeghden, kinders, knaepen,
Ons vrouwen, moeders, en 't geheele huisgezin
Toeschieten op 't misbaer: den kleenen Benjamin,
Aen zyne voeten staende, op 't schreien van de moeders,
Beschreien onbewust 't verlies zijns trouwen broeders.
Ja, schrey vry, arrem kint, want ghy verliest wel 't meest.
Hy riep op 't lest om u, met een' beangsten geest.
Zijn blinde grootvaêr komt al bevende, op dat schreien,
De huisdeure uit, en laet zich onder d' oxels leien,
Met kommerlijcken gang: ô styve stramme stock,
O blindeman, bedanck uw blintheit: want de rock
Des allerzoetsten neefs kan u geen droefheit baeren;
Maer hou de hant van 't kleet. O schors van hondert jaeren
En seventigh min drie, waert ghy zoo doof als blint,
Of slecht van ouderdom, als 't jongstgeboren kint,
Zoo zoudt ghy tandeloos dat leedt niet moeten kaeuwen.
Mijn broêrs, niet meer mijn broêrs, hoe zie ick zonder [flaeuwen
Den vader zwymen? hoe kan Ruben 's harten gront
Bedecken, dat 'er niet een woort berste uit zijn' mont?
Wy moorders staen beducht, waer vader zy gebleven,
En Levi druckt mijn hant: zwijgh stil, of 't geldt u 't leven.
Zoo blaest hy my in 't oor. Was ick een zoutpylaer,
Zoo stom, gelijck moey Lots, zoo liep ghy geen gevaer,
Dat Ruben 't melden zou, met wencken of met woorden.
Ghy broederslagers dwingt my meê tot vadermoorden.
Zo morre ick binnens monts, half doot van schrick en [schroomt,

1557 *Stock:* grijsaard.
1559 *Neefs:* kleinzoon.
1562 *Slecht:* eenvoudig, onnoozel.
1567 *Waer vader zy gebleven:* waar de adem, de levensgeesten van vader gebleven zijn; met andere woorden: of hij wel weer uit zijn flauwte zal opkomen.

En word terwijl gewaer, hoe vader weêr bekoomt,
Als uit een' naeren droom: hoe op die dorre wangen
Van wederzyde een traen blijft aen de rimpels hangen.
Hy scheurt in 't endt zijn kleet, zijn borst, zijn baert, [zijn hair,
Als een kranckzinnigh mensch, en huilt met groot misbaer:
Dit 's Josephs eigen rock: het wildt heeft hem verbeten;
Een ongenadigh dier mijn' troost mijn hart gegeten.
Och vrouwen, laet my gaen. Och kinders, laet my los.
Gaet, roept een' winterbeer en tiger uit het bosch,
Dat zy den vader oock, gelijck den zoon, verslinden.
Wegh, troost van kinderen, van vrouwen, maegen, vrinden.
Mijn zoon, wat tiger draeght u in zijn ingewant?
Op, Vader, zoeck uw kint: begraef het met uw hant.
Ghy vint misschien in 't wout, in woeste wildernissen,
Een lit, zoo zult ghy niet den heelen Joseph missen.
Ja, vond ick voet of hant, of hooft of been, of yet,
Tot troost in mynen rouw: nu heb ick anders niet
Dan 't kleet, met bloet besprengt. Ick kus die roode smette,
Dees reten van den rock, daer 't wildt den tant in zette.
Och, had een heete koorts dat jeughdigh vier geblust
In d' oogen, ick die zelf geloken en gekust,
En 't stervende aengezicht met traenen overgoten,
En na den dootsnick noch dien bleecken mont gesloten;
't Had my aen troost, noch u aen uitvaert niet gefaelt.
'k Zou dencken: 't kint heeft zijn natuurschult vroegh [betaelt.
Of zoo ghy sneuvlen most, noch liefst door menschenhanden,
Dan op het eenzaem veldt, door leeuws of luiperts tanden:
Want 's menschen hart altijt tot zijns gelijcken treckt.
Uw vyant had noch 't lijck met aerde wat bedeckt,
Of yemant, langs den wegh, den doode noch begraven,
En 't lecker aes misgunt de kraeien en de raven.
O ramp, voltoit ghy zoo in 't endt 't rampzaligh jaer,
Het welck mijn Rachel ley van 't kraembedde op de baer;
Mijn bedt schofferen zagh, van mynen oudstgeboren;
Mijn dochterken verkracht; mijn zoonen, dol van toren
En wraeck, dien moort begaen, aen Hemor en zijn stat;
En al 't Hebreeusch geslacht verlastert en beklat,
Met merckelijck gevaer van goet, en bloet, en leven.

Waer laet ick my van rouw? waer wort mijn geest gedreven?
O hondert zeven jaer, wat stapelt ghy op een?
'k Heb in mijn jeught verdriet en dienstbaerheit geleên:
Mijn broeders wrock bezuurt, veel jaeren moeten zwerven;
Maer 't leste valt my 't zwaerste. Ick ga met Joseph sterven.
Gaet kinders, graeft een graf: mijn beenen worden stijf.
Zoo dunckt my dat hy kermt, en gordt een' zack om 't lijf,
En jammert nacht en dagh; het zy de zon in 't oosten
Verryze, of daele in 't west; geen mensch kan Vader troosten.
Och d' ouders teelen 't kint, en maecken 't groot met smart:
Het kleene treet op 't kleet; de groote treên op 't hart.

DEN HEERE

JOAN VECHTERS OF VICTORIJN,

Rechtsgeleerde.

De Schouburgen, t' Athenen en Rome [1]), zaten van outs als voor 't hooft geslagen, en opgetogen van verwonderinge, over Hippolytus, die de vleieryen en aenlockingen van Phædra, Theseus gemalin, zijn stiefmoeder, rustigh en onbeteutert afkaetste; en lieten tranen, langs hunne kaecken, biggelen, over den rampzaligen val des onschuldigen jongelings, sneuvelende [2]) van den wagen, langs het strant, daer 't zeegedroght, opgeweckt door 's vaders vloeck en bede, opborrelende, en opbruizende, de paerden aen 't hollen broght: zeker een deerlijck onnozel [3]), erbarmenswaerdigh ongeluck, indien men 't gelooven magh; maer wie dit stuck wat naerder inziet, zal lichtelijck bevinden, dat, in 't afslaen der onkuische, d' Amazoner [4]) niet zonderlinghs nocht lofwaerdighs uitrechte, waerom hy den tittel van GEKROONDEN HIPPOLYTUS verdiende: eensdeels, overmits de stiefzoon, niet zonder bloetschande, zijn stiefmoeder kon misbruicken; anderdeels, om dat hy uit den aert *Μισογάμος* en *Μισογύνης*, een huwelixhater, ja vrouwenhater was; gelijck Venus by den poeët [5]) zeit:

Hy schelt my d'aldersnootste smet
  Van alle de Godinnen,
  En schuwt, vervaert voor 't minnen,
Het huwelijck, en 't bruiloftsbedt:

J o a n V e c h t e r s. Zie over dezen vriend van Vondel het medegedeelde in *Vondel, 1637–39,* bl. 168 noot.

---

[1]) *De Schouburgen, t' Athenen en Rome:* voor welke de „Hippolytus" van Euripides en die van Seneca waren vertoond geworden.

[2]) *Sneuvelende:* doodvallende.

[3]) *Onnozel:* onverwacht en onvoorspoedig.

[4]) *Amazoner:* Hippolytus was de zoon van een Amazone.

[5]) *Den poëet:* Euripides en Seneca beiden: immers de vier eerste der hier volgende dichtregelen zijn naar Euripides, de drie andere naar Seneca vertaald.

en hy zelf:

> 'k Vervloeck, verwensch en vluchtze altzamen,
> 't Zy reên, natuur, of razerny;
> Ick haet met lust haer vleiery.

Anders is 't met mijn' godvruchtigen en allerkuischten Joseph gelegen, die, van Godt en de natuur niet misdeelt, nae 't uitharden van dien schrickelijcken storm der bekooringen, in de bloem en hitte zijner jaeren, na zijn onverdiende tweejarige gevangenis, op den troon van eere geraeckt, in huwelijck trat met Asnath, des Aertspriesters dochter; waer by hy Manasse en Ephraim winnende, wel dede blijcken, dat hy stock nochte block was, gelijck Xenokraet de philozooph, van wien d'overgoelijcke [6]) en dartele Phryne [die Venus kerck beschonck uit heur lijfrent met een autaerbeelt en Venus van louter gout] ging uitroepen, datze, al den nacht, by een kout en zieloos stokbeelt gelegen hadde; na datze by hem onder gekropen, 's morgens, ongekust en ongerept, van zijn bevroze zyde opstont; want zy besloot, het moest een Godt of steen wezen, die geenen treck tot Joffers gevoelde, daer zoo schoon een gelegentheit hem terghde om zijne menschelijckheit te betoonen. Het beliefde de heilige Geest onzen degelijcken Joseph, als een' zuiveren spiegel van onverzettelijcke kuischeit, op te hangen, in de slaepkamer der jongelingen, die, van moeders lichaem aen, met schoonheit en bevalligheit overgoten, menighmael, in de lente van hun leven, door den toverzang dezer meerminnen, schipbreuck lyden, naer gelegentheit van landen en plaetsen, maer meest in der koningen hoven; daer godtvruchtigheit [7]), kuischeit, temlust, zedigheit en matigheit, wiltbraet, en dickwils qualijck te vinden, d' ongebondenheit, volghlust en reuckeloosheit [8]) wellekom zijn.

> Wat al gevaer en zorgh is aen de schoonheit vast!
> Een lichaem, overlaên van schoonheit, streckt een last
> Ondraeghlijck voor de ziel, die onder 't pack gaet stenen,

---

[6]) *Overgoelijcke:* schoone.

[7]) *Daer godtvruchtigheit, enz..... wiltbraet.... zijn:* daar men jacht op maakt, er op uit is, om hen, die godvruchtig enz. zijn, te verleiden en te doen vallen.

[8]) *Reuckeloosheit:* roekeloosheid.

En hoeft een stercken staf van deught, om op te lenen[9]),
Indien zy 't ongeschent, en zonder ongeval,
Langs 't glibberige pat des levens, torssen zal;
Want schoonheit streckt een wit van elx bekoorlijckheden.
Een yeder vlamt' er op: men vleit haer met gebeden,
Bezit van eere en staet, genot van weelde en vreught:
De schoonheit, die dan treet in 't bloeienst van haer jeught,
Is reuckeloos en teer, en laet zich licht verleien
Van 't lockaes, daer bedrogh haer loos meê weet te vleien;
Verkiest het schijnbre goet, met eenen dommen zin,
En slaet, al wulpsch en blint, den ruimen doolwegh in;
Wiens ingang lieflijck schijnt in 't eerst, maer in het ende
Hoe langer enger wort, met doornen van ellende
En zwarigheên begroeit, wanneer men, met beklagh
En tranen voortgesleurt, niet weêr te rugge magh.

De bybelsche en weereltsche historien waerschuwen de jongkheit, als met vierbakens, door d' ongelucken en rampen, waer in zy vervielen, die de wulpsche lusten den vollen toom gaven: en of men van Herkules verziert[10]), dat Deught en Wellust hem tot ongelijcke wegen noodighden, nochtans streckte hy zelf, dickwils in wellusten verzopen, en endelijck daer door deerlijck om hals geraeckt, een onstichtelijck voorbeelt voor anderen, die dien verliefden vrouwenheldt, als een Heiligh, op 't altaer zagen staen. Oock kunnen min tot stichtinge dienen de stuure en zuure Melanion, die, in wildernissen en woestynen, het schuwe wildt op de hielen zittende, van alle vrouwenaenzichten, als van gruwelijcke grijnzen en ondieren, al bevende en doots van schrick, voorliep; oock zommige Heidenen, die, de weelde van hun natuur met vergiftige drancken uitblussende, of met steene messen besnoeiende, al schaemroot moeten aenzien, dat dees Hebreeusche propheet en heldt, in 't worstelperck en de loopbaen der kuischeit, met den prijs strijcken ga; nadien zylieden door uiterlijcke middelen, dees alleen uit kracht van zijn geloof en godtvruchtigheit, vrywilligh, midden in een koninglijck hof, midden onder een ledigh, lecker en jofferachtigh volck (dat in de roozen en violetten der vleiende

---

9) *Lenen:* leunen.
10) *Verziert:* verdicht.

wellusten tuimelde) die zoetprickelende lusten temde; niet gelijck een opgevoede by Pittheus [11]), of in Pythagorische, maer in de volmaeckte leeringen en schole des allerheilighsten Meesters, van wien hy, zo veele eeuwen te voren, door zijnen onbesproken wandel, vernederinge en verheffinge, een schets en schaduwe verstreckte. Stichtelijcker zal dan mijn onverzierde Hippolytus, op 't gewyde toneel tredende, uwe E. en anderen laten oordeelen, of mijn tooneelyver hem naer 't leven uitbeelt; en of zijn schoone ziel ten schoonen lichaem oogen en aenschijn uitstraelende, en myne tooneelbeelden eenen luister byzettende, zoo de gunst der aenschouweren verdient, dat men dan van hem magh zeggen:

Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens è corpore virtus [12]).

De lieve tranen op de wangen,
De deught, aenvalliger en kuisch,
In 't overschoone lichaem t'huis,
Aen Joseph hier den loopprijs langen.

Mijn Joseph verblijt zich en lacht alreê, om dat hy valt in uwe handen, die hem zo groot eene gunst toedroeght, gelijck bleeck in 't vertalen van Sophompaneas; toen uwe boeckkamer, gelijck voorhenen en sedert menighmael, ons voor een' Parnas diende: want uwe bezigheit, t'elkens het [13]) heur beroep toelaet, gaerne met de Zanggoddinnen uitspannende, zelf Apollo vaerzen offert, of gedienstigh een slaghveêr streckt, aen de wiecken der zwanen, die, gryze en afgezonge vogels van verre nastrevende, den hemel ter eere zingen; waer van eeuwigh getuigenis zal geven hy, die eeuwigh wenscht te blyven

Uwe E. dienstwillige dienaer,
JOOST VAN DEN VONDEL.

't Amsterdam, 1640. *den* 23en
van Wijnmaent.

---

11) *Pittheus:* een zoon van Pelops, en koning van Troezen, die 't eerst lessen van redekunst zou gegeven hebben. Hij voedde zijn kleinzoon Theseus en diens zoon Hippolytus op.

12) *Tutatur favor* enz. *Æneid Lib.* V, vs. 343.

13) Versta: als het.

INHOUDT.

Joseph, van Madianners en Ismaëllers in Egypte gevoert, en verkocht aen Potiphar, koning Pharoos kamerling en hofmeester, wort door zijns heeren gunst vry gemaeckt, in kunsten en wetenschappen opgetrocken [1]), en ten leste gezet in 't opperste bewint van 't huis, door Godt merckelijck gezegent, onder 't opzicht dezes jongelings, wiens wijsheit en deught in een schoon en welgeschapen lichaem uitmuntende, de Hofmeestres zoo verleckerden, datze menighmael die godtvruchtige en allerkuischte ziel tot onkuischeit zocht te bekooren; maer t'elckens, zoo stantvastelijck als godtvruchtelijck, afgeslagen zijnde, en gelegentheit bespiedende, op zekeren feestdagh, op hare schandelijcke begeerte drong, en aenhiel, ja hem by zijn kleet greep: waer over hy ten huize uitvliedende, het kleet ten beste gaf aen haer, die, al 't huisgezin te zamen roepende, den Hebreeu gewelt en schennis te last ley, 't welck by haeren gemael zulx geloofft wert [2]), dat hy den beschuldighden in 's konings gevangenisse smeet.

Het Treurspel begint en endight met den dagh. Potiphars huis is het tooneel. De Rey van Engelen spreeckt de voorrede.

---

1) *Opgetrocken:* opgeleid.
2) *Zulx gelooft wert:* zoodanig geloof vond.

PERSONAGIEN.

REY VAN ENGELEN.
JOSEPH.
VOESTER.
STAETJOFFERS.
JEMPSAR.
POTIPHAR.

JOSEPH IN EGYPTEN.

HET EERSTE BEDRYF.

REY VAN ENGELEN.

Daer schijnt de zon op 't hof, en zijn vergulde tinnen,
En weckt heel Memphis op, en schiet heur straelen binnen
Dit hoffelijcke huis, en alle zalen van
Den grooten Potiphar, dien koningklijcken man;
Wien Joseph, Jakobs zoon, als een gewenschte zegen,

3 *Dit hoffelijcke huis:* dit huis, dat tot de hofgebouwen — evenals in den volgenden regel: *dien koningklijcken man,* dien man, die tot de hofhouding des konings — behoort.

5 *Als een gewenschte zegen:* dit slaat op Potiphar, en de dichter wil zeggen: dat Potiphar lang gewenscht, lang er naar uitgezien had, iemand van Jozefs bekwaamheden ter bestiering van zijn zaken te bezitten.

Weleer lijfeigen wert; toen hy van verre wegen
(In Kanaän van zijn gebroederen verkocht,
Aen Arabiers, en over Nijl te merckt gebroght,
En weder opgeveilt) te hoof in dienst geraeckte,
By Pharoos amptenaer, die hem goetwilligh slaeckte,
En zette dien Hebreeuw, geleert, van elck bezint,
En zynen meester trouw, in top van 't huisbewint.
De heer, door 's dienaers trouw, ontlast van alle zorgen,
Hecht, nacht en dagh gerust, den avont aen den morgen;
Maer niet zijn gemaelin, vrouw Jempsar, die, ontroert
In haeren geilen geest, zoo schendigh wort vervoert,
Om, buiten spoor van eere en van betaemlijckheden,
Het vier van deze pest (die ziel en lijf en leden
Zoo dootelijck besmet) te koelen met een' kus
Van Josephs schoonen mont, en kuische lippen: dus
Verslingert op zijn jeught en deught, en zuivre zeden,
Heeft zy nu, dagh op dagh, den jongeling bestreden;
Die noit op haer geboôn noch lockaes acht wou slaen,
En nu den jongsten storm groothartigh uit moet staen.
Het huis van Potiphar wil een tooneel verstrecken
Van 's helts godtvruchtigheit, die wy om strijt bedecken,
Met deze vleugelen, waer meê wy zijn gedaelt
Op d' aerde, uit 't eeuwigh licht, dat van Godts aenschijn
[straelt,
In Josephs aengezicht, en elck ontvonckende oogen,
Waer uit dees Hofmeestres haer koortsen heeft gezogen.
Heel Memphis recht van daegh een afgodts stacie aen,
En al de stat reedt toe op 't prachtighste uit te gaen;
Maer Joseph (binnens huis gezint Godts troon te naderen,
En zich vast kleedende) reedt toe den troost der vaderen,
Den eenen waeren Godt te groeten met gebeên,
En biddende met hem als in gespreck te treên;
Uit goddelijcke zorgh, voor geen onnutte droomen,
En 't geen hem in den slaep te nacht is voorgekomen:

8 *En over Nijl:* hier deelt de snede van 't os. het woord *over* in twee deelen, en toch zonder hinder, omdat men lezen kan: *Aen Arabiers (en over Nijl) ter merckt gebrocht.*

10 *Slaeckte:* versta: van *slaafsche,* ondergeschikte diensten vrij stelde

11 *Elck bezint:* ieder aangenaam.

32 *Reedt toe:* bereidt zich, maakt reêschap.

Op dat hy het gemoedt met zulck een voetsel stijf,
't Welck aen het lichaem niet, maer aen den geest beklijf:
Want eene ziel tot Godt en 't goddelijck gedreven,
Behoeft, als 't lichaem, spijs en voetsel om te leven;
Om onder 't juck van 't vleesch, het welck den geest vermast,
Niet eens te struickelen, maer boven haren last
Te streven naer om hoogh, naer 't eenigh wit der vromen,
Van waer alleen de ziel beginsel heeft genomen;
Dies zy, in't slijck gespat van 's levens oirsprongk af,
Vast woelt, en hijght naer hem, die 't al zijn wezen gaf.
Maer ziet die Jongeling daer uit zijn kamer stappen.
Hoe zweemt hy naer de deught en al haer eigenschappen!
Nu luistert wat die wyze en heldre mont ons zeit,
En hoe voorzichtigh 't hart zich tot den strijt bereit.

Joseph.

Zijt wellekom, herbore straelen,
Die schemering en duisternis
Het hooft beschaemt doet onderhaelen;
Vertoont ons al wat zichtbaer is,
Paleizen, naelden, lanen, stroomen;
En weckt het al wat adem schept.
O zon, die, met uw goude toomen,
Den hemel tot een renbaen hebt;
Van waer ghy al des weerelts oogen
Bekoort, met dat bekoorlijck licht,
Welx ondergang wy noo gedoogen:
O alverquickende aengezicht,
Wanneer zal uwe fackel baeren
Den dagh, dien lang gewenschten dagh,
Dien ick geheele twalef jaeren,
Verdaghvaert heb met mijn geklagh;
Den dagh, die mijn verdriet koom slaecken,
En vaders vrolijck aenschijn toon;
My kussen doe der broedren kaecken,
Oock Benjamins onnoosle koon,

50 *Hoe zweemt hy:* hoe gelijkt hij.
57 *Naelden:* Pyramiden of obelisken.
68 *Verdaghvaert:* gedaagd.
72 *Onnoosle:* onschuldige.

En och, den gront van mijn geboorte;
En zet my op mijn grootvaêrs erf,
Vernoeght voor Mambre en Hebrons poorte,
Eer d'oude man van hartzeer sterf:
Terwijl ick hier worde aengevochten
Van Jempsar, 't heete en dartle dier;
't Welck, raezende van minnetoghten,
Niet blussen kan dat heiloos vier,
't En zy in mijn bederf en schennis.
O blinde, ô breidelooze vrouw!
Hoe breng ick uw gemoedt tot kennis,
Voor dat vergrijp, vol naberouw?
Wat zwarigheden of 'er naecken?
Wat of die nare droom beduit?
't En zy Godts Englen my bewaecken,
'k Raeck zonder schipbreuck hier niet uit.
'k Was, docht my, in een schip getreden,
En stack van lant: een storm stack op,
Een kille schrick beving mijn leden,
En gaf de vrolijckheit de schop:
Dan scheen my d'afgront te verslinden:
Dan zwichten wolcken voor den mast,
Gesolt, geslingert van de winden:
De kiel raeckte op een zantplaet vast:
Daer zat ick eenzaem en verlaten,
En klaeghde vast mijn' noodt de zee:
Maer klaght noch kermen moght hier baten:
De zee voelt niemants hartewee.
O hemel, zoo die norsse buien,
Waermede ick droomende overvoer,
Al weder strijt en ramp beduien;
'k Beveel, ô stuurman, u het roer
Van mijn gemoedt: ghy kunt my stuuren
Behouden aen een stille kust;
En of ghy 't onweêr lang liet duuren,
Noch slaep ick in uw' schoot gerust.

78 *Dier:* voor vrouw, en meer bepaald voor: verliefde vrouw.

94 *Dan zwichten wolcken voor den mast:* dan werd het schip zoo hoog opgenomen door de golven, dat de mast de wolken doorboorde.

95 De uitgave heeft: *van wier winden.*

Mijn Godt, mijn toevlught, uw geboden
Gaen my ter harte in dit geschil:
U eere ick, maer geen valsche Goden,
Noch os, noch hont, noch krokodil,
Gelijck dees domme Egyptenaren:
Behoe mijn ziel in deze baren.

VOESTER. STAETJOFFERS.

Voester.

Wie klopt hier aen de kamerdeur?

Staetjoffers.

Doe op, de Joffers staen' er veur.

Voester.

Och, raeckt aen grendels noch aen sloten,
Ick koom u by.

Staetjoffers.

Hoe, slaept mevrouw?

Voester.

Haer oogen, effen wat beschoten
Van vaeck, my, vol van angst en rouw,
Vast houden waeckende, en verlegen.
Zy heeft te nacht een koorts gekregen,
En niet een oogenblick gerust.
De brant in 't beckeneel gestegen,
Neemt af, maer is noch niet gebluscht.

Staetjoffers.

Wy quamen om het hair te poeren,
Te krullen, en met goudt te snoeren,
En haer op 't cierelijckst te kleên.

124 *Beckeneel:* hersenkas.

126 *Te poeren:* poederen, poeieren. Haarpoeder was ook in Vondels dagen in gebruik; doch ze was niet wit, gelijk in 't laatst der vorige en in 't begin van deze eeuw; — maar van een stof, geëigend aan de kleur van 't haar. Zoo poederde zich de lichtblonde met zilverstof, de rosachtige met goudstof, de zwartharige met spiesglas of andere vonkelende stof.

Voester.

Verciert u zelfs, en gaet vry heen:
z' Is niet gestelt om uit te komen.

Staetjoffers.

En of dit qualijck wert genomen,
Dat wy, haer latende in dien staet,
Ons durven geven op de straet.

Voester.

'k Blijf borgh, laet my alleen betyen:
'k Weet u van opspraeck te bevryen,
En ken haer luimen al te wel.

Staetjoffers.

Zoo durven wy, op uw bevel,
't Gezicht van deze feest genieten?

Voester.

Gaet heen, 't en zal haer niet verdrieten.

Staetjoffers.

Och, Isis loone u deze deught,
O oude voester, die ons jeught
Vergunt met andren te vergaren.

Voester.

'k Bedenck als noch mijn jonge jaeren,
Met lust en weelde doorgebroght,
En gun u gaerne dezen toght.
De roozen blozen om te pluicken.
Wie tijdt heeft, moet haer tijdt gebruicken.
Ick draegh de joffren haet noch nijt.
Gaet henen, bezight uwen tijdt;
Daer tranen, lijckzang en gebeden
Zich mengelen met vrolijckheden.

143 *'k Bedenck.* Alle uitgave hebben: *'k Bedanck;* de lezing is van Dr. J. van Vloten.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Sluit voor Begeerte uw graegh gezicht;
Zy loert, zy loert om in te vaeren.
Sluit d'oogen, vensters van het licht,
Indien ghy wilt uw hart bewaren:
Want zoo Begeerte eens binnen sluipt,
Zy zal bederf en jammer baren,
Dat eeuwigh smert, en eeuwigh druipt.
De dingen zijn niet als zy schynen:
De worm zit binnen lecker ooft,
En levent kleur bedeckt venynen.
Hy doolt zeer licht, die licht gelooft:
In paradyzen nestlen slangen:
De slangen hangen boven 't hooft,
Daer goude en blozende appels hangen:
Dies wacht uw vingers, wacht uw hant,
Noch vat de Doot niet met uw' tant.

Tegenzang.

't Godtvruchtige geslacht van Seth
Lijt schipbreuck op korale klippen,
Op een albaste een streelend bedt;
En strant op 't zachte strant der lippen,
Die vleien kunnen, als weleer
Haer moeder, die met Adams slippen
Den ganschen aertkloot ruckte om veêr.
De voorgang in 't wellustigh Eden
Wort nagevolght van tijdt tot tijdt:
Men schept vermaeck in 't overtreden:
d'Oprechtigheit versmelt en slijt.
De hemel, opgeweckt door 't sarren
Van zulck een' opgehoopten spijt,
Verheft tot boven aen de starren
Een zee, van geen geberght gestuit:
Een zee wischt alle vlecken uit.

168—171 Dit ziet op het gebeurde voor den zondvloed.

Toezang.

Wat ziet men schoone naeckten zwemmen,
En dryven op den weereltvloet.
Al 't water blust en temt dien gloet,
Niet maghtigh om zich zelf te temmen.
Of vrouwelusten veel beloven,
Men ziet hoe dier die lusten staen:
Men ziet de weerelt onder gaen;
En komt verbode lust noch boven?

HET TWEEDE BEDRYF.

VOESTER. JEMPSAR.

Voester.

Zy slaept, doch ongerust: 'k wil zachtjes nader treên.
Hier leit het hooft: zy smijt haer armen staegh van een,
En naulix halfgedeckt kan 't bedt de leden houden.
Best deck ick 't naeckte lijf, dat anders moght verkouden.
My dunckt, zy droomt: 'k wil stil by 't hoofdeint blyven staen.
Hoe raeskaltze in den slaep: nu laet haer eens begaen.

Jempsar.

Al gaf my het geluck te dragen
Den scepter met den tullebandt,
En d' eige kroon, die Pharo spant;
Al zat ick op des konings wagen,
Ge-eert als koningin van 't lant;
'k Had tienmael liever te behagen
Uwe oogen, bruin als diamant,
Dan 's konings oogen, en de zielen,
Die voor deze aertsche Goden knielen,
En hen verheffen hoogh in top.
Ick nam de kroon van mynen kop,
En kroonde uw hooft met puick van stralen.

Een kus zou 't altemael betalen.
't Genot van eenen kus is meer
Dan al 't genot van staet en eer.

Voester.

Helaes! voor 't minnent hart is rust noch vre geschapen;
Want Min houdt scherpe wacht, als al de zinnen slapen.

Jempsar.

Duur lang, ô liefelijcke pijn
Van minneschichten, diep geschoten.
Smelt Venus vier uw hart in 't mijn?
Heeft zy uw hart in 't mijn gegoten,
En bey de harten, eens-geaert,
Ononderscheidelijck gepaert.

Voester.

Genoegelijcke droom, kunt ghy dees vlammen blussen;
Ick wil, in Josephs plaets, haer mont en wangen kussen.

Jempsar.

Dat 's artseny van yemants mont.
Wie kust mijn quynent hart gezont?
Verzoet ghy zoo dit bitter lyen?
Och Joseph, duick mijn morgenstar:
Och vlught: daer dreight u Potiphar.
Hy komt ons deze vreught benyen.
Daer moort hy u in mynen schoot.
Waer heen gevloden voor de doot?
Och voester, help, hy moort, hy woet, om my te krygen.

Voester.

Wat razerny is dit? dus uit den bedt te stygen?
En langs de kamer naeckt te vliegen in het hemt,
De vlechten om het hooft, als dol en ongetemt?
Wat razerny is dit?

219 *Eens-geaert:* eensgezind.

Jempsar.

Helaes, waer zijn mijn zinnen?

Voester.

Die zijn van huis, mevrouw.

Jempsar.

Och, haelze weder binnen.

Voester.

Hoe hijghtge dus ontstelt? bedaer wat, en bekoel.
Nu koom, en zet u hier wat neder in dien stoel,
Nadien ghy op de koets niet langer kunt geduuren.
Koom, schiet dien tabbert aen.

Jempsar.

Waer ben ick? in wat muuren?

Voester.

Mevrouw, ghy zijt in huis. Hoe zietghe zoo beroert?
Hoe hangt dit hair om 't hooft, zoo wildt en ongesnoert?
Nu koom, laet my begaen: ick zal 't een luttel schicken.
Wat quam u over? kan een droom u zoo verschricken?
Daer is de spiegel: zie, en spiegel dit gelaet.
Aenschouw eens, hoe die brant van 't hart in d' oogen slaet;
Hoe mager 't aenzicht quijnt, en d' ingevalle kaecken;
Hoe Min het schoon misverft, en hoe zijn boogh kan raecken
Een ongewapend hart. Hoe heel ick dees quetsuur?
Blus uit, blus uit by tijdts dit zorghlijck smeulend vuur.
Blus uit den brant, eer die in 't dack van 't hof koom [steigeren.

Jempsar.

Zoo lang die Jongeling my zynen mont zal weigeren,
Ziet Jempsar hulp noch troost voor haer bedroefde quael.
Helaes, waer was ick strax? wat vriendelijcke strael
Verscheen my in den droom? hoe flonckerden die oogen?

241 *Beroert:* hevig ontsteld van ontroering.

Voester.

Vertel dan uwen droom.

Jempsar.

My docht, 'k wert opgetogen
Met Joseph, mont aen mont, in Venus heilgen troon,
In Venus ledekant, omheint van minnegoôn:
Die schutters deden niets dan naer ons harten doelen;
Wy niets dan minnebrant en kus met kus te koelen.
O welck een' lieven gloet gevoelde ick, schicht op schicht!
Wat lust is dat, die 't brein als uit zijn leger licht?
Laet andre zinnen vry om weelde en wellust woelen,
Ick noem den grootsten lust, verbeelding van gevoelen
Der onderlinge vlam, die door al d' adren rijdt.
Maer zulck een zaligheit nut niemant onbenijt;
Want midden onder 't spel quam mijn gemael gevaren
Met eenen blooten dolck: strax rezen al mijn hairen.
Hy bluschte in mynen schoot dit leschvier van mijn' gloet,
Bespattende mijn borst en aenzicht met dat bloet,
Om 't welck mijn bloet dus ziedt en schuimt, en 't hart [moet zuchten.
Dat dreef my uit den bedde, om lijfsgevaer t' ontvlughten,
En dezen tweeden steeck, die naer mijn' boezem ging.
Och Joseph, Joseph och! och schoone Jongeling!

Voester.

Zwijgh stil, het gelt uw' hals. Hoe nu dus ongebonden?
Ick heb uw jofferen alree van kant gezonden.
Ay bindt, om slaven en gezin, uw toghten in.
Ick schrick voor uwen heer: wat schaem u voor 't gezin.

Jempsar.

Ick pas op eer noch schant, noch op mijn eigen leven.
De Min vervooght het al.

259 *Doelen:* mikken.
265 *Rijdt:* trilt.
280 *Vervooght:* bestuurt.

Voester.

Waer wort mijn kint gedreven
Van dolle razerny?

Jempsar.

Ay moeder, spreeck zoo niet,
Noch scheldt geen razerny mijn redelijck verdriet.
Uit rype reden wort mijn hartewee geboren.
Gemeene schoonheit magh gemeen vernuft bekoren,
Dat reuckeloos slechs ziet de dingen over 't hooft,
Of licht bestemt, 't geen 't oogh al blindeling gelooft:
Maer wie met oordeel mint, zal zich alleen vergapen
Aen eenigh puickschoon, tot verwondering geschapen:
Gelijck dit uitheemsch licht, dat leider al te kuisch
Vergult gewelf en zael van ons gezegent huis:
En dunckt het u, dat ick noch revel zonder reden?
Bezie den Jongeling, van boven tot beneden,
Hoe vrouw Natuur aen hem te kost leide al haer' schat.
Wat wraeckt uw oordeel hier? wat wenscht ghy anders, dat
Niet strax tot misstal streckt? wat rots wort niet bewogen?
Noit zagh een valck in 't hof zoo wacker uit zijn oogen;
Die oogen, daer de Min, gezeten op zijn' stoel,
Het alles brant en blaeckt, en blijft zelf koudt en koel.
Het hooge voorhooft schijnt een' glans van zich te spreien.
Men ziet het blonde hair zijn locken aertigh zweien,
En zwieren over neck en over schouders heên.
In 't aenzicht gloeit de verf. Wie zagh ter weerelt leên
Van maecksel zoo volmaeckt, zoo net, zoo evenmatigh?
De mont (die 't zeggen dorst) te stemmigh, en te statigh,
Zou yet vrypostigers vereischen, 't geen een' mensch
Van zulcke jaeren voeght, zoo had ick al mijn' wensch;
Zoo zwom ick in een zee van allerhande volheit.
Ay moeder, noemt ghy noch uw dochters liefde dolheit?
Och Joseph, Joseph, och, de reden leert het my,
Dat ick u minnen moet, al schijnt het razerny.

286 *Bestemt:* beaamt.
288 *Verwondering:* bewondering.
295 *Misstal:* misstand.
300 *Zweien:* zwaaien.

Voester.

Dit queeckt uw koorts: is 't vreemt dat ghy zo lang [blijft quynen?

Jempsar.

Gelijck langs eene beeck de bloemen schooner schynen,
Daer 't water over drijft; zoo schijnt zijn eedle geest,
Zijn ziel wel ruim zoo schoon, door 't lichaem, schoon [van leest,
Waer in met overlegh dees kiesche geest quam daelen,
En flickren, eveneens gelijck verdroncke stralen
In mynen, en gelaet, en voeghlijckheyt, en al
Wat yegelijck bekoort en treckt, met zulck een' val,
Dat hy zich meester maeckt van vrouwen en van heeren,
En waert is niet een huis, maer Rijcken te regeeren.
Och Joseph, Joseph, och, de reden leert het my,
Dat ick u minnen moet, al schijnt het razerny.

Voester.

Ghy zijt te krachtigh en hardneckigh in 't verbeelden.

Jempsar.

De hemel overgoot met overmaet van weelden
Dit huis, geduurende 't voorzichtige beleit
Van dat lieftalligh kint. Het weeligh veldt ontzeit
Ons vruchten noch gewas. De dienaers en de knapen
En slaven spoên hun werck. Mijn heer magh veiligh slaepen,
Op Josephs wackerheit. De Koning en al 't hof
Onthalen Potiphar met ongemeenen lof.
Hier hapert niets, dan dat wy hem vergeefs beminnen,
En hy te krygel valt, en al te stijf van zinnen,
In 't weigren van mijn bede, en dagelix verzoeck.

Voester.

Zo keer uw' slaef den neck met een verdienden vloeck.

317 *Mynen:* 't Fr. *mine,* voorkomen, trekken.
318 *Yegelijck:* iedereen. — *Val:* welstand.

Jempsar.

Och Joseph, laet mijn vloeck veel eer my zelve treffen,
Dan uw alwaerdigh hooft, het welck ick wensch te heffen
Tot aen de starren toe; te kranssen met een' krans
Gevlochten van mijn hair, met uitgelezen glans.
Wie haet zijn eigen hart, of wordt 'er op verbolgen?
Wanneer de zonnebloem vergeet de zon te volgen
Met loncken; wanneer haer verdriet 't geliefde licht
t' Aenschouwen, met een zoet en minnelijck gezicht;
Dan zal ick dien Hebreeuw, mijn lief, den neck toekeeren.
Een aengewende min valt lastigh te verleeren.

Voester.

't Valt licht te haten, die ons gunst en vrientschap haet.
Hy blijft toch even schuw, en vliedt u, waer ghy gaet.

Jempsar.

Te feller wort mijn vier door 't weigren aengesteecken.

Voester.

Gelijcke liefde kan gelijcke liefde queecken.

Jempsar.

Geloofme in 't geen ick voel: de liefde in haer bejagh
Is heetst op 't wildt, 't welck zy niet achterhalen magh,
En heeft min treck tot yet, dat macklijck wort gevangen.
Begeerte groeit te meer, door 't vierige verlangen.
De min is haer geen ernst, die om het afslaen suft.
Rechtschape dapperheit wort niet zoo licht verbluft.

Voester.

Ghy kocht dien knecht voor slaef: wat lief hebt ghy
[verkoren?

Jempsar.

Zwijgh stil, verkleen hem niet: ghy moort mijn ziel
[deur d' ooren.
Wat zwerft'er menigh heldt, dien 't aen geluck ontbreeckt,

350 *Magh:* kan.
355 *Dien knecht:* dien jongeling.

Maer niet aen stam noch deught. Al wat in Joseph steeckt
Gelijckt niet slaefs, maer heers: dat zwinxel en die gaven
Getuigen, hoe hy nam zijn' oirsprong uit de braven:
Doch 't zy, zoo 't wil; ick wensch voor zijn slavin te gaen.
Geluckigh waer de vrouw, die onder hem moght staen.

Voester.

Het minnende oogh vergroot die dingen zonder oordeel,
Acht alle droomen waer, en rekent schade voordeel.
Mevrouw, 't is valsche waen, die uw verstant misleit.
Verkies een veiligh padt: geloof niet watze zeit.
Al gaf hy schoon gehoor, zoo leert uw staet u duicken.
Ghy mooght dien Jongeling niet openbaer gebruicken,
Maer steelwijs, en ter sluick, en ergens in een' hoeck,
En met een hart vol schrix.

Jempsar.

Dat is al 't geen ick zoeck.
Gesloke min smaeckt zoetst, in duistre en diepe holen:
Daer leeft men by den nacht: daer glimmen Venus kolen
Met levendiger gloet, dan by den lichten dagh.

Voester.

Zwijgh stil, ick hoor mijn' heer: my dunckt, ick hoor gewagh.
Daer klopt hy aen de deur: ick beef voor mijn gepeinzen.
Verbijt u toch een poos: wat raedt om dit t' ontveinzen?

POTIPHAR. VOESTER. JEMPSAR.

Potiphar.

Doe open, Voester, hou: wat onrust hoor ick hier?
Hoe vaert mevrouw?

Voester.

Een vrouw is een rampzaligh dier:
Daer zit zy voor de sponde, en heeft maer pas geslapen.

367 *Al gaf hy schoon gehoor:* ofschoon hij gehoor gaf.
368 *Openbaer:* zoo, dat het ieder bekend zij, vrijelijk, op wettige wijze.
374 *Gewagh:* beweging.

Potiphar.

Hoe is het toch, mijn troost? hoe is 't met u geschapen?

Jempsar.

Gelijck ghy daeghlix ziet: het lust my maer van pas.

Potiphar.

Zoo leunt een quynend beeld, gebootst van maeghdewas,
Op eenen ebben stoel, en laet het hooft vast hangen.
Is dit die lieve mont? zijn dit dees zachte wangen,
Die ghy my eerstmael boodt, met onverzaden lust?
Heeft Potiphar zoo vroegh den bloesem afgekust,
En al dat blozent schoon van 't aenschijn afgestreecken?
Uw roozen gaen eerst op, voor 't licht, dat door wil breecken,
En op den drempel staet, den valen nacht te spijt.
De Goden hoeden het, dat niet een buy van nijt,
Van norsse zwarte nijt ons koom zoo vroegh berooven
Van zoo veel helderheên, als uwe jeught beloven
De lusten van uw lief en trouwen bedgenoot,
Die nergens zachter rust, dan in dien warmen schoot.
'k Most, overwonnen door uw zuchten, door uw tranen,
My, zeven nachten lang, van dit schoon lichaem spanen;
En twyfel waer ick hebbe in mynen plicht gefaelt,
Om dat ghy, als voorheên, niet uw' gemael onthaelt,
Ja, schier afkeerigh schijnt van hem, en van het leven.
Zegh op, waer is u stof tot ongenoeght gegeven?
Wat maeckt u wars van 't licht, en myne oprechte min?
Mijn lief, of hapert het aen yemant van 't gezin?
Ghy zucht, en antwoort niet. Wie zijnze? Ick zal hen straffen.
Ontdeck het uwen Heer: hy kan 'er raedt in schaffen.
'k Wil dat een yegelijck u viere, en eere, en dien:
Datze altezaemen u, als my, naer d' oogen zien.
Ghy steent, en kropt het in: hoe kan ick dit gedoogen?
Wat hartewee schuilt hier? de tranen staen in d' oogen.
Wat schreit ghy? spreeck vry uit, en melt my, waer het [schort.

381 *Maer van pas:* niet al te best.
382 *Gebootst:* geboetseerd.
396 *Spanen:* spenen.
400 *Ongenoeght:* ongenoegen.

De krancke, die haer leet den arts verberght, verkort
Zich zelve, maer wie 't klaeght en melt, die kan men helpen.
Zegh op: is 't in mijn maght, ick zal dees wonde stelpen.

Jempsar.

Vertrouwt ghy, dat wy wars van uwe liefde zijn,
Ons liever, dan voorheen de dagh en zonneschijn,
Die nu verquicken komt al wat begon te flaeuwen?
O smert! ô hartewee! wat valt dit hardt te kaeuwen!
Maar laes noch harder te verduwen, voor een vrouw,
Die, teder van gemoedt, niet opmagh tegens rouw,
En onmin. Heiligh oogh des hemels, die beneden
Op d' aerde met uw' strael de minste onzuiverheden
Ontdeckt, en altijt zelf zoo rein en zuiver zijt,
Ghy ziet en kent mijn' gront. ô Goden, helpt, hoe snijt
Dat woort ons in het hart.

Potiphar.

Nu sus, niet t' ongeduldigh.

Voester.

Mevrouw blijft eeuwigh dienst en trouw en liefde schuldigh
Den genen, die haer trouw aen zyne trouw verknocht,
En zoud' er blijck van doen, indienze meer vermoght:
Maer vrouwen zijn gelijck het weêr der zomerdagen,
En onderhevigh meest aen luimen, en aen vlagen.
Laet deze droeve buy van onlust overgaen.
De zon getroost zich wel, dat d' afgeschene maen
Verflaeuwt, en niet een lit meer schijnt te kunnen reppen:
Terstont verrijstze, en lacht, en komt weêr luister scheppen
Uit hare wederga, dien koesterenden strael.
De sluimerende Min is slechs op een verhael
En om meer voorraet uit, en zal eerlang al t' evens
Opborrelen vol saps, doortintelen vol levens
De leden van u beide, en zetten, met meer blijck
Van gunst en gloet dan oit, al 't achterstel gelijck.

418 *Opmagh:* op kan.
434 *Verhael:* verademing.
438 *'t Achterstel:* 't achterstallig.

Potiphar.

Wat oordeelt d' arts van haer, en van dit langsaem quynen?

Voester.

Zy heeft te groot een moedt, en schaemt zich ziek te
By artsen of gezin. [schynen,

Potiphar.

'k Had hoop, dat zy haer' geest
Verquicken zoude, op 't hooge en heerelijcke feest,
Het welck de joffers zelfs bekleeden, en vereeren.

Voester.

Misschien help ick mevrouw voor middagh in de kleeren.

Potiphar.

Bekoort u 't hooghtijt niet? het woelt alree op straet.

Jempsar.

Dit feest bekoort my min dan d'eenzaemheit. Ay, laet
My heden in de stilte, en achter af bedaren:
't Wort beter. 't Gekrioel der uitgelate scharen
Moght steurnis geven aen de zinnen. Al mijn lust
(Indien 'er lust is) streckt tot afgescheiden rust.

Voester.

Zwaermoedigheit, van haer gedachten overladen,
Zoeckt altijt eenzaemheit, en wandelt dootse paden.

Potiphar.

Zwaermoedigheit wort zoo door eenzaemheit gevoedt.
Gezelschap baert vermaeck.

Jempsar.

De barning van 't gemoedt
Blijft duuren, daer het ruischt van strydige gezinden.

443 *Bekleeden:* versieren.
445 *'t Hooghtijt:* het hooge feest.
454 *Barning:* branding.
455 *Gezinden:* hier genomen voor 't m. v. van *gezindte;* doch met verzachten uitgang.

Potiphar.

Vergader zonder strijt.

Jempsar.

Waer is die plaets te vinden?

Voester.

Belieft het u, mijn Heer, beveel den Huisvooght vry,
Dat hy mevrouw in alls van daegh te wille zy,
't Gezin vertrecken doe, en steurnis zoeck te myden.

Jempsar.

O ja, dat waer mijn wensch: dat zou mijn' geest verblyden.

Potiphar.

Het zal geschiên, mijn troost. Daer noodt my ons karros
Op 't hooge feest: grijp moedt.

Jempsar.

Mijn hart.

Potiphar.

Nu laet my los.
Ick hoop na 't hooghtijt u in betren staet t'ontmoeten:
Laet Joseph midlerwijl mijn schult gedienstigh boeten.

Jempsar.

Och Voester, vat dit woort: hy zelf geeft ons verlof.

Voester.

Zwijgh stil.

Jempsar.

Spreeck Joseph aen: nu hebt ghy spreeckens stof.

457 *Den Huisvooght:* Jozef.
459 *'t Gezin:* het hofgezin, de hofstoet.

Voester.

Och zwijgh, mevrouw, zwijgh stil, eer hy u hoor geluit slaen.
'k Zal luistren wat mijn heer den huisvooght zeit in 't uitgaen.
De Joffers gaen vast heên: de Joffers nooden hem:
Hy weigert haer 't geley: daer hoor ick Josephs stem.

POTIPHAR. JOSEPH.

Potiphar.

Wel Joseph, gaet ghy nu de Joffers niet geleiden
Naer 't vrouwetimmer, om het oogh te laeten weiden
In zulck een' schoonen rouw, die lijck en uitvaert ciert
Van Apis? suft ghy t' huis, nu al de weerelt viert?

Joseph.

Mijn heer, ick kan de tijdt wel eenzaem overbrengen.
Hoe verder van dat vier, hoe minder zorgh voor zengen.
De Joffers tieren best in 't midden van 't gewoel.
Hy blaecke om haer, wie wil; mijn aert is stil, en koel.

Potiphar.

Kan zoo een Jongling zich van zoo veel zonnen spanen,
Van 't vier, 't welck schooner speelt door teere joffretranen,
Dan 't licht door eene wolck; wanneer de regenboogh
Gespannen, regens spelt, en verft de lucht om hoogh.
Dit beurt om vier jaer eens. Hoe blijft ghy zoo afkeerigh
Van feesten?

Joseph.

Ick was noit nieusgierigh noch begeerigh
Om d' uitvaert te bezien.

Potiphar.

De toestel wijst wel aen
Met wat een heerlijckheyt dees staci toe zal gaen,
Ja heerlijcker dan oit in menigh jaer te voren.

472 *'t Vrouwetimmer:* het vrouwenvertrek.

Wien zouze heden niet, wien morgen niet, bekooren?
Van daegh de Ridderschap, en schutterlijcke kracht,
Met sleepende geweêr: een dubble ry en pracht
Van Isis priesteren, gedost met hartevellen:
Dan 't aengebeden lijck, en die dat lijck verzellen;
De koning, en al 't hof: de heeren, en de Raet:
De koningin in rouw: haer sleep, en heele staet,
Met sluiers om het hooft, met tranen op de wangen:
De borsten opgekrabt, de lucht met lijckgezangen,
Met priesterlijck geloey, tamboer, en sisterklanck,
En cymbelgalm gepropt: de spietsen taey en langk
Bewonden met een' mijrt, geslingert heên en weder.
Aldus geleit men 't lijck, de straten op en neder,
Tot daer het eeuwigh wort de grafnaelt toevertrout.
Maer morgen, effen als de zon, gehult met gout,
Het hooft heffe uit de kim, om 't aertrijck meê te deelen
Dien goddelijcken glans; steeckt Memphis zyne keelen
Al t' effens op, van vreught, en juicht uit eenen mont:
Gezegent zy den dagh, die Apis weder vondt.
Men haelt dan 't gouden vat uit het Godtheiligh koffer,
Mengt water, aerde en geur door een, en giet den offer
Op 't voorhooft van dien Godt, die gulde horens draeght,
En met een halve maen de maen tart, eer het daeght.
De stat komt naer den Nijl met maght hem tegenloopen.
De kopre poorten gaen voor zijn geloey strax open.
Zoo wort hy op het koor gezet, voor 't hoogh autaer.
Hy stont te voren hier vier etmael droef en naer,
Uitbeeldende Isis druck, behangen met zwart linnen.
Men leit hem 's nachts stil uit, by daegh met staci binnen:
Dan offert elck voor 't koor, 't zy ouderdom, of jeught.
Wie heden smelt van rouw, springt morgen op van vreught.

490 *Met sleepende geweêr:* ten teeken van rouw.

500 *'t Lijck:* van Apis namelijk. Men weet dat deze godheid door de Egyptenaren gediend werd onder de gedaante van een zwarten stier, met een wit kolletje op 't voorhoofd, de gedaante van een arend op den rug, en op de rechterzijde een maanvormige witte vlek. Het dier mocht maar zekeren bepaalden leeftijd bereiken, na welken het gedood werd en een ander gezocht, dat op die zelfde wijze geteekend was. Zoo lang dit niet gevonden was, heerschte er rouw door geheel Egypte, die bij het opsporen van het verlangde in vreugdefeesten verkeerde.

Joseph.

Men viere Osiers geboorte- of sterfdagh, of de granen
Van Isis, of gestarnte, of zon, of nieuwe manen,
Of 't zevendaeghsche feest des Nijls, of wat men wil;
Men bidt den Viergodt aen, of koe, of krokodil,
Anubis, Ammon, of wat wyders wort geboden;
Ick volgh 't Hebreeusch gebruik, en geene uitheemsche [Goden.
Eerst Koptus Zonnestadt en Memphis een getal
En menighte van Goôn; wy eeren overal
Een Godtheit met gebeên en zuivere offerhanden.

Potiphar.

't Ontbrack Ægypten noit aen hemelsche verstanden:
Dat weet ghy, die, volleert in wijsheit, quaemt zoo knap
Te steigren op den troon van alle wetenschap.

Joseph.

Ontlast my van dien lof: want heb ick yet bedreven,
't Welck lof verdient, dat zy den hemel toegeschreven,
En u, die aen uw' slaef niet luttel leit te kost.
Wanneer men heet volleert, is d' eerste les begost.

Potiphar.

Men wacht van over zee vernuften, met veel smeeckens
Aenhoudende om te raên, wat onze naeldeteeckens,
Gebeelde wetenschap en wijsheit zonder ent,
Verbloemde spraeck, alleen 't scherpluistrende oor bekent,
En heilighdommen, al verborgentheên verbloemen.
d' Uitheemsche zal dit Rijck der wyzen moeder noemen,
En zuigende haer borst godtvruchtigh voetsel af,
Den godtsdienst voeren t'huis, dien zy den vreemdling gaf.
De vreemden zullen hier [ten zy d' orakels falen]
Den Godtsdienst niet alleen, maer oock hun wetten halen;
En d' aertboôm omgezet, naer Memphis gouden stijl,
Wil zijn verandering danck weten onzen Nijl.

522 *Viergodt:* vuurgod.
529 *Knap:* snel, vlug.
534 *Begost:* begonnen.

Joseph.

'k Beken dees school vermagh de weerelt te stofferen
Met koppen, die natuur op 't spitst hier kennen leeren;
Maer 'k wenschte, datze eens klaer uit het natuurboeck zagh,
Wat wondere oirzaeck eerst het licht broght aen den dagh:
Zy zou met ons Hebreen strax 't eenigh Wezen vieren,
In plaets van hemelsch heir, of voglen, visschen, dieren,
Of hooftstof, of een' heldt, of een die 's vollex gunst
Verdiende, door een' vondt van vollecknutte kunst.

Potiphar.

Wat oort des lants komt naest door godtsdienst aen uw
[zeden?

Joseph.

Daer 't Kreeftvier gloeit op 't hooft, en Kneph wort
[aengebeden;
Die, barende het ey door zynen zwangren mont,
Wel aenwijst, dat dit groote onmetelijcke ront
Van eenen Godt, die noit beginsel heeft genomen,
En nimmer sterven kan, alleen zy voortgekomen.

Potiphar.

Ontdeck my op wat gront ghy uwen godtsdienst plant.

Joseph.

Op overlevering, gereickt van hant tot hant,
En openbaringen aen opgetoge vaderen,
Doch meest aen Abraham; in wiens Godtvruchtige aderen
Die Godtheit zweefde en dreef. Wat zal ick zeggen van
Dat hooghverlicht vernuft? waer zagh de zon oit man
Zoo onbesproken vroom, zoo vreedzaem, zoo rechtvaerdigh,
Zoo onderdaen, zoo braef, en zulck een' zegen waerdigh
Als Abraham? was 't vreemt dat 's hemels eigen mont
Zich eeuwigh aen dien heldt en aen zijn kroost verbondt?

548 *Spitst:* scherpst.

556 *Kneph:* een godheid, aan welke de Egyptenaren de schepping der wereld toeschreven. Eusebius verhaalt uit Porphyrus, dat Kneph werd afgebeeld met een ei, dat uit zijn mond voortkwam. Het *ei* was vanouds het zinnebeeld der aarde.

Potiphar.

Dien vader, die zijn' zoon, ja eenigh kint wou slaghten?

Joseph.

En branden op 't autaer.

Potiphar.

Hoe vallen die gedachten
In 't redelijcke brein? wijdt 't vaderlijck gemoedt
De Godtheit een autaer, door 't kinderlijcke bloet?

Joseph.

Uit dwang, noch lantsgewoont, noch eerzucht, noch yet
[menschelijx:
Maer om te toonen, dat hy niet bezat yet wenschelijx,
't Geen stont te weigeren den rechten Eigenaer,
Die 's mans gehoorzaemheit beproefde op dat autaer;
Den wil voor 't werck, den ram ontfing in Isax stede;
En zwoer hem zulck een gunst met nimmer schenbren eede.
De Godtsdienst van dien heldt slacht d' ongerijmtheit niet
Van 't geen door Typhons wraeck gesmackt wert in den vliet;
Het welck uw priesterdom, met ongeverfde wangen,
Noch statigh voert ten toon, in jaerlyxe ommegangen.

Potiphar.

't Geen, onder deze schors, voor 't volck verborgen leit
Dat 's een natuurgeheim; hoe zich de vruchtbaerheit
Der dingen in 't begin beholp met vochtigheden;
Hoe een het alles teelt. 't Luidt vreemt, dat een besneden
Durf reppen 't geen hy zelf aen Godt te wyden plagh,
Zoo dick 't onnozel bloet beschreit den achtsten dagh.

Joseph.

Noit joegh, 'tgeen Godt het oogh der mannen ging
[vertrouwen,
Roo wangen aen of schaemt de maeghden noch de vrouwen;

583 *Met ongeverfde wangen:* met schaamtelooze kaken, zonder te blozen.
590 *Dick:* dikwijls.

Gelijck uw feest, quansuis verciert met ydlen glimp.
Godts wijsheit zweeft te hoogh, en boven alle schimp.
Zy gaf haer eigendom dit teecken, tot een' zegel
Van 't opgerecht verbont, en schreef het voor een' regel
Van kuischeit; leerende besnoeien hart en zin
Van dartlen wellust, en van wulpse en woeste min.
Behalven dat dit schut onheelbre en andre smetten,
En 't menschelijck geslacht door teelen voort kan zetten.

Potiphar.

Nu rieck ick, waerom ghy de Joffers zent voorheên.

Joseph.

Vertrouw, belieft het u, mijn heer, dat wy Hebreen,
Veel meer dan eenigh volck, de bloem der jaeren wyden
De kuischeit; om wiens wil wy heilighlijck vermyden
Gelegentheit en plaets, die ons verrucken zou,
Door 't loncken op een maeght, of een gehuwde vrouw.
Ja, zonder halsstraf magh by d' onzen nergens duuren,
Een die haer weeligh vleesch aen boelen durf verhuuren.
Wy huwen onbevleckt den maeghdom aen een maeght,
Uit teellust, niet uit lust, die 't geil gezicht behaeght.

Potiphar.

Zoo straft ghy overspel, gewelt, en maeghdeschennis?

Joseph.

Wel degelijck. Helaes! gaf Godt dat ick geen kennis
Most dragen van die wraeck, noch zulck een schendigh stuck.

Potiphar.

Ghy zucht'er om, als raeckte u eenigh ongeluck.
Ick ga, 't wort tijt. Mevrou heeft lust, noch 't magh [haer beuren
Te feest te gaen: ick wil dat niemant haer koom steuren
In d' eenzaemheit, en elck de zwacke viere en dien',
Indien zy yet verzoeckt.

601 *Zent voorheên:* vooruitzendt.

612, 613 Hier zinspeelt Jozef op de wraak, indertijd door Simeon en Levi, wegens het schenden van Dina, op die van Sichem genomen. Zie *Genesis* XXXIV.

Joseph.

Mijn heer, het zal geschiên.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Ægypten, wout ghy leeren,
  Waer in uw zegen leit;
Ghy stofte op phœnixveeren,
  Noch vette vruchtbaerheit
Des Nijlstrooms, die uw landen
  Bevochtight, jaer op jaer,
Noch ydele offerhanden,
  Noch Viergodts blint autaer;
Maer op des weerelts Vader,
  Geroemt van Abraham,
Toen hy dees grenzen nader,
  Ja, hier ten hove quam
U met die vonck verbazen;
  Gelijck zijn naneef oock
Die kool zoeckt aen te blazen:
  Op dat uit vonck en roock
Godts vlam het Hof koom blaecken,
  En sla in alle daecken.

Tegenzang.

Door vloecken noch door zegen
  Zal d' onverzierde Godt
Dees valsche Goôn uitveegen;
  Maer eer zijn eigen rot,
Verzwerende de glanssen
  Van 't eeuwigh schynend licht,
Om koe of kalf zien danssen,
  Met eenigh laf gedicht;
Daer zy van kroezen zypen,

638 *D' onverzierde Godt:* de God die niet verdicht is.
640—649 Voorstelling van den kalverendienst der Israëlieten.
645 *Zypen:* zuipen.

Op 't zatte en droncken feest:
Terwyle snaer en pypen
Verdartlen lijf en geest
Van jongen, en van ouwen.
Godts tolck, op dat gekrijt,
Dien afval zal aenschouwen,
En bryzelen van spijt
In steen gesnede wetten.
Wie kan dit lant verzetten?

Toezang.

Dat kan ten leste 't hemelsch wicht,
't Welck, dien onnooslen moort ontvloden,
Naer Memphis, met zijn klaer gezicht,
Ter neder stort de duistre Goden;
Doet Ammon kloppen op zijn' mont,
En, staende op een' gesternden gront,
Laet gloênde tongen nederdaelen
Op visschers kruinen, die zoo knap
Verstommen Isis priesterschap,
En eeren in verscheide talen,
Recht uit, klaer uit, en onverbloemt,
Dien Godt, daer Joseph hier van roemt.

HET DERDE BEDRYF.

VOESTER. JOSEPH.

Voester.

Daer komt hy: hoe zal ick mijn woorden best beleggen?
Die jongman is te kuisch, en liet zich noit gezeggen,
Hoe minnelijck mevrouw hem onderging, en badt:
Zijn voeten staen niet stil. Wou 't slechs gelucken, dat

655 *'t Hemelsch wicht:* Christus.
662 *Die:* de *visschers* namelijk. — *Knap:* vlug, handig. Zie vs. 529.
667 *Beleggen:* overleggen.

Hy 't een oor boodt, en stont, terwijl ick het doorboorde
Met mijn geslepe tong: 'k zagh hoop geboren voor de
Bedruckte en bleecke schim, die naulix half geciert,
En half gekleet, my smeeckt en bidt, en herwaert stiert,
Of zy door mijn beleit hem aen haer snoer kon krygen.
Hy wort mijn tret gewaer, en leert my dit verzwygen,
En deist op elcken tret. Helaes! nu krimpt mijn moedt.
Ick wensch, tot heil van 't huis, u allerhande spoet,
Begaefde Jongeling, te vroegh verwart in zorgen.
Ick wensch u goeden dagh.

Joseph.

Ick u een' kuischen morgen.

Voester.

Kan nu dat heerelijcke en langgewenschte feest
Niet locken buitens huis uw' staegh gespannen geest,
En doncker voorhooft; om die winckbraeuw wat t' ontwarren
In zulck een heldre lucht, vol puick van joffrestarren?
Uw aengezochte jeught verdient met recht, dat zy
Door zulck een ope ruimte en hemel spelen ry;
Daer noit godtvruchtigheit zoo stip ging op haer orden
Of zy quam om te zien, of om gezien te worden.
Verslenst ghy zoo de bloem en 't eelste van uw tijdt?
Al wat men op zijn' tijdt niet pluckt, dat gaet men quijt

Joseph.

Laet die om Joffrenpracht zijn tijdt vry gaen vergissen
Die zoo veel over heeft, dat hy 'er van kan missen:
Wat my belangt, mijn tijdt valt kort en schaers genoegh
Indien ick dagelix met ernst mijn meesters ploegh
Zal dryven, zoo 't betaemt, en op mijn huisampt passen
Aleer daer distelen en doornen over wassen:
Of gunt myn dienstbaerheit my eenigh overschot
Van tijdt, dat draegh ick op, met al mijn hart, aen God
Den toevlught der Hebreen, mijn hoop, en vast betrouwen
Ick spreeck met Godt alleen, dies rep my van geen vrouwen

691 *Vergissen:* weggooien, verkwisten.

Voester.

Versmaet ghy dat geslacht van zulck een' zoeten aert?
Een vrouw was 't, die u droegh, een vrouw heeft u gebaert:
Uw lippen, van geen slang noch tigers opgetogen,
Die hebben melck en bloet een vrouw van 't hart gezogen.
Ay, Joseph, matigh u in 't spreecken: spreeck geen woort,
Het welck uw moeders eer niet ophou, zoo 't behoort.

Joseph.

Zoo lang mijn aders slaen, op 't bloet mijn geesten teeren,
Zal ick mijn moeders naem en haer geheughnis eeren,
En, om mijn moeders wil, wat vrouw ter weerelt leeft.
Het vrouwenaenschijn is de print, daer Godt in zweeft,
En Godts gelijckenis. Al wie Godts schepsel lastert,
Verlastert Godt in 't beelt, en is van reên verbastert.

Voester.

Wat zoo, dat brave woort past zoo een' Jongeling,
Die t' effens zoo veel gunst van 's hemels gunst ontfing.
De vrouwen komt die eer, al zwegen al de mannen.
Men zagh noit liever paer in een verbont gespannen
Dan man en vrouw, misschien wie d' uwe wezen zal;
Dies buigh uw zinnen wat de vrouwen te geval.
Gedienstigheit wint gunst. Wie toeleit eens te huwen,
Leer heur naer d' oogen zien: de min verflaeut door 't [schuwen.

Joseph.

Hy legge op huwen toe, die lust heeft tot dat juck,
En stelle in zulck een' last zijn opperste geluck;
Mijn toelegh is noch wijdt, mijn min noch ongeboren:
Doch zoo my zulck een lot daer boven wert beschoren,
Dat rolt te zyner tijdt van zelf wel in mijn' schoot.
Raeckt Godt mijn hart met min, ick geef den boezem bloot.
'k Heb andre zorgen, die my 't minnen wel beletten.
Wie minnen wil, moet hart en zinnen daer naer zetten.
De min eischt niemant half, maer den geheelen mensch.

703 *Opgetogen:* opgevoed.
712 *Reên:* rede.
723 *Wijdt* ver.

Voester.

Helaes! hoe raeck ick dan eens t' ende van mijn' wensch?

Joseph.

Wat wenscht ghy met dien zucht? wat of de Voester
[mompelt?

Voester.

Dus over 't hooft in druck en zwaerigheit gedompelt.

Joseph.

Wat zwarigheit is dat? wat schort'er? spreeck klaer uit

Voester.

Och zaeght ghy, hoe mevrouw het hart van hartzeer sluit

Joseph.

Wat nu? kan ick haer smart en hartewee genezen?

Voester.

Dat staet misschien aen u: och, liet ghy u belezen.

Joseph.

Belees my niet: 'k heb last ontfangen van mijn' heer
Mevrouw ten dienst te staen. Wat ick behoudens eer
En ampt vermagh, dat wort haer willigh opgedragen:
Maer komt ghy om mijn kroon, mijn kuischeit te belagen
Zoo wijck, en rep my niet, dat naer yet schendighs smaeck
Of 'k zal voor Potiphar ontvouwen al de zaeck,
En zoo gelijckze leit: Ick pas niet op dit kryten.
Wat u dan overkomt, mooght ghy u zelve wyten.

Voester.

Hebreeusche spruit, 't zy veer dat ick u lagen legh.
Betrouw wat beters: jaegh al die gedachten wech.
Verlegen met mevrouw, van hoogen noot gedreven,

743 *Ick pas niet op dit kryten:* ik geef niet om dat schreien.

Verstout ick my dus verre om raet met u te leven,
In 't uiterste gevaer: wort hier in yet misdaen,
't Geschiedt om beters wil. Och, blijf een luttel staen:
Ghy weigerde noit mensch zijn klaghten aen te hooren.

Joseph.

O schennis! ô verdriet! ô had ick nu geen ooren!

Voester.

Verwensch uw ooren niet zoo reuckeloos en licht,
Noch dreigh dus, met een wars en overdwars gezicht,
Een dienstbo, die u niet oneerelix komt vergen;
Maer zich van angst en schrick niet langer weet te bergen.
Ghy weet niet wat al leets ick over heb gebraght
Dus lang, maer noit zoo bang als nu den ganschen nacht.
Dat kermen neemt geen endt, dat zuchten, steenen, weenen.
Wat noodt waer 't, borst mijn hart: nu bersten zelfs de
[steenen
Van mededoogen. In haer oogen komt geen vaeck:
Of sluimertze een' poos, zy raeskalt, en de spraeck
Verraet al watze droomt. Een torts verbrant heur aren,
En 't slapen schijnt de quael en zieckte te verzwaeren;
Zoo 't slapen heeten magh, dat 's lichaems krachten mat.
Zy vloogh noch heden op, de kamer langs; zoo dat
Het op kranckhoofdigheit geschapen uit te komen,
Men haer met slot en boey en keten dient te toomen.
'k Ontveins vast voor mijn' heer, en stuur vast van der hant,
Al wat ick stuuren magh, maer al vergeefs: de brant
Stijght hooger. Och, wat raedt? wat raedtsman helpt my
Ick ben mijn raed ten ende. [stuuren?

Joseph.

En blijft die koorts noch duuren?
Rampzaligh dier, ghy geeft uw lyden lydigh toe.
Wat maeckt, wat maeckt ghy 't my, maer meest u zelve moe!
't Heeft weeck op weeck geduurt, en endtlijck zoo veel dagen.

748 *Raet.... leven:* raadplegen.
765 *Mat:* afmat.
773 *Lydigh:* tamelijk, nogal.

Hoe heb ick, dagh op dagh, uw stormen afgeslagen,
Met zulck een eerlijck hart, als zoo een' jongman voeght,
Die als vergift vermijt, al 't geen daer 't hart af wroeght.
Ick wensch haer eerbaerheit, en onbesproke zeden.

Voester.

'k Vertoon u haren noodt, en koom niet ongebeden.
Ay, Voester, badtze, ga, en spreeck dien heldt toch aen.
Hy weiger niet, voor 't lest my eens te woort te staen.
'k Ben wel getroost zijn minne, als 't wezen moet, te derven,
Magh my een troostlijck woort gebeuren voor mijn sterven
Mijn vleesch versmelt als sneeuw, in dezen zoeten brant
Hy hoor mijn jongste klaght, en hou een luttel stant.
Hy val, die hem bemint, zoo straf niet als te voren.
Zo badtze, en dreef my voort.

Joseph.

Zy dreef u, maer verloren
Ga heenen, Voester: ga vry heen, van waer ghy quaemt
De dienstmaeght slacht de vrouw: was 't wonder dat d
[schaem
U niet belette dus mijn kuisch gehoor te tergen,
En dat oneerlijck stuck zoo schendigh af te vergen?

Voester.

Ick vergh u niets, maer koom mevrouwe te geval.

Joseph.

O schant! ghy verght my dat ick haer believen zal.

Voester.

Ick volgh alleen mijn' last: en maeckt u dit verbolgen
De voorslagh staet aen haer, aen u de keur van volge
Of weigren; zoo zy yet verzoeckt, 't geen qualijck pas

Joseph.

Wie om het lockaes zwiert en hangelt raeckt wel vas

780 *En koom niet ongebeden.* Versta: ik kom op haar verzoek.
788 *Verloren:* tevergeefs.
798 *Hangelt:* hengelt.

Al wie gevaer bemint, vervalt daer door in lyden.
Men moet alleen geen quaet, maer d'opspraeck zelf vermyden.
Hoe verder van dien strick, hoe vryer van gevaer.
Hier schuilt een slang in 't gras.

Voester.

Waer schuilt die? wijsme, waer?

Joseph.

Men boet met zware schade een al te licht betrouwen.

Voester.

Men vindt gebreck in Mans: men vint gebreck in Vrouwen.

Joseph.

In Vrouw, of Man, hoe 't zy, dat geldt al even veel,
Wanneer ons 't ongeluck gevat heb by de keel.

Voester.

'k Vertrou nochtans, ghy zoeckt 't bouwvallig huis te [stutten,
En 't ongeval des zelfs met alle maght te schutten,
Zoo wel als ick. Ghy hoort, het onheil dreight naby,
Het onheil van een doot, of snoode razerny:
En zoudt ghy dezen slagh by tijts niet helpen breecken?

Joseph.

Waer meê? met dat gebreck te koestren en te queecken?
Haer lieflijck t' ondergaen, met een' gemaeckten schijn,
Als of men waer gezint haer' lust te wil te zijn?
En waer hier meê die slagh, waer voor ghy vreest, gebroken?
Dat lescht geen' brant: dat dient veel eer om 't vier te [stoocken.

Voester.

Moet ick u leeren, 't geen uw harssens niet ontbreeckt:
Hoe een voorzichtigh arts met al zijn wijsheit smeeckt

808 *Schutten:* keeren, tegengaan.
813 *Ondergaen:* voorkomen.
818 *Smeeckt:* lenigt, verzacht.

Gebreken, die geen mensch noch kunst vermagh te heelen.
Al wat geen heelen kan verdragen, moet men streelen,
Noodtzaeckelijck. Men geef dees razerny wat bots:
Zy lijt geen tegenspraeck, en staet gelijck een rots;
Of loopt, als 't schuim der zee, zich op een rots te bersten.
Och, zaeght ghy, hoe haer lest die blinde buien persten
Tot wanhoop. Waer ick 't hooft eens henen wende of keer;
'k Zie hartzeer aen mevrouw, en sidder voor mijn heer.
Het brein is driftigh, noch veel driftiger haer leven.
Zy magh zich zelf verdoen, een' wissen dootsteeck geven,
Of springen in een' put, of van een galery.
Wie 't onheil treft of niet, het treft voorzeker my,
Wiens zorgh zy wert vertrouwt: och, ofze een ander koze.

Joseph.

Nu weet ick nauwelix, hoe deze zinnelooze
Dus aengeprickelt my wil rucken buiten spoor
Van myn' vertrouden plicht: de hemel schiet 'er voor.
Is dit de kracht van Min, die [bobbelende in d' aren,
Uit een genegenheit en heete treck tot paeren,
Wanneer zy al te diep haer taeie wortels schiet,
Door 't staroogen, op 't geen zy 't allerliefste ziet]
't Verwonnen hart alzoo vermeestert met gedachten
Op 't ingedruckte beelt, dat geenerleie krachten
't Verzetten kunnen, van 't gewenschte minnewit,
Dan door verbeeldingen noch maghtiger als dit?
Want Min heeft, uit heur' aert, een' nasleep van gebreecken,
En zorgh, en moeilijckheên, die 't miltebloet ontsteecken,
Waer uit een donkre damp allengskens opwaert zweeft
Naer 't brein, daer het verstant zijn' stoel en woonplaets heeft;
Zoo wort het beckeneel benevelt, en de zinnen:
Het hooft draeit om end om, en rust niet van te spinnen
't Geen d' overpeinzingen in hare bezigheên
Op 't ingeprente wit vast rockenen op een.
Dit malen zonder endt, wat zou het anders kunnen,

821 *Men geef dees razerny wat bots.* Zie
827 *Driftigh:* onbestendig, onrustig.
828 *Magh:* kan.
834 *De hemel schiet' er voor:* de Hemel zette er een schut voor, schutte het, kome tusschen beide.

Dan al de zwarte gal verbittren en verdunnen,
Tot datze zette in vier en vlam al 't ingewant,
En vliegende in het brein verweldigh het verstant.
't Waer allerraetzaemst dan haer uit den huize brengende,
En met een deughdelijck gezelschap daer vermengende,
't Gemoedt te voeren veer van dien vervloeckten lust;
Als binnens huis aldus, met opzet, zonder rust,
By dees gelegenheit die geilheit aes te geven.

Voester.

Och Joseph, geef my raedt: dit geldt mevrouw haer leven.

Joseph.

Ghy hebt mijn' raedt gehoort: ick ben dit tergen moe.
Weet yemant beter raedt, zoo hou my dit te goe.

VOESTER. JEMPSAR.

Voester.

Wat antwoort zal ick nu 't verlangend harte brengen?
't Waer groote kunst een' dranck zoo op zijn pas te mengen
Met yet wat liefelijx, en yet wat wrangs en stuurs,
Dat zy, wiens dorstigh hart een' gloet van zoo veel vuurs
Naer zich getrocken heeft, niet feller quam t' ontsteken,
Of voelde, op eenen sprong, den brant van 't lijf gestreken,
Door 't walgen van zijn min; nu hy haer bede ontzeit,
Daer zy dootkranck en flaeuw, als op doots oever leit
En zieltooght; en geterght, door spijt op spijt te laden,
In top staet, om te slaen tot reuckelooze raden.
In zware kranckheên is geen zorgelicker ding,
Als schichtige ommezwaey: want die verandering
Baert menighmael de doot. Hoe raeck ick uit dit lijden:
't Gevaer is voor de hant, en dreight van wederzijden.
Och, Isis, Isis, help my raden: maer blijf staen,
Daer komt Mevrouw al zelf.

859 *Aes:* voedsel.
868 *Op eenen sprong:* plotseling.
874 *Schichtige:* overhaaste.

Jempsar.

Hoe is die toght vergaen?
Geeft Joseph u gehoor? zegh op, ick wil dat weten.

Voester.

Mevrouw, hoe dus om 't hooft gezwollen, en bekreten?

Jempsar.

Geeft Joseph u gehoor? niet lang gesammelt, nu.

Voester.

Die gast hiel zich, in 't eerst, noch even koel, en schuw,
Ja borst met dreigen uit, als of hy 't stuck wou melden,
En my, by zynen Heer, die stoutheit doen ontgelden.

Jempsar.

Zoo keert ghy zonder troost en lessing van mijn vlam?

Voester.

Ick broght hem, dat hy stont, en tot bedaren quam,
En luisterde een poos, getroffen van medoogen,
Beklagende uwen staet, met tranen in zyn oogen.
'k Zagh liefde en schrick om strijt malkandren gaen te keer.
Aen d' een zy stont Mevrouw, aen d' ander zy myn Heer.
De zinnen neighden wel om Jempsar te believen,
Maer deisden uit ontzagh van Potiphar te grieven.
Mijn geest hing midlerwijl vast tusschen vrees en hoop.
Men had' er mogen zien, hoe 't bloet al heimlijck kroop,
Daer 't niet kon gaen. Het scheen of overlegh van reden
Zich zonder zyde droegh, in zulcke strydigheden.
Ten leste bleef de schael recht in den evenaer:
Hy danckte u voor die gunst, ging heen, en zuchte zwaer.

Jempsar.

Hy zuchte, en ging zijns weegs, en laet my deerlijck zuchten,
En vliedt my als een slang? Zijn dit dan al de vruchten,

892 *Ontzagh:* vrees.
896 *Zonder zyde:* onzijdig.

Die ick van myne min zal maeien? Neen, o neen,
Een middel weet ick noch, al was 'er anders geen,
En dat is my genoegh, om eens hier uit te raken.

Voester.

Wat raet? Mevrouw besterft zoo wit gelijck een laken
In 't aenzicht: durf ick wel geluit slaen? o myn schroom!
Zy zyght: best zwygh ick stil, tot datze wat bekoom.

Jempsar.

Och, voester.

Voester.

Och, Mevrouw.

Jempsar.

Ick heb een jongste bede.

Voester.

Bidt vry, en spreeck vry uit, en zet uw hart te vrede.

Jempsar.

Ga naer de huisman toe, die by ons lanthuis woont,
En zegh hem, die zich staegh gedienstigh heeft getoont
Aen zijne vrouw, dat hy, niet spader als op morgen,
My een paer adders breng, doch steelwys, en verborgen,
En in een' korf met blaên en vygen toegedeckt.

Voester.

Wat zouden d' adders doen? waer heenen of dit streckt?
Ick hoop niet, dat ghy u wilt dooden met die slangen.

Jempsar.

O allerschoonste doot! wiens hart zou niet verlangen
Te kussen uwen mont, in een gewisse rust!

908 *Bidt:* vraag.
909 *Huisman:* boer.
911 *Aen zijne vrouw:* namel. aan zijne meesteres.

Wanneer men 't vrolijck licht, en 's levens hooghste lust
Verwenscht van ongenoeght? hoe vrolijck zou ick grypen
In elcke vuist een slang, en sarren haer, en knypen,
Op datze, al krullende, rontom dien blooten arm,
My d' aders met den beck afbeten, en al warm
Afzogen 't koortzigh bloet met myne ziel, en zwollen
Van brant om 't hooft, en zoo geraeckten aen het hollen,
Als ick: wat kon dat schaên?

Voester.

Wat roept ghy om de doot?

Jempsar.

Waer blyft de doot, zy koom: daer leit myn boezem bloot:
Zy byt slechs toe, o doot, ghy zult mijn toghten toomen.

Voester.

Nadien ghy zulck een quaet hebt enkel voorgenomen,
Zal ick u van zijn min, door eene zoete wraeck,
Verlossen. Die uw gunst zoo trots versmade, smaeck
Het geen hy wel verdient, en wat verbitteringen
Versteurde min al koockt: op dat de jongelingen,
Die onverbiddelijck der vrouwen gunst versmaên,
Gewaerschuwt zijn by tijts haer aen de hant te gaen.
Men zal dien gast voor 't lest het vier wat nader leggen.
Wee hem, indien hy dan uw bede durve ontzeggen.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

O schoone Rachels schoonste zoon,
Hoe lastigh valt u al dit schoon,
  Uw jongkheit aengeboren.
Wat geeft dit in een weeligh hof,
De dartele oogen niet al stof,
  Om d' uwe te bekooren,
En af te leiden van de Deught;
In 't allerblakenst van uw jeught,
  In 't lustighst van uw leven,
By dees verwijfde Ægyptenaers.

Wat loopt uw schoonheit veel gevaers!
Uw schaemroot moet 'er kleven
Aen d' onbeschaemtheit van dit wijf,
't En zy Godts kracht u stercke en stijf.
Men wensch dan slechs om erven
Gezont van lijf, en vroom van aert:
Want schoonheit lijf en ziel bezwaert,
En kanze bey bederven.
Die bloem heeft min genot dan last.
Aen schoonheit zijn veel zorgen vast.

Tegenzang.

Dit tuight ons Joseph niet alleen,
Maer oock zijn Zuster, die voorheen
De maeghdelijcke reien
Ging zien, met een verheughde ziel;
Daer 't oogh van Sichem op haer viel,
Die, zich aen klaght noch schreien
Noch worstlen keerende, de Maeght
Benam den maeghdom ongevraeght.
Het lichaem bleef geschonden,
Doch niet het onbevleckt gemoet;
Dat ongebluistert in dien gloet
Een zelve wert bevonden,
Ja dubble maeght ('t en schijn niet vremt)
Nadien haer wil niet had gestemt
In d' onbeschaemde schennis
Van dien geweldenaer, die na
Door 't overwegen quam te spa
Tot naberouw en kennis
Hoe hy 't met Jakobs huis verkurf;
Dat hem en al zijn huis bedurf.

Toezang.

Hoe veele rampen u benarren,
O Vader Jakob, suf toch niet;

958 *Zijn Zuster:* Dina. Zie Genesis XXXIV.
967 *Ongebluistert:* ongeblakerd.
972 *Na:* naderhand.
976 *Bedurf:* bedorf of bedierf.

Nadien ghy twee zoo kuische starren
Uit uwen bloede blickren ziet
In 't midden van de duisternissen.
Getroost u over Dinaes kreet,
En Josephs aengezicht te missen.
Het lief zal groeien door het leet.
Wy helpen hem de stormen doorstaen.
De prijs komt na, de strijt moet voorgaen.

HET VIERDE BEDRYF.

JOSEPH. VOESTER.

Joseph.

Al is de Voester wech, noch blijft mijn geest belaên,
Hoe 't met dit razend wijf ten leste wil vergaen.
Mijn hart getuight niet goets. Ick zorgh, zy zal niet rusten,
Maer aengeprickelt van haer ongebonde lusten,
My brouwen eenigh leet, tot wraeck van al dit leet,
't Welck zy my leit te last. Die geile toght is heet,
Ja, ziedt, gelijck een pot, alree aen 't overloopen:
Doch 't ga, zoo 't wil: moet ick haer dolligheit bekoopen.
't Gedy tot 's hemels eere, en buiten myne schult.
'k Verhoop, de hemel zal my stercken met gedult.
Daer komt de Voester weêr: hier is wat vreemts besteken.

Voester.

Koom Joseph, by mevrouw: zy moet en wil u spreecken:
'k Verdaegh u uit haer' naem.

Joseph.

Wat eischt mevrouw van my?

989 *Niet:* niets.
997 *Besteken:* overlegd.
999 *'k Verdaegh u.* ik roep u op.

Voester.

Ick zegh u niet een woort.

Joseph.

Wel, kom wat nader by.

Voester.

Mevrouw begeert u zelf yet mondeling t' ontdecken:
'k Verdaegh u uit haer' naem.

Joseph.

Zoo durf ick 't niet vertrecken.

Voester.

Ick ga.

Joseph.

Hier hapert yet, en 't loopt gewis op 't endt.
O hartekenner, die al mijn gedachten kent,
Bestierze, datze rechts noch slinx zich van u neigen,
Noch 't minst yet wanklen, door beloften noch door dreigen,
Op d' eerelijcke baen, de heirbaen van de deught.
Verhoor nu Josephs beê: hy offert u zijn jeught.

JEMPSAR. JOSEPH.

Jempsar.

Ondanckbre Jongeling, hoe lang zult ghy gaen pratten
Op dat vergangklijck schoon, en zoo veel rijcke schatten,
Als vrouw Natuur aen u te dartel ley te kost.
Natuur had beter zulck een werckstuck noit begost,
Of het begonnen beelt verwaerloost op te maecken;
Nadien 't niet anders doet dan pijnigen, en blaecken
De harten, die het vangt door d' oogen. 'k Vloeck dien dagh,
En uur, en oogenblick, dat ick u eerstmael zagh.

1002 *Vertrecken:* uitstellen.
1009 *Pratten:* zich fier te verheffen.

Joseph.

O schepper, is 'er yet behaeghelijx geschapen
In my, waer aen een vrouw haer glori zou vergapen,
En leef ick eenigh mensch tot weerwil en verdriet,
En tegens 't hart; men wijt het den onnooslen niet:
Uw schepsel draegh geen schult. 'k Ben van u afgegoten
Op zulck een' vorm, gelijck uw wijsheit had besloten.

Jempsar.

Ghy zorght vast voor mijn eere, en weigert my mijn' lust.
De lust ga boven d' eer, zoo d' eer oit wert verkust.

Joseph.

De hitte van de lust gaet effen voor 't gevoelen,
Hoe korte weelde smert; maer eer de lust aen 't koelen
Geraeckt, waerdeert men, wat verlies van naem en eer
Zou gelden, kreegh men d' eer om gout of traenen weêr.

Jempsar.

Ick heb mijn tranen, ja mijn oogen al verkreten,
Verkreten, maer vergeefs.

Joseph.

'tEn werd my niet geweten.

Jempsar.

Met reden: ghy alleen zijt oirzaeck van mijn quael.

Joseph.

Wat hoor ick dagh op dagh, niet eens, maer hondertmael.

Jempsar.

Getroost u, 't heeft een endt: 'k berey my om te sterven,
O onmedoogent gast.

1024 De zin is: de eer kan toch niet verkust (weggekust) worden, maar wel de lust: zoo ga deze boven gene.

Joseph.

Hoe kan ick u bederven
Met my, om 't snoot genot van.

Jempsar.

Hoe, wat noemt ghy snoot?
Dat ick u waerdigh acht t' omhelzen in mijn' schoot?
Te biên dien verschen mont? die vriendelijcke wangen?
Deze oogen, die zoo zeer niet naer den dagh verlangen,
Als om uw aengezicht t' aenschouwen 's morgens vroegh?
Noemt ghy dit snoot genot? en heeft hy breins genoegh,
Die aengebode min zoo schimpigh gaet versmaden?

Joseph.

De Min, beroit van hooft, laet zich van niemant raden.
Al 't voordeel dat men treckt uit wellust is gering,
En meer niet dan een dolle en vuile prickeling
Van 't lijf, terwijl 't gemoedt vast wroeght door 't overwegen.
Dat 's al het voordeel: zet hier nu al 't nadeel tegen.
Het overspel begaet terstont een dubble smet,
Besmet 'er twee: 't ontwijdt en scheurt het heiligh bedt,
Vol onrust, vol krackeel: de weerga haet heur gade,
Behaeght den boel alleen, en gaet met hem te rade:
d' Onwettige erfgenaem geraeckt in 't wettigh goet:
De vader mist zijn kroost, en twijffelt aen het bloet:
Het achterdencken groeit: de twist doorkruipt de leden
Van 't maeghschap: in het kort, het huwelijck bouwt [steden,
Gelijck het overspel ['t welck Godt en mensch zich belght,
Al slaet men 't in den windt] die in den gront verdelght,
Door moort en vyantschap, al razende en bezeten;
En sleept de rampen na, gelijck een lange keten
Haer schakels: is 't dan vreemt, dat allerhande liên
En tongen, in dit stuck, met wetten zich voorzien?

1035 *Van:* hier achter moesten .... staan; doch die gebruikte men in die dagen nog niet.

1049 *Weerga:* wederhelft.

1053 *Achterdencken:* wantrouwen, achterdocht.

Jempsar.

Wat wetten de Syriers, Hebreen, Arabers hebben,
Of wy, ick achtze als rach, en dunne spinnewebben,
Daer ruischt de groote door, de kleine kleeft'er vast.
Mijn wellust zy mijn wet. Wat niemant anders past,
Pas my, die zich van wet noch Recht laet overkraeien:
Men leeft hier op zijn hoofsch.

Joseph.

Zoud ghy uw' heer zoo paeien?

Jempsar.

Men velt geen vonnissen op ongegront vermoên.
En most mijn heer op 't naeuwste eens rekeninge doen,
Het stont dan t' overzien, hoe hy zich had gedragen.
Wat doen de mannen niet, dat zy geen vrouwen vragen?
De rechter zuivre zich van 't zelleve gebreck,
Verdient het zulck een' naem. Wie leeft 'er zonder vleck?

Joseph.

Ghy waert om hals, quam hy op 't stuck u overvallen.

Jempsar.

Zoo storf ick om de min, de zoetste doot van allen.
Mijn zinlijckheit waer my die suickre doot wel waert.
En waer heeft oit de doot rechtschape min vervaert?
Wat vreesselijcke doot kan ware liefde scheiden?
Al blijft het lichaem hier, de zielen zelfs geleiden
Malkanderen beneên, in 't onderaerdtsche veldt,
In 't vrolijck myrtebosch; daer kust men, daer vertelt
d' Een d' ander zijn fortuin, en eerste sluickeryen:
Daer wort men weder maeght: daer leert men weder vryen,
Als waer het noit geschiedt: daer lacht een zaligh dal.
Men treckbeckt onbenijt, als duiven zonder gal.
Men brantmerckt niemant daer met lasterlijcke naemen:
Noch 't heet 'er overspel, zoo twee uit min verzaemen.
Al wisselt men zomtijts uit zinlijckheit van lief,

1086 *Verzaemen:* te zamen komen, zich vereenigen.

Dat draeght alleen den naem van vrientschap en gerief.
Het beurt 'er dagh op dagh: men volght daer in de wijze.
'tIs een verandering en lust naer versche spijze;
Nadien een zelve kost de gasten walgen doet:
Ja, 't grofste lasterstuck wort met een' kus geboet.
De wetten worden nu de vrouwen voorgeschreven
Van mannen, die toch zelfs om wet noch regel geven.

Joseph.

Mevrouw, men quetst en schent, door 't schenden van
[zijn echt,
Alleen geen menschelijck, maer zelf het godlijck Recht;
Dat toome uw' lust, kan 't Recht der menschen u niet
[toomen.

Jempsar.

Van sluicklust? Jupiter is zelf ter sluick gekomen,
By Isis: Isis zelf ontfing ter sluick Osier,
Haer broêr: ons Gotheên gaen ten hemel door dit vier.

Joseph.

Het koste Osier zijn' hals, gekapt in zoo veel stucken,
Als 't Rijck hem graven bouwt: 't zou hier niet beter lucken,
Indien uw Typhon my betrapte op zulck een daet.

Jempsar.

De slaven van der hant, de Joffers op de straet,
En Potiphar verlet, door 't hooghtijt van dien Heiligh,
Bespiên ons weelde niet: al 't huis is vry en veiligh.

Joseph.

Gewelf, noch dack, noch muur bedeckt die schande niet
Voor 't aldoordringende oogh, 't welck ons gedachten ziet,

1089 *Het beurt:* het gebeurt, geschiedt.
1091 *Een zelve:* een zelfde.
1092 *Geboet:* betaald.
1103 *Typhon:* de broeder en moordenaar van Osiris: — hier is het Potiphar, dien Jozef bedoelt.

En straft het opzet, 'k zwijgh de schandelijcke daden.
De Godtheit ziet het al.

Jempsar.

Die zal ons niet verraden.

Joseph.

De Godtheit sloegh en plaeghde, om een Hebreeusche
[vrouw,
Den Nijlvorst, onbewust van haer gegeve trouw.
d' Abimelechen zijn gewaerschuwt, voor de schennis
Noch onbegaen, hoewel onnozel, zonder kennis.
Het hemelsch vier verbrande om schennis heele steên,
Tot pulver en tot asch.

Jempsar.

Dat 's jaeren lang geleên.

Joseph.

Het overspel wort zelf gestraft van stomme dieren.

Jempsar.

Die vryen blindeling: wat durft ghy niet verzieren.

Joseph.

't Zy veer dat ick uw bedt door overspel ontwy.

Jempsar.

Wat 's overspel? een kus den echten mont voorby.

Joseph.

Ick bid, verbeelt u eens, ghy waert op 't stuck gegrepen;
Zou Memphis en al 't hof niet zien uw' neus genepen
Van 't aenschijn, en u naeckt en bloot gevoert ten toon?
En hoe ick, na veel smaets, en wel verdienden hoon,

1111—1112 *Een Hebreeusche vrouw:* Sara. Zie *Genesis* XII: 11—20 en XX.
1118 *Verzieren:* verzinnen.

De huit van 't lijf gestroopt, met duizent wreede slagen,
Op eenen ezels rugh de stadt werde omgedragen,
En eeuwighlijck voor slaef verwezen naer de Myn?
Wat dunckt u? zou dit lief dat leet wel waerdigh zyn?
Indien wy beide niet op heter daet doorsteecken,
Men 't goddelooze bloet al schuimende zagh leken
Van 't overspeligh bedt; daer ick, uw boel, al warm
Den geest gaf, in den strick van dien vervloeckten arm;
En leerde een ander zich van schelmsche lusten spaenen,
En hoeden voor bedrogh van krokodilletranen.

Jempsar.

Vertrouwt ghy dan dat ick naer uw bederf zou staen?
Al 't huis is stom en zwyght: geen mensch kan ons verraên.

Joseph.

Schoon huis en kamer zweegh, en alle pylers zwegen,
't Geweten zwyght niet stil: 't hart met zich zelf verlegen,
Beschuldight nacht en dagh zich zelven, waer men gaet,
Oock daer men d' oogen luickt: die gruwelijcke daet
Die schennis borrelt op, hoe diep zy wort gedompelt.
Men rekent zich verraên, waer yemant spreeckt, of
[mompelt.
Ontmoete ick Potiphar, my viel strax in: dat 's hy,
Die my heeft opgevoedt, gebeurt uit slaverny,
In top van 't huisbewint, en duizentmael verbonden:
Maer als een danckbaer knecht heb ick zijn bedt geschonden.
Vlie, booswicht, vlie: loopt strax ten huize uit, al versaeght,
Zoo veer, daer 't schellemstuck het hart niet langer knaeght,
Gelijck een worm het ooft: maer, och, 't is al verloren,
Al liept ghy, daer de Nyl zijn kil begint te booren;
Of daer de zon haer' glans ter middernacht verschuilt;
Daer 't ondier, afgevast in sneeuw, van honger huilt:
Ghy kunt de donder stem van Godts gerecht niet smooren:
Die vierschaer doemt alsins: die rechter laet zich hooren.
Mevrouw, wat houdtghe my? 'k ruck zoo noch niet
[mijn' heer,
En u en my, en al 't gezegent huis om veer:
Dat hoede Godt. Hoe klonck die val door volgende eeuwen,
Tot endeloozen smaet en schande der Hebreeuwen.

Zou Joseph zulck een stuck in Godts gezicht bestaen?
'k Heb veel te veel gehoort. Wien houdt ghy? Laet my gaen.

Jempsar.

Ick val voor uwe knien, en offer aen dees voeten
Dit lichaem, en dees ziel bereit haer schult te boeten,
Door zulck een doot, als een wanhopende betaemt.
Wat draeit ghy 't aengezicht, zoo schuw, en zoo beschaemt,
Van mijn gezicht? Ay, zet de schaemte een poos ter zyden.
Wat schaemte niet vermagh, vermoge 't medelyden
Met een, die sterven moet en kan, om uwent wil.
Ay, wisch mijn tranen af.

Joseph.

Doortrapte krokodil,
Laet los, laet los: ghy moort met dit bedrieghlijck steenen.

Jempsar.

Hardtneckige, o wat hoon! hardtneckige, ga henen,
Ga henen met dien roem van zulck een morgenstar,
Voor wie ghy d' oogen sluit. Ga, melt nu Potiphar,
Hoe mannelijck, hoe kuisch zich Joseph heb gequeten;
Op dat het eeuwigh my in't aenzicht werd verweten,
Van hem; hoe Jempsar veronwaerdight van haer' slaef,
Zich hebbe, voor al 't hof, ten toon gestelt zoo braef:
Maer neen, ghy zult noch zoo uw' moedt aen my niet koelen.
Ghy hebt mijn min versmaet, ghy zult mijn wraeck gevoelen.
Ick weet die schantvleck wel te decken met een' schijn
Van eerbaerheit: ick zelf zal in de voorhael zijn.
Och, voester, slaven, helpt. O, wie verhoort mijn klaghten.
Helpt, slaven, voester, helpt: een slaef wil my verkrachten.
Och, Potiphar, sta by. Och, voester, help uw vrouw.
Waer blijft nu al 't gezin? is niemant my getrouw?
Daer vliedt hy: och hy vliedt. Wat moght mijn kermen [baten?
Dat is die koele knecht. Hy heeft my 't kleet gelaten,
Tot een getuigenis. Ghy, slaven, jaeght hem na.
Och, leit my aen een zy, tot dat dit over ga.

1175 *Veronwaerdight:* versmaad.
1180 *In de voorhael:* in de voorbaat.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Als op den top van 't lyden
Ontzeide minne eens over slaet
Met volle kracht, dan brant de haet
Zoo fel aen alle zyden,
Als 't vier dat Sodoms steên verslont,
En welt met smoock op, uit den gront
Der grondelooze poelen.
Wat wraeck lescht een' onleschbren gloed?
Wat smaeckt haer zoeter dan haer bloet
Al razende te koelen,
In 't bloet, dat nu zoo lang geverght,
Door 't weigren zoo veel adders terght,
Als zy laet hairen krullen,
En vlechten onder 't hullen?
Waer schuimbeckte oit een tygerin,
Door 't plondren van haer jongen,
Van spyt om 't hart gewrongen,
Zoo wreet, als afgekaetste Min?

Tegenzang.

Wat weiden kuische vrouwen
Geruster in den echten beemt;
Daer zy, om lief noch leet vervreemt,
Haer egade onderhouwen,
Met kussen, zonder valschen schijn:
Daer twee paer lonckende oogen zijn
Getuigen van die loncken,
Waer door het een en eenigh paer
Zijn kroost ziet lachen jaer op jaer,
Met vriendelijcke voncken;
Die 't ongeveinsde vierslagh slaet.
Hier stelt de zedigheit hun maet.

1190 *Ontzeide minne:* geweigerde min.

1200—1203 Versta: Door het weigeren zoo veel adders tergt als zij (Jempsar) haren (op 't hoofd heeft, die zij) laat krullen en vlechten wanneer zij haar toilet maakt.

1204 *Plondren:* rooven.

Hier nestlen geen krackeelen.
Hier bloeit, door eerlijck teelen,
De spruit, die stutten zal hier na,
Met haere stercke schouderen,
De veege en afgaende ouderen.
'k Wensch Joseph zulck een wederga.

Toezang.

Zy wort vast van de zon
Gebaeckert binnen On,
In des Aertspriesters huis en hoven,
Die Joseph, 's Konings rechte hant,
Zal trouwen, en met zuivren brant
In haeren schoot en boezem stoven,
En koestren. Wat men aen haer ziet,
Is melck en bloet, en anders niet.
Princessen zullen 't bruitsbedt spreien:
Wy hen met zang te bedde leien,
En huwen heilighlijck en kuisch
't Aertspriesterlijcke aen Abrams huis.

HET VYFDE BEDRYF.

STAETJOFFERS. VOESTER.

Staetjoffers.

Wy zagen Apis noit met schooner rouw begraven.
Wat schort de Voester? wel, hoe dus? wat schort de slaven,
Die in een' ring zoo drock verbaest en bezigh staen?
Wat wanckt'er, Voester? zegh.

Voester.

Het geen ghy niet zoudt raên.

1223 *Afgaende:* in kracht verminderende, afnemende.
1240 *Wat wanckt'er:* wat is er overstuur.

Staetjoffers.

Heeft eenigh slaef zich nu op 't hooge feest verloopen?

Voester.

Wie mist ghy hier in huis?

Staetjoffers.

Hoe komt de poort wijd open?
Is yemant uitgegaen?

Voester.

De Huisvooght is 't ontvlught.

Staetjoffers.

Waerom?

Voester.

Wy schoten toe, op 't jammerlijck gerucht,
Naer 't binnenste vertreck: daer lagh mevrouw verlegen,
En Joseph liep zijns weegs: maer dit waer best gezwegen.

Staetjoffers.

Behoe ons, Isis: och, zwijgh stil: och, rep dit niet.
Wat hooren wy? zwijgh stil.

Voester.

Ghy hoort, dat my verdriet
Te melden: maer wat raedt? hoe zal men dit verbloemen?
't Is al 't gezin bekent. Ick durf het u niet noemen.

Staetjoffers.

Nu zegh ons dan recht uit, hoe is'ter meê gestelt?

Voester.

De Huisvooght wou mevrouw schofferen met gewelt.
Zy schreit vast, daerze zit. Hoe zal men dit bedecken?
Al 't water van den Nyl kan deze gruwelvlecken
Niet wasschen uit zijn faem, noch flus zoo wit als sneeuw.

Staetjoffers.

Nu, zegh, wat na van dien Godvruchtigen Hebreeuw.
Hoe koel geliet hy zich, toen wy hem flus zoo trocken,
En noodden op het feest. Hoe schuw was hy van jocken
En boerten, als een die noit smaeck in vrouwen vondt.

Voester.

Het stille water heeft gewis een' diepen gront.
Wat raedt? mijn meester komt. Wie kan haer krijten sussen,
Voor zijn oploopentheit? hy zal zijn gramschap blussen
In dat baldaedigh bloet. Hy komt, my dunckt, ick zie 't.

Staetjoffers.

't Zal noodigh zijn, dat elck met maght hier tusschen schiet,
En 't ongeluck verhoe, wanneer hy sta in 't midden
Van al het hofgezin. Wy willen hem verbidden.
't Vergrijp is menschlijck en gebeurlijck. Men verdoem
Hem tot een zachter straf: 't waer scha, dat zoo een bloem
In 't bloeienst van haer tijdt gemaeit wert, en bedurven.

Voester.

Het waer zijn rechte loon: hy heeft het grof verkurven.

STAETJOFFERS. POTIPHAR. VOESTER.

Staetjoffers.

Myn heer, is dit een feest en hooghtijt van gena,
Zoo koom met uw gena uw hofgezin te sta.

Potiphar.

Wat 's dat gezeit? hoe dus? wat bidt ghy met u allen?
Wat quaet is hier begaen?

Staetjoffers.

Wie staen kan, die kan vallen:
't Vergrijp is menschelijck.

Potiphar.

Hoe zal ick dit verstaen?
Nu, Voester, spreeck klaer uit: wie heeft hier yet misdaen?
Nu, Voester, spreeck, zegh op: wat houdt ghy u zoo achter?

Voester.

Een Koning onderhiel in 't hof een' trouwen wachter,
Die voor zijn kamerdeur de wacht hiel nacht en dagh;
Een hont, zoo schoon en braef, als menschen oogh oit zagh.
Hy liet zich nimmermeer van yemants handen streelen,
Dan van den Koning zelf, die was gewoon te spelen
Met dien Trauwant, in 't hof zorghvuldigh opgevoedt.
Hy at van 's Konings disch: men gaf hem overvloet
Van alles. 't Licht had lust zijn' halsbant te beschijnen,
Beslagen met fijn gout, en blaeckende robijnen.
Geen onhoofsch aengezicht dorst dencken, min bestaen,
De kamer, daer zijn heer ging slapen, in te gaen,
Als met bekende wacht: ja, zelfs de hovelingen
Ontzagen 's wachters oogh, als zy de poort ingingen.
Maer 't scheen als of dit Dier zich zelf vergeten had,
Toen eens de koningin ter kamer innetrat:
Het quam haer schrickelijck van achter aengevlogen,
En greep haer by den hals, met gloênde en brandende [oogen;
En zonder datze wert geredt van 't hofgezin,
't Welck toeschoot op haer' kreet, 't was met de koningin
Gedaen: het Dier had al 't genoten goet vergeten,
En kreegh voor 't halscieraet een' kneppel en een keten.

Potiphar.

Wat hoor ick daer? My schrickt. Wie wanckelt in zijn [trouw?
Raeckt Joseph dit, of niet?

Voester.

Helaes! daer komt mevrouw.

1295 Versta: en ware zij niet door het hofgezin gered.

POTIPHAR. JEMPSAR.

Potiphar.

Myn lief, wat hoor ick hier? Hoe laet ghy 't hooft
[zoo hangen?
De tranen biggelen langs d' opgekrabde wangen:
De vlechten hangen los. Wat 's d' oirzaeck dat ghy treurt?
Hoe komt uw kleet aldus uit zijne ploy gesleurt?
Dit staet my zeltsaem voor.

Jempsar.

Och, och, laet my betyen.

Potiphar.

Zegh op, verzwygh my niets. Wat 's d' oirzaeck van
[dit lyen?
'k Wil weten, wat hier schuilt: wat slaef u heb misdaen.
Zegh op, 't zal hem gewis niet ongestraft vergaen,
Al was 't de Huisvooght zelf. Komt noch uw hart niet
Wie is 't? [boven?

Jempsar.

't Waer hachelijck, of ghy dit zoudt gelooven.

Potiphar.

'k Wil weten, wat hier schuilt.

Jempsar.

Waer laet ick mijn verdriet?
Och, och, och, och.

Potiphar.

Zegh op: dit huilen vordert niet.
'k Wil weten, wat hier schuilt, wat huis hier nu magh leggen.
Ghy weigert het, welaen, dees Voester zal 't my zeggen,
Dit grijs gerimpelt wijf. Zegh op, eer ick 't u leer.

1305 *Dit staet my zeltsaem voor:* dit komt mij zeldzaam, vreemd voor.
1312 *Niet:* niets.

Voester.

Gena, mijn heer, gena.

Potiphar.

Zegh op, geen woorden meer.

Voester.

Nadien ick 't melden moet, zoo bidde ick dan te voren,
Dat ghy wilt matigen de buy van uwen toren,
Op dat de strengheit niet de maet te buiten ga,
Maer lieflijck werd gemengt met goetheit en gena.
Ick had mevrouw alleen in haer vertreck gelaten,
Op hoop of d' eenzaemheit en stilte wat moght baten,
En sussen het gemoedt in zijn zwaermoedigheit.
De slaven van der hant, door Josephs loos beleit,
Onthielen zich gerust op 't voorhof, zonder spreecken;
Toen snel en onvoorziens een keel wert opgesteecken,
Als van een mensch ter doodt verlegen, 'k weet niet hoe.
Ick schoot naer het vertreck: dees slaeven schoten toe.
Daer lagh mevrouw benaeut, als een die angstigh baerde,
Zoo lang gelijckze was, en uitgestreckt ter aerde,
Het lichaem naeckt ten deel, de gansche boezem bloot.
De slaven vlogen uit: de Huisvooght vluchtte en vloodt,
Veel sneller dan een hart voor uit, en ging vast strijcken,
In 't schenkers huis, en wist van staen noch om te kijcken.

Potiphar.

Ghy slaven, zaeght ghy zelfs dien booswicht achter na,
Zoo knickt my toe: die vloeck, dat hem de Viergodt sla.
Men sleep hem daetlijck hier. Gaet, leert hem voor u buigen.
Wy hebben maer te veel bewijs aen zoo veel tuigen.

Jempsar.

En of ghy twijfelde, zie daer, bezie dat kleet.

1336 *Vloeck:* vloekwaardig mensch.
1339 *Of:* zoo.

Potiphar.

Wat zie ick? Josephs rock?

Jempsar.

Hy greep my aen, ick kreet,
En riep al 't huisgezin: de booswicht strax aen 't rennen,
En liet my 't kleet ten buit, op dat men klaer kon kennen
Den koelen kuischen aert van dit besneên geslacht.
Ghy hebt my dien Hebreeuw, dien slaef, in huis gebraght,
Op dat uw bedde en huis al t' effens werd geschonden.
Wie kan dit lochenen? hy is op 't stuck bevonden.
O schennis, ô mijn eer, mijn zuiverheit leedt last.
Och, och, och, och, och, och. Daer komt die fraeie gast.

POTIPHAR. JOSEPH.

Potiphar.

Wat houdt ghy, Potiphar. Laet my mijn schande wreecken.
Wech, Joffers, laet my los. O goddelooze treken.
Laet los, laet los: wat schaet dat ick dees handen smet,
En schende aen zulck een' vloeck, dien schenner van [mijn bedt.
Wat moght ick, trouwelooze, aen u mijn huis betrouwen!
En straft men t' uwent zoo 't gewelt aen echte vrouwen
Bedreven? huichelaer, verft schaemte uw wangen niet?
Maer 't aengezicht besterft, om dat hy voor zich ziet
Zoo veel getuigen. Wie heeft my mijn' dolck ontnomen?
Wat houdtghe my? Laet los, dat ick hem op magh komen,
En ruckende uit zijn borst het onbesneden hart,
Dat smacken, al bebloet en lillende, ô mijn smart!
In 't eerloos aengezicht. O al t' ondanckbre snoodtheit!
Dees half geschende vrouw was oirzaeck van uw grootheit.
Hoe dickwils badtze my, zoo minnelijck en kuisch,
Dat ick u vijslen zou in top van hof en huis.
Beloont ghy zoo haer deught? bewaert ghy zoo de Rechten
Der vadren? leeft ghy zoo ten spiegel van mijn knechten,

1358 *Dat ick hem op magh komen: iemand opkomen* is: iemand op 't lijf komen, aanvallen.

1362 *Geschende:* geschonden.

En slaven? hebbe ick in mijn' boezem opgequeeckt
Een half vervroze slang, die my het hart afsteeckt.
Zoo ras zy wat bekomt? hoe vinde ick my bedrogen!
Ghy slaven, vleugelt hem, ras, ruckt hem uit mijn oogen.

Joseph.

Wat leit men my te last het geen ick nimmer docht!

Potiphar.

Ja, lochen vry, 't geen ghy niet kunt ontkennen, nocht
Verlochenen: wy staen om geen bewys verlegen.
Al zweegh al 't huisgezin, die mantel spreeckt u tegen;
Die mantel, die noch strax dien huichelaer bedeckt,
Verraet nu 't eerloos hart. Wat toeft men langer? treckt
En sleept den booswicht voort in 's kerckers duisternisse,
Daer hy de klare zon en heldren middagh misse;
Nadien zijn misdaet blijckt, zoo klaer gelijck de dagh.
Mijn liefste, schrey niet meer: laet varen dit geklagh.
'k Sal hem dat schellemstuck verleerende, haest stellen
Ten spiegel en ten schrick van zullecke gezellen.
Ghy, Joffers, leit mevrouw naer binnen. Voester, sla
Zorghvuldigh dees bedruckte en aengevochte ga.
De Joffers schorten haer. Schep moed, schep moed, mijn [leven.
Hoe lastigh valt de gangk: ay, ziet de beenen beven.
Zy kan noch nauwelix bedaeren van dien schrick.
't Is noodigh dat men 't hart door aenspraeck wat verquick.
Maer wat een' grooten strijt gevoelt mijn hart van binnen.
'k Moet haten, dien ick niet kan laten te beminnen.
O Joseph, 'k had mijn hoop en hart op u gezet.
Hoe braef hadt ghy mijn huis en al mijn' staet geret,
Mijn schriften, schatten, knechts en slaven, schuuren [stallen,
En ackers. Wat een stut is my zoo kort ontvallen,
In 't zekerst van mijn rust. Waer toe verbode stof
Van wellusten gezocht? de schoonste bloem van 't hof,

1370 *Vleugelt hem:* bindt, boeit hem.
1385 *De Joffers schorten haer:* onderschoren, onderschragen haar.
1394 *Kort:* spoedig.

In 't bloeienst van haer lent, stont lachende opgeloken
En reet voor u, had ick die lucht slechs eens geroken.
Nu legt ghy levend doot, door 't sterven van uw eer.
Nu smyt een oogenblick veel jaren dienst om veer.
Hoe kan zoo schoon een lijf, een geest begaeft met reden,
Vermommen zulck een quaet, en die wanschapenheden
Verbergen voor het oogh der menschen, 't welck toch niet
Kan oordeelen, dan naer het geen 't uitwendigh ziet.
Bedeckt een fraey gestalt die leelijcke gebreken?
Moet ghy op 't hooge feest my juist naer 't harte steecken,
Door 't schenden van het pant, dat in mijn armen leit?
Mijn hoop had my van u wat anders toegezeit:
Maer anders schickt de mensch, en anders is 't beschoren.
Wanneer men droomt van rust, wort d' onrust eerst geboren.

REY VAN ENGELEN.

Hoe menighmael bedrieght de schijn.
De trouw kan nergens veiligh zijn.
De nare kercker, ysre keten,
En lasteringe op 't alderboost
Verwacht te Hoof de Deught; wiens troost
Bestaet in Godt en 't goet geweten.
z' Omhelst haer lijden met gedult,
Terwylze boet een anders schult.

1397 *Opgeloken:* ontloken.
1398 *Had ick die lucht slechs eens geroken:* had ik er maar even erg in gehad, dat gij die verlangdet.

DE HONIGHKORF

VAN

DIRCK KASTELEYN EN ELIZABETH DE VRIES.

Op d' Engelsche Fortuyn.

Geluckich die te prijck zat, eerze storf,
En proeven mocht den leckren honichkorf,
Vol dauw, vol geur van bloemen en van kruyt.
Elck vliecht 'er in, en niemant wil 'er uit.

Ay, swijgh, die korf heeft lust, en ongerief,
En walchlijck soet, en beyde leet en lief;
Die milde korf staet yeder even na;
Maer menich tergt en vercht hem met zijn scha.

Gebruyckt den korf, misbruyckt den honich niet.
Wie matich lickt, heeft onlust noch verdriet.
Maeckt *Kasteleyn* noch *Lysbeth* 't hooft niet seer.
Al quetst de by, de honich heelt het weer.

Slickt zoetjens.

De Honighkorf van D. Kasteleyn en E. de Vries. Afgedrukt volgens den tekst in: Rympjes Aen de Jeught, Genoot op de Feest van Dirck Kasteleyn, En Elisabeth de Vries. In Echt gebonden den 21. October 1640. In Amsterdam. t' Amsterdam, voor Denijs Verschuere, 1640. 12° oblong.

Dirck Casteleyn gaf bij zijn ondertrouw op geboortig te zijn van Haarlem, 28 jaren oud te wezen en geen ouders meer in leven te hebben. Zijne bruid Lysbeth Sybrants de Vries was 21 jaren oud en te Leiden geboren. Zij vertoonde consent van haar ouders.

1 *Die te prijck zat:* die de Bruid was. Bij onze voorouders was het de gewoonte, dat een Bruid op de receptiedagen gezeten was op een verhevenheid, terwijl er een kroon, sierlijk van bloemen, linten en klatergoud opgemaakt, boven haar hoofd was opgehangen. Men noemde dit dan: *te prijk* of *te pronk* zitten, welke uitdrukking ons nog dikwijls in de gedichten van Vondel zal voorkomen.

OP CORNELIS ANSLO.

Ay, Rembrant, maal *Cornelis* stem.
Het zichtbre deel is 't minst van hem:

Op Cornelis Anslo. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 136.

Cornelis Anslo was de zoon van Claes Claesz. Anslo, werd in 1592 geboren en was leeraar bij de Waterlandsche Doopsgezinden te Amsterdam. Zijne drie broeders waren aldaar hoofdlieden van het Lakenbereidersgilde, waartoe Vondel door zijn neering ook behoorde. Hij maakte zich onder zijne geloofsgenooten zeer bekend door zijne menigvuldige geschriften, rakende twisten onder de verschillende secten der Doopsgezinden en bijzonder tegen Nittert Obbens.

Hij stierf in 1646.

't Onzichtbre kent men slechts door d'ooren.
Wie *Anslo* zien wil, moet hem hooren.

Nevensstaand portret is eene reproductie van de ets van Rembrandt in 1641 gemaakt. Hoogstwaarschijnlijk dagteekent het gedicht evenwel van 1640, daar zich in de Albertina te Weenen een door Rembrandt met rood krijt geteekend portret van Anslo bevindt met het vers er onder en gemerkt: *Rembrandt f 1640.*

DE KRUISBERGH.

AEN

MAGDALENE BAECK.

De schoonste roode roosen groeien
Op geenen Griecksehen Bergh, o neen,
Maer op den Kruisbergh, hard van steen,
Daer Jesus hoofdquetsuuren vloeien
Van heiligh, van onnosel bloed,
Geronnen tot een' roosenhoed,
Wiens blaên, vol geurs, geduurigh bloeien,
Door den gevlochten doornekrans:
Waer van de Goddelijcke glans
Beschaduwt word en overwassen.
De roosedruppels strecken schoon
Robijnen aen de doornekroon.
De roosevlaegh verdrenckt, met plassen,
De lelibloem van't aengesicht;
Waer uit de sonne schept haer licht,

De Kruisbergh. Afgedrukt volgens den tekst der uitgave in plano, zonder naam van uitgever of drukker verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 725.)

Het is niet te bepalen, wanneer dit gedicht gemaakt is. In elk geval vóór of in 1640, toen het opnieuw, met muziek van Cornelis Padbrué, werd uitgegeven (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 726).

Over Magdalena Baeck vergelijke men het medegedeelde in *Vondel*, 1621–1625, bl. 51.

6 *Roosenhoed:* rozenkrans.

9, 10 Versta: welke bladeren en doornekrans den Goddelijken glans overwassen en beschaduwen.

11, 12 *Schoon robijnen:* schoone robijnen.

13, 14 Versta: het afstroomende bloed verft het bleek gelaat

De Sonne, die, met bevende assen,
Te rugge rijd, beswijmt, en sterft,
Nu 't roosebloed Gods leli verft;
De Leli, die het hooft laet hangen,
En geeft den allerlesten sucht,
En vult met roosengeur de lucht.
De Christe byen met verlangen
Sich spoeden naer dien roosengaerd,
Soo ras het licht de lucht verklaert;
En swarmen, om de roosewangen
Van 's levens bloem, en lentespruit:
En suigen soeten honigh, uit
De gal en gift en bitterheden
En alssem van het doornebosch.
Uit leliwit en roosenblos
d' Aertsenglen mann' met nectar kneden,
En hemels suicker, en ambroos.
De dagh en teelt geen uchtendroos,
Soo dickmael hy komt aengereden
Die soo de flaeuwe ziel verquickt,
En 't hart, tot wanhoop toe verstickt,
Versterckt, als dese roosegeuren
Van 's levens roosentack en hout;
Met bittre traenen nat bedouwt,
Tot troost van al die eeuwigh treuren.
Hier springt, voor al die dorstigh sijn,
Een bron van roode en witte wijn,
Soo lecker, als oit tong kon keuren.
Hier waschtmen het bevleckt gemoed
In 's levens kostelijcken vloed,
Vergadert uit vijf suivre sprongen.
Hier levren d' aders purper uit,

19 *De Leli:* staat hier voor: het lichaam zelf van Christus.
22 *De Christe byen:* de geloovigen.
24 *Verklaert:* opheldert.
29 *Het doornebosch:* de doornekroon.
31 *Mann' met nectar:* verkeerde, doch toen algemeen gebruikelijke vermenging van Bijbelsche met Heidensche voorstellingen, waarbij (vs. 32) nog de zeer moderne van *suiker* bijkomt.
42 *Roode en witte wijn:* men denke aan *Johannes* XV, vs. 1.
46 *Vijf suivre sprongen:* de vijf wonden van Christus.

Tot pracht der Koningklijcke Bruid;
Wiens lof van David is gesongen,
En van den wysen Salomon;
Doense, in dees speer en spijckerbron,
Bevochtighden hun goude tongen:
Toen David stelde luisterscharp,
Op dat geruisch sijn schelle harp,
En Salomon sijn hooge klancken.
O bloet en waterrijcke rots!
O hartebron der wijsheid Gods!
O artzeny voor alle krancken!
Vergun my oock een' druppel nat.
Bevloey mijn dor en dorstigh blad,
En leerme myn' Verlosser dancken,
Op d' oevers van dien gulden stroom;
In schaduw van dien rooseboom,
Bedeckt van Cherubinnevleuglen.
Daer rust het afgejaeghde hart,
En vindt 'er stilpijn voor sijn smart
Daer nestlen alle tamme veuglen,
En heffen, tegens 't Paradijs,
By beurt, een' lofzang aen, om prijs:
Daer leert de ziel haer lusten teuglen,
Met Gods gebit en roosentoom.
S' ontwaeckt 'er, uit den ydlen droom
Der ydle weereld, om t' aenschouwen
Den Middelaer van't nieuw verbond.
Sy kust syn' bleecken roosemond.
Men siet 'er, onder 't puick der vrouwen,
De Christelijcke *Magdaleen*,
Haer traenen, suchten en gebeên,
God offren, met een vast betrouwen,
Dat als een *Baeck* in 't duister scheen.

51, 52 Versta: toen zij de stof van hun treflijke gezangen ontleenden aan de voorstelling van het lijden des Heeren.

60 *Bladt:* namelijk het blad der tonge.

66 *Stilpijn:* pijnstilling.

77 *De Christelijcke Magdaleen:* zinspeling op den naam van haar, aan wie het gedicht is toegewijd.